

**VOLBY 2023/2024:
výsledky-hodnotenia-dôsledky
KAM KRÁČAŠ DEMOKRACIA**

**Alexander ONUFRÁK
Peter DUBÓCZI
Lukáš JAKABOVIČ
(eds.)**

Košice 2025

*Publikácia vychádza ako výstup grantového projektu
VEGA č. 1/0474/24 Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy.*

VEDECKÍ REDAKTORI A ZOSTAVOVATELIA:

doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD.
Mgr. Peter Dubóczy, PhD.
PhDr. Lukáš Jakabovič, PhD., MBA.

VÝKONNÝ REDAKTOR:

Mgr. Peter DUBÓCZI, PhD.

REDAKČNÁ RADA:

prof. PhDr. Ján Lidák, CSc.	doc. PhDr. Jana Šutajová, PhD.
doc. PhDr. Daniel Dobiaš, PhD.	doc. Mgr. Gabriel Eštok, PhD.
doc. Mgr. Alexander Onufrák, PhD.	PhDr. Martin Horemuž, PhD.
PhDr. Lukáš Jakabovič, PhD., MBA	Mgr. Ján Ruman, PhD.
Mgr. Tomáš Dvorský, PhD.	Mgr. Peter Dubóczy, PhD.

RECENZENTI:

prof. JUDr. Gabriela Dobrovičová, CSc.
doc. PhDr. Peter Horváth, PhD.
doc. PhDr. Rastislav Kazanský, PhD. EMBA

CC BY NC SA Creative Commons Attribution -
NonCommercial-ShareAlike 4.0

Za odbornú a jazykovú stránku tejto publikácie zodpovedajú autori.

DOI: <https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-0>

ISBN 978-80-574-0452-1 (tlačená publikácia)

ISBN 978-80-574-0453-8 (e-publikácia)

OBSAH

Úvod.....	7
Voľby v Slovenskej republike v minulom desaťročí ako zdroj podnetov pre skvalitňovanie slovenského volebného zákonodarstva Ladislav OROSZ.....	11
Vybrané ústavné zmeny vo volebných pravidlách: analýza a dôsledky Alena KRUNKOVÁ – Simona KARAFOVÁ.....	47
Voľby menšinových samospráv a parlamentných poslancov v Slovinsku Ivan HALÁSZ.....	65
India a volebný rok 2024 Svetozár KRNO.....	81
Nové alebo len staronové otázky? Voľby v letech 2023/2024 v Nemecku, Rakousku a ČR: trendy, paralely, mimoběžky? Vladimír GONĚC.....	95
Voľby a kvalita demokracie Tatiana TÖKÖLYOVÁ.....	135
Migračný diskurz na Slovensku v kontexte parlamentných volieb 2023 Radoslav ŠTEFANČÍK.....	153
Uzatvárajúca klauzula v slovenskom volebnom systéme: Má zmysel v aktuálnom nastavení? Jakub BARDOVIČ.....	171
Dezinformace a ideologická propaganda v kontextu ohrožení vnitřní bezpečnosti Jozef SMOLÍK.....	183

Hlasovanie poštou – cesta k efektívnejšej volebnej účasti?	
Frederika FOGAŠOVÁ - Viktória ADAMOV KRÁĽOVÁ.....	207
Volby 2023/2024 v evropských mikrostátech	
Vladimír SRB.....	225
Analýza výsledkov volieb (do NR SR 2023) politických strán, ktoré získali menej ako 1 % voličských hlasov	
Alexander ONUFRÁK.....	237
Sociálne demokracie na Slovensku vo voľbách 2023 a 2024 - súperi alebo partneri?	
Miroslav ŘÁDEK.....	253
From partisanship to nonpartisanship. A study of regional elections in Slovakia in 2001-2022	
Ewelina KANCIK-KOŁTUN.....	289
Voľby do Európskeho parlamentu zostávajú naďalej voľbami druhej kategórie	
Radoslava BRHLÍKOVÁ.....	311
Politická participácia a volebná účasť na príklade volieb do Európskeho parlamentu 2024	
Petra HIRTLOVÁ.....	333
Angažovanosť mimovládnych organizácií počas prezidentských volieb	
León RICHVALSKÝ.....	345
Moderné sociálne hnutia, občianska participácia a vzdelávanie v digitálnom priestore	
Katarína MINAROVÍČOVÁ – Veronika VALKOVIČOVÁ.....	361
Orgány samosprávy mesta Košice v kontexte volebnej účasti	
Jana VOLOCHOVÁ – Jozef ANDREJČÁK.....	375
Alternatívy novej úpravy preferenčného hlasovania v parlamentných voľbách na Slovensku	
Martina HURČALOVÁ.....	391

Od konfliktu k dialógu: Perspektívy deliberatívnej demokracie v kontexte polarizovanej spoločnosti na Slovensku	
Matúš ŽAC.....	407
Ruské prezidentské voľby 2024: súvislosti a kontext	
Martin HOREMUŽ.....	425
Pohľad cez hranicu: Analýza spravodajstva o parlamentných voľbách na Slovensku v roku 2023 poprednými ukrajinskými online médiami	
Yevhenii VASHEKA.....	443
Volby 2023 a 2024 a občanská bezpečnosť	
Marek SEMERÁD.....	461
Volebná kampaň pred prezidentskými voľbami 2024 – nedostatky a návrhy na ich zlepšenie	
Martina MAKATUROVÁ.....	475
Sloboda výberu ako predpoklad demokratických volieb	
Lívia JÁNOŠÍKOVÁ.....	493
Naratívy o gruzínskych parlamentných voľbách v slovenskom informačnom priestore	
Sergej SINICYN.....	507
Voľby ako ideologický prostriedok legitimizácie politických zriadení z hľadiska dialektického vzťahu systému a revolúcie	
Martin ŠOMAN.....	517
Výskum hraníc a cezhraničná spolupráca	
Daniel KAMENSKÝ.....	529
Sociálna demokracia, odbory a vládne politiky v kontexte reálpolitiky	
Ján KOŠC.....	551
Dědictví utopického socialismu a jeho vliv na volební práva a participaci	
Jaroslav LITERA.....	565

Úvod

Predložená publikácia s názvom *Voľby 2023/2024: výsledky – hodnotenia – dôsledky* reflektuje široké spektrum tém súvisiacich s volebnými procesmi, ktoré sa uskutočnili v rokoch 2023 a 2024 na Slovensku, ako aj v zahraničí. Publikácia sa zaoberá jednak hodnotením aktuálne platnej volebnej legislatívy, vrátane návrhov na jej ďalšie zlepšovanie, jednak širšími spoločensko-politickými dôsledkami volieb v prepojení na demokratizačné a integračné procesy. Predložená publikácia vychádza ako výstup projektu VEGA č. 1/0474/24 *Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy*, ktorého vedúcim projektu je prof. JUDr. Ladislav Orosz, CSc. z Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a na ktorom participuje aj Katedra politológie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Autori jednotlivých príspevkov sa vo svojich analýzach venujú všetkým druhom volieb, a to od komunálnych a regionálnych, cez parlamentné a prezidentské, až po voľby do Európskeho parlamentu. Kým časť autorov sa sústredila predovšetkým na lokálnu alebo regionálnu úroveň, iní zvolili prístup zameraný na úroveň národnú alebo nadnárodnú, pričom geografický rozsah skúmaných prípadov bol mimoriadne rôznorodý. Zastúpené sú nielen európske mikroštáty, ako San Marino, Andorra, Malta, Monako či Luxembursko, ale aj významné globálne mocnosti, ako Spojené štáty americké, Ruská federácia alebo India. Viaceré príspevky upozorňujú na existenciu súvzťažnosti medzi celonárodnými voľbami a tzv. voľbami druhého rádu, akými sú regionálne voľby či voľby do Európskeho parlamentu, pričom sa autori zhodujú v tom, že tejto prepojenosti by mala byť venovaná zvýšená odborná pozornosť. Uvedené je obzvlášť dôležité v kontexte narastajúcej nespokojnosti občanov s národnými či

federálnymi inštitúciami a ich čoraz častejšieho príklonu k regionálnym inštitúciám. Rovnako je potrebné mať na zreteli, že význam a dôsledky volieb neovplyvňujú výlučne život občanov len v danom štáte či regióne, ale majú aj cezhraničný dopad, pričom najintenzívnejšie to pociťujú občania žijúci v „susedstve“.

V tematickom okruhu zameranom na legislatívne otázky sa viacerí autori kriticky vyjadrujú najmä k častým novelizáciám volebnej legislatívy. Kým niektoré zmeny boli hodnotené ako prínosné, iné ako menej významné či dokonca zbytočné. Medzi najčastejšie analyzované témy patrili volebná kampaň, rozdelenie volebných obvodov, volebná kaucia, moratórium, kvórum, uzatváracia klauzula, elektronický celoštátny zoznam voličov, financovanie politických strán, postavenie ústrednej volebnej komisie a jej vzťah k Ministerstvu vnútra SR, ako aj možnosti alternatívnych foriem hlasovania a podobne. Osobitnú pozornosť si zaslúži aj fenomén tzv. kryptokoalícií, ktoré sa v posledných volebných cykloch začali objavovať ako nová stratégia predvolebných aliancií mimo oficiálne deklarovaných koalícií.

Najrozsiahlejším tematickým okruhom publikácie je oblasť venovaná politickým aktérom a širším spoločensko-politickým súvislostiam volieb. V prácach je zdôraznená úloha politických strán, či už koalíčných alebo opozičných, ako kľúčových aktérov politického boja, pričom autori sa venujú aj ich ideologickému a hodnotovému ukotveniu a schopnosti ovplyvňovať verejnú politiku. Okrem politických strán sú analyzované aj ďalšie subjekty s vplyvom na priebeh a výsledky volieb, a to predovšetkým subjekty občianskej spoločnosti vrátane tzv. tretích strán, rôzne záujmové skupiny, sociálno-politické hnutia či elektronické i printové médiá, vrátane médií alternatívneho charakteru. Viacerí autori poukazujú na to, že činnosť týchto aktérov má výrazný vplyv

nielen na politickú mobilizáciu, ale aj na nárast populizmu, radikalizmu, politickej apatie a pokles volebnej účasti. Nízka voličská účasť pritom nie je izolovaným problémom Slovenska, ale má medzinárodný charakter. V nadväznosti na uvedené viacerí autori konštatujú pokles kvality demokracie a rast jej krehkosti, osobitne v sociálne a ekonomicky menej rozvinutých regiónoch. Ako prostriedky, ktoré tento trend podporujú, sú identifikované dezinformácie, fakenews a propaganda. Spochybňovanie spoľahlivosti sčítavania hlasov, výsledkov volieb a dôveryhodnosti volebného procesu ako takého sa postupne stáva spoločensky akceptovanou normou. Podpora autoritárskych a populistických alternatív medzi časťou populácie všade vo svete narastá. V niektorých prípadoch, ako napríklad v USA, Brazílii či Mexiku, nespokojnosť voličov prerástla až do fyzických útokov na vládne inštitúcie. Publikácia preto upozorňuje aj na súvislosti medzi volebnými procesmi a občianskou bezpečnosťou.

Knižná publikácia prináša množstvo cenných poznatkov a informácií, ktoré súvisia s voľbami na Slovensku, ale aj za jeho hranicami. Tieto poznatky môžu poslúžiť nielen odbornej verejnosti, ale aj tvorcom verejných politík pri hľadaní ciest k stabilizácii demokratických procesov. Veríme, že publikácia prispeje k širšiemu porozumeniu volebnej problematike v súčasnom meniacom sa politickom prostredí. Zároveň môže podnietiť ďalšiu odbornú diskusiu o výzvach, ktorým čelí volebná legislatíva a prax na Slovensku i vo svete.

Voľby v Slovenskej republike v minulom desaťročí ako zdroj podnetov pre skvalitňovanie slovenského volebného zákonodarstva¹

Ladislav Orosz

Within the spatial possibilities of the paper, the author analyses the range of the most important problems that occurred during the application of the valid electoral laws in the last decade - the Act on the Conditions for the Exercise of the Right to Vote and the Act on the Election Campaign. At the same time, it outlines ideas for their removal and evaluates their feasibility from a political science point of view.

Úvodné poznámky

Prednedávnom (29. mája 2024) uplynulo už 10 rokov od schválenia platných volebných zákonov – zákona č. 180/2014 Z.z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „volebný kódex“) a zákona č. 181/2014 Z.z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z.z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o volebnej kampani“). **Uplynulé decénium vytvára dostatočný časový priestor ku komplexnému zhodnoteniu kvality a funkčnosti platných volebných predpisov, ako aj formulovanie námetov smerujúcich k ich skvalitneniu.** Práve tieto aktivity tvoria kľúčový predmet výskumu mnou vedeného riešiteľského kolektívu grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy. Táto skutočnosť celkom prirodzene predurčuje aj obsah môjho konferenčného príspevku.

V načrtnutých súvislostiach sa žiada tiež na úvod zdôrazniť, že **proces organizácie a uskutočnenia akýchkoľvek volieb**

¹ Článok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy.

predstavuje vždy zdroj cenných poznatkov k zhodnoteniu kvality volebného zákonodarstva a príležitosť pre interesujúcu občiansku spoločnosť, spoločenské vedy, ale aj politikov (politické strany) **formulovať podnety k jeho skvalitňovaniu.**

Uvedené skutočnosti ma vedú k tomu, aby som sa v rámci priestorových možností tohto príspevku na základe skúseností z volieb uskutočňovaných od nadobudnutia účinnosti volebného kódexu a zákona o volebnej kampani, s osobitným dôrazom na voľby uskutočnené na Slovensku od roku 2022 po súčasnosť² pokúsil aspoň rámcovo inventarizovať okruh problémov, ktoré vyvolala aplikácia volebných predpisov a prípadne naznačil aj možnosti ich riešenia. Budem pritom vychádzať aj z dokumentu *„Námety a odporúčania ku skvalitneniu volebnej legislatívy a právnej regulácie kontroly financovania politických strán“* (ďalej len „Námety Štátnej komisie“), ktorý pripravila a schválila v minulom volebnom období (2020 – 2023) Štátna komisia pre voľby a kontrolu financovania politických strán (ďalej aj „Štátna komisia“), ktorej som bol v tom čase predsedom.³

Z metodologického hľadiska budem v záujme prehľadnosti môjho príspevku formulovať hodnotiace poznámky v postupnosti podľa jednotlivých štádií volebného procesu.

² V čase od 20. októbra 2022 do 8. júna 2024 sa na Slovensku uskutočnili všetky typy volieb a navyše sa 21. januára 2023 uskutočnilo aj celoštátne referendum o doplnení Ústavy v časti týkajúcej sa predčasného skončenia volebného obdobia Národnej rady SR na základe úspešného referenda alebo uznesenia parlamentu (spôsob organizácie a uskutočnenia celoštátneho referenda je od roku 2014 upravený spoločne s organizáciou a uskutočnením všetkých typov volieb vo volebnom kódexe, pozn.).

³ MINV.: U Z N E S E N I A zo 44. zasadnutia Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán pre VIII. volebné obdobie. In: MINV. [online], [cit. 8/04/2025]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/20_uznesenia/skpv_viii/uzn_2023_44.pdf>.

I. Vyhlasovanie volieb

Platná ústavná a zákonná úprava zveruje vyhlasovanie všetkých typov volieb do rúk predsedu Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „Národná rada“) v časových intervaloch rešpektujúcich periodicitu volieb (tzv. „princíp vlády na čas“) a v prípade predčasných volieb aj povinnosť vyhlásiť voľby v časových rámcoch, ktoré garantujú zabezpečenie urýchlenej kontinuity výkonu verejnej moci. Pri jej aplikácii sa v ostatnom desaťročí nevyskytli v zásade žiadne problémy, a preto ani neexistuje významnejší dôvod na ich zmenu.

II. Zostavovanie a vedenie voličského zoznamu (registrácia voličov)

Žiaden volič nemôže vykonať svoje volebné právo bez toho, aby bol vedený v zozname voličov. Preto je zostavovanie a vedenie zoznamu voličov dôležitou súčasťou volebného procesu. Podľa platnej zákonnej úpravy je zostavovanie a vedenie zoznamu voličov zverené do kompetencie jednotlivých obcí. **Zoznamy voličov zostavované obcami však nie sú digitálne prepojené, t.j. neexistuje** (podľa argumentácie ministerstva vnútra ako gestora právnej úpravy volieb z dôvodu technických problémov, pozn.) **celoštátny zoznam voličov**, čo vyvoláva zvlášť počas volebných dní zložité problémy súvisiace s identifikáciou osôb oprávnených voliť, ktoré musia operatívne riešiť okrskové volebné komisie. Navyše neexistencia celoštátneho zoznamu voličov v spojení s možnosťou hlasovať mimo svojho volebného okrsku prostredníctvom hlasovacieho preukazu zvyšuje riziko zneužitia volebného práva formou viacnásobného hlasovania voličov v rozdielnych volebných okrskoch. Tento problém sa v uplynulom decéniu stal predmetom niekoľkých volebných sťažností.⁴

⁴ Pozri najmä uznesenie PL. ÚS 16/2019 z 2. apríla 2020 (konanie o volebnej sťažnosti sťažnosť kandidáta na prezidenta Š. Harabína).

Žiada sa zdôrazniť, že sme jedným z posledných európskych štátov, ktorí nemajú zriadený digitálne prepojený celoštátny zoznam voličov. Aj preto odporúčanie „Vytvoriť organizačno-technické a legislatívne podmienky pre zriadenie celoštátneho stáleho zoznamu voličov spravovaný ministerstvom vnútra v spolupráci s obcami a mestskými časťami v mestách Bratislava a Košice“ tvorí jedno z najdôležitejších odporúčaní obsiahnutých v dokumente Námety Štátnej komisie.

Na druhej strane pozitívne možno (aj na základe skúseností z predčasných parlamentných volieb uskutočnených 30. septembra 2023) hodnotiť legislatívnu zmenu, na základe ktorej bolo vedenie osobitného zoznamu voličov na účely hlasovania poštou zahŕňajúci tak voličov, ktoré nemajú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky (ďalej aj „SR“), ako aj voličov, ktorí sa v čase volieb zdržiavajú mimo územia SR, zverené ministerstvu vnútra (novelizácia volebného kódexu uskutočnená zákonom č. 468/2022 Z.z.).

III. Tvorba volebných obvodov a volebných okrskov

V troch z piatich typov volieb uskutočňovaných v Slovenskej republike – voľbách do Národnej rady, voľbách do Európskeho parlamentu a voľbách prezidenta – sa voľby uskutočňujú v jednom volebnom obvode, ktorým je celé územie SR. Rovnako sa z povahy veci uskutočňujú v jednom volebnom obvode aj voľby predsedov samosprávnych krajov a starostov obcí. Vďaka tomu sú pri týchto voľbách vylúčené problémy a spory súvisiace s tvorbou a hranicami volebných obvodov, ako aj počtom v nich obsadzovaných mandátov, teda potenciálnou volebnou geometriou (*gerymandering*). Navyše pri voľbách Národnej rady a voľbách do Európskeho parlamentu

uskutočnenie volieb v jednom volebnom obvode garantuje vyššiu proporcionalitu (teda vyššiu spravodlivosť) výsledkov volieb.⁵

Potenciálnu hrozbu volebnej geometrie a tým aj porušenie ústavného princípu rovnosti volebného práva môže spôsobiť **len rámcová právna regulácia tvorby volebných obvodov pri voľbách obecných zastupiteľstiev a zastupiteľstiev samosprávnych krajov** v ustanoveniach § 134 a § 166 volebného kódexu. Z platnej úpravy možno vyvodiť len skutočnosť, že o počte volebných obvodov a počte volených mandátov v nich rozhodujú obecné zastupiteľstvá a zastupiteľstvá samosprávnych krajov, pričom ich zákon zaväzuje zohľadňovať požiadavku, aby ich územné obvody boli určené pomerne k počtu obyvateľov obce, resp. samosprávneho kraja. Obciam a samosprávnym krajom sa ukladá, aby o otázkach súvisiacich s volebnými obvodmi rozhodli (až) v lehote určenej v rozhodnutí predsedu Národnej rady o vyhlásení volieb. Takáto **právna úprava umožňuje, aby sa o počte, veľkosti volebných obvodov a ich územných obvodov rozhodlo „na poslednú chvíľu“** (a z politického hľadiska účelovo), **čo neumožňuje prípadnú kontrolu a korekciu takéhoto rozhodnutia zastupiteľstva z hľadiska rešpektovania princípu rovnosti volebného práva v štádiu pred uskutočnením volieb**. Do úvahy prichádza tak len napadnutie ústavnosti a zákonnosti volieb prostredníctvom volebnej sťažnosti po ich uskutočnení.

⁵Analýzu problémov a príp. aj pozitívnych prvkov, ktoré vyvolala zrejme najzávažnejšia zmena volebných pravidiel v uplynulom decéniu spôsobená novelizáciou Ústavy SR uskutočnenou ústavným zákonom č. 24/2023 Z.z. som zámerne vynechal z obsahu môjho príspevku. Ide totiž o problematiku, ktorá by si zaslúžila dôsledný interdisciplinárny rozbor v samostatnom príspevku. Z doterajších reakcií domácej odbornej literatúry na túto novelizáciu Ústavy, fixujúcej okrem iného uskutočňovanie volieb do Národnej rady podľa systému pomerného zastúpenia v jednom volebnom obvode tvorenom celým územím SR, pozri DOMIN, M.: *Ústavná ochrana volebného systému: Slovenská republika v komparatívnej perspektíve*. In: *Právny obzor*. 4/2024, s. 408-427.

Právna regulácia tvorby volebných okrskov obsiahnutá v § 8 volebného kódexu je z môjho pohľadu vyhovujúca. Štátna komisia vo svojom dokumente Námety Štátnej komisie odporúčala zaviesť do právnej úpravy (opätovne) oprávnenie obce zriaďovať osobitné volebné okrsky aj v zdravotníckych a sociálnych zariadeniach, čo by nepochybne výrazne zjednodušilo činnosť okrskových volebných komisií, v ktorých územnom obvode sa nachádzajú zdravotnícke a sociálne zariadenia.

IV. Kreovanie, zloženie a kompetencie volebných orgánov

Volebnými orgánmi sú v prvom rade **okrskové volebné komisie, okresné volebné komisie** (na účely volieb do orgánov samosprávnych krajov tiež volebná komisia samosprávneho kraja a obvodné volebné komisie a na účely volieb orgánov samosprávy obcí tiež miestne a mestské volebné komisie) **a Štátna komisia**, ktorú zákon definuje ako *„nezávislý orgán na kontrolu financovania politických strán a politických hnutí, riadenie volieb a zisťovanie výsledkov volieb“* (§ 13 ods. 1 prvá veta volebného kódexu). Navyše podľa § 12 ods. 3 volebného kódexu volebnými orgánmi sú aj ministerstvo vnútra, štatistický úrad, okresné úrady, samosprávne kraje a obce, ktorým sú zverené primárne organizačné úlohy, ale aj právomoc rozhodovať vo volebných veciach v správnom konaní.

Kreovanie (všetkých stupňov) volebných komisií je už dlhodobo (od roku 1990) založené na delegačnom princípe, ktorého podstata spočíva v tom, že kandidujúce politické strany a politické hnutia (ďalej len „politické strany“), ako aj volebné koalície a pri voľbách prezidenta aj petičný výbor (zastupujúci nezávislého kandidáta) majú právo delegovať do volebných komisií rovnaký počet členov a náhradníkov. **Tento model kreovania volebných komisií založený na vzájomnej kontrole zástupcov kandidujúcich subjektov možno považovať systémovo za správny a aj dlhodobo za osvedčený.** Dlhodobo sú

s jeho uplatňovaním vo volebnej praxi ale spojené aj určité problémy, na ktoré upozorňujú pravidelne aj predstavitelia ústavnej teórie. Ide v prvom rade o skutočnosť, že **vo voľbách do orgánov samosprávnych krajov a orgánov samosprávy obcí nemajú možnosť delegovať svojich zástupcov do volebných komisií nezávislí kandidáti**, ktorých celkový počet dlhodobo narastá. V záujme kompenzácie tohto problému zákon priznáva nezávislým kandidátom možnosť vyslať do volebných komisií svojich zástupcov, ktorí majú právo byť prítomní vo volebnej miestnosti v priebehu volieb, vrátane sčítavania hlasov.

Za vážnejší problém považujem skutočnosť, že **väčšina kandidujúcich politických strán a volebných komisií nevyužíva možnosť delegovať svojich zástupcov za členov volebných komisií**. V dôsledku toho môžu vzniknúť situácie (a v praxi veľmi často vznikajú) keď sa počet členov volebných komisií delegovaných kandidujúcimi subjektami zníži pod zákonom ustanovený minimálny počet. V takomto prípade vymenúva chýbajúcich členov volebných komisií starosta obce, resp. v prípade volieb do orgánov samosprávnych krajov predseda samosprávneho kraja. **V praxi starosta obce, resp. predseda samosprávneho kraja nie zriedka vymenúvajú na chýbajúce miesta členov volebných komisií svojich najbližších príbuzných** (manželky, deti, rodičov, súrodencov), čo je predmetom veľkého počtu volebných sťažností zvlášť v prípadoch, keď sa starosta obce, príp. predseda samosprávneho kraja opätovne uchádzajú vo voľbách o tieto funkcie. Štátna komisia reagujúc na tento problém vo svojich Námetoch odporúčala, aby v prípadoch ak starosta obce, alebo predseda samosprávneho kraja opätovne vo voľbách kandidujú na tieto funkcie, nesmeli doplniť príslušné volebné komisie o im blízke osoby (ich okruh definuje § 116 Občianskeho zákonníka).

Aj keď volebný kódex ustanovuje v zásade systémovo a vecne správny spôsob dopĺňania chýbajúcich členov volebných komisií

v praxi **vznikajú zvlášť vo veľkých mestách veľké problémy nájst dostatok osôb, ktoré majú záujem uchádzať sa o funkciu člena volebnej komisie**, čo treba zrejme pripísať aj nízkej finančnej odmene za výkon tejto verejnej funkcie.

Jednou z najviac pozitívne hodnotených súčastí novej zákonnej úpravy volieb schválenej v roku 2014 bolo **zriadenie Štátnej komisie ako vrcholného orgánu pre riadenie volieb**.⁶ Bezprostredne po schválení volebného kódexu som v tejto súvislosti uviedol, že *„Štátna komisia sa spôsobom svojej kreácie, zložením a právnym postavením priblížila k štandardom a odporúčaniam vyvoditeľným z relevantných dokumentov Benátskej komisie pre demokraciu a právo“*⁷ Zároveň som však upozornil na možné **riziká súvisiace s rigorózne ustanoveným spôsobom uznášania sa Štátnej komisie zvlášť v politicky exponovaných veciach**.⁸ Platná úprava totiž *„môže viesť k jej absolútnej nefunkčnosti (neschopnosti prijímať akékoľvek rozhodnutia), resp. prepolitizovaniu činnosti“*,⁹ k čomu v zásade postačuje, aby účasť na

⁶ Štátna komisia má 14 členov, z ktorých 5 delegujú koalíčné politické strany podľa pomeru získaných poslaneckých mandátov vo voľbách do Národnej rady, 5 členov opozičné politické strany (taktiež podľa pomeru získaných poslaneckých mandátov) a zvyšných štyroch delegujú predseda Ústavného súdu, predseda Najvyššieho správneho súdu, generálny prokurátor a predseda Najvyššieho kontrolného úradu.

⁷ Mal som na mysli predovšetkým Kódex dobrej praxe vo volebných veciach, schválený na 52. plenárnom zhromaždení Benátskej komisie 19. októbra 2002 [CDL-AD(2002)3(rev)] – najmä body 68 a nasl. (ďalej len „Kódex dobrej volebnej praxe“). Pozri OROSZ, L.: *Nové volebné zákony na Slovensku – kvalitatívny skok, evolučný krok, či premárnená šanca*. In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.): *Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 20.

⁸ Podľa § 15 ods. 2 volebného kódexu *„Štátna komisia rozhoduje v zbore. Štátna komisia je uznášania schopná, ak sú na zasadnutí prítomné aspoň tri štvrtiny jej členov*. Na platnosť rozhodnutia je potrebná nadpolovičná väčšina hlasov všetkých členov. Ak štátna komisia hlasuje o tom, či bolo porušené volebné moratórium, či bolo porušené moratórium na zverejňovanie prieskumov verejnej mienky, o registrácii kandidátnej listiny alebo o vyčiarknutí kandidáta z kandidátnej listiny, sú potrebné na schválenie uznesenia tri štvrtiny hlasov všetkých členov štátnej komisie.“

⁹ OROSZ, L.: *Nové volebné zákony na Slovensku – kvalitatívny skok, evolučný krok, či premárnená šanca*. In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.): *Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 23.

zasadnutí Štátnej komisie, resp. hlasovanie o určitej veci bojkotovali členovia delegovaní opozičnými politickými stranami alebo naopak členovia delegovaní vládnymi politickými stranami.

Rovnako som vyslovil obavy z mimoriadne širokého okruhu (rozmanitých) kompetencií zverených Štátnej komisii zákonom. Na základe doterajších skúseností si dovoľím konštatovať, že **tieto obavy sú relevantné zvlášť v takom prípade, ak Štátna komisia pristúpi k výkonu svojich kompetencií s ambíciou vytvoriť si (aj) vlastnou aktivitou nezávislé podklady pre rozhodovanie a nie len mechanickým schvaľovaním podkladov pripravených ministerstvom vnútra, príp. iným orgánom verejnej správy.** K tomu je však nevyhnutné, aby Štátna komisia disponovala primeraným počtom odborných zamestnancov, ktorých právne postavenie im garantuje nezávislosť od ministerstva vnútra, príp. iného orgánu verejnej moci. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na vzťah Štátnej komisie a ministerstva vnútra, ktorý je pomerne podrobne upravený v ustanoveniach § 15 ods. 4 a 7 volebného kódexu.¹⁰ Z ich textu vyplýva významná závislosť činnosti Štátnej komisie od odbornej pomoci príslušných útvarov ministerstva vnútra, ako aj finančná závislosť na rozpočtových prostriedkoch vyčlenených pre Štátnu komisiu v rozpočtovej kapitole ministerstva vnútra a tiež minimálny vplyv Štátnej komisie na personálne zloženie a počet zamestnancov Úradu

¹⁰ Podľa § 15 ods. 4 až 7 volebného kódexu:

„(4) Na ministerstve vnútra sa zriaďuje Úrad štátnej komisie (ďalej len "úrad") ako osobitný organizačný útvar. Vedúci úradu sa zúčastňuje zasadnutí štátnej komisie bez práva hlasovať.

(5) Ministerstvo vnútra určuje štruktúru úradu po prerokovaní so štátnou komisiou. Skončenie alebo zmenu štátnozamestnaneckého pomeru štátneho zamestnanca úradu a skončenie alebo zmenu pracovného pomeru zamestnanca pri výkone práce vo verejnom záujme ministerstvo vnútra vopred prerokuje s predsedom štátnej komisie.

(6) Výdavky na činnosť štátnej komisie a úradu sa uhrádzajú z rozpočtu ministerstva vnútra. Rozpočet finančných prostriedkov na činnosť štátnej komisie a úradu prerokuje ministerstvo vnútra so štátnou komisiou. Ministerstvo vnútra zabezpečuje organizačné, materiálno-technické a personálne podmienky pre činnosť štátnej komisie a úradu.

(7) Ministerstvo vnútra

a) plní úlohy odborného a administratívneho útvaru štátnej komisie vo volebných veciach“

Štátnej komisie, čo má zásadný vplyv na funkčnosť a kvalitu činnosti Štátnej komisie. Na základe mojich skúseností z pôsobenia vo funkcii predsedu Štátnej komisie si dovoľím konštatovať, že v minulom období boli vzťahy medzi ministerstvom vnútra a Štátnou komisiou veľmi korektné a ústretové, čo ale pro *futuro* neznižuje potenciálne riziká, zvlášť v prípadoch, ak dôjde nadmernej politizácii činnosti ministerstva, resp. ministra vnútra. **Riziká spojené s nadmernou politizáciou vedenia ministerstva vnútra** (jeho svedkami sme podľa môjho názoru aj v súčasnosti), ktoré môžu negatívne pôsobiť na existenčné istoty a zvyšovať tlak na žiaducu politickú lojalitu odborných zamestnancov ministerstva a jemu podriadených orgánov¹¹ **a vzhľadom na existujúcu právnu úpravu môžu mať priamy dopad na funkčnosť Štátnej komisie a spôsobiť formalizáciu jej činnosti.**

Na načrtnuté problémy vzťahov Štátnej komisie k ministerstvu vnútra pravidelne poukazujú vo svojich hodnotiacich správach pozorovateľské misie Úradu pre demokratické inštitúcie a ľudské

¹¹ V poslednom období si kritické reakcie zaslúži najmä rozhodnutie Okresného úradu Bratislava z 28. augusta 2024 v konaní o obvinení Mgr. Matúša Šutaja Eštoka (ministra vnútra) z podozrenia zo spáchania priestupku spôsobených opakovaným uverejňovaním viacerých platených príspevkov na sociálnej sieti Facebook v období kampane pred voľbami prezidenta, ktoré podľa ich obsahu možno považovať za negatívnu volebnú kampaň smerujúcu proti kandidátovi na prezidenta Ivanovi Korčokovi. Bratislavský okresný úrad konanie zastavil s odôvodnením, že „skutok, o ktorom sa koná, nie je priestupkom“, hoci podľa môjho názoru je v odôvodnení tohto rozhodnutia absurdným spôsobom vyhodnotený skutkový stav, pričom po právnej stránke sa zakladá na právnych záveroch, ktoré sú v priamom rozpore s ustálenou judikatúrou Štátnej komisie a výkladovými stanoviskami ministerstva vnútra a odvoláva sa na zastaralú judikatúru Ústavného súdu, ktorá sa vzťahovala na už zrušené volebné zákony. K tomu pozri články v Denníku N zo 7. októbra 2024 a z 8. novembra 2024.

K 10. novembu 2024 dostupné na internete: BENEDIKOVIČOVÁ, M.: *Šutaj Eštok nedostal pokutu za statusy proti Korčokovi. Podriadení mu uverili, že nechcel ovplyvňovať voličov*. In: *DenníkN*. [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/4235971/sutaj-estok-nedostal-pokutu-za-statusy-proti-korcokovi-podriadeni-mu-uverili-ze-nechcel-ovplyvnovat-volicov/>>; BENEDIKOVIČOVÁ, M.: *Kritik ministrových statusov o Korčokovi neuspel. Silu ukázal nominant Hlasu*. In: *DenníkN*. [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/4295020/kritik-ministrovych-statusov-o-korcokovi-neuspel-silu-ukazal-nominant-hlasu/>>.

práva (ODIHR) OBSE. Aktuálne možno poukázať na Záverečnú správu ODIHR k predčasným parlamentným voľbám uskutočneným 30. septembra 2023 (ďalej len „Záverečná správa ODIHR“), v ktorej sa uvádza, že „...Rozsiahle zapojenie ministerstva vnútra takmer vo všetkých fázach volebného procesu však môže v praxi oslabiť schopnosť Štátnej komisie naplňať svoj mandát nezávislého orgánu konajúceho zo zákona“.¹² Zároveň hodnotiacia misia ODIHR v tejto Záverečnej správe medzi prioritnými odporúčaniami na prvom mieste uviedla odporúčanie v tomto znení: **„Kompetencie a činnosti ministerstva vnútra a Štátnej komisie by mali byť jasne definované a vymedzené spôsobom, ktorý umožní Štátnej komisii fungovať inštitucionálne a funkčne nezávislým spôsobom.“**

V záujme posilniť preventívne finančnú a personálnu nezávislosť Štátnej komisie bolo na jej poslednom 44. zasadnutí v minulom volebnom období prijaté uznesenie č. 44.2.1 zo dňa 15.11.2023,, v ktorom Štátna komisia okrem iného konštatuje, že „...Úrad štátnej komisie je v súčasnom zložení poddimenzovaný a považuje za potrebné rozšíriť jeho personálne zloženie aspoň o jedného odborného zamestnanca.“ (adresátom tohto uznesenia bolo primárne ministerstvo vnútra, resp. jeho štatutárny orgán, napriek tomu doposiaľ k posilneniu personálneho zloženia Úradu nedošlo, pozn.). Zároveň Štátna komisia vo svojich námetoch odporúčala posilniť svoje postavenie v rozpočtovom procese zmenou znenia § 15 ods. 6 druhej vety volebného kódexu tak, že by ustanovovalo „právomoc Štátnej komisie prerokovať návrh rozpočtu finančných prostriedkov na činnosť komisie s Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky a zaujať k nemu stanovisko.“ (ani táto legislatívna zmena nefiguruje v doterajších legislatívnych aktivitách ministerstva vnútra, pozn.).

¹² V tejto súvislosti sa v Záverečnej správe ODIHR 2023 upozorňuje na bod 76 Kódexu dobrej volebnej praxe, v ktorom sa uvádza, že „...spolupráca medzi ústrednou volebnou komisiou a ministerstvom vnútra je možná len s praktických dôvodov, napr. prevoz a skladovanie hlasovacích lístkov a iného zariadenia.“

V. Navrhovanie a registrácia kandidátov (kandidátnych listín)

Mimoriadne významným štádiom volebného procesu je navrhovanie a registrácia kandidátov na volené funkcie. Jeho právnu reguláciu možno považovať za stabilizovanú a v zásade vyhovujúcu. Napriek tomu sa žiada upozorniť na niektoré s tým súvisiace aktuálne, ale i pretrvávajúce problémy. Pokiaľ ide o navrhovanie kandidátov, **exkluzívne postavenie medzi právnickými osobami pri navrhovaní kandidátov majú politické strany (hnutia) a ich koalície.** Pri voľbách prezidenta a voľbách do orgánov územnej samosprávy **majú právo predkladať tzv. nezávislých kandidátov tiež kvalifikované skupiny voličov na základe petície. Podľa môjho názoru je platná právna regulácia navrhovania kandidátov (kandidátnych listín), vrátane náležitostí, ktoré majú návrhy obsahovať, v zásade vyhovujúca a neexistujú dôvody na jej významnejšie zmeny.**¹³

Registráciu kandidátov (zahŕňajúcu aj preskúmavanie náležitostí kandidátnych listín a splnenie podmienok kandidovania, pozn.) **pre voľby do Národnej rady a voľby do Európskeho parlamentu zveruje volebný kódex do kompetencie Štátnej komisie, na rozdiel od volieb prezidenta, pri ktorých je preskúmavanie návrhov kandidátov a ich registrácia (podľa litery zákona „prijatie návrhu“) na funkciu prezidenta zverené predsedovi Národnej rady. Toto riešenie, ktoré nepriamo možno odvodiť aj z ústavnej úpravy (pozri čl. 101 ods. 2 druhá veta Ústavy SR) nepovažujem za vyhovujúce.** Aj preto som na záverečnom zasadnutí Štátnej komisie navrhoval, aby súčasťou Námetov Štátnej komisie bolo aj odporúčanie *„Zvážiť zverenie predkladania a preskúmavania návrhov kandidátov na prezidenta a petícií na podporu kandidáta na prezidenta a ich registráciu do kompetencie*

¹³ To tvrdím napriek tomu, že v Záverečnej správe ODIHR je predmetom kritiky nemožnosť individuálnej kandidatúry kandidátov pri parlamentných voľbách (s. 9 a s. 23 Záverečnej správy). Z touto kritikou sa ťažko možno stotožniť, keďže vo svojej podstate spochybňuje listinný systém pomerného zastúpenia, ktorý je najrozšírenejším modelom systému pomerného zastúpenia v demokratickom svete.

Štátnej komisie“, t.j. zabezpečiť analogickú úpravu ako pri voľbách do Národnej rady a voľbách Európskeho parlamentu. Štátna komisia toto odporúčanie schválila netušiac, že v krátkom čase nadobudne aktuálnosť pri prezidentských voľbách uskutočnených v kalendárnom roku 2024. Netreba v tejto súvislosti podrobnejšie rozoberať, že preskúmavanie návrhov kandidátov a ich registrácia (prijatie návrhu) patrila do kompetencie jedného z kandidátov – vtedajšieho predsedu Národnej rady Petra Pellegriniho, čo považujem za absolútne nevhodné a zakladajúce opodstatnenosť prípadnej námietky zaujatosti (na tom nič nemení skutočnosť, že rozhodnutia o prijatí návrhu podpisoval predsedom Národnej rady poverený podpredseda).

Preskúmavanie návrhov kandidátov (kandidátnych listín) a ich registrácia kandidátov pri voľbách do orgánov územnej samosprávy je zverená do kompetencie miestnych volebných komisií a volebných komisií samosprávnych krajov, čo možno považovať za systémovo a vecne správne riešenie.

Vzhľadom na závažnosť aktu registrácie kandidáta (kandidátnych listín) je žiaduce, aby bola kandidujúcim subjektom poskytnutá súdna ochrana proti rozhodnutiam príslušných volebných orgánov, ktorými bola odmietnutá ich registrácia na účely volieb. Právna úprava súdnej ochrany kandidátov vo veciach registrácie je obsiahnutá v Správnom súdnom poriadku (§ 273 – 312) pre všetky typy volieb. **Najproblematickejšou súčasťou tejto právnej úpravy sú mimoriadne krátke lehoty na podanie žaloby vo veciach registrácie (3 dni od doručenia rozhodnutia o nezaregistrovaní) a samotné rozhodnutie správneho súdu o týchto žalobách (5 dní od doručenia žaloby a pri voľbách do orgánov územnej samosprávy dokonca 5 dní).**¹⁴

¹⁴ Podrobnejšie o tomto probléme pozri OROSZ, L.; GIBA, M.: *Súdna a iná právna ochrana politických práv v Slovenskej republike (právna úprava, aplikačná prax, hodnotiace poznámky)*.

V súvislosti s právnou reguláciou navrhovania a registrácie kandidátov sa žiada na druhej strane oceniť novelizáciu volebného kódexu zo 17. apríla 2024, uskutočnenú zákonom č. 94/2024 Z.z., prostredníctvom ktorej sa na základe skúseností z volebnej praxe zriadil **celoštatny Register kandidátov a kandidátnych listín** spravovaný ministerstvom vnútra, ktorý zahŕňa zákonom ustanovené údaje o kandidátoch pre všetky typy volieb. Vďaka údajom obsiahnutým v tomto Registri by sa mohla významne zjednodušiť práca príslušných volebných orgánov pri registrácii kandidátov.

VI. Volebná kampaň

Vo finálnej fáze prípravy nových volebných zákonov nemalú časť odbornej verejnosti prekvapilo, že ich navrhovateľ (vláda) sledujúci ambíciu kodifikovať volebné právo rozdelil volebnú materiu do dvoch a nie jedného zákona kódexového typu. K tomuto, z komparatívneho hľadiska neštandardnému prístupu, som bezprostredne po schválení platných volebných zákonov uviedol: *[Pri nepochybnnej kodifikačnej ambícii tvorcu novej volebnej legislatívy sa mi zdá nepochopiteľné, že túto ambíciu nedoviedol do dôsledkov, keďže pre „vyčlenenie“ právnej regulácie volebnej kampane zo zákona o podmienkach výkonu volebného práva (ten sa mohol nazývať aj inak, pozn.) podľa môjho názoru neexistovali dostatočné argumenty].*¹⁵ O týchto dôvodoch nebudem ani v tomto príspevku špekulovať a obmedzím sa na konštatovanie, že vďaka tomuto postupu zákonodarca zvýraznil význam volebnej kampane ako (relatívne) samostatného štádia volebného procesu, ktoré podlieha v súčasnosti dynamickému rozvoju a vyžaduje dôkladne premyslené

In: OROSZ, L.; HORŇÁKOVÁ, D.; MAJERČÁK, T. (ed.): *Ústavné dni. Súdna a iná právna ochrana politických práv – XII. Ústavné dni*. Košice: Kancelária Ústavného súdu Slovenskej republiky, 2024, s. 81-82.

¹⁵ OROSZ, L.: *Nové volebné zákony – kvalitatívny skok, evolučný krok, či premárnená šanca*. In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T.: (eds.): *Aktuálne problémy volebného práva - Nové volebné zákony*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 10-11.

zásahy do modernizácie jeho právnej regulácie. Už v úvode tejto časti môjho príspevku chcem poznamenať, že najviac problémov v doterajšej aplikačnej praxi spôsobovala práve platná právna regulácia volebnej kampane. **Vzhľadom na priestorové limity tohto príspevku sa obmedzím len na stručnú rekapituláciu problémov zakomponovaných priamo v právnej úprave a tiež problémov, ktoré vznikajú pri jej interpretácii a aplikácii.**

VI. 1 Uzavretosť volebnej kampane a sankcie za jej porušenie

Značne problematická je už samotná legálna definícia volebnej kampane, ktorá vychádza z konceptu tzv. uzavretej volebnej kampane, v rámci ktorej je činnosť na podporu alebo v neprospech kandidujúcich subjektov počas volebnej kampane vyhradená taxatívne určenému okruhu subjektov, konkrétne podľa domácej právnej úpravy len politickým stranám a kandidátom.¹⁶ **Koncept uzavretej volebnej kampane bol predmetom kritiky z hľadiska jej ústavnej konformity už počas rokovania o návrhu zákona o volebnej kampani,**¹⁷ pričom táto kritika sa výrazným spôsobom zintenzívnila po jeho schválení a to predovšetkým z hľadiska otáznikov, ktoré vyvoláva jeho (ne)zlučiteľnosť z ústavnými garanciami slobody prejavu.¹⁸

Úvahy o neústavnosti konceptu uzavretej volebnej kampane podčiarkuje text § 2 ods. 3 zákona o volebnej kampani (*„Činnosť iných subjektov ako ustanovených v odseku 1 na podporu alebo v neprospech*

¹⁶ Podľa pôvodného znenia zákona mohli uskutočňovať volebnú kampaň aj tzv. tretie strany – k tomu pozri nižšie bod VI. 2.

¹⁷ Pozri najmä GIBA, M.: *K niektorým problémom právnej úpravy volebnej kampane na Slovensku*. In: OROSZ L.; MAJERČÁK, T. (ed.): *Aktuálne problémy volebného práva a volebného súdnictva v Slovenskej republike – II. Ústavné dni*. Košice: UPJŠ, 2013, s. 194-202.

¹⁸ K tomu pozri najmä MAJERČÁK, T.: *Obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie v zákone o volebnej kampani*. In: MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity. – IV. Ústavné dni*. Košice: UPJŠ, 2016, s. 124-130. V zásade totožný záver je vyslovený v tom istom zborníku aj v mojom príspevku OROSZ, L.: *Sloboda prejavu vo volebnej kampani*, s. 105-107.

politických strán, koalícií politických strán a kandidátov sa v čase ustanovenom na volebnú kampaň zakazuje“) v spojení s ustanoveniami § 19 ods. 10, ktoré vymedzujú skutkovú podstatu správneho deliktu za porušenie zákazu uvedenému v § 2 ods. 3 fyzickou osobou - podnikateľom alebo právnickou osobou (sankcionovateľného pokutou od 3000 do 100 000 Eur) a § 20 ods. 1 písm. b), ktorý vymedzuje skutkovú podstatu priestupku za porušenie zákazu podľa § 2 ods. 3 fyzickou osobou (sankcionovateľného pokutou od 300 do 30 000 Eur). Navyše v súvislosti s mimoriadne širokým vymedzením zákazu v § 2 ods. 3 zákona o volebnej kampani si možno oprávnene položiť otázku, či je toto ustanovenie vôbec reálne „*vykonateľné a vymožitelné...*“¹⁹.

VI. 2 Vylúčenie tretích strán

Argumenty v prospech nezlučiteľnosti konceptu uzavretej volebnej kampane vyplývajúce z dikcie § 2 ods. 1 v spojení so zákazom podľa § 2 ods. 3 zákona o volebnej kampani sa prehĺbili po novelizácii zákona o volebnej kampani uskutočnenej zákonom č. 208/2019 Z.z. z 27. júna 2019, ktorej súčasťou bola aj novelizácia zákona o politických stranách. Touto novelizáciou sa zo zákona o volebnej kampani vypustil inštitút tzv. tretích strán upravený v § 8 zákona, ktoré boli po zaevidovaní Štátnou komisiou popri politických stranách a kandidátoch podľa pôvodného znenia zákona taktiež oprávnené viesť volebnú kampaň.²⁰

Zrušenie inštitútu tretích strán bolo v dôvodovej správe k poslaneckému návrhu novelizácie zákona o volebnej kampani (VII. volebné obdobie Národnej rady, ptč. 1559) odôvodnené najmä takto: „*Inštitút tretích strán ustanovený v zákone o volebnej kampani sa minul svojho účinku a neplní tie ciele a úlohy, pre ktoré bol do slovenského právneho poriadku zriadený. Po vykonaní viacerých volieb sa dokonca javí, že tento*

¹⁹ Tamtiež (MAJERČÁK, T.), s. 130.

²⁰ Podrobne o pôvodnej zákonnej úprave tzv. tretích strán v zákone o volebnej kampani pozri DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z.z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 112-129.

inštitút môže narušať aj rovnaké súťažné podmienky politických strán, keďže (1) jedny politické strany môžu byť podporené neobmedzeným počtom tretích strán a teda aj ich v súčte ničím neobmedzeným limitom finančných prostriedkov, (2) iné politické strany nie sú podporené žiadnymi tretími stranami a musia dodržať limit ustanovený pre politické strany v sume 3 000 000 eur a (3) niektoré politické strany dokonca môžu byť činnosťou tretích strán vedúcich voči nim negatívnu „volebnú“ kampan výrazne poškodené....“²¹

S citovanou argumentáciou možno síce čiastočne súhlasiť (zvlášť v časti týkajúcej sa porušovania finančných limitov volebnej kampane), domnievam sa však, že **jednou z kľúčových ambícií predkladateľov bolo vylúčiť z účasti na volebnej kampani pod hrozbou vysokých finančných pokút subjekty (najmä občianske združenia) kriticky vystupujúce proti politickým stranám, ktoré iniciovali prijatie tohto zákona.** Predmetný poslanecký návrh zákona do legislatívneho procesu predložili na základe iniciatívy SNS poslanci vtedajšej vládnej koalície (SMER – SD, SNS, Most – Híd) a bol schválený po napätnej a kontroverznej diskusii²² v skrátenom legislatívnom konaní.²³

VI. 3 Volebné moratórium

Zákon o volebnej kampani časovo ohraničuje obdobie volebnej kampane, ktorá pri všetkých typoch volieb začína rovnako dňom

²¹ *Návrh zákona.* In: NRSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=271317/>>.

²² Žiada sa pripomenúť, že zákonom č. 208/2019 Z.z. došlo aj k diskutabilnej novelizácii zákona o politických stranách (v rozprave ho opoziční poslanci označili aj ako „lex Kiska“ v súvislosti s v tom čase vznikajúcou politickou stranou Za ľudí v čele s vtedajším prezidentom A. Kiskom, pozn.), ktorej súčasťou bolo okrem iného obmedzenie výšky členského príspevku za kalendárny rok sumou 10 000 Eur a obmedzenie výšky príjmov politickej strany za celé volebné obdobie sumou 35 mil. Sk pod hrozbou likvidácie dotknutej politickej strany (pozri § 22 ods. 4 a 8 zákona o politických stranách).

²³ Pozri autorizovaný prepis rozpravy na 46. schôdzi Národnej rady. NRSR 2016-2020. In: NRSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=13&termNr=7/>>.

vyhlásenia volieb a končí 48 hodín pred dňom konania volieb (§ 2 ods. 2 zákona o volebnej kampani). **Zákon oproti očakávaniam nielenže zachoval inštitút volebného moratória, ale zároveň rozšíril aj jeho rozsah a to tak z vecného, ako aj územného hľadiska a ustanovil prísne sankcie za jeho porušovanie** v podobe vysokých finančných pokút za kampaň vedenú v čase volebného moratória, ktoré možno uložiť kandidujúcim politickým stranám, kandidátom, ako aj iným fyzickým osobám a právnickým osobám.

Inštitút volebného moratória má v domácej ústavnej doktríne množstvo odporcov, ktorí argumentujú popri jeho ústavne neprípustnom zásahu do slobody prejavu a práva na informácie aj zásahom do princípu slobodných volieb, keďže bráni voličom prístup k relevantným informáciám aj v čase, keď mnohí ešte len formujú svoje volebné rozhodnutie. Navyše odporcovia volebného moratória zdôrazňujú, že v ostatných rokoch sa volebná kampaň stále viac presúva do sféry internetu a najmä sociálnych sietí, čo naráža na regulačné možnosti štátu, ktorý *„nedokáže ústavne konformným spôsobom tieto aktivity regulovať, resp. im zabrániť v snahe naplniť požiadavku volebného moratória ...internet a sociálne siete sú v dnešnom globalizovanom, otvorenom svete silnejšie ako regulačná moc konkrétneho štátu.“*²⁴

Aj keď argumentácia odporcov volebného moratória je presvedčivá a len ťažko spochybiteľná, stojím si za mojím už dávnejšie vysloveným právnym názorom, podľa ktorého nemožno nevidieť, že zrušenie volebného moratória *„by de facto znamenalo rezignáciu zákonodarcu na ochranu rovnosti subjektov kandidujúcich vo voľbách a ochranu regulárnej politickej súťaže v rozhodujúcom štádiu volebnej kampane, keďže práve v čase bezprostredne pred voľbami môže dôjsť*

²⁴ BALOG, B.: Volebné moratórium a sloboda prejavu. In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.): Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike (doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky). Košice: UPJŠ, 2014, s. 262.

k zásadnému ovplyvneniu rozhodnutia voličov na základe prísunu informácií, ktoré sa neskôr ukážu ako nepravdivé, či zmanipulované, resp. iných foriem politickej agitácie, ktoré sú nezlučiteľné s pravidlami slobodnej a transparentnej súťaže politických síl.”²⁵

Moje vážne výhrady však smerujú k neprimerane širokému vymedzeniu rozsahu volebného moratória v platnom zákone, ktorý ani pri existencii sebalepších kontrolných mechanizmov neumožňuje reálne garantovať všeobecný zákaz volebnej agitácie počas volebného moratória, ktorý je z hľadiska princípu proporcionality v citeľnom napätí so slobodou prejavu. Navyše platná právna úprava ukladania pokút za porušenie volebného moratória neumožňuje príslušným orgánom verejnej správy ani pri niekoľkosekundovom porušení volebného moratória odpustiť uloženie sankcie, resp. ju uložiť pod hranicou zákonom ustanovenej dolnej sadzby. Túto skutočnosť delikventi pociťujú nie zriedka ako nespravodlivé a odrádzajúce od angažovania sa vo veciach verejného záujmu. Za týchto okolností by bolo podľa môjho názoru prospešné významne zúžiť vecný rozsah zakázaných aktivít počas volebného moratória (napr. ich taxatívnym výpočtom) a ustanoviť aj liberalizačné dôvody pri ukladaní sankcií za ich porušenie.

Nad rámec už uvedeného možno ešte pripomenúť, že v pôvodnom znení zákona o volebnej kampani bolo **rozdielne upravené moratórium na zverejňovanie prieskumov volebných prieskumov** – zákon ustanovoval zákaz zverejňovať výsledky volebných prieskumov už 14 dní pred dňom volieb. Túto nezmyselne dlhú lehotu Národná rada na základe novelizácie uskutočnenej zákonom č. 413/2019 Z.z. dokonca ešte výrazne predĺžila na 50 dní. Toto predĺženie moratória prezidentka Z. Čaputová napadla na Ústavnom súde argumentujúc jeho nesúlalom s viacerými ustanoveniami Ústavy a Dohovorom

²⁵ OROSZ, L.: *Rekodifikácia volebného zákonodarstva a súdny prieskum volieb (II)*. In: *Justičná revue*. 11/2011, s. 1429.

o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Ústavný súd uznesením PL. ÚS 26/2019 z 18. decembra 2019 pozastavil účinnosť napadnutého ustanovenia a následne nálezom sp. zn. PL. ÚS 26/2019 z 26. mája 2021 vyslovil jeho nesúladiť s čl. 1 ods. 1, čl. 13 ods. 4, čl. 26 ods. 1, 2 a 4 Ústavy a čl. 10 Dohovoru. Národná rada následne akceptujúc právne názory prezidentky a Ústavného súdu novelizačným zákonom č. 512/2021 Z.z. ustanovila dĺžku moratória na zverejňovanie volebných prieskumov v čase od 48 hodín pred dňom konania volieb do uzatvorenia všetkých volebných miestností (skončenia hlasovania).

VI. 4 Pravidlá financovania volebnej kampane a ich kontrola

Za zrejme najvýznamnejšiu prednosť zákona o volebnej kampani možno považovať ustanovenie pravidiel financovania volebnej kampane a ich kontroly (pred jeho schválením pravidlá financovania volebnej kampane obsahoval len zákon č. 46/1999 Z.z. o spôsobe voľby Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a doplnení niektorých ďalších zákonov).²⁶ Táto skutočnosť s vysokou pravdepodobnosťou významne prispela k tomu, že bezprostredne po schválení nových volebných zákonov bola Slovenská republika vyradená zo skupiny štátov monitorovaných GRECO (Skupina štátov proti korupcii – protikorupčný orgán Rady Európy) za neplnenie povinností v oblasti transparentnosti financovania politických strán.²⁷

Súčasťou pravidiel financovania volebnej kampane sú ustanovenia

a) o povinnosti politických strán a kandidátov zriadiť si na účely financovania volebnej kampane osobitný platobný účet, na ktorom

²⁶ Pre upresnenie treba spomenúť ešte zákon č. 239/1994 Z.z. o obmedzení výdavkov politických strán a hnutí na propagáciu pred voľbami do Národnej rady Slovenskej republiky, ktorý však bol zrušený zákonom č. 85/2005 Z.z. o politických stranách a politických hnutiach.

²⁷ Nemožno vylúčiť, že práve úsilie vyvolať pozitívny ohlas v orgánoch Rady Európy a príp. aj v inštitúciách Európskej únie bol pre zákonodarcu, resp. navrhovateľa nových volebných predpisov kľúčovým dôvodom na vyčlenenie právnej regulácie volebnej kampane z volebného kódexu.

musí mať vedené všetky finančné prostriedky na úhradu nákladov volebnej kampane, pričom údaje na tomto platobnom účte musia byť bezplatne, diaľkovo a nepretržite prístupné tretím osobám a musia zobrazovať prehľad platobných transakcií;

b) o taxatívnom výpočte subjektov, od ktorých kandidujúce subjekty môžu (resp. nemôžu) prijať dary alebo iné bezodplatné plnenia na volebnú kampaň;²⁸

c) o finančných limitoch na volebnú kampaň vedenú politickými stranami (pri voľbách do Národnej rady, voľbách do Európskeho parlamentu a voľbách do orgánov územnej samosprávy), kandidátmi na prezidenta a kandidátmi na funkcie predsedov samosprávnych krajov, primátorov miest, starostov obcí (tiež starostov mestských častí v hlavnom meste Bratislave a Košiciach);

d) o povinnosti kandidujúcich subjektov viesť evidenciu o použití prostriedkov na volebnú kampaň v členení ustanovenom zákonom a predložiť ju spolu so Záverečnou správou o nákladoch na volebnú kampaň;

e) o povinnosti politických strán a kandidátov vyhotoviť Záverečnú správu o nákladoch na volebnú kampaň v rozsahu vyplývajúcom zo zákona a doručiť ju do 30 dní po vykonaní volieb ministerstvu vnútra, ktoré ju zverejní na svojom webovom sídle na obdobie piatich rokov.

Zákon ďalej ustanovuje, že kontrolu dodržiavania pravidiel ustanovených v zákone o volebnej kampani vykonávajú ministerstvo vnútra a okresné úrady a skutkové podstaty správnych deliktov a priestupkov za porušovanie pravidiel súvisiacich s financovaním volebnej kampane. O ich porušení rozhodujú v správnom konaní

²⁸ Pre kandidujúce politické strany je výpočet subjektov, od ktorých nemôžu prijať dary a ani iné bezodplatné plnenia obsiahnutý v zákone o politických stranách (§ 24).

ministerstvo vnútra a okresné úrady,²⁹ pričom ich porušenie je sankcionované vysokými finančnými pokutami, ktoré by mali plniť „odstrašujúcu“ funkciu.

Ustanovenia zákona o pravidlách financovania volebnej kampane možno hodnotiť ako neobyčajne ambiciózne a na prvý pohľad vyznievajú mimoriadne pozitívne. Kľúčovou otázkou však je, či zákonodarca, resp. orgány verejnej moci zabezpečujúce ich vykonanie v praxi vytvorili primerané právne prostriedky a mechanizmy na ich efektívne uplatňovanie v praxi. Právna úprava, ktorej významné časti zostávajú len na papieri a v praxi sa neuplatňujú, resp. uplatňujú len formálne **je nefunkčná a vo svojej podstate znižuje autoritu práva a dôveru verejnosti v právny poriadok**, ako aj k orgánom verejnej moci, ktorým je zverené uplatňovanie právnej úpravy v praxi.

O tom, či zákon o volebnej kampani aj reálne obsahuje právne prostriedky a mechanizmy, ktoré by mali zabezpečiť jeho efektívne uplatňovanie v praxi si aj na základe skúseností nadobudnutých počas môjho pôsobenia v Štátnej komisii dovoľím vysloviť vážne pochybnosti. Na podporu tohto tvrdenia považujem za vhodné poukázať napríklad na problémy, ktoré v praxi môže spôsobiť povinnosť ministerstva vnútra ako kontrolného orgánu objektívne a zákonom požadovaným spôsobom preskúmať v zákonom ustanovenej lehote, či kandidát neprekročil finančný limit na volebnú kampaň. K tomu treba dodať, že za prekročenie finančných limitov na kampaň je príslušný správny orgán (ministerstvo vnútra) povinný uložiť pokutu vo výške dvojnásobku sumy, o ktorú bola prípustná suma nákladov prekročená.

²⁹ O odvolaniach proti prvostupňovým rozhodnutiam ministerstva vnútra rozhoduje Štátna komisia a o odvolaniach proti rozhodnutiam okresných úradov ministerstvo vnútra.

Problém spočíva v tom, že **kontrolný orgán by mal v rámci preskúmania údajov o nákladoch na svoju volebnú kampaň predložených kandidujúcimi subjektami zisťovať**, či si splnili zákonnú povinnosť započítať do zákonom ustanoveného limitu nákladov na kampaň aj rozdiel medzi cenou daru alebo iného bezodplatného plnenia, ktorá bola dohodnutá alebo uvedená v zmluve a cenou obvyklou, t.j. kontrolný orgán musí **disponovať, resp. zisťovať relevantné informácie o obvyklých cenách daru alebo iného bezodplatného plnenia zohľadňujúce aj miesto a čas ich poskytnutia**.³⁰ Niet pochybností o tom, že ide o mimoriadne zložitú úlohu, ku ktorej splneniu musí kontrolný orgán disponovať primeranými personálnymi kapacitami s odbornými znalosťami z oblasti cenotvorby (podľa mojich informácií tomu tak v súčasnosti nie je, pozn.).³¹

Skutočnosť, že uvedené skutočnosti naznačujú reálny problém, s ktorým by sa v praxi malo ministerstvo vnútra všeobecne akceptovateľným spôsobom vysporiadať, možno ilustrovať na podnete občianskeho združenia Transparency International Slovensko z 28. júna 2024 vo veci možného porušenia § 5 ods. 1 zákona o volebnej kampani, ktorého sa mohol dopustiť kandidát na prezidenta P. Pellegrini prekročením limitov nákladov na volebnú kampaň (podľa odhadu TIS o 250 000 Eur) v rámci billboardovej kampane.³² Podľa

³⁰ Pozri k tomu najmä ustanovenia § 3 ods. 1, § 5 ods. 1 a 9, ako aj § 6 ods. 11 zákona o volebnej kampani.

³¹ Nemožno nechať bez povšimnutia, že pred schválením zákona o volebnej kampani patrila kompetencia rozhodovať o prekročení prípustných nákladov na volebnú kampaň ministerstvo financií, u ktorej zamestnancov sa požadovaná odbornosť vo sfére cenotvorby dá predpokladať.

³² Sumarizácia údajov o počte prenajatých reklamných plôch a predpokladaných nákladoch na jednotlivé billboardy od TIS. Viac pozri: *Bude netransparentná a neférová prezidentská kampaň novým normálom?* In: *Transparency International Slovensko*. [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete:

mojich informácií sa ministerstvu vnútra nepodarilo s podnikmi týkajúcimi sa možného porušenia zákona kandidátom na prezidenta P. Pellegrinim prekročením zákonom ustanovených limitov na kampaň k 1. decembru 2024 vysporiadať, t.j. ani po uplynutí viac ako 7 mesiacov od skončenia druhého kola prezidentských volieb (!).

VII. Hlasovanie, sčítavanie hlasov, zisťovanie a vyhlasovanie výsledkov volieb, prideľovanie mandátov

Hlasovanie možno považovať za kľúčové štádium volebného procesu, keďže oprávnení voliči svojim hlasovaním rozhodujú o výsledku volieb. Tradičným spôsobom hlasovania je hlasovanie vo volebných miestnostiach, príp. hlasovanie do prenosnej schránky, o ktoré môžu oprávnení voliči požiadať okrskovú volebnú komisiu spravidla zo zdravotných dôvodov. V ostatných desaťročiach sa však popri tradičnej forme hlasovania začínajú v demokratickom svete objavovať aj alternatívne formy hlasovania, ktorých zavádzanie možno považovať „...za jeden z významných prejavov realizácie tzv. pozitívneho záväzku štátu, ktorého kľúčovou funkciou je odstraňovanie prekážok sťažujúcich určitým skupinám oprávnených voličov prístup k voľbám.“³³ Na Slovensku je zatiaľ jedinou formou alternatívneho hlasovania poštou (korešpondenčné) hlasovanie, ktoré umožňuje voliť občanom, ktorí nemajú trvalý pobyt na území SR, alebo sa v čase volieb nachádzajú mimo územia SR. Hlasovanie poštou bolo upravené na účely volieb do Národnej rady SR už zákonom č. 333/2004 Z.z.

<<https://volby.transparency.sk/prezident2024/aktuality/bude-netransparentn%C3%A1-a-nef%C3%A9rov%C3%A1%20prezidentsk%C3%A1-kampa%C5%88-novym-normalom/>>; Podrobnejšie vysvetlenie k potenciálnemu porušeniu zákonného limitu podľa výpočtov a zdrojov TIS dostupné na internete: *Prečo nesedí záverečná správa Petra Pellegriniho ani jeho vysvetlenie, že limit na výdavky neprekročil*. In: *Transparency International Slovensko* [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/aktuality/preco-nesedi-zaverecna-sprava-petra-pellegriniho-ani-jeho-vysvetlenie-ze-limit-na-vydavky-neprekrocil/>>.

³³ OROSZ, L. (et al.): *Volebné právo*, Košice: UPJŠ, 2015, s. 98.

o voľbách do Národnej rady SR a následne prevzaté do volebného kódexu.

V podstate bezprostredne po schválení volebného kódexu sa v ústavno-právnej doktríne objavila idea zaviesť hlasovanie poštou aj pri voľbách prezidenta, ktorú si v rámci svojich aktivít osvojili aj mimovládne organizácie a následne aj viacero politických strán. Už v priebehu 7. volebného obdobia Národnej rady (2016 – 2020) predložili poslanci za vtedajšiu opozíciu viacero návrhov smerujúcich k novelizáciám volebného kódexu, ktorých podstatný obsah tvoril návrh na zavedenie hlasovania poštou aj pre iné typy volieb.³⁴ Tieto návrhy však nezískali podporu koalíčných poslancov, a preto neboli schválené.

Vláda Igora Matoviča konštituovaná po parlamentných voľbách z februára 2020 nemala vo svojom programovom vyhlásení zmienku o rozšírení hlasovania poštou na iné typy volieb, zrejme aj preto, že preferovala zavedenie elektronického hlasovania.³⁵ Napriek tomu vláda v súvislosti s úsilím spojiť voľby do Európskeho parlamentu s voľbami prezidenta v auguste roku 2022 predložila do Národnej rady návrh ústavného zákona, ktorým sa mení Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z.z. (ptč. 1098) a o mesiac neskôr aj kvalitne spracovanú novelizáciu volebného kódexu (ptč. 1212), ktorá upravovala

³⁴ Pozri návrh opozičných poslancov z októbra 2016 usilujúci o zavedenie hlasovania poštou pre voľby prezidenta, ako aj pri ľudovom hlasovaní o odvolaní prezidenta a tiež pre voľby do Európskeho parlamentu a voľby do orgánov územnej samosprávy (ptč. 319), ktorý opätovne predložili vo februári 2018 (ptč. 876) a následne v máji 2019 (ptč. 1539). Obsah ďalšieho opozičného návrhu (ptč. 809) z januára 2018 sa týkal „len“ zavedenia hlasovania poštou pre voľby do Európskeho parlamentu (ptč. 809).

³⁵ V programovom vyhlásení vlády I. Matoviča na obdobie rokov 2020 – 2024 sa v tejto súvislosti uvádza „*Vláda SR po zvážení bezpečnostných rizík zavedie popri klasickom hlasovaní aj elektronické hlasovanie vo voľbách ...*“

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020-2024. In: MPSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.mpsr.sk/programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-na-obdobie-rokov-2020-2024/800-17-800-15434/>>.

podrobnosti o organizácii a uskutočňovaní volieb prezidenta prostredníctvom hlasovania poštou. Napriek skutočnosti, že vládna koalícia konštituovaná v roku 2022 disponovala ústavnou väčšinou, vládou predloženú novelizáciu Ústavy nepodporil Ústavou požadovaný počet poslancov. Po neschválení vládnej novely Ústavy vláda stiahla z rokovania Národnej rady aj spomenutú novelu volebného kódexu. Napriek neúspešnej vládnej iniciatíve uskutočnenej v minulom volebnom období je idea umožniť voľbu prezidenta hlasovaním poštou aj v súčasnosti stále živá predovšetkým vďaka aktivitám občianskeho združenia Srdcom doma, pričom podpora tejto idey je deklarovaná aj v Programovom vyhlásení vlády na obdobie rokov 2023 – 2027, v ktorom sa uvádza „*Vláda vytvorí podmienky pre hlasovanie poštou aj pre voľby prezidenta Slovenskej republiky pre voľby, ktoré sa uskutočnia v roku 2029.*“³⁶ Obávam sa však, že k naplneniu tejto úlohy z vládneho programu Ficovej vlády v prebiehajúcim volebnom období nedôjde. Významne k tomu podľa môjho názoru prispeje skutočnosť, že voliči, ktorí hlasovali zo zahraničia poštou pri voľbách do Národnej rady v roku 2020 a najmä v roku 2023 vyjadrujú dominantnú podporu najsilnejšej opozičnej politickej strane – Progresívnemu Slovensku,³⁷ ktoré s vysokou pravdepodobnosťou bude pri prezidentských voľbách v roku 2029 podporovať iného kandidáta než politické strany tvoriace v súčasnosti vládnu koalíciu.

Zásadný vplyv na výsledok volieb má sčítavanie hlasov, ktoré volebný kódex zveruje do kompetencie okrskových volebných komisií. Postup okrskových volebných komisií pri posudzovaní

³⁶ Programové vyhlásenie vlády. In: NRSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376/>>.

³⁷ Pozri k tomu v tomto zborníku publikovaný príspevok FOGAŠOVÁ, F.; ADAMOV KRÁĽOVÁ, V.: Hlasovanie poštou – cesta k efektívnejšej volebnej účasti?

platnosti hlasovacích lístkov a sčítavanie hlasov, ako aj overovanie výsledkov hlasovania komisiami vyššieho stupňa upravuje volebný kódex pomerne podrobne jednak vo svojej I. časti, teda v rámci všeobecných ustanovení (§ 28 a nasl.) a následne aj v ďalších častiach upravujúcich jednotlivé typy volieb. V súvislosti s procesom elektronizácie volieb (volebných procesov), ktorý nadobudol výraznú intenzitu v priebehu predchádzajúceho volebného obdobia sa novelizáciou uskutočnenou zákonom č. 512/2021 Z.z. zaviedla **povinnosť okrskových volebných komisií, ako aj okresných komisií vyhotovovať zápisnicu o priebehu a výsledku hlasovania** vo volebnom okrsku, resp. v príslušnom okrese **v elektronickej podobe** prostredníctvom informačného systému Štatistického úradu. Voči tejto nepochybne progresívnej a žiaducej právnej úprave zjednodušujúcej a urýchľujúcej proces sčítavania hlasov rozpútali vtedajšie opozičné politické strany (najmä Republika a SMER-SD) v čase po vyhlásení predčasných volieb populisticky orientovanú kampaň účelovo spochybňujúcu elektronický informačný systém a vyvolávajúcu obavy voličov o sfalšovanie volieb koalíčnými politickými stranami prostredníctvom elektronizácie niektorých volebných procesov.

Tieto obavy, ktoré mali motivovať voličov opozičných strán k účasti vo voľbách boli zjavne neopodstatnené už aj z tohto dôvodu, že okrskové volebné komisie mali povinnosť zápisnice o výsledku volieb vyhotovené v elektronickej podobe vytlačiť a opatriť podpismi všetkých členov komisie, t.j. vyhotoviť zápisnice na účely prípadnej kontroly aj v listinnej podobe a doručiť ich rovnopisy volebným komisiám vyššieho stupňa. Táto argumentácia politické strany vyvolávajúce svojou nepodloženou argumentáciou obavy z falšovania výsledkov volieb neuspokojila a rozvinula z môjho pohľadu nadbytočnú opozičnú poslaneckú iniciatívu, ktorá vyústila do novelizácie volebného kódexu uskutočnenej zákonom č. 170/2023

Z.z., ktorý zaviedol povinnosť obcí zverejňovať na svojom webovom sídle (na účely kontroly) zápisnice o priebehu a výsledku volieb v jednotlivých volebných okrskoch. Išlo o nadbytočnú povinnosť, keďže všetky zápisnice volebných komisií boli už aj pred touto novelizáciou prístupné každému na webových stránkach Štatistického úradu.³⁸

V záverečnej časti môjho príspevku považujem za vhodné **vysloviť niekoľko poznámok k právnej regulácii tzv. uzatváracej klauzuly uplatňovanej v SR pri voľbách do Národnej rady a voľbách do Európskeho parlamentu**. Uzatváracia klauzula (označovaná aj ako volebný prah) tvorí tradičný prvok proporcionálneho volebného systému, ktorého podstatou je pravidlo, podľa ktorého sa kandidujúca politická strana nezúčastní prideľovania mandátov v prípade, ak získa menej hlasov než je zákonom ustanovená výška volebného prahu. Jeho kľúčovou funkciou je zabrániť nadmernej roztrieštenosti parlamentného politického spektra, ktorá môže významným spôsobom ohroziť nielen funkčnosť parlamentu ale najmä vlády. Predmetom intenzívneho verejného diskurzu v SR bola a aj v súčasnosti je jednak výška uzatváracej klauzuly (vzhľadom na tradične vysoký prepád hlasov) a jej aditívny charakter, ktorý v praxi vyúsťuje do obchádzania platnej právnej úpravy kandidujúcimi politickými stranami.³⁹

³⁸ Navyše spomínaný opozičný poslanecký návrh bol spracovaný veľmi povrchno (neobsahoval napr. lehotu, v ktorej majú byť zápisnice okrskových komisií zverejnené), a preto bolo následne potrebné jeho nedostatky odstrániť prostredníctvom vládnej novelizácie volebného kódexu uskutočnenej zákonom č. 94/2024 Z.z.

³⁹ Problematiku uzatváracej klauzuly budem analyzovať len vo vzťahu k voľbám do Národnej rady. Uzatváraciu klauzulu vo výške 5 % z celkového počtu platných hlasov ustanovuje volebný kódex síce aj pre voľby do Európskeho parlamentu, ale k jej uplatňovaniu nemožno mať zásadnejšie výhrady, keďže jej výška korešponduje požiadavkám vyplývajúcim z práva Európskej únie (pozri čl. 3 Aktu o priamych voľbách do Európskeho parlamentu) a nemá aditívny charakter a z toho vyplývajúce potenciálne problémy.

Aditívny charakter uzatváracej klauzuly spočíva v tom, že zákon určuje jednak základnú výšku volebného prahu pre jednotlivu kandidujúcu politickú stranu (5 % z celkového počtu platných hlasov) a zvýšený volebný prah pre dvoj a trojčlenné volebné koalície (7 %), ktorý sa pri viacčlenných koalíciách ešte zvyšuje na 10 % z celkového počtu platných hlasov. Ušľachtilo formulovaná aditívna povaha volebného prahu mala pôvodne slúžiť k zvýšeniu šancí menších politických strán získať poslanecké mandáty vďaka vytvoreniu volebnej koalície tvorenej spriaznenými politickými stranami a v konečnom dôsledku prispievať k spolupráci a integrácii záujmov a cieľov kandidujúcich politických subjektov.⁴⁰ V reálnej volebnej praxi sa však zvýšený volebný prah pre volebné koalície stal skôr prekážkou pre vstup menších politických strán do parlamentu, a preto viedol k obchádzaniu platnej právnej úpravy, prostredníctvom formovania tzv. kryptokoalícií,⁴¹ ktorých formovanie bolo možné registrovať v podstate pred každými parlamentnými voľbami.⁴² Obchádzanie platnej právnej úpravy v aplikačnej praxi nemožno hodnotiť pozitívne, keďže vytvára stav právnej neistoty a znižuje dôveru občianskej verejnosti k príslušným

⁴⁰ S takýmto hodnotením aditívnej povahy uzatváracej klauzuly sa nestotožnila skupina poslancov Národnej rady, ktorá argumentujú jej neústavnosťou z dôvodu porušenia rovnosti kandidujúcich politických subjektov napadla návrhom na začatie konania pred ústavným súdom aditívnu povahu volebného prahu. Ústavný súd sa však s argumentáciou navrhovateľov nestotožnil a uznesením sp. zn. PL. ÚS/2200 zo 4. apríla 2001 ich návrh odmietol.

⁴¹ Pod kryptokoalíciou treba rozumieť „*de facto koalíciu viacerých politických strán, ktorá spočíva formálne v tom, že formálne vo voľbách kandiduje len jedna zo strán a iná strana (prípadne iné strany) umiestnia svojich kandidátov na kandidátnu listinu kandidujúcej politickej strany.*“ DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 90.

⁴² Paradoxná situácia nastala v tejto súvislosti pri voľbách do Národnej rady v roku 2020, keď dvojčlenná volebná koalícia, ktorú tvorili Progresívne Slovensko a Spolu – občianska demokracia zostala pred bránami parlamentu, keďže k dosiahnutiu zvýšeného sedempercentného volebného prahu jej chýbalo necelých 1000 hlasov, zatiaľ čo kryptokoalícia OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), Nova, Kresťanská únia (KÚ), Zmena zdola už svojim názvom nezakryte deklarovala, že je v skutočnosti koalíciou štyroch politických strán, získala vo voľbách najviac mandátov.

ústavným orgánom. Aj preto vzhľadom na skutočnosť, že aditívna povaha volebného prahu neplní a nie je spôsobilá plniť zamýšľané funkcie, **sa domnievam, že by mala byť zrušená.** Prípadná úvaha o tom, že by do autonómneho rozhodovania politických subjektov o tom v akej forme sa volieb zúčastnia rozhodoval zákonom splnomocnený orgán verejnej moci (napr. v podobe rozhodnutia o nezaregistrovaní tzv. kryptokoalície na účely volieb) nemá oporu v platnej právnej úprave a takéto riešenie by podľa môjho názoru bolo vo veľkom napäťi so slovenskou ústavou.⁴³

V podstate po každých parlamentných voľbách bola opakovane otváraná verejná diskusia (skôr akademická, než politická) o výške (základného) uzatváracej klauzuly. Túto diskusiu motivoval primárne tradične vysoký prepád hlasov kandidujúcich politických strán z dôvodu nedosiahnutia volebného prahu, čo významným spôsobom skresľuje pridelovanie mandátov na základe pomerného princípu, teda kľúčovej prednosti systému pomerného zastúpenia. **Prepadnutie hlasov kandidujúcich politických subjektov z dôvodu nedosiahnutia hranice volebného prahu v konečnom dôsledku zvýhodňuje veľké (vo voľbách úspešné) politické strany,** z dôvodu ich vyššieho podielu na prerozdelení prepadnutých hlasov. Aj preto nie je reálne uvažovať o tom, že by legislatívny návrh na prípadné zníženie hranice volebného prahu získal z iniciatívy menších, príp. stredne silných politických strán v Národnej rade potrebnú podporu poslancov.

Naopak zo strany preferenčne silných politických strán sa dá skôr očakávať návrh na zvýšenie hranice volebného prahu. V čase finalizácie tohto príspevku sa návrhom na zvýšenie základného volebného prahu zo 5% na 7% z celkového počtu platných hlasov prezentoval predseda SMERU-SD (preferenčne najsilnejšej koalíciej

⁴³ Porovnaj k tomu ŠIMÍČEK, V.: *Uzatvárací klauzuke: čas pro bilanci, anebo je tato téma opět na scéně?* In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.): *Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony*. Košice: UPJŠ, 2015, s. 209 a nasl.

politickej strany) Róbert Fico. Podľa očakávania jeho návrh nezískal podporu ani u ostatných koalíčných politických strán.⁴⁴ Napriek tomu však vyvolal pomerne veľkú mediálnu odozvu, čo bolo zrejme hlavným zámerom jej iniciátora o to viac, že sa vďaka tomu podarilo zahmlieť viacero aktuálnych ekonomických a sociálnych problémov súvisiacich okrem iného so schválením tzv. konsolidačného balíčka v rámci štátneho rozpočtu na rok 2025. **Domnievam sa, že z politického hľadiska prípadná legislatívna iniciatíva smerujúca k zvýšeniu volebného prahu nie je minimálne v aktuálnom volebnom období Národnej rady priechodná**, keďže k jej presadeniu by SMER-SD potreboval zrejme aj podporu preferenčne najsilnejšej opozičnej strany Progresívneho Slovenska, čo v podmienkach aktuálne významne polarizovanej politickej scény možno zaradiť do sféry naivných politických ilúzií. Za podstatnejšiu považujem však za skutočnosť, že **išlo by o iniciatívu, ktorá by mohla naraziť na ústavné mantinely** súvisiace s fixáciou pomerného systému volieb do Národnej rady, keďže každé zvýšenie volebného prahu negatívne pôsobí na proporcionalitu zastúpenia kandidujúcich politických subjektov v slovenskom parlamente.⁴⁵ Ústavné mantinely pre prípadné výraznejšie zvýšenie volebného prahu by sa dali navyše vyvodiť aj s judikatúry ESLP.

Záver

V rámci priestorových možností tohto príspevku som sa na základe poznatkov, ktoré vzišli z desaťročnej aplikácie platných volebných

⁴⁴ KERN, M.; OSVALDOVÁ, M.: *Ficov nápad na sedempercentnú hranicu na vstup do parlamentu zatiaľ nemá podporu ani v SNS a Hlase*. In: *DenníkN*. [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/4299355/ficov-napad-na-sedempercentnu-hranicu-na-vstup-do-parlamentu-zatial-nema-podporu-ani-v-sns-a-hlase/>>.

⁴⁵ Na potenciálnu neústavnosť zvýšenia hranice volebného práva v načrtnutých súvislostiach poukazuje v nedávno publikovanej štúdii aj Marek Domin. Pozri DOMIN, M.: *Ústavná ochrana volebného systému: Slovenská republika v komparatívnej perspektíve*. In: *Právny obzor*. 4/2024, s. 408-427.

zákonov - volebného kódexu a zákona o volebnej kampani - pokúsil o rámcovú inventúru ich kľúčových problémov. Ide o problémy, ktoré by si podľa môjho názoru zaslúžili zvýšenú pozornosť zákonodarcu. Preto som sa pokúsil aj o formulovanie námetov na ich odstránenie, prípadne aspoň na ich neutralizáciu. Som si však vedomý toho, že v rámci volebnej legislatívy sa viac, ako v ktorékolvek inej oblasti zákonodarstva uprednostňuje zo strany vládnych politických elít politická účelovosť pred jej funkčnosťou a zásadovosťou, ktorá by mala garantovať rovnosť šancí kandidujúcich subjektov. Na druhej strane je ale nezastupiteľnou úlohou právnej vedy formulovať námety na skvalitnenie legislatívy aj (a práve) vo sférach, ktoré sa javia ako výsostne politické, a to aj preto, že umožňujú konfrontáciu s politickými zámermi aktuálnej parlamentnej väčšiny, ktoré majú reálnu šancu k tomu, aby sa stali súčasťou platnej volebnej legislatívy.

Bez ohľadu na problémový prístup k analýze platnej volebnej legislatívy, ktorý som uplatnil v tomto príspevku si dovoľm v jeho závere konštatovať, že slovenské volebné zákony majú aj v medzinárodnom porovnaní solídnu kvalitu. Obávam sa však toho, že tento hodnotiaci záver v aktuálne vyhrotenej konfrontačnej politickej atmosfére môže vládu väčšina v blízkej budúcnosti aj významnejšie spochybniť.

Literatúra:

- BALOG, B.: *Volebné moratórium a sloboda prejavu*. In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.). *Volebné zákonodarstvo v Slovenskej republike (doterajší vývoj, aktuálny stav, príčiny a dôsledky)*. Košice: UPJŠ, 2014.
- BENEDIKOVIČOVÁ, M.: *Kritik ministrových statusov o Korčokovi neuspel. Silu ukázal nominant Hlasu*. In: *DenníkN* [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/4295020/kritik-ministrovych-statusov-o-korcokovi-neuspel-silu-ukazal-nominant-hlasu/>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-2>

- BENEDIKOVIČOVÁ, M.: Šutaj Eštok nedostal pokutu za statusy proti Korčokovi. Podriadení mu uverili, že nechcel ovplyvňovať voličov. In: *DenníkN* [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/4235971/sutaj-estok-nedostal-pokutu-za-statusy-proti-korcokovi-podriadeni-mu-uverili-ze-nechcel-ovplyvnovat-volicov/>>.
- DOMIN, M.: Ústavná ochrana volebného systému: Slovenská republika v komparatívnej perspektíve. In: *Právny obzor*, 4/2024, s. 408-427.
- DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
- DOMIN, M.: Zákon č. 180/2014 Z.z. o podmienkach výkonu volebného práva. *Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018.
- GIBA, M.: K niektorým problémom právnej úpravy volebnej kampane na Slovensku. In: OROSZ L.; MAJERČÁK, T. (ed.): *Aktuálne problémy volebného práva a volebného súdnictva v Slovenskej republike – II. Ústavné dni*. Košice: UPJŠ, 2013.
- KERN, M.; OSVALDOVÁ, M.: Ficov nápad na sedempercentnú hranicu na vstup do parlamentu zatiaľ nemá podporu ani v SNS a Hlase. In: *DenníkN* [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/4299355/ficov-napad-na-sedempercentnu-hranicu-na-vstup-do-parlamentu-zatial-nema-podporu-ani-v-sns-a-hlase/>>.
- MAJERČÁK, T.: Obmedzenie slobody prejavu a práva na informácie v zákone o volebnej kampani. In: MAJERČÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity. – IV. Ústavné dni*. Košice: UPJŠ, 2016.
- MINV.: U Z N E S E N I A zo 44. zasadnutia Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán pre VIII. volebné obdobie. In: MINV [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_voľby/20_uznesenia/skpv_viii/uzn_2023_44.pdf>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-2>

Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020-2024. In: MPSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.mpsr.sk/programove-vyhlasenie-vlady-slovenskej-republiky-na-obdobie-rokov-2020-2024/800-17-800-15434/>>.

Návrh zákona. In: NRSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=271317/>>.

NRSR 2016-2020. In: NRSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Default?legId=13&termNr=7/>>.

Programové vyhlásenie vlády. In: NRSR.sk [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376/>>.

OROSZ L. (et al.): *Volebné právo*, Košice: UPJŠ, 2015.

OROSZ, L.; GIBA, M.: *Súdna a iná právna ochrana politických práv v Slovenskej republike (právna úprava, aplikačná prax, hodnotiace poznámky)*. In: OROSZ, L.; HORNÁKOVÁ, D.; MAJERČÁK, T. (ed.): *Ústavné dni. Súdna a iná právna ochrana politických práv – XII. Ústavné dni*. Košice: Kancelária Ústavného súdu Slovenskej republiky, 2024.

OROSZ, L.: *Nové volebné zákony na Slovensku – kvalitatívny skok, evolučný krok, či premárnená šanca*. In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.): *Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony*. Košice: UPJŠ, 2015.

OROSZ, L.: *Rekodifikácia volebného zákonodarstva a súdny prieskum volieb (II)*. In: *Justičná revue*, 11/2011, s. 1429.

ŠIMÍČEK, V.: *Uzavírací klauzúke: čas pro bilanci, anebo je tato téma opět na scéně ?* In: OROSZ, L.; MAJERČÁK, T. (eds.): *Aktuálne problémy volebného práva – nové volebné zákony*. Košice: UPJŠ, 2015.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-2>

Bude netransparentná a neférová prezidentská kampaň novým normálom? In: *Transparency International Slovensko* [online], [cit. 08/04/2025].

Dostupné na internete:

<<https://volby.transparency.sk/prezident2024/aktuality/bude-netransparentn%C3%A1-a-nef%C3%A9rov%C3%A1%20prezidentsk%C3%A1-kampa%C5%88-novym-normalom/>>.

Prečo nesedí záverečná správa Petra Pellegriniho ani jeho vysvetlenie, že limit na výdavky neprekročil. In: *Transparency International Slovensko* [online], [cit. 08/04/2025]. Dostupné na internete:

<<https://volby.transparency.sk/aktuality/preco-nesedi-zaverecna-sprava-petra-pellegriniho-ani-jeho-vysvetlenie-ze-limit-na-vydavky-neprekrocil/>>.

Vybrané ústavné zmeny vo volebných pravidlách: analýza a dôsledky¹

Alena Krunková – Simona Karafová

In the paper, the authors discuss selected constitutional changes in the electoral rules of the Slovak Republic and their impact on the legal system and electoral stability. The aim of the paper is not only to provide a comprehensive view of the constitutional changes made by the legislation analysed in the paper, i.e. Constitutional Act No. 44/2017 Coll., which supplements the Constitution of the Slovak Republic No. 460/1992 Coll., as amended, and Constitutional Act No. 24/2023 Coll., which amended the Slovak Constitution, but also to respond to the current challenges related to the modification of electoral rules. The final part of the study reflects on the consequences of these changes on the identity of the Constitution and the rule of law.

Úvod

Ústava Slovenskej republiky (460/1992 Zb. v platnom znení, ďalej aj „Ústava“, „Ústava SR“) bola do tohto času priamo novelizovaná dvadsaťdvakrát. Od roku jej vzniku (1992) toto číslo neprestavuje malý počet. Samotné novelizácie akéhokoľvek právneho predpisu, ústavu nevynímajúc, je možné s odstupom času hodnotiť ako prospešné, menej prospešné, no niekedy aj ako zbytočné. Akokoľvek pokrokovito môžu novelizácie pôsobiť, mali by zostávať len v subsidiárnej rovine, rešpektujúc potrebu zachovania pôvodnej identity ústavy², ktorá sa

¹ Článok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy.

² Identita ako taká je v súčasnej dobe moderným, často frekventovaným pojmom. Istý nárast popularity tohto pojmu súvisí aj so vznikom Európskej únie, keď samotná Maastrichtská zmluva zakotvila, že „Únia rešpektuje národné identity jej členských štátov, ktorých systémy vlád sú založené na princípoch demokracie.“ Vymedzenie rešpektu „národnej identity“ spustilo lavínu najskôr jej diferentnej interpretácie od „ústavnej identity“, cez jej používanie na presadzovanie svojej pozície v rámci Európskej únie až k stotožňovaniu oboch pojmov. Ak identitu vnímame ako konkrétnu, ničím nezameniteľnú podstatu, ktorou sa od seba odlišujú jednotlivci – ako

prvotne prirodzene vytvára súbežne s tvorbou ústavy. V pôvodnom texte Ústavy sa veľká časť jej identity vo vzťahu k sebaurčeniu národa nachádza v preambule, v rámci ktorej sa nakoniec skĺbil princíp národný s princípom občianskym. Ak je identita určitý kvalitatívny atribút, potom ústavná identita vyjadruje to, čím daná ústava je, no zároveň aj to, čím nie je. Inými slovami povedané, ide o vyabstrahovanie tzv. ducha daného ústavného textu, resp. konkrétneho ústavného systému. Identita vyjadruje to, čo je pre ústavu skutočne podstatné, základy, na ktorých je postavená. Ide tak o istú dimenziu ústavnej identity v objektívnom zmysle slova, pričom tieto základy, ako hodnoty vstupujú do ústavy v rámci jej tvorby. Za ústavné hodnoty sa v zmysle vyššie uvedeného teda považujú tie hodnoty, ktoré sú prítomné v texte ústavy. Základom vytvárania identity môže byť aj kontrast voči niečomu či niekomu. Identitu je možné prejavovať rôznymi spôsobmi, explicitne, či odvodene, resp. definičnými znakmi. Aj podľa Alexyho *„Povaha princípu, t.j. skutočnosť, že určitá norma je princípom, je spoznatelná iba v prípade jeho kolízie s iným princípom a jeho vlastnosťou byť spĺňaný na rozdielnom stupni.“*³

Z materiálneho hľadiska bola identita Ústavy tvorená v súlade so základnými princípmi moderného konštitucionalizmu⁴. S istým zovšeobecnením môžeme konštatovať, že zásah do týchto princípov by predstavoval zásah do identity ústavy, nakoľko ústavné princípy jednak vyjadrujú podstatu celého spoločenského hodnotového systému, no zároveň v sebe nesú axiologický význam ústavy. Sú

identitu spoločenstva, resp. národnú identitu, má zmysel hovoriť aj o identite ústavy a toto slovné spojenie sa istým spôsobom aj do modernej konštitucionalistiky subsumuje.

³ ALEXY, R.: *Pojem a platnosť práva*. Bratislava 2009, s. 101-105.

⁴ Patria medzi nich nepochybne princíp zvrchovaného štátu, demokracie, deľby moci, pluralizmu, právneho štátu, právnej istoty, princíp zabezpečenia a ochrany základných práv a slobôd, republikánskeho parlamentarizmu, unitárneho štátu, územnej samosprávy a princíp sociálne ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky.

vyjadrením najdôležitejších hodnôt spoločnosti, vyjadrujú teda podstatu celého spoločenského hodnotového systému. Je dôležité podotknúť, že existujú objektívne prípady kedy je prípustná, či priam nevyhnutná aj taká novelizácia ústavy, ktorá zasiahne do jej identity. Ako príklad môžeme uviesť druhú ústavnú novelizáciu – ústavný zákon č. 9/1999 Zb. reflektujúci ústavnú nemožnosť voľby prezidenta. Podľa pôvodného textu ústavy volila prezidenta Národná rada SR, pričom k zvoleniu bola potrebná 3/5 kvalifikovaná ústavná väčšina všetkých poslancov Národnej rady SR.⁵ Táto väčšina sa vyžadovala aj pri opakovaných voľbách prezidenta, až kým by prezident nebol zvolený, so znižovaním kvóra sa nepočítalo ani pri opakovaných voľbách, čo vzhľadom k vtedajšiemu politickému rozloženiu síl spôsobilo reálnu nemožnosť zvoliť nového prezidenta. Modifikácia kreácie prezidenta určením priamej voľby občanmi (čl. 101 Ústavy) síce do pôvodnej koncepcie ústavy zasiahla, no ovplyvnila jej identitu udržateľným spôsobom. Cieľom príspevku je ale poukázať na ďalšie priame novelizácie Ústavy, týkajúce sa volieb, ktoré svojou podstatou vyvolávajú pochybnosti o nevyhnutnosti zásahu do Ústavy a jej identity.

Novelizácie ústavy vo volebných súvislostiach: Stabilita pravidiel verzus potreba zmien

Vo vzťahu k novelizáciám ústavnej matérie týkajúcich sa volebných procesov vo všeobecnosti je možné s istou dávkou opatrnosti konštatovať, že tieto predstavujú z hľadiska svojho výsledného efektu na spoločnosť ako celok pomerne špecifickú kategóriu zásahov, keďže majú bezprostredný vplyv na základné politické práva občanov a organizáciu verejnej moci. Voľby ako také sú totiž základným mechanizmom demokracie, ktorým občania realizujú svoje právo účasti na správe vecí verejných, pričom ich pravidelnosť

⁵ Čo predstavuje 90 poslancov z úplného počtu 150 poslancov.

a predvídateľnosť sú kľúčovými princípmi, ktoré zabezpečujú legitimitu volených orgánov a stabilitu politického systému. Ústava ako základný zákon štátu má v tejto súvislosti vystupovať v pozícii „garanta pravidiel“, ktoré sú aj napriek svojej spoľahlivosti dostatočne prispôsobivé riešeniu mimoriadnych situácií. Flexibilita ústavných pravidiel má ale nachádzať svoj odraz v ich prípustnej adaptácii na vzniknuté pomery či okolnosti, ktoré dynamický vývoj ústavno-politickej spoločnosti štandardne prináša, a nie v procese ústavodarnej iniciatívy oprávneného subjektu, ktorá vo výsledku vedie k zásahom narúšajúcim ne jeden princíp právneho štátu, generalitu právnych noriem a teoreticky aj k hrozbe precedenčnej povahy finálnych produktov takého výkonu ústavodarnej moci (alebo *od ústavného kompromisu k nebezpečnému precedensu*).

Za paradigmatický príklad takéhoto zásahu možno smelo považovať ústavný zákon č. 44/2017 Z. z., ktorým sa dopĺňa Ústava SR. Táto priama novelizácia bola ústavným zmocnením pre jednorazové predĺženie volebného obdobia orgánov vyšších územných celkov (ďalej len „VÚC“), čo predstavovalo zásah do štandardného fungovania volebných procesov na Slovensku. Predmetný krok ústavodarcu odôvodnený snahou o racionalizáciu volebného kalendára prostredníctvom zosúladenia termínov regionálnych a komunálnych volieb, čím sa sledovala efektívnejšia organizácia volieb a optimalizácia finančných a administratívnych nákladov, však vyvolala otázky týkajúce sa ústavnoprávných princípov, najmä právnej istoty, ochrany volebných práv a legitímnosti jednorazových zmien ústavného charakteru. Ide o jeden z prípadov, kedy sa ústavodarca rozhodol pre pragmatické riešenie na úkor zásady stability právneho poriadku.

Predĺženie volebného obdobia orgánov vyšších územných celkov vo svetle novelizácie ústavným zákonom č. 44/2017 Z. z.

Proklamovaným cieľom ústavného zákona č. 44/2017 Z. z. z dielne poslancov Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „NRSR“) bolo „zjednotiť volebné obdobia orgánov územnej samosprávy, a tým vytvoriť pre voliča lepšie prostredie na výkon jeho ústavného práva voliť.“⁶ To sa vo výsledku uskutočnilo spôsobom predĺženia volebného obdobia orgánov samosprávy VÚC.⁷ V zmysle čl. 69 ods. 5 Ústavy, poslancov volia obyvatelia s trvalým pobytom v územnom obvode VÚC na štvorročné obdobie. Diskutovaná priama novelizácia Ústavy však jej text doplnila o čl. 154e, ktorého odsek (1) hovorí, že: „Poslancov zastupiteľstiev vyšších územných celkov a predsedov vyšších územných celkov volia vo voľbách v roku 2017 obyvatelia, ktorí majú trvalý pobyt v územnom obvode vyššieho územného celku, na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním na päťročné obdobie.“

Vykonanou zmenou sa zároveň určilo, že „ustanovenia čl. 69 ods. 5 druhej vety a ods. 6 prvej vety sa pre volebné obdobie poslancov zastupiteľstiev vyšších územných celkov a predsedov vyšších územných celkov pre volebné obdobie začínajúce v roku 2017 nepoužijú.“⁸ Uskutočnenou mimoriadnou úpravou volebných cyklov na úrovni VÚC bola spriechodnená možnosť uskutočnenia spoločných volieb do orgánov územnej samosprávy v roku 2022 v jeden deň a v rovnakom čase.

Pomerne stručná dôvodová správa k ešte stručnejšiemu ústavnému zákonu ďalej argumentuje, že účelom *ad hoc* zmeny volebného kalendára je v podstate zvýšenie záujmu obyvateľov obcí a VÚC o verejné dianie, ktoré je bezprostredne spojené s otázkami miestneho

⁶ Parlamentná tlač č. 303. Dôvodová správa. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=431966>>.

⁷ Čl. 69 ods. (4) Ústavy SR: „Orgány vyššieho územného celku sú

a) zastupiteľstvo vyššieho územného celku,

b) predseda vyššieho územného celku.“

⁸ Čl. 154e ods. (2) Ústavy SR.

a regionálneho významu a nachádza sa v priamej sfére ich dosahu ako voličov, čím podporuje ich aktívnejšiu participáciu na správe vecí verejných. Umocnenie záujmu voličov o otázky verejného charakteru majúce priamy vplyv na ich každodenný život je v konečnom dôsledku kľúčovým faktorom pre efektívny rozvoj obcí a VÚC. Ústavodarca takisto dôvodí, že v tomto kontexte je nevyhnutné zamerať sa na zvýšenie kvalitatívnej úrovne záujmu o volebnú súťaž, keďže prax odhalila rozdiely v intenzite tohto záujmu, ktorý je výrazne nižší vo voľbách do orgánov VÚC než do orgánov samosprávy obcí.⁹ Táto skutočnosť pritom môže byť teoreticky dôsledkom hneď niekoľkých faktorov, resp. ich kombináciou. V prvom rade je azda celkom zrejmé, že orgány obce sú svojimi kompetenciami a pôsobením obyvateľom markantne bližšie než orgány samosprávnych krajov. O ich dostupnosti a zrozumiteľnosti agendy orgánov obecnej samosprávy na bežné fungovanie jednotlivcov v spoločnosti – obci nehovoriac. Kompetencie VÚC sú často a hádam aj logicky vnímané ako vzdialenejšie a menej viditeľné. Mnohí voliči navyše nemajú jasnú predstavu o tom, aké právomoci majú VÚC, čo môže viesť k pocitu, že tieto voľby nemajú pre nich priamy význam. Slabá informovanosť a lepšia komunikácia otázok miestneho prostredia je teda ďalším činiteľom prispievajúcim k nižšej angažovanosti voličov pri výbere krajských funkcionárov. Kandidáti do orgánov VÚC sú okrem uvedeného spravidla v „bežnej spoločnosti“ menej známi, pretože regionálna politika má slabšiu mediálnu odozvu a menší priestor v miestnych diskusiách. To naopak ťažko konštatovať na obecnej úrovni, kde je vzťah medzi voličom a kandidujúcim bežne založený na osobnej známosti, nakoľko obce sú pre voličov symbolom ich komunity, kde sa prirodzene cítia byť súčasťou diania. Vo VÚC, najskôr z dôvodu, že pokrývajú väčšie územné celky, nie je „pocit

⁹ *Parlamentná tlač* č. 303. *Dôvodová správa*. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=431966>>.

regionálnej identity“ tak evidentný. Činiteľ dotvárajúci kombináciu faktorov ovplyvňujúcich mieru angažovanosti oprávnených voličov na voľbách do regionálnych samosprávnych orgánov, ako aj miestnych orgánov samosprávy obcí, môže byť nepochybne aj ich načasovanie. Zrejme v tomto duchu primárne uvažoval tvorca diskutovanej ústavnej zmeny, keď konštatoval, že zjednotením volebného obdobia voličovi „... v konečnom dôsledku nielen usporí čas, ale najmä zvýši pozornosť vo vzťahu ku kandidátom a prirodzenému výberu tých z nich, ktorí sú spôsobilí plniť jeho predstavy v jednotlivých orgánoch“.¹⁰ Takýto postup by mal, vo vzťahu k politickým stranám a kandidujúcim subjektom, zvýšiť motiváciu k vytváraniu kreatívnejších programov a k dôkladnejšiemu výberu kandidátov na jednotlivé funkcie.

Jednorazové predĺženie volebného obdobia orgánov vyšších územných celkov, zavedené ústavným zákonom č. 44/2017 Z. z., však aj napriek či už explicitne deklarovanému alebo implicitne vyplývajúcemu cieľu ústavodarcu predstavoval výrazný zásah nielen do štandardného volebnoprávneho cyklu, ale aj empiricky odôvodnenej existencie stabilných ústavno-právnych zásad právnej istoty a demokratických princípov, ktoré bezprostredne podmieňujú dôveru občanov v stabilitu celého ústavného systému. Nemožno poprieť, že tento krok ústavodarcu, cieľom ktorého bolo zosúladiť termíny komunálnych a regionálnych volieb, čím sa sledovala efektívnosť volebného procesu a zníženie organizačných a finančných nákladov spojených s volebnými konaniami, dovoľuje polemizovať o otázke vhodnosti a účelnosti zrealizovaných úprav v kontexte vyššie uvedeného.

Ústavnoprávne dôsledky *ad hoc* zjednotenia volebných cyklov

Azda najbadateľnejším ústavným princípom, s ktorým sa predlžovanie volebného obdobia orgánov verejnej moci dostáva

¹⁰ Ibidem.

do priameho konfliktu, je princíp vlády na obmedzený čas. Čl. 30 Ústavy zavádza pravidlo, podľa ktorého sa voľby musia konať v lehotách nepresahujúcich pravidelné volebné obdobie ustanovené zákonom.¹¹ Toto ustanovenie je *expressis verbis* vyjadrením práve abstraktného ústavného princípu vlády na obmedzený čas. Cibulka k princípu vlády na obmedzený čas dodáva, že tento nemožno interpretovať obmedzene v tom zmysle, že by sa mal týkať len štátnych orgánov pôsobiacich na celoštátnej úrovni, teda napr. parlamentu, ako orgánu verejnej moci. Tento princíp sa vzťahuje na výkon verejnej moci vo všeobecnosti, takže aj na výkon verejnej moci uskutočňovaný orgánmi územnej samosprávy.¹²

Pri ďalšej analýze predmetného ústavného článku v ňom možno nájsť aj vyjadrenie ďalšieho z kľúčových pilierov demokratických volieb, ktorým je princíp periodicity volieb. V súvislosti s periodicitou volieb, resp. porušovaním tohto princípu, má Slovenská republika viac skúseností so skracovaním volebného obdobia poslancov NRSR, a to uskutočňovaním predčasných volieb. Nakoľko však výnimka potvrdzuje pravidlo, prax v podmienkach SR ukazuje, že teoretický koncept uskutočňovania volieb podľa princípu periodicity nebol dodržaný nielen v podobe skracovania mandátov poslancov NRSR, ale ani pri zásahu do volebných období samosprávy VÚC, kde *pravidelnosť ustúpila pred pragmatizmom*.

¹¹ Čl. 30 Ústavy SR: (1) „Občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov. Cudzinci s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky majú právo voliť a byť volení do orgánov samosprávy obcí a do orgánov samosprávy vyšších územných celkov.

(2) Voľby sa musia konať v lehotách nepresahujúcich pravidelné volebné obdobie ustanovené zákonom.

(3) Volebné právo je všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním. Podmienky výkonu volebného práva ustanoví zákon.

(4) Občania majú za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám.“

¹² CIBULKA, L. (et al.): Ústavné právo. Ústavný systém Slovenskej republiky. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2014.

Oba princípy v súhrne konštrukčne vychádzajú z ďalšieho ústavného princípu demokracie, ktorým je princíp suverenity ľudu. Prostredníctvom volieb ľud ako suverén, zdroj všetkej moci v štáte, dočasne poveruje vykonávateľov moci (t. j. orgány verejnej moci). Ak by takýto prenos moci nebol *dočasný*, teda vopred časovo obmedzený, teoreticky by orgány verejnej moci disponovali právomocou vykonávať ho *neobmedzene*, čím by došlo k popretiu samotného princípu suverenity ľudu. Opakovanie volieb v pravidelných a vopred známych časových intervaloch je tak nevyhnutné z pohľadu realizácie štrukturálneho princípu právneho štátu – princípu suverenity ľudu.

Ústavný „experiment“ s jednorazovým predlžovaním mandátov orgánov VÚC, čo je prípad ústavného zákona č. 44/2017 Z. z., teda manipulácia s ústavne fixne stanovenou dĺžkou volebných období, je preto v priamom rozpore s čl. 30 a čl. 69 ods. 5 a 6 Ústavy SR¹³ - ustanoveniami, ktoré zakotvujú princíp periodicity volieb a princíp vlády na obmedzený čas.¹⁴

¹³ Čl. 69 ods. (5) Ústavy SR: „Zastupiteľstvo vyššieho územného celku tvoria poslanci zastupiteľstva vyššieho územného celku. Poslancov volia obyvatelia, ktorí majú trvalý pobyt v územnom obvode vyššieho územného celku, na štvorročné obdobie. Voľby poslancov sa uskutočňujú na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním.

(6) Predsedu vyššieho územného celku volia obyvatelia, ktorí majú trvalý pobyt v územnom obvode vyššieho územného celku, na základe všeobecného, rovného a priameho volebného práva tajným hlasovaním na štvorročné obdobie. Dôvody a spôsob odvolania predsedu vyššieho územného celku pred uplynutím volebného obdobia ustanoví zákon. Predseda vyššieho územného celku je výkonným orgánom vyššieho územného celku, vykonáva správu vyššieho územného celku a zastupuje vyšší územný celok navonok.“

¹⁴ V tejto súvislosti stojí za pozornosť štúdia M. Domina, ktorý nový článok 154e Ústavy považuje za výnimku zo všeobecného pravidla, obsiahnutého v ustanoveniach čl. 69 ods. (5) a (6) Ústavy stanovujúcich všeobecnú dĺžku volebného obdobia do orgánov samosprávy VÚC a obcí. Domin zároveň upozorňuje, že dôležitou skutočnosťou je tiež to, kto a komu predlžuje volebné obdobie. Ak by bolo predlžované volebné obdobie samotného orgánu, ktorý o tomto predĺžení rozhodol, bolo by to možné považovať za závažnejšie porušenie princípu vlády na obmedzený čas (ak by napr. NRSR ústavným zákonom predĺžila volebné obdobie sama sebe). V tomto prípade by sme mohli hovoriť

V závere úvahy nad touto novelizáciou ústavy je ešte dôležité pripomenúť, alebo skôr zdôrazniť skutočnosť, že zákonodarca sa vykonanou novelizáciou uchýlil k jednorazovému *ad hoc* zásahu do ústavnej matérie. Je tak namieste položiť si otázku, či bol navrhovateľmi predkladaný cieľ novely natoľko dôležitý, aby odôvodňoval takýto výkon verejnej moci. V tejto súvislosti sa domnievame, že prípadný prínos v podobe zvýšenia účasti na voľbách (ktorý, pozn., nebol zmenou zaručený), neposkytuje ústavodarcovi dostatočné „alibi“ pre racionálne obhájenie svojho konania. Za zmienku určite stojí aj postoj uznávaného odborníka na ústavné právo, J. Drgonca, ktorý tieto praktiky ústavodarcu prirovnal ku právnej kultúre nacistického Nemecka, ktorá „využívala techniku jednorazových výnimiek z Ústavy, čím zámerne oslabovala efektívnosť základného zákona štátu. Medzi touto technikou a spôsobom zásahov do ustanovení čl. 69 ods. 5 druhej vety a odd. 6 prvej vety ustanovením čl. 154e ods. 2 ústavného zákona č. 44/2017 Z. z. nemožno pozorovať rozdiel. To navodzuje podozrenie, že ústavný zákon č. 44/2017 Z. z. porušil zásady materiálneho právneho štátu, s nimi aj článok 1 ods. 1 Ústavy, a tak sa zaradil medzi neústavné ústavné zákony. Jeho prieskum z tohto dôvodu nemá zmysel vzhľadom na obsoľnosť ustanovení čl. 154e, no mal by slúžiť ako ďalší negatívny príklad pri prípravách budúcich novelizácií Ústavy“.¹⁵

Ústavný zákon č. 24/2023 Z. z. – predčasné voľby v (už) ústavnom rámci

Na tradíciu intervencií do volebných pravidiel, ktoré sa už v minulosti v kontexte jednorazových zásahov v podmienkach

až o zneužití ústavodarnej právomoci. V prípade skúmanej novely ide ale o predĺženie volebného obdobia orgánu, ktorý sám nemá formálnu právomoc rozhodnúť o takomto predĺžení. Pozri DOMIN, M. 2017. Predlžovanie volebného obdobia v kontexte predĺženia volebného obdobia orgánov vyšších územných celkov. In: *Justičná revue*, 69, 2017, č. 2, s. 188-202.

¹⁵ DRGONEC, J.: Čl. 154e. In: DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 1766.

SR vyskytli¹⁶, a síce aj „vo forme“ predĺženia volebného obdobia orgánov VÚC (ústavným zákonom č. 44/2017 Z. z., pozn.), nadväzuje ďalší krok ústavodarcu, premietnutý vo výsledku do ústavného zákona č. 24/2023 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava SR. Kým v prvom prípade je argumentačná línia jeho tvorcov podložená potrebou synchronizácie volebných cyklov, novela z roku 2023, týkajúca sa slovenského parlamentu, reflektuje potrebu vytvoriť systematický ústavný rámec pre potencionálne skracovanie volebného obdobia poslancov NRSR, a teda aj uskutočnenie predčasných parlamentných volieb v dohľadnej dobe.

Ústavný zákon č. 24/2023 Z. z. *in concreto* posilnil právomoci NRSR o kompetenciu skrátiť prebiehajúce volebné obdobie NRSR uznesením.¹⁷ Čl. 73 Ústavy bol novelizovaný o odsek 3, ktorý znie: *„Prebiehajúce volebné obdobie Národnej rady Slovenskej republiky podľa odseku 1 možno skrátiť na základe uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky, ktorým sa určí čas vyhlásenia a konania volieb do Národnej rady Slovenskej republiky. Návrh uznesenia o skrátení volebného obdobia Národnej rady Slovenskej republiky môže predložiť najmenej pätina poslancov. Uznesenie o skrátení volebného obdobia Národnej rady Slovenskej republiky sa uverejní v Zbierke zákonov Slovenskej republiky. Skrátené volebné obdobie Národnej rady Slovenskej republiky uplynie dňom konania volieb do Národnej rady Slovenskej republiky“*.¹⁸

¹⁶ Volebné obdobie poslancov NRSR bolo počas existencie samostatnej SR až do účinnosti novelizačného ústavného zákona č. 23/2024 Z. z. takto skrátené dokopy trikrát. Učinilo sa tak ústavnými zákonmi č. 70/1994 Z. z.; č. 82/2006 Z. z. a napokon ústavným zákonom č. 330/2011 Z. z. o skrátení volebného obdobia NRSR (pozn.).

¹⁷ Takáto formulácia v spojení s ustanovením čl. 154h Ústavy SR, ktorý je rovnako obsahom ústavného zákona č. 24/2023 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov a ktorý umožnil novoprijatej právnej úprave dosahovať aj na vtedy prebiehajúce, 8. volebné obdobie, bola ústavným zmocnením uskutočnenia predčasných parlamentných volieb v septembri 2023.

¹⁸ Čl. 73 ods. (3) Ústavy SR.

Definitívna forma spôsobu skrátenia volebného obdobia poslancov NR SR vzišla ako finálny výber z troch navrhovaných možností, pričom ďalšími dvoma bola alternatíva skrátenia volebného obdobia ústavným zákonom alebo referendum. K referendu sa pritom už predtým v kontexte skracovania volebného obdobia obsérne vyjadril aj Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“), ktorý vo svojom náleze sp. zn. PL ÚS 7/2021 zo 7. júla 2021 skonštatoval, že platný výsledok referenda so silou ústavného zákona, na základe ktorého by došlo k skráteniu konkrétneho volebného obdobia, by porušoval princíp generality práva.¹⁹ Ústavný súd týmto *a priori* nevylúčil možnosť skrátenia volebného obdobia prostredníctvom referenda, avšak tento postup podmienil explicitným zakotvením takejto možnosti v Ústave, na základe čoho sa v budúcnosti vylúči *ad hoc* prelamovanie ústavne garantovanej dĺžky platnosti mandátu poslancov.²⁰

Aj napriek podporným argumentom poslancov navrhujúcich ustáliť referendum ako prostriedok iniciujúci predčasné parlamentné

¹⁹ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. PL ÚS 7/2021 Z. z. zo 7. júla 2021, bod 126.

²⁰ K otázke referenda v súvislosti s ústavnými zmenami sa Ústavný súd vyjadroval už dávno predtým, keď v rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 31/97 z 21. mája 1997 skonštatoval, že „... Ústava Slovenskej republiky neobsahuje zákaz, aby predmetom referenda podľa čl. 93 ods. 2 ústavy bola otázka o zmene ústavy alebo jej časti,“ zároveň však v odôvodnení uznesenia „obmedzuje“ účinky výsledkov referenda, keď konštatuje, že „V referende nemožno priamo na základe výsledku hlasovania zmeniť ústavu. Prijatie návrhu v referende má ústavnú relevanciu v tom zmysle, že ním občania zúčastnení na hlasovaní udelia parlamentu príkaz, aby v súlade s návrhom prijatým v referende zmenil časť ústavy, ktorá bola predmetom vyhláseného referenda.“ Následne, vo výraznejšej časovej perspektíve, Ústavný súd opätovne „otvoril“ debatu o záväznosti platných výsledkov referenda, kedy vo svojom náleze sp. zn. PL. ÚS 24/2014 z 28. októbra 2014 konštatoval, že NRSR síce je jediným orgánom s ústavodarnou a zákonodarnou kompetenciou, „... to však nevylučuje iný spôsob prijímania všeobecne záväzných pravidiel správania s právnou silou zákona, prípadne ústavného zákona, konkrétne občanmi v referende.“ (porovnaj bod 25 nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 24/2014 z 28. októbra 2014). Týmto rozhodnutím Ústavný súd v podstate „vniesol svetlo“ do interpretácie výsledkov referenda z hľadiska ich právnej sily.

voľby²¹, ktoré deklarovali v dôvodových správach svojich návrhov, skrátenie volebného obdobia uznesením NRSR sa dočkalo najširšej poslaneckej podpory. Obsahovou súčasťou textu rozoberanej priamej novelizácie Ústavy je napokon aj ústavná fixácia jedného volebného obvodu pre voľby do NRSR a princípu pomerného zastúpenia.²²

Predmetné nóvum pritom predstavuje reakciu na dlhodobú prax predčasných volieb realizovaných na základe politických dohôd

²¹ Tieto pritom spočívajú predovšetkým v podpornej argumentácii vnímania inštitútu referenda vo svojom zmysle, t. j. ako prostriedku priamej demokracie, hlasu ľudu ako pôvodného nositeľa moci. Novelizácia Ústavy uskutočnená ústavným zákonom č. 23/2024 Z. z. v znení, v akom bola finálne schválená, bola výsledkom legislatívnych rokovaní v rámci druhého čítania, v ktorom skupina poslancov predložila pozmeňujúci návrh, v ktorom navrhovali možnosť skrátiť prebiehajúce volebné obdobie NRSR výlučne uznesením NRSR schváleným trojpäťtinovou väčšinou všetkých poslancov NRSR (tento pozmeňujúci návrh teda upúšťa od možnosti skrátenia volebného obdobia aj referendum, čo bolo predmetom rokovaní NRSR verejnosti dostupných ako parlamentná tlač č. 1163). Pozri: Parlamentná tlač č. 1163. 8. volebné obdobie. Návrh zákona. Dostupné na internete:

<<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=1163>>.

²² Čl. 74 ods. (3) Ústavy SR: „Územie Slovenskej republiky tvorí pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky jeden volebný obvod“. V tejto súvislosti sa žiada upriamiť pozornosť na (nejednu) odbornú diskusiu týkajúcu sa tejto zdanlivo *doplnkovej* ústavnej stabilizácie slovenského volebného systému pre voľby do NRSR. V prvom rade, tento relatívne kontroverzný prvok slovenského volebného systému „... vytvára podmienky pre silnú centralizáciu politických strán, ktoré nepotrebujú viacerých lídrov v regiónoch, no postačuje im jedna osobnosť schopná získať hlasy na celom území Slovenska. To má vo svojej podstate dôsledky aj pre tvorbu regionálnych štruktúr.“ Z hľadiska dôsledkov pre stranícky systém má diskutovaný článok Ústavy „ďalekosiahlejšie dôsledky pre stranícky systém, a celkovo aj pre politický systém“. (BARDOVIC, J.: 2023. *Najvýznamnejším prvkom slovenského volebného systému je jeden volebný obvod*. [online], [cit. 15/11/2024]. Agentúra SITA. Dostupné na internete:

<<https://sita.sk/bardovic-najvyznamnejším-prvkom-slovenskeho-volebneho-systemu-je-jeden-volebny-obvod/>>.

Navyše, v rámci členských štátov Európskej Únie s uplatňovaným pomerným volebným systémom nájdeme len dva štáty s jedným volebným obvodom pre parlamentné voľby – druhým je Holandsko. (Porovnaj PLENTA, P.: 2024. *Počty volebných obvodov v členských štátoch Európskej únie*. Edícia: Porovnávací analýza 2/2024. Odbor parlamentný inštitút. Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky. Bratislava. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/?sid=nrsr/kancelaria/pi/oa/materialy/pm>>. Tamtiež aj k výhodám a nevýhodám jedného volebného obvodu v podmienkach SR.

a jednorazových rozhodnutiach.²³ Zavedením presných pravidiel, ktoré určujú podmienky a postupy skracovania volebného obdobia, ústavodarca nielen reaguje na požiadavku právnej istoty, ale aj priamo pozitívne zasahuje do konceptu demokratickej stability, ktorý bol vyššie analyzovaný v súvislosti s krajskými voľbami. Nová právna úprava tak zaviedla už stabilné požiadavky, ktorými sa predčasné voľby dostávajú do rámca ústavnosti a predvídateľnosti.

Záverom v tejto časti, v rámci snahy o komparatívne zhodnotenie diskutovaných ústavných zásahov do volebných procesov možno zhodnotiť, že prístup ústavodarcu zvolený vo finálnej podobe ústavného zákona č. 24/2023 Z. z., reflektuje vyššiu mieru systematiky a predvídateľnosti v porovnaní s jednorazovými zásahmi vzťahujúcimi sa na konkrétne situácie *ad hoc*, bez širšieho, azda aj žiadaného normatívneho rámca. Volebná novelizácia Ústavy z roku 2023 zapracovala mechanizmus riešenia obdobných situácií priamo do ústavného textu bez časového obmedzenia, čím posilnila jeho univerzálnosť a využiteľnosť. Týmto je podporená nielen stabilita a konzistentnosť právneho poriadku, ale tiež samotná identita ústavy, ktorá spočíva v jej schopnosti odolávať účelovým zásahom a zachovávať si svoj základný hodnotový a normatívny rámec.

Záver

Analyzované ústavné zmeny sú takého charakteru, že jednoznačný záver o ich účelnosti bude možné skonštatovať až s odstupom určitých rokov. No na jeden podstatný aspekt s nimi súvisiaci by sme chceli poukázať už teraz. Keď ústava vzniká a tvorí si svoju identitu, má možnosť vytvoriť si zároveň aj svoju autoritu. Každým zásahom do

²³ Krátko a stručne k predčasným voľbám v dejinách SR pozri PACHEROVÁ, S.: *Predčasné voľby v ére samostatného Slovenska. Aké boli ich príčiny a dôsledky*. In: *Pravda.sk*, 2018. [online], [cit. 15/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/462117-predcasne-volby-v-ere-samostatneho-slovenska-ake-boli-ich-priciny-a-dosledky/>>.

identity ústavy dochádza aj k modifikovaniu jej autority, nie vždy však priamo úmerne k vykonanej zmene. Ústava ako taká, v každom čase sama v sebe istým spôsobom predpokladá určitú mieru autority. Tá sa prirodzene modifikuje v dôsledku spoločenského vývoja, málokedy dochádza k jej konštantnému ustáleniu. Autoritu ústavy ovplyvňuje celý rad faktorov, medzi inými aj jej identita a legitimita, záruky pluralizmu, ako aj ústavnoprávna koncepcia jej ochrany, či politické rozloženie moci v štáte. Jasne stanovené a ustálené volebné pravidlá predstavujú základ politického pluralizmu a demokracie. Koncept normatívnej autority prirodzene reflektuje koncept suverenity.

Iniciatívy smerujúce k zmenám a novelizáciám Ústavy SR zásadným spôsobom znižujú jej stabilitu, vážnosť a autoritu. Negatívne to vplýva aj na politickú a právnu kultúru na Slovensku. Mnohé zmeny ústavy (a aj tie v príspevku analyzované) totiž neboli dané len objektívnymi dôvodmi, ale prejavili sa v rámci nich aj politické vplyvy. Aj keď povaha Ústavy pripúšťa istý dynamizmus, predsa by sa mala viac viazať k ustálenosti svojho obsahu, najmä v súvislosti s podstatou, ktorú určuje. Ústavná stabilita je totiž významným prvkom a odrazom celkovej stability krajiny.

Literatúra:

ALEXY, R.: *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 101-105.

BARDOVIČ, J.: *Najvýznamnejším prvkom slovenského volebného systému je jeden volebný obvod*. 2023. [online], [cit. 15/11/2024]. Agentúra SITA. Dostupné na internete: <<https://sita.sk/bardovic-najvyznamnejším-prvkom-slovenského-volebného-systemu-je-jeden-volebný-obvod/>>.

CIBULKA, L. a kol.: *Ústavné právo. Ústavný systém Slovenskej republiky*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2014.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-3>

- DOMIN, M.: *Predlžovanie volebného obdobia v kontexte predĺženia volebného obdobia orgánov vyšších územných celkov*. In: *Justičná revue*, 69, č. 2, 2017, s. 188-202.
- DRGONEC, J.: Čl. 154e. In: DRGONEC, J.: *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 1766.
- PLENTA, P.: *Počty volebných obvodov v členských štátoch Európskej únie*. Edícia: *Porovnávací analýza 2/2024*. Odbor parlamentný inštitút. Kancelária Národnej rady Slovenskej republiky. 2014. Bratislava. Dostupné na internete:
<<https://www.nrsr.sk/web/?sid=nrsr/kancelaria/pi/oa/materialy/pm>>.
- PACHEROVÁ, S.: *Predčasné voľby v ére samostatného Slovenska. Aké boli ich príčiny a dôsledky*. In: *Pravda.sk*, 2018. [online], [cit. 15/11/2024]. Dostupné na internete:
<<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/462117-predcasne-volby-v-ere-samostatneho-slovenska-ake-boli-ich-priciny-a-dosledky/>>.

Judikatúra:

- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 31/97 zo dňa 21. mája 1997.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 24/2014 zo dňa 28. októbra 2014.
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL ÚS 7/2021 zo dňa 7. júla 2021.

Právne predpisy a internetové zdroje :

- Parlamentná tlač* č. 303. *Dôvodová správa*. Dostupné na internete:
<<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=431966>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-3>

Parlamentná tlač č. 1163. 8. volebné obdobie. Návrh zákona. Dostupné na internete:

<<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/cpt&ZakZborID=13&CisObdobia=8&ID=1163>>.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Ústavný zákon č. 44/2017 Z. z., ktorým sa dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Ústavný zákon č. 24/2023 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov.

Voľby menšinových samospráv a parlamentných poslancov v Slovinsku¹

Ivan Halász

This article deals with minority rights and electoral regulations in Slovenia. The roots of the Slovenian model go back to the socialist Yugoslavia ruled by Josip Broz Tito. In Slovenia, three types of minorities are distinguished - the autochthonous, the migratory and the special Roma minority. Hungarians and Italians in the first category are in the best position, as they also have their own guaranteed parliamentary representation and elected minority self-governments. Both minorities play an important role not only in the distribution of financial support provided to them, but also in the compilation and updating of their own electoral rolls. The Slovenian model is indeed generous, as it also provides plural suffrage for minority voters. At the same time, in the case of both autochthonous minorities, they are small communities that do not cause fear in the majority society, all the more so because they are good integrated communities.

Úvod

Pred rokom 1918 Slovinci žili v oboch častiach dualistickej Rakúsko-uhorskej monarchie. Väčšinové obyvateľstvo tvorili predovšetkým v habsburskej korunnej krajine Krajna, ale pomerne veľké slovinské komunity sa nachádzali aj v Korutánsku, Štajersku a západnom Uhorsku. Po rozpade monarchie sa Slovinci stali štátotvorným národom Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, čo vyjadroval aj samotný názov tohto štátneho útvaru, ktorý sa až na prelome 20. a 30. rokov 20. storočia oficiálne stal Juhosláviou. Skutočnú autonómiu však nedostali. Juhoslovanské kráľovstvo sa síce pokúšalo budovať spoločnú juhoslovanskú identitu, ale napriek týmto pokusom naďalej išlo o centralistický štát so srbskou dominanciou.

Vnútorne národnostné rozpory, zahraničnopolitický vývoj a predovšetkým agresia štyroch susedných štátov nakoniec v roku

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0474/24 Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy.

1941 znamenali koniec tohto ambiciózneho projektu a susedné štáty si medzi sebou rozdelili bývalé juhoslovanské územia. Zároveň sa začala vlastenecká vojna voči okupantom, ktorú však sprevádzali aj interetnické krvavé rozbroje medzi jednotlivými miestnymi národnosťami. Nie náhodou sa preto v rámci hnutia odporu čoraz dominantnejší juhoslovanskí komunisti pod vedením Josipa Broza Tita, ktorý pochádzal práve z chorvátsko-slovinského pomedzia, rozhodli oslobodenú krajinu federalizovať. Išlo o postupný proces, ktorý vyvrcholil v 70. rokoch 20. storočia.

Tito síce bezprostredne po skončení vojny povolil veľké represie proti kolaborantom, partikulárnym nacionalistom (medziiným aj Slovincom spolupracujúcim s Nemcami a Talianmi) a jednotlivým neslovanským národnosťami (t. j. hlavne proti Nemcom a Maďarom), ktoré si vyžiadali státisíce mŕtvych, avšak po ich ukončení začal realizovať národnostne relatívne zmierlivú politiku. Tá skoro každému národu a národnosti poskytla určitý – vcelku slušný – menšinový štandard, avšak prirodzene mala aj svoje limity, ktorých prekročenie vtedajší režim prísne trestal.

Hlavným heslom tejto politiky bolo „Bratstvo a jednota“, ktoré v spomienkach starších generácií občas dodnes rezonuje. Inštitucionálnym základom tejto politiky bola federácia a systém rozličných foriem autonómie, ako aj participácie na správe vecí verejných. Socialistická Juhoslávia mala primerane tomu viacúrovňový ústavný systém, ako aj systém viacerých štátnych občianstiev. Jednotliví obyvatelia totiž boli občanmi zväzového štátu aj svojej republiky. Práva jednotlivých národností zasa garantovali okrem ústav aj osobitné právne normy.²

Táto veľkorysosť však nakoniec na začiatku 90. rokov 20. storočia nedokázala zabrániť rozpadu federácie a dokonca ani začiatku krvavej

² SZENTE, Z.: *Az európai alkotmány - és parlamentarizmustörténet 1945-2005*. Budapest: Osiris, 2005, s. 145.

etnickej vojny. Ekonomicko-sociálne problémy a nacionalistické korene v miestnom myslení sa totiž ukázali byť silnejšími, než tradície pozitívneho spolunažívania. Tento proces sa nevyhol ani najbohatšej a najvyspelejšej časti rozpadávajúcej sa Juhoslávie – Slovinsku. Jeho šťastím bolo aspoň to, že na jeho území nežili veľké a autochtónne srbské, prípadne chorvátske komunity. Vojna federatívnej Juhoslávie vtedy už pod vedením Srbov a osamostatňujúcim sa Slovinskom v lete 1991 preto trvala len desať dní a skončila sa dohodou. Slovinsko získalo možnosť osamostatniť sa, čo ešte v tom istom roku aj využilo. Jeho nová demokratická ústava bola prijatá taktiež v tomto roku.

Ústavné postavenie minorít v Slovinsku a volebné právo do parlamentu

Postoj jednotlivých veľmocí a susedných štátov v otázke rozpadu Juhoslávie bol výrazne odlišný. Väčšina západných veľmocí a Ruska sa rozpadu netešila, avšak Nemecko, Taliansko, Vatikán a Maďarsko tento fakt nevideli až tak dramaticky. Okrem juhoslovanských tradícií ochrany menšinových spoločenstiev pravdepodobne aj tento fakt zohral úlohu v tom, že dve málopočetné, ale autochtónne (teda v krajine už oddávna žijúce) menšiny si v Slovinsku zachovali viac-menej postavenie, ktoré im pôvodne garantovala už aj republiková ústava Slovenskej socialistickej republiky z roku 1974. Konkrétne išlo o maďarskú a taliansku národnosť.

Podľa sčítania ľudu z roku 1991 v Slovinsku žilo 8503 Maďarov a 3063 Talianov. Maďari žili a dodnes žijú na východe krajiny, v piatich obciach pri hraniciach s Maďarskom.³ V rámci Slovinska ide o menej rozvinutý, prevažne agrárny vidiek. Ich hlavným centrom je malé mesto Lendava (Lendva). Naopak, Taliani predstavujú skôr urbánne spoločenstvo roztrúsené v mestách a mestečkách na malom

³ DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020, s. 111-112.

jadranskom pobreží Slovinska. Ich hlavným centrom je prístavné mesto Koper (Capodistria). Napriek veľmi podobnému až totožnému právnenému postaveniu oboch menšinových komunít existuje medzi nimi jeden dôležitý rozdiel, ktorý sa prejavil už aj v období socializmu. Postavenie talianskej menšiny totiž čiastočne súviselo aj s medzinárodným memorandom podpísaným v Londýne o otázke Triestu a okolia. Maďarská menšina žijúca na východe Slovinska nebola v takejto priamej forme spomenutá v nijakom medzinárodnom dokumente pred roku 1989.

Obe spomínané menšiny v každom prípade podporili proces osamostatnenia sa Slovinskej republiky od Juhoslávie. Slovinský ústavodarný zbor zasa v roku 1991 na stredoeurópske pomery mimoriadne veľkoryso upravil postavenie týchto dvoch menšín v novej demokratickej ústave, ktorá v národnostnej otázke v mnohom nadviazala na predchádzajúcu slovinskú socialistickú ústavu. Maďari a Taliani si zachovali postavenie právne pomerne zvýhodnenej autochtónnej menšiny s osobitými právami na udržiavanie kontaktov so svojou materskou krajinou, so špeciálnou formou kultúrno-jazykovej autonómie v oblastiach, kde prevažne žili a so špeciálnym, ale zároveň plnohodnotným parlamentným zastúpením.

Občania Slovinska a zároveň príslušníci tamojšej maďarskej a talianskej menšinovej komunity totiž získali – na rozdiel od ostatných voličov – dva hlasy vo voľbách do slovinského Štátneho zhromaždenia. Podobne ako ostatní slovinskí voliči mohli teda hlasovať za kandidátov, ktorých navrhli tamojšie politické strany a paralelne s tým, mohli rozhodnúť aj o tom, kto bude zastupovať ich menšinu

v parlamente.⁴ Obe menšiny totiž získali po jednom garantovanom plnohodnotnom mandáte v 90 člennom zákonodarnom zbore.⁵

Predtým, ako mohli odovzdať svoj hlas sa museli zaregistrovať ako menšinoví voliči, avšak platná volebná legislatíva takúto registráciu nepodmienila špeciálnymi, prípadne objektívnymi národnostnými kritériami. Registrácia bola a je dobrovoľná a slobodná. V prípade maďarskej menšiny ide napríklad približne o 5400 osôb, ktoré sa vďaka nej môžu podieľať na parlamentných voľbách, ako aj na voľbách špeciálnej menšinovej samosprávy postavenej na princípe kultúrno-jazykovej personálnej autonómie.

V prípade parlamentného mandátu ide vlastne o realizáciu plurálneho volebného práva, ktoré súčasná demokratická volebná legislatíva príliš nepodporuje. Táto otázka sa teda nie náhodou v minulosti už dostala pred slovinský ústavný súd, ktorý ju však na základe interpretácie vlastnej ústavy označil za ústavnú, resp. neoznačil za protiústavnú. Súd totiž pozitívnu diskrimináciu v tejto oblasti považoval za prípustnú, dokonca žiadúcu. Keby sa totiž menšinoví voliči museli rozhodovať medzi dvoma možnými volebnými právami, tak by stratili jedno zo svojich ústavných práv a práve to by mohlo spôsobiť protiústavný stav.⁶

Vo všeobecnosti plurálnemu volebnému právu síce priveľmi nie je naklonená ani judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva so sídlom vo francúzskom Štrasburgu, ktorá je ochotná zavrieť oči viac-menej len v prípade zvýhodnenia národnostných menšinových spoločenstiev.⁷

⁴ BALÁZS, Á. M.: *A plurális választójog fogalma és megengedhetősége napjainkban*. In: TÉGLÁSI, A. (Ed.): *Tanulmányok a választójog, a választási rendszerek és a népszavazás aktuális kérdéseiről*. Budapest: Dialóg Campus, 2019, s. 128-129.

⁵ Slovinsko má 4 % uzavieraciu klauzulu pre politické strany.

⁶ *Constitutional Court of Slovenia. Case U-I-283/94. (12. February 1998)*. [online]. Dostupné online: <https://odlocitve.su-rs.si/usrs/usodl.nsf/o/63D0F88CC8BF4EB6C12571720028092A>.

⁷ BALÁZS, Á. M.: *Többször szavazni és egyenlőnek maradni. A plurális választójog és a nemzetiségi képviselő*. Budapest: Gondolat, 2022, s. 127-129.

Inak ide v Európe už skôr o relikť minulosti a dnes legislatíva skôr vychádza z princípu „jeden volič – jeden hlas“, alebo rovnaký počet hlasov ako ostatní voliči.⁸

Politickú pozíciu dvoch autochtónnych národnostných menšín posilnilo aj ustanovenie slovinskej ústavy, ktorá im dala vo veciach ich práv právo veta. To znamená, že o dosiahnutom obsahu a rozsahu menšinových práv týchto spoločenstiev nie je možné počas platnosti súčasnej ústavy bez súhlasu dvoch národnostných poslancov. Ide o mimoriadne silnú a veľkorysú garanciu národnostných práv.⁹

Takáto úprava však urobila v záujme zachovania dosiahnutého stavu príslušníkov a zástupcov oboch národností v slovinskom parlamente obozretnými a opatrnými. Ich poslanci sa preto po dlhý čas usilovali politizovať vyvážené a neznepríateliť si ani jeden z veľkých blokov v slovinskej politike. V otázkach, ktoré boli citlivé pre väčšinové strany preto radšej zachovávali neutralitu alebo zdržanlivosť. Naopak, aktívnymi boli predovšetkým v otázkach, ktoré sa ich bezprostredne dotýkali. Konštruktívne spolupracovať sa snažili so všetkými vládami, s ktorými občas uzatvárali dohodu o spolupráci.

Prírodzene, táto taktická politika nebola realizovaná vždy s rovnakou dôslednosťou a občas sa vyskytli aj výnimky. Tie sa však zväčša menšinám vypomstili. Dobrým príkladom je súčasné napätie medzi maďarskou menšinou, resp. jej poslancom a súčasnou vládnu koalíciu. V predchádzajúcom volebnom cykle totiž parlamentný zástupca maďarskej menšiny podporoval pravicovú vládnu koalíciu, ktorá sa odchodom určitých frakcií a jednotlivcov začala postupne zmenšovať, čo objektívne zvyšovalo význam podpory zo strany menšinového národnostného poslanca. Vtedajšia vláda ako protislužbu zvyšovala podporu maďarskej menšiny, ktorá bola

⁸ OROSZ, L.: *Základy štátovedy*. Košice: FVS UPJŠ, 2021, s. 95-97.

⁹ BALÁZS, Á. M.: *Többször szavazni és egyenlőnek maradni. A plurális választójog és a nemzetiségi képviselőlet*. Budapest: Gondolat, 2022, s. 184.

podporovaná aj z Maďarská. Nová, liberálnejšia vláda zasa naopak, začala svoju podporu zmenšovať. Situácia nie je dramatická, ale predsa len plasticky dokumentuje limity menšinovej politiky a potrebu väčšej opatrnosti politickej reprezentácie menšiny vo veciach väčšiny, ako aj v medzištátnych súvislostiach.

Slovinská ústava okrem autochtónnych národnostných menšín ako osobitný celok spomína aj rómsku komunitu, ktorá má len niekoľko tisíc členov. Na túto menšinu slovinská legislatíva a politika nazerá, ako na špeciálnu komunitu s osobitnými potrebami. Rómovia teda nezískali také privilegizované postavenie, ako Maďari a Taliani. Nemajú ani osobitné parlamentné postavenie. Slovinské vlády sa problémy tejto menšiny usilujú riešiť hlavne s pomocou peňazí.

Tretiu skupinu menšín v Slovinsku predstavujú tzv. migrantské menšiny. Pod týmto pojmom sa rozumejú hlavne osoby s koreňmi z iných častí bývalej Juhoslávie, teda ide hlavne o Chorvátov, Srbov, Bosniakov, Albáncov a podobne. Pritom minimálne v prvých dvoch prípadoch ide o podstatne početnejšie komunity, než aké predstavujú miestni Maďari a Taliani. To je pravdepodobne aj príčina toho, že nedostali vlastné parlamentné zastúpenie a plurálne volebné právo. Z druhej strany ide skutočne o skupiny, ktoré sa (možno s výnimkou Chorvátov) do Slovinska dostali vďaka migrácii vo vnútri kráľovskej a neskôr socialistickej Juhoslávie. Otázne je, či fakt vzniku danej komunity môže dlhodobo slúžiť ako základ znevýhodnenia smerom voči autochtónnym menšinám.

Špeciálny samosprávny systém

Druhým pilierom menšinovej reprezentácie a politizovania je existencia systému volených národnostných samospráv. Tu treba zobrať do úvahy aj charakter lokálnej úrovne slovinských samospráv. Regionálnu úroveň samosprávy Slovinsko nepozná, lebo už v časoch Juhoslávie v regióne prebehla tzv. municipalizácia, ktorej výsledkom

bol vznik väčších a preto aj životaschopnejších miestnych samospráv. Každá samostatne stojaca obec teda v Slovinsku nepredstavuje samosprávnú jednotku. Obce (municípiá) sú skôr väčšie jednotky s vlastnou administratívnou, školskou a zdravotníckou infraštruktúrou.

Zaujímavým prvkom daného riešenia miestnej menšinovej autonómie je to, že tá sa nemusí vzťahovať na celé územie samosprávnej obce, ale aj na jej jednotlivé – inak samostatne stojace – súčasti. Presnejšie povedané celé obecné samosprávne územie nemusí mať charakter národnostne zmiešaného územia s osobitným systémom zastúpenia menšinových záujmov a jazykovo zmiešaným školstvom. V primurskej samosprávnej obci Šalovci na východe krajiny napríklad len jedna obec (vlastne podobec Domonkosfa) má postavenie obce obývanej menšinou, de sa vlastne aj volí menšinová samospráva. Hlavné a vlastne aj jediné slovinské prístavné mesto Koper taktiež netvorí administratívne ako celok priestor pre realizáciu práva na taliansku menšinovú samosprávu, ale len jeho časti. V rámci administratívnych hraníc samosprávnej obce (malebného mestečka) Piran existuje 15 lokalít, z ktorých len osem má úradný charakter etnicky zmiešaného územia.¹⁰

Maďarská komunita žije v piatich obciach na úplnom východe krajiny, talianska zasa v troch-štyroch mestských lokalitách na pobreží Istrie. Vo väčšine týchto jednotiek neexistuje len menšinová alebo prípadne zmiešaná škola, ale aj registrovanými voličmi volené národnostné zastupiteľské zbory. Tie existujú na území lokálnych samospráv, ale z právneho hľadiska sú od nich oddelené a majú aj vlastné rozpočty. Prirodzene pre obe strany – všeobecnú a národnostnú – samosprávu je výhodné, ak sa navzájom podporujú a spolupracujú.

¹⁰ DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020, s. 111.

Systém súčasných menšinových samospráv vytvoril v Slovinsku v roku 1994 zákon o národných (skôr národnostných) samosprávnych komunitách. Zákon zabezpečil volebné právo do miestnych menšinových zastupiteľských zborov registrovaným členom danej komunity. Na miestnej úrovni taktiež existuje duálne (plurálne) volebné právo pre príslušníkov tam žijúcich menšinových spoločenstiev.¹¹ Tu je toto právo dokonca rozšírené aj na príslušníkov rómskej menšiny, ktorá inak nemá ústavou zabezpečené vlastné miesto v parlamente. Ako miestnu zvláštnosť možno spomenúť, že platný štatút obce Dobronak na východe krajiny garantuje jedno miesto v miestnom zastupiteľstve okrem maďarskej a rómskej menšiny aj tam žijúcim väčšinovým Slovincom, ktorí inak vďaka svojej početnosti tvoria v obecnom zastupiteľstve prirodzene väčšinu. Podobné riešenie v minulosti poznala aj samosprávna obec Hodos.¹²

Samotný register voličov si vytvárajú a potom aktualizujú dané komunity. Maďarské samosprávne národnostné spoločenstvo tak urobilo ešte v roku 1992. Samosprávou vytvorený voličský zoznam potom predstavili verejnosti, ktorá ho mohla pripomienkovať. Občania sa na tento zoznam mohli ešte zapísať, prípadne sa z neho odhlásiť. Väčšie škandály sa počas tohto procesu nevyskytli, predsa len ide o malú komunitu, kde sa väčšina zainteresovaných osôb pozná. Princíp autonómie sa prejavil aj v tom, že v prípade ešte menšej talianskej komunity volebné orgány pri zostavení voličského zoznamu vychádzali predovšetkým z úradných dokumentov, záznamov, a pokiaľ nemali k dispozícii nejakú informáciu, tak sa ju pokúsili získať s pomocou osobného pohovoru. V roku 2018 vznikla iniciatíva vytvoriť konkrétne kritériá príslušnosti k danej komunite, ako aj podrobnejšie

¹¹ BALÁZS, Á. M.: *A plurális választójog fogalma és megengedhetősége napjainkban*. In: TÉGLÁSI, (Ed.): *Tanulmányok a választójog, a választási rendszerek és a népszavazás aktuális kérdéseiről*. Budapest: Dialóg Campus. 2019, s. 128-129.

¹² DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020, s. 110.

ošetriť proces registrácie, prípadne podávania sťažností, ale k tomu dodnes nedošlo.¹³

Zákon o voličských zoznamoch z roku 2013 deklaroval, že jedna osoba sa môže dostať do zoznamu vtedy, ak tam bola už skôr (vychádzal teda z princípu kontinuity s pôvodným zoznamom vytvoreným ešte bezprostredne o komplexnej transformácii krajiny), ďalej v prípade ak pestuje s danou komunitou dlhodobý vzťah, za cieľ považuje zachovanie menšinových zvláštností alebo je v rodinnom (príbuzenskom) vzťahu s niektorým príslušníkom menšinovej komunity. Konkrétnejšie kritériá príslušnosti spomínaný zákon, ani obe zvýhodnené autochtónne a autonómne národnostné komunity nesformulovali.¹⁴

Pre lepšie pochopenie vzniku menšinových voličských zoznamov si treba uvedomiť, že Maďari a Taliani predstavujú v Slovinsku osobitné (právne uznané) kultúrne a školské záujmové spoločenstvo už od roku 1975. Toto síce začiatkom 90. rokov 20. storočia zaniklo, ale na jeho základe sa vytvorili dodnes existujúce národnostné samosprávne štruktúry. V etnicky zmiešanej oblasti Primuria napríklad ešte počas miestnych volieb v apríli 1990 zoberali do úvahy tieto súvislosti. Pasívne volebné právo do volieb zástupcov menšiny v samosprávnych obciach Lendava a Muravska Sobota mali len príslušníci maďarskej menšiny, avšak na ich formovaní sa prostredníctvom aktívneho volebného práva mohli zúčastniť aj všetci pracovníci menšinových inštitúcií, nezávisle od ich národnosti. V Lendave napríklad 14 miestnych zástupcov volili miestne spoločenstvá a 6 osôb zvolili miestne inštitúcie.¹⁵ Tu však

¹³ DOBOS, B.: *Egyéni önmeghatározás vagy kisebbségi ellenőrzés? Ki választhatja meg az európai személyi elvű kisebbségi autonómiákat?* (Rukopis), 2025, s. 8-10.

¹⁴ DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020, s. 158.

¹⁵ DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020, s. 111.

pravdepodobne išlo o dozvuky pomerne komplikovaného juhoslovanského zastupiteľského systému.

V roku 1990 si Maďari oboch spomínaných zmiešaných obcí ešte vytvorili Primurské maďarské národnostné samosprávne spoločenstvo. V rokoch 1994 až 1995 však celá štruktúra prešla transformáciou. Legislatíva z roku 1994 umožnila (svojim spôsobom) zachovať možnosť dvoch autochtónnych národností vytvoriť si verejnoprávne, štátom uznané a podporované národnostné menšinové spoločenstvo, ktoré v rámci zákona samo mohlo rozhodnúť o spôsobe volieb ich zastupiteľov, ako aj o práci zastupiteľskej rady. Volebné právo do menšinových samospráv mali len registrovaní voliči, spomedzi ktorých pochádzali aj kandidáti na poslancov. Ku kandidatúre pôvodne potrebovali 15 podporných podpisov od registrovaných voličov, avšak tento počet sa neskôr znížil na 10. Kandidátov síce mohli mať aj organizácie a inštitúcie realizujúce národnostné aktivity, ale dodnes väčšina kandidátov oboch menšinových spoločenstiev ide do volieb, ako nezávislí kandidáti. Personálne zloženie samosprávnych orgánov vykazuje pomerne veľkú stabilitu, a to rovnako v rurálnom maďarskom a urbánnom talianskom prostredí.¹⁶

Počet zvolených členov maďarských samosprávnych rád sa mohol v závislosti od počtu obyvateľov pohybovať v rozpätí 5-20 osôb. Prvé voľby miestnych menšinových rád sa konali 4. decembra 1994 spolu so všeobecnými samosprávnymi voľbami. Pôvodne sa v prípade Maďarov konali len v troch samosprávnych obciach – Lendava, Moravske Toplice a Hodos-Šalovci. V ich rámci existovalo primerane uvedenému poradiu 23, 5 a 3 lokality s maďarským obyvateľstvom. Prevažná väčšina maďarských voličov teda žila v obci Lendava, odkiaľ potom pochádzala aj väčšina členov ústredného zastupiteľstva

¹⁶ DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020, s. 182. a s. 213.

Primurského maďarského národnostného samosprávneho spoločenstva.¹⁷ To malo vtedy ešte spolu 18 nepriamo volených (zdola delegovaných) členov, z toho 11 pochádzalo z územia Lendavy, 3-3 z ostatných dvoch samosprávnych obcí a jeden zastupoval Maďarov žijúcich mimo správneho územia týchto troch obcí.

Nakoľko v roku 1998 sa počet maďarských obcí zvýšil na päť, tak sa tieto zastupiteľské pomery neskôr čiastočne zmenili, ale až do roku 2018 si úplnú dominanciu zachovávali delegáti z Lendavy. To prirodzene vyvolávalo napätie v rámci celej maďarskej komunity, ktorá občas viedla až k čiastočnému bojkotu činnosti centrálného zastupiteľského zboru. Spory sa nakoniec vyriešili v roku 2015 vnútorným kompromisom a zmenou štatútu. Počet členov ústredného zastupiteľstva bol zvýšený na 21, z toho len 10 zastupuje voličov zmiešaných lokalít z územia obce-municípie Lendava, štyria obec Dobronak, traja obec Moravske Toplice, a dvaja-dvaja obce Hodos a jeden Šalovci.¹⁸

V prípade menšej talianskej komunity bolo doteraz menej sporov, ale pravdou je aj to, že napriek svojej málopočetnosti majú pomerne veľa zástupcov. Počas samosprávnych volieb na jeseň 2018 si v obciach Koper a Izola zvolili po deväť poslancov a v Pirane ich mali 11. Neskôr sa od Koperu oddelila maličká obec Ankarani s päťčlennou talianskou radou. Nakoľko Talianov je skutočne málo a žijú roztrúsení po bohatých jadranských mestečkách, v rámci veľkých samosprávnych obcí si už nevytvárajú menšie volebné okruhy. Spolu tieto lokality tvoria Autonómne talianske národnostné spoločenstvo Prímoria.¹⁹ Do

¹⁷ Jeho oficiálny názov dnes znie Primurské maďarské samosprávne národné spoločenstvo (Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség).

¹⁸ *A Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség Alapszabályzata* (27. máj 2015). [online]. Dostupné online: <<https://muravidek.si/wp-content/uploads/2015/07/alapszabalyzat2015.pdf>>.

¹⁹ Comunità Autogestita Costiera della Nazionalità Italiana.

jeho ústrednej rady tri mestá (Izola, Koper, Piran) delegujú po troch zástupcov, Ankaran len jedného delegáta.²⁰

Členov miestnych národnostných samospráv volia menšinoví voliči priamo, ale predsedu si už vyberajú zvolení poslanci zo svojich radov. Voľby všeobecnej územnej a národnostnej samosprávy prebiehajú v ten istý čas a na rovnako dlhý mandát. Voliči žijúci v samosprávnej obci preto majú tri hlasy – jedným si volia starostu, druhým poslancov miestneho zastupiteľstva a tretím (pokiaľ patria k danej menšine) jej zástupcov, ale už nie predsedu.

Celoštátna národnostná samospráva sa taktiež vytvára nepriamo, teda sprostredkovane. Rozdelenie mandátov si určuje samotná menšinová komunita vopred. Jednotlivé obecné národnostné samosprávy delegujú podľa práve spomenutého kľúča svojich poslancov, ktorí si naďalej zachovávajú aj pôvodný, lokálny mandát. Na celoštátnej úrovni potom spolu volia svojho predsedu, ktorý navonok zastupuje celú národnostnú menšinu. Spoločne rozhodujú taktiež o rozdelení finančných prostriedkov, ktoré im garantuje slovinský štát na podporu vlastných školských, kultúrnych a iných aktivít. Podporu dostávajú aj od svojich tzv. materských štátov. To osobitne platí o Maďarsku. V prípade oboch menšín sa v ich administrácii realizuje princíp dvojazyčnosti a v praktickom používaní nemusí štátny jazyk mať prednosť pred menšinovým jazykom.

Ako to celé vyzerá v praxi? V prípade väčšej maďarskej komunity a jej zastupiteľstva ide spolu o 21 mandátov, ktoré sú však rozdelené trochu nerovnomerne. Napriek tomu, že približne 70% všetkých slovinských Maďarov žije v mestečku Lendava (Lendva), menšinová komunita tejto obce zastupuje v celoštátnej maďarskej samospráve

²⁰ *Statuto della Comunità Autogestita della Nazionalità Italiana*. [online]. Dostupné online: <<https://cancostiera.org/la-can-costiera/statuto.html>>.

len 10 poslancov, čo znamená, že ostatné štyri obce, kde žije menej ako tretina celého spoločenstva, majú v zbore miernu väčšinu. Toto však nie je dôsledkom celoštátnej legislatívy, ale výsledkom dohody v rámci maďarskej komunity. Autochtónne menšiny v Slovinsku majú totiž autonómiu i v takýchto citlivých otázkach.

Menšinové samosprávy sú v rámci svojich komunít nielen reprezentantom záujmov, ale aj dôležitým zamestnávateľom. Majú totiž pomerne veľký vplyv na dvojazyčné základné a stredné školstvo v zmiešaných oblastiach,²¹ ako aj na vlastné kultúrno-osvetové organizácie a médiá (menšinové noviny, vlastné rozhlasové a televízne programy atď.). Len v poslednom prípade ide napríklad v rámci reálne sedem až osemtisícovej maďarskej komunity skoro o 100 zamestnaneckých pozícií.

To treba spomenúť, že medzi národnostným poslaneckým mandátom a menšinovou samosprávou v Slovinsku neexistuje inštitucionalizovaný kontakt. Poslanec teda nie je kandidátom ani delegátom samosprávy, ale je zvolený ako konkrétny občan. Toto nespôsobuje problém, pokiaľ v rámci menšinovej komunity panuje harmónia a súlad. Dlhé roky bol napríklad v rámci maďarskej komunity parlamentný poslanec zároveň aj predsedom národnostnej samosprávy, avšak v roku 2022 v rámci spomínanej komunity s odvolaním sa na nezlučiteľnosť funkcií došlo oddeleniu týchto dvoch pozícií. Jedna z posledných noviel slovinského zákona o poslancoch nevyklúčila možnosť zastávať obe funkcie, ale zatiaľ je kauza pred ústavným súdom, ktorý ešte nerozhodol.

Záver

Slovinsko je optimálnym príkladom dobre fungujúcej menšinovej samosprávy vybudovanej na princípe personálnej kultúrno-jazykovej

²¹ Tento typ školstva charakterizuje skôr maďarskú menšinu, Taliani majú síce menej škôl, ale s prevažne talianskym jazykom.

autonómie a viacstupňovej reprezentácie záujmov, a to od miestnej samosprávy až po parlament. Maďarská a talianska komunita majú dokonca v určitých otázkach v parlamente zabezpečené aj právo veta. Princíp autonómie sa uplatňuje aj v procese registrácie a aktualizácie voličských zoznamov. Určitým problémom je, že tento systém je obmedzený len na autochtónne menšiny, to je však otázka politického rozhodnutia. Napriek svojej veľkorysosti a prepracovanosti nespôsobuje napätia medzi väčšinou a menšinou. Tu pravdepodobne svoju úlohu zohráva aj slovinský blahobyť a vyváženosť tamjšej politickej scény. Zároveň si treba uvedomiť, že v prípade Maďarov aj Talianov ide aj v malom Slovinsku len o malé, niekoľkotisícové komunity, ktoré nemajú potenciál skoro nikoho obmedzovať. Stabilitu v rámci daných komunít zasa do určitej miery garantuje ich familiárnosť. V každom prípade v priestore strednej a východnej Európy ide skoro o unikát.

Literatúra:

- DOBOS, B.: *A személyi elvű kisebbségi autonómiák Kelet-Közép-Európában*. Budapest: TK - Kalligram, 2020.
- DOBOS, B.: *Egyéni önmeghatározás vagy kisebbségi ellenőrzés? Ki választhatja meg az európai személyi elvű kisebbségi autonómiákat?* (Rukopis), 2025.
- BALÁZS, Á. M.: *A plurális választójog fogalma és megengedhetősége napjainkban*. In: TÉGLÁSI, A. (ed.): *Tanulmányok a választójog, a választási rendszerek és a népszavazás aktuális kérdéseiről*. Budapest: Dialóg Campus, 2019, s. 117-154.
- BALÁZS, Á. M.: *Többször szavazni és egyenlőnek maradni? A plurális választójog és a nemzetiségi képviselő útvesztőjében*. Budapest: Gondolat, 2022, 348 s.
- KOMAC, M.: *Protection of ethnic minorities in the Republic of Slovenia*. In: POLZER, M. et al. (eds.): *Slovenia and European Standards for the*

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-4>

Protection of National Minorities. Ljubljana: Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Institut za narodnostna vprašanja, Avstrijski institut za vzhodno in jugovzhodno Evropo. 2002, s. 13-66.

OROSZ, L.: *Základy štátovedy*. Košice: FVS UPJŠ, 2021, 260 s.

SZENTE, Z.: *Európai alkotmány- és parlamentarizmustörténet*. Budapest: Osiris, 2005, 723 s.

A Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség Alapszabályzata (27. máj 2015). [online]. Dostupné online: <<https://muravidek.si/wp-content/uploads/2015/07/alapszabalyzat2015.pdf>>.

Constitutional Court of Slovenia. Case U-I-283/94. 12. February 1998. [online]. Dostupné online: <<https://odlocitve.su-rs.si/usrs/usodl.nsf/o/63D0F88CC8BF4EB6C12571720028092A>>.

Statuto della Comunità Autogestita della Nazionalità Italiana. [online]. Dostupné online: <<https://cancostiera.org/la-cancostiera/statuto.html>>.

India a volebný rok 2024¹

Svetozár Krno

The author in his study focuses mainly on the most populous country in the world. India, despite its great distance and differences from Slovakia, has been known to us since the end of the 18th century. The modern state has maintained an uninterrupted democratic political system for eight decades. Voters have a diverse array of political parties available, among which the Bharatiya Janata Party and the Indian National Congress dominate.

Úvod

India, najľudnatejšia, prírodne, etnicky, rasovo a nábožensky mimoriadne pestrá napreduje nielen počtom obyvateľov. Stala sa jednou z najrýchlejšie rastúcich hlavných ekonomík sveta, s rastom HDP viac ako sedem percent v posledných rokoch. V tomto ukazovateli zaujala piatu priečku na svete. Tradičné odvetvia ako poľnohospodárstvo, priemysel a služby dopĺňajú informačné technológie, outsourcing a softvérový priemysel. India sa snaží zároveň stať lídrom v oblasti čistej energie a udržateľného rozvoja, pričom veľa investuje do obnoviteľných zdrojov energie a iniciatív na zlepšenie životného prostredia.

Otvára sa na všetky strany sveta. Patrí k významným obchodným i politickým partnerom Európskej únie. Zvyšuje svoju geopolitickú váhu. Podieľa sa na riešení mnohých problémov medzinárodných vzťahov.

V Európe jej nevenujeme dostatočnú pozornosť vzhľadom na jej celosvetový vplyv a reálnu perspektívu. Na Slovensku temer niet pripravených politických analytikov, ktorí sa venujú Indii. Aj preto je potrebné skúmať jej vnútornú dynamiku, postavenie

¹ Štúdia je súčasťou výstupov projektu *India v súčasných medzinárodných vzťahoch* KEGA č. 026 UKF 4-2022.

v medzinárodných vzťahoch a vzťahy s Európskou úniou vrátane Slovenska.

India pritom v našich končinách nie je neznáma. Na území takzvaného Horného Uhorska sa vzdelanci začali zaujímať o ňu už od konca 18. storočia. Spomeňme aspoň päť významných postáv z nasledujúceho storočia. Ján Hollý² bol mylne presvedčený, že Slovania pochádzajú zo samotnej Indie. Opieral sa pritom o porovnávanie jazykov. Podobné stanovisko zastával aj Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a Ľudovít Reuss.³ Ľudovít Štúr sa s indickou problematikou bližšie zoznámil počas štúdií v Halle. Indickú kultúru, tradície a náboženstvá približoval študentom na bratislavskom lýceu.

Podľa Beáty Izsófovej: *„India je veľmoc, ktorej identita sa zakladá na vlastných pilieroch, ale je obohatená aj o cudzie prvky. Indický subkontinent sa stal kolískou mnohých náboženských tradícií, medzi nimi prevažujú hinduizmus, budhizmus, sikhizmus a džinizmus. Na druhej strane svoje miesto si tu našli aj cudzie tradície, ako je moslimská, kresťanská alebo židovská. V období kolonializmu indická kultúra prebrala viaceré črty britských tradícií.“*⁴

Politický a stranický systém Indie

Súčasná India od svojej samostatnosti nepretržite udržiava súťaživý demokratický politický systém. Po atentáte na Indíru Gándhiovú vyhlásila výnimočný stav, ale ani raz sa tu neuskutočnil nezákonný prevrat. Tým sa líši od drvivej väčšiny iných bývalých kolónií. Zakladatelia štátu, ktorý vznikol vyslobodením sa od rasistickej koloniálnej nadvlády Veľkej Británie na základe taktiky aj stratégie

² HOLLÝ, J.: *Svatopluk*. In: *Výber z básní*. Martin: 1933, s. 38, [online], [cit. 03/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://zlatyfond.sme.sk/dielo/10/Holly_Svatopluk/6#ixzz8oY6lDcBQ>.

³ REUSS, Ľ.: *Bájoslovie a príbuzné vedy*. In: *Slovenské pohľady*, Vol. 2. No. 8, 1882, s. 414.

⁴ IZSÓFOVÁ, B.: *Čína a India v kontexte orientalizmu*. Nitra: UKF, 2022, s. 15.

nenásilného odvekého princípu ahinsa (nechaj žiť, presnejšie neublížuj), neodmietli všetko, čo súviselo s obdobím kolonializmu. Vybrali si z britských (anglických zvlášť) tradícií mnohé, čo považovali za užitočné. Britské stopy pozorujeme na písanej ústave, deľbe moci, štátnej správe, v školstve, vo verejnej doprave a v iných ďalších sférach. Občania Indie volia väčšinovým volebným systémom. Pozícia premiéra je veľmi silná. O to menej má reálnych mocenských kompetencií hlava štátu.

Stranícky systém sa odvíjal od tradícií národnooslobodzovacieho boja. V parlamente pôsobí osem desaťročí množstvo politických strán. Pri ich klasifikácii môžeme použiť schému od Seymoura Martina Lipseta a Steina Rokkana o štiepných líniah (cleverages)⁵, vymedzujúce štyri základné protirečenia a to centrum – periféria, cirkev – štát, mesto – dedina, práca – kapitál. Tiež zaznamenali štyri vývojové stupne⁶ a to I. strany osobností (tzv. party of notables). II. masové strany, III. všeludové strany (catch all party) a IV. kartelové strany, ale nie tak výrazne ako vo väčšine štátov Európy. Znak druhého stupňa stále cítiť aj v súčasnosti.

Vývoj indického stranického systému charakterizujú štyri fázy. V prvej dominoval Indický národný kongres (INC). V druhej rástol vplyv iných politických strán. V tretej fáze sa vytvoril dvojstranícky systém s dvomi kľúčovými hráčmi, s INC a Indická ľudová strana (BJP), ale stále prevládali sekulárne politické strany. Po roku 2014 BJP získalo výraznú prevahu nad INC. Pokým doposiaľ roztrieštené stranické spektrum hodnotovo dlho inklinovalo väčšinou k ľavému strediu, v roku 2014 nastal posun k pravému strediu.

⁵ LIPSET, S. M.; ROKKAN, S.: *Cleavage Structures, Party systems and voter alignments: An Introduction*. In: LIPSET, S. M.; ROKKAN, S. (eds.): *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York: The Free Press, 1967, s. 1-64.

⁶ KRNO, S.: *Nastáva koniec dominancie tradičných politických strán? = End the dominance of the traditional political parties?* In: *Politické vedy*, Vol. 20, No. 1, 2017, s. 34-46.

Po roku 2014 sa v tvrdej opozícii ocitla aj radikálna ľavica a mnohé regionálne strany. K veľkému rozdielu medzi víťazom a porazenými prispieva aj väčšinový volebný systém, ktorý zvýhodňuje najsilnejší subjekt. Vládnuce posty zaujala Indická ľudová strana. Politické smerovanie krajiny, v ktorej sa zrodili štyri veľké svetové náboženstvá a ktorá sa v preambule ústavy odvoláva na socializmus, sa výrazne skrútila doprava.

Indický národný kongres (भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस, Bhāratīya Rāṣṭrīya Kāṅgre, Indian National Congress, INC) je najstaršou politickou stranou. Vznikol v Bombaji 28. decembra 1885. Jeho kľúčovým zakladateľom nebol Ind, ale Allan Octavian Hume (1829–1912), britský koloniálny politik, reformátor, ornitológ a botanik, pôsobiaci v Britskej Indii.

Po masakri v Amritsare⁷ nastal v indickom emancipačnom hnutí posun. Vo vedení Indického národného kongresu vystriedali anglofilných liberálov gándhiovci. Rabíndranáth Thákur, nositeľ Nobelovej ceny za literatúru (rok 1913), vrátil v roku 1919 podobne ako mnohí iní Indovia britské vyznamenanie.

INC je spätý s dynastiou. Motílál Néhrú (1861–1931) mu predsedal v rokoch 1919–1920 a 1928–1929, jeho syn Džáváharlál Néhrú (1889–1964) v rokoch 1929–1930, 1936–1937, 1946 a 1951–1954, v rokoch 1959 a 1983 jeho dcéra Indíra Gándhiová (1917–1984), v rokoch 1985–1991 jej syn Rádživ Gándhí (1944–1991), v rokoch 1987–2017 a 2019–2021 jeho ovdovená manželka Soňa Gándhiová (1946) a v rokoch 2017–2019 ich syn Ráhuľ Rádživ Gándhí (1970).

INC niesol na svojich pleciach hlavnú ťarchu národnooslobodzovacieho boja. Vládol suverénne prvé desaťročia po páde kolonializmu. Hodnotovo stojí krôčik vľavo od stredu. Predstavuje širšie názorové spektrum, v ktorom sa prejavuje vplyv

⁷ Pozri KRNO, S.: *Od prameňa Gangy po indický Tibet*. Bratislava: Karpaty-Infopress, 2013, s. 80–81.

reformného socializmu (najmä v prvých dekádach po druhej svetovej vojne bolo cítiť vplyv marxizmu), sociálneho liberalizmu a národných tradícií. Od prevzatia moci v ňom súperili dva prístupy, druhý vývojový stupeň politických strán (charakterizovaný masovou organizáciou s pevnými štruktúrami, jasnou ideovo-hodnotovou profiláciou a jasne definovaným tradičným voličským zázemím) a tretí stupeň (všeludová strana), ktorý predpokladá postupné zbavovanie sa ideologickej orientácie a úsiliu osloviť čo najviac (teda aj nových) skupín obyvateľstva bez ohľadu na sociálne vrstvy, kasty, etnicitu, náboženské vyznanie a príslušnosť k regiónu. V jeho lone rástli výrazné politické osobnosti, ktoré sa nielen osobnostne, ale aj hodnotovo profilovali. Postupne začali vnútri širokospektrálnej strany vytvárať frakcie. Po svojom posilnení zo strany vystupovali a zakladali vlastné samostatné subjekty. INC sa tak stal školou lídrov a úrodnou pôdou pre vznik nových politických strán. Tým trochu pripomínal Slovenskú národnú stranu počas Rakúska-Uhorska.

INC získal v parlamentných voľbách na jar roku 2014 najhorší výsledok vo svojej povojnovej histórii. Ošúchaná strana bez viditeľných nových impulzov opustila rozhodujúce posty v štáte.

Na opačnom póle stojí Indická ľudová strana (भारतीय जनता पार्टी, Bháratíja džanta párti, Bharatiya Janata Party, BJP), ktorá bola založená 6. apríla 1980. Nadviazala tak na širokospektrálnu Ľudovú stranu (Janata Party), ktorú založili nacionalisti z Indickej ľudovej asociácie (Bharatiya Jana Sangh), odštiepenci z Indického národného kongresu a iní. JP v roku 1977 porazila v parlamentných voľbách INC, ktorý predtým vyhlásil výnimočný stav a ktorý sa tak po prvý raz v histórii nezávislého štátu dostal do opozície.

BJP stojí napravo od stredu. Hodnotovo spája tradície politického hinduizmu, konzervativizmu, nacionalizmu a ekonomického liberalizmu. Presadzuje privatizáciu a príliv zahraničných investícií. Je

známa tvrdším postojom voči menšinám a netešia ju princípy sekularizmu. Najviac voličov získava v strede krajiny a medzi vyššími kastami. Pokým INC znížil v 21. storočí dôraz na ideovo-hodnotovú orientáciu, BJP ho zvýšila.

Líder BJP, nastupujúci predseda vlády Naréndra Módí (19.9.1950), nepochádza z najvyššej kasty. Živil sa všeličím, aj predajom čaju. Meno si získal ako úspešný premiér v štáte Gudžarát, ktorý hraničí s Pakistanom.

Zložitý stranický systém dotvárajú menšie ideologicky orientované, náboženské, regionálne a etnicko-menšinové strany, ktoré sa nelíšia iba tým, ku komu sa hlásia, ale aj mierou tolerancie, resp. netolerancie. Radikáli nielen ožívujú svoju identitu, ale vyjadrujú sa kriticky až nepriateľsky k iným identitám. India sa borí s radikálnou formou tzv. *komunitarizmu*, t. j. zdôrazňovaním vlastnej kolektívnej miestnej, regionálnej, etnickej či náboženskej identity, v ich prípade hinduistickej komunity a zaznávaním, neraz až vo vyhrotenej podobe, iných. Prvou známou obeťou extrémneho komunitarizmu bol zavraždený Mahátma Gándhí (1868-1949).

Tabulka č. 1: *Výsledky posledných dvoch volieb do celoštátneho parlamentu*

		11.4.-19.5. 2019		19.4.-1.6. 2024	
Účasť v %		67,11		66,61	
		%	m.	%	m.
Národno-demokratická aliancia					
Bharatiya Janata Party, Indická ľudová strana	BJP	37,30	303	36,93	240

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-5>

Telugu Desam Party, Strana telugskej krajiny	TDP	2,04	3	1,98	16
Janata Dal (United), Zjednotená ľudová strana	JPU	1,45	16	1,25	12
Lok Janshakti Party (Ram Vilas)	LJP			0,44	5
Rashtriya Lok Dal (Národná ľudová strana)	RLD	0,24	3	0,14	2
Janata Dal (Secular). Ľudová sekulárna strana	JDS	0,56	1	0,35	2
Jana Sena Party, Strana ľudovej armády	JSP	0,31		0,23	2
Nationalist Congress Party, Národná kongresová strana	NCP	1,38	5	0,34	1
Shiromani Akali Dal (sikhovia)	SAD	0,62	2	0,3	1
Pattali Makkal Katchi	PMK	0,37		0,3	1
Asom Gana Parishad, reg.	AGP	0,24		0,2	1
Apna Dal (Soneylal), reg.	AD	0,17	2	0,13	1

Hindustani Awam Morcha (Secular)	HAM	0,2		0,09	1
All Jharkhand Students Union	AJSU	0,11	1	0,08	1
United People's Party Liberal	UPPL			0,08	1
Rashtriya Samaj Paksha	RSP			0,08	1
Sikkim Krantikari Morcha	SKM			0,03	1
Naga People's Front	NPF	0,06	1		
Suheldev Bharatiya Samaj Party		0,05			
Tamil Maanila Congress (Moopanar)	TMC	0,04			
<i>Zjednotené pokrokové sily</i>					
Indian National Congress, Indický národní kongres	INC	19,46	52	21,4	99
Samajvadi Party, Socialistická strana	SP	2,6	5	4,6	37
Trinamool Congress, Všeindický Trinamulský kongres	TNC	4,06	22	4,4	29
Dravida Munnetra Kazhagam,	DMK	2,34	24	1,84	22

Dravidská pokroková federácia					
Shiv Sena, Šivova armáda	SS	2,09	18	1,66	9
Nationalist Congress Party – Sharadchandra Pawar				1,00	8
Communist Party of India (Marxist), Komunistická strana Indie (marx.)	CPIM	1,75	3	1,78	4
Rashtriya Janata Dal, Národná ľudová strana	RJD	1,08	-	1,57	4
Aam Aadmi Party, Strana obyčajných ľudí	AAP	0,4	1	1,11	3
Jharkhand Mukti Morcha	JMM	0,31	1	0,41	3
Indian Union Muslim League, Všeindické zhromaždenie zväzu moslimov	IUML	0,26	3	0,3	3
Communist Party of India, Komunistická strana Indie	CPI	0,58	2	0,49	2

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-5>

Communist Party of India (Marxist-Leninist) Liberation	CPIML			0,3	2
Jammu and Kashmir National Conference	JKNC	0,05	3	0,23	2
Viduthalai Chiruthaigal Katchi (Dravidi)	VCK	0,08	2	0,15	2
Rashtriya Loktantrik Party	RLP	0,11	1	0,9	1
Marumalarchi Dravida Munnetra Kazhagam	MDMK		1	0,8	1
Bharat Adivasi Party	PAB			0,2	1
Revolutionary Socialist Party, Socialistická revolučná strana	RSR	0,12	1	0,09	1
Kerala Congress, Keralský kongres	KC	0,07	1	0,05	1
All India United Democratic Front	AIFB	0,23	1		
Kerala Congress (Mani)	KCM	0,07	1		
Vikassheel Insaan Party	VIP	0,11			
<i>Iní</i>					

Rashtriya Janata Dal, Národná ľudová strana	RJD	1,1	21	1,58	24
Yuva Jana Sramika Rythu Congress Party, Kongresová strana mládeže, robotníkov a roľníkov	YCR	2,53	22	2,08	4
Bahujan Samaj Party, Strana väčšiny ľudu (daliti)	BSP	3,62	10	2,06	-
Bharat Rashtra Samithi (reg. Telangana)	TRS	1,25	9	0,57	
Biju Janata Dal, (reg., Orissa)	BJD	1,66	12	1,46	
Akali Dal (sikhovia)	SAD	0,62	2	0,09	1
All India Anna Dravida Munnetra Kazhagam, Všeind. dravidská pokroková federácia (Anna)	AIA	1,35	1	1,4	
National People's Party, Národná ľudová strana	NPP	0,07	1	0,01	-
Vanchit Bahujan Aaghadi	VBA	0,61	-		
Lok Janshakti Party (reg., Buhar)	LJP	0,52			

Rashtriya Lok Samta Party	RLSP	0,24		-	
Svabhimani Paksh (reg., Mahaštra)	SP	0,12			
Bharath Dharma Jana Sena	BDSJ	0,06			
Tamil Maanila Congress (Moopanar)	TMC	0,04			
<i>Spolu</i>					543

Záver

India sa v porovnaní s Európou opiera o vlastnú kultúru, starú niekoľko tisíc rokov. Uchovala si pôvodnú identitu, aj keď na celé stáročia stratila samostatnosť. Na rozdiel od iných kultúr, ktoré sa zrodili na eurázijskom kontinente, sa tisícročia nachádza na jednom mieste.

Po roku 2014 nastal vo vnútropolitickom vývoji Indie radikálny obrat. Viac než polstoročnú dominanciu Indického národného kongresu vystriedala Indická ľudová strana, ktorá vyhrala celoštátne parlamentné voľby tri razy za sebou. V tvrdej opozícii sa ocitla aj umiernená aj radikálna ľavica a mnohé regionálne strany. K veľkému rozdielu medzi víťazom a porazenými prispieva aj väčšinový volebný systém, ktorý zvýhodňuje najsilnejší subjekt. Politické smerovanie krajiny, sa výrazne skrútila doprava.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-5>

Výskumy verejnej mienky⁸ ukazujú, že konzervatívci z BJP a ich spojenci si udržujú väčšinu medzi potencionálnymi voličmi. Na konci februára 2025 by získali 47% hlasov, čo zodpovedá 384 mandátov, kým ich súper z INC so svojimi spojencami by získali 41% hlasov a 188 mandátov. Ešte väčší náskok má premiér Naréndra Módí a lídrom opozície z INC Rábulom Gándhím v prospech súčasného premiéra.

Literatúra:

HOLLY, J.: *Svatopluk*. In: *Výber z básní*. Martin, 1933. [online], [cit. 27/07/2025]. Dostupné na internete:

<https://zlatyfond.sme.sk/dielo/10/Holly_Svatopluk/6#ixzz8oY6lDcBQ>.

IZSÓFOVÁ, B.: *Čína a India v kontexte orientalizmu*. Nitra: UKF, 2022, 257 s.

KRNO, S.: *Himalájske veľmoci*. Nitra: UKF, 2014, 188 s.

KRNO, S.: *Nastáva koniec dominancie tradičných politických strán? = End the dominance of the traditional political parties?* In: *Politické vedy*, Vol. 20, No. 1, 2017, s. 34-46.

KRNO, S.: *Od prameňa Gangy po indický Tibet*. Bratislava: Karpaty-Infopress, 2013, 160 s.

LIPSET, S. M.; ROKKAN, S.: *Cleavage Structures, Party systems and voter alignments: An Introduction*. In: LIPSET, S. M.; ROKKAN, S. (eds.): *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. New York: The Free Press, 1967, s. 1-64.

REUSS, L.: *Bájoslovie a príbuzné vedy*. In: *Slovenské pohľady*, Vol. 2. No. 8, 1882, s. 414.

⁸ NDA '300 paar' if Lok Sabha polls were held today, Congress slips: MOTN poll. In: *India Today*, 13.2.2025. [online], [cit. 27/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.indiatoday.in/india/story/nda-dominant-india-down-lok-sabha-polls-mood-of-the-nation-poll-2678984-2025-02-12>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-5>

NDA '300 paar' if Lok Sabha polls were held today, Congress slips: MOTN poll. In: *India Today*, 13.2.2025. [online], [cit. 27/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.indiatoday.in/india/story/nda-dominant-india-down-lok-sabha-polls-mood-of-the-nation-poll-2678984-2025-02-12>>.

Nové anebo jen staronové otázky? Volby v letech 2023/2024 v Německu, Rakousku a ČR: trendy, paralely, mimoběžky?

Vladimír Goněc

The elections in Austria, Germany, and Czech Republic in 2023-2024 showed a long-term contrary: Austria and Germany are protected by a functional federative arrangement, a balance among central, regional, and local governance. There, elections are a measure to improve „public matters“, to find again the trust in „the state“. Czechia still lies east of the line that used to act as the Iron Curtain. Among other things, it is a border between the presence and the absence of political culture. In Czechia, the will to political negotiations and the ability of true political partnership are lacking. An image of the enemy is enshrined, and the smaller partner is required to follow the larger one. Extremism is a part of politics and internal organisation in almost all parties. Unilateral orders by party leaders have to be followed in regional and local elections. Together with extreme state centralism, this cripples the efficiency and function of true self-government. There is no improvement of “public matters” after election and the trust of the public in the state is disintegrating.

Úvod

V poslední době stále méně pozornosti věnujeme našim nejbližším západním sousedům, přičemž platí, že je vlastně už dlouhodobě, od roku 1990 nedoceňujeme, v mnohém až ignorujeme. To platí i pro nejnovější volby v Německu a Rakousku, byť by se nabízelo přímočaré (ale silně zjednodušené) poukázání, že americké volby v roce 1924 vše přehlušily.

Zapomínáme, že Vídeň spolu s Bratislavou jsou dnes již funkčním dvojměstím v jádru střední Evropy. Též zapomínáme, jak Karel Schwarzenberg proslul svým výrokem, že „Češi a Rakušané jsou jeden národ o dvou jazycích“. U pražských nacionalistů se to střetávalo s nevolí; v Brně naopak raději připomínáme hodnocení ještě z počátku 20. století, že Moravané a Jihočeši jsou ve skutečnosti Severní

Rakušané,¹ kdežto Češi ve skutečnosti nejsou nic více a nic méně než Jižní Prušáci (případně, že na okraji Čech žijí ještě Východní Bavoráci a Jižní Sasové).² A že češství zůstává zoufale recyklovaným výmyslem blouznivců.³ Od barvitého nadhledu však zpět k volební realitě.

Německo

Bavorsko a Hessensko 2023

V roce 2023 si své volby do zemských parlamentů zažily Bavorsko⁴ a Hessensko.⁵ Po volbách z předchozích let v jiných spolkových zemích přinesly tyto volby varování i pro spolkovou úroveň, a to nejen pro strany v koalici ve spolkové vládě, také varování pro vedení CDU v Berlíně.

Jmenovitě volby v Hessensku zdůraznily, že zemští premiéři za CDU si vedou lépe „bez Merze“, tedy když si zemští premiéři nenechají z centrály CDU mluvit do zemské politiky, že to je důležitou podmínkou pro úspěch. To právě potvrdil Boris Rhein jako premiér v Hessensku, jak už předtím Daniel Günther ve Šlesvicku-Holštýnsku či Hendrik Wüst v Severním Porýní-Vestfálsku⁶. Jmenování premiéři navíc představují „novou vlnu v CDU, jsou cca o půl generace mladší než Friedrich Merz. A CSU si samozřejmě vede v Bavorsku zcela

¹ Ostatně Karel Schwarzenberg byl Jihočech.

² Karl Kraus používal i literátský obrat: Češi jsou ti Prušáci, kteří nemluví německy, Moravané jsou ti Rakušané, kteří nemluví německy.

³ Lze poukázat i na starý paradox: Na otázku, proč Moravané mluví neporovnatelně lépe česky než lidé v Čechách, je jediná správná odpověď: „Protože se češtinu učí jako cizí jazyk.“ (Je to paralelou k jinému paradoxu: „Proč nejdokonalejší italštinou mluví lidé s vyšším vzděláním v Benátkách?“)

⁴ *Landtagswahl 2023. Bayern. Endgültiges Ergebnis.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.landtagswahl2023.bayern.de>>.

⁵ *Landtagswahl 2023. Endgültiges Ergebnis der Landtagswahl in Hessen.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://wahlen.hessen.de/endgueltiges-ergebnis-der-landtagswahl-in-hessen>>

⁶ V této spolkové zemi žije téměř čtvrtina veškerého obyvatelstva Německa.

suverénní politiku, nezřídka i proti linii vedení CDU, pro niž není nic více než jen případným koaličním partnerem na federální úrovni. Také toto je třeba zdůraznit jako podmínku pro úspěchy CSU v Bavorsku, úspěchy vždy vyšší a silnější než CDU v jiných spolkových zemích.

SPD získala v obou zemích méně než AfD, zvláště nemilé je to v Hessensku (15,1%), kdysi „pevnosti SPD“. Spolkový kancléř Olaf Scholz osobně se projevil jako zátěž pro SPD ve vnitřních podmínkách jak Hessenska, tak Bavorska (zisk SPD jen 8,6%), jak v jiných případech i pro SPD v dalších spolkových zemích. Zátěží pro zejména stabilní část voličů SPD zůstává Scholzova nerozhodnost, vyčkávání, pseudotaktika nechat věci běžet samospádem, „vysedět“ problémy.⁷ SPD v očích voličů silně poškodilo, že Scholz ponechával vzájemné konflikty svých vládních partnerů volně běžet, dále že se nikterak v koalici neprojevovala váha SPD a že to byli především zelení, kdo se tvrdě prosazoval a kým se nechal Scholz často a až průhledně manipulovat, ba až vláčet, až ho vmanévrovali do konfliktu proti FDP.

FDP se ukazuje jako strana dlouhodobě na ústupu (v prostoru bývalé DDR ostatně měla větší váhu jen v Sasku-Anhaltsku). Ukazovaly to už předchozí zemské volby (Dolní Sasko, Šlesvicko-Holštýnsko, Severní Porýní-Vestfálsko, Berlín, Brémy). FDP tíží nedostatek osobností pro důsledné a rozhodné prosazování cílů FDP. Jen má lidi pro (byť oprávněné) výkřiky typu, že migrační politika zelených je bezpečnostním rizikem, aniž by trvali či spolupracovali na řešení. V Hessensku získala FDP 5,0%, v Bavorsku 3,0 % hlasů.

AfD svým úspěchem v zemských volbách v Bavorsku (14,7%) a Hessenku (18,4%) prokázala, že její síla graduje i v prostoru „starých spolkových zemí“. Výsledky těchto voleb ukazují, že stranu nelze hodnotit jednorozměrně podle její úspěšné linie v „nových spolkových zemích“, že je vše složitější, a to v celém prostoru Německa. AfD má v sobě nesporně složky pravicových extremistů. Ale ne pouze toto. AfD

⁷ Což bývala i taktika Merkelové, která se jí ovšem ke konci její politické dráhy vymstila.

dokázala na sebe navázat oprávněnou nespokojenost voličů, mimo jiné nespokojenost právě s politikou federální vládní koalice SPD-Zelení-FDP. A vyhraněnost právě v politice klimatu se AfD obzvlášť vyplatila. Ale nejde však ani o pouhou protestní orientaci příslušné části voličů. Stále více voličů se staví za AfD z přesvědčení; její linii v migrační politice vysoce oceňují. Stále méně voličů vidí v AfD extrémistickou stranu – to platí i pro voliče (zatím) jiných stran. Stále více voličů spojuje témata vnitřní bezpečnosti, navrhujících se hospodářských problémů a sociální spravedlnosti s nadějemi právě vůči AfD. Hlavní problémy v Německu a neúspěchy připisuje stranám federální vládní koalice. Pro SPD budiž varováním, že AfD je funkčně i novou dělnickou stranou. Stala se širokým „sběrným táborem“.

Volební průzkumy kolem zemských voleb v Bavorsku 2023 konkrétně ukázaly: „CSU se mi nevidí dostatečně konzervativní.“ To říkají dvě pětiny voličů Freie Wähler, totéž říká téměř polovina nových voličů Freie Wähler. Avšak totéž říkají téměř dvě třetiny voličů AfD. Tedy tito voliči žádají ochranu skutečně konzervativních hodnot a ochranu zájmů konzervativních občanů. To je varování i pro „tradiční“ CSU.

Volební průzkumy kolem zemských voleb v Hessensku 2023 mimo jiné dávají odpověď: „Boris Rhein je dobrý ministerský předseda“. S touto tezí souhlasí téměř polovina všech voličů v Hessensku, přitom 86% voličů CDU (což je dle předpokladu), ale také 73% voličů FDP, 41% voličů zelených (obojí by už mělo být s podivem). Naopak souhlasí jen 29% voličů SPD a rovněž 29% voličů AfD. A to je varováním i pro CDU.

Na adresu zelených lze říci, že sami sobě zajistili „přehřátý kotlík“. Nejde v tom jen o projevy nespokojenosti velké části dosavadních voličů Zelených s rozbředlou federální vládní koalicí se Scholzem v čele. Také obsahově se voliči odvrací. V migrační politice svou zelenou liberální pozici strana ztratila zcela na racionalitě. Mnoho voličů má stále větší obavy z reálného hospodářského vývoje, který

strana zelených naprosto ignorovala či dokonce svými aktivitami potápěla. Nejde už o ochotu přinášet něco pro klimatickou politiku. Velká část voličů už nehodlá snášet náklady na drahé energie, zvyšování nákladů na klimatickou politiku vnímají jako ohrožení zdrojů pro sociální politiku, jako ohrožení zdrojů pro hospodářskou alespoň stabilizaci, když už dlouho nejde o hospodářskou dynamiku. A tak v bavorských zemských volbách zelení klesli na 14,4%, v hessenských na 14,8%.

Voliči však také vnímají, že ideologismus zelených zcela zradil i původní lokální praktickou politiku ochrany životního prostředí (nemluvě o klasické politice ochrany ohrožených druhů fauny a flóry). Ani pragmatictí politikové, kteří se ve straně zelených přece jen najdou (včetně jejich hessenského předáka), už nemají sílu odvrátit toto hroucení zelených, utopených ve vlastní ideologizaci a ztrativších původní realistickou perspektivu „životního prostředí pro člověka“. Zelení v Mnichově se odhalují jako strana salónních žvanilů, neschopných „politiky pro lidi“, strana v podstatě pravicová.⁸

Celkově jsou zelení vnímáni jako „strana zákazů“ (například pro zákon o vytápění), jako strana, která likviduje (vraždí) německé hospodářství. Proto ji voliči skutečně trestají. Neméně citlivě vnímají devastaci krajiny obřimi větrnými elektrárnami (stojícími při bezvětrí) a plochami solárů. Pokud však strana zelených bude dělat příliš mnoho kompromisů, bude to její dosavadní voličské pevné jádro považovat za zradu ideálů, až strana odejde do historie.

A v Bavorsku už jí roste protivník – Ökologische demokratische Partei, s důrazem na zájmy „obyčejných lidí“ o něž se má demokratická politika opírat, včetně politiky klimatické. A funguje tady i další, byť zatím malá „Strana ochránců zvířat“.

⁸ Připomeňme, že původně strana zelených stála zřetelně nalevo od sociální demokracie.

Duryňsko, Sasko, Braniborsko 2024

Zemské volby ve „východních spolkových zemích“⁹ naznačují psychologické důsledky opětného rozevírání nůžek mezi „západem“ a „východem“ Německa v náladách a smýšlení voličů. Po roce 1990 politický prostor ve „východních spolkových zemích“ opanovaly strany „importované“ ze Západu: CDU se stala dominantní silou zvláště v Sasku, dále v Meklenbursku-Předních Pomořanech, v Duryňsku, FDP v Sasku-Anhaltsku, SPD v Braniborsku a sjednoceném Berlíně.¹⁰ Jejich protihráčem „z domácích kořenů“ se stal pokus o PDS (Strana demokratického socialismu). Ta ovšem zabírala více na voliče stížené sentimentem po DDR a ztrácela takto dech, až se sloučila s částí levice západoněmecké SPD do LINKE, ztrácela dech však nadále. Váha „importovaných stran“ ze Západu klesala také, ovšem pomaleji.

Východním Němcům máme všelico na závidění z našeho pohledu, v rámci Německa však zůstávají jako ti neúspěšní, na chvostu. Restart po 1990 se plně vydařil jen v Berlíně a nejbližším zázemí a v Drážďanech a okolí. Lipsko už jde lehce do zaostávání, některé regiony až razantně. Deziluze voličů mají své názorné zdroje.

První protestní reakce měly svůj úspěch v Sasku – neonacistická NPD se dostala do saského parlamentu a držela se v něm několik volebních období. Prostor pro protestní strany se průběžně rozevíral,

⁹ *Sachsen.de. Landtagswahlen 2024. Wahlergebnisse.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://wahlen.sachsen.de/landtagswahl-2024-wahlergebnisse.php>>; *Landtagswahl 2024 in Thüringen – endgültiges Ergebnis.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://wahlen.thueringen.de/datenbank/wahl.asp?wahlart=LW2024&wJahr=2024&ZeigeErg=Land>>; *Land Brandenburg. Landtagswahl 2024. Amtliches Ergebnis.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://wahlergebnisse.brandenburg.de/12/500/20240922/landtagswahl-land/ergebnisse.html>>.

¹⁰ Někdejší „východní Berlín“ je ovšem jen přibližně třetinou celého znovusjednoceného Berlína.

až v něm explozivně zabodovala AfD¹¹ a z druhé strany zatím jasně a silně protestní strana levice – BSW,¹² založená teprve na počátku roku 2024 a už tak úspěšná i v západních spolkových zemích. Na vůli či zlé vůli předsedkyně strany Wagenknecht[ové] závisí dnes osud vytvoření demokratické zemské vlády v Sasku. V Braniborsku Wagenknecht částečně ustoupila před varovnou situací: totiž zdejší zemskou vládu lze proti váze AfD utvořit jenom jako koalici právě se zastoupením BSW.¹³

Specifikem německé mentality je i po vícegeneračním odstupu mimořádná citlivost vůči vlastní minulosti z první poloviny 20. století. A dnešní stav jim připomíná poměry ve Výmarské republice k přelomu 20. a 30. let, po nichž bezprostředně následoval stav, kdy v celé sérii předčasných voleb nebylo možno vytvořit celoněmeckou vládu jako demokratickou, nakolik součet mandátů všech demokratických stran byl nižší než součet mandátů obou antidemokratických velestran. Až přišlo zhroucení.

Celoněmecky se aktuálně (listopad 2024) ukazuje: Výsledky voleb do Evropského parlamentu¹⁴ nejsou jednoznačnou předpovědí pro očekávané předčasné volby do Spolkového sněmu, ale zůstávají varováním (zvl. největší propad proti roku 2019 pro zelené, o polovinu hlasů, na 11,9%, největší nárůst pro AfD, o polovinu hlasů, na 15,9%). Volby zemské však svými výsledky určují stále proměnlivé složení horní komory federálního parlamentu – Spolkové rady. Věc mezitím

¹¹ Brandenburg: 29,2% (druhá velmi těsně za SPD, o dva mandáty), Sachsen: 30,6% (druhá velmi těsně za CDU, o jediný mandát), Thüringen: 32,8% (vítězná, daleko před druhou CDU, o devět mandátů).

¹² Brandenburg: 13,5%, Sachsen: 11,8%, Thüringen: 15,8%.

¹³ Ujednání trojkoalice SPD-BSW-CDU jako silné koalice všech demokratických stran proti AfD Wagenknecht rozbila, zemské organizaci BSW to zakázala. Povolila pouze křehkou koalici SPD-BSW, přičemž hodlá SPD průběžně „lehce vydírat“ a udržet si takto u voličů statut protestní strany.

¹⁴ *Deutschland – Europawahlen – 2024. Endgültiges Ergebnis.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlleiterin.de/europawahlen/2024/ergebnisse/bund-99.html>>

zkomplikoval rozvrat federální vládní koalice a cesta k předčasným volbám do Spolkového sněmu. Předvolební průzkumy předpovídají pro CDU kolem 32% hlasů. To představuje více, než očekávané hlasy pro všechny strany právě padlé koalice dohromady: SPD může získat cca 15%, zelení do 10%, FDP jen 4% (tedy pod limitem pro vstup do parlamentu¹⁵). Pro AfD se zatím ukazuje cca 19% hlasů (po zmíněném výsledku 15,9% v eurovolbách).

Rakousko

Pro Rakousko byl rok 2024 silným volebním rokem; koncem jara proběhly volby do Evropského parlamentu¹⁶ a v říjnu 2024 proběhly volby do Národní rady, tedy dolní komory rakouského federálního parlamentu.¹⁷ Specificky se jakoby uzavřel cyklus, kdy v mezích probíhají volby do zemských parlamentů;¹⁸ tyto parlamenty u nás silně podceňujeme, ve skutečnosti mají silnou působnost, v řadě kompetencí jsou zcela svrchované, nakolik je Rakouská republika skutečnou federací.¹⁹

V důsledku federalistického uspořádání Rakouska se na základě výsledků voleb do každého zemského parlamentu proměňuje (průběžně) rovněž složení Spolkové rady jakožto horní komory

¹⁵ Neumí získávat tzv. přímé mandáty.

¹⁶ Bundesministerium Inneres. *Europawahl 2024. Österreich. endgültiges Ergebnis*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.bundeswahlen.gv.at/2024/eu/>>.

¹⁷ Bundesministerium Inneres, *Nationalratswahl 2024. Österreich, endgültiges Ergebnis*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.bundeswahlen.gv.at/2024/nr/>>.

¹⁸ Pozor, nejde o pravidelný cyklus; v Rakousku nejsou ničím mimořádným předčasné volby do Národní rady.

¹⁹ Federální parlament (a další federální orgány obdobně) má přísně definované kompetence; ty, které mu země postoupily, do kompetencí zemí nesmí vstupovat. Dle rakouské republikánské ústavnosti jsou spolkové země nositeli originární svrchovanosti, které nabyly znovunavrácením v důsledku rozpadu staré monarchie v roce 1918. Státoprávní jazyk říká, že samostatné země se vzápětí rozhodly spojit a poskytnout tímto přesně vymezené kompetence federálním orgánům Rakouska.

federálního parlamentu. Zemské volby průběžně i signalizují (resp. varují) proměny a posuny smýšlení voličů, byť část voličů si pro sebe rozdílně řeší představu „naši zde v zemi“ a „naši ve federálu“. Najdeme tudíž v Rakousku subjekty, které kandidují pouze na zemské (a lokální) úrovni, na federální úrovni nikoli, resp. subjekty které mají na federální úrovni poněkud jinou podobu než na zemské.

Volby do zemských parlamentů

Ze spolkových zemí jako vzorek zde uvedeme dvě z „jádra“ Rakouska, totiž Vídeň a Dolní Rakousy, které společně představují cca 45% rakouských voličů (a spolu dávají více než polovinu rakouského ekonomického výkonu). K tomu ještě jako třetí jednu z „vnějších“ spolkových zemí, Štýrsko, jehož centrem je druhé největší rakouské město Graz. Výběr padl na Štýrsko ještě z dalšího důvodu – zdejší zemské volby uzavřely vlnu razantních změn volebního roku 2024 v Rakousku.

Ze specifik Vídně zmiňme sídelní dynamiku, proměnlivost osídlení. Rakouské sčítání obyvatelstva m.j. sleduje kategorii „rodáci“. Z obyvatel Vídně jen asi polovina jsou „rodáci“, tedy pochází z Vídně od narození. Druhá polovina se do Vídně přistěhovala vnitřní migrací, anebo i ze zahraničí. Odtud mentální dynamika a otevřenost vůči novým politickým cílům, rovněž dynamika ve stavění osobních životních cílů, etc. Nejsilnější postavení si zde udržuje SPÖ.

Ze specifik Dolních Rakous: Dynamika Vídně tento prostor rovněž zasahuje (lze i říci, že se na dynamice Vídně i přizívají); obyvatelstvo jsou však dominantně „rodáci“, konzervatismus je jim „přirozený“. Není zde ani žádné větší město, významnějším průmyslovým centrem je jen Wiener Neustadt na samotné jižní hranici země. ÖVP zde staví na výrazné sociální politice. Její zemská organizace má v ÖVP specifické postavení, částečně připomínající bavorskou CSU.

To zvýrazňuje i sám název – „Dolnorakouská lidová strana“ – NÖVP. A pod ním samozřejmě kandiduje a v zemi vítězí.

Ke specifickým Štýrska patří, že je nejvýraznější z tzv. vnějších spolkových zemí,²⁰ s velmi silnou „štýrskou identitou“, tedy i s příslušným sebevědomím obyvatelstva. Štýrsko se stabilizovalo jako původně samostatný stát-vévodství už od poloviny 12. století (tehdy rozlohou cca o 40% větší než dnes). Ve vnitřním kontrastu je regionem vysoce konzervativních obyvatel malých měst a vesnic, přecházejících ovšem k podpoře FPÖ, a zároveň modernisticky orientovaných obyvatel starého těžářského a průmyslového pásma kolem řek Mur a Mürz s jádrem v dynamickém hlavním městě Graz, podporujících SPÖ.

Volby do evropského parlamentu a Národní rady

Dokonání zemětřesení ve voličských preferencích signalizovaly už volby do Evropského parlamentu, jmenovitě v novém nárůstu hlasů pro FPÖ (na 25,4%). Paralelně velké ztráty, doslova sesuv zaznamenaly ÖVP (na 24,5%) a zelení (na 11,1%), obě strany koalice federální vlády. Ještě další ztráty přinesly pro zelené volby do Národní rady (8,2%), naopak další skokový nárůst pro FPÖ (na 28,8%). SPÖ na počty hlasů zůstala „na svém“ (21,1%, tj. cca o 20 tis. hlasů více než pět let předtím). Překvapením je však i druhý extrém. KPÖ, která už na počátku 60. let vypadla z Národní rady a dlouhodobě volebními zisky oscilovala kolem 1%, najednou vystoupala na 3% jak v eurovolbách, tak přesně i 3% do Národní rady.²¹

Důkladné průzkumy ukázaly, že ve volbách do Národní rady FPÖ nově získala voliče zejména od ÖVP (cca 30 % z celkového počtu svých

²⁰ Do této skupiny patří vedle Štýrska i Korutany, Tyrol, Salzbursko a Vorarlberg. Všechny vysoce sebevědomé „vůči Vídni“, byť každá s poněkud odlišnou motivací. Právě tyto země jsou tvrdými ochránci nedotknutelnosti principů rakouského federalismu.

²¹ Hranice pro vstup do Národní rady činí 4%.

voličů!), dále silně získala od „nevoličů“ (cca 25%). ÖVP nejvíc ztratila ve prospěch FPÖ, dále něco málo i ve prospěch SPÖ a NEOS, část voličů stranu potrestala odchodem k nevoličům. SPÖ má v číslech vyrovnaný výsledek proti roku 2019, přesto nutno vidět pohyb: část nových voličů nabrala SPÖ od zelených, část dokonce od ÖVP, jiní voliči naopak odešli rovněž k nevoličům. Průběžně mírně rostoucí NEOS se pro voliče osvědčil jako už stabilizovaná liberální strana (i jako „klidná síla“ proti „neuróze“ ostatních stran).

A nyní k největšímu kontrastu volebních propadů a zisků: Zelení utrpěli velkou ztrátu ve prospěch SPÖ, NEOS a nevoličů, Značný nový propad zelených přitom nastoupil ještě i za oněch několik měsíců od eurovoleb do voleb do Národní rady (z 11,1% na 8,2%). Voličům došla trpělivost se zelenými, zejména jakožto stranou hlasných kampaní, které lidem nic nepřinesou. Právě toto je zátěž rakouských zelených už od samotné přehry vzniku zelených. Zelení nerefletovali, že už jednou je zhrzení voliči vůbec do Národní rady nepustili (2017). Skok FPÖ je dán zejména předchozím posílením pravicově radikálního až extremistického křídla strany v čele s předsedou Kicklem, dokončením návratu sil z odtrženecké BZÖ (někdejší síly J. Haidera) a konsolidací extremistů, současně oslabením liberální linie v FPÖ.²² Vyprázdňené křiklounství se však této straně už opakovaně nevyplatilo. Nejvýrazněji po velkém volebním zisku na sklonku 1999 – strana prokázala neschopnost každodenní pragmatické politiky, rozbila vládní koalici, v níž byla hlavní silou, načež v předčasných volbách 2002 jí voliči připravili veliký debakl.

²² Včetně odchodů dalších výrazných liberálně orientovaných postav (včetně bývalých ministrů za FPÖ).

Poté sice zaznamenala FPÖ další růst, ale pak další velký ústup na přelomu druhého a třetího desetiletí našeho století.²³

Po prvotním šoku z výsledku voleb se rozvinuly diskuse, jak respektovat výsledek voleb zařazením FPÖ do vlády, ale bez Kickla jako kancléře. Spolkový prezident van der Bellen jednoznačně vyhlásil, že Kickla nikdy nejmenuje kancléřem, ani řadovým ministrem (je to jeho plná ústavní pravomoc), ani nejmenuje některé další postavy z vedení FPÖ. Téměř čtvrt roku se pracovalo na sestavení koalice ÖVP-SPÖ-NEOS.²⁴ Jednání však ztroskotala na plánu ÖVP rychle smazat své rozpočtové velké hříchy z doby vlády jak její koalice se zelenými, tak z předchozího krátkého období koalice s FPÖ, totiž smazat je na úkor voličů jak SPÖ tak NEOS. Novou šanci tak dostalo vyjednávání mezi ÖVP a FPÖ.²⁵ Momentálně i to neuspělo.

Nyní několik poznámek k zemským volbám: Ve Vídni proběhly už 2020 (a tedy čekáme nové v roce 2025).²⁶ Právě výsledek z 2020 zase ukazuje, že s FPÖ to nemusí být až tak žhavé. Právě ve Vídni tehdy pro ni přišel drsný propad: ze 30,8% z roku 2015 na 7,1%. A zemské volby ve Vídni 2020 ukázaly nové strany: HC (Team H. C. Strache) jako odštěpek od FPÖ získal 3,27% a aktuálně se chystá na nové zisky v roce 2025. A nutno upozornit, že Strache se pokouší o analogii k německému politickému subjektu – jeho strana přijala podnázev Alternative für

²³ Po volbách 2017 vytvořila FPÖ koalici s ÖVP. Řada afér, způsobených FPÖ vyvrcholila rozsáhlou úplatkářskou aférou „Ibizagate“, do níž byl intenzivně zapojen vicekancléř za FPÖ H. C. Strache. Po pádu vlády následovaly předčasné volby do Národní rady 2019, s příslušným hlubokým propadem pro FPÖ.

²⁴ ÖVP a SPÖ mají v Národní radě společně těsnou většinu o 1 mandát, proto přibraly NEOS.

²⁵ To však ohrozilo samu vnitřní soudržnost ÖVP; její nemalá část, v čele s dosavadním předsedou a spolkovým kancléřem Nehamerem už odmítá spolupráci s FPÖ. Odstoupení Nehamera z postu jak předsedy strany, tak z postu kancléře je silným výrazem vnitřní krize v ÖVP.

²⁶ *Stadt Wien. Gemeinderatswahlen 2020. Ergebnisse der Wiener Wahlergebnisse*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.wien.gv.at/wahlergebnis/de/GR201/index.html>>

Österreich. Další nová strana ve vídeňských volbách, LINKS (zisk 2,06%), byl pokus o analogii k LINKE v Německu; s novými spojenci dnes aspiruje na vstup do vídeňského parlamentu v roce 2025. A Strana přátel piva je sice recesistickou stranou, avšak nepodceňovat; od roku 2020 jde pomalu nahoru.²⁷

Zkrátka Vídeň je napřed i v takovýchto záležitostech. A se zelenými „vyběhla“ SPÖ ve Vídni už v roce 2020. Sama posílená, doslova vyhodila zelené ze zemské vlády a za partnera si přibrala právě NEOS. Tuto koalici lze označit za stabilizovanou reprezentaci zájmů levostředových a pravostředových vídeňských voličů.

Dolní Rakousy naopak zůstávají politicky natolik uměřené, zdrženlivé, až se jeví jako s absencí inovativnosti. Po zemských volbách 2023 NÖVP zůstává hlavní silou, s 39,93% hlasů,²⁸ FPÖ zůstává slabší než jinde (24,19%), SPÖ zůstává stranou (nevelkých) průmyslových center (20,65%), zelení (s 7,59%) se stále nedokázali jednoznačněji prosadit,²⁹ NEOS je v Dolních Rakousích stabilní silou (6,67%), byť s nižším podílem voličů, než činí rakouský průměr.

V zemských volbách ve Štýrsku (2024)³⁰ ÖVP, dosud s jedinou výjimkou vždy nejsilnější strana, spadla na druhé místo, se 26,81%; ztratila nejvíce ve prospěch FPÖ (asi 30% svých voličů), cca 10% odešlo k nevoličům, něco málo přešlo k SPÖ a NEOS. Zelení ztratili cca polovinu voličů ve prospěch SPÖ a NEOS (resp. i „nevoličů“).³¹ FPÖ skočila z třetího na první místo, se ziskem 34,76%; je však namočená

²⁷ Obdobu zažila ČR už před čtvrtstoletím a v Polsku vznikly hned dvě strany tohoto názvu, z nichž „małe piwo“ se dostalo do Sejmu.

²⁸ *Land Niederösterreich. Landtagswahl 2023*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.noel.gv.at/L2023/index.html>>.

²⁹ A jsou zde vnímáni až jako eko-teroristé, jmenovitě kvůli blokování významných dopravních a dalších veřejných projektů.

³⁰ *Das Land Steiermark. Steirische Landtagswahl am 24. November 2024*. [online], [cit. 15/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.verwaltung.steiermark.at/cms/ziel/181502798/DE/>>.

³¹ A v důsledku štýrských voleb zelení ztratili v horní komoře federálního parlamentu právo na vlastní parlamentní klub.

v řadě skandálů, jejichž soudní dohra přijde teprve v průběhu roku 2025. SPÖ zaznamenala jen drobný pokles (na 21,36%). NEOS stabilně roste. KPÖ se zdařil návrat do štyrského parlamentu už v roce 2005 (po téměř 50 letech), drží si v něm dva mandáty.

Eurovolby jako odraz problémů a proluk v orgánech EU

Vyjděme z následujícího průzkumu: Rakouská společnost pro evropskou politiku podnikla počátkem prosince 2024 průzkum postojů v rakouském veřejném mínění v souvislosti s třiceti roky členství Rakouska v Evropské unii.³² Obecně průzkum ukázal výrazný nárůst identity „jsem Rakušan a [současně] Evropan“ rovněž identity „jsem výhradně Evropan“, a tedy zřetelný pokles identity „jsem výhradně Rakušan“. Rakušané považují členství v eurozóně za pozitivum, stejně tak členství v Schengenském prostoru. V jiných otázkách však narůstá za posledních deset let nespokojenost. Převažuje názor, že z hospodářského hlediska členství v EU přináší profit (resp. velký profit) pouze pro velké korporace, naopak pro střední a malé podniky působí rozporuplné pohledy a spíše se vidí negativa v důsledku členství v EU. Co se týče zemědělského podnikání, pro ně veřejné mínění vidí především negativní důsledky členství. Celkově se vnímá, že jsou v Rakousku složky společnosti, které se rozhodně necítí jako ten, kdo získal či získává z členství země v EU, zejména vůči starším věkovým kategoriím převažuje mínění, že se pro ně od vstupu do EU nic podstatně nezměnilo.³³

Nejvíce negativních hodnocení, resp. zřetelný nárůst negativních hodnocení vykryštovaly kolem otázek současného významu EU a budoucnosti EU. Právě toto se zjevně promítlo ve výsledcích rakouských voleb do Evropského parlamentu v roce 2024. Tento

³² Členem od 1. 1. 1995.

³³ *Umfrage. 30 Jahre EU-Mitgliedschaft – Österreicher:innen bilanzieren positiv, Ausblickverhalten*. Wien: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 2024.

výsledek nelze hodnotit jako nespokojenost s rakouskou vládou a její stranickopolitickou základnou, nýbrž jasné odmítnutí „eurohujerů“, tedy rakouských zelených jakožto obzvlášť silných a iracionálních až fanatických eurohujerů a ÖVP jakožto eurohujerů neadekvátně poslušných, resp. podlézavých vůči Evropské komisi, vůči lidovecké frakci Evropanlamentu, etc.

U Rakušanů by se pocity z aktuálního stavu EU daly shrnout do hodnocení „vykolejená EU“. Pro současnost hodnotí Rakušané EU jednoznačně jako slabou (71%) a také neschopnou zajistit bezpečnost (61%). A poprvé v periodickém cyklu výzkumů většina Rakušanů vyhodnotila EU jako asociální (54%; proti tomu pouze 40% ji považuje za prosociální).³⁴ V otázce, zda je EU ještě demokratická, panuje rozpolcené mínění, trend je však opět zřetelný, poprvé lehce převážilo mínění, že je nedemokratická (51%).³⁵

A ještě zřetelnější nedůvěra se váže k tématu budoucnosti EU: 55% Rakušanů vidí budoucnost EU pesimisticky, pouze 39% sdílí alespoň částečný optimismus (zato však jednoznačný optimismus pouze 6% - oproti 21% odpovědí „velmi pesimistické“ hodnocení perspektivy EU).³⁶

Pouze 40% Rakušanů je nakloněno pokračování procesu evropské integrace, naopak 48% žádá zastavit další prohlubování integrace; v tom ale jen 18% se domnívá, že dosažená míra integrace je už „tak akorát“ (tedy ani neprohlubovat, ani nesnižovat míru integrace), zato 30% žádá zřetelně snížit míru integrace (tedy evropská integrace by měla vzít „zpětný chod“).³⁷

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Před deseti lety považovalo EU za nedemokratickou pouze 37% Rakušanů.

³⁶ *Umfrage. 30 Jahre EU-Mitgliedschaft – Österreicher:innen bilanzieren positiv, Ausblickverhalten.* Wien: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 2024.

³⁷ Tamtéž.

Je třeba tvrdě zdůraznit, že nejde o žádné „nálady“³⁸, jde o voličské vyhodnocení přešlapů a velkých nectností jak Evropské komise, tak Evropského parlamentu a celého byrokratického aparátu EU. Dodejme ještě jeden rozměr, který český (ani slovenský) volič příliš nezvládá: Rakušané jsou mimořádně citliví na nárůst centralismu v EU, a sice jakožto občané Rakouské republiky coby skutečně federalizovaného státu se širokou reálnou místní samosprávou.

Rakušané citlivě vnímají, jak Evropská unie učinila přemet v tématu „subsidiarity“. Od původního prosazování principu³⁹ přešla EU (cca od Lisabonské smlouvy) k pouhému žvanění o principu subsidiarity a od sklonku druhého desetiletí 21. století už je tento princip „tíse odložen“, doslova do šrotu.

Stále více problémová Evropská unie? (malý komentář)

EU nabrala špatný směr po uplatnění Lisabonské smlouvy. Ta totiž vytvořila předpoklady pro uplatnění staré vadné teorie z dob německého císařství, že federace je pouhým přechodným mezikrokem na cestě od skupiny nezávislých států k jednomu centralizovanému státu. EU velmi chybí principy skutečné ústavnosti, v tom jeden ze základních principů skutečně federalizovaného státu, totiž ústavně daný přesný soupis záležitostí a témat, které má federální parlament přísně zakázány projednávat a úměrně tomu i co má výkonná moc federace striktně zakázáno konat, a to nezměnitelně. To totiž znamená zákaz přijímání federálním parlamentem ústavních zákonů, které by kompetence federálních orgánů rozšiřovaly.

Ještě těsně na konci prvního decennia 21. století bylo možno vést diskuse, že je Evropská unie víceméně konfederací. Dnes už EU postoupila do stavu, kdy realizuje mnohé nectnosti centralizovaného

³⁸ Natož pak havlovské „blbé nálady“.

³⁹ Ve zkratce: s procesem posilování evropské integrace má probíhat neméně intenzívně proces posilování reálných pravomocí orgánů „dole“, tedy regionálních a lokálních.

státu. Důsledkem je pak reakce – úsilí národních států obírat o kompetence regionální a lokální samosprávu. Principy subsidiarity jsou tímto stále více pošlapávány, resp. se směrem „dolů“ přeposílá odpovědnost, a to za stále více nesplnitelných podmínek, diktovaných vůči samosprávě shora. Základní princip samosprávy, že totiž skutečná samospráva musí být i „svézákonomodárstvím“, je pošlapáván, či (jako v ČR a SR) zcela znemožněn. A to už nečiní EU, nýbrž příčinnivě orgány národního státu jako člena EU.

EU přestala fungovat, co se týče původně nejdůležitějšího cíle, totiž vybudování skutečně jednotného trhu. Dnes je zde 27 trhů uvnitř EU, navzájem stále méně kompatibilních. Namísto budování jednotného trhu s transparentním a skutečně funkčním právním rámcem se „řeší“ podružnosti až nesmysly. EU jde v mnohém proti občanům, proti stavu ve 20. století, kdy původně chránila občany více, než činily národní orgány. EU přestala řešit právní zajištění „evropského občana“, opět především ve vztahu k fungování jednotného trhu. Jmenovitě přestala řešit právní zajištění „evropského občana“ na poli „jednotného trhu pracovní síly“ – je zde ve skutečnosti 27 téměř nekompatibilních národních trhů pracovní síly uvnitř EU.

Poslanci Evropského parlamentu jsou ve stále větším podílu odložení lidé, kterých se zbavila „domácí politika“; dnes je tomu už ve zcela neúnosné míře.⁴⁰ Tito poslanci zatahují všechny nectnosti z národních parlamentů do Evropského parlamentu. Zatahují tam povědomí, že zvolení poslanci mají právo na svévoli. Jsou hlavními viníky, že lobbyistické skupiny získaly příliš volné pole působnosti jak vůči chodu a obsahu pracovních výstupů Evropského parlamentu, tak vůči chodu Evropské komise.

⁴⁰ To platí zvláště výrazně pro ČR i SR. Ale ne že by to neplatilo i pro staré a velké členské země EU. Týká se to ostatně i samotné předsedkyně Evropské komise Ursuly von der Leyen.

Právo se stává nejasným co do obsahu norem – jak z vůle poslanců Evropského parlamentu a lobbyistů stojících za nimi, tak z vůle poslanců a lobbyistů na národní úrovni. Normy mimo jiné obsahují stále více nesmyslných titěrností, aby ztěžovaly a znemožňovaly práci nezávislým soudům. Právě touto cestou je dnes nejvíce ohrožována soudní nezávislost.

Je třeba přitom přiznat, že na uvedených negativech se větším podílem projevují aktivity poslanců z prostoru středovýchodní Evropy, a naopak nejméně ze zemí staré Šestky.

Ze všech kadencí Evropského parlamentu bylo jeho složení v letech 2019-2024 naprosto „transparentně“ nejslabší, s nejvyšším podílem „mlácení prázdné slámy“, s nejvyšším podílem právních paskvilů ve výstupech. Ze všech složení Evropské komise ono složení z let 2019-2024 bylo pracovním výkonem nejslabší a intelektuálně výrazně insuficientní.⁴¹

Česká republika

Výsledky voleb v ČR během roku 2024 neradno přeceňovat. Jde totiž ve všech třech případech v očích voličů o „volby druhého řádu“.

Volby do Evropského parlamentu

Jsou v ČR především volbami, jichž se účastní velmi málo voličů. Za případ v roce 2024 se zdálo přímo k oslavě, že se zúčastnilo až 36,45% voličů, tedy výrazně více než v předchozích periodách.⁴² Pohlížet na to jako na nějaký návrat k „uvědomělosti“ voličů by však bylo naivní. Příliš velká část voličů v ČR považuje volby do Evropského parlamentu prostě za zbytečné.⁴³ Abstence voličů je stále

⁴¹ V. Jourové a M. Ševčoviče se to netýká, ale to je málo.

⁴² V roce 2019 to bylo 28,72% voličů.

⁴³ Konkrétně nejčastěji proto, že považují zastoupení ČR v Evropském parlamentu za příliš slabé, než aby dokázalo něco prosadit.

příliš vysoká, než aby bylo možno nalézat plastičtější obraz o náladách voličů.⁴⁴ A ptáme-li se po zvýšeném počtu těch, kteří přišli volit, pak se do popředí dere narůst těch, kdož přišli volbou protestovat proti aktivitám Evropského parlamentu za poslední kadenci a kdož přišli takto i nepřímo protestovat proti konkrétní evropské politice aktuální vlády ČR, resp. přišli se záměrem zabránit zvolení kandidátů za vládní strany. Jsou to voliči, kteří jsou nespokojeni s činností orgánů EU, či dokonce je považují za přímo sobě nepřátelské. Je tedy třeba zvolit ty kandidáty, kteří půjdou dosavadním elitám EU „po krku“.⁴⁵

Takové postoje a nálady ještě pomáhá stupňovat i „propaganda výmluv“ ze strany státních orgánů ČR, které i své vlastní nezdary příliš často připisují „Bruselu“. Přitom samy tyto orgány jsou až příliš často tím, kdo vědomě deformuje normy EU a při jejich transferu do práva ČR si do nich v nepřijatelné míře pašuje paragrafy podle svých vlastních zájmů.

Velmi chybí v české politice otevřená debata, kdo takové směřování, t.j. deformování, dlouhodobě – a ve vztahu k naplňování svých zájmů velmi úspěšně – prosazuje. Nejrozměrněji tak činí ODS, ve skutečnosti je v tomto loutkovým vykonavatelem zájmů svých zákazníků – od podnikatelských svazů přes agrární komoru až po vybrané velké advokátské kanceláře.

⁴⁴ Jen část voličů považuje členství ČR v EU za negativum. Naopak jiná část voličů považuje členství v EU za klasické „menší zlo“, což však pro ně ještě není dostatečným důvodem jít k volbám. A další nemalá část voličů považuje jisté okruhy pravomocí Evropského parlamentu (resp. dalších orgánů EU) za negativum přitom jiné okruhy pravomocí za pozitivum; a tento rozpor je pro tyto voliče důvodem nejít k volbám.

⁴⁵ Výsledky: ANO – 7 mandátů, SPOLU – 6, Motoristé+Prísaha – 2, Stačilo – 2, Starostové a osobnosti pro Evropu – 2, Piráti – 1, SPD – 1. Český statistický úřad. *Volby do Evropského parlamentu konané na území ČR ve dnech 07.06-08.06.2024* (celkové výsledky za ČR). [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.volby.cz/pls/ep2024/ep11?xjazyk=CZ>>; Český statistický úřad. *Volby do Evropského parlamentu konané na území ČR ve dnech 07.06-08.06.2024* (regionální a lokální výsledky). [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.volby.cz/pls/ep2024/ep13?xjazyk=CZ>>.

Volič jemnostem vyjádření v právních normách zpravidla vůbec nerozumí, avšak vše uvedené nemalá část voličů přijímá jednostranně jako „tvrdou botu Bruselu, která po nás šlape“. Těmto voličům se „zadařilo“. M.j. lehká většina poslanců Evropského parlamentu, zvolených za ČR odmítla dát důvěru nové Evropské komisi. (jakožto neúnosně „staronové“, nedávající záruku potřebných reforem).⁴⁶

Volby do krajských zastupitelstev v ČR

Kraje mají v ČR vícevrstevnou smůlu. Jednak se média o nich zmiňují příliš málo, resp. příliš okrajově; média jsou zahlcena celostátními záležitostmi, byť jsou i třetířadého významu. Na druhé straně o lokálních záležitostech je volič také dostatečně zpraven. Podle toho se cítí i posuzovat jak celostátní, tak lokální politiku, a tak chodí i k příslušným volbám. Voliči sami v průzkumech přiznávají, že nedokážou posuzovat činnost hejtmána a krajského zastupitelstva, protože jednoduše o ní neví nic anebo příliš málo. A úměrně tomu účast v krajských volbách je výrazně nižší. V roce 2024 činila 32,91%.⁴⁷

⁴⁶ Pro názornost uveďme anketní odpověď mezinárodně významného neurochirurga Vladimíra Beneše, jaké vidí minus členství v EU: „..... Ze zásluhové společnosti jsme se stali společností nárokovou. Vadí mi dotace, jakékoliv. Vždy vedou k nerovnosti. Trvalé vyzdvihování práv minorit. Politický nátlak stovek neziskových organizací. Zelená ekonomika závislá na Číně. Bezzubá imigrační politika. Vojenská impotence Evropy. Tisíce nařízení a regulací, omezování svobody informací. ... Máme vládu nevolených úředníků, kteří spolu s ohromným aparátem páchají dobro, přičemž ignorují historii, tradice, kulturu a tisícileté hodnoty. Ignorují i fyzikální zákony, a tváří se, že budou poroučet větru a dešti. A nakonec ignorují i názory a touhy běžných občanů. Jde o to, zda je EU schopna se reformovat, nebo zda, jako každá říše, bude mít svůj začátek a konec. *Anketa. Jaké je podle Vás největší plus a největší minus našeho členství v Evropské unii?* In: *Reflex*, XXXV, 2024, č. 17, s. 14-17.

⁴⁷ Volby na mandáty absolutně vyhrály ODS v Jihočeském kraji a ANO v Karlovarském a Moravskoslezském kraji; dále uspěla uskupení vládní pětikoalice v Středočeském, Libereckém (v obou případech však klíčová síla v STAN) a Jihomoravském kraji (klíčová síla lidovci). V šesti krajích získal ANO většinu s vládě opozičními uskupeními. V Pardubickém kraji se ustavila pragmatická koalice napříč stranami, s hejtmánem mimo vládní tábor. *Český statistický úřad. Volby do zastupitelstev krajů konané 20.09.-21.09.2024*

Kraje v ČR si podnes nesou dědictví svých špatných soudců z momentu vzniku. Byly vytvořeny, aby se obešly, resp. jen formálně naplnily teze ústavy. Ve skutečnosti k žádné smysluplné regionální samosprávě nedošlo. Kraje byly ve zhloupnuté formě opsány ze starého komunistického modelu z roku 1949. Centrální orgány následně navazují na kraje úkoly, pro které jim nepřidělují dostatek financí.⁴⁸ Opakovaně až podnes se uplatňuje politika, že centrum přehazuje ty záležitosti, které se nedaří, resp. které jsou zanedbané, na zodpovědnost krajům. A to vždy bez dostatečného finančního zajištění. Přehazuje jen zodpovědnost, přitom jen s minimálními rozhodovacími pravomocemi. Ty a rovněž kontrolní pravomoci si centrum ponechává, resp. až nesmyslnými (i zlovolnými) zákony a nařízeními limituje krajské orgány natolik, že nemohou svou úlohu smysluplně realizovat. Následně může centrum kraje nadále šikanovat, kontrolovat (i pomlouvat).⁴⁹

Školství, zdravotnictví, veřejná doprava, krajské silnice, etc., stav těchto záležitostí, „přihozených“ krajům, se průběžně zhoršuje. A při současném rozkladu základní sítě lékařské péče ministr chce hodit další úkoly na kraje, ač jde názorně o negativní důsledek činnosti zdravotních pojišťoven (včetně důsledků špatného zákonodárství o zdravotních pojišťovnách); na ně dosáhnout je ovšem ministr zbabělý.

(výsledky za kraje, okresy, obce, okrsky). [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.volby.cz/app/kz2024/cs/results>>; Český statistický úřad. *Volby do zastupitelstev krajů konané 20.09.-21.09.2024* (souhrnná statistika). [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.volby.cz/app/kz2024/cs/statistics>>.

⁴⁸ V době ustavování krajů měl Jihomoravský kraj pouze třetinový objem rozpočtu ve srovnání s rozpočtem města Brna, jakožto svého krajského centra.

⁴⁹ Kontrola krajské „samosprávy“ ze strany ministerstev je jednoznačným principem totalitarismu. Ve skutečném demokratickém státě je nepřipustná, v takovém případě má ministerstvo jedinou možnost se s kraji soudit.

Volič tedy v krajských volbách volí ty, kteří se osvědčili právě a jedině v zájmu kraje. A je dokonce připraven odpustit určitá negativa, když se přesvědčil o intenzivním nasazení, které projevilo vedení kraje v krizových situacích.⁵⁰

Hejtman, radní a členové krajských zastupitelstev musí projevit schopnost jít tvrdě i proti vůli vedení vlastní strany i proti její vládní politice, musí i takto prokázat, že pracují skutečně pro potřeby kraje (a nikoli pro potřeby stranické centrály). Takto přímo modelově postupuje jihočeský hejtman Kuba.⁵¹ Ještě jednoznačněji tak vystupuje liberecký hejtman Půta, distancuje se od centrály STAN v zájmu rozvoje kraje zanedbávaného po desetiletí jak komunistickým režimem, tak postkomunisty. Pak může v krajských volbách uspět i síla, která je silně zastoupená ve vládě. Jinak mají šanci ostatní. A platí to univerzálně – příkladem budiž samostatná politika zlínského hejtmána Holíše a krajské organizace ANO – pracuje se pro kraj, nikoli pro centrálu (byť opoziční strany).

Když jsme před 12 roky pojednávali v programu košických politologických dialogů rovněž průběh voleb v tehdejších souvislostech, byl můj příspěvek věnován odmítnutí mýtu, že krajské volby jsou nástrojem, kterým nespokojený volič trestá vládu a její

⁵⁰ Srv.: jihomoravský hejtman Grolich a jeho osobní nasazení při likvidaci důsledků tornáda v roce 2022. Pak mu volič odpustí velké nedostatky v jihomoravském zdravotnictví (jejichž původcem je ve skutečnosti ministerstvo zdravotnictví, které znemožňuje účelnou činnost krajských orgánů). Podobně získal vysoké body hejtman moravskoslezského kraje Bělica při povodních 2024 (naopak návštěvy premiéra a ministrů v prostoru povodní volič vyhodnotil jako „povodňovou turistiku“ provázenou beztvarým žvaněním „turistů“).

⁵¹ Centrále ODS dává Kuba otevřeně najevo, že za její politiku a problémy nehodlá dávat všanc svou dobrou pověst před jihočeskými voliči. A jednoznačně hlásá, že volby v Jihočeském kraji nevyhrála ODS, nýbrž jeho tým. (KOLÁŘ, P.: *Kuba: Uspěl můj tým, ne ODS* [rozhovor s M. Kubou]. In: *Mladá fronta DNES*, 23.9.2024, s. 3.)

koalici v poslanecké sněmovně.⁵² Aniž bylo možno předvídat, vláda padla následujícího roku sama pro vnitřní rozpory.⁵³

Zůstává konstantou, že kraje v ČR mají příliš omezené pravomoci na to, aby volbou do krajských zastupitelstev mohla být vláda skutečně potrestána či omezena. Extrémní centralismus v ČR nadále udržuje obecnou představu, že vláda jednak „může všechno“, resp. cokoli si zamane, jednak ještě tvrději představu, že „vláda může za všechno“ co se v ČR stane, snad s výjimkou počasí. Vláda je samozřejmě plně zodpovědná především za výkon ministerstev. Výkon je chabý, až zmetkovitý, kvalita úřednictva je nezřídka až záporná.⁵⁴

Volby do Senátu Parlamentu ČR

Volby do Senátu ČR jsou opět jen minimálně směrodatné pro směřování politiky ČR a ještě méně pro zrcadlení vůle voličů. Senát byl pouze formálně opsán z ústavy první republiky, reálně měl sloužit jednoznačně jako odkladiště pro federální poslance z ČR, kteří ztratili mandát v důsledku rozbití ČSFR. Pravomoci Senátu byly nastaveny tak nízko, aby nepřekážely pohodlnému vládnutí na bázi koalice ustavené v dolní sněmovně. Veřejnost byla následně řadu let masírována tezemi, že jde o zbytečnou instituci. Senát zůstal neustaven a protiústavní poměry byly posunuty k lepšímu až po čtyřech letech (v souvislosti s politickým oslabením dosavadní vládní koalice). Uvedené nálepky už Senátu zůstaly. Výsledkem je dlouhodobá abstence voličů při volbách do Senátu, čímž je i legitimita mandátů senátorů silně zpochybněna. Volební účast v roce 2024 činila v prvním kole 30,42%, ve

⁵² GONĚC, V.: *Železný zákon krajských voleb v ČR?* In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R., (eds.): *Volby 2012. Kam kráčaš demokraciá*. Kočice: UPJŠ, 2013, s. 373-387.

⁵³ Zvlášť v ní „vybuchli“ zelení; m.j. jejich ministryně školství musela být odvolána už předtím pro svůj „zelený“ tvrdý fundamentalismus.

⁵⁴ Je ostatně veřejným tajemstvím, že kvalita úřednictva krajských orgánů (rozumějme mimo prostor Prahy) je výrazně vyšší než kvalita úřednictva v centrálních orgánech ČR.

druhém kole jen 17,54%.⁵⁵ Z hlediska signalizování nálad voličů navíc Senát je volen každé dva roky v pouhé třetině volebních obvodů.

Volby „druhého řádu“ jsou tak v ČR nanejvýš deformovaným signálem, jak uspěla agitace opozičních stran. Aktuální (ke konci 2024) vládní koalice ovšem ignoruje jiné závažné posuny ve vědomí voličů. Tak jmenovitě, přes kritické projevy v příslušné době vůči všem předchozím polistopadovým vládám, je aktuální vláda vedle kritiky i předmětem výsměchu ve společnosti. Je první vládou, která je přirovnávána k předlistopadovým vládám tzv. České socialistické republiky, premiér Fiala je otevřeně přirovnáván k Josefu Korčákovi. A lidová moudrost v roce 2024 přispěla do (jinak falešných) diskusí o hledání vhodnějšího názvu pro ČR; je to dnes „Blbá Fialárna“.

V této souvislosti nutno připomenout i narůstající sociální kontrasty v ČR. Za posledních 15 let (z toho nejvíce za posledních 5 let) se s daňovými změnami zvýšila nejchudším zaměstnancům průměrná daňová sazba o dva „procentní body“, tedy objem daně jako takové jim vzrostl o sedm procent; nejbohatším naopak průměrná daňová sazba poklesla o dva „procentní body“ (tedy celkový objem daně se snížil o devět procent). V porovnání se skutečnými západními zeměmi je v ČR průměrná mzda daněna podobnou sazbou jako v západních zemích, zato zaměstnanci nejvyšších kategorií mají mzdu daněnou o tři procentní body níže, naopak nejhůře vydělávající mají v ČR sazbu o čtrnáct procentních bodů vyšší než v západních zemích.⁵⁶ A to jde jen o daně přímé; v případě nepřímých daní (názorně DPH) dopadá

⁵⁵ Český statistický úřad. *Volby do Senátu Parlamentu ČR konané dne 20.09-21.09.2024* (výsledky voleb za jednomandátové volební obvody, obce a okrsky). [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.volby.cz/app/senat/20230920/cs/results>>.

⁵⁶ SLÁVIK, M.: *Stát, který chudým bere a bohatým dává*. In: *Ekonom*, 11.12.2024. [online], [cit. 14/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/other/stat-ktery-chudym-bere-a-bohatym-dava/ar-AA1vHeyn?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=95eafb83364c4f8588766c8a4c568b2e&ei=26>>.

daňová zátěž opět zvýšeně na nejchudší složky společnosti. Inflace (jakožto „nejhloupější forma zdanění“) se v ČR roztočila nejrychleji z celé EU, za „blahovolné neutrality“ vlády. Propad reálných mezd v ČR je rovněž za inflační období (údaj do konce 3. čtvrtletí 2024) nejvyšší v EU, 10%. Naopak Portugalsko (dlouhodobě vysmívané pravicovými ekonomy z ČR) má růst reálných mezd 10%, Rakousko se svými hospodářskými problémy růst 7%, Německo mzdově stagnuje. A Polsko má růst reálných mezd 17% (životní úroveň v Polsku je již vyšší než v ČR).⁵⁷ Nárůst průměrného stáří osobních automobilů⁵⁸ je rovněž ukazatelem nárůstu chudoby. Voliče irituje i absentující, resp. úmyslně nepřijímaná legislativa proti „černé ekonomice“, jmenovitě proti korupci, která v ČR narůstá. Jaké z toho plynou politické „nálady“?

Podle analýz Agentury pro sociální začleňování (analytičky Lucie Trlifajová a Barbora Halířová) ochrana nejchudších v ČR již zcela selhává a do nároků na sociální příspěvky propadá i část nižší střední třídy. Za posledních pět let narůstají i celé zóny s koncentrací nejchudších, jmenovitě narůstá podíl obcí s nejvyšší měrou sociálního vyloučení, zřetelně (za posledních pět let o deset procent) klesá podíl obcí bez sociálního vyloučení či s malou měrou sociálního vyloučení.⁵⁹

⁵⁷ ALI, S.: Češi zchudli více než po krizi v roce 2008. In: *Mladá fronta DNES*, 5.2.2025, s. 11 [na základě analýz investiční společnosti XTB; hlavní ekonom XTB: Pavel Peterka].

⁵⁸ Přesáhlo již šestnáct let. Názorně statisticky vyjádřeno: na jedno nové auto připadají dvě auta stará 25 let.

⁵⁹ *Střední třída chudne, ochrana nejchudších selhává*. In: *ČTK*, 22.11.2024. [online], [cit. 26/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/dom%C3%A1c%C3%AD/expertka-střední-třída-chudne-ochrana-nejchudších-selhává/ar-AA1uzmRE?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=6b7d99e67d1d49fda80345a60ce717e3&ei=84>>; *Index vyloučení*. In: *ČTK*, 22. 11. 2024. [online], [cit. 26/11/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/dom%C3%A1c%C3%AD/index-vyloučení-obcí-s-vysokou-mírou-vyloučení-loni-o-50-přibýlo-bylo-jich-241/ar-AA1ufzfax?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=6b7d99e67d1d49fda80345a60ce717e3&ei=271>>.

Jan Urban, jeden z nejdůslednějších zastánců principů „sametové revoluce“ hodnotí: „Z možností demokracie se v posledních třiceti letech postupně vytratila potřeba právního státu, nezávislých institucí a médií, nepodléhající moci politicky napojených oligarchů. Politika se proměnila v marketingové ohlupování masy s voličským právem.

Dnešní ČR kromě zahraničních vztahů⁶⁰ nezná a nemá politiku jako veřejnou službu ... Konstatovat, že jde o kombinaci dědictví neuměteltví polistopadových garnitur, posilované změnou společenské komunikace v důsledku nástupu internetu a sociálních sítí, už nestačí.“ Pro oligarchy má J. Urban charakteristiku „nová šlechta“.⁶¹ Kdy přijde požadavek nového roku 1848, aby se prostor ČR konečně dostal k Západu?

Německo a ještě více Rakousko mají výhodu pro svou politickou stabilitu, že jde o federace (skutečné). Je v tom vyváženost – na úrovni členských států federace je dostatek pravomocí i dostatek zdrojů v jejich kompetenci, počínaje finančními zdroji, pro řešení konkrétních místních problémů adekvátně individualizovanými nástroji a metodami. V extrémně centralizovaných zemích jako ČR (i SR) s fiktivní samosprávou se přímo pěstuje tenze centrum-periférie, včetně samozřejmé centrální politiky periferizovat, ještě dále rozevírat nůžky mezi centrem a periferií.

⁶⁰ Ovšem výkon zahraniční služby jednotlivými velvyslanci a jejich personálem zůstává voličům skryt. Zato vidí nemohoucnost a nesmyslnost zahraničněpolitických výkonů nejvyšších představitelů státu. Jeví se mu jako směšné a nevěrohodné, jmenovitě když moralizují, přičemž si leželi otevřeně kolem krku s klérofašisty z PIS v polské vládě a spílali těm politikům, kteří žádali otevřené vztahy s Tuskovými liberály, atp. (a jen těch oblíbených klérofašistů ještě i jinde je více...).

⁶¹ URBAN, J.: *Z demokracie se nám vytratila potřeba právního státu, nezávislých institucí a médií*. In: *Hlídací pes*, 11.12.2024. [online], [cit. 17/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/other/jan-urban-z-demokracie-se-nam-vytratila-potreba-pravniho-statu-nezavislych-instituci-a-medii/ar-AA1vDZr0?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=52af353bc37244d185d68c1576ab5025&ei=117>>.

Není divu, že tyto procesy přímo provokují formování protestních politických hlasů. Připomeňme, že Slezsko (a k tomu i celé Ostravsko) bylo v roce 1918 nejbohatším a ekonomicky nejvýkonnějším regionem celého nového Československa. Problémy mu začaly hned ve 20. letech, doslova sešup začal za „normalizace“ a rozvrat byl dokončen za posledních 30 let. Dnes zbývá zcela zanedbaný a zaostávající region v ČR, jde o „nové pohraničí“. Volit „proti Praze“ neznamena za těchto okolností žádný extremismus, jde o přirozený stav myslí voličů, zaviněný z Prahy.

V souvislosti s Německem a Rakouskem nutno poukázat na velkou vadu volebního systému v ČR (i SR). Jde o špatně opsanou pětiprocentní hranici pro získání mandátů. V Rakousku i Německu je totiž klíčovou záležitostí celé volební mašinérie získávání tzv. přímých mandátů. Právě jimi se totiž výrazně ještě dotvrzuje legitimita působení strany v parlamentě; voličsky úspěšná strana má mít co nejvyšší podíl přímých mandátů, strana, která je vůbec neumí získat, je spíše pofidérním celkem. Onen limit 5% je pak limitem právě proti takovým stranám (v Rakousku je limit 4%), pro strany s přímými mandáty neplatí. Ve volebním systému v ČR byl limit naopak ještě navýšen další stanovenou hranicí – rozdělováním mandátů bez dalších skrutinií. Pak v Libereckém kraji platila hranice 12% pro získání mandátu do Poslanecké sněmovny, v Karlovarském kraji 13%. To už znamenalo hluboký deficit demokracie, do kterého říznul až zcela čerstvě Ústavní soud ČR.

Takové hranice totiž blokují formování „nových slušných stran“ a přímo žádají a znovuvyvolávají politický extrém a přiživují hrubý populismus, jemuž rády podléhají i „zavedené strany“.

Připomeňme zkušenost ještě z 30. let 20. století. Byl to tehdy pražský volič, kdo volil převážně jak pravý (fašizující Národní demokracii), tak levý extrém (KSČ). A pražští „salónní komunisté“ a „salónní fašisté“ nebyli žádní nevinní naivkové; obojí byli neméně

nebezpeční. Praha byla extrémistická a periférie volila demokratické strany středu, resp. „levého středu“ a „pravého středu“.⁶² A v roce 1946 Praha volila většinově komunisty, když Brno volilo národní socialisty a Slovácko preferovalo lidovce.

Dnes je to v ČR složitější. O centru státu je pěstováno hloupé až nebezpečné povědomí, že hlavní politické síly v něm se nesmí označovat za extrémistické, že je žádoucí hodnotit je pozitivně právě a jen proto, že jsou z centra.⁶³ Proto téma studovat extrémismus vzcházející z hlavního města, vzcházející od místních organizací politických stran a hnutí v tomto městě a od voličů z tohoto města, zůstává mimořádně naléhavým, přitom krajně zanedbávaným a nepochopeným (nakolik údajně extrém mají být „ti v provincii“). Jinak řečeno: Volí-li centrum většinově proti periférii, už to je příznakem extremismu centra, který je nezbytné analyzovat.

K tomu o politických stranách v ČR nutno především uvést, že jsou příliš malé co do členstva; jsou to spíše „politické sekty“, a to i s příslušnou mentalitou sekty. Jen lidová strana, početně největší, je ještě skutečnou stranou. Přitom se tyto strany vnitřně člení, je v nich zastoupen skutečný politický extrém a rovněž silný populismus.

Od počátku (t.j. 1993) je v ČR politika demolována hlubokou nevěrou po skutečném politickém vyjednávání. Stále se prosazuje postoj „my máme jedinou pravdu“, „my jednáme správně“, etc. S politickou konkurencí se nevyjednává, je to nepřítel, nutno ho porazit a zavalcovat. A malé strany v koalici musí jediné prokazovat poslušnost, tím jsou už dlouhodobě odsuzovány do role „okopávačů kotníků“.⁶⁴

⁶² S doplněním: Extrém volili i volič německý a volič maďarský v Československu.

⁶³ To je jeden z typických a nevnímaných pozůstatků komunismu v ČR.

⁶⁴ Takto byla označována lidová strana ve své politice uvnitř Klausových koalic 1993-1997.

ODS si již při vyhodnocování průběhu parlamentních voleb z roku 1996 vysloužila od sociologů vyhodnocení „pravicová komunistická strana“ a svou vnitřní složku politického extrému si drží podnes. Prozíravější voliči ji opustili. ODS je komunistickou stranou i v modelu tvrdého prosazování svých pozic, který je nic než variantou „vedoucí síly Národní fronty“, a to hned od roku 1993. Přes nárazy (první už 1996 a zvl. 1997) zůstává nepoučitelná, aktuálně je takto ODS hlavním vnitřním rozvracečem vládní koalice.

TOP je v roce 2024 již bez váhání označována komentátory⁶⁵ za extrémistickou stranu, ve svém extrémismu srovnatelnou s Okamurovou SPD z jiné části politického spektra. Je to tedy jen extrém jiným směrem než u SPD, významově však souřadný, zvláště co se týče nebezpečí pro demokracii. TOP získala i trefnou charakteristiku „TOP není nic jiného než SPD pro snoby“ (případně její předsedkyně nese i označení „Okamura v sukni“). Taktéž: „TOP znamená pouze salónní SPD.“

Projekt SPOLU jako volební i (vnitro-)vládní koalice ODS, lidovců a TOP je zpochybňován v silných kruzích uvnitř ODS,⁶⁶ rovněž tak v regionech se silnějším postavením lidové strany. Velmi častým argumentem je, že reálné mechanismy SPOLU odhánějí jak voliče ODS, tak ještě více voliče lidovců,⁶⁷ obecně „pro ztrátu autenticity strany“, pro každou stranu pochopitelně z odlišných důvodů.

Lidovci usilují zůstat typickou křesťansko-sociální stranou.⁶⁸ Přesně pro tento rozměr se mohou opřít o tradiční voličstvo, zvláště v Jihomoravském, Zlínském a jižní části Olomouckého kraje, dále ve

⁶⁵ Prvním byl zřejmě Thomas Kulidakis na TV Prima News.

⁶⁶ Srv. např.: *Řada lidí z ODS má se SPOLU problém* [rozhovor s M. Kubou]. In: *Právo*, 30.11.2024, s. 1, 11.

⁶⁷ V krajských volbách 2024 typické lidovecké regiony v Jihomoravském kraji nehlasovaly za koalici SPOLU, byť vedenou v tomto případě právě lidovci. Většinu hlasů daly pro ANO a dále Stačilo a SPD.

⁶⁸ Na Moravě zřetelně křesťanskosociální stranou politického středu.

venkovských mikroregionech Moravskoslezského, Jihočeského a Pardubického kraje a Vysočiny. Jakýkoli příklon k „pražácké politice“ ovšem voliči trestají volební abstencí, s následnou možností pádu strany do pásma „nevstoupení do parlamentu“. Stranu zároveň ohrožují (ve spojení s pražským křídlem strany) tlaky z některých kruhů katolické církve, které jí opakovaně vnucují zaměření, pro něž se plně hodí aplikovat nikoli zastaralé označení „klérofašistické“. To přináší nežádoucí stavy, které sice strana dokázala vyřidit „vnitřními silami“,⁶⁹ ovšem vždy i s nešťastným dopadem na voličskou základnu.

Zelení zůstávají okrajovou stranou, s mání stát se „stranou zákazů“, stranou represí a s mání vecpat se mezi pravicové strany;⁷⁰ zde je však přetlak konkurence. Z hlediska stylu práce a agitace mají zelení v sobě i složky „eko-teroristů“, „eko-fašistů“ a rovněž a zejména „eko-bolševiků“, s projevy vysoké mocichtivosti, při absenci skutečné politické koncepčnosti. Strana má kolem sebe řadu neprůhledných „mimovládek“ a „hnutí“, leckdy se značným vlivem. A mají svá neprůhledná tykadla i uvnitř jiných stran, která tyto strany někdy i ochotně přijímají.⁷¹ Voliči zatím setrvale odmítají (m.j. po zkušenostech se zelenými v Nečasově vládě) tuto stranu propustit do parlamentu. Na druhé straně fungují i ekologické organizace (mnohé „klasické“, co do cílů), které se od zeleného politikaření distancují a dělají „svou práci“, s pozitivními výsledky (počínaje věcným ekologickým vzděláváním a výchovou či reálnými kroky na ochranu ohrožených druhů, etc.).

SOCDEM – s tímto změněným názvem se potácí sociální demokracie; utopila se v intrikách pražské politiky, utopila se v tlacích

⁶⁹ Jmenovitě arcibiskup Duka našel nakonec otevřené dveře spíše u TOP a SPD, a to způsobem, za který byl potrestán přímo z Vatikánu.

⁷⁰ To stojí ve velkém kontrastu vůči zeleným v Německu a Rakousku.

⁷¹ Nezřídka s naivní představou že budou vnadidlem pro mladé voliče.

lobbyistických skupin (které s původní linií strany neměly nic společného) a teprve aktuálně usiluje o restart s obratem k voličům. Téměř zradila svůj historický smysl fungovat primárně jako ochránce zájmů námezdní práce; nechávala si vnucovat postoje, že taková orientace je už zastaralá, ba přímo konzervativní, tedy údajně nehodná moderní strany levého středu. Fakticky pak fungovala v mnoha otázkách, resp. i ve výrazně regionálním rámci, jako strana napravo od lidovců. To voliči pochopitelně potrestali.

STAN vznikl jako osobní sebezprezentace a „mafie starostů malých měst a obcí“, s cílem změny určení daňových výnosů na úkor velkých měst. Podíl na moci zachutnal, ovšem aktuální sebereflexe vede uvnitř hnutí k tlakům skutečně se věnovat reálným problémům malých měst a obcí (zvláště tváří v tvář pokračující devastaci občanského vybavení a infrastruktury malých měst a vesnic) a přebrat takto místní voliče politickým konkurentům.

Piráti se do sněmovny dostali zejména s hesly o vymýcení korupce, avšak s příslibem krajně populistického postupu v takovémto vymýcení.⁷² Chlubí se, že jsou jedinou politickou stranou, která důkladně aplikuje mechanismy vnitrostranické demokracie, na druhé straně si rychle osvojili i takové nectnosti české politiky, které přímo ohrožují demokracii, počínaje manipulacemi ve sněmovně s tzv. přílepkováním. Celkově opět: jakékoli podrazy jsou v pořádku, činí-li se tak pro „dobrou věc“. To zase není žádné originální zdůvodnění; ODS ho nasazuje už od roku 1993. A co je „dobrá věc“, to samozřejmě definujeme pouze „my“. A v jedné věci Piráti daleko překročili mechanismus komunistického režimu: v krátké době od vstupu do vlády až tři čtvrtiny členů strany Piráti získaly teplá místa ve veřejné správě. Nakonec mazanější členové „pětikoalice“ v momentě rozmachu politického napětí učinili z Pirátů obětího beránka. Navíc při absenci skutečně propracované strategie, jak nejen oslovovat voliče,

⁷² Hesla typu „Pusťte nás na ně!“

nýbrž si je také udržet, nasáli Piráti do sebe neústrojně živly, včetně vyslovených eko-fanatiků, čímž si začali voliče odrazovat. A voliči je potrestali jak v evropských volbách, tak ještě více v krajských volbách. Jejich propady jsou ještě hlubší než ztráty zelených v Rakousku či Německu.

ANO už nemusí dělat nic jiného než sbírat nespokojené voliče jiných stran; resp. k ní přicházejí i „probuzení“ lidé, kteří doposud k volbám příliš nechodili. Nemusí tudíž vystupovat natolik populisticky jako jiné strany.

SPD funguje obecně jako sběrný tábor takových voličů, kteří jsou ovládáni vysokou měrou nespokojenosti. Nespokojenosti, která není žádnou povrchní „náladou“, nýbrž má hluboké sociální kořeny.

Antibabišismus se rychle stal vyčpělou kartou. Věcnou argumentaci rychle ztratil v naprosté absenci praktické realizace. Navěšení se na dotace ze státního rozpočtu a z rozpočtů ve veřejné sféře vůbec, navěšení se na veřejné zakázky, k tomu byl už dávno dříve připraven systém, určený pro jiné odběratele a podporovatele jiných stran. Systém „dotační ekonomiky“ jede nerušeně dále, nelze ho znepřístupnit výlučně Babišovi, seškrtáním či zrušením by byly silně postiženy jiné osoby, resp. jiné korporace. Je veřejným tajemstvím, že celá hospodářská komora je onou „skutečnou ODS“ na pozadí a že v ODS nemá hlavní slovo předseda strany, nýbrž šéf komory Zajíček. Jiným veřejným tajemstvím je, že Jurečkův bratr stojí v čele jedné velké zemědělsko-potravinářské korporace a těží přímo z těchto dotačních fondů jako Babiš. Podobně s jinými stranami a jejich podnikatelským pozadím. Teprve otevřená neschopnost hospodářské politiky Fialovy vlády za poslední roky otvírá příležitost, aby se podnikatelské organizace a velkopodnikatelé osobně poohlíželi po nových tvářích. Zde mají šanci např. Motoristé a Turek osobně, při obratném postupu by mohli zcela nahradit ODS (odtud je i část ODS

naopak zcela otevřená pro koalici s Babišem po příštích volbách do Poslanecké sněmovny).

Závěr

V Německu i Rakousku se výrazně projevila nespokojenost voličů s politikou aktuální koalice federální vlády. Nespokojenost se vylila jak proti silnější (resp. nejsilnější) složce vlády, tak výrazně i proti druhému vládnímu partneru, což byli v obou případech zelení, jakožto v obou případech hlavní manipulátoři, přivádějící jak k rozvratu vládní politiky, tak k rozvratu (Německo) či stagnaci (Rakousko) ekonomiky země. Zelení se projevovali delší dobu jako strana křiklounů bez koncepce, tedy strana rozvratu, jak v Rakousku, tak nakonec (po generační výměně) i v Německu.

Bohužel se dostavil efekt: chtějí-li voliči potlačit bezkonceptní křiklouny z jedné části politického spektra, pak jiní křiklouni, z jiné části politického spektra, kteří se na federální vládě nepodílejí, získávají v očích voličů dalekosáhlou výhodu. Že je v tom z velké části spíše podvědomí než racionalita voličů, je pro dotyčný stát smůla, zároveň však možnost rychlého obratu voliče napříště. AfD má v Německu výhodu zcela nového fenoménu, na který může volič snadno „naletět“; FPÖ naopak je v Rakousku stranou spíše se starou špatnou pověstí, zároveň však s pověstí, že na úrovni ústředí federálního státu má nedostatek osobností vůbec schopných výkonu politické funkce, na úrovni spolkových zemí téměř absenci takových osobností. Dosáhne-li na pozice ve vládě (federální či zemské), sama se v nich brzy utopí, případně druhá složka vlády jí v tom utopení ještě pomůže; důsledkem mohou být i předčasné volby, třeba hned za dva roky.⁷³ Rakouský volič tak opakovaně použil svůj hlas výrazně jako trest vůči ÖVP (jindy vůči SPÖ), aby se vzpamatovaly a vrátily se k „politice pro

⁷³ Takže to „nakonec dobře dopadne“.

své voliče“. A svůj hlas už příště pro FPÖ nedá.⁷⁴ Masové přelivy voličů i přechody k nevoličům při nových volbách nejsou za posledních 30 let v Rakousku ničím výjimečným.

Problém ČR by se dal v kostce shrnout, že zůstala ještě příliš na východ od pozůstatků železné opony. Socioekonomicky je zvyrazňována teze o nejen přežívající, nýbrž přímo se navyšující „mzdové železné oponě“; tedy o dosahování falešné/falzifikované ekonomické prosperity na účet umělého udržování nízkých mezd (a fakticky hlubokého reálného propadu mezd v těch nejnižších pásmech).⁷⁵ Z hlediska politického stále ještě v ČR nevyzrál systém politických stran; zůstávají jednak neukotvené, jednak s lidmi málo schopnými pragmatické politiky, jednak jsou to strany početně příliš malé, tedy spíše uzavřené politické „seky pro sebe“, házející po voličích spíše negativistická hesla a zastrašovací kroky.⁷⁶ A ideologická žvanivost stran už voliče vysloveně obtěžuje, tedy strany takto zatěžuje. A zejména se strany (resp. jejich křídla a části) staly loutkami různých lobbyistických uskupení; v skrytu tak konají totéž co Babiš, či ještě více, resp. hůře. A v roce 2024 se provalilo, že i armáda je ještě „příliš východní“. Obyvatelé ČR jsou mimořádně citliví na vstup armádních činitelů do politiky. Tomu ministryně obrany nedokázala čelit a premiér jí tiše odmítl podpořit. A tak platí: „Armáda trpí

⁷⁴ Zemské volby v Burgenlandu 19. 1. 2025 už překračují časový rámec tohoto příspěvku, přesto jako příklad zdánlivý kontrast: Ve volbách do Národní rady 2024 se FPÖ v Burgenlandu umístila na první příčce (s 28,8%), ovšem při vyrovnanosti prvních tří stran (SPÖ jako třetí s 27,0%). V zemských volbách už jinak: SPÖ jako s velkým předstihem první s 46,38%, FPÖ sice druhá, ale jen s 23,09%, ÖVP jako třetí s 21,09% (se ztrátou téměř třetiny voličů proti předchozím zemským volbám). (*e-Government Burgenland.Landtagswahl 2025*. [online], [cit. 10/02/2025]. Dostupné na internetu: <<https://wahl.bgl.gv.at/wahlen/lt20250119x.nsf>>.

⁷⁵ Termín „mzdová železná opona“ zavedla v české kritické publicistice Apolena Rychlíková.

⁷⁶ To činí ODS jednoznačně už od roku 1992, ostatní to přejali, záleží jen, kdo takto bude konat obratněji.

dvojvládm, komunikaci státu řídí „lampasák“ a vše kryje prezident v uniformě.⁷⁷

Další zátěží v ČR (též SR, atp.), kterou lze hodnotit jako fungování rovněž na východ od vnitroeurovské bariéry je opětné rozšiřování konceptu „jediné zjevené pravdy“, ať už stavěné v politice z naivity (občas), anebo ze zlé vůle (nejčastěji). Uplatňování takového konceptu (nejen v politice) znamená návrat do středověku, nikoli pouze „před 1989“,⁷⁸ ani pouze „před 1945“. „Logickou základnou“ takového konceptu je primitivní tautologie: „My máme jedinou pravdu, protože jsme se tak rozhodli.“ A je zcela jedno, zda to hlásají postavy od ODS, TOP či protilehle třeba od Pirátů. Pro subjekty-nositele takové „zjevené pravdy“ platí i sebe prezentace „my jsme ti správní hlasatelé“ pro zjevenou pravdu, do ostatních je třeba kopat, ostrakizovat je; a pokud to půjde, tedy je i mocensky šikanovat, v nejlepším případě i trestněprávně postihovat.⁷⁹

Nedůvěra vůči státu v ČR narůstá. Jak velký je podíl těch, komu je tento stát již zcela lhostejný, a těch, kdo ho už přímo vnímají jako nepřítel?⁸⁰

To vše bude mít volič v ČR k účtování v září 2025 při volbách do Poslanecké sněmovny

⁷⁷ „Zelený mozek“ je stále nepřijatelný. (Zde je i hlavní příčina poklesu prezidentovy popularity.) Vid' např.: KORECKÝ, M.: *Když se oficiři utrhnou z řetězu*. In: *Mladá fronta DNES*, 13. 2. 2025, s. 8.

⁷⁸ Jak to v ČR nejčastěji vnímají starší generace.

⁷⁹ Zárodek „ministerstva pravdy“ už byl v ČR založen. Onen orgán vlády ČR v čele s plukovníkem Foltánem se už však stihl zatím naštěstí spíše zesměšnit jakožto typický představitel uvažování pověstných „zelených mozků“ z armády doby normalizace, tedy prázdné velitelské vykřikování při absenci racionality.

⁸⁰ K tomu viz: GONĚC, V.: *Miznúca dôvera v štát – uzlový problém pre oslabovanie demokracie? Prípád ČR v paralelách strednej Európy*. In: DUBÓCZI, P.; DVORSKÝ, T.; EŠTOK, G. (eds.): *Medzi ideálom a realitou. Kam kráčaš demokracia?* Košice: UPJŠ, 2024, s. 7-36.

Literatúra:

- ALI, S.: Češi zchudli více než po krizi v roce 2008 [na základě analýz investiční společnosti XTb, hlavní ekonom XTb: Pavel Peterka]. In: *Mladá fronta DNES*, 5. 2. 2025, s. 11.
- Anketa. Jaké je podle Vás největší plus a největší minus našeho členství v Evropské unii? In: *Reflex*, XXXV, 2024, č. 17, s. 14-17.
- Bundesministerium Inneres. *Europawahl 2024. Österreich. endgültiges Ergebnis*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlen.gv.at/2024/eu/>>.
- Bundesministerium Inneres, *Nationalratswahl 2024. Österreich, endgültiges Ergebnis*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlen.gv.at/2024/nr/>>.
- Český statistický úřad. *Volby do Evropského parlamentu konané na území ČR ve dnech 07.06-08.06.2024 (celkové výsledky za ČR)*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz/pls/ep2024/ep11?xjazyk=CZ>>.
- Český statistický úřad. *Volby do Evropského parlamentu konané na území ČR ve dnech 07.06-08.06.2024 (regionální a lokální výsledky)*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz/pls/ep2024/ep13?xjazyk=CZ>>.
- Český statistický úřad. *Volby do Senátu Parlamentu ČR konané dne 20.09-21.09.2024 (výsledky voleb za jednomandátové volební obvody, obce a okrsky)*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz/app/senat/20230920/cs/results>>.
- Český statistický úřad. *Volby do zastupitelstev krajů konané 20.09.-21.09.2024 (souhrnná statistika)*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz/app/kz2024/cs/statistics>>.
- Český statistický úřad. *Volby do zastupitelstev krajů konané 20.09.-21.09.2024 (výsledky za kraje, okresy, obce, okrsky)*. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz/app/kz2024/cs/results>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-6>

- Das Land Steiermark. Steirische Landtagswahl am 24. November 2024.* [online], [cit. 15/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.verwaltung.steiermark.at/cms/ziel/181502798/DE/>>.
- Deutschland – Europawahlen – 2024. Endgültiges Ergebnis.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.bundeswahlleiterin.de/europawahlen/2024/ergebnisse/bund-99.html>>.
- Důvěra ústavním institucím – podzim 2024.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/institute-a-politici/5893-duvera-ustavnim-institutim---podzim-2024>>.
- Důvěra k vybraným institucím veřejného života a mezilidská důvěra – léto 2024.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/politicke-ostatni/5870-duvera-k-vybranim-institutim-verejneho-zivota-a-mezilidska-duvera---leto-2024>>.
- e-Government Burgenland.Landtagswahl 2025.* [online], [cit. 10/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://wahl.bgld.gv.at/wahlen/lt20250119x.nsf>>.
- GONĚC, V.: *Miznúca dôvera v štát – uzlový problém pre oslabovanie demokracie? Prípad ČR v paralelách strednej Európy.* In: DUBÓCZI, P.; DVORSKÝ, T.; EŠTOK, G. (eds.): *Medzi ideálom a realitou. Kam kráčaš demokracia?* Košice: UPJŠ, 2024, s. 7-36.
- GONĚC, V.: *Železný zákon krajských voleb v ČR?* In: DOBIAŠ, D.; EŠTOK, G.; BZDILOVÁ, R., (eds.): *Volby 2012. Kam kráčaš demokracia.* Košice: UPJŠ, 2013, s. 373-387.
- Index vyloučení.* In: ČTK, 22. 11. 2024. [online], [cit. 26/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/dom%3%A1c%3%AD/index-vyloučení-obcí-s-vysokou-mírou-vyloučení-loni-o-50-přibylo-bylo-jich-241/ar>>

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-6>

AA1uzfax?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=6b7d99e67d1d49fda80345a60ce717e3&ei=271>.

KOLÁŘ, P.: *Kuba: Uspěl můj tým, ne ODS* [rozhovor s M. Kubou]. In: *Mladá fronta DNES*, 23. 9. 2024, s. 3.

KORECKÝ, M.: *Když se oficiři utrhnou z řetězu*. In: *Mladá fronta DNES*, 13. 2. 2025, s. 8.

Land Brandenburg. Landtagswahl 2024. Amtliches Ergebnis. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete:

<<https://wahlergebnisse.brandenburg.de/12/500/20240922/landtagswahl-land/ergebnisse.html>>.

Land Niederösterreich. Landtagswahl 2023. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.noel.gv.at/L2023l/index.html>>.

Landtagswahl 2023. Bayern. Endgültiges Ergebnis. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.landtagswahl2023.bayern.de>>.

Landtagswahl 2023. Endgültiges Ergebnis der Landtagswahl in Hessen. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete:

<<https://wahlen.hessen.de/endgueltiges-ergebnis-der-landtagswahl-in-hessen>>.

Landtagswahl 2024 in Thüringen – endgültiges Ergebnis. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete:

<<https://wahlen.thueringen.de/datenbank/wahl.asp?wahlart=LW2024&wJahr=2024&ZeigeErg=Land>>.

Politická kultura veřejně činných lidí – léto 2024. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete:

<<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/hodnoceni-politicke-situace/5884-politicka-kultura-verejne-cinnych-lidi---leto-2024>>.

Řada lidí z ODS má se SPOLU problém [rozhovor s M. Kubou]. In: *Právo*, 30. 11. 2024, s. 1, 11.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-6>

- Sachsen.de. Landtagswahlen 2024. Wahlergebnisse.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <https://wahlen.sachsen.de/landtagswahl-2024-wahlergebnisse.php>.
- SLÁVIK, M.: *Stát, který chudým bere a bohatým dává.* In: *Ekonom*, 11. 12. 2024. [online], [cit. 14/12/2024]. Dostupné na internete: <https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/other/stát-který-chudým-bere-a-bohatým-dává/ar-AA1vHeyn?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=95eafb83364c4f8588766c8a4c568b2e&ei=26>.
- Stadt Wien. Gemeinderatswahlen 2020. Ergebnisse der Wiener Wahleörden.* [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <https://www.wien.gv.at/wahlergebnis/de/GR201/index.html>
- Střední třída chudne, ochrana nejchudších selhává.* In: *ČTK*, 22. 11. 2024. [online], [cit. 26/11/2024]. Dostupné na internete: <https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/dom%3%A1c%3AD/expertka-střední-třída-chudne-ochrana-nejchudších-selhává/ar-AA1uzmRE?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=6b7d99e67d1d49fda80345a60ce717e3&ei=84>.
- Umfrage. 30 Jahre EU-Mitgliedschaft – Österreicher:innen bilanzieren positiv, Ausblick verhalten.* Wien: Österreichische Gesellschaft für Europapolitik, 2024.
- URBAN, J.: *Z demokracie se nám vytratila potřeba právního státu, nezávislých institucí a médií.* In: *Hlídací pes*, 11. 12. 2024. [online], [cit. 17/12/2024]. Dostupné na internete: <https://www.msn.com/cs-cz/zpravy/other/jan-urban-z-demokracie-se-nám-vytratila-potreba-právního-státu-nezávislých-institucí-a-médií/ar-AA1vDZr0?ocid=msedgdhp&pc=ACTS&cvid=52af353bc37244d185d68c1576ab5025&ei=117>.

Voľby a kvalita demokracie¹

Tatiana Tökölyová

Trust in the integrity of electoral processes is a fundamental pillar of a functioning democracy. This article analyses the concept of electoral integrity in the context of democratic processes, focusing on its relevance for maintaining the legitimacy of political systems. The author explores relationship between perceptions of electoral processes and democratic stability by drawing on theoretical models and empirical studies, including research from the Electoral Integrity Project. It identifies key factors affecting electoral fairness, such as public campaign financing, proportional representation principles, and the independence of electoral management bodies. Examples from the United States, Brazil, and Mexico are used to illustrate the threats to electoral integrity arising from challenges to election results and attacks on electoral institutions. The final findings highlight the importance of effective electoral processes and institutions in maintaining citizen confidence in democratic mechanisms and suggest the need for further research focusing on institutional and procedural factors affecting elections.

Úvod

Dôvera v integritu volebných procesov je kľúčovým predpokladom pre fungovanie demokracie. Napriek tomu sa v etablovaných aj rozvíjajúcich sa demokraciách zvyšujú pochybnosti o legitímnosti volieb. Popieranie spravodlivých volebných výsledkov, spochybňovanie spoľahlivosti sčítania hlasov a útoky na volebné inštitúcie sa v posledných rokoch stali častými javmi. Tento trend je zvlášť znepokojujúci v krajinách, kde boli demokratické procesy doteraz považované za stabilné.² Narastá preto záujem odborníkov o integritu volieb ako dynamický a komplexný fenomén. Zatiaľ

¹ Tento článok prezentuje výsledky výskumu v rámci projektu KEGA č. 026UKF-4/2022 *India v súčasných medzinárodných vzťahoch*.

² GONZÁLEZ, R. (et al.): *Fairness beyond the ballot: A comparative analysis of failures of electoral integrity, perceptions of electoral fairness, and attitudes towards democracy across 18 countries*. In: *Electoral Studies*, Vol. 87, 2023. [online], [29/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102740>>.

čo v niektorých krajinách sa diskusia o volebnej integrite takmer nevedie, v iných výrazne ovplyvňuje dynamiku volebných kampaní a celkové politické procesy v období nasledujúcom po takýchto voľbách. Niektoré výskumy, s ktorými pracuje i tento príspevok, skúmajú ako voliči individuálne vnímajú samotný volebný proces a svoju úlohu v ňom, iní autori vnímajú tento problém holisticky a snažia sa identifikovať vplyv charakteristík štátu (napríklad ekonomická úroveň, vzdelanie obyvateľov či historické skúsenosti s voľbami) na formovanie volebných procesov. I tieto súčasné trendy skúmania naznačujú, že kvalita volieb a tým pádom na ne naviazanej kvality demokracie sa predmetom záujmu politologických výskumov bez ohľadu na stupeň demokratizácie skúmaných krajín.

Ako naznačujú udalosti v USA (predchádzajúce prezidentské voľby po víťazstve J. Bidena), stratu dôvery vo voľby a volebné orgány čoraz častejšie využívajú ako taktiku kandidáti, ktorí vo voľbách neuspeli, alebo ich politickí oponenti. Tieto obvinenia sú často vznesené bez dôveryhodných dôkazov alebo podložených tvrdení o nezrovnalostiach vo volebnom procese. Navyše, podobné tvrdenia často pretrvávajú aj po ukončení sčítavania hlasov, čo ohrozuje nielen dôveryhodnosť samotných volieb, ale aj stabilitu celého demokratického systému. Šírenie týchto praktík predstavuje vážnu hrozbu pre fungovanie demokratických inštitúcií a narúša základné princípy transparentnosti a spravodlivosti. Ako uvádza Schedler *„Myšlienka demokracie sa tak úzko stotožnila s voľbami, že hrozí, že zabudneme, že moderná história zastupiteľských volieb je príbehom autoritárskych manipulácií, ako aj ságou demokratických triumfov. Historicky, inými slovami, voľby boli nástrojom autoritárskej kontroly, ako aj prostriedkom demokratického vládnutia.“*³

³ SCHEDLER, A.: *The Menu of Manipulation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002, s. 36. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>>.

Je potrebné poznamenať, že voľby sú procesom, ktorý bežní občania pravdepodobne dokážu posúdiť lepšie ako väčšinu postupov zo strany štátnych inštitúcií. Je to najmä z dôvodu širokej pozornosti, ktorú vyvolávajú a aj masovej účasti na nich. I prípad USA potvrdzuje tvrdenie Birchovej, že dôležitým činiteľom tejto pozornosti sú i médiá, ktoré cez intenzívne spravodajstvo o voľbách a možných porušeníach volebnej integrity v tlači ešte zvyšujú pravdepodobnosť toho, že bežní občania budú „naladení“ na voľby ako proces. Ak sú voľby skorumpované alebo podvodné, je veľmi pravdepodobné, že sa o tejto skutočnosti dozvie pomerne široká verejnosť. Občania sú teda s najväčšou pravdepodobnosťou lepšie pripravení hodnotiť volebné postupy, než v prípade iných politických procesov.⁴

Volebná integrita, legitimita a spravodlivosť

Volebná integrita sa dá definovať ako proces, pri ktorom dochádza k manipulácii volebných procesov a výsledkov s cieľom uprednostniť osobný alebo stranícky prospech pred verejným záujmom.⁵ Táto definícia vychádza z demokratickej teórie a operuje konceptom „slobodných a spravodlivých“ volieb. Model volebnej integrity tak reflektuje súčasné dianie v etablovaných aj rozvíjajúcich sa demokraciách a predstavuje inovatívny teoretický a metodologický rámec pre ich skúmanie.

Model volebnej integrity vyvinutý v rámci projektu Electoral Integrity Project (projekt pôvodne realizovali tímy z univerzít v Sydney

⁴ BIRCH, S.: *Electoral Institutions and Popular Confidence in Electoral Processes: A Cross-National Analysis*. In: *Electoral Studies*, Vol. 27, No. 2, 2008, s. 307. [online], [cit. 24/07/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.01.005>>.

⁵ BIRCH, S.: *Electoral Institutions and Popular Confidence in Electoral Processes: A Cross-National Analysis*. In: *Electoral Studies*, Vol. 27, No. 2, 2008. [online], [cit. 24/07/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.01.005>>.

(Austrália) a Harvarde (Spojené štáty)).⁶ Hlavnou ambíciou bolo nájsť odpoveď na otázku „prečo niekedy voľby zlyhávajú a čo sa s tým dá robiť?“ Konkrétne riešil štyri základné okruhy problémov súčasného demokratického sveta, a to a) Aká je kvalita volieb na celom svete – počas celého volebného cyklu? b) Ako, kedy a prečo voľby posilňujú alebo oslabujú občanov? c) Aké sú dôsledky neúspešných volieb, napríklad pre bezpečnosť, dostupnosť a dôveru? d) A čo možno urobiť na zmiernenie týchto problémov na základe akademických dôkazov? Ich prístup ku skúmaniu „spravodlivých“, „čestných“ volieb sa postupne rozšíril. Aktuálny tím, ktorý v projekte pokračuje, vydáva každoročne výsledky svojho výskumu v dokumente pod názvom „Globálna správa o volebnej integrite“ s cieľom poskytnúť údaje o kvalite volieb na základe názoru odborníkov. Aktuálne zverejnený dokument poskytuje analýzy na základe volieb uskutočnených v roku 2023. Spolu analyzuje osem kľúčových volieb konaných v roku 2023: všeobecné voľby v Zimbabwe, Turecku, Argentíne, Nigérii a Thajsku, prezidentské voľby v Egypte, a parlamentné voľby v Holandsku a Poľsku.⁷

A komparatívna politológia sa čoraz viac zameriava na otázky volebnej integrity a na tieto výzvy reaguje i tento príspevok. Skúmanie legitimacy volebného procesu ako kľúčového aspektu pre vytvorenie a udržanie zdravého demokratického štátu nadväzuje na viacero autorov a výskumov ako napríklad Elklit a Reynolds⁸ alebo Schedler.⁹ Často sa tento aspekt skúma v kontexte demokratickej tranzície, t.j.

⁶ Viac o projekte pozri na: *The Electoral Integrity Project*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.electoralintegrityproject.com>>.

⁷ TOBY, J.: *The Global Electoral Integrity Report 2024*. [online], [cit. 01/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.electoralintegrityproject.com/eip-blog/2024/7/24/the-global-electoral-integrity-report-2024>>.

⁸ ELKLIT, J.; REYNOLDS, A.: *The Impact of Election Administration on the Legitimacy of Emerging Democracies*. In: *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, Vol. 40, No. 2, 2002.

⁹ 2002 a 2006.

prechodu nedemokratickeho režimu na demokratický, kde voľby zohrávajú kľúčovú úlohu. Toto prepojenie medzi skúmaním tranzície a významu volebného správania, by nemalo byť vzhľadom na súčasné demokratizačné procesy v krajinách mimo tradičných demokracií (vrátane viacerých krajín tretej vlny) prekvapujúce. I vývoj v etablovaných (tradičných) demokraciách ukazuje, že volebné výskumy často prehliadajú vnímanie prepojenia volebnej legitimity a procedurálnej spravodlivosti. Tým, že sa (nielen) pod vplyvom nových tranzičných kružníc presúvajú nové skúmania z tradičného epicentra politologického výskumu (napríklad z USA, kde bola integrita volebných procesov historicky nespochybniteľná), sa záber skúmania rozširuje. Orientuje sa na zber dát a ich analýzu i z tzv. nových demokracií, ktoré možno v niektorých prípadoch označiť pojmami ako krehké demokracie alebo hybridné režimy, teda ako krajiny s nedostatočne rozvinutými demokratickými systémami. Preto i tento príspevok diskutuje otázky začlenenia hodnotenia procedurálnej spravodlivosti volieb do skúmaní vzťahu medzi politickou podporou a volebným správaním.

Uvedení autori ako napríklad Payne, Zovatto a Díaz¹⁰, a ďalší upozorňujú, že ak občania nemajú úplnú istotu, že voľby v ich krajinách sú slobodné a spravodlivé, výsledkom môže byť pokles v participácii občanov na voľbách. Schedler¹¹ uvádza, že tento stav môže dospieť v extrémnych prípadoch aj do foriem verejných protestov, ako sme v poslednom období mohli byť svedkom napríklad

¹⁰ PAYNE, J. M.; et al.: *Democracies in development: politics and reform in Latin America*. Inter-American Development Bank, the International Institute for Democracy and Electoral Assistance, and the David Rockefeller Center for Latin American Studies, Harvard University, Washington, 2007.

¹¹ SCHEDLER, A.: *The Menu of Manipulation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>>.

v Gruzínsku. Banducci a Karp¹² konštatujú, že aj v etablovaných demokraciách „spravodlivo uskutočnené a pravidelné voľby vytvárajú legitimitu systému“ a dôvera vo volebné procesy je tak pravdepodobne predpokladom podpory ostatných inštitúcií zastupiteľských systémov zo strany verejnosti.

Schedler konštatuje, že väčšina dnešných režimov nie je ani jasne demokratická, ani plne autoritárska a tieto režimy „obývajú širokú a hmlistú zónu medzi liberálnou demokraciou a uzavretým autoritárstvom“ a voľby všeobecne uznávané ako jeden zo základných znakov demokracie „sa môžu stať aj nástrojom autoritárskych držiteľov moci, ktorí sa snažia legitimizovať svoju vládu.“¹³ A pre účely skúmania tejto hmlistej zóny navrhuje „vyplniť koncepčný priestor medzi opačnými pólmi liberálnej demokracie a uzavretého autoritárstva dvoma symetrickými kategóriami: volebnou demokraciou a volebným autoritárstvom.“¹⁴

Weatherford¹⁵ poskytuje významnú analýzu vzťahu medzi konceptom **politckej podpory** a ukazovateľmi, ktoré sa bežne používajú na jej meranie. Identifikuje niekoľko dimenzií politickej podpory, do ktorých zaraďuje i spravodlivosť. Zdôrazňuje, že hodnotenie „spravodlivosti politického procesu“ - variácia tradičného pojmu procedurálnej spravodlivosti - je kľúčové pre skúmanie toho, ako občania hodnotia výkonnosť politického

¹² BANDUCCI, S. A.; KARP, J. A.: *How elections change the way citizens view the political system: campaigns, media effects and electoral outcomes in comparative perspective*. In: *British Journal of Political Science*, 33 (3), 2003, s. 443. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1017/s000712340300019x>>.

¹³ SCHEDLER, A.: *The Menu of Manipulation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002, s. 36. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>>.

¹⁴ SCHEDLER, A.: *The Menu of Manipulation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002, s. 37. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>>.

¹⁵ WEATHERFORD, M. S.: *Measuring Political Legitimacy*. In: *American Political Science Review*, Vol. 86, No. 1, 1992, s. 149-166.

systemu, teda ako hodnotia ich premietnutie ich vstupov (preferencií a očakávaní) do výstupov v podobe verejných statkov. Spravodlivosť sa zvyčajne posudzuje prostredníctvom ukazovateľov, ktoré hodnotia verejné inštitúcie, ako sú zastupiteľské a súdne orgány, ako aj súkromné subjekty, napríklad podniky. Hoci tieto ukazovatele boli pôvodne vyvinuté v USA, odvtedy boli prispôsobené a aplikované na rôzne kontexty prostredníctvom medzinárodných prieskumných projektov, medzi ktoré možno zaradiť i v našom priestore často využívaný Eurobarometer. Procesná spravodlivosť volieb sa však v týchto analýzach vo veľkej miere prehliadala, pravdepodobne z dôvodu nedostatku vhodných údajov.

Jedným z prvých významných príspevkov medzinárodného rozsahu k štúdiu **volebnej integrity**, teda v kontexte kvality demokracie, bol výskum Birchovej, ktorý reaguje na nedostatočne pokryté skúmanie faktorov ovplyvňujúcich dôveru občanov vo volebný systém. Tento článok skúma faktory, ktoré ovplyvňujú to, ako vo 28 krajinách vníma verejnosť volebné správanie. Pomocou viacúrovňových modelov, ktoré zahŕňajú premenné na úrovni jednotlivca aj na úrovni volieb, sa v štúdiu zistilo, že pomerné volebné systémy a verejné financovanie politických strán pozitívne ovplyvňujú dôveru vo volebné procesy. A naopak, Birchová konštatuje negatívnu koreláciu tejto premennej s formálnou nezávislosťou volebných riadiacich orgánov.¹⁶

Túto tendenciu ilustrujú tri výrazné prípady: 1) Po voľbách v USA v roku 2020 Donald Trump, vtedajší ešte úradujúci prezident a kandidát Republikánskej strany, odmietol priznať svoju porážku proti Joeovi Bidenovi a opakovane tvrdil, že počas sčítania hlasov došlo k nezrovnalostiam; 2) reakcia brazílskeho prezidenta Jaira Bolsonaro

¹⁶ BIRCH, S.: *Electoral Institutions and Popular Confidence in Electoral Processes: A Cross-National Analysis*. In: *Electoral Studies*, Vol. 27, No. 2, 2008, s. 305. [online], [cit. 24/07/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.01.005>>.

po voľbách v roku 2022, keď verejne neuznal svoju porážku a krátko pred inauguráciou Lulu odcestoval do USA; 3) finančné tlaky na Národný volebný inštitút Mexika (INE)¹⁷ zo strany prezidenta Manuela Antonia Lópeza Obradora.¹⁸ Tieto príklady odhaľujú znepokojujúci trend spochybňovania legitimacy demokratických volieb a oslabenia inštitúcií zodpovedných za ich dôveryhodnosť.

Teoretické pohľad na volebnú integritu

Koncepcia západnej demokracie predpokladá určité formy politickej participácie občanov. Napríklad Sartoriho teória demokracie zdôrazňuje, že vládu ľudu vykonáva presne ten istý subjekt, ako vznikol, čím dáva podnet pre každú modernú formu demokracie, ktorá musí byť reprezentatívna. V tomto kontexte musí mať ľud k dispozícii postupy na prijímanie rozhodnutí, ktoré sú záväzné pre všetkých členov spoločnosti.¹⁹ Teda voľby chápané ako prostriedok legitimacy sú v tomto kontexte prezentované ako **faktor stability**. Jedným z faktorov stability každého politického režimu je lojalita ľudí voči režimu, takže ak členovia spoločnosti neprejavia podporu myšlienkam, ktoré sa odrážajú v demokratickej vláde, je ťažké presadiť niektorý z demokratických princípov. Lindberg na základe týchto argumentov skonštruoval tri inštrumentálne dimenzie, ktoré sú nevyhnutné pre realizáciu akejkoľvek suverénnej vlády zabezpečujúcej dlhodobú stabilitu demokratickej spoločnosti, sú to idea legitimacy (elít) spojená

¹⁷ Mexiko je krajina, ktorá sa vyznačuje dlhou históriou nedôvery vo voľby a nielen prezidentské voľby v roku 2012 sú ideálnym príkladom pre štúdium vnímania integrity volieb. Stav v oblasti volebnej integrity za rok 2023: Viac pozri: REYES, R. M.: *Electoral Integrity and Mexico's Recall Referendum*. In: EIP. 16. september 2024. [online], [cit. 14/09/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.electoralintegrityproject.com/eip-blog/2024/9/14/electoral-integrity-and-mexicos-recall-referendum>>.

¹⁸ CANTÚ, F.; GARCÍA-PONCE, O.: *Partisan losers' effects: Perceptions of electoral integrity in Mexico*. In: *Electoral Studies*, Vol. 39, 2015, s. 1-14. [online], [cit. 08/11/2024]. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2015.03.004>>.

¹⁹ SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993, s. 512.

s rovnou politickou participáciou v podmienkach slobodnej politickej súťaže.²⁰ Ako vysvetľuje Lindberg, úloha, ktorú tu zohrávajú voľby, je rozhodujúca, pretože ak sú tieto dimenzie v spoločnosti zabezpečené, pravidelne sa opakujúce voľby odkazujú na legitimitu voličov a politických elít, čím podporujú stabilitu celého systému.

Na základe Sartoriho teórie **volebnej demokracie** si demokracia vyžaduje autonómnu verejnú mienku podporujúcu voľby schválené vládou, ktorá následne reaguje na názory verejnosti. Voľby a spravodlivé voľby sú inštitucionalizovaným procesom zaznamenávania stavu verejnej mienky. Volebnej demokracii chýbajú niektoré atribúty liberálnej demokracie (napr. systém kontroly a rovnováhy, byrokratická integrita, nestranné súdnictvo), ale režim organizuje slobodné a spravodlivé voľby,²¹ čo je rozhodujúci bod pre hranicu s volebným autoritarizmom. Jedným z takýchto teoretikov je Carothers, ktorý spochybňuje základnú premisu demokratizačných snáh z konca 20. storočia, pričom napáda postavenie volieb v demokratizačnom procese a zdôrazňuje nevyhnutnosť pôsobenia ďalších faktorov, ktoré majú na úspešný prechod osobitný vplyv.²²

Na presnú klasifikáciu režimov bolo vytvorených mnoho teórií a prístupov, ktoré sa spájajú v jednom - že v každom politickom režime nemajú vplyv na jeho charakter len konštantné determinanty, ale zjavnejším kritickým determinantom sú tie, ktoré spĺňajú všetky právne požiadavky, ale nerobia režim skutočne demokratickým. Takáto premenná sa ťažko meria, a preto existuje viacero projektov hodnotiacich kvalitu demokracie v dlhodobom výskume, ktoré sa líšia najmä podľa metodológie. Na základe Lindberga je najvhodnejším

²⁰ LINDBERG, S. I. (ed.): *Democratization by Elections*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009, s. 33.

²¹ SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993, s. 512.

²² CAROTHERS, T.: *The End of the Transition Paradigm*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 1, 2002, s. 14-16.

nástrojom analýzy Index občianskych slobôd,²³ ktorý zdôrazňuje, že hlavný dôvod spočíva v možnosti zachytiť širší rozsah transformácií, ktoré sa udiali v kvalite demokracie.

Larry Diamond sa pokúsil objasniť povahu volieb v prípade volebnej demokracie a volebného autoritárstva. Diamond zdôrazňuje, že rozdiel je daný predovšetkým charakterom volieb. Základná línia existuje v podobe slobody, spravodlivosti a komplexnosti a nemožno ju automaticky stotožňovať s prítomnosťou volieb ich vysokej kvality. Konkurenčný autoritarizmus je definovaný prítomnosťou násilia v čase volieb, čo naznačuje, že charakter volebného procesu nedosahuje minimálne štandardy demokracie.²⁴ Diamond vidí kľúčový rozdiel v charakteristikách režimov v slobode, spravodlivosti a komplexnosti a inklúzii volebných inštitúcií.²⁵ Odmietajú etapy demokratických volieb, skôr definuje kritériá „dobrých volieb“, pričom ich stotožňuje s volebnou demokraciou. Najkritickejšími kritériami sú pomerne malé bariéry vstupu na scénu, pričom kandidáti a sympatizanti majú prirodzenú slobodu a rovnaký prístup k verejným médiám. Pokiaľ ide o voličov, tí sa nerozhodujú pod nátlakom, keďže správu volieb organizuje určitý nezávislý orgán, ktorý má chránený proces sčítavania hlasov. Ďalšími požiadavkami je, aby sa do volieb nezapájali strategické štátne orgány a inštitúcie (čo tiež súvisí so zneužitím právomocí) a aby voľby prebiehali podľa všeobecne známych pravidiel. A napokon, všetky povolebné spory môže vzniesť a posúdiť nezávislá odvolacia inšancia tak, ako to bolo v prípade neúspechu Donalda Trumpa pred štyrmi rokmi. Kritickou sa javí i situácia, kedy skupina Trumpových priaznivcov násilne zaútočila na budovu zákonodarnej moci týždeň pred nástupom novej vlády, čo je

²³ LINDBERG, S. I. (ed.): *Democratization by Elections*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009, s. 102.

²⁴ DIAMOND, L.: *Is the Third Wave Over?* In: *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 3, 1996.

²⁵ DIAMOND, L.: *Is the Third Wave Over?* In: *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 3, 1996, s. 28.

v demokracii tejto krajiny bezprecedentná udalosť. Gonzáles a kol.²⁶ nachádzajú ďalšie podobnosti a vo svojej štúdii konštatujú, že „...správanie (troch) prezidentov preniklo do konania ich prívržencov a malo značné dôsledky“ pre budúcnosť demokracie v nimi spomínaných krajinách. Udalosti v USA prirovnávajú k podobným udalostiam v Brazílii a v Mexiku. Týždeň po Lulovej inaugurácii v Brazílii tisíce podporovateľov porazeného prezidenta Bolsonaro zaútočili na hlavné sídla troch vládnych inštitúcií v hlavnom meste Brasília.²⁷ Tvrdili, že voľby boli zmanipulované a požadovali Bolsonarov návrat do funkcie prezidenta. V Mexiku zase prezidentský tlak prispel k verejnému nepriateľstvu voči volebnému orgánu, ktorý dohliada na voľby.²⁸ Tieto prípady ilustrujú, že ohrozenie spravodlivosti volieb a nepriateľstvo voči volebným inštitúciám môže pochádzať od kandidátov a prezidentov z rôznych politických spektier, čo poukazuje na hlbší štrukturálny problém ohrozujúci normálne fungovanie volebných procesov. Incidentsy zároveň zdôrazňujú znepokojujúci trend, keď prívrženci politických lídrov využívajú násilie na podkopávanie demokratických inštitúcií a procesov.

Štúdia týchto spomínaných autorov je podnetná, nakoľko ambíciou ich výskumu realizovaného v 18 krajinách bolo preklenúť túto medzeru skúmaním toho, ako môžu rozdiely v expozícii občanov voči

²⁶ GONZÁLEZ, R. (et al.): *Fairness beyond the ballot: A comparative analysis of failures of electoral integrity, perceptions of electoral fairness, and attitudes towards democracy across 18 countries*. In: *Electoral Studies*, Vol. 87, 2023. [online], [29/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102740>>.

²⁷ JOHN, T. (et al): *Brazilian President Lula criticizes police for protesters' breach of government buildings*. In: *CNN*. January 10, 2023. [online], [cit. 23/01/2023]. Dostupné na internete: <<https://edition.cnn.com/2023/01/10/americas/brazil-brasilia-police-congress-attack-intl-latam/index.html>>.

²⁸ BENASSATTO, L. (et al.): *Brazil's Bolsonaro gathers supporters in show of strength amid coup probe*. In: *Reuters*. February 26, 2024. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/world/americas/brazils-bolsonaro-gathers-supporters-show-strength-amid-coup-probe-2024-02-25/>>.

otázkam volebnej integrity a administrácie volebných procesov súvisieť s ich vnímaním férovosti volieb a ich postojmi k demokracii. Cieľom bolo teda zlepšiť „...chápanie komplexnej dynamiky medzi skúsenosťami občanov, vnímaním férovosti volieb a demokratickými postojmi“. Takto nastavený výskum vhodne dopĺňa viaceré výskumy a štúdie tzv. procedurálneho charakteru a štúdiami zameranými na inštitucionálne charakteristiky²⁹ a stránickú identifikáciu.³⁰

González a kol.³¹ skúmali vnímanie integrity volieb a súvisiace faktory prostredníctvom povolebných prieskumov uskutočnených v 26 voľbách v 18 krajinách medzi rokmi 2004 a 2021. Ich analýza ukázala, že skúsenosti občanov so zlyhaniami vo volebných procesoch, ako sú korupcia a zastrašovanie, zásadne ovplyvňujú ich pohľad na volebnú integritu. Zistili tiež, že autonómne volebné úrady majú len minimálny dopad na vnímanie spravodlivosti a slobody volieb zo strany občanov. Navyše, vnímanie volebnej integrity významne ovplyvňuje postoje občanov k demokracii. Výsledky ich výskumu podčiarkujú dôležitosť efektívnych volebných procesov a inštitúcií pre udržiavanie legitimacy demokratických systémov. Franko a Coma³² v roku 2017 zverejnili štúdiu skúmajúcu volebnú integritu z pohľadu volebnej dynamiky. Otázkou však zostáva, aký význam jednotlivé aspekty volebnej

²⁹ BIRCH, S.: *Electoral Institutions and Popular Confidence in Electoral Processes: A Cross-National Analysis*. In: *Electoral Studies*, Vol. 27, No. 2, 2008. [online], [cit. 24/07/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.01.005>>.

³⁰ Napríklad CANTÚ, F.; GARCÍA-PONCE, O.: *Partisan losers' effects: Perceptions of electoral integrity in Mexico*. In: *Electoral Studies*, Vol. 39, 2015, s. 1-14. [online], [cit. 08/11/2024]. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2015.03.004>>.

³¹ GONZÁLEZ, R. (et al.): *Fairness beyond the ballot: A comparative analysis of failures of electoral integrity, perceptions of electoral fairness, and attitudes towards democracy across 18 countries*. In: *Electoral Studies*, Vol. 87, 2023. [online], [29/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102740>>.

³² FRANK, R. W.; COMA, F. M.: *How election dynamics shape perceptions of electoral integrity*. In: *Electoral Studies*, Vol. 48, 2017, s. 153-165. [online], [cit. 08/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2017.05.007>>.

dynamiky zohrávajú v procese hodnotenia volieb. Ktoré fázy volebného procesu považujú ľudia za najzásadnejšie pri posudzovaní ich spravodlivosti? Hlbšie pochopenie vplyvu volebnej dynamiky na vnímanie integrity volieb je podľa nás kľúčové. Z teoretického hľadiska je tento proces nevyhnutný pre demokratickú reprezentáciu, pričom volebné procesy majú z hľadiska tvorby politík väčšiu flexibilitu v porovnaní s individuálnymi alebo štátnymi faktormi.

Záver

Donedávna sa otázka volebnej integrity považovala za problém predovšetkým novovznikajúcich a polodemokratických štátov. Avšak udalosti po voľbách v USA v roku 2000, najmä v súvislosti s postupmi pri registrácii voličov, opätovne vzbudili záujem o túto problematiku aj v zavedených demokraciách. Navyše, rastúce obavy z klesajúcej volebnej účasti podnietili politických lídrov a odborníkov k hľadaniu spôsobov, ako obnoviť alebo posilniť dôveru občanov v politické inštitúcie.

Na základe aj vyššie uvedených teoretických pohľadov na voľby, ich dôležitosť pre demokraciu a samotnú volebnú integritu možno konštatovať, že hrozby pre spravodlivosť volieb možno rozdeliť do troch hlavných oblastí, z ktorých každá zodpovedá určitej fáze volebného procesu. Ako konštatujú Mozaffar a Schedler³³, k porušeniu volebnej integrity môže v podstate dôjsť manipuláciou s pravidlami, voličmi alebo volebným procesom. Každá z týchto praktík narúša metaforické „rovnaké podmienky“, ktoré stelesňujú zásady neutrality a rovnosti, ktoré sú základom spravodlivých volieb.

Do prvej skupiny možno zaradiť situácie, kedy príde k narušeniu demokratických princípov konania volieb v zmysle, že volebné

³³ SCHEDLER, A.: *The Menu of Manipulation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>>.

systémy sú zámerne štruktúrované tak, aby zvýhodňovali určité subjekty alebo typy subjektov. Druhá skupina združuje prípady, kedy je výber voličov ovplyvnený nespravodlivo, často v dôsledku nerovnakého prístupu k informáciám o možnostiach, ktoré má občan k dispozícii v oblasti daných volieb (či už prezidentských alebo do zastupiteľských orgánov). Poslednú skupinu tvoria situácie, kedy prijaté administratívne postupy a pravidlá ohrozujú samotný proces hlasovania v zmysle zvýhodňovania konkrétnych kandidátov alebo strany.

Faktory, ktoré prispievajú k slobodným, spravodlivým a dôveryhodným voľbám, sú nesporne zložité. Dá sa však predpokladať, že inštitúcie, ktoré dohliadajú na kľúčové aspekty volebného procesu, zohrávajú významnú úlohu pri zvyšovaní objektívnej nestrannosti volebných systémov, ako aj ich dôveryhodnosti vnímanej voličmi. Súčasný výskum naznačuje, že dôveru verejnosti vo volebné procesy môžu posilniť inštitúcie, ktoré podporujú rovnosť medzi účastníkmi volieb, čím sa účinne vyrovnávajú podmienky. V jednotlivých fázach volebného procesu zohrávajú zásadnú úlohu tri kľúčové prvky: princíp pomerného zastúpenia ako základ celého volebného systému, verejné financovanie volebných kampaní, ktoré zabezpečuje rovnaké podmienky pre spravodlivú súťaž o voličskú podporu, a nezávislosť volebných riadiacich orgánov (EMB), ktorá garantuje nestrannosť volebných procesov. Súčasná politická teória a výskum, najmä vo svetle súčasného vývoja, by sa mali zamerať na hodnotenie miery, do akej tieto faktory inštitucionálneho usporiadania ovplyvňujú dôveru verejnosti v integritu volieb.

Literatúra:

- BANDUCCI, S. A.; KARP, J. A.: *How elections change the way citizens view the political system: campaigns, media effects and electoral outcomes in comparative perspective*. In: *British Journal of Political Science*, 33 (3), 2003, 443-467. Dostupné na internete:
<<https://doi.org/10.1017/s000712340300019x>>.
- BANDUCCI, S.; KARP, J. A.: *The Impact of Proportional Representation on Turnout: Evidence from New Zealand*. In: *Australian Journal of Political Science*, Vol. 34, No. 3, 1999.
- BENASSATTO, L. (et al.): *Brazil's Bolsonaro gathers supporters in show of strength amid coup probe*. In: *Reuters*. February 26, 2024. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.reuters.com/world/americas/brazils-bolsonaro-gathers-supporters-show-strength-amid-coup-probe-2024-02-25/>>.
- BIRCH, S.: *Defining Electoral Integrity and Electoral Malpractice*. In: Oxford University Press eBooks, 2011. [online], [cit. 24/07/2024]. Dostupné na internete:
<<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199606160.003.0002>>.
- BIRCH, S.: *Electoral Institutions and Popular Confidence in Electoral Processes: A Cross-National Analysis*. In: *Electoral Studies*, Vol. 27, No. 2, 2008. [online], [cit. 24/07/2024]. Dostupné na internete:
<<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2008.01.005>>.
- CANTÚ, F.; GARCÍA-PONCE, O.: *Partisan losers' effects: Perceptions of electoral integrity in Mexico*. In: *Electoral Studies*, Vol. 39, 2015, s. 1-14. [online], [cit. 08/11/2024]. Dostupné na internete:
<<http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2015.03.004>>.
- CAROTHERS, T.: *The End of the Transition Paradigm*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 1, 2002, s. 5-21.
- DAHL, R. A.: *Democracy and Human Rights under Different Conditions of Development*. In: EIDE, A.; HAGTVET, B. (eds.): *Human Rights in*

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-7>

- Perspective. A Global Assessment*. Nobel Symposium 74. Oxford: Blackwell, 1992.
- DAHL, R. A.: *Polyarchy: Participation and Opposition*. Yale University Press, 1973.
- DIAMOND, L.: *Is the Third Wave Over?* In: *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 3, 1996.
- ELKLIT, J.; REYNOLDS, A.: *The Impact of Election Administration on the Legitimacy of Emerging Democracies*. In: *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, Vol. 40, No. 2, 2002.
- FRANK, R. W.; COMA, F. M.: *How election dynamics shape perceptions of electoral integrity*. In: *Electoral Studies*, Vol. 48, 2017, s. 153-165. [online], [cit. 08/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2017.05.007>>.
- GONZÁLEZ, R. (et al.): *Fairness beyond the ballot: A comparative analysis of failures of electoral integrity, perceptions of electoral fairness, and attitudes towards democracy across 18 countries*. In: *Electoral Studies*, 2023, Vol. 87, 102740. [online], [29/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2023.102740>>.
- JAMES, T.: *The Global Electoral Integrity Report 2024*. 24. júl 2024. [online], [cit. 04/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.electoralintegrityproject.com/eip-blog/2024/7/24/the-global-electoral-integrity-report-2024>>.
- JOHN, T. (et al.): *Brazilian President Lula criticizes police for protesters' breach of government buildings*. In: CNN. January 10, 2023. [online], [cit. 23/01/2023]. Dostupné na internete: <<https://edition.cnn.com/2023/01/10/americas/brazil-brasilia-police-congress-attack-intl-latam/index.html>>.
- LEVITSKY, S.; WAY, L. A.: *The Rise of Competitive Authoritarianism*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002.
- LINDBERG, S. I. (ed.): *Democratization by Elections*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2009.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-7>

- LINZ, J. J.; STEPAN, A.: *Toward Consolidated Democracies*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 7, No. 2, 1996. [online], [cit. 04/12/2024]. Dostupné na internete:
<<http://adpm.pbworks.com/f/Democratic%20Consolidation-Linz%20and%20Stepan-1996.pdf>>.
- O'DONNELL, G.; SCHMITTER, P. C.: *Transition from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986.
- PAYNE, J. M. (et al.): *Democracies in development: politics and reform in Latin America*. Inter-American Development Bank, the International Institute for Democracy and Electoral Assistance, and the David Rockefeller Center for Latin American Studies, Harvard University, Washington, 2007.
- REYES, R. M.: *Electoral Integrity and Mexico's Recall Referendum*. In: *EIP*. 16. september 2024. [online], [cit. 14/09/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.electoralintegrityproject.com/eip-blog/2024/9/14/electoral-integrity-and-mexicos-recall-referendum>>.
- SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993.
- SARTORI, G.: *The Theory of Democracy Revisited*. Vol. 1. N.J.: Chatham House Publishers, 1987, s. xiv + 253.
- SCHEDLER, A. (ed.): *Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition*. London: Lynne Rienner Publisher, 2006. [online], [cit. 04/12/2024]. Dostupné na internete:
<http://works.bepress.com/andreas_schedler/9/>.
- SCHEDLER, A.: *The Menu of Manipulation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, 2002. [online], [cit. 20/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2002.0031>>.
- SCHEDLER, A.: *What is Democratic Consolidation?* In: *Journal of Democracy*. Vol. 9, No. 2, 1998.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-7>

- TOBY, J.: *The Global Electoral Integrity Report 2024*. [online], [cit. 01/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.electoralintegrityproject.com/eip-blog/2024/7/24/the-global-electoral-integrity-report-2024>>.
- WEATHERFORD, M. S.: *Measuring Political Legitimacy*. In: *American Political Science Review*. Vol. 86, No. 1, 1992, s. 149-166.
- WHITEHEAD, L.: *Democratization: Theory and Experience*. Oxford: Oxford University Press, 2002.

Migračný diskurz na Slovensku v kontexte parlamentných volieb 2023¹

Radoslav Štefančík

This text deals with the question of how the Slovak politicians articulated the topic of international migration and migration policy before the 2023 parliamentary elections, immediately after the formation of the fourth government of Robert Fico, and then a few weeks later. Methodologically, the text is based on a critical discourse analysis. Through this method, it identifies the actors and the content level of the discourse. Temporally, the analysis captures the period between 1 July 2023 and 30 November 2023. The main conclusion is that while before the 2023 elections, the politicians who formed the post-election government presented migration as a security risk, even as one of the priority topics of the election campaign, after the 2023 elections, they pushed the topic of security to the background and also discussed the positive, economic aspects of migration.

Úvod

Migrácia a migračná politika patri v krajinách západnej Európy k tradičným témam volebných kampaní. Rastom popularity populistických alebo priamo krajne pravicových či ľavicových stranických formácií sa migračné procesy stávajú v nejednej krajine dokonca hlavnými témami predvolebných diskusií. Spravidla populistické, radikálne a extrémistické strany prichádzajú tradične s antiimigračnými postojmi, predstavujú migráciu ako ohrozenie pre domácu populáciu, a to na viacerých úrovniach: osobnej bezpečnosti, ekonomickej, politickej či kultúrnej.²

Od roku 2015 pozorujeme preniknutie tejto témy aj do volebných diskusií na Slovensku. Hoci Slovensko neleží na hlavných migračných trasách, téma medzinárodnej migrácie sa sporadicky aj v tejto krajine

¹ Tento text je jedným z výstupov projektu APVV-23-0040 *Migračný diskurz v krajinách V4 optikou politickej lingvistiky*.

² ŠTEFANČÍK, R.: *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag, 2020.

dostáva do politického diskurzu. Väčšinou pred voľbami. Inak to nebolo ani pred parlamentnými voľbami 2023.

V období pred hlasovaním o zložení parlamentu sme však pozorovali pozoruhodný jav. Zatiaľ čo v rokoch 2015 a 2016, teda v období najintenzívnejšej migračnej vlny v Európe za posledných 20 rokov, Slovensko nebolo nielen cieľovou, ale ani tranzitnou krajinou pre desiatky tisícky irregulárnych migrantov, ktorí hľadali útočisko v štátoch západnej Európy, pred voľbami 2023 sa niekoľko tisíc irregulárnych migrantov objavilo aj v regiónoch južného Slovenska. V tomto kontexte sa objavili informácie, že v Maďarsku boli z väzenia prepustené osoby, ktoré zabezpečovali nelegálny prechod migrantov cez „zelené“ hranice. Paradoxne, po vzniku novej vlády téma migrácie bola rýchlo posunutá na okraj verejného záujmu, pretože Slovensko irregulárni migranti prestali využívať ako tranzitnú krajinu.

Tento text sa zaoberá otázkou, ako politici uchopili tému medzinárodnej migrácie a migračnej politiky pred parlamentnými voľbami 2023, bezprostredne po vzniku štvrtej vlády Roberta Fica a následne s odstupom niekoľkých týždňov. Metodologicky je text postavený na kritickej analýze diskurzu. Touto metódou je možné identifikovať aktérov a obsahovú úroveň diskurzu. Z časového hľadiska analýza zachytáva obdobie medzi 1. júlom 2023 a 30. novembrom 2023.

Metodológia

K vyššie načrtnutým odpovediam sa dopracujem prostredníctvom analýzy politického diskurzu, ktorá má vo výskume politického jazyka dlhú tradíciu.³ Diskurz vnímam ako „rozpravu, inštitucionalizovaný

³ PAVLÍKOVÁ, Ž.: *Speech Acts in Political Discourse and Political Speeches*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, 2017, s. 249-259.

akt či spôsob rozprávania o určitej téme“⁴, v tomto prípade o migrácii. Pod analýzou politického diskurzu rozumieme spektrum rôznych tém rôznych aktérov, pričom na analýzu diskurzu autori používajú celú škálu rozličných analytických metód. Špecificky sa k analýze politického diskurzu stavia Wilson.⁵ Podľa tohto autora „jedným z hlavných cieľov analýzy politického diskurzu je hľadanie spôsobov, akými sa manipuluje s výberom jazyka s cieľom dosiahnuť špecifický politický efekt“. V jeho výpovedi tak kľúčovú rolu zohráva výraz „manipuluje“. V politike je totiž dôležité počítať s tým, že politici využívajú jazyk na to, aby voličov manipulovali. Manipulovali s cieľom dosiahnuť želaný efekt a síce, mobilizáciu voličov. Teda ani v prípade migračného diskurzu nemusí ísť o znázornenie reality, v ktorej by migranti boli ozajstnou hrozbou. Migranti sú skôr súčasťou komunikačných stratégií politických aktérov, pretože mnohí (populisti) politici sekuritizáciou migrácie sledujú hlavne mocenské ciele.⁶ Van Dijk prízvukuje, že migračný diskurz nie je vždy len o migrácii, ale môže byť aj podstatnou súčasťou migrácie ako fenoménu.⁷

Aktuálne diskurzne štúdie vysvetľujú, že diskurz nie je len formou používania jazyka, ale aj forma sociálnej a politickej (inter)akcie. „Migrácia ako sociálny jav pozostáva nielen zo (skupín) účastníkov, inštitúcií, mnohých typov sociálneho a politického (medzi)konania, ale aj z mnohých žánrov migračného diskurzu ako sociálneho a politického konania a interakcie“.⁸

⁴ BOČÁK, M.: *Východiská a metódy analýzy diskurzu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2022.

⁵ WILSON, J.: *Political Discourse*. In: SCHIFFRIN, D.; TANNEN, D.; HAMILTON, H. E. (eds.): *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden and Oxford: Blackwell, 2001, s. 398-415.

⁶ KOSTLÁN, D.: *Kritický pohled na bezpečnostní diskurz migrace*. In: *Sociológia*, 46/4, 2014, s. 393-411.

⁷ VAN DIJK, T. A.: *Discourse and Migration*. In: ZAPATA-BARRERO, R.; YALAZ, E. (eds.): *Qualitative Research in European Migration Studies*. Cham: Springer, 2018, s. 227-245.

⁸ Tamtiež.

Migrácia ako hrozba – sekuritizácia migrácie a jej desekuritizácia

Ako bolo vyššie uvedené, nielen v rétorike slovenských politikov sa objavuje presvedčenie, že migranti sú pre domáce obyvateľstvo (multidimenzionálnou) hrozbou. Migrácia je tak aj vo vyjadreniach politikov sekuritizovaná. S konceptom sekuritizácie sa stretávame často práve pri analýze politického jazyka. Jej pôvod je spojený s Kodanskou školou bezpečnostných štúdií, v rámci ktorej pôsobili autori ako Ole Wæver, Barry Buzan a De Wilde.⁹ Uvedený koncept priniesol inovujúci prístup do diskusie medzi akademikmi, podľa ktorých sú hrozby objektívne (t. j. čo skutočne predstavuje hrozbu pre medzinárodnú bezpečnosť) a tými, ktorí zastávali názor, že bezpečnosť je subjektívna. Predstavitelia Kodanskej školy prezentovali myšlienku, aby sa bezpečnosť vnímala ako „rečový akt“, kde hlavnou otázkou nie je, či hrozby sú reálne alebo nie, ale spôsoby, akými možno určitý sociálny jav alebo skutočnosť (preskupovanie armády, medzinárodná migrácia alebo environmentálne otázky) konštruovať ako hrozbu.¹⁰

Koncept rečových aktov má v humanitných vedách dlhú tradíciu a vzťahuje sa na očakávanie, že ak sa niečo povie, tak sa rovnako niečo vykoná. Sekuritizujúci aktér si nárokuje právo na mimoriadne opatrenia na zabezpečenie prežitia referenčného objektu.¹¹ Rečový akt je úspešný, ak sa nastolený problém stane v politickom diskurze uznaným bezpečnostným problémom.¹²

Aby sa všetko nestalo bezpečnostným problémom, je sekuritizujúci rečový akt vytvorený na základe určitej špecifickej rétorickej štruktúry.

⁹ BUZAN, B.; WÆVER, O.; WILDE de, J.: *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, 1998.

¹⁰ Tamtiež.

¹¹ TAURECK, R.: *Securitisation theory and securitisation studies*. In: *Journal of International Relations and Development*, 2006, 9/1, s. 53-61.

¹² Tamtiež, s. 57.

Na základe tejto štruktúry autori prichádzajú k definovaniu sekuritizácie ako rečového aktu, ktorý musí spĺňať tri rétorické kritériá. Ide o diskurzívny proces, prostredníctvom ktorého aktér (1) tvrdí, že referenčný objekt je existenčne ohrozený (identifikácia bezpečnostných hrozieb); (2) požaduje právo prijať mimoriadne protipatrenia na riešenie tejto hrozby; a (3) presviedča publikum, že správanie porušujúce pravidlá na odvrátenie hrozby je oprávnené. Stručne povedané, označením niečoho ako „bezpečnosť“ sa problém dramatizuje ako otázka najvyššej priority. O sekuritizácii preto možno hovoriť ako o procese, v rámci ktorého sa niektoré témy povyšujú na bezpečnostné otázky, ktoré treba riešiť urgentne a ktoré legitimizujú obchádzanie verejnej diskusie a demokratických postupov. A ktoré posúvajú pozornosť z dôležitých tém na menej dôležité, resp. fiktívne.¹³ Sekuritizácia teda nie je určená pre všetky príslušné subjektívne hrozby. „Skôr je do veľkej miery založená na sile a schopnostiach a tým aj na prostriedkoch sociálnej a politickej konštrukcie hrozby“¹⁴.

Podľa Gerardovej môžeme sekuritizáciu definovať ako „diskurzívne praktiky, ktoré vytvárajú existenčnú hrozbu, na ktorú je potom potrebné reagovať bezpečnostnými opatreniami“.¹⁵ V tomto duchu je mnohými politikmi prezentovaná aj téma medzinárodnej migrácie. Voči migrácii negatívne naladení politici artikulujú požiadavky na eliminovanie alebo úplné zastavenie migrácie, resp. na lepšiu ochranu hraníc, na posilnenie kompetencií hraničnej polície, na prísnejšiu azylovú politiku a automatické vyhostenie migrantov, ktorí v cieľovom štáte migrácie porušia zákon.¹⁶

¹³ BUZAN, B.; WÆVER, O.; WILDE de, J.: *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, 1998.

¹⁴ TAURECK, R.: *Securitisation theory and securitisation studies*. In: *Journal of International Relations and Development*, 9/1, 2006, s. 53-61.

¹⁵ GERARD, A.: *The Securitization of Migration and Refugee Woman*. London, New York: Routledge.

¹⁶ DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R.; CINGEROVÁ, N.: *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang, 2024.

Migrácia je v komunikačných stratégiách mnohých politikov predstavovaná ako jeden z rozhodujúcich faktorov, ktoré ohrozujú suverenitu národného európskeho štátu, národné tradície a spoločenskú homogenitu.¹⁷

Mnohí politickí aktéri vidia v migrácii vnútorné i vonkajšie nebezpečenstvo. Toto nebezpečenstvo ohrozuje prežitie národa alebo západnej, resp. západoeurópskej civilizácie. Súčasťou tohto diskurzu je politický mýtus, že kedysi existovali určité homogénne národné spoločenstvá a tieto je možné obnoviť, ak bude migrácia z kultúrne a nábožensky odlišných štátov eliminovaná, prípadne úplne zastavená.¹⁸

Problém migračného diskurzu, ktorý posilňuje predstavu o hrozbe, je absencia migrantov ako súčasť migračného diskurzu. Pravidelne hovoríme o niekom, kto nedostane priestor na vyjadrenie, na reakciu, na obranu. V médiách, resp. v mediálnom spravodajstve sa len sporadicky objaví niekto s migračným pozadím, aby hovoril o svojich vlastných skúsenostiach s migráciou. Recipienti správ tak nemajú priestor na vytvorenie empatickej reakcie. Migranti totiž vystupujú ako čísla. Hovorí sa, odkiaľ migranti prichádzajú, koľko ich je, akého sú pohlavia, ale nepoznáme ich životné príbehy. Migranti nie sú rozprávačmi udalostí. „Existuje diskurz o migrantoch, ale nie od migrantov, a to vedie k stereotypom a nedostatočnej neutralite v tom, ako sú migranti zobrazovaní“.¹⁹

Vyššie uvedený proces, v rámci ktorého sa nejaká téma prezentuje ako hrozba, môže fungovať aj v opačnom smere. Po odstránení

¹⁷ ONUFRÁK, A.: *Propaganda ako významný prostriedok nacionalistických politických strán v politickom boji v kontexte medzinárodnej migrácie a integrácie*. In: KOUBA, M.; MAGINCOVÁ, D.; ŘÍHA, I. (eds.): *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 115-124.

¹⁸ HUYSMANS, J.: *The European Union and the Securitization of Migration*. In: *Journal of Common Market Studies*, 38/5, 2000, s. 751-777.

¹⁹ FULLER, J. M.: *Media discourses of migration: A focus on Europe*. In: *Language and Linguistics Compass*, 2024, s. 1-13. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/lnc3.12526>>.

„nebezpečenstva“ nastáva fáza desekuritizácie, v ktorej predtým sekuritizované témy prestávajú byť vnímané spoločnosťou ako potenciálna hrozba. Konečným cieľom tohto procesu teda nie je dosiahnutie skutočnej objektívnej bezpečnosti, ale odstránenie problému z kategórie sekuritizovaných nebezpečenstiev, z diskurzívnej praxe.

Uprednostnenie desekuritizácie pred sekuritizáciou nemusí byť nevyhnutne z eticko-politických dôvodov. K eliminovaniu hrozby ako rečového aktu zvyčajne dochádza po voľbách, kedy sú sekuritizačné ciele dosiahnuté a predchádzajúca manipulácia s voličmi prostredníctvom artikulácie „hrozieb“ už nadobudla politický efekt. Pre desekuritizáciu sa možno rozhodnúť aj z inštrumentálnych dôvodov. Možno podporiť desekuritizáciu migrácie, pretože bezpečnostný prístup sa považuje za neúčinný spôsob riešenia migračnej otázky.²⁰ Prípadne, ako v tomto texte nižšie ukážem, k desekuritizácii môže dochádzať z ekonomických dôvodov. Medzinárodná migrácia má totiž okrem bezpečnostných aj ekonomické dôsledky.²¹

Migrácia a slovenské voľby 2023

Jedným z dôsledkov voči migrácii negatívne vymedzeného diskurzu je postupné stieranie rozdielov medzi regulárnymi a neregulárnymi migrantmi. Žiadatelia o azyl sa stávajú predmetom čoraz väčšieho podozrenia, že zneužívajú status utečenca. Z tohto dôvodu sa v migračnom diskurze objavuje názor, že utečenci sa delia do dvoch kategórií: na „skutočných“, ktorí majú reálny dôvod obávať sa o svoj život alebo bezpečnosť a migrujú do Európy, pretože sa chcú

²⁰ HUYSMANS, J.: *The Question of the Limit: Desecuritisation and the Aesthetics of Horror in Political Realism*. In: *Millennium: Journal of International Studies*, 1998, 27/3, s. 569-589.

²¹ SERESOVÁ, T.; ŠTEFANČÍK, R.: *Experiences of Ukrainian Migrants with Integration in Slovakia*. In: *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 2024, 68/2, s. 141-159.

vyhnúť prenasledovaniu v krajine pôvodu, a „falošných“, ktorí údajne migrujú výlučne z ekonomických dôvodov. Vo všeobecnosti sa mnohí politickí lídri, prevažne z populistických, ale nielen populistických strán domnievajú, že väčšina žiadateľov o azyl je „falošná“, nie sú ohrození na živote a migrovaním sledujú výlučne ekonomický prospech. Takýmto spôsobom dochádza k stereotypizácii migrantov²² ako nelegálnych migrantov, spravidla z moslimských krajín, a to s inou než bielou farbou pokožky. Ceyhan a Tsoukala hovoria dokonca o kriminalizácii neregulárnych migrantov. Práve tento prístup mení migrantov na „deviantov“, ktorých by mal mať štát pod kontrolou, prípadne by ich nemal vôbec pustiť na svoje územie. Dôsledkom tohto prístupu je všeobecne rozšírené presvedčenie, že všetkých migrantov (regulárni aj neregulárni) je potrebné považovať za podozrivé osoby a štát má ich správanie podrobne kontrolovať. Problém je, že kontroly totožnosti často vychádzajú z fyzického vzhľadu osôb. Takto poňatá migračná politika, ktorú politici prezentujú ako nevyhnutnú v boji proti „nelegálnemu“ prisťahovalectvu, značne ohrozuje občianske práva všetkých migrantov a v konečnom dôsledku všetkých občanov a členov spoločnosti.²³

Ceyhan a Tsoukala publikovali svoje zistenia v roku 2002, teda v období, kedy bola migrácia na Slovenku na okraji verejného záujmu, resp. o migrácii diskutovali skôr odborníci a akademici z rôznych vedných disciplín. Hoci sa téma migrácie sporadicky objavovala vo vyjadreniach slovenských politikov, a to najmä v kontexte negatívnych vyjadrení na adresu moslimov²⁴, do centra politického

²² FULLER, J. M.: *Media discourses of migration: A focus on Europe*. In: *Language and Linguistics Compass*, 2024, s. 1-13. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/lnc3.12526>>.

²³ CEYHAN, A.; TSOUKALA, A.: *The Securitization of Migration in Western Societies: Ambivalent Discourses and Policies*. In: *Alternatives: Global, Local, Political*, 27/SI, 2022, s. 21-39.

²⁴ ŠTEFANČÍK, R.: *Islamofóbny populizmus v straníckej politike*. In: *Rexter*, 2011, 9/2, s. 130.

diskurzu sa dostala až v kontexte migračnej situácie na európskom kontinente v rokoch 2015/2016. K medializácii témy medzinárodnej migrácie určite dopomohli aj blížiac sa voľby, ktoré sa konali v marci 2005, resp. volebná kampaň. Populisti politici používali tému migrácie na mobilizáciu voličov, pričom migračné pohyby predstavovali predovšetkým v negatívnom význame, resp. vyjadrovali sa na adresu migrantov ako o bezpečnostnej hrozbe.²⁵

Bezpečnostné riziko v prípade migrácie malo viacdimenzionálnu štruktúru. Migrantov slovenskí politici prezentujú ako riziko pre osobnú bezpečnosť, migranti majú byť aj ekonomickou, politickou alebo kultúrnou hrozbou. Pred voľbami 2023 predsa len došlo k určitému posunu. Zatiaľ čo v rokoch 2015 a 2016 migranti Slovensko spravdila obchádzali, pretože sa nenachádzalo na hlavných migračných trasách, pred voľbami 2023 dochádzalo k reálnemu prenikaniu neregulárnych migrantov na teritórium Slovenskej republiky. Niektorí politici, najmä zo Smeru-SD, SNS, Hlasu-SD, Sme rodiny a Republiky využili príležitosť na šírenie rôznych volebných videí, ktoré vytvorili v priestoroch blízko táborov, kde boli migranti dočasne ubytovaní.

Počas kampane sa objavili bilbordy s nápisom „Stop migrantom“ a s podobizňou vtedajšieho stranického predsedu Petra Pellegriniho. Okrem radikálnych a extrémistických strán tak aj Hlas-SD vytváral stereotypný prístup k migrantom. Objavila sa tak falošná predstava, že migrantov je možné zastaviť, prípadne im úplne zakázať vstup na územie Slovenska. Tento stereotyp bol posilnený falošným zovšeobecňovaním. Pred výrazom migranti totiž nebol žiadny prívlastok. Strana Hlas-SD tak nerozlišovala medzi kategóriami migrantov a regulárnych migrantov neodlíšili od neregulárnych. Pritom počet regulárnych migrantov na Slovensku postupne rástol aj

²⁵ ŠTEFANČÍK, R.; KINER, A.: 'Sorry, I Don't Want Them Here.' Migration in Slovak Political Discourse. In: *Professional Discourse & Communication*, 2021, 3/2, s. 10-20.

počas vlád Smeru-SD, kedy v nich pôsobil ešte aj Peter Pellegrini.²⁶ Vo vyjadreniach Petra Pellegriniho je evidentný pokus o sekuritizáciu migrácie. Sekuritizácia je posilnený používaním výrazov z vojenského alebo bezpečnostného slovníka, keď Pellegrini volal po „odstrašujúcich opatreniach“, navrhoval „ukázať silu“, použiť vojakov, policajtov, či iné bezpečnostné zložky.²⁷

- „Žiadna migrácia cez Slovensko!“ (Marek Géci, Republika, 2023).

- „Už dávno tam malo byť vojsko a polícia“ (Boris Kollár, Sme rodina, 2023, citované podľa Čunderlíková, 2023).

- „Jedno z prvých rozhodnutí vlády musí byť vládne nariadenie o obnovení hraničných kontrol s Maďarskom. Nebudú tu pekné obrázky. Bude treba použiť aj silu na to, aby sme vyriešili problém s migrantmi“ (Robert Fico, Smer-SD, 2023, citované podľa Tužáková, 2023).

-- „Táto progresívna hlúpa vláda, ktorá sa riadi princípmi sorosovej migračnej politiky, robí zo Slovenska základný tábor pre nelegálnu migráciu“ (Robert Fico, Smer-SD, 2023, citované podľa TASR, SITA, 2023).

Takéto zovšeobecňovanie medzinárodnej migrácie je od roku 2015 charakteristickým znakom slovenského migračného diskurzu. Politici spravidla nerozlišujú medzi jednotlivými kategóriami migrantov, čo sa ukazovalo v množstve vyjadrení aj z prostredia iných politických strán. Okrem tradičného názoru, že na zastavenie migrácie je potrebné použiť silu, je pre slovenský migračný diskurz typická absencia diskusie

²⁶ ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE: Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike. [online], [cit. 10/01/2025]. Dostupné na internete: <www.httpsminv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/roce_nky/rok_2019/2019-rocenka-UHCP-SK.pdf>.

²⁷ DENNÍK N: Peter Pellegrini tvrdí, že Slovensko musí na hranici „ukázať silu“, aby odstrašilo migrantov. In: Denník N, 24. septembra 2023. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/minuta/3585388/>>.

o migračnej politike a už vôbec sa nediskutuje o integračnej politike. Integračná politika je totiž rovnako dôležitá, ako politika imigračná.

V slovenskom migračnom diskurze nechýbali ani odkazy na konšpiračné teórie, čo je typickým znakom komunikačných stratégií populistických, radikálnych a extrémistických strán. Tým, že populisti nemajú konkrétne a účinné riešenie, hľadajú vinníka za migráciu v určitých ľuďoch, skupinách, prípadne štátoch. Takýmto spôsobom prenášajú vinu za vlastné zlyhania na niekoho iného:

- „Zoberte si, kto je šéf migračného úradu, je to pán Orlovský, ktorý prichádza zo sorosovej organizácie“ (Boris Kollár, Sme rodina, 2023, citované podľa Čunderlíková, 2023)

Problémom populistov môže byť situácia, keď sa z opozície dostanú do koalície a za riešenie niektorých problémov preberú sami zodpovednosť. Môžu zvoliť opäť komunikačnú stratégiu, že budú hľadať vinníka niekde mimo hraníc Slovenska, prípadne nájsť vinu v niektorých nepriateľoch aktuálneho režimu. V prípade migrácie po voľbách 2023 však došlo k javu, ktorý bol popísaný vyššie v teoretickej časti, a síce k desekuritizácii, alebo aspoň čiastočnej desekuritizácii migrácie. Bezprostredne po zostavení vlády 2023 minister vnútra viedol „špeciálnu operáciu“ na ochranu slovensko-maďarskej hranice, v rámci ktorej zmedializoval jednodňovú ochranu južnej hranice Slovenska, po tejto niekoľkohodinovej aktivite však politici posunuli migráciu na okraj záujmu. Migrácia tak bola opäť vytlačená z centra diskusie na okraj inými, pre slovenských občanov dôležitejšími témami.

Medzi aktuálne problémy slovenského hospodárstva patrí nedostatok pracovnej sily. V mnohých krajinách západnej Európy riešia tento problém pozývaním zahraničných pracovníkov zo štátov, kde je pracovná sila lacnejšia než v cieľovom štáte migrácie. Túto

skutočnosť si zrejme uvedomili aj slovenskí politici, okrem iného aj predseda vlády Robert Fico. Posun v jeho vnímaní migrácie môžeme identifikovať práve na príklade jazyka, ktorý používal v rámci migračného diskurzu. Zatiaľ čo pred voľbami 2023 išlo o razantného opozičného politika, ktorý má v snahe chrániť bezpečnosť obyvateľov Slovenska záujem zastaviť migráciu silou, nasadiť vojakov, policajtov, či iné bezpečnostné zložky, po vymenovaní za predsedu vlády objavuje rozdiely medzi „legálnymi“ a „nelegálnymi“ migrantmi, pričom práve „legálnych“ migrantov považuje za spôsob, ako reagovať na nedostatok pracovnej sily. Práve ekonomické aspekty migrácie tak spôsobujú opačný efekt ako pred voľbami, medzinárodnú migráciu desekuritizujú. K hlavnej kategórii „dobrých“ legálnych migrantov mali podľa premiéra Fica patriť najmä migranti z Ukrajiny:

- „Ukrajinci sú pre nás vítanou pracovnou silou“ (Robert Fico, 2024, citované podľa Pekárková 2024)

Na tomto jednom príklade vidíme, že aj populistickí politici, pokiaľ preberú zodpovednosť za spravovanie vecí verejných, sa k migrácii dokážu postaviť racionálne a hľadajú v nej možné pozitíva. Pre migračný diskurz po roku 2023 je evidentný záujem rozlišovať medzi regulárnymi a neregulárnymi migrantmi, pričom regulárni migranti majú predovšetkým pozitívny dopad na trh práce, resp. na iné ekonomické aspekty (napríklad na dôchodkový systém).

Záver

Z uvedeného textu vyplýva, že medzinárodná migrácia je súčasťou slovenského politického diskurzu, politici však k nej pristupujú v závislosti od toho, či sa blížila parlamentné voľby alebo sa nachádzajú v medzivolebnom období. V prípade volebnej kampane je evidentné, že najmä populistickí politici majú záujem predstavovať migráciu

ako bezpečnostné riziko. Tento prístup je zaužívanou technikou populistických komunikačných stratégií, pričom ich hlavným cieľom je vyvolať obavy až strach voličov.²⁸ Je totiž dokázané, že politické posolstvá vyvolávajúce strach majú intenzívnejší dopad na vnímanie obyvateľov ako posolstvá bez emócie strachu.

Z analýzy vyplýva, že aj populistickí politici si uvedomujú pozitívne dôsledky určitých skupín migrantov. Aby nezmiatli voličov, komunikujú tému migrácie aj s používaním rôznych prívlastkov s cieľom zjemniť pôvodne negatívnu konotáciu slova migrant, ktorú tento výraz získal po mimoriadne negatívne vymedzenom migračnom diskurze v rokoch 2015 a 2016, kedy migranti mali pre obyvateľov Slovenska, podľa vyjadrení slovenskej politickej elity, predstavovať rôzne kategórie hrozieb.

V období konania košickej novembrovej konferencie bola téma migrácie opäť na okraji záujmu politikov. Odsunuli ju do úzadia rôzne iné, pre slovenských voličov, ale aj politikov (napríklad novela trestnej legislatívy), dôležitejšie témy. Na základe pozorovania slovenských populistov je viac menej isté, že táto téma sa dostane do centra pozornosti opäť. Populisti totiž svoju komunikáciu zakladajú na vytváraní obáv, vyvolávaní emócie strachu, hľadani a nachádzani nepriateľov.²⁹ A keďže migranti vystupujú často anonymne, recipienti správ nepoznajú ich osobné príbehy, kombinujú správy o migrantoch so správami o teroristických útokoch či iných kriminálnych deliktach, stávajú sa migranti vhodnou skupinou ľudí, ktorých je veľmi ľahké predstaviť ako nepriateľa národa, ľudí, krajiny, spoločnosti. Aj z tohto dôvodu predpokladám, že téma migrácie sa bude pravidelne vracieť

²⁸ SMOLÍK, J.; ĐORĐEVIĆ, V.: *Media and Populism in Central Euro-pe: Revisiting the Case of the Czech Republic*. In: *Politické vedy*, 23/4, 2020, s. 65-86.

²⁹ SPIŠIAKOVÁ, M.; KERESTY, J.: *K problematike populistického diskurzu*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politiky. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX*. Bratislava: EKONÓM, 2024, s. 371-395.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-8>

do politického diskurzu, a to najmä v období pred parlamentnými voľbami.

Literatúra:

- BOČÁK, M.: *Východiská a metódy analýzy diskurzu*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2022.
- BUZAN, B.; WÆVER, O.; WILDE de, J.: *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publisher, 1998.
- CEYHAN, A.; TSOUKALA, A.: *The Securitization of Migration in Western Societies: Ambivalent Discourses and Policies*. In: *Alternatives: Global, Local, Political*, 27/SI, 2002, s. 21-39.
- ČUNDERLÍKOVÁ, J.: *Voľby 2023: Pellegrini chce ukazovať migrantom silu, Fico hovorí o hraničných kontrolách v Nemecku. Strašiť je jednoduché, hovorí premiér*. In: *Aktuality.sk*, 24.9.2023. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/OjPnpSD/volby-2023-pellegrini-chce-ukazovat-migrantom-silu-fico-hovori-o-hranicnych-kontrolach-v-nemecku-strasit-je-jednoduche-hovori-premier>>.
- DENNÍK N: *Peter Pellegrini tvrdí, že Slovensko musí na hranici „ukázať silu“, aby odstrašilo migrantov*. In: *Denník N*, 24. septembra 2023. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://dennikn.sk/minuta/3585388/>>.
- DULEBOVÁ, I.; ŠTEFANČÍK, R.; CINGEROVÁ, N.: *Language and Security: The Language of Securitization in Contemporary Slovak Public Discourse*. Berlin: Peter Lang, 2024.
- FULLER, J. M.: *Media discourses of migration: A focus on Europe*. In: *Language and Linguistics Compass*, 2024, s. 1-13. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/lnc3.12526>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-8>

- GERARD, A.: *The Securitization of Migration and Refugee Woman*. London, New York: Routledge.
- GÉCI, M.: *Stop migrantom na Slovensku*. In: TA3, 16.9.2023. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/watch/?v=833643635218111>>.
- HUYSMANS, J.: *The Question of the Limit: Desecuritisation and the Aesthetics of Horror in Political Realism*. In: *Millennium: Journal of International Studies*, 27/3, 1998, s. 569-589.
- HUYSMANS, J.: *The European Union and the Securitization of Migration*. In: *Journal of Common Market Studies*, 38/5, 2000, s. 751-777.
- KOSTLÁN, D.: *Kritický pohled na bezpečnostní diskurz migrace*. In: *Sociológia*, 2014, 46/4, s. 393-411.
- ONUFRÁK, A.: *Propaganda ako významný prostriedok nacionalistických politických strán v politickom boji v kontexte medzinárodnej migrácie a integrácie*. In: KOUBA, M.; MAGINCOVÁ, D.; ŘÍHA, I. (eds.): *Kontexty propagandy*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2012, s. 115-124.
- PAVLÍKOVÁ, Ž.: *Speech Acts in Political Discourse and Political Speeches*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie*. Bratislava: EKONÓM, 2017, s. 249-259.
- PEKÁRKOVÁ, I.: *Ukrajinci sú pre nás vítanou pracovnou silou, vyhlásil Robert Fico v RTVS. Už sa pripravujú zmeny*. In: RTVS, 24.4.2024. [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtvsk.sk/2024/02/ukrajinci-su-pre-nas-vitanou-pracovnou-silou-vyhlasil-robert-fico-v-rtvs-uz-sa-pripravuju-zmeny>>.
- SERESOVÁ, T.; ŠTEFANČÍK, R.: *Experiences of Ukrainian Migrants with Integration in Slovakia*. In: *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, 68/2, 2024, s. 141-159.

- ŠMOLÍK, J.; ĐORĐEVIĆ, V.: *Media and Populism in Central Europe: Revisiting the Case of the Czech Republic*. In: *Politické vedy*, 23/4, 2020, s. 65-86.
- SPIŠIAKOVÁ, M.; KERESTY, J.: *K problematike populistického diskurzu*. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politiky. Na pomedzí lingvistiky a politológie IX*. Bratislava: EKONÓM, 2024, s. 371-395.
- ŠTEFANČÍK, R.: *Islamofóbny populizmus v straníckej politike*. In: *Rexter*, 2011, 9/2, s. 1-30.
- ŠTEFANČÍK, R.: *Kommunikationsstrategien der slowakischen Rechtsextremisten*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag, 2020.
- ŠTEFANČÍK, R.; KINER, A.: *'Sorry, I Don't Want Them Here.'* *Migration in Slovak Political Discourse*. In: *Professional Discourse & Communication*, 3/2, 2021, s. 10-20.
- TAURECK, R.: *Securitisation theory and securitisation studies*. In: *Journal of International Relations and Development*, 9/1, 2006, s. 53-61.
- TUŽÁKOVÁ, L.: *Fico predstavil priority. Stop migrantom a vyzbrojovaniu Ukrajiny, koniec Lipšica s Hamranom*. In: *tvnoviny.sk*, 1.10.2023, [online], [cit. 08/01/2025]. Dostupné na internete: <https://tvnoviny.sk/domace/clanok/860122-fico-predstavil-priority-stop-migrantom-a-vyzbrojovaniu-ukrajiny-koniec-lipsica-s-hamranom?campaignsrc=tn_clipboard>.
- ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE: *Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike*. [online], [cit. 10/01/2025]. Dostupné na internete: <www.httpsminv.sk/-swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocnky/rok_2019/2019-rocenka-UHCP-SK.pdf>.
- VAN DIJK, T. A.: *Discourse and Migration*. In: ZAPATA-BARRERO, R.; YALAZ, E. (eds.): *Qualitative Research in European Migration Studies*. Cham: Springer, 2018, s. 227-245.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-8>

WILSON, J.: *Political Discourse*. In: SCHIFFRIN, D. TANNEN, HAMILTON, H. E. (eds.): *The Handbook of Discourse Analysis*. Malden and Oxford: Blackwell, 2001, s. 398-415.

Uzatvárajúca klauzula v slovenskom volebnom systéme: Má zmysel v aktuálnom nastavení?¹

Jakub Bardovič

The features of party list system are determined by several variables, the most basic of which are usually the size of the electoral constituency, the mathematical formula, the electoral thresholds, the number and level of electoral constituencies and scrutiny, and the type of party list. The article focuses on the issue of the electoral threshold in the Slovak parliamentary elections. Its aim is identification, based on concrete cases, of the imperfections that have arisen and the proposal of possible solutions. As a result, it proposes the replacement of the three-stage electoral threshold with a single stage, without considering whether it concerns a single political party or a coalition of political parties. The reason for this proposal is the relative ease of circumvention of the above rules and the potential undermining of equality of access to the mandate as well as equality of representation of the electorate.

Úvod

Diskusia o silných a slabých stránkach či nedokonalostiach jednotlivých volebných systémov (tiež ich častí) predstavuje jadro výskumu politických vied zameraných na otázku volieb. V podmienkach Slovenska sa hlavná pozornosť v tejto oblasti zameriava zväčša na parlamentné voľby (voľby do NR SR), zatiaľ čo ostatné zostávajú dosť v ústraní. Je však vhodné povedať, že už niektorí autori otvorili napríklad tému väčších nedokonalostí v rámci komunálnych či hlavne krajských volieb.² V prípade

¹ Tento článok vznikol s finančnou podporou projektu Európske centrum občianskej excelentnosti, projekt č. 101085665, v rámci schémy Erasmus+ Jean Monnet Centres of Excellence.

² Napríklad: BARDOVIČ, J.; MIHÁLIK, J.: *Equality implies proportionality: Assessing the (dis)proportionality of constituencies created for the 2022 Slovak regional elections*. In: *Politics in Central Europe*, 19/2023, s. 645-666; BARDOVIČ, J.: *Volebné systémy na úrovni samosprávnych krajov a ich limity*. Trnava: UCM v Trnave, 2024, 172 s.; DANČIŠIN, V.: *Problematicky utvorené volebné obvody pre voľby do VÚC v Slovenskej republike*. In:

problematiky volieb do NR SR sa od zavedenia jedného volebného obvodu v roku 1998 diskutuje nielen zo strany politikov, ale aj médií a tiež vedcov³ práve možnosť opätovného rozdelenia územia na viacero volebných obvodov. Napriek aktuálnosti tejto témy, ktorá bola otvorená opakovane zo strany viacerých koalíčných a tiež opozičných predstaviteľov, tento článok otvára inú rovnako dôležitú tému ostávajúcu v istom ohľade v ústraní týchto diskusií. Cieľom tohto článku je tak charakterizovať a zistiť aktuálnu úlohu uzatvárajúcej klauzuly v podmienkach Slovenska vo voľbách do NR SR a súčasne identifikovať jej silné a slabé stránky prinášajúce či už pozitívne alebo negatívne efekty. Pre zachytenie jednotlivých atribútov sú využité dáta zo Štatistického úradu SR a Registra politických strán a hnutí. Uvedené databázy ponúkajú vhodné datasety pre tvorbu modelov a modelových príkladov vykresľujúcich vybrané skutočnosti.

Článok je rozdelený do dvoch hlavných častí. V prvej časti je vymedzené postavenie jednotlivých premenných príslušného volebného systému a v tej druhej je už riešená problematika samotnej uzatvárajúcej klauzuly.

Politologická analýza regionálnych volieb 2017 na Slovensku. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 11-30; DANČIŠIN, V.: *Priestorová organizácia volieb a diferenciácia volebných výsledkov a ich vplyv na vytváranie zastupiteľských zborov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2019, 183 s.

³ Jeden z najvýraznejších dôsledkov jedného volebného obvodu a aj argumentom pre zavedenie viacerých volebných obvodov je nadhodnotenie Bratislavy a Bratislavského kraja na úkor ostatných častí Slovenska. O tejto diskrepancii píše napríklad: CHARVÁT, J.: *Single Nationwide Electoral District, Proportionality, and Territorial Representation: a Case Study of the Slovak Parliamentary Elections*. In: *Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques*. 2017, s. 56-67; ONUFRÁK, A.: *Jeden volebný obvod: Nevýhoda pre regióny, výhoda pre Bratislavu*. In: *Volebné zákony v podmienkach Slovenskej republiky*. Trnava: Acta Universitatis Sanctorum Cyrilli et Methodii Tyrnaviae Res Publica, 2011, s. 65-80.

Slovenský listinný pomerný volebný systém a jeho premenné

Kategorizácia volebných systémov patrí do oblasti politických vied, kde aktuálne neexistuje úplná zhoda autorov vo viacerých atribútoch. Znamená to, že nie každý autor vytvára rovnaké kategórie na základe rovnakých kritérií a tiež to, že aj keď vytvorí porovnateľné kategórie, ktoré sa svojim pomenovaním zhodujú, nemusí tiež automaticky zaradiť rovnaké techniky pod daný obsah. Tejto problematike už bol venovaný priestor aj v slovenskom vedeckom prostredí.⁴ V čom však aktuálne existuje zhoda je napríklad to, že slovenský mechanizmus využívaný pre obsadzovanie mandátov NR SR spadá do kategórie pomerných volebných systémov. Z pohľadu konkrétneho pomenovania by sme ho mohli označiť ako listinný pomerný volebný systém.⁵ Pokusy o jeho uchopenie v anglickom jazyku by už však opäť mohli naraziť na isté problémy z dôvodu spomínanej nejednotnosti.

Pri uchopení hlavných premenných určujúcich vlastnosti tohto listinného pomerného volebného systému vychádzame od autorov okolo Romana Chytilka a tiež Tomáša Lebedu. Tí hovoria o štyroch hlavných premenných: veľkosť volebného obvodu, matematická formula, uzatvárajúca klauzula alebo volebné kvórum a počet skrutíní a úrovni volebných obvodov.⁶ Uvedené ešte dopĺňa špecifická premenná v podobe typu kandidátnej listiny.⁷

S ohľadom na predstavené premenné je možné slovenský volebný systém uchopiť ako systém s jedným 150 mandátovým volebným obvodom, ktorý využíva na prepočet hlasov na mandáty modifikovanú Hagenbach-Bischoffovu kvótu v kombinácii

⁴ BARDOVIČ, J.: *Volebné systémy na úrovni samosprávnych krajov a ich limity*. Trnava: UCM v Trnave, 2024, 172 s.

⁵ CHYTILEK, R. (et al.): *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009, 376 s.

⁶ LEBEDA, T.: *Hlavní proměnné proporčních volebních systémů*. In: *Sociologický časopis*. 37/2001, s. 425-448; CHYTILEK, R. (et al.): *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009, s. 184.

⁷ CHYTILEK, R. (et al.): *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009, 376 s.

s metódou najnižšieho zostatku a metódou najvyššieho zostatku. S ohľadom na nastavenie volebného obvodu ponúka len jednu úroveň volebného obvodu a dve legislatívne nepriznané skrutínia. Pre vstup do NR SR určil zákonodarcu hranicu s tromi stupňami. Prvý stupeň v podobe 5% je určený pre jednu politickú stranu, druhý stupeň 7% pre koalíciu dvoch a troch politických strán a tretí stupeň 10% pre koalíciu s minimálne štyrmi politickými stranami. V neposlednom rade sa tu využívajú tzv. viazané kandidátne listiny s maximálne 150 kandidátmi. Voličovi je ponúknutá možnosť vstúpiť do personálnej stránky len cez štyri tzv. prednostné hlasy, ktoré sa však nezohľadňujú automaticky a vždy. Toto hlasovanie voliča má váhu len vtedy, keď samotný kandidát obdržal aspoň tri percentá takých hlasov z celkového počtu platných hlasov, ktoré obdržala strana alebo koalícia ako celok.⁸

Problémy uzatvárajúcej klauzuly v podmienkach Slovenska

Ako už bolo uvedené vyššie, aktuálna slovenská legislatíva pozná tri stupne uzatvárajúcej klauzuly (5%, 7% a 10%). Od roku 1990, a teda od obdobia prijatia prvého demokratického volebného zákona v ponovembrovej histórii, môžeme identifikovať celkovo štyri etapy v oblasti uzatvárajúcej klauzuly. Prvá etapa pokrýva úplne prvú verziu zákona č. 80/1990 Zb., kde sa nastavil pomerne nízky prah pre vstup do SNR, konkrétne vo výške 3%.⁹ Novelou zákona č. 104/1992 Zb. sa otvára druhá etapa. Zaviedla sa tu logika trojstupeňovej uzatvárajúcej klauzuly v podobe 5% pre politickú stranu a 7%, resp. 10% pre koalície politických strán v závislosti od veľkosti¹⁰, ktorá bola nakrátko prerušená treťou etapou.

⁸ Charakteristika vychádza z legislatívnych nastavení, konkrétne ide o *Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov*.

⁹ *Zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady*.

¹⁰ *Zákon č. 104/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady*.

Tendenčná novela v roku 1998 (zákon č. 187/1998 Z. z.) prakticky zrušila význam volebných koalícií, keďže každá politická strana musela získať 5%.¹¹ Návrat k trojstupňovej uzatvárajúcej klauzule otvára štvrtú etapu. Nastalo to v roku 1999 prijatím novely zákona č. 223/1999 Z. z..¹² Odvtedy je nastavenie v tejto oblasti konštantné a bez zásahov zákonodarcu. Znamená to, že aj následné volebné zákony, a teda zákon č. 333/2004 Z. z. a zákon č. 180/2014 Z. z. prebrali túto úpravu.

Okrem toho je tu ale prítomná aj personálna uzatvárajúca klauzula, ktorá sa veľakrát opomína. Jej podstata je postavená na tom, že sa viaže na zohľadnenie prednostného hlasovania voličov. Postupom času sa mierne posilňovalo postavenie hlasujúceho v tomto rozhodovacom procese, aj keď do dnešného dňa ostali limity, ktoré uprednostňujú rozhodnutie politickej strany pred rozhodnutím voliča. Do prijatia zákona č. 333/2004 Z. z., ktorý zaviedol dodnes uplatňovanú podmienku pre zohľadnenie prednostného hlasovania v podobe potrebného zisku 3% prednostných hlasov smerujúcich konkrétnemu kandidátovi z celkového počtu platných hlasov odovzdaných strane, existovali dve vzájomne previazané podmienky. Vyhlásené znenie zákona č. 80/1990 Zb. vyžadovalo pre zohľadnenie tohto hlasu voliča to, aby aspoň 1/10 voličov strany využila právo prednostného hlasovania a súčasne, aby konkrétny kandidát získal aspoň nadpolovičnú väčšinu hlasov voličov, ktorí využili tento druh hlasovania.¹³ Ako upozorňuje Peter Spáč, je otázne, do akej miery tu nastala chyba zo strany zákonodarcu, keďže tieto časti zákona

¹¹ Zákon č. 187/1998 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení ďalších zákonov.

¹² Zákon č. 223/1999 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹³ Zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.

vôbec nereflektovali existenciu volebných obvodov a pracovali s hodnotami v celku / za celok.¹⁴ Dôležitým bodom tohto nastavenia tiež bolo, že druhé skrutínium už vôbec nezohľadňovalo prednostné hlasovanie voličov. Znamená to, že v tomto kroku sa zmenil volebný systém až v dvoch premenných – nepracovalo sa s volebnými obvodmi a prakticky vznikol ekvivalent prísne viazaných kandidátnych listín.¹⁵

Roky 1992 a 1998 priniesli vstup zákonodarcu do tohto nastavenia v podobe zmeny požadovanej nadpolovičnej väčšiny prednostných hlasov, ktorú musel získať konkrétny kandidát. Hranica sa znížila najskôr na 10% s ohľadom na prednostné hlasy¹⁶ a následne s ohľadom na platné hlasy strany.¹⁷ V oboch prípadoch tak zostala zachovaná prvotná podmienka pre samotné zohľadnenie celkového prednostného hlasovania v podobe zapojenia aspoň 1/10 voličov danej politickej strany. Rozsiahlu analýzu prednostného hlasovania v slovenských podmienkach ponúka Peter Spáč.¹⁸

Vyššie uvedené príklady ukazujú, že v nastaveniach oboch týchto umelých hraníc prebehli viaceré úpravy meniace ich význam v postavení voliča v hlasovacom procese.

Vo všeobecnosti sa v odbornej literatúre objavuje ako hlavné zdôvodnenie významu uzatvárajúcej klauzuly to, aby nenastávalo výrazné trieštenie politického spektra.¹⁹ To aký reálny efekt má

¹⁴ SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013, s. 41.

¹⁵ Zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.

¹⁶ Zákon č. 104/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.

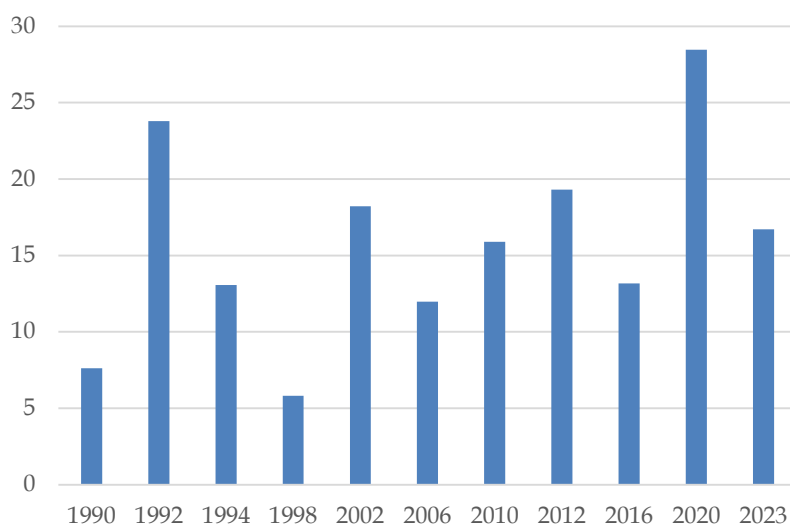
¹⁷ Zákon č. 187/1998 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení ďalších zákonov.

¹⁸ SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013, 234 s.

¹⁹ LEBEDA, T.: Hlavní proměnné proporčních volebních systémů. In: *Sociologický časopis*. 37/2001, s. 440-441.

v slovenskom prostredí, ukazuje nasledujúci graf. Najnižšia hodnota prepadnutých hlasov bola zaznamenaná v roku 1998, kedy boli politické strany v istom ohľade legislatívne donútené koncentrovať sa do väčších celkov (teda do koalícií v podobe volebných strán). Tendenčná novelizácia, ktorá eliminovala význam tvorby koalícií, bola krátko po voľbách vrátená do stavu platiaceho až do súčasnosti v nezmenenej podobe. V nej sa nepozera na podporu politických strán v koalícii, ale len na celkový zisk hlasov koalície ako celku. Napriek tomu, že sa toto nastavenie od roku 2002 neupravilo, môžeme vidieť, že sa jeho efekt výrazne menil, a to od hodnoty 11,97% v roku 2006 po 28,47% v roku 2020. Rozsah prepadnutých hlasov tak naráža na aktuálnu situáciu v straníckom systéme, v ktorom existuje, resp. neexistuje dostatočný počet subjektov schopných koncentrovať na seba požadovaný počet hlasov. Domnievame sa tak, že reálny efekt uzatvárajúcej klauzuly ovplyvňuje nielen jej výška ale aj to, do akej miery je samotné politické spektrum politických strán roztrieštené. Je tu teda prítomná aj premenná v podobe miery koncentrácie (koncentrácia – dekoncentrácia) elektorátu viazaného na politické strany.

Graf č. 1: Podiel nezastúpených hlasov v NR SR, resp. SNR po roku 1990

Zdroj: Upravené a doplnené autorom. Vychádza z: BARDOVIČ, J.: *Voľby 2020: volebná podpora a jej premeny*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2022, s. 37.

Vypuklosť možného problému v aktuálnom nastavení uzatvárajúcej klauzuly vo významnej miere ukázal rok 2020 s nateraz najvyšším nameraným podielom prepadnutých hlasov. V uvedených voľbách kandidovala jediná legislatívne priznaná koalícia (koalícia dvoch strán - Koalícia PS/Spolu). Tá musela prekročiť v zmysle platnej legislatívy 7% hranicu. Túto hodnotu ale minula len o niekoľko hlasov. Z toho vyplýva, že sa podieľala takmer z ¼ na celkovom podiele prepadnutých hlasov (28,47%). Vznikajúci problém ale navyše podčiarkuje to, že reálne nešlo v skutočnosti o jedinú koalíciu v daných voľbách. Samotná víťazná strana sa k tomu postavila veľmi pragmaticky a upravila svoj názov tak, aby zahrnul

okrem hlavnej strany aj spolupracujúce subjekty. Vo výsledku tak pred voliča prišla kandidátna listina, ktorú z legislatívneho pohľadu tvorila len jedná politická strana, avšak v praxi obsahovala už v názve niekoľko názvov politických strán (OBYČAJNÍ ĽUDIA a nezávislé osobnosti (OLANO), NOVA, Kresťanská únia (KÚ), ZMENA ZDOLA) a na samotnej kandidátnej listine mená z rôznych politických strán. Slovenský volebný systém tak dlhodobo ponúka dvojkoľajovosť v prístupe k uzatvárajúcej klauzule. V prvom prípade ide o reálne priznanie koalície s niekoľkými oficiálnymi plusmi (napríklad z pohľadu financovania kampane), no s hlavným mínusom v podobe navýšenia potrebnej hranice pre vstup do NR SR na úroveň 7%, resp. 10%. Na druhej strane sú kandidujúce nepriznané koalície na kandidátnej listine jednej z politických strán, ktoré ostávajú na základnej požiadavke pre vstup do NR SR na úrovni 5%. Vzniká tak priestor na otázku o rovnakom prístupe k mandátu a tiež k reprezentácii samotných voličov, kde priznanie koalície strán môže poškodiť jednak kandidujúce subjekty a tiež samotných voličov.

Slovenská skúsenosť nielen posledných rokov ukazuje dlhodobý trend, že politické strany neumiestňujú na svoje kandidátne listiny len svojich členov, keďže to nie je podmienka. Robia však aj to, že sa na nich objavujú cielene kandidáti iných politických strán. Vo voľbách v roku 2023 napríklad SNS deklarovala, že spája národné a konzervatívne sily. Vo výsledku tak nastala situácia, kde pri reálnej politike (na úrovni vlády, ale aj na parlamentnej úrovni) zanikli kmeňoví kandidáti SNS a sú výraznejší skôr tí externí. Keďže nejde o ojedinelý jav, vzniká legitímna otázka, akú úlohu vo voľbách plní odstupňovaná uzatvárajúca klauzula, keď je bežný štandard, že vo voľbách kandidujú koalície, len nie sú reálne formalizované. Za týchto podmienok a dokonca pri pomerne veľkej dynamike možných zmien samotných názvov politických strán je možné sa domnievať, že navýšené hranice pre koalície sú v aktuálnom

volebnom systéme skôr kontraproduktívne. Za predpokladu, ak sa nenastavia obmedzenia skladania kandidátnych listín jednotlivých politických strán, čo by ale mohlo naraziť na limity ich slobodného rozhodovania o personálnej stránke, je vhodné sa od tohto modelu odkloniť a kopírovať legislatívne nastavenie aplikované vo voľbách do Európskeho parlamentu, kde je určená jedna hranica 5% bez ohľadu na to, či ide o jednu politickú stranu alebo koalíciu politických strán. Znamená to, že by sa či už uzatvárajúca klauzula, ale aj financovanie kampane a ďalšie atribúty viazali na podanú kandidátnu listinu, a to nezávisle od toho, či ide o jednu politickú stranu alebo koalíciu politických strán. V nadväznosti na to preto navrhujeme nasledujúce paragrafové znenie v zákone č. 180/2014 Z. z.:

Podmienky prideľovania mandátov

§ 66

(1) Štátna komisia zisťuje, koľko platných hlasov celkovo bolo odovzdaných pre každú kandidátnu listinu politickej strany alebo koalície.

(2) Štátna komisia ďalej zisťuje, ktoré kandidátne listiny politických strán alebo koalícií získali menej ako päť percent z celkového počtu odovzdaných platných hlasov.

(3) Kandidátne listiny politických strán alebo koalícií, ktoré získali viac hlasov z celkového počtu odovzdaných platných hlasov, ako je uvedené v odseku 2, postupujú do príslušného prideľovania mandátov. Na platné hlasy odovzdané kandidátnym listinám politických strán a koalícií podľa odseku 2 štátna komisia neprihliada.²⁰

²⁰ Paragrafové znenie predstavuje modifikáciu aktuálneho znenia s ohľadom na navrhované úpravy, konkrétne ide o § 66 zákona č. 180/2014 Z. z.

Záver

Podoba uzatvárajúcej klauzuly sa menila viackrát v priebehu 90. rokov. Súčasťou toho boli aj tendenčné úpravy. Od volieb v roku 2002 sa však ustálila v konštantnej podobe a používa sa v nej až dodnes. Prax ukazuje, že pôvodná myšlienka vytvorenia trojstupňovej hranice naráža v aktuálnom nastavení na výrazné limity. Prakticky bezproblémové obídenie tejto hranice sa dá nájsť opakovane v jednotlivých voľbách, pričom jej skutočnú dvojkoľajovosť najvýraznejšie ukázal rok 2020. Z uvedeného dôvodu pri aktuálnom legislatívnom prostredí chápeme túto podobu ako skôr kontraproduktívnu a navrhujeme priklonenie sa k existencii jednej preddefinovanej hranici na úrovni 5%, ktorá sa bude viazať na podanú kandidátnu listinu a nebude riešiť, či ide o jednu politickú stranu alebo koalíciu viacerých politických strán. V tomto prípade sa vytvoria podmienky pre rovnosť v prístupe k mandátu pre každú kandidátnu listinu a tiež rovnosť v reprezentácii hlasu voliča.

Literatúra:

- BARDOVIČ, J.; MIHÁLIK, J.: *Equality implies proportionality: Assessing the (dis)proportionality of constituencies created for the 2022 Slovak regional elections*. In: *Politics in Central Europe*. 19/2023, s. 645-666.
- BARDOVIČ, J.: *Voľby 2020: volebná podpora a jej premeny*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2022, 155 s.
- BARDOVIČ, J.: *Volebné systémy na úrovni samosprávnych krajov a ich limity*. Trnava: UCM v Trnave, 2024, 172 s.
- DANČIŠIN, V.: *Priestorová organizácia volieb a diferenciácia volebných výsledkov a ich vplyv na vytváranie zastupiteľských zborov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2019, 183 s.

- DANČIŠIN, V.: *Problematicky utvorené volebné obvody pre voľby do VÚC v Slovenskej republike*. In: *Politologická analýza regionálnych volieb 2017 na Slovensku*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 11-30.
- CHARVÁT, J.: *Single Nationwide Electoral District, Proportionality, and Territorial Representation: a Case Study of the Slovak Parliamentary Elections*. In: *Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques*. 2017, s. 56-67.
- CHYTILEK, R. (et al.): *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009, 376 s.
- LEBEDA, T.: *Hlavní proměnné proporčních volebních systémů*. In: *Sociologický časopis*. 37/2001, s. 425-448.
- ONUFRÁK, A.: *Jeden volebný obvod: Nevýhoda pre regióny, výhoda pre Bratislavu*. In: *Volebné zákony v podmienkach Slovenskej republiky*. Trnava: Acta Universitatis Sanctorum Cyrilli et Methodii Tyrnaviae Res Publica, 2011, s. 65-80.
- SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov. Preferenčné hlasovanie v slovenských parlamentných voľbách*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013, 234 s.
- Zákon č. 104/1992 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.
- Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 187/1998 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení ďalších zákonov.
- Zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.
- Zákon č. 223/1999 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Dezinformace a ideologická propaganda v kontextu ohrožení vnitřní bezpečnosti¹

Josef Smolík

In the present text we address the issue of progressivism as an ideology and examine its form implemented in practice in Slovakia. The aim of the article is to find out the nature of progressivism in practice in Slovakia. In the hypothesis we assume that progressivism is presented in practice in Slovakia by political thinking and political activity, the consequences of which are depoliticisation and dogmatization. We suggest that these two facts are (un)intended product of the normalization of the current state of society and politics in order to its stabilisation and harmonisation. We also find that the nature of progressivism in practice correlates with its antagonism, which is radical conservatism manifested by populist doctrine. We conclude that the trend in fact set may threaten the already fragile democracy of the Slovakia.

Motto:

„Jak říká staré přísloví, média vám nutně neřeknou, co si myslet, ale řeknou vám, na co myslet a jak na to myslet.“

McCHESNEY, R. W.: *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*, s. 16.

Úvod

Politická komunikace v současné politologické literatuře zahrnuje rozsáhlou škálu problémů a témat, přičemž smyslem konceptu je obsáhnout co nejširší síť vztahů propojujících společnost a mocenské instituce.²

Problematika dezinformací a ideologické propagandy je součástí debat ohledně politické komunikace, a vlivu (sociálních) médií

¹ „Tento příspěvek je výsledkem projektu *Odolnost příslušníků Policie České republiky vůči dezinformačním vlivům a možnosti posilování jejich rezistence prostřednictvím vzdělávání* VK01020187, zkráceně DEZINFOPOL, který byl podpořen Ministerstvem vnitra ČR z Programu Otevřené výzvy v bezpečnostním výzkumu 2023-2029, zkráceně OPSEC.“

² ŘÍCHOVÁ, B.: *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál, 2002, s. 163-164.

na chování jedinců, skupin i společností. Tyto fenomény mohou posilovat či ohrožovat stabilitu společnosti, podporovat nebo naopak brzdit společenské změny od změn strukturních po technologické inovace.³

V dnešní digitální éře jsou dezinformace a ideologická propaganda stále naléhavějšími hrozbami pro stabilitu a bezpečnost společnosti po celém světě. Dezinformace, které zahrnují nesprávné informace, misinformace a konspirační teorie, mají schopnost výrazně ovlivnit veřejné mínění a destabilizovat demokratické procesy. Bezpečnostní složky hrají klíčovou roli v boji proti těmto hrozbám, a to nejen prostřednictvím odhalování a potírání dezinformací, ale také jejich prevencí. Dezinformace jsou výzvou pro informatiku, sociologii, právní vědu, filozofii, psychologii, ale i bezpečnostní studia.⁴

Ideologická propaganda je další složkou této problematiky, která často slouží jako nástroj hybridního válčení a má za cíl manipulovat veřejností a podkopávat národní (vnitřní) bezpečnost. Tento článek vychází z relevantní literatury a bezpečnostních dokumentů České republiky, které poskytují cenný rámec pro porozumění těmto fenoménům a jejich řešení. Pro pochopení a efektivní reakci na dezinformace a propagandu je nezbytné analyzovat jejich zdroje, šíření a dopady. Klíčové je rovněž zvyšování povědomí veřejnosti a posilování odolnosti společnosti vůči těmto hrozbám. Cílem tohoto článku je nabídnout stručný pohled na problematiku dezinformací a propagandy, a zdůraznit význam jejich zvládnutí pro ochranu demokratických hodnot a národní bezpečnosti.

³ Srov. JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B.: *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003, s. 151.

⁴ BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy information in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018, s. 7-8.

Metodologické ukotvení příspěvku: interpretativní výzkum

Tento příspěvek je metodologicky zakotven v rámci **interpretativního výzkumu** (*interpretative research*), jenž umožňuje analyzovat, jak aktéři – v tomto případě politické strany, státní instituce a další relevantní subjekty – konstruují a sdílejí významy spojené s dezinformacemi a propagandou. Interpretativní přístup zde umožňuje odhalit subjektivní a intersubjektivní významy, které jsou těmto jevům přisuzovány, a to jak v kontextu **Bezpečnostní strategie České republiky (BS ČR)**, tak v komunikaci jednotlivých politických stran.⁵

Výzkum dezinformací a propagandy na základě interpretativní metodologie poskytuje nástroj pro hlubší porozumění vzorcům komunikace jak mezi státními institucemi, tak mezi politickými stranami a občany. Zkoumání těchto jevů (a jejich konceptualizace) může také přispět k formulování strategií na zmírnění negativních dopadů dezinformací nebo posílení odolnosti společnosti vůči propagandě. Interpretativní výzkum zde slouží jako základní kámen, na němž lze stavět nejen teorie, ale i konkrétní doporučení pro politickou a bezpečnostní praxi.

Tento přístup umožňuje nejen popsát, ale i porozumět dynamice dezinformačních a propagandistických kampaní a jejich vlivu na rozhodování politických aktérů i na vnímání bezpečnostních hrozeb ve společnosti.

Dynamika a změny v komunikačních tocích

Sociální komunikaci popsal pomocí jednoduché věty - „Kdo - říká co - komu - jak - a s jakým výsledkem“ - americký politolog Harold D. Laswell již roku 1948. Existuje tedy určitý subjekt (KDO), který

⁵ BENEŠ, V.; CÍSAŘ, O.; DRULÁK, P.: Výzkum politiky a jeho metodologické a normativní souvislosti. In: *Metodologie výzkumu politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019, s. 25.

komunikuje (ŘÍKÁ) určité sdělení (CO) určitému objektu (KOMU). Ke komunikaci využívá různých prostředků a způsobů (JAK) a dochází zde ke zpětné vazbě, tedy reakci na komunikaci (S JAKÝM VÝSLEDKEM).⁶

Významný americký psycholog a psychoterapeut Paul Watzlawick konstatoval, že skutečnost (tj. realita) je výsledkem komunikace (z lat. *communicatio*, tj. vespolečné účasti).⁷ Skutečnost však nemá pouze jednu podobu (*v postpravdivé politice* či *dobře popravdivé*), ale existuje v mnoha různých pojetích skutečnosti, které si odporují, a to i přesto, že všechny vznikly prostřednictvím komunikace.⁸

Nejběžnější způsob rozlišování jednotlivých typů komunikace se děje podle toho, v jaké rovině organizace (uspořádání) společnosti se komunikace odehrává. Komunikaci lze dělit na: 1) intrapersonální (komunikace se sebou samým, např. při zpracování nového poznatku jedincem či zvažování výhod různých řešení před rozhodnutím); 2) interpersonální (komunikace mezi dvěma až třemi lidmi, tedy dyadická či triadická); 3) skupinovou (komunikace uvnitř nějaké ustavené skupiny); 4) meziskupinovou (komunikace mezi ustavenými skupinami); 5) institucionální/organizační; 6) celospolečenskou.⁹

V tomto kontextu je také zmiňován fenomén masových médií, především sociálních sítí, které mají výrazný vliv na myšlení, ale i chování a prožívání jedinců, na jejich hodnocení a emocionálním prožitku vztahujícím se ke konkrétním bezpečnostním situacím (dnes se jedná o terorismus, imigraci, rusko-ukrajinský konflikt atp.).¹⁰

⁶ POSPÍŠIL, J.: *Jak na média*. Kralice na Hané: Computer Media, 2011, s. 20.

⁷ Podrobněji viz WATZLAWICK, P.: *Jak skutečná je skutečnost. Mylné představy, klamání, porozumění*. Hradec Králové: Konfrontace, 1998.

⁸ Srov. FTOREK, J.: *Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 187; GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPRESS, 2018, s. 105.

⁹ Srov. McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999.

¹⁰ NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 90.

Svět (sociálních) médií je značně dynamický, difuzní a neustále se proměňující, často připomínající až anarchické struktury, v nichž chybí jasná pravidla a hierarchie, což vytváří prostor pro kreativitu i dezinformace. Obtížně lze také identifikovat, zda zprávy jsou pravdivé, či lživé. S touto problematikou jsou často spojovány tzv. alternativní média, která se odlišují od mainstreamových (hlavních) médií svou formou, obsahem, přístupem nebo ideologií. Zatímco mainstreamová média, jako jsou velké televizní stanice, noviny či rádia, se většinou snaží dodržovat žurnalistické standardy a oslovují široké publikum, alternativní média se často zaměřují na určité skupiny lidí a nabízejí obsah, který může být v rozporu nebo alternativou k oficiálnímu diskurzu.¹¹

Pro alternativní média je také charakteristické, že se staví do opozice vůči „dominujícím“ prvkům veřejnosti či poskytují jiný způsob výkladu dominantní společenské ideologie a mediových informací.¹²

V prvním čtvrtletí 21. století jsme tak svědky procesů tzv. medializace a virtualizace, které umožňují sofistikovanými metodami (např. úpravou vizualizace, hlasu, mimiky atp.) manipulovat s veřejností (např. v podobě falešných videoprezentací za využití umělé inteligence, tzv. *deepfake video*).¹³

V tomto kontextu se stále více diskutuje o nových informačních technologiích, sociálních sítích, kyberbezpečnosti a souvisejících tématech. Také je zřejmé, že získávání, využívání a zpracovávání dat a informací, které se týkají mj. bezpečnosti, má i své negativní stránky, které se projevují ve zneužívání dat, jejich prodávání atp. Součástí této

¹¹ Srov. FTOREK, J.: *Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 75-77; GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPRESS, 2018, s. 59.

¹² NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 17.

¹³ KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 44.

problematiky jsou i nelegální odposlechy, nabourávání emailových schránek atp.

Zejména veřejný prostor sociálních sítí a virtuální komunikace odráží nejčitelněji vlny dezinformačních kampaní, zahrnující konspirační teorie, hoaxy, misinformace aj., jejichž cílem je delegitimizování státní agendy s projevy systematického porušování právních norem a nenávistných projevů.¹⁴

Na společenské úrovni sociální sítě usnadňují šíření informací a umožňují rychlou organizaci různých občanských hnutí či kampaní, což podporuje sociální změny a aktivismus. Umožňují rovněž demokratizaci veřejné debaty, protože každý má možnost vytvářet a sdílet obsah. Tyto platformy ovšem často fungují jako prostor pro šíření extremismu a společenské polarizace, protože jejich algoritmy upřednostňují obsah vyvolávající silné emoce. To vede ke vzniku „sociálních bublin“, ve kterých lidé konzumují pouze obsah odpovídající jejich názorům, což snižuje otevřenost vůči odlišným perspektivám. Důvěra ve veřejné instituce a tradiční média může být také narušena šířením dezinformací, zejména během politických kampaní. Současně existuje i otázka soukromí, protože uživatelská data jsou často využívána komerčními subjekty pro personalizovaný marketing, což může ovlivnit spotřebitelské chování. Tímto způsobem sociální sítě formují jak jednotlivé životy, tak širší společenské a ekonomické procesy, a jejich dopad je třeba vnímat v celé šíři – jako příležitost i výzvu.

Dezinformace: definice a obsah termínu

Definovat dezinformace je poměrně obtížný úkol, nicméně existuje obecná shoda na tom, že dezinformace je specifické označení pro šíření zavádějící (lživé) informace. Termín dezinformace označuje cíleně

¹⁴ STRNAD, Š.; KRÍŽEK, L.: *Protivládní extremismus – konspirace a delegitimizace státu s implikací pro Českou republiku*. In: *Politické vědy*, 1/27, 2024, s. 130.

upravenou, lživou, nepravdivou či zkreslenou zprávu. Tato zpráva (dezinformace) je šířena se záměrem ovlivnit myšlenky, názory, postoje či hodnoty určitého jednotlivce, skupiny lidí, komunity, menšiny nebo i celé populace. Dezinformace se významově kryje jak s fake news, tak s některými hoaxy či konspiracemi.¹⁵

Systematický šířená dezinformace (či přímo dezinformační kampaň) má u cílové skupiny vytvořit či formovat určitý dojem o událostech či osobách a případně pak s jejími konzumenty manipulovat. Šířením a odhalováním dezinformací se v posledních letech věnuje velká pozornost. Dezinformace mohou být šířeny v rámci politické ideologie, ale mohou být šířeny pouze k obecné manipulaci. Nejúčinnější dezinformace jsou vždy založené alespoň z části na pravdivé informaci. Nejčastěji bývají dezinformace využívány ve zpravodajství, převážně ve válečném, v politice, špionáži, publicistice, v rámci propagandy či v reklamě.¹⁶

K hlavním charakteristikám patří:

- a) nepravdivost – informace jsou záměrně nepravdivé, vykonstruované a zavádějící;
- b) úmyslnost – šíření těchto informací je cílené, mající záměr ovlivnit názory, chování, myšlení a rozhodovací procesy u cílového publika;
- c) manipulace – cílem je ovlivnit veřejné mínění a v důsledku ovlivňovat politickou, sociální či ekonomickou dimenzi konkrétního státu (organizace, firmy atp.);

¹⁵ Blíže viz NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 18; KOLOMAŽNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 20; VERNER, P.: *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, s. 16; BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy information in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018, s. 29-33.

¹⁶ GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.; Zvol si info: *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018.

- d) forma – dezinformace mají různé podoby, například textové, obrázkové či již zmíněných videí (i v podobě videí upravených) či filmů. Často se jedná o kombinaci všech těchto forem;
- e) kontext – v případě dezinformací se jedná o informace vytržené z kontextu, selektivně interpretované atp.

Dezinformace nemusí šířit pouze jednotlivci nebo zájmové skupiny, ale také vlády, zpravodajské služby, případně slouží jako součást informačních operací v rámci ozbrojeného konfliktu.¹⁷

Ideologická propaganda a PR

Propagandu (z lat. *prōpāgāre*, rozhlašovat, rozšiřovat, rozmnožovat) lze definovat jako záměrnou a systematickou snahu o formování představ, ovlivňování a usměrňování citů, vůle, postojů, názorů, mínění a chování lidí za účelem dosažení takové reakce, která je v souladu s úmysly a potřebami propagandisty.¹⁸ Ve své podstatě je nadřazena dezinformacím a funguje jako ideový nástroj k jejich šíření. Jedná se o rozšiřování názorů a informací za účelem podpory určitých postojů nebo jednání mas ovládaných skupinou, která danému okruhu lidí vládne pomocí ideologie.¹⁹ Propaganda má negativní konotace, často se tento termín objevuje i v diskusích představitelů politických stran, kdy je srovnáván vnímán jako nástroj pro rozšiřování či prosazování konkrétní politické ideologie.²⁰

¹⁷ KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 21.

¹⁸ REIFOVÁ, I. (et al.): *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 192, s. 182; GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018, s. 15-17.

¹⁹ KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 28.

²⁰ Viz BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy information in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018, s. 33.

Ideologická propaganda (či propaganda idejí), tj. konkrétnější typ propagandy, je komunikace zaměřená na šíření a upevňování určité ideologie či soustavy hodnot a přesvědčení ve společnosti.²¹ Je specifická tím, že využívá zjednodušená sdělení, manipulativní techniky a emocionálně působící symboly k získání souhlasu či podpory pro určitou politickou, náboženskou nebo sociální myšlenku. Cílem je ovlivnit názory a chování jednotlivců tak, aby přijali a podporovali předkládané ideje jako univerzálně platné či jediné správné, přičemž často potlačuje nebo znehodnocuje alternativní pohledy. Typickým rysem je opakování klíčových sdělení a konstrukce dichotomie „my“ versus „oni“, čímž se posiluje identifikace adresátů s danou ideologickou skupinou či světovým názorem.

Lze souhlasit s Tábořským, že historie a zejména její dovedná interpretace patří k jednomu z nejčastěji používaných propagandistických technik. Historické paralely, často všemožně překroucené, jsou součástí ideologické propagandy.²²

Účinnost propagandy se s příchodem každé nové komunikační technologie vždy skokově posunula: například když létáky a noviny nahradilo rádio a televize. S každou novou technologií dramaticky vzrostl počet lidí, které bylo možné naráz oslovit. Pochopitelně zásadní byl příchod internetu, který umožňuje, aby prakticky kdokoli s minimálními náklady šířil svá sdělení obrovskému okruhu lidí.²³

Internet je prakticky kombinací všech typů médií, jejich doplněním. Jeho hlavní doménou je aktuálnost a rychlost přenosu sdělení. Jde o moderní a velmi progresivní médium, které však stále jako by

²¹ Srov. VERNER, P.: *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, s. 17.

²² Srov. TÁBORSKÝ, J.: *V síti [dez]informací. Proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 172.

²³ TÁBORSKÝ, J.: *V síti [dez]informací. Proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 24; VERNER, P.: *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, s. 15.

sekundovalo klasickým médiím. Jeho nespornou výhodou je interaktivita, díky níž je možná okamžitá reakce publika, a hypertextualita, která umožňuje podívat se na problém z více stran. Zásadní silnou stránkou internetu je možnost předávání aktuálních informací on-line a bez hranic. Slabou stránkou je v mnoha případech důvěryhodnost informací.²⁴

V současnosti se také vedou diskuse, zda internet a sociální sítě nestojí za krizí seriózní žurnalistiky, protože dnes každý uživatel sítě může být novinářem, youtuberem, influencerem atp.²⁵ Rozpoznání pravdy od lži, faktů od názorů může být v nepřehledném množství internetových zdrojů obtížné.²⁶

V prostředí sociálních sítí se v kontextu propagandy také řeší problematika tzv. politických botů (*political bots*), což jsou automatizované programy užívající algoritmy ke generování politických zpráv na sociálních sítích. Tyto politické boty jsou navrženy k šíření politických obsahů, manipulaci s veřejným míněním či ovlivňováním politických diskusí. Tyto politické boty mohou masově sdílet zprávy, vytvářet falešný dojem podpory nebo recyklovat určitá témata (narrativy) ve veřejném prostoru.²⁷

Lze tedy konstatovat, že nástup moderních informačních a komunikačních technologií propagandě, reklamě, PR

²⁴ POSPÍŠIL, J.: *Jak na média*. Kralice na Hané: Computer Media, 2011, s. 43.

²⁵ Srov. McCHESNEY, R. W.: *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimmus, 2009, s. 72-76.

²⁶ NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018, s. 14.

²⁷ BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy information in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018, s. 53; srov. GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018, s. 91.

a dezinformačním kampaním dodal rozměr, který byl ještě před pár lety naprosto nepředstavitelný.²⁸

Informace, misinformace, konspirační teorie

Pokud se máme zaměřit na dezinformace, je také vhodné definovat informace. Obecně se jedná o sdělení (zdroj poznání) za účelem komunikace. Informace svým vlivem zasahují do všech činností člověka. Informace v kontextu mediální komunikace má osvětlit předchozí nejistotu, má tedy zmírnit nepředvídatelnost, možnosti volby či otevřenost. V případě, že neexistuje nejistota a zpráva je předvídatelná, nejedná se o informaci.²⁹

Dnešní doba se vyznačuje přemírou informací. Můžeme hovořit o informačním přesycení či zahlcení. Lidé se díky médiím, sociálním sítím či reklamám dostávají k obrovskému množství (často naprosto nepotřebných) informací, mnohonásobně většímu množství, než k jakému měli přístup kdykoliv dříve, těmito informacemi bývají přehlčeni a přestávají se v nich orientovat. Následně pak ztrácí schopnost informace vyhodnocovat a využívat je. Ověřování informací je často také časově náročné, což vede k možnostem, jak informace deformovat, upravovat a záměrně s nimi manipulovat. Mezi základní kvalitativní znaky informace řadíme: validitu, sdělnost (srozumitelnost), rozsah přiměřený účelu informace, aktuálnost, pravdivost a ověřitelnost. V případě, že je nějaký z těchto znaků informace porušen, je informace znehodnocena a může se stát klamnou. Každá informace může být upravena na dezinformaci, přičemž hlavní nevýhodou pravdivé informace je, že se k ní dá vytvořit hned několik nepravdivých verzí (dezinformací).

²⁸ TÁBORSKÝ, J.: *V síti [dez]informací. Proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 31; KŘEČEK, J.: *Politická komunikace. Od Res Publica po public relations*. Praha: Grada, 2013, s. 113.

²⁹ REIFOVÁ, I. (et al.): *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 87.

K termínům informace/dezinformace se někdy přiřazuje i termín misinformace, která byla dříve označována za fámu, což liší misinformaci od dezinformace především z hlediska záměru, kdy misinformace je šířena náhodně, neplánovitě a nemá za cíl poškodit cílové publikum.³⁰ Misinformace se v minulosti šířili v přímé komunikaci, později v podobě mediálních zpráv či na sociálních sítích. Misinformace často má určité pravdivé jádro (základ), ale jelikož bývá šířená slovně, podrobnosti se vytrácí či transformují. V dnešní době se misinformace šíří i skrze média. Děje se tak z důvodu stále rychlejšího a co nejaktuálnějšího šíření zpráv, často na úkor právě ověřování zdrojů a informací.³¹

K sofistikovaným teoriím pracujícím s dezinformacemi patří systémy (alternativní doktríny), které označujeme jako konspirační teorie (často pracující s informací o tajném spiknutí mocných osob v pozadí).³²

Konspirační teorie často podsouvají iracionální informace, nicméně zastánci těchto teorií informace nekriticky přijímají. Konspirační teorie nejsou spjaté s moderní dobou, ale vyskytovaly se již ve starověku a ve středověku. Často tyto konspirační teorie byly ovlivněny náboženstvím, sektářstvím a spojovány s etnicitou (např. v kontextu židovského plánu na ovládnutí světa, zednářských lóží atp.).

Konspirační teorie lze rozdělit na několik typů, které se často doplňují či jsou kombinovány:

³⁰ Srov. KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 13; GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P; *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018, s. 8.

³¹ Srov. KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 17.

³² FTOREK, J.: *Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války*. Praha: Grada Publishing, 2017, s. 151.

- a) politické konspirační teorie – jedná se o teorie vztahující se k politickým událostem, které hledají alternativní příčiny (např. smrt Johna F. Kennedyho, Alexandera Dubčeka atp.). Vždy je hledán důvod či primární motiv, proč se událost stala a z jakého důvodu;
- b) ekonomické konspirační teorie – jedná se o záměrné manipulace finančních elit či nadnárodních korporací, které mají zájem výrazně ovlivňovat ekonomické systémy a hospodářský vývoj tak, aby znásobili své jmění. Často se tyto teorie vztahují k antisemitským (protižidovským) konspiračním teoriím;
- c) vědecké a technologické konspirační teorie – tyto teorie pracují s fenoménem, že technologický vývoj je ovlivňován utajenou skupinou, která má zájem na utajování skutečného vědeckého pokroku (jedná se například o léky na rakovinu, zpomalení procesů stárnutí atp.);
- d) zdravotnické konspirační teorie – týkající se oblasti zdraví a medicíny (např. záměrné šíření nemocí, například pandemie Covid-19, vliv očkování u dětí na výskyt autismu atp.);
- e) historické konspirační teorie – týkají se reinterpetací určitých historických událostí či faktů. Asi nejznámější je teorie o utajeném životě A. Hitlera v Latinské Americe či utajeném životě E. Presleyho atp.;
- f) náboženské konspirační teorie – jedná se o sektářské přístupy, které například napadají Vatikán za určité utajování informací vztahující se k Ježíši Kristu, případně týkající se mimozemských civilizací atp.
- g) mimozemské (UFO) konspirační teorie – tento typ konspiračních teorií se týká existence mimozemských civilizací a jejich kontaktů se Zemí. Příkladem mohou být informace

o tajných schůzkách vlád mocných států s mimozemšťany, resp. o haváriích raket UFO atp.);

- h) sociální konspirační teorie – tento typ se zaměřuje na odhalování manipulace ze strany mocných vlád světa, které mají za cíl nastolení totalitní světovlády pomocí kontroly společnosti. Například se jedná o teorii nastolení „Nového světového řádu“ (NWO). Tato teorie je často spjata i s tím, že by se měla redukovat světová populace (např. v podobě pandemie, válečných konfliktů atp.).³³

Jednotlivé konspirační teorie se mohou vzájemně posilovat, a utvářet systém „alternativního“ pohledu na vývoj globální společnosti. Tyto teorie jsou často poměrně rezistentní vůči logické argumentaci a racionalitě.

Manipulace na internetu

V období pandemie nemoci Covid-19 docházelo ke zvýšenému pronikání tzv. dezinformačních narativů do české společnosti a zvýšení dynamiky šíření dezinformací (nejenom) na sociálních sítích (Facebook, weby tzv. kvazimediální scény, řetězové e-mailly atp.).³⁴

Zajímavou manipulací je i počet jednotlivých diskutujících, kteří jsou často tzv. anonymními profily (s vymyšlenou identitou, bez fotografie a bez podrobnějších informací atp.). Počet falešných profilů neexistujících lidí je na internetu značný. Ne vždy se dají rozeznat na první pohled. Proto není těžké vzbudit dojem, že většina

³³ Srov. GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018, s. 49-51.

³⁴ STRNAD, Š.; KRÍŽEK, L.: *Protivládní extremismus – konspirace a delegitimizace státu s implikací pro Českou republiku*. In: *Politické vedy*, 1/27, 2024, s. 147; KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 12.

společnosti schvaluje nějaký názor, ačkoli se o skutečnou většinu nejedná ani omylem.³⁵

Dalším ovlivňováním je tzv. *trolling*, který představuje záměrné a opakované jednání uživatele s cílem provokovat, urážet nebo vyvolávat konflikty v online prostředí. Trolling není vždy přímo spojen s nesouhlasem či odlišnými názory, ale často jde o úmyslné narušování diskuzí nebo záměrné vkládání provokativního obsahu, který má způsobit emocionální reakci ostatních. V odborné literatuře bývá trolling označován jako forma online manipulace, která využívá provokativní a agresivní komunikaci k dosažení zábavy, kontroly či destrukce komunikace ve veřejných diskuzích.³⁶

Trolling může sloužit k dosažení několika cílů – od osobního uspokojení trolla, který sleduje, jak oběť emocionálně reaguje, až po strategické snahy narušovat veřejné diskuze či společenský diskurz. Motivace trollů se dělí na individuální a strategické: zatímco individuální trollové často usilují o pozornost nebo mají pocit nadřazenosti, organizovaný trolling může být nástrojem politických aktérů nebo skupin pro ovlivňování názorů a veřejného mínění. Jedním z projevů organizovaného trollingu je například tzv. *astroturfing*, kdy se trolly vytváří falešný dojem masové podpory nebo odporu vůči určitému tématu.³⁷

Trolling úzce souvisí s fenoménem dezinformací, jelikož oba jevy se často prolínají při manipulaci veřejnosti a narušování informačního prostoru. Dezinformační kampaně mohou využívat trollování jako prostředek k šíření falešných zpráv, posilování polarizace nebo zasévání nedůvěry ve veřejné instituce. Organizované dezinformační

³⁵ TÁBORSKÝ, J.: *V síti [dez]informací. Proč věříme alternationím faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 125.

³⁶ BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy information in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018, s. 88.

³⁷ Srov. GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018, s. 54.

sítě často nasazují trollovací taktiky, aby ovlivnily algoritmy sociálních sítí a posílily dosah zavádějících informací. Trolling tedy nefunguje pouze jako izolovaný akt narušování komunikace, ale může být klíčovým nástrojem při prosazování dezinformační agendy a destabilizaci společenského dialogu.

Dezinformace a role bezpečnostních složek v České republice

Klíčovým tématem dnešní doby je nepochybně boj proti dezinformacím. Státy, mezinárodní instituce i privátní sektor hledají nástroje, jak zamezit jejich šíření a eliminovat jejich dopady.³⁸

Dezinformační kampaně jsou i podstatnou součástí tzv. hybridního válčení. I proto se touto agendou zabývají i bezpečnostní složky ČR.³⁹

Situací spjatou s dezinformacemi se věnuje nejenom Vláda ČR, ale i jednotlivá ministerstva (především Ministerstvo vnitra a Ministerstvo obrany) či konkrétní bezpečnostní složky (zpravodajské služby, Policie ČR).

Medializovaný byl především Krizový informační tým (KRIT) působící na MV ČR, který má za cíl bojovat s dezinformacemi a radikalizací české společnosti, přičemž má vyvracet hoaxy, dezinformace, konspirační teorie atp. Debaty o potírání dezinformací také ve veřejnosti vedou k reakcím a diskusím o novodobé cenzuře a nastolování „jediné pravdy“. Diskuse se tak týkají hranic svobody projevu a svobody sdružování. Zároveň se tyto diskuse projevují i v nastolování a úpravě některých trestných činů, což je odborná a náročná diskuse narážející na základní lidská práva. Dezinformace

³⁸ KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 13.

³⁹ Podrobněji viz DANICS, Š.; SMOLÍK, J.; STRNAD, Š.: *Aspekty bezpečnostní politiky*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2024, s. 220; KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 88.

(fabulace) týkající se nepodstatných „alternativních“ pravd lze stíhat pouze obtížně, nicméně systematické, sofistikované postupy, které vedou k realizaci např. deepfake videí postihovat lze. I proto, že tyto prvky mohou výrazně ovlivňovat demokratický průběh voleb. Šíření dezinformací může být přímo součástí informační války. Hybridní neboli informační válka je založena na pokusu o rozklad demokratické společnosti a jejích institucí. Cílovým stavem je především nedůvěra a nejistota, případně i strach a panika ve společnosti. Co je však podstatné, je fakt, že boj s dezinformacemi nemůže být veden snahou „politické elity“ eliminovat své vyzyvatele v demokratickém soupeření ve volbách.⁴⁰

U některých komplikovaných otázek, které se týkají strategických zájmů ČR nelze hledat jednoduché odpovědi, resp. nelze nesouhlasné a kritické přístupy (koncepty, teorie) označit automaticky jako dezinformace či konspirační teorie.

Bezpečnostní složky ČR by měly hrát jednu z klíčových rolí v boji se skutečnými dezinformacemi. K hlavním úkolům tak lze přiřadit:

- a) monitorování a analýzu dezinformací, případně identifikaci původce těchto sdělení;
- b) identifikace aktérů, kteří se podílí na dezinformačních kampaních;
- c) proaktivní opatření (např. blokování webových stránek, vysvětlování dezinformací);
- d) vyšetřování a právní konsekvence (obvinění z trestné činnosti – např. z hlediska vyvolání paniky);
- e) kooperace s ostatními institucemi (např. s Národním úřadem pro kybernetickou a informační bezpečnost, NÚKIB);

⁴⁰ Podrobněji viz DANICS, Š.; SMOLÍK, J.: *Czech Security Policy in the Context of the Hybrid Warfare in Ukraine*. In: *30 Years of the Visegrad Group. The war in Ukraine and the policy of the V4 countries*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2023, s. 123-152.

- f) osvětu (informační kampaně);
- g) podíl na legislativním procesu (např. Implementaci konkrétních vyhlášek, zákonů atp.);
- h) podporu technologických nástrojů a inovací k odhalování dezinformací (např. v podobě podílu na grantových soutěžích jako gestor těchto aktivit).⁴¹

Další institucí působící v ČR je Centrum proti terorismu a hybridním hrozbám (CTHH), které funguje od začátku roku 2017 pod Ministerstvem vnitra ČR. Náplní jeho práce je kromě řady jiných věcí také boj proti dezinformacím.⁴²

Kromě CTHH v roce 2023 vznikl *Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost* (NÚKIB), který také posiluje odolnost ČR vůči hybridním hrozbám a zahrnuje i otázky dezinformací. Česká vláda si klade za cíl zvyšovat odolnost společnosti vůči dezinformacím, a proto také pracuje na zlepšení spolupráce mezi státními a nestátními organizacemi v této oblasti.⁴³

KRIT, CTHH, NÚKIB a další podobné iniciativy pomáhají zvyšovat odolnost společnosti tím, že poskytují nástroje, jak rozpoznat a reagovat na dezinformace, a podporují spolupráci na všech úrovních.

Agendu dezinformací vnímají v současnosti všechny relevantní politické strany v ČR, což se také promítlo do již zmiňované Bezpečnostní strategie z roku 2023 (především v souvislosti s aktivitami Ruské federace či Čínské lidové republiky) či veřejně

⁴¹ Srov. KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 63-64.

⁴² TÁBORSKÝ, J.: *V síti [dez]informací. Proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020, s. 198.

⁴³ Kolektiv autorů pod vedením Ministerstva zahraničních věcí ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2023, s. 28.

prezentovaných výstupů českých zpravodajských služeb (Bezpečnostní informační služby, Vojenského zpravodajství).⁴⁴

Fenomén dezinformací je také součástí jednotlivých politických debat a komunikačních výstupů jednotlivých politických stran. Na úrovni konkrétních opatření se také zmiňuje tzv. strategická komunikace (státu, vlády, konkrétních ministerstev či institucí).⁴⁵

Diskuse

Vztah mezi svobodou alternativních médií a ochranou vnitřní bezpečnosti představuje složitý balanc mezi dvěma základními hodnotami – svobodou slova a zajištěním bezpečnosti společnosti.⁴⁶

Alternativní média mohou být užitečná tím, že poskytují prostor pro názory a informace, které nejsou vždy zastoupeny v mainstreamových médiích, což přispívá k pluralitě názorů a rozšiřuje veřejnou debatu. Pokud by však byla svoboda těchto médií přísně omezována, existuje riziko vzniku cenzury a narušení demokratických principů, které zahrnují právo na svobodné vyjadřování a přístup k různým názorovým proudům. Přílišné potlačování alternativních zdrojů informací může vyvolat nedůvěru k oficiálním institucím a vést k pocitu, že vláda nebo mocenské struktury skrývají pravdu.

Česká (i slovenská) společnost je vůči prvkům cenzorních opatření velice kritická, což do určité míry souvisí se zkušenostmi pamětníků z období před rokem 1989.⁴⁷ Je nezbytné mít zákony, které brání

⁴⁴ Kolektiv autorů pod vedením Ministerstva zahraničních věcí ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2023; srov. KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 221-222.

⁴⁵ Srov. KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 113.

⁴⁶ KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023, s. 149.

⁴⁷ Srov. JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B.: *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003, s. 151.

nedotknutelnost svobody slova, a je nutné prosazovat klima, které je k alternativním (opozičním, nemainstreamovým) názorům přívětivé.⁴⁸

Na druhou stranu však zcela neomezený prostor pro alternativní média může vytvářet bezpečnostní rizika, zejména pokud tyto platformy slouží k šíření dezinformací, nenávisti nebo extremistických názorů. V prostředí, kde jsou informace šířeny bez regulace, mohou být občané snadno manipulováni, což může vést k polarizaci společnosti a podpoře násilného chování. Zásahy proti některým formám nebezpečného obsahu mohou být proto ospravedlnitelné v zájmu ochrany veřejného pořádku a vnitřní bezpečnosti. Klíčové je najít rovnováhu mezi ochranou svobody slova a potřebou omezit obsah, který představuje přímé ohrožení. Jakékoli regulační opatření by však mělo být transparentní, přiměřené a prováděné v souladu s právními normami, aby se předešlo zneužití moci a ochránily základní demokratické svobody.

Zároveň je nutné konstatovat, že alternativní média mohou být součástí hybridní války, protože mohou sloužit jako účinný nástroj pro šíření dezinformací, propagandy a ovlivňování veřejného mínění ve prospěch zájmů cizí mocnosti. V hybridní válce se využívá informačního chaosu k oslabení důvěry občanů ve státní instituce, polarizaci společnosti a destabilizaci politického systému. Alternativní média, která šíří konspirační teorie nebo zkreslené informace, mohou přispívat k podpoře nálad proti vládě nebo tradičním médiím, aniž by si jejich provozovatelé vždy uvědomovali, že slouží zájmům zahraničních aktérů. Další složkou hybridní války mohou být i nevládní organizace (NGOs), které mohou být v rámci hybridní války zneužity, a to například k podpoře dezinformačních kampaní, manipulaci veřejného mínění nebo oslabování autority státu. I když většina NGOs usiluje o pozitivní společenskou změnu, některé mohou

⁴⁸ Srov. McCHESNEY, R. W.: *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimmus, 2009, s. 96.

vědomě či nevědomě sloužit zájmům cizích mocností tím, že šíří zkreslené informace nebo organizují protesty s cílem destabilizace. To ukazuje, že i aktéři, kteří vystupují jako nezávislí nebo prospěšní, mohou být zapojeni do neviditelných forem konfliktu, kde hranice mezi občanskou aktivitou a geopolitickým nástrojem je často nejasná.

Závěr

Studium role masových médií v demokracii patří v současné době k dynamicky se rozvíjejícím tématům, což se týká i výzkumu dezinformačních kampaní, které mohou mít vliv na vývoj celé společnosti se specifickými důsledky.⁴⁹

Jedná se například o tyto důsledky:

- a) prohloubení či vznik polarizované společnosti;
- b) podkopávání důvěry v instituce státu (včetně Policie ČR, zpravodajských služeb aj.);
- c) ovlivňování voleb a politických rozhodnutí (např. velkých veřejných zakázek strategického významu);
- d) šíření strachu, paniky a nejistoty v populaci;
- e) poškozování veřejného zdraví (např. v kontextu pandemie Covid-19 a zaručených prostředků proti onemocnění, například pití dezinfekčních prostředků atp.);
- f) rozklad občanské společnosti (apatie, nedůvěra v demokratické principy, rozklad státu);
- g) narušení mezilidských vztahů (konflikty v rodinách, na pracovišti).

Důsledky dezinformačních kampaní jsou jednou z nejaktuálnějších výzev pro systematické vědecké zkoumání. Tento text se proto zaměřil pouze na vybrané aspekty internetové manipulace a boje proti dezinformacím v české společnosti. Poukázal na fenomén falešných

⁴⁹ ŘÍCHOVÁ, B.: *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál, 2002, s. 176.

profilů, deepvideí a trollingu, které mohou ovlivňovat veřejné mínění a destabilizovat diskuzní prostor.

Rovněž se věnoval roli bezpečnostních složek a státních institucí v prevenci a regulaci šíření dezinformací, přičemž zdůraznil složitou rovnováhu mezi ochranou svobody slova a potřebou zajistit bezpečnost a stabilitu demokratických procesů

Literatúra:

- BARCLAY, D. A.: *Fake news, propaganda and plain old lies: how to find trustworthy information in digital age*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2018.
- BENEŠ, V.; CÍSAŘ, O.; DRULÁK, P.: *Výzkum politiky a jeho metodologické a normativní souvislosti*. In: *Metodologie výzkumu politiky*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2019, s. 19-39.
- DANICS, Š.; SMOLÍK, J.; STRNAD, Š.: *Aspekty bezpečnostní politiky*. Praha: Policie akademie České republiky v Praze, 2024.
- DANICS, Š.; SMOLÍK, J.: *Czech Security Policy in the Context of the Hybrid Warfare in Ukraine*. In: *30 Years of the Visegrad Group. The war in Ukraine and the policy of the V4 countries*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2023, s. 123-152.
- FTOREK, J.: *Manipulace a propaganda na pozadí současné informační války*. Praha: Grada Publishing, 2017.
- GREGOR, M.; VEJVODOVÁ, P.: *Zvol si info: Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* Brno: CPress, 2018.
- JIRÁK, J.; KÖPPLOVÁ, B.: *Média a společnost. Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace*. Praha: Portál, 2003.
- KOLEKTIV AUTORŮ pod vedením Ministerstva zahraničních věcí ČR. *Bezpečnostní strategie ČR*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2023.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-10>

- KOLOMAZNÍK, T.; SARVAŠ, Š.; ROD, Z.: *Proč věříme dezinformacím? Strategická komunikace jako možná cesta z bludného kruhu*. Praha: Kniha Zlín, 2023.
- KŘEČEK, J.: *Politická komunikace. Od Res Publica po public relations*. Praha: Grada Publishing, 2013.
- McCHESNEY, R. W.: *Problém médií. Jak uvažovat o dnešních médiích*. Všeň: Grimmus, 2009.
- McQUAIL, D.: *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál, 1999.
- NUTIL, P.: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. Praha: Grada Publishing, 2018.
- POSPÍŠIL, J.: *Jak na média*. Kralice na Hané: Computer Media, 2011.
- REIFOVÁ, I. (et al.): *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004.
- ŘÍCHOVÁ, B.: *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál, 2002.
- STRNAD, Š.; KŘÍŽEK, L.: *Protivládní extremismus – konspirace a delegitimizace státu s implikací pro Českou republiku*. In: *Politické vědy*, 1/27, 2024, s. 129-164.
- TÁBORSKÝ, J.: *V síti [dez]informací. Proč věříme alternativním faktům*. Praha: Grada Publishing, 2020.
- VERNER, P.: *Propaganda a manipulace*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- WATZLAWICK, P.: *Jak skutečná je skutečnost. Mylné představy, klamání, porozumění*. Hradec Králové: Konfrontace, 1998.

Hlasovanie poštou – cesta k efektívnejšej volebnej účasti?¹

Frederika Fogašová – Viktória Adamov Kráľová

The authors focus on the most widely used form of alternative voting in elections: postal voting. They analyze this method not only in the context of the recent parliamentary elections in the Slovak Republic in 2023, which were influenced by legislative changes to the election law, but also highlight the increase in postal voting over recent election periods. The aim of the paper is to highlight these legal changes, the growing trend of increased voter turnout through postal voting, and the possible reasons for the emergence of this phenomenon. The authors also discuss the potential introduction of postal voting to other types of elections.

Úvod

Najrozšírenejšou formou alternatívneho hlasovania, ktorú demokratické štáty v súčasnosti popri tradičnom hlasovaní vo volebnej miestnosti využívajú, je hlasovanie poštou, nazývané aj ako „korešpondenčné hlasovanie“.² Hlasovanie poštou je považované za najstaršiu formu alternatívneho hlasovania, prvýkrát sa realizovalo v roku 1647 v americkej kolónii Masaschussets. Dominanciu tejto alternatívnej formy hlasovania zdôrazňuje fakt, že v niektorých krajinách je možnosť využitia korešpondenčného hlasovania zakotvená ako výlučná forma odovzdania voličského hlasu vo voľbách, jedná sa napr. o Washington, Oregon, či Nový Zéland (len lokálne voľby a referendum).³

Tento spôsob alternatívneho hlasovania je značne využívaný aj mnohými členskými štátmi Rady Európy. Priebeh korešpondenčného

¹ Článok je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 *Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy*.

² OROSZ, L. (et al.): *Volebné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 290.

³ WIĘCKOWSKA, M.: *Wpływ nietradycyjnych technik głosowania na frekwencję podczas wyborów i referendum*. In: *Studia Wyborcze. Łódzkie Towarzystwo Naukowe*, Numer 14, 2012, s. 35-53.

hlasovania však nie je v jednotlivých štátoch totožný a súvisiace náležitosti sa môžu vo výraznej miere líšiť vzhľadom k osobitosti legislatívnej úpravy podmienok využitia predmetného inštitútu.⁴ Zvyčajne je pri korešpondenčnom hlasovaní doručený hlasovací lístok voličovi do miesta jeho bydliska. Následne volič vyplnený hlasovací lístok zasiela príslušnému orgánu v zákonom vymedzenom termíne.⁵

V niektorých štátoch (napr. Rakúsko, Litva, Luxembursko, Poľsko, Nemecko, Island, Írsko, Slovinsko, Španielsko alebo Švajčiarsko) je hlasovanie poštou využívané nielen v prípade, ak sa volič zdržiava v zahraničí, ale aj ako spôsob voľby z územia daného štátu.⁶ Rozdiely možno pozorovať tiež v okruhu voličov oprávnených zúčastniť sa voľby prostredníctvom korešpondenčného hlasovania. V Litve je povolené hlasovať poštou tým voličom, ktorí sa nemôžu dostaviť do volebnej miestnosti z pracovných alebo osobných dôvodov, v Luxembursku je okruh oprávnených osôb navyše rozšírený o občanov starších ako 75 rokov.⁷ Vo Švajčiarsku je v súčasnosti hlasovanie poštou všeobecne dostupné na federálnej úrovni aj na úrovni kantónov pre všetkých občanov oprávnených voliť. Pred hlasovaním sú všetkým voličom doručené hlasovacie lístky, z ktorých si vyberú hlasovací lístok na základe voličskej preferencie a odošlú ho poštou alebo ho využijú až pri hlasovaní vo volebnej miestnosti.

⁴ STELMACH, A.: *Postal Voting. Poland and Solutions in Other Countries*. In: *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 2020, No. 6 (58), s. 83-97.

⁵ TOBY, S. J. et al.: *ELECTIONS DURING EMERGENCIES AND CRISES Lessons for Electoral Integrity from the Covid-19 Pandemic*. Sweden; Stockholm: International IDEA. 2023, 724 s. [online], [cit. 19/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.idea.int/publications/catalogue/elections-during-emergencies-and-crises?lang=en>>.

⁶ HEINMAA, T.: *Special Voting Arrangements (SVAs) in Europe: In-Country Postal, Early, Mobile and Proxy Arrangements in Individual Countries*. International IDEA. 2020. [online], [cit. 03/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.idea.int/news/special-voting-arrangements-svas-europe-country-postal-early-mobile-and-proxy-arrangements>>.

⁷ STELMACH, A.: *Postal Voting. Poland and Solutions in Other Countries*. In: *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, 2020, No. 6 (58), s. 83-97.

Vo všetkých švajčiarskych kantónoch hlasujú voliči prevažne poštou, približne 80% až 90% hlasov je vo voľbách odovzdávaných týmto spôsobom hlasovania.⁸

Dôležitosť a využiteľnosť tejto alternatívnej formy hlasovania bola zvýraznená počas pandémie COVID-19, kedy v dôsledku reštriktívnych opatrení zavádzaných za účelom ochrany verejného zdravia, boli občania viacerých krajín obmedzení v prístupe k volebným urnám. Na začiatku pandémie sa práve hlasovanie poštou stalo najviac diskutovanou alternatívou k osobnému hlasovaniu vo volebných miestnostiach.⁹ Podľa údajov zhromaždených Medzinárodným inštitútom pre demokraciu a volebnú pomoc (International IDEA) sa hlasovanie poštou v národných voľbách či v referende v čase pandémie od 21. februára 2020 do 31. decembra 2021 využilo v 24 krajinách, v ktorých bol zaznamenaný aspoň jeden prípad nákazy na ochorenie COVID-19. V uvedenom pandemickom období použilo hlasovanie poštou aj niekoľko členských štátov Európskej únie, jednalo sa o nasledujúce štáty: Poľsko, Nemecko, Litva, Rumunsko, Slovinsko a Holandsko.¹⁰

Ako sme už uviedli, vo všeobecnosti možno konštatovať, že korešpondenčné hlasovanie je najvyužívanejšou formou

⁸ MUSIAŁ-KARG, M.: *Alternative Voting Methods Through the Example of Postal Voting and E-Voting in Switzerland*. In: *Białostockie Studia Prawnicze*, 2016, Vol. 20/A, s. 13-23.

⁹ BINDER, CH., DRNOVSKY, A.: *Elections in Times of the COVID-19 Pandemic: An International Human Rights Perspective with a Specific Focus on Vulnerable Groups*. In: *Cross Cultural Human Rights Review*, 2020, Vol. 2 (2-3), s. 62-91. [online], [cit. 05/11/2024]. Dostupné na internete:

<https://web.archive.org/web/20210510032428id_/https://cchrr-journal.org/articles/10.52854/cchrr.46/galley/45/download/>.

¹⁰ TOBY, S. J. (et al.): *ELECTIONS DURING EMERGENCIES AND CRISES Lessons for Electoral Integrity from the Covid-19 Pandemic*. Sweden; Stockholm: International IDEA. 2023, 724 s. [online], [cit. 19/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.idea.int/publications/catalogue/elections-during-emergencies-and-crises?lang=en>>.

alternatívneho hlasovania a miera jeho využitia zaznamenáva rastúci trend v krajinách na celom svete.

Hlasovanie poštou vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v rokoch 2006 - 2023

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení platných právnych predpisov (ďalej len „Ústava SR“) v čl. 30 ods. 3 druhej vety vo vzťahu k úprave podmienok volebného práva odkazuje na osobitný zákon, ktorým je zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „volebný kódex“). Predmetný zákon upravuje podmienky výkonu volebného práva a priebeh organizácie volieb, vrátane hlasovania poštou.

Vychádzajúc z volebného kódexu je hlasovanie poštou možné len mimo územia Slovenskej republiky vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej len „NR SR“)¹¹ a v celoštátnom referende.¹²

Hlasovanie poštou je v zmysle volebného kódexu umožnené dvom skupinám voličov, a to tým, ktorí trvalý pobyt na území Slovenskej republiky majú, ale v čase volieb sa nebudú nachádzať na jej území a tým, ktorí trvalý pobyt na území Slovenskej republiky nemajú.¹³

Hlasovať poštou bolo prvýkrát umožnené slovenským občanom zdržiavajúcim sa v zahraničí v parlamentných voľbách v roku 2006.¹⁴ Legislatívne zakotvenie inštitútu hlasovania poštou v roku 2006 zaručilo voličom zdržiavajúcim sa v cudzine možnosť podieľať sa na kreácii celoštátneho parlamentného zboru a poskytlo značnú mieru

¹¹ Podľa § 57 ods. 2 volebného kódexu.

¹² Podľa § 205 volebného kódexu, pričom spôsob voľby je rovnaký ako pri voľbách do NR SR.

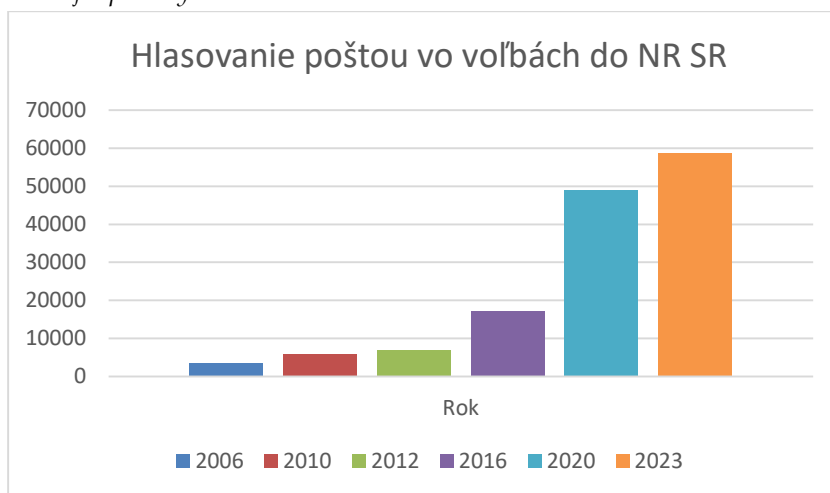
¹³ Pre obe uvedené skupiny voličov zároveň platí, že musia byť na základe žiadosti zapísané do osobitného zoznamu voličov (vychádzajúc z § 57 ods. 3 volebného kódexu).

¹⁴ Vychádzajúc zo zákona č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, ktorý nahradil zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

flexibility pri ich účasti vo voľbách. Záujem o túto formu hlasovania zaznamenáva v priebehu rokov rastúci trend (viď graf č. 1).

Graf č. 1: Počet voličov hlasujúcich zo zahraničia vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v rokoch 2006-2023.

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky 2024.

Rastúca účasť voličov hlasujúcich poštou vo voľbách do NR SR môže byť ovplyvnená množstvom faktorov. Najvýraznejší nárast voličov z cudziny bol od zavedenia inštitútu hlasovania poštou zaznamenaný v roku 2020. Domnievame sa, že predmetný nárast je možné pripísať predovšetkým intenzívnemu spoločenskému daniu a tomu zodpovedajúcemu nárastu záujmu o veci verejné, čo sa premietlo tiež v záujme zúčastniť sa volieb zo zahraničia. K ďalším faktorom podmieňujúcim rastúci trend možno zaradiť rastúci počet občanov žijúcich v zahraničí či čiastočnú elektronizáciu spôsobu hlasovania zavedenú novelizáciou volebného kódexu zákonom č. 468/2022 Z. z. z 30. novembra 2022 (ďalej len „novela z roku 2022“).

Novelizácia volebného kódexu v súvislosti s hlasovaním poštou

K posledným zmenám v procese hlasovania poštou došlo novelou z roku 2022,¹⁵ pričom predmetná novela priamo ovplyvnila posledné voľby do NR SR, ktoré sa konali 30. septembra 2023.¹⁶ Novela z roku 2022 reagovala na požiadavku zjednodušiť voľbu poštou a uľahčiť voličom zo zahraničia uplatnenie ich práva hlasovať vo voľbách. Účelom novelizácie volebného kódexu bolo tiež korigovať negatívne skúsenosti voličov hlasujúcich poštou zo zahraničia vo voľbách do NR SR v roku 2020. Problémy sa týkali prevažne voličov s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky, ktorým hlasovanie poštou prostredníctvom obce trvalého pobytu spôsobovalo komplikácie spočívajúce v nedostatočnej komunikácii, oneskorenom zasielaní zásielok či doručovaní zásielok, ktoré boli neúplné.¹⁷

Agendu súvisiacu s hlasovaním poštou pre všetkých voličov, ktorí sú oprávnení využiť vo voľbách túto formu hlasovania, zabezpečuje od nadobudnutia účinnosti novely z roku 2022 Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „MV SR“), ktoré vytvára osobitné okrsky, určuje volebné miestnosti, vedie osobitný zoznam voličov, utvára a spravuje informačný systém pre voľbu poštou.¹⁸

Najvýznamnejšia zmena nastala v procese podávania žiadosti o voľbu poštou, nakoľko v súvislosti s elektronizáciou vybraných procesov bola vo volebnom kódexe zakotvená možnosť zaslať žiadosť o voľbu poštou okrem listinnej podoby aj elektronickou formou,

¹⁵ Zákon č. 468/2022 Z. z. z 30. novembra 2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Rozhodnutie predsedu NR SR č. 204/2023 Z. z. o vyhlásení volieb do Národnej rady Slovenskej republiky.

¹⁷ ULC ČARNOGŮRSKÝ: *Novela zákona o podmienkach výkonu volebného práva*. Bulletin PRO BONO 12/2022, 2022. [online], [cit. 15/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.ulclegal.com/pdf-archiv-pro-bono/>>.

¹⁸ Volebný kódex.

a to prostredníctvom ústredného portálu verejnej správy alebo prostredníctvom služieb informačného systému pre voľbu poštou.¹⁹

V zmysle volebného kódexu musí byť žiadosť o voľbu poštou doručená MV SR najmenej 52 dní pred dňom konania volieb. Po uzavretí procesu prijímania žiadostí o voľbu poštou zo zahraničia oznámi MV SR príslušnej obci zoznam voličov s trvalým pobytom na jej území, ktorí požiadali o voľbu poštou. Účelom takéhoto informovania je predchádzať dvojitému hlasovaniu vo voľbách. Obec v deň volieb vyškrtnie týchto voličov zo zoznamu voličov daného volebného okrsku.²⁰

V prípade žiadosti o voľbu poštou v listinnej podobe splňujúcej zákonom predpísané náležitosti, MV SR zasiela voličovi na adresu miesta pobytu v cudzine najneskôr 40 dní pred dňom konania volieb nasledujúce: obálku na hlasovanie, návratnú obálku, hlasovacie lístky a poučenie o spôsobe hlasovania. Návratnú obálku je možné zaslať zo zahraničia, ako aj z územia Slovenskej republiky, alebo doručiť do zákonného termínu do podateľne MV SR.²¹

V prípade žiadosti o voľbu poštou podanou elektronicky je potrebné overenie totožnosti voliča v príslušných informačných systémoch. Od žiadateľa sa vyžaduje okrem jeho základných údajov a adresy miesta pobytu v cudzine uviesť aj emailovú adresu pre overenie voliča v nadväznosti na jeho následné zapísanie do osobitného zoznamu voličov. V prípade podania žiadosti o voľbu

¹⁹ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Často kladené otázky (FAQ) k voľbe poštou zo zahraničia*. 2023a. [online], [cit. 16/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?nr23-posta3>>.

²⁰ Informácia pre obce v súvislosti s novou právnou úpravou voľby poštou zo zahraničia vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré sa vykonajú 30. septembra 2023. 2023. [online], [cit. 16/10/2024]. Dostupné na internete: <https://www.bojnice.sk/download_file_f.php?id=1890671>.

²¹ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Žiadosť o voľbu poštou v listinnej podobe*. 2023b. [online], [cit. 17/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?nr23-posta2>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

poštou prostredníctvom ústredného portálu verejnej správy, je voličovi na jeho emailovú adresu zaslaná notifikácia o stave vybavenia jeho žiadosti a o jeho zapísaní do osobitného zoznamu voličov. Lehota na zasielanie obálky na hlasovanie, návratnej obálky a poučenia o spôsobe hlasovania MV SR je totožná, ako pri žiadosti o voľbu poštou v listinnej podobe. Pri elektronickej žiadosti o voľbu poštou si volič sám tlačí hlasovací lístok z webového sídla MV SR.²² Postup odosielania návratnej obálky je rovnaký ako pri žiadosti o voľbu poštou v listinnej podobe, a teda neprebíha elektronickou formou.

Do výsledku hlasovania poštou sa započítavajú hlasy na hlasovacích lístkoch, ktoré boli doručené MV SR najneskôr do dvanástej hodiny posledného pracovného dňa pred dňom konania volieb.

Hlasovanie poštou v predčasných voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2023

Voľbám do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2023 predchádzala intenzívna mobilizačná kampaň zameraná na voličov v zahraničí, ktorú viedli zástupcovia neziskových organizácií pôsobiacich v Slovenskej republike a zástupcovia krajanských spolkov v zahraničí. Kampaň mobilizovala všetkých voličov, ktorí mali v danom čase oprávnenie voliť a zdržiavali sa v zahraničí. Cieľom mobilizačnej kampane bolo osloviť 100 000 občanov v zahraničí, posilniť vzťah Slovenskej republiky k občanom žijúcim v zahraničí a zintenzívniť angažovanosť občanov v zahraničí.²³

²² MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Žiadosť o voľbu poštou elektronicke*. 2023c. [online], [cit. 16/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?nr23-posta1>>.

²³ SRDCOM DOMA O. Z.: *Voľby do NR SR 2023 – vyhodnotenie mobilizačnej kampane*. 2023. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.srdcomdoma.sk/volby-do-nrsr-2023-volba-postou/>>.

MV SR vo voľbách zaregistrovalo 72 993 žiadostí o voľbu poštou a 58 779 návratných obálok od voličov, ktorí voľbu poštou zo zahraničia využili.²⁴ Podiel voličov, ktorí zaslali návratnú obálku z cudziny predstavoval 1,95% z celkového počtu odovzdaných hlasov. Vychádzajúc z uvedeného, návratnú obálku vrátilo 80,5% zaregistrovaných voličov zo 104 štátov, pričom najviac návratných obálok bolo doručených z Českej republiky (23 486), Spojeného kráľovstva (6 238) a Nemecka (5 546).²⁵ Občianske združenie Srdcom doma poukázalo na potrebu analýzy dôvodov nehlasovania žiadateľov o voľbu poštou zo zahraničia čo by malo viesť k lepšiemu pochopeniu správania voličov v zahraničí, identifikácii silných voličských komunít vo svete, k návrhu zlepšení volebného procesu a v konečnom dôsledku k efektívnejšej mobilizácii voličov v nasledujúcich voľbách.

Celkový počet platných odovzdaných hlasov pre voľbu poštou bol 57 856.²⁶ Vo vzťahu k podpore jednotlivých politických subjektov možno konštatovať, že intenzívnu podporu voličov zo zahraničia zaznamenali liberálnejšie orientované politické strany Progresívne Slovensko (61,70%) a Sloboda a Solidarita (10,80%). Ak by vo voľbách hlasovali výlučne voliči zo zahraničia, poslanecké mandáty v NR SR by okrem uvedených subjektov získala aj strana SMER-SD (6,10%).²⁷

²⁴ *Zápisnica Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán o výsledku volieb do Národnej rady Slovenskej republiky 30. septembra 2023.* [online], [cit. 11/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?nr23-vysledky>>.

²⁵ ULC ČARNOGURSKÝ: *Novela zákona o podmienkach výkonu volebného práva.* Bulletin PRO BONO 12/2022, 2022. [online], [cit. 15/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.ulclegal.com/pdf-archiv-pro-bono/>>.

²⁶ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Zápisnica okresnej volebnej komisie pre voľbu poštou o výsledku hlasovania vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky 30. septembra 2023.* 2023e. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/50_zapisnice_nr2023/NR23_a999NN.pdf>.

²⁷ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Súhrnné výsledky hlasovania.* 2023. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/suhrnne_vysledky.html>.

Vzhľadom k uvedenému je možné konštatovať, že politické preferencie voličov zo zahraničia sa líšia od politických preferencií voličov hlasujúcich na území SR vzhľadom k tomu, že výlučne títo voliči by svojimi hlasmi umožnili zisk poslaneckých mandátov siedmim prevažne konzervatívnejšie, národne a sociálne orientovaným politickým subjektom.

Pozitívny vplyv novely z roku 2022 možno v porovnaní s predchádzajúcimi voľbami do NR SR vnímať predovšetkým vo vytvorení centrálnej aplikácie pre hlasovanie poštou, v prenose kompetencií z obcí na MV SR či v zavedení možnosti stiahnutia hlasovacích lístkov z webovej stránky MV SR.²⁸ Pozitívnu zmenu je možné identifikovať aj v náraste počtu voličov hlasujúcich zo zahraničia v porovnaní s predošlými parlamentnými voľbami, a to až o 20,1%.²⁹

Problémové oblasti súvisiace s hlasovaním poštou ostávajú aj napriek pozitívnym zmenám predmetom ďalších povolebných analýz.³⁰ Podnety boli zaznamenané najmä vo vzťahu k forme a obsahu návratných obálok, napr. mätúci formát alebo slabá kvalita. Voliči hlasujúci zo zahraničia taktiež navrhovali zmenu formy hlasovania v podobe zavedenia elektronického hlasovania s využitím občianskeho preukazu s elektronickým kontaktným čipom (elektronická identifikačná karta - eID). V neposlednom rade voliči poukazovali na potrebu úpravy aplikácie pre podávanie žiadosti o voľbu poštou,

²⁸ SITA: *Pri voľbe poštou zo zahraničia sa vyskytli problémy. Združenie Srdcom doma zbiera podnety*. 2023. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/23226774/pri-volbe-postou-zo-zahranicia-sa-vyskytli-problemy-zdruzenie-srdcom-zbiera-podnety.html>>.

²⁹ SRDCOM DOMA O. Z.: *Voľby do NR SR 2023 – vyhodnotenie mobilizačnej kampane*. 2023. [online], [cit. 09/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.srdcomdoma.sk/volby-do-nrsr-2023-volba-postou/>>.

³⁰ SITA: *Pri voľbe poštou zo zahraničia sa vyskytli problémy. Združenie Srdcom doma zbiera podnety*. 2023. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/23226774/pri-volbe-postou-zo-zahranicia-sa-vyskytli-problemy-zdruzenie-srdcom-zbiera-podnety.html>>.

napr. zavedenie možnosti výberu dátumu odoslania zásielky, zavedenie informovania voliča v aplikácii o doručení zásielky do krajiny či rozšírenie systému o štatistiky zahrňujúce napr. informácie o počte žiadostí či o počte neúspešných, t. j. vrátených zásielok. Zverejnenie týchto dát by mohlo dopomôcť k lepšej mobilizácii a angažovanosti, ako aj kontrole činnosti MV SR.³¹

Budúcnosť hlasovania poštou v Slovenskej republike

Vychádzajúc z čl. 30 ods. 1 Ústavy SR majú občania právo zúčastňovať sa na správe vecí verejných, pričom súčasťou tohto práva je aj právo zúčastňovať sa na kreácii zastupiteľských orgánov. Právo voliť by malo byť po splnení zákonom stanovených podmienok a pokiaľ je to možné, priznané čo najširšiemu okruhu občanov. Napriek tomu, že hlasovanie poštou vo voľbách do NR SR bolo v právnom poriadku zakotvené už v roku 2004 a tento spôsob hlasovania rastie na popularite, právny stav vo vzťahu k voľbám prezidenta Slovenskej republiky, k voľbám do Európskeho parlamentu a voľbám do orgánov územnej samosprávy zostáva nezmenený, tzn. voľba poštou v prípade týchto volieb nie je voličom zdržiavajúcim sa v zahraničí umožnená.

Vo vzťahu k voľbám do orgánov územnej samosprávy je cenzus trvalého pobytu legitímnou podmienkou výkonu aktívneho volebného práva³², tzn. že účasť vo voľbách občanov s trvalým pobytom v zahraničí je objektívne obmedzená vzhľadom k tomu, že podmienka trvalého pobytu v obci *„nie je ustanovená samoučelne, pretože sleduje legitímny cieľ, aby orgány samosprávy obce mali právo voliť len obyvatelia obce, t. j. tí, ktorí v obci trvale žijú, a teda tvoria súčasť územného spoločenstva osôb, ktoré si prostredníctvom volieb do orgánov samosprávy obcí volí svojich*

³¹ SRDCOM DOMA O. Z.: *Voľby do NR SR 2023 – vyhodnotenie mobilizačnej kampane*. 2023. [online], [cit. 09/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.srdcomdoma.sk/volby-do-nrsr-2023-volba-postou/>>.

³² OROSZ, L., a kol.: *Volebné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 290 s.

*zástupcov na ten účel, aby im zverilo na obdobie štyroch rokov podstatný rozsah svojho práva na výkon územnej samosprávy.*³³ Otvorenou však ostáva otázka sprístupnenia hlasovania poštou voličom, ktorí majú trvalý pobyt na území Slovenskej republiky avšak v čase volieb sa v mieste trvalého pobytu nezdržiavajú.

Otvorenou a stále viac diskutovanou problematikou je tiež zavedenie hlasovania poštou vo voľbách prezidenta Slovenskej republiky a vo voľbách do Európskeho parlamentu. Diskusia je relevantná najmä vzhľadom k tomu, že v uvedených typoch volieb je aktívne volebné právo, rovnako ako v prípade volieb do NR SR, priznané občanom Slovenskej republiky s trvalým pobytom na území Slovenskej republiky ale tiež občanom Slovenskej republiky, ktorí trvalý pobyt na území Slovenskej republiky nemajú.³⁴ Ako sme už v texte uviedli, záujem o spoločenské dianie v Slovenskej republike a o účasť na kreácii zastupiteľských orgánov zo strany občanov zdržiavajúcich sa v zahraničí kontinuálne rastie, avšak doposiaľ sa nenašla dostatočná politická vôľa, ktorá by im umožnila výkon ich aktívneho volebného práva.

NR SR sa možnosťou rozšírenia hlasovania poštou na ďalšie typy volieb zaoberala viackrát. Predkladatelia odôvodňovali navrhované zmeny posilnením zastupiteľského princípu v modernej demokratickej spoločnosti, posilnením miery volebnej účasti, zvýšenou mobilitou a snahou priblížiť sa trendom v ostatných členských štátoch Európskej únie, kde je absencia hlasovania poštou skôr výnimkou ako pravidlom.³⁵ Žiaden z predložených návrhov v pléne NR SR nezískal

³³ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 110/07 z 11. februára 2009.

³⁴ Výnimky vo voľbách do Európskeho parlamentu sú vymedzené v § 72 Volebného kódexu.

³⁵ Národná rada Slovenskej republiky: *Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. 2016. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.srdcomdoma.sk/volby-do-nrsr-2023-volba-postou/>>.

dostatočnú podporu vzhľadom k tomu, že zmeny navrhovali opoziční poslanci, ktorí pri hlasovaní nezískali podporu koalických poslancov. Doposiaľ posledný návrh, ktorý predpokladal rozšírenie možnosti hlasovania poštou pre prezidentské voľby bol návrh zmeny volebného kódexu (a s tým súvisiaci návrh na zmenu Ústavy SR vo vzťahu k lehotám súvisiacim s voľbami) predložený vládou Slovenskej republiky v roku 2022. Vo vzťahu k politickému obsadeniu parlamentného pléna sa v danom čase očakával zisk potrebnej podpory pre uvedené návrhy avšak v dôsledku viacerých skutočností tieto návrhy schválené neboli. Súčasná vláda Slovenskej republiky sa vo svojom Programovom vyhlásení zaväzuje vytvoriť podmienky pre hlasovanie poštou vo voľbách prezidenta Slovenskej republiky v roku 2029. MV SR plánuje predložiť návrh novely volebného zákona v prvom štvrťroku 2025.³⁶ MV SR v roku 2022 v nadväznosti na požiadavky európskych inštitúcií, ktoré opakovane vyzývajú členské štáty Európskej únie na zabezpečenie práva hlasovať vo voľbách do Európskeho parlamentu občanom žijúcim alebo pracujúcim v zahraničí, avizovalo podporu zmien volebného procesu prostredníctvom zavedenia hlasovania poštou. Programové vyhlásenie aktuálnej vlády Slovenskej republiky však na tieto požiadavky nereflektuje a rovnako tak nepredpokladá rozšírenie inštitútu hlasovania poštou ani vo vzťahu k voľbám do orgánov územnej samosprávy.

Záver

Na základe charakteristiky a analýzy hlasovania poštou v Slovenskej republike ako aj v zahraničí, možno konštatovať,

³⁶ TLAČOVÁ AGENTÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *V prezidentských voľbách Slováci nebudú môcť voliť poštou*. 2024a. [online], [cit. 07/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/aFIF6LF/v-prezidentskych-volbach-slovaci-nebudu-moct-volit-postou/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

že spôsob hlasovania poštou vo voľbách sa celosvetovo etabloval ako významná forma alternatívneho hlasovania, ktorá poskytuje voličom väčšiu flexibilitu pri uplatňovaní ich aktívneho volebného práva. V podmienkach Slovenskej republiky je táto možnosť hlasovania pre voličov trvalo alebo dočasne sa zdržiavajúcich v zahraničí dostupná už od roku 2006 a od toho času môžeme pozorovať jej kontinuálne využívanie s rastúcim záujmom zo strany voličov hlasujúcich zo zahraničia. Posledné implementované zmeny v oblasti korešpondenčného hlasovania boli identifikované v novele volebného zákona z roku 2022. Prispeli najmä k zjednodušeniu procesu hlasovania a zvýšeniu dostupnosti, čoho odrazom je vysoká účasť voličov zo zahraničia v posledných parlamentných voľbách v roku 2023. Napriek stálym nedokonalostiam v spôsobe hlasovania poštou kladne hodnotíme postupne zavádzané úpravy, ktoré umožňujú širšiu účasť občanov vo voľbách a posilňujú demokratický charakter volieb. Najväčší prínos vnímame v postupnej elektronizácii, ktorá uľahčuje spôsob voľby, ale zároveň motivuje k ďalším technologickým inováciám, čo sa môže v budúcnosti premietnuť aj do bezpečného, transparentného a overiteľného elektronického hlasovania.

Literatúra:

BINDER, CH.; DRNOVSKY, A.: *Elections in Times of the COVID-19 Pandemic: An International Human Rights Perspective with a Specific Focus on Vulnerable Groups*. In: *Cross Cultural Human Rights Review*. Vol. 2 (2-3), 2020, s. 62-91. [online], [cit. 05/11/2024]. Dostupné na internete:

<https://web.archive.org/web/20210510032428id_/https://cchrr-journal.org/articles/10.52854/cchrr.46/galley/45/download/>.

HEINMAA, T.: *Special Voting Arrangements (SVAs) in Europe: In-Country Postal, Early, Mobile and Proxy Arrangements in Individual Countries*. International IDEA. 2020. [online], [cit. 03/11/2024].

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

Dostupné na internete: <<https://www.idea.int/news/special-voting-arrangements-svas-europe-country-postal-early-mobile-and-proxy-arrangements>>.

Informácia pre obce v súvislosti s novou právnou úpravou voľby poštou zo zahraničia vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré sa vykonajú 30. septembra 2023. 2023. [online], [cit. 16/10/2024].

Dostupné na internete:

<https://www.bojnice.sk/download_file_f.php?id=1890671>.

KANCELÁRIA NÁRODNEJ RADY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, ODBOR PARLAMENTNÝ INŠTITÚT: *Možnosti rozšírenia hlasovania zo zahraničia pre občanov Slovenskej republiky*. Edícia: Porovnávacie analýzy, 12/2022, 2022. [online], [cit. 22/10/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=510827>>.

KUČERA, J.: *V zahraničí volí stále více Čechů*. In: *Statistika&My. Časopis Českého Statistického úřadu*, 2018. [online], [cit. 22/10/2024].

Dostupné na internete: <<https://statistikaamy.csu.gov.cz/v-zahranici-voli-stale-vice-cechu>>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Často kladené otázky (FAQ) k voľbe poštou zo zahraničia*. 2023a. [online], [cit. 16/10/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.minv.sk/?nr23-posta3>>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Žiadosť o voľbu poštou v listinnej podobe*. 2023b. [online], [cit. 17/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?nr23-posta2>>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Žiadosť o voľbu poštou elektronicky*. 2023c. [online], [cit. 16/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.minv.sk/?nr23-posta1>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Zo zahraničia hlasovalo poštou 58 779 voličov, ide o rekordný počet*. 2023d. [online], [cit. 21/10/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.minv.sk/?parlamentne-volby-do-nrsr-2023&sprava=zo-zahranicia-hlasovalo-postou-58-779-volicov-ide-o-rekordny-pocet>>.

MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Zápisnica okresnej volebnej komisie pre voľbu poštou o výsledku hlasovania vo voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky 30. septembra 2023*. 2023e. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/50_zapisnice_nr2023/NR23_a999NN.pdf>.

MUSIAŁ-KARG, M.: *Alternative Voting Methods Through the Example of Postal Voting and E-Voting in Switzerland*. In: *Białostockie Studia Prawnicze*. Vol. 20/A, 2016, p. 13-23.

Národná rada Slovenskej republiky: *Dôvodová správa k návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z.z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. 2016. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.srdcomdoma.sk/volby-do-nrsr-2023-volba-postou/>>.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 110/07 z 11. februára 2009.

OROSZ, L. (et al.): *Volebné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 290 s.

Rozhodnutie predsedu NR SR č. 204/2023 Z. z. o vyhlásení volieb do Národnej rady Slovenskej republiky.

SITA: *Pri voľbe poštou zo zahraničia sa vyskytli problémy. Združenie Srdcom doma zbiera podnety*. 2023. [online], [cit. 10/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/23226774/pri-volbe-postou-zo-zahranicia-sa-vyskytli-problemy-zdruzenie-srdcom-zbiera-podnety.html>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

- SRDCOM DOMA O. Z.: *Voľby do NR SR 2023 – vyhodnotenie mobilizačnej kampane*. 2023. [online], [cit. 09/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.srdcomdoma.sk/volby-do-nrsr-2023-volba-postou/>>.
- STELMACH, A.: *Postal Voting. Poland and Solutions in Other Countries*. In: *Przegląd Prawa Konstytucyjnego*, No. 6 (58), 2020, s. 83-97.
- ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Súhrnné výsledky hlasovania*. 2023. [online], [cit. 17/11/2024]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/suhrnne_vysledky.html>.
- TLAČOVÁ AGENTÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Voliteľ poštou zo zahraničia v prezidentských voľbách ešte nebude možné*. 2022. [online], [cit. 13/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/volit-postou-zo-zahranicia-v-preziden/677939-clanok.html>>.
- TLAČOVÁ AGENTÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *V prezidentských voľbách Slováci nebudú môcť voliť poštou*. 2024a. [online], [cit. 07/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.aktuality.sk/clanok/aFIF6LF/v-prezidentskych-volbach-slovaci-nebudu-moct-volit-postou/>>.
- TLAČOVÁ AGENTÚRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: *Česi žijúci v zahraničí budú môcť voliť poštou: Senát schválil novelu zákona, ešte ho musí podpísať prezident*. 2024b. [online], [cit. 08/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtv.s.sk/2024/08/cesi-zijuci-v-zahranici-budu-moct-volit-postou-senat-schvalil-novelu-zakona-este-ho-musi-podpisat-prezident/>>.
- TOBY, S. J. (et al.): *ELECTIONS DURING EMERGENCIES AND CRISES Lessons for Electoral Integrity from the Covid-19 Pandemic*. Sweden; Stockholm: International IDEA. 2023, 724 s. [online], [cit. 19/10/2024]. Dostupné na internete:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-11>

<<https://www.idea.int/publications/catalogue/elections-during-emergencies-and-crises?lang=en>>.

ULC ČARNOGURSKÝ: *Novela zákona o podmienkach výkonu volebného práva*. Bulletin PRO BONO 12/2022, 2022. [online], [cit. 15/10/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.ulclegal.com/pdf-archiv-pro-bono/>>.

WIĘCKOWSKA, M.: *Wpływ nietradycyjnych technik głosowania na frekwencję podczas wyborów i referendów*. In: *Studia Wyborcze. Łódzkie Towarzystwo Naukowe*. Numer 14, 2012, s. 35-53.

Zákon č. 80/1990 Zb. o voľbách do Slovenskej národnej rady.

Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení platných právnych predpisov.

Zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.

Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 468/2022 Z. z. z 30. novembra 2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zápisnica Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán o výsledku volieb do Národnej rady Slovenskej republiky 30. septembra 2023. [online], [cit. 11/10/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.minv.sk/?nr23-vysledky>>.

Volby 2023/2024 v evropských mikrostátech

Vladimír Srb

The text deals with elections in European microstates. All of Europe's smallest countries have interesting electoral systems, inspiring for Central Europe. In San Marino, for example, the emphasis is on fulfilling election promises. The Principality of Andorra operates a unique combined electoral system, ensuring the representation of political parties and local personalities. Malta, the smallest state in the European Union, is inspiring for its high level of citizen participation in the electoral process.

Úvod

V letech 2023 – 2024 proběhla po celém světě celá řada hlasování, která mohla ovlivnit osudy celého světa i osudy České a Slovenské republiky. Volby prezidenta Spojených států amerických, prezidenta Ruské federace, volby do Evropského parlamentu, stejně tak volby českého a slovenského prezidenta nebo parlamentní volby na Slovensku, všechna hlasování byla pod drobnohledem nejen komentátorů, politologů a analytiků, ale i většiny občanů. Poněkud stranou zájmu Evropanů zůstávají vždy volby v nejmenších státech našeho kontinentu. Je to sice logické, ale je to zároveň i škoda, neboť volební principy, průběh kampaní nebo i výsledky voleb jsou pro zbytek Evropy často velmi inspirativní. I proto se pokusím v tomto stručném příspěvku přiblížit několik příkladů s volební problematikou evropských mikrostátů.

Lucembursko

Lucemburský volební systém pro volby do parlamentu – Poslanecké sněmovny – je klasickou podobou systému poměrného zastoupení, s přepočtem podle Hagenbach – Bischoffovy formule. Stát je rozdělen na čtyři volební obvody, aby se docílilo rovnoměrného

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-12>

rozvrstvení ze všech částí této malé země.¹ V Lucembursku je zavedena volební povinnost, volit musí všichni dospělí do 75 let věku. Volí se jen 6 hodin, ale k dispozici je více než 600 volebních místností.² Volební povinnost není v zemi příliš kritizována, občané ji respektují jako přirozenou součást politického procesu nejbohatší země Evropské unie. Celkem je voleno 60 poslanců, vykonávajících mandát při svém zaměstnání.³

Tabulka č. 1: *Výsledky parlamentních voleb v Lucembursku 2023*

Volební strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
Křesťansko-sociální lidová strana	29,84	21
Demokratická strana	19,15	14
Lucemburská sociálně demokratická strana	18,15	11
Alternativní demokratická reformní strana	9,55	5
Zelení	8,31	4
Lucemburská pirátská strana	6,66	3
Levice	3,62	2

Zdroj: *Election.Public.lu – legislative elections 2023*. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://elections.public.lu/en/elections-legislatives/2023.html>>.

¹ Zde si jen dovoluji připomenout, že Lucembursko je přibližně 19x menší než Slovensko, kde je zaveden jeden volební obvod.

² Jen pro zajímavost: Bratislava se zhruba stejným počtem voličů, jako je v Lucembursku, jich má přibližně poloviční množství.

³ Někteří německy píšící autoři popisují činnost lucemburského parlamentu jako tzv. DI-MI-DO Parlament (jednající jednou za měsíc ve dnech Dienstag-Mittwoch-Donnerstag; tedy Úterý-Středa-Čtvrtek).

Vítězem lucemburských voleb byla Křesťansko-sociální lidová strana, která se hlásí ke konzervativně – liberálním hodnotám a kterou v minulosti vedl například pozdější šéf Evropské komise Jean – Claude Juncker. Zajímavostí je i úspěch pirátské strany, která získala mandáty v parlamentu již podruhé, ale s vyšším ziskem (přibližně 2%) než ve volbách v roce 2018. Jde tak o opačný trend než například v Německu nebo České republice.

Specifikem lucemburské reality je, že velkovévoda ihned po volbách vede konzultace se zástupci všech volebních stran, které uspěly, a následně jmenuje tzv. formátora, která má za cíl zformovat vládu. Pokud tuto osobu schválí následně parlament, stává se z něho premiér. Praktičnost a respekt k výsledkům voleb je pro středoevropské prostředí velmi inspirativní. Předsedou vlády se po volbách v roce 2023 stal Luc Frieden, předseda CSV, dosavadní premiér Xavier Bettel se stal místopředsedou vlády a zároveň ministrem zahraničních věcí. V evropském kontextu je tak na lucemburských volbách asi nejzajímavější to, že proběhnou hladce, všichni respektují výsledek a vláda je obvykle utvořena velmi rychle a bez pro nás tak obvyklých koaličních problematických jednání. Na prvním místě je zájem země, aby dál fungovala a prosperovala jako nejbohatší země Evropské unie.

Malta

Na Maltě, nejmenším státě EU, neproběhly ve sledovaném období volby parlamentní, ale konaly se, jako v celé EU, volby evropské. Chci upozornit na dvě zajímavosti. Prvním specifikem je, že ačkoliv ve volbách obdržely obě hlavní politické strany stejný počet mandátů (po 3), všichni poslanci následně podpořili volbu pravicové kandidátky Roberty Metsolaové na funkci předsedkyně EP, kterou bude zastávat již podruhé.

Maltský systém politických stran je již od vzniku samostatné republiky bipartijní. Tomu odpovídají i výsledky voleb, kdy všechny

mandáty nebo jejich drtivou vždy získávají zástupci dvou politických stran – konzervativní Nacionalistické strany a sociálně demokratické Labouristické strany. V roce 2023 dopadly volby v nejmenším státě Evropské unie takto:

Tabulka č. 2: *Výsledky voleb do EP v roce 2024 na Maltě*

Volební strana	Zisk v %
Labouristická strana	45,26
Nacionalistická strana	42,02
Impérium Evropa (radikální strana, žádající sjednocení Evropy od Atlantiku po Vladivostok)	2,62
Zelení	1,19
ABBA (křesťanská strana)	0,20
Nezávislí kandidáti a ostatní strany	8,71

Zdroj: *European Parliament – Results 2024*. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://results.elections.europa.eu/en/malta/>>.

Druhou zajímavostí je vysoká volební účast, rovnající se přibližně třem čtvrtinám maltských voličů. Jde o nejvyšší účast ze zemí EU, kde není zavedena volební povinnost. Malťané si prošli širokou a bouřlivou diskusí o výhodách a nevýhodách členství v EU⁴ před dvaceti lety, když do EU země vstoupila, nyní jsou Malťané v EU spokojeni a dokážou z výhod členství výrazně těžit, a to i v oblasti získávání prestižních funkcí ve strukturách EU.

Vysoká volební účast není typická jen pro volby evropské. Na Maltě je vysoká volební účast přirozenou součástí politického života u všech typů hlasování. Naznačuje to především zájem obyvatel na řízení svých záležitostí v oblasti politiky a veřejného života. Domnívám se,

⁴ Srov. SRB, V.: *Proměny politických systémů evropských mikrostátů*. Praha: Machiavelli Press, 2017.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-12>

že příčinou je i vysoká míra aktivity politiků ve vztahu k občanům a jejich velká otevřenost.

Následující tabulka uvádí přehled volební účasti při volbách do Evropského parlamentu v letech 2004 – 2024:

Tabulka č. 3: *Volební účast ve volbách do EP na Maltě v letech 2004 – 2024*

Rok voleb	Volební účast v %
2004	82,39
2009	78,81
2014	74,80
2019	72,66
2024	72,98

Zdroj: *Electoral Commision Malta*. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://electoral.gov.mt>>.

San Marino

V roce 2024 se konaly parlamentní volby i v Nejjasnější republice Svatého Marina. Sanmarinské parlamentní volby vyhrála pravicová koalice pod vedením Křesťanskodemokratické strany, a to zejména proto, že stávající ministři zvládli naprosto skvěle covidovou situaci. Tedy výsledek byl opačný než ve většině zemí Evropy, kde neschopnost vládních elit v době pandemické situace způsobila změny ve volebním rozhodnutí voličů (změna vládních stran nastala např. v ČR, SR, Polsku nebo Německu). Výhodou mikrostátů je možnost osobního kontaktu s politickými elitami a jejich kontrola většinou voličů.

San Marino je však inspirující i svými volebními pravidly. Klasický D'Hondtův systém, používaný pro parlamentní volby, je spojen s nutností předem oznámit možné vládní koalice, kdy jedna musí následně získat většinu ve volbách. Ale především – od roku 2008 platí zásada, že občanům nenabízejí volební strany a koalice jen volební

program, ale přímo program vládní. Tedy všichni kandidáti už musejí sdělit předem voličům, co chtějí ve vládě udělat, jak to chtějí udělat a jaké nástroje hodlají k naplnění svého programu využít. Nelze měnit sliby voličům – tedy pokud by například vládní strany ve volbách, jako tomu bylo v České republice v roce 2021, slíbily voličům, že nebudou zvyšovat daně, a následně je zvýšily s argumentem, že nevěděly, v jak špatné stavu jsou státní finance, mohlo by dojít k rozpuštění parlamentu a vyhlášení nových voleb, neboť by se jednalo o oficiálně uznávaný podvod na voliče. Občanům se totiž v San Marinu nesmí lhát, a to je kodifikováno i ve speciálním volebním zákoně.

A ještě jednu zajímavost lze zmínit pro inspiraci. V ČR existuje zvláštní úřad pro dohled nad financováním politických stran, dle mého názoru zcela neefektivní a v mnoha případech postupující buď zbytečně či v případě vážných pochybení i nekvalitně.⁵ V San Marinu není s kampaní problém, neboť stát na své náklady doručí do všech schránek občanů všechny volební programy, které jsou k dispozici rovněž elektronicky na zvláštních webových stránkách. Sanmariňany totiž zajímá především program a kvalita kandidátů. Nutno poznamenat, že tím dopadá snaha politiků po zázračném mediálním vítězství, kdy obvykle v ČR či SR zcela zbytečně vynakládají prostředky na mediální poradce s vidinou snadného volebního vítězství.

Parlamentní volby v San Marinu, které proběhly 9. 6. 2024, přinesly tyto výsledky (celkem se přiděluje 60 mandátů ve Velké a generální radě San Marina):

⁵ Úřad například v roce 2020 udělil pokutu jednomu z nezávislých kandidátů do Senátu Parlamentu ČR ve volebním obvodu Kolín za to, že neměl na svých webových stránkách zveřejněn odkaz na svůj transparentní účet. Úřad však přehlédl, že kandidát webové stránky vůbec neměl, tedy neměl česlo svého účtu kde zveřejnit.

Tabulka č. 4: Výsledky parlamentních voleb v San Marinu v roce 2024

Volební koalice či strana	Zisk hlasů v %	Zisk mandátů
Demokracie a svoboda (konzervativně – liberální koalice)	41,50	26
Socialistická koalice	28,29	18
Budoucnost republiky (středové seskupení)	11,98	8
Motus Liberi (křesťansko-liberální strana)	8,47	5
Hnutí RETE (nezávislé seskupení)	5,07	3

Zdroj: *Sito ufficiale Elezioni della Repubblica di San Marino*. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.elezioni.sm/online/home.html>>.

Andorra

Velmi podobný příklad, který se týká excelentně zvládnutého přístupu ke covidovým opatřením v zemi, dávají i výsledky voleb v Andoře. Premiér Xavier Espot Zamora zúročil své úspěchy, kdy se s odstupem času ukázalo, že jeho řešení opatření v době pandemie bylo nejefektivnějším v Evropě. Andorra totiž nechala v době nejvyššího výskytu viru vše otevřené – obchody, restaurace, bary, školy, výrobní podniky, domovy pro seniory atd. Jedinými omezeními byla nutnost nosit roušky do obchodů a uzavírka barů a dalších pohostinských podniků do 00:30 v noci. Zbylá opatření byla cílená a individualizovaná, za účelem ochrany rizikových skupin. Zbytek země se měl promořit a po začátku očkování i proočkován. Takže ačkoliv měla Andorra jeden z nejvyšších počtů nakažených v Evropě, měla procentuálně méně obětí než Česká republika

a především, i v době nejvyššího počtu nakažených byla obsazenost lůžek na jednotkách intenzivní péče maximálně ve výši kolem 30%. Pozitivní důsledky neuzavření společnosti oproti ČR a SR asi nemusím zdůrazňovat. Navíc se tak prokázalo, že pokud se zbytečně politici nebojí přijmout odpovědnost za svá rozhodnutí a neodvolávají se výhradně na mínění odborníků, výsledek opatření může být velmi efektivní.

Andorra má rovněž zajímavý volební systém. Polovina z 28 poslanců parlamentu, nazvaného Generální rada, se volí prostřednictvím systému poměrného zastoupení, kdy Andorra tvoří jeden volební obvod, a druhá polovina, tedy 14 poslanců, se volí v sedmi dvoumandátových obvodech, odpovídajících sedmi místním komunitám Andorry. Je tak zajištěna reprezentativnost politických stran, ale i reprezentativnost všech regionů země s možností výběru výrazných osobností. Andore systém vyhovuje, je to prosperující země, s narůstajícím počtem obyvatel i ekonomickou stabilitou. V zemi je minimum sociálních problémů, navíc mezinárodně – politická bezpečnost země je zajištěna i osobností jednoho ze spoluknížat, kterým je francouzský prezident. S trochu nadsázky můžeme říci, že Andorra je nejmenší stát světa, kde hlava státu disponuje tzv. jaderným kufříkem.

Poslední parlamentní volby v Andoře se konaly 2. 4. 2023, volilo se 28 poslanců.

Tabulka č. 5: *Výsledky parlamentních voleb v Andoře v roce 2023*

Volební strana	Zisk mandátů
Demokraté pro Andorru (liberálně-konzervativní strana)	14
Concord (progresivistické seskupení)	5
Sociálně demokratická strana	3
Andorra vpřed (hnutí třetí cesty)	3
Spojení občané (liberální seskupení osobností)	2
Akce pro Andorru (sociální liberálové)	1

Zdroj: *Eleccions Andorra*. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.eleccions.ad/resultats>>.

Monako

Nejmenší stát světa, kde probíhají parlamentní volby, je Monacké knížectví. Parlamentní volby však nemají, obdobně jako v Lichtenštejnsku, vliv na sestavení exekutivního orgánu. Hlavu monacké vlády vybírá kníže sám, bez parlamentu, a podle tradice jde obvykle o francouzského státního občana. Nicméně parlament hraje důležitou roli při utváření monacké státnosti.

Monacký volební systém je obdobně jako v Andoře kombinací poměrného a většinového systému, kdy 2/3 poslanců se volí většinově a 1/3 poměrně. V posledních parlamentních volbách, konaných 5. 2. 2023 se dohodly všechny dosavadní volební strany, zastoupené v monacké Národní radě, jednokomorovém parlamentu, že sestaví jednu kandidátní listinu, která následně pod názvem Národní unie Monačanů vyhrála volby a získala 100% všech mandátů. Proti této jednotné kandidátce se postavilo hnutí Nové myšlenky pro Monako,

které však nezískalo ani jeden mandát.⁶ Kandidátka byla sestavena poměrně s ohledem na počet mužů a žen a monacký parlament je tak nyní parlamentním shromážděním s nejvyšším počtem žen v evropských mikrostátech – aktuálně je v Národní radě Monaka zastoupeno 45,8% žen.

Z našeho středoevropského a postkomunistického pohledu může monacká souhra v posledních volbách vyznít poněkud zvláště, například jako jednotná kandidátka Národní fronty v Československu před rokem 1989. Ovšem hlavním důvodem tohoto jednání je neexistence výrazných konfliktů v monacké společnosti. V zemi prakticky chybí nezaměstnanost, naopak, většina sociálních opatření výborně funguje – a může jít i o netypická opatření, že například pouze státní občané Monaka mohou pracovat v kasinu Monte Carlo (což je mj. kompenzováno tím, že monacký státní občan nesmí v kasinu sázet; cílem je totiž vydělat na cizincích, nikoliv na domácích). Ceny potravin jsou obvykle nižší v sousední Francii, daně státní občané neplatí žádné, zdravotní péče je na vysoké úrovni, školství je rovněž bez problémů (Monako má mimochodem dvě velmi dobré univerzity), a monacké vězení pro lehké trestné činy si spravují vězni sami a zamykají se zevnitř vězení, nikoliv zvenku. A například otázky klimatu Monako řeší už více než sto let díky svým aktivním panovníkům velmi efektivně, současná parlamentní budova je první klimaticky neutrální parlamentní budova světa. Při zasedání parlamentu se užívá jen přirozené světlo nebo světlo ze slunečních zdrojů, voda se plně recykluje, a zasedání výborů se odehrává v prosklených prostorách s výhledem na moře. Tedy není důvod cokoli na dosavadním politickém kurzu parlamentu měnit. V době očkování proti covidu-19 stačilo přijít do očkovacího centra a každý občan byl ihned očkovan, v době počátků očkování jen místní ministerstvo zdravotnictví vydalo

⁶ IPU – Monaco. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://data.ipu.org/parliament/MC/MC-LC01/election/MC-LC01-E20230205>>.

omluvu, že je možné, že občan bude možná čekat hodinu na očkovací látku. Tedy pokud z pohledu občana téměř vše funguje, je velmi složité nabídnout jakoukoliv opoziční alternativu. V Monaku tak došlo jen k tomu, co je známé z některých menších obcí v ČR či SR, že v komunálních volbách je sestavena jen jedna kandidátní listina, na které se sdruží všichni aktivní občané.

Závěr - zhodnocení a inspirace

Výsledky voleb ve vybraných mikrostátech Evropy nám ukazují, že v participativních demokraciích, kterými jsou společnosti v San Marinu, Andoře, Monaku, v Lucembursku a na Maltě, v kombinaci s výhodami menšího geografického prostoru, lze nalézt politiku v podobě, kterou mnozí teoretici považují za ideální model. Přestože ve sledovaných státech dochází ke korupci, klientelismu, ke kriminální činnosti politiků, objevují se vážné problémy nebo nové výzvy, v demokratických mikrostátech lze považovat parlamentní shromáždění za vysoce reprezentativní, kde reprezentanti skutečně reflektují názory a postoje voličů. Vážné problémy, které jsem zmínil, se v případě, že se objeví, řeší většinou rychle a důsledně. Ve všech státech se aplikují demokratická pravidla, která reflektují zájmy občanů a která odpovídají daným podmínkám a času. Stejně tak se aplikují i specifická volební pravidla, vyhovující tradici země.

Mnoho pravidel, která se osvědčila v evropských mikrostátech, je inspirativní i pro Českou a Slovenskou republiku. Aplikovaná pravidla jsou obvykle velmi jednoduchá a prostá, navíc jejich zavedením by se odstranily některé „neznáze parlamentního provozu“. Cílem demokratického vládnutí je totiž maximalizovat reprezentativnost zastoupení při soustavném respektu k zájmům a názorům voličů. Jednoduchost a přehlednost politických systémů evropských mikrostátů je tak asi tím nejvíce inspirujícím vzorem pro naše prostředí.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-12>

Literatúra:

Eleccions Andorra. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.eleccions.ad/resultats>>.

Election.Public.lu – legislative elections 2023. [online], [cit. 10/12/2024].

Dostupné na internete: <<https://elections.public.lu/en/elections-legislatives/2023.html>>

Electoral Commision Malta. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na

internet: <<https://electoral.gov.mt>>.

IPU – Monaco. [online], [cit. 10/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://data.ipu.org/parliament/MC/MC-LC01/election/MC-LC01-E20230205>>.

European Parliament – Results 2024. . [online], [cit. 10/12/2024].

Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/en/malta/>>.

Sito ufficiale Elezioni della Repubblica di San Marino. [online], [cit.

10/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.elezioni.sm/on-line/home.html>>.

SRB, V.: *Proměny politických systémů evropských mikrostátů*. Praha:

Machiavelli Press, 2017.

Analýza výsledkov volieb (do NR SR 2023) politických strán, ktoré získali menej ako 1% voličských hlasov¹

Alexander Onufrák

The paper analyses the results of the 2023 parliamentary elections in Slovakia with an emphasis on political parties and political movements that received less than 1% of the votes. In the 2023 parliamentary elections in Slovakia there were 14 such political parties and political movements out of a total of 25. At the same time, the author has opened a „debate“ on the increase of the election deposit and gives several reasons why it should be increased.

Úvod

Keď sa analyzujú výsledky parlamentných volieb na Slovensku, vo väčšine prípadov je záujem výskumníkov, médií i širokej verejnosti zameraný na tie politické subjekty (strany, hnutia, koalície politických strán), ktorým sa podarilo prekročiť prah zvoliteľnosti potrebný pri vstupe do NR SR.² Tým „ostatným“ – „neúspešným“ či „menej úspešným“ – politickým stranám sa venuje podstatne menšia pozornosť, ak vôbec nejaká.

¹ Vedecká práca je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 *Audit slovenskej volebnej a referendumnej legislatívy*.

² Na základe § 66 ods. 2 zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov je (minimálny) prah zvoliteľnosti nastavený na: 5% pri jednej politickej strane; 7% pre koalíciu zloženú z dvoch alebo troch politických strán; a 10% pre koalíciu zloženú najmenej zo štyroch politických strán. Podrobnejšie k uzatváraciej klauzule a volebnému kvóru pozri napríklad: DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 87-91; HURČALOVÁ, M.: *Volebné systémy na území dnešného Slovenska v minulosti a v súčasnosti a uzatváracia klauzula*. (Diplomová práca). Košice: UPJŠ FF, 2022, s. 28-31. V rámci európskych štátov sa uzatváraciej klauzule venovali: BZDILOVA, R.; EŠTOK, G.; BARDOVIČ, J.: *Volby a volebná problematika v štátoch EÚ*. Košice: UPJŠ, 2018, s. 33, 129 a 152.

Od roku 1990 sa počet kandidujúcich politických subjektov v rámci parlamentných volieb pohyboval v rozmedzí 16 (parlamentné voľby 1990) až 26 (parlamentné voľby 2012).³ (Tab. 1)

Tabuľka č. 1: *Parlamentné voľby 1990-2023: Podiel platných hlasov odovzdaných pre politické subjekty*

Voľby	Počet kandidujúcich subjektov	Počet subjektov (zisk >5%)	Politické subjekty (zisk >5%)								Počet subjektov (zisk 3-5%)	Politické subjekty (zisk 3-5%)				Počet subjektov (zisk <5%)
1990*	16	5	VPN	KDH	SNS	KSČ	ESWMK-MKDH	-	-	-	2	DS	SZ	-	-	6
			29,35	19,21	13,94	13,34	8,66					4,4	3,49			
1992	23	5	HZDS	SDE	KDH	SNS	MKM-EGY	-	-	-	4	ODÚ	SDSS	DS-ODS	SKDH	11
			37,26	14,70	8,89	7,93	7,42					4,04	4,00	3,31	3,05	
1994	17	7	HZDS-RSS	SP-VOEBA	MK	KDH	DEÚS	ZRS	SNS	-	1	DS	-	-	-	5
			34,96	10,41	10,18	10,08	8,57	7,34	5,40			3,42				
1998	17	6	HZDS	SDK	SDE	SMK-MPK	SNS	SOP	-	-	0	-	-	-	-	9
			27,00	26,33	14,66	9,12	9,07	8,01								
2002	25	7	HZDS	SDKÚ	SMER	SMK-MPK	KDH	ANO	KSS	-	3	P SNS	SNS	HZD	-	13
			19,50	15,09	13,46	11,16	8,25	8,01	6,32			3,65	3,32	3,28		
2006	21	6	SMER-SD	SDKÚ-DS	SNS	SMK-MPK	ES-HZDS	KDH	-	-	2	KSS	SF	-	-	12
			29,14	18,35	11,73	11,68	8,79	8,31				3,88	3,47			
2010	18	6	SMER-SD	SDKÚ-DS	SaS	KDH	MOST-HID	SNS	-	-	2	SMK-MPK	ES-HZDS	-	-	8
			34,79	15,42	12,14	8,52	8,12	5,07				4,33	4,32			
2012	26	6	SMER-SD	KDH	OLANO	MOST-HID	SDKÚ-DS	SaS	-	-	2	SNS	SMK-MPK	-	-	14
			44,41	8,82	8,55	6,89	6,09	5,88				4,55	4,28			
2016	23	8	SMER-SD	SaS	OLANO	SNS	ESNS	SME RODINA	MOST-HID	SIET	2	KDH	SMK-MPK	-	-	13
			28,28	12,10	11,02	8,64	8,04	6,62	6,50	5,60		4,94	4,04			
2020	24	6	OLANO	SMER-SD	SME RODINA	ESNS	PS a SPOLU***	SaS	ZA IUDI	-	3	KDH	MKO-MKS	SNS	-	11
			25,02	18,29	8,34	7,97	6,96	6,22	5,77			4,65	3,90	3,16		
2023	25	7	SMER-SD	PS	HLAS-SD	OLANO	KDH	SaS	SNS	-	2	REPUBLIKA	ALIANCIA	-	-	14
			22,94	17,96	14,70	8,89	6,82	6,32	5,62			4,75	4,38			

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

³ Počet politických subjektov uchádzajúcich sa o podiel na politickej moci bol (s určitou) vyšší, keďže mnohé z nich ponúkli svojich nominantov na kandidátne listiny kandidujúcich politických subjektov, alebo kandidovali v rámci koalícií. Tiež pozri: BARDOVIČ, J.: *Voľby 2020: volebná podpora a jej premeny*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2022, s. 27-37.

Počet kandidujúcich politických subjektov, ktorým sa podarilo prekročiť prah zvoliteľnosti bol pritom vždy v rozmedzí päť až osem. V piatich parlamentných voľbách (1998, 2006, 2010, 2012 a 2020) prah zvoliteľnosti prekročilo šesť kandidujúcich politických subjektov. V štyroch parlamentných voľbách (1990⁴, 1994, 2002 a 2023) prah zvoliteľnosti prekročilo sedem (kandidujúcich) politických subjektov. V parlamentných voľbách 1992 prah zvoliteľnosti prekročilo najmenej – len päť kandidujúcich politických subjektov a v parlamentných voľbách 2016 to bolo zase najviac – osem kandidujúcich politických subjektov.

Počet politických subjektov, ktoré v doterajších parlamentných voľbách získali 3-5% voličských hlasov bol vo väčšine prípadov dva. Najvyšší počet politických subjektov (4), ktorým sa podarilo osloviť viacej ako 3%, no menej ako 5% voličov, bol v parlamentných voľbách 1992.

Počet politických subjektov, ktoré v doteraz konaných parlamentných voľbách získali menej ako 1% voličských hlasov, bol v rozmedzí 5 (parlamentné voľby 1992) až 14 (parlamentné voľby 2012 a 2023). Na základe vyššie uvedeného je cieľom tejto práce poukázať na výsledky volieb politických strán, ktoré vo voľbách do NR SR získali menej ako 1% voličských hlasov. Zároveň dodávame, že zámerom nie je predkladať konečné riešenie či závery, ale naopak, podnietiť (širokú) odbornú i laickú verejnosť k hlbšej diskusii o danej problematike a tým

⁴ V prípade parlamentných volieb 1990 je potrebné povedať, že volebné kvórum bolo na úrovni 3%. Do Slovenskej národnej rady sa tak okrem Verejnosti proti násiliu (ďalej VPN), Kresťanskodemokratickému hnutiu (ďalej KDĽH), Slovenskej národnej strany (ďalej SNS), Komunistickej strany Československa (ďalej KSČ) a Együttélés-Spolužitie-Wspólnota-Soužití, Maďarské kresťansko-demokratické hnutie (ďalej ESWMK) dostali ešte aj Demokratická strana (ďalej DS), ktorá získala 4,40% platných hlasov a Strana zelených (ďalej SZ), ktorá získala 3,49% platných hlasov. Bližšie pozri: ŠÚ SR: *Výsledky volieb rok 1990: Podiel hlasov pre politické strany vo voľbách do SNR v roku 1990*. [online], [cit. 03/06/2025]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/php90.htm>.

prispieť k zlepšovaniu existujúceho stavu, vrátane potenciálnych úprav v aktuálne platnej volebnej legislatíve.

Parlamentné voľby 2023

V parlamentných voľbách 2023 sa o poslanecké mandáty celkovo uchádzalo 25 politických subjektov. Sedem z nich – Smer – sociálna demokracia (ďalej SMER-SD); Progresívne Slovensko (ďalej PS); Hlas – sociálna demokracia (ďalej HLAS-SD); široká koalícia pod vedením OĽANO a priatelia (ďalej OĽANO a priatelia); Kresťanskodemokratické hnutie (ďalej KDH); Sloboda a Solidarita (ďalej SaS); a Slovenská národná strana (ďalej SNS) – získalo podiel voličských hlasov vyšší ako už spomenutých 5% z celkového počtu odovzdaných hlasov pri samostatne kandidujúcich politických stranách a 7% z celkového počtu odovzdaných hlasov pri koalícii OĽANO a priatelia, potrebných pri vstupe do NR SR.⁵

Dva politické subjekty – Hnutie Republika (ďalej REPUBLIKA) a SZÖVETSÉG – Magyarok. Nemzetiségek. Régiók. / ALIANCIA – Madári. Národnosti. Régiók (ďalej SZÖVETSÉG - ALIANCIA) – síce nepresiahli 5% hranicu potrebnú pri vstupe do NR SR, no vzhľadom na to, že získali nad 3% z celkového počtu odovzdaných hlasov, podľa aktuálne platnej legislatívy majú nárok na príspevok zo štátneho rozpočtu „za každý jeden získaný hlas vo výške 1% z priemernej mesačnej nominálnej mzdy zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky zverejnenej Štatistickým úradom Slovenskej republiky za kalendárny rok, ktorý predchádza kalendárnemu roku, v ktorom sa konajú voľby do NR SR“.⁶

⁵ ŠÚ SR: Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2023: Hlasý pre politické subjekty. [online], [cit. 03/06/2025]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/vysledky_hlasovania_strany.html>.

⁶ Podľa § 26 ods. 1 zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach; Tiež pozri: DOMIN, M.; BUJŇÁK, V.: Zákon o politických stranách a politických hnutiach: Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 306-311.

Zo zvyšných 16 politických subjektov, v dvoch prípadoch (Demokrati a Sme rodina) bola ich voličská podpora v rozmedzí 2-3%.⁷

V ostatných 14 prípadoch to bolo menej ako 1% z celkového počtu odovzdaných hlasov. Pritom, voličská podpora medzi „najúspešnejšou“ z tejto skupiny – politickou stranou Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko (ďalej LSNS), ktorej svoj hlas odovzdalo 25 003 voličov, resp. 0,84% – a celkovo najmenej úspešnou politickou stranou SDKÚ - DS - Slovenskou demokratickou a kresťanskou úniou – Demokratickou stranou (ďalej SDKÚ-DS), ktorá na celom území Slovenskej republiky získala len 771 hlasov, resp. 0,02%, je viac než priepastná.⁸ A to nielen pokiaľ ide o počet a podiel získaných voličských hlasov, ale aj o ďalšie sledované aspekty, akými boli:

- historický vývoj politického subjektu (vrátane zmeny názvu politického subjektu);
- proklamovaná hodnotová a ideologická orientácia politického subjektu;
- celkový počet nominovaných kandidátov (vrátane tých, ktorí sa svojej kandidatúry vzdali, boli odvolaní, alebo z iného dôvodu nekandidovali (úmrtie kandidáta));
- osobnosť lídra politického subjektu, resp. osobnosť lídra (pred)volebnej kampane;
- celkovo vynaložené náklady jednotlivých politických subjektov na volebnú kauciu i volebnú kampaň v eurách;
- vynaložené náklady jednotlivých politických subjektov na volebnú kauciu na jeden získaný hlas v eurách;

⁷ Podľa § 50 ods. 10 zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov, „...politickéj strane alebo koalícii, ktorá získala aspoň dva percentá z celkového počtu odovzdaných platných hlasov, ministerstvo vnútra vráti uhradenú kauciu do jedného mesiaca po vyhlásení výsledku volieb.“ V súvislosti s výškou volebnej kaucie do pozornosti tiež dávame Nález Ústavného súdu SR z 11. februára 2009, sp. Zn. PL. ÚS 6/08. Taktiež pozri: DOMIN, M.: Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva: Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 214-217.

⁸ ŠÚ SR: Ref. 5.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-13>

- územná podpora pre jednotlivé politické subjekty a ich komparácia s volebnými ziskami z predošlých parlamentných volieb 2020.⁹ (Pozri Tab. 2)

Tabuľka č. 2: *Parlamentné voľby 2023: Politické strany, ktoré získali menej ako 1% z celkového počtu odovzdaných hlasov.*

Číslo kandid. listiny	Názov politického subjektu	Skratka politického subjektu	Počet kandidátov	Líder kandidátky	Počet hlasov	Podiel hlasov	Celkovo vynaložené náklady na kampaň (v Euro)	Výdavky/hlas (v Euro)	Prepočet volebnej kauce/kandidát (v Euro)
21	Kotlebovci - Ľudová strana Naše Slovensko	ESNS	150	M. Kotleba	25 003	0,84%	426 164,38	17,04	113,33
6	Komunistická strana Slovenska	KSS	81	J. Hrdlička	9 867	0,33%	213 588,68	21,65	209,88
1	Pirátska strana - Slovensko	Piráti	60	Z. Šubová	9 358	0,31%	31 897,08	3,41	283,33
9	Modrí, Most - Híd	MM	149	M. Dzurinda	7 935	0,26%	1 148 399,51	144,73	114,09
7	Maďarské fórum, Občianski demokrati Slovenska, Za regióny, Rómska koalícia, Demokratická strana	MF, ODS, ZR, RK, DS	125	Z. Simon	3 486	0,11%	237 985,80	68,27	136,00
14	MySlovensko	MySlovensko	49	Š. Panenka	2 786	0,09%	60 159,65	21,59	346,94
24	Karma	KARMA	17	A. Szaboová	2 407	0,08%	49 204,62	20,44	1 000,00
4	Spoločne občania Slovenska	SOS	148	Z. Kondrlíková Plháková	2 401	0,08%	3 626,34	1,51	114,86
19	Srdce vlastenci a dôchodcovia - Slovenská národná jednota	SRDCE-SNJ	100	V. Zeman	2 315	0,07%	136 199,23	58,83	170,00
2	Princíp	PRINCÍP	70	A. Géňa	1 817	0,06%	nepredložili výročnú správu / nedostatok dát / nezistené		242,86
10	Spravodlivosť	SPRAVODLIVOSŤ	27	V. Chlebo	1 335	0,04%	6 507,95	4,87	629,63
11	Slovenské hnutie obrody	SHO	45	Róbert Švec	1 332	0,04%	nedostatok dát / nezistené		377,78
8	Vlastenecký blok	VB	41	I. Stanovič	1 262	0,04%	nedostatok dát / nezistené		414,63
20	SDKÚ - DS - Slovenská demokratická a kresťanská únia - Demokratická strana	SDKÚ - DS	11	B. Rybárik	771	0,02%	6 000,00	7,78	1 545,45

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

⁹ Vzhľadom na maximálny rozsah tejto práce stanovený editorom, vyššie uvedené aspekty sme sa rozhodli podrobne rozobrať až v samostatnom publikačnom výstupe, pravdepodobne časopiseckého charakteru.

Diskusia

V rámci diskusie otvárame ešte jeden dôležitý aspekt volieb a tým je výška volebnej kaucie. Podľa aktuálne platnej legislatívy¹⁰ je výška volebnej kaucie (od roku 2014) 17 tis. eur. Podľa kolektívu autorov okolo Ladislava Orosza, „*účel volebnej kaucie spočíva v úsilí zabrániť účasti vo voľbách takým subjektom, ktoré zjavne nemajú dostatočnú podporu a teda ani reálnu šancu uspieť vo voľbách, pričom nie zriedka sledujú svojou volebnou účasťou primárne iné ciele, ako volebný úspech (najmä zviditeľnenie sa za účelom presadenia sa v iných aktivitách – biznis, kultúra a pod.)*“¹¹

Keďže, podľa predošlého volebného zákona č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky bola výška volebnej kaucie stanovená na 500 tis. slovenských korún, pričom prechodom na euro bola novelou zákona č. 445/2008 Z. z.¹² táto suma zmenená na 16 596 eur, de facto sa dá povedať, že výška volebnej kaucie sa za posledných dvadsať rokov nezmenila. Inými slovami, výška volebnej kaucie nereflektuje hodnotu peňazí v čase a teda ani vývoj inflácie od roku 2004.¹³ Na druhej strane, Jakub Bardovič vo svojej práci upozornil, že „*relatívnu novinkou je zavedenie ďalšieho limitu pre kandidovanie jednotlivých politických strán v snahe zamedziť úspechu veľmi malých strán bez členskej základne, pričom výsledkom je, že sa o hlasy vo voľbách môžu*

¹⁰ § 50 ods. 4 b) zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹¹ OROSZ, L. a kol.: *Volebné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015, s. 90 a 227; Tiež pozri: DOMIN, M.: Ref. 7, s. 214.

¹² ONUFRÁK, A.: *Volebné právo v kontexte Ústavy Slovenskej republiky*. In: OROSZ, L.; HORŇÁKOVÁ, D.; ČERNÁNSKÝ, M. P. (eds.): *Ústava Slovenskej republiky a jej perspektívy: Skvalitňovanie ústavného textu a zvyšovanie autority slovenskej ústavy – reálna možnosť, alebo naivná ilúzia(?)*: Zborník príspevkov z vedeckého seminára Danišovce 23. - 25. november 2022. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach / ŠafárikPress, 2022, s. 217.

¹³ Podľa inflačnej kalkulačky INEKO, suma 500 tis. slovenských korún v roku 2004 predstavuje ekvivalent približne 30 tis. eur v roku 2024. INEKO: *Inflačná kalkulačka*. [online], [cit. 15/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.ineko.sk/kalk.html>>.

*uchádzať len tie strany, ktoré splnia zákonom definovanú veľkosť. Tá sa dosahuje buď na úrovni orgánov strany, alebo v súvislosti s počtom členov.*¹⁴

Aj keď Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 11. februára 2009, sp. zn. PL. ÚS 6/08 rozhodol, že aj vtedajšia volebná kaucia necelých 17 tis. eur bola „na hraniciach ústavnej tolerovateľnosti“, pričom „išlo o 25 násobok priemernej mzdy“,¹⁵ aj ústavný právnik Vincent Bujňák pre televíziu TA3 pripustil, že „ak by Ústavný súd zohľadnil to, že priemerná mesačná mzda sa zvyšovala, tak by to znamenalo, že v súčasnosti rovnakou metódou by si zákonodarcia mohol dovoliť zvýšiť túto volebnú kauciu, avšak nie na hranicu 100 tisíc eur, ale na približne 38 tisíc eur.“¹⁶ Toto vyjadrenie de facto len potvrdzuje náš (vyššie spomenutý) argument, že je potrebné vziať do úvahy aj infláciu.

Aj keď mediálne boli (zo strany niektorých politikov) zverejnené viaceré návrhy zvýšenia volebnej kaucie,¹⁷ pravdou zostáva, že diskusia o výške volebnej kaucie je nevyhnutná a to bez ohľadu na hodnotovo-ideové nastavenie. Zároveň je potrebné povedať i to, že volebná kaucia by mala byť stanovená v takej výške, aby bola „prijateľná“. Aktuálny návrh volebnej kaucie zo strany MV SR vo výške 50 tis. eur za „prijateľný“ považujeme, keďže pri predložení 150-člennej kandidátnej listiny, by tak na jedného kandidáta predstavoval

¹⁴ BARDOVIČ, J.: *Voľby a volebné systémy. (Vysokoškolská učebnica)*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2021, s. 131.

¹⁵ DOMIN, M.: Ref. 7, s. 214-217.

¹⁶ TA3: *Chcú výrazne zvýšiť volebnú kauciu*. [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/992475/politicke-strany-zaplatia-viac-za-vstup-do-parlamentu-koalicia-chysta-zvysenie-kaucie>>.

¹⁷ V mediálnom priestore zarezonovali najmä slová predsedu vlády a predsedu SMERU-SD Roberta Fica, podľa slov ktorého, by sa „výška volebnej kaucie mohla navýšiť zo súčasných 17 tis. až na pol milióna eur“. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej MV SR) naproti tomu pracuje s návrhom, aby výška volebnej kaucie pri parlamentných voľbách vzrástla na 50 tis. eur a pri eurovoľbách by to bolo 25 tis. eur. Bližšie pozri: TA3: Ref. 16; SLOV-LEX: *Legislatívny proces LP/2035/344: Sprievodná dokumentácia*. [online], [cit. 16/7/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/elegislativa/legislativne-procesy/SK/LP/2025/344/sprievodne-dokumenty?stadiumUuid=634509bc-b620-40df-a6c4-9f4675eb9744>>.

náklad 333,33 eur.¹⁸ Len pre doplnenie dodávame, že v ostatných parlamentných voľbách v roku 2023 sa najvyššou sumou museli na volebnú kauciu zložiť kandidáti za politickú stranu SDKÚ-DS,¹⁹ keďže ich bolo na kandidátnej listine najmenej (11). Náklad na jedného kandidáta v prípade tohto politického subjektu predstavoval 1 545,45 eur. V prípade politických subjektov, ktoré nominovali všetkých 150 kandidátov, predstavoval náklad na volebnú kauciu na jedného kandidáta sumu 113,33 eur.

Mimochodom, celkové výdavky politických subjektov podľa Transparency International Slovensko (ďalej TIS) na volebnú kampaň 2023 presiahli sumu 27 mil. eur.²⁰ Osem politických subjektov (SMER-SD, OĽaNO, HLAS-SD, KDH, PS, Sme rodina, Demokrati, SaS) pritom vložilo do kampane viac než 2 mil. eur. V prípade ďalších štyroch politických subjektov (SNS, Modrí Most – Híd, Kresťanská únia a hnutie Republika) výdavky na volebnú kampaň presiahli 1 mil. eur.²¹

Pri takýchto nákladoch na volebnú kauciu pripadajúceho na jedného kandidáta a celkových výdavkoch na (pred)volebnú kampaň považujeme (pomerne časté) vyjadrenia, že „*nárast výšky volebnej kaucie časti občanom jednoducho (z finančných dôvodov) znemožní kandidovať a teda prídu o jedno zo svojich základných ľudských práv*“, jednoducho za

¹⁸ Osobne si vieme výšku volebnej kaucie predstaviť na 2-násobnej úrovni, teda vo výške 100 tis. eur za kandidujúci politický subjekt, pričom na jedného kandidáta by to pri obsadení všetkých 150 kandidátov vychádzalo na 666,67 eur.

¹⁹ Podľa lídra strany Branislava Rybárika, „*kauciu vo výške 17 tisíc euro nebol problém zaplatiť, keďže išlo o dlhodobú investíciu.*“ Pozri: TÖRÖKOVÁ, M.: *S číslom 20 kandiduje SDKÚ. Mikuláša Dzurindu ani iného pôvodného člena tam už nenájdete.* [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://tvnoviny.sk/domace/clanok/857179-s-cislom-20-kandiduje-sdku-mikulasa-dzurindu-ani-ineho-povodneho-clena-tam-uz-nenajdete>>.

²⁰ TIS: *Parlamentné voľby 2023.* [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/parlament2023/>>.

²¹ TIS: *Strany investovali do kampane historicky najviac.* [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/parlament2023/aktuality/strany-investovali-do-kampane-historicky-najviac>>.

„prehnané“. Okrem toho, občania na Slovensku majú k dispozícii širokú škálu spôsobov a foriem participácie, počnúc aktivitami v rámci občianskej spoločnosti (spoločenstvá vlastníkov bytov; miestne, lokálne, regionálne komunity; cirkvi; občianske združenia; nadácie; ekonomické i neekonomické záujmové skupiny; politické strany a politické hnutia, atď.)²² až po tzv. „gladiátorské činnosti“ v rámci politiky (účasť na politických kampaniach; aktívne členstvo v politickej strane; účasť na straníckych schôdzach a akciách; kandidovanie na verejné funkcie či v rámci politického subjektu), ako ich v 60. rokoch 20. storočia vo svojej práci nazval a rozpracoval Lester Walter Milbrath.²³

Sme presvedčení, že ak chceme byť občiansky či politicky aktívni, nemusíme rovno kandidovať na kandidátnej listine politického subjektu v parlamentných voľbách. Participovať totižto možno i v rámci svojho (blízkeho) okolia, počnúc miestom svojho trvalého bydliska, na ulici, sídlisku, v obci, meste, okrese až po samosprávny kraj.

Spomedzi ďalších dôvodov prečo sme za zvýšenie volebnej kaucie možno ešte spomenúť:

1. **Reakcia na nárast výdavkov na voľby.** Výdavky na predčasné parlamentné voľby 2023 boli vo výške 16,8 mil. eur.²⁴ Oproti parlamentným voľbám 2020, kedy výdavky štátneho rozpočtu na parlamentné voľby boli vo výške 12,6 mil. eur, išlo o nárast 4,2 mil. eur, resp. o celú jednu tretinu. Len dodávame, že

²² Bližšie k danej téme pozri napríklad: BZDILOVA, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *Politická participácia*. Košice: UPJŠ, 2015, 150 s.

²³ Pozri napríklad: SOPOCI, J.: *Politika a spoločnosť. (Úvod do sociológie politiky)*. Bratislava: SOFA, 1998, s. 162; RUEDIN, D.: *Testing Milbrath's 1965 Framework of Political Participation: Institutions and Social Capital*. In: *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*. 2007. [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://druedin.com/wp-content/uploads/2012/08/43-167-1-pb.pdf>>.

²⁴ ÚV SR: *Harmonogram organizačno-technického zabezpečenia volieb do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2023: Analýza vplyvov na rozpočet verejnej správy, na zamestnanosť vo verejnej správe a financovanie návrhu*. [online], [cit. 20/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/28550/1>>.

v predošlých parlamentných voľbách (2010, 2012 a 2016) bola výška výdavkov na úrovni cca 10 mil. eur.²⁵ Ako uviedla riaditeľka Odboru volieb, referenda a politických strán MV SR Eva Chmelová, „dvomi hlavnými faktormi, ktoré stáli za nárastom výdavkov na parlamentné voľby 2023 boli nárast ceny papiera, aj nárast priemernej mzdy v národnom hospodárstve.“²⁶ V tejto súvislosti je potrebné uvedomiť si, že tlač kandidátnych listín a úhrada odmien členov volebných komisií 25 politických subjektov, z ktorých 14 politických subjektov nezískalo ani 1 % voličských hlasov – na čo sme poukázali v texte vyššie – považujeme za „luxus“ a mrhaním verejných zdrojov.

2. V nadväznosti na finančné hľadisko, ktoré sme spomenuli vyššie, je potrebné poukázať i na „**ekologické hľadisko**“ volieb. Je možné vôbec hovoriť o „ekologickej zodpovednosti“, keď počas samotného volebného aktu sme vložili jeden hlasovací lístok s preferovanou voľbou do volebnej schránky a zvyšných 24 nepoužitých hlasovacích lístkov (voľby 2023) smerovalo do schránky na to určenej²⁷ a následne na likvidáciu²⁸? Použitý papier, tlačiarenské farby a prísady, vynaložené energie, ale aj

²⁵ MIHALKOVÁ, H.: *Koľko budú stáť predčasné voľby? Výdavky budú vyššie. Sú za tým dva faktory.* [online], [cit. 16/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2023/clanok/672599-kolko-budu-stat-volby/>>.

²⁶ MIHALKOVÁ, H.: Ref. 25.

²⁷ Podľa § 24 ods. 4 a ods. 10 zákona č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁸ V minulosti boli nepoužité hlasovacie lístky skartované, alebo iným spôsobom zničené. V posledných rokoch sa postup – podľa informácií, ktoré máme – zmenil a to v tom zmysle, že po istom čase sú nepoužité hlasovacie lístky obcami a mestami postúpené pre potreby detí a mládeže v materských škôlkach a základných školách. Objem hlasovacích lístkov a ostatných materiálov je pri voľbách do NR SR približne 500 ton. Bližšie pozri: LÖRINCOVÁ, K.: *Po voľbách ostávajú nepoužité hlasovacie lístky, spôsob ich využitia je v kompetencii obce.* [online], [cit. 25/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://sita.sk/po-volbach-do-nr-sr-a-euoparlamentu-ostavaju-nepouzite-hlasovacie-listky-sposob-ich-vyuzitia-je-v-kompetencii-obce/>>.

samotná tlač nepoužitých hlasovacích lístkov, ich doprava a manipulácia s nimi predstavujú nezanedbateľnú uhlíkovú stopu²⁹, ktorú na Slovensku doteraz nikto neriešil.

3. **Zneužívanie** kandidatúry v parlamentných voľbách pre rôzne účely, počnúc vlastnou prezentáciou a končiac vidinou rýchlej návratnosti investície, pokiaľ by politický subjekt prekročil už skôr spomenutú 3% hranicu voličských hlasov.³⁰ Zvýšením volebnej kaucie – ako to uvádza kolektív okolo Ladislava Orosza – „*nepochybne možno dospieť k zúženiu okruhu kandidujúcich politických subjektov a tým do istej miery aj k sprehľadneniu volieb pre voličov.*“³¹

²⁹ V tejto súvislosti do pozornosti dávame štúdiu J. Willemsona a K. Kripsa z Univerzity v Tarte (Estónsko), ktorí analyzovali uhlíkovú stopu papierového volebného lístka a elektronického hlasovania na príklade estónskych parlamentných volieb 2023. Vo svojej štúdii dospeli k záveru, že papierové hlasovanie (2240 g CO₂/hlas) v porovnaní s elektronickým hlasovaním (12,5 g CO₂/hlas) vytvorí až 180-krát väčšiu uhlíkovú stopu. Bližšie pozri: WILLEMSON, J.; KRIPS, K.: *Estimating Carbon Footprint of Paper and Internet Voting*. In: VOLKAMER, M. et al. (Eds.): *E-Vote-ID*. 2023, LNCS, pp. 140-155. [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-43756-4_9>.

³⁰ S takýmto vyjadrením prišiel Ondrej Janíček zakladajúci člen a (pôvodný) líder kandidátky politického subjektu Karma pred parlamentnými voľbami 2023. (Ondrej Janíček je tiež známy z kauzy Fatima). Vzhľadom na nezhody medzi ním a ďalšími dvomi spoluzakladateľmi strany (Róbertom Dimčevom a Michalom Vicenom), Janíček bol podľa vlastných slov, „zo strany vyšachovaný, pričom tí, čo v strane ostali sú podvodníci, ktorým išlo len o zisk 3%, aby získali financie od štátu.“ Bližšie pozri: MIHALKOVÁ, H.: *Karma nemá percentá ani peniaze. Chceli byť druhé OĽaNO, teraz sa hádajú, kto komu stranu ukradol.* [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2023/clanok/677374-politicka-strana-karma-ondrej-janicek-robert-dimcev-adriana-szaboova-volby-2023/>>; TÖRÖKOVÁ, M.: *Kampaň spustili neskôr, lebo nechceli otravovať ľudí počas prázdnin. Strana Karma kandiduje pod číslom 24.* [online], [cit. 15/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://tvnoviny.sk/domace/clanok/858165-kampan-spustili-neskor-lebo-nechceli-otravovat-ludi-pocas-prazdnin-strana-karma-kandiduje-pod-cisлом-24>>.

³¹ OROSZ, L. a kol.: Ref. 11, s. 90.

Záver

V absolútnom závere práce konštatujeme, že záver nechávame otvorený pre ďalšiu diskusiu. Naším zámerom nebolo predkladať konečné riešenia, ale práve naopak podnietiť (už vyššie spomenutú) diskusiu o danej problematike a tým prispieť k zlepšeniu existujúceho stavu, vrátane potenciálnych úprav volebnej legislatívy.

Literatúra:

- BARDOVIČ, J.: *Voľby a volebné systémy. (Vysokoškolská učebnica)*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2021, 160 s.
- BARDOVIČ, J.: *Voľby 2020: volebná podpora a jej premeny*. Trnava: Univerzita Sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, 2022, 155 s.
- BZDILOVA, R.; EŠTOK, G.; BARDOVIČ, J.: *Voľby a volebná problematika v štátoch EÚ*. Košice: UPJŠ, 2018, 240 s.
- BZDILOVA, R.; EŠTOK, G.; ONUFRÁK, A.: *Politická participácia*. Košice: UPJŠ, 2015, 150 s.
- DOMIN, M.: *Volebné právo a volebné systémy*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 444 s.
- DOMIN, M.: *Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 684 s.
- DOMIN, M.; BUJŇÁK, V.: *Zákon o politických stranách a politických hnutiach: Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 424 s.
- HURČALOVÁ, M.: *Volebné systémy na území dnešného Slovenska v minulosti a v súčasnosti a uzatváracia klauzula. (Diplomová práca)*. Košice: UPJŠ FF, 2022, 93 s.
- INEKO: *Inflačná kalkulačka*. [online], [cit. 15/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.ineko.sk/kalk.html>>.
- LÖRINCOVÁ, K.: *Po voľbách ostávajú nepoužité hlasovacie lístky, spôsob ich využitia je v kompetencii obce*. [online], [cit. 25/07/2025]. Dostupné

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-13>

na internete: <<https://sita.sk/po-volbach-do-nr-sr-a-euoparlamentu-ostavaju-nepouzite-hlasovacie-listky-sposob-ich-vyuzitia-je-v-kompetencii-obce/>>.

MIHALKOVÁ, H.: *Karma nemá percentá ani peniaze. Chceli byť druhé OĽaNO, teraz sa hádajú, kto komu stranu ukradol*. [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2023/clanok/677374-politicka-strana-karma-ondrej-janicek-robert-dimcev-adriana-szaboova-volby-2023/>>.

MIHALKOVÁ, H.: *Koľko budú stáť predčasné voľby? Výdavky budú vyššie. Sú za tým dva faktory*. [online], [cit. 16/11/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/parlamentne-volby-2023/clanok/672599-kolko-budu-stat-volby/>>.

OROSZ, L. a kol.: *Volebné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2015, 290 s.

OROSZ, L.; HORŇÁKOVÁ, D.; ČERNÁNSKÝ, M. P. (eds.): *Ústava Slovenskej republiky a jej perspektívy: Skvalitňovanie ústavného textu a zvyšovanie autority slovenskej ústavy – reálna možnosť, alebo naivná ilúzia(?)*: Zborník príspevkov z vedeckého seminára Danišovce 23. - 25. november 2022. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach / ŠafárikPress, 2022, 300 s.

RUEDIN, D.: *Testing Milbrath's 1965 Framework of Political Participation: Institutions and Social Capital*. In: *Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences*. 2007. [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://druedin.com/wp-content/uploads/2012/08/43-167-1-pb.pdf>>.

SOPOCI, J.: *Politika a spoločnosť. (Úvod do sociológie politiky)*. Bratislava: SOFA, 1998, 204 s.

SLOV-LEX: *Legislatívny proces LP/2035/344: Sprievodná dokumentácia*. [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.slov-lex.sk/elegislativa/legislativne->

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-13>

procesy/SK/LP/2025/344/sprievodne-
dokumenty?stadiumUuid=634509bc-b620-40df-a6c4-
9f4675eb9744>.

ŠÚ SR: *Výsledky volieb rok 1990: Podiel hlasov pre politické strany vo voľbách do SNR v roku 1990.* [online], [cit. 03/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://volby.statistics.sk/nrsr/snr1990/volby90_s/php90.htm>.

ŠÚ SR: *Voľby do Národnej rady Slovenskej republiky 2023: Hlasy pre politické subjekty.* [online], [cit. 03/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/vysledky_hlasovania_strany.html>.

TA3: *Chcú výrazne zvýšiť volebnú kauciu.* [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.ta3.com/clanok/992475/politicke-strany-zaplatia-viac-za-vstup-do-parlamentu-koalicia-chysta-zvysenie-kaucie>>.

TIS: *Parlamentné voľby 2023.* [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/parlament2023/>>.

TIS: *Strany investovali do kampane historicky najviac.* [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete:

<<https://volby.transparency.sk/parlament2023/aktuality/strany-investovali-do-kampane-historicky-najviac>>.

TÖRÖKOVÁ, M.: *Kampaň spustili neskôr, lebo nechceli otravovať ľudí počas prázdnin. Strana Karma kandiduje pod číslom 24.* [online], [cit. 15/07/2025]. Dostupné na internete:

<<https://tvnoviny.sk/domace/clanok/858165-kampan-spustili-neskor-lebo-nechceli-otravovat-ludi-pocas-prazdnin-strana-karma-kandiduje-pod-cislom-24>>.

TÖRÖKOVÁ, M.: *S číslom 20 kandiduje SDKÚ. Mikuláša Dzurindu ani iného pôvodného člena tam už nenájdete.* [online], [cit. 16/07/2025]. Dostupné na internete:

Dostupné na internete:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-13>

<<https://tvnoviny.sk/domace/clanok/857179-s-cislom-20-kandiduje-sdku-mikulasa-dzurindu-ani-ineho-povodneho-clena-tam-uz-nenajdete>>.

ÚV SR: *Harmonogram organizačno-technického zabezpečenia volieb do Národnej rady Slovenskej republiky v roku 2023: Analýza vplyvov na rozpočet verejnej správy, na zamestnanosť vo verejnej správe a financovanie návrhu*. [online], [cit. 20/07/2025]. Dostupné na internete: <<https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/28550/1>>.

WILLEMSON, J.; KRIPS, K.: *Estimating Carbon Footprint of Paper and Internet Voting*. In: VOLKAMER, M. et al. (Eds.): *E-Vote-ID*. 2023, LNCS, pp. 140-155. [online], [cit. 18/07/2025]. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-43756-4_9>.

Zákon č. 333/2004 Z. z. o voľbách do Národnej rady Slovenskej republiky.

Zákon č. 85/2005 Z. z. Zákon o politických stranách a politických hnutiach.

Zákon č. 180/2014 Z. z. Zákon o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Sociálne demokracie na Slovensku vo voľbách 2023 a 2024 - súper i alebo partner i?

Miroslav Řádek

In mid-summer 2020, Peter Pellegrini, the second most trusted politician in Slovakia at the time, announced his intention to launch a new political party with a social-democratic orientation. This marked the definitive split of the political party Smer - Social Democracy, which in the conditions of modern Slovak politics had held a stable organisational continuity for more than 20 years without any major negative impact on the integrity of the party. The split occurred primarily as a reverberation of the political crisis into which Smer-SD found itself after the murder of Ján Kuciak and Martina Kušnírová in February 2018. It was also contributed to by the personality tension between party chairman Robert Fico and his choice for prime minister of the Slovak Republic since 2018, Petr Pellegrini. Thus, there have been two social democratic parties on the political map since 2020. The aim of the conference paper is to try to explain how and why the 2023 early parliamentary elections were won by Smer-SD instead of Hlas-SD, which was the more popular political party between 2020 and 2023 according to opinion polls.

Úvod

Predmetom konferenčného článku Sociálne demokracie na Slovensku vo voľbách 2023 a 2024 - súper i alebo partner i? je pôsobenie dvoch sociálnodemokratických strán Smer - sociálna demokracia a Hlas - sociálna demokracia. Odborná ako aj laická verejnosť si pri pôsobení týchto dvoch politických strán kladie viacero legitímnych otázok. Medzi nimi aj to, aký význam má existencia dvoch ideologicky rovnako vymedzených politických strán v jednom parlamente a v súčasnosti (funkčné obdobie po voľbách do NR SR 2023) aj v jednom vládnom kabinete. Súčasne s ňou vzniká otázka o udržateľnosti alebo perspektíve „sociálnodemokratickej straníckej duality“. Na prvú otázku k existencii dvoch sociálnych demokracií lapidárne odpovedajú najmä predstavitelia Hlasu-SD s vysvetlením, že zmysluplnosť existencie oboch sociálnych demokracií potvrdili

voliči v parlamentných voľbách 2023. K druhej otázke o politickej perspektíve existencie oboch strán sa mimoriadne otvorene vyjadril bývalý český prezident ČR a predseda Českej strany sociálnodemokratickej (ČSSD) v jednej osobe Miloš Zeman, ktorý prostredníctvom videopozdravu delegátom slávnostného 25. snemu strany Smer-SD, ktorého sa zúčastnili aj predstavitelia Hlasu-SD, odkázal, aby sa opäť zlúčili do jednej strany.

Na otázky spomenuté vyššie sa snažíme v príspevku odpovedať prostredníctvom historickej metódy. Sociálna demokracia mala v 20. storočí na Slovensku náročnú existenciu, čo sa čiastočne odrazilo aj na slabšom stave poznania, nakoľko história iných politických strán ako napr. ľudovej, národnej alebo komunistickej sú spracované bohatšie. Pomohla nám preto najmä kolektívna monografia slovenských autorov z 1990tých rokov Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku (najmä časti zamerané na prvú polovicu 20. storočia) a publikácia českého politológa Lubomíra Kopečka Politické strany na Slovensku 1989 až 2006 (prelom 20. a 21. storočia). Ako doplnkový literárny prameň nám poslúžili historické monografie od viacerých autorských kolektívov – dva zväzky knihy Slovensko v 20. storočí a Dejiny Slovenska (na všetkých sa spoluautorsky podieľal Dušan Kováč).

Konferenčný príspevok prirodzene vysvetľuje aj okolnosti štiepenia sa sociálnych demokratov po roku 2018 a analýzou exponovaných politických tém po roku 2020 hľadá rozdielnosti a podobnosti oboch straníckych subjektov. Záver obsahuje aj autorský názor na budúcnosť sociálnej demokracie na Slovensku – ten však sám autor ponúka odbornej ako i laickej verejnosti na kritickú diskusiu.

Sociálna demokracia v ére Uhorska

Politické a sociálno-ekonomické reálie života Slovákov na prelome 19. a 20. storočia boli z existenčného hľadiska výrazne determinované.

O slovenskej spoločnosti bolo v tejto historickej etape historikmi konštatované, že bola limitovaná tak národnostne ako aj ekonomicky, pretože „podiel slovenského obyvateľstva bol neväčší v nižších a najnižších sociálnych vrstvách a početnosť stredných a vyšších vrstiev bola v pomere k celkovému počtu Slovákov neúmerne nízka. Horné priečky slovenského rebríčka boli už tradične vyhradené vrstvám s odlišnou etnickou príslušnosťou, maďarskému vládne elementu, z ktorého sa naďalej formovali mocenské politické i ekonomické elity. Takýto stav prezrádzal dlhodobé zhoršovanie nerovnoprávneho postavenia slovenského národa v Uhorsku, keď vzostup po spoločenskom rebríčku bol možný iba za cenu straty slovacity. V ekonomickej sfére konkurencia neslovenskému veľkostatku (maďarského, nemeckého, židovského), maďarského finančného a priemyselného kapitálu a prekážky, ktoré kládol do cesty slovenským ambíciám štátny aparát ovládaný príslušníkmi vládnuceho národa, brzdili proces rastu slovenskej hornej strednej vrstvy. (...) Ekonomická danosť Slovenska, dominantný agrárny charakter, zakotvený v prevahe obyvateľstva existenčne závislého od poľnohospodárstva, v tlačil najtypickejšiu črtu spoločenskej stratifikácii. Za vysokým podielom obyvateľstva prislúchajúceho k poľnohospodárstvu sa však neskrývali iba masy početného a diferencovaného roľníctva a dedinskej chudoby, ale aj relatívne málopočetné horné vrstvy, ktoré tvorili strední a veľkí pozemkoví vlastníci spolu s tradičnou elitou, šľachtickými latifundistami.“¹

Sociálna demokracia na Slovensku predstavuje stranícky a ideologický prúd, ktorého organizačná kontinuita s výnimkou obdobia ľudáckej a komunistickej totality 1938 – 1989 trvá od prelomu 19. a 20. storočia. Sociálni demokrati sú spoločne s kresťanskými

¹ JAKEŠOVÁ, E.: *Sociálne pomery a zmeny v sociálnej štruktúre*. In: *Slovensko v 20. storočí. Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 46-47.

demokratmi po národnároch (Slovenská národná strana - 1871) druhou najstaršou politickou silou na Slovensku.

Socialistické strany boli zakladané ako politický nástroj rozširujúceho sa európskeho socialistického hnutia. V Uhorsku začali prvé robotnícke spolky vznikať na prelome 60. a 70. rokov 19. storočia. „Po vyrovnaní (rakúsko-uhorskom vyrovnaní, pozn. aut.) sa centrom robotníckeho hnutia v Uhorsku stala Budapešť. Tu tiež vznikla v roku 1869 prvá socialistická organizácia, tzv. Všeobecný robotnícky spolok, ktorý mal spojenie i s I. internacionálou. Združoval aj mnohých slovenských robotníkov žujúcich v Budapešti. Hlásil sa k Laasallovmu učeniu, ktorého cieľom bolo využiť na zlepšenie postavenia robotníctva a na získanie jeho politických a občianskych práv všetky zákonné prostriedky. O dva roky neskôr (r. 1870) vznikol v Budapešti aj Československý robotnícky spolok v Pešťbudíne a na jeho pôde slovenskí robotníci mali možnosť stretávať sa so skúsenejšími českými robotníkmi.“²

Významnou súčasťou socialistického hnutia bola spolková činnosť. Tá sa v prostredí slovenského robotníctva začala v Budapešti, nakoľko tu bolo v tomto období sústredených najviac slovenských robotníkov, ktorí sem prichádzali za prácou z celého Slovenska. V rovnakom období vznikali aj robotnícke spolky v Bratislave ako napr. Robotnícky vzdelávací spolok v rámci ktorého sa organizovali aj českí a rakúski robotníci. Politicky významnejším bol spolok Napred, ktorý hneď pri svojom zakladaní bratislavskými robotníkmi zorganizoval prvú robotnícku demonstráciu za všeobecné volebné právo, slobodu tlače, zrušenie armády a zrovnoprávnenie národov v rámci Uhorska. Čoskoro na to si robotnícke hnutie uvedomilo, že v súvislosti s požadovaným volebným právom je potrebné vytvoriť vlastnú politickú stranu, keďže pôvodným zmyslom spolkovej činnosť bola

² HRONSKÝ, M.: *Robotnícke hnutie na Slovensku do roku 1918*. In: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T.R.I. Médium, 1996, s. 25.

vzájomná výpomoc medzi robotníkmi. Napokon v roku 1880 došlo k zhode k vytvoreniu Všeobecnej robotníckej strany Uhorska. V tomto období sa však názory robotníkov líšia a dochádza k frakčnej činnosti robotníkov aj v pôvodných spolkoch. Okrem toho sa ich organizátori dostávajú do otvoreného konfliktu so štátnou mocou a tá voči nim začala byť reštrikčná.

Robotnícke hnutie v Európe bolo organizované na internacionálnom základe a spolupracovali v ňom zástupcovia viacerých národností. Prirodzene tak vznikala nielen medzinárodná solidarita, ale aj vzájomné odovzdávanie si myšlienok a skúseností. Takouto platformou bola socialistická Internacionála. Vzhľadom na geografickú blízkosť sa stali uhorským robotníkom vzorom rakúski socialisti, ktorí ich inšpirovali k organizácii kongresu Sociálnodemokratickej strany Uhorska v roku 1890. Napriek deklarovanému internacionalizmu ho členovia socialistického hnutia patriaci k odlišným národnostiam monarchie neinterpretovali rovnako. To spôsobovalo jeho diferenciáciu, pričom slovenskí robotníci na to reagovali orientáciou spolupráce s českými socialistami.

Vzmáhajúce sa socialistické hnutie bolo natoľko diferencované a zamestnané politickou aktivitou, že okrem Sociálnodemokratickej strany Uhorska začiatkom 20. storočia tiež pôsobila Západoslovenská sociálnodemokratická strana a na východnom Slovensku Hornouhorská sociálnodemokratická strana. Okrem iného to bolo spôsobené presunom politických aktivít uhorskej ľavice na územie Slovenska a to najmä do Bratislavy a Košíc. „Po utvorení stálych oblastných organizácií a sekretariátov Sociálnodemokratickej strany Uhorska na osobitných konferenciách konaných koncom roku 1905, takéto sekretariáty vznikli tiež v Bratislave a Košiciach. Svojou pôsobnosťou pokrývali územie Slovenska s výnimkou južnej časti stredného Slovenska, ktorá patrila budapeštianskemu sekretariátu, čo v podstate zodpovedalo predchádzajúcemu územnému deleniu

organizačnej činnosti Sociálnodemokratickej strany Uhorska. (...) Až od roku 1905 agitačnú činnosť na východnom Slovensku, aj mimo Košíc, vykonávali aktivisti miestnej košickej sociálnodemokratickej organizácie. Po vytvorení Hornouhorskej sociálnodemokratickej strany so sídlom v Košiciach, jej akčný rádius na východnom Slovensku zasahoval až po župu gemerskú a liptovskú, no vo výnimočných prípadoch prenikli agitátori aj na Pohronie. Hornouhorská sociálnodemokratická strana rozvíjala svoju činnosť úplne v duchu politiky budapeštianskeho vedenia uhorskej sociálnej demokracie a snažila sa maximálne obmedziť i vylúčiť vplyv sociálnych demokratov na východnom Slovensku.“³ Prieniky myšlienok slovenského národovectva a sociálnej demokracie boli na východnom Slovensku podstatne slabšie ako na jeho západe. Maďarizácia tu dosiahla podstatne vyššiu mieru a slovenské robotníctvo tu bolo v menšine. To sa prejavilo aj na vydávaní tlače tým, že sociálni demokrati na východe nevydávali žiadnu robotnícku tlač v slovenčine. Od roku 1907 tu vychádzal Kassai Muskás (Košický robotník) v maďarčine.

Narastajúce národnostné napätie v Uhorsku neobišlo ani uhorských socialistov. V roku 1905 sa slovenskí socialisti z Budapešti a Bratislavy rozhodli založiť vlastnú sociálnodemokratickú stranu. „Výrazom aktivity slovenských sociálnych demokratov bolo založenie Ústredného výboru organizácie slovenského robotníctva v apríli 1904, ktorý viedol Emanuel Lehocký. Naplnením jeho hlavnej úlohy sa stalo vydávanie mesačníka Slovenských robotníckych novín od októbra 1904 v Bratislave, ktorá sa takto stala strediskom slovenského sociálnodemokratického hnutia. Od septembra 1906 pribudol ďalší mesačník Napred, rovnako redigovaný Emanuelom Lehockým. Slovenská sociálnodemokratická tlač tak mala dvojtzádenú

³ HRONSKÝ, M.: *Robotnícke hnutie na Slovensku do roku 1918*. In: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T.R.I. Médium, 1996, s. 31.

periodicitu. (...) Zmyslom aktivít slovenských sociálnych demokratov v tomto období bolo dosiahnuť taký stav, aby sociálnodemokratická strana, opierajúca sa o odborové a politické organizácie, vystupovala ako svojbytný a plnohodnotný faktor v slovenskej politike. Slovenskí sociálni demokrati odsudzovali nadvládu jedných národov nad druhými, a preto národnostnú politiku v Uhorsku podrobovali systematicky otvorenej politike. Práve zásada rovnoprávnosti národov a myšlienka národnej emancipácie Slovákov tvorili základný rámec prístupu slovenských sociálnych demokratov k slovenskej otázke. Vyústením snáh o samostatné pôsobenie v slovenskom politickom dianí bol vznik Slovenskej sociálnodemokratickej strany v júni 1905 v Bratislave. Vznikol tak osobitný politický subjekt, ktorý si predsavzal brániť záujmy slovenských robotníkov nielen v sociálnej, ale aj v národnostnej otázke.“⁴ Na ustanovujúcom zjazde Slovenskej sociálnodemokratickej strany sa podľa historických záznamov zišlo 44 delegátov a prítomní boli aj zástupcovia Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej. Hlavný iniciátor zjazdu Emanuel Lehocký vo svojom prejave volal po rešpektovaní národných organizácií uhorských socialistov. Okrem toho strana propagovala všeobecné volebné právo, ktoré bolo prijaté o 15 rokov neskôr a ťažko si predstaviť, že by k nemu došlo bez socialistickej agitácie a snáh.

Politická emancipácia slovenských socialistov sa v uhorských pomeroch veľmi rýchlo ukázala ako nemožná. „Budapeštianske vedenie strany hrozilo, že im zabráni prístup do odborových a zväzových skupín na Slovensku a znemožní financovanie organizácie. To sa napokon aj stalo. Pod týmto tlakom, aj napriek tomu, že si slovenskí sociálni demokrati nepriali „žiadne poručníkovanie“ z Budapešti, a usilovali sa obhajovať samostatnosť, pre organizačnú slabosť a nedostatok finančných prostriedkov na mimoriadnom zjazde

⁴ PODRIMAVSKÝ, M.: *Postoj slovenskej spoločnosti k vojne*. In: *Slovensko v 20. storočí. Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 162.

(II. Zjazd slovenských sociálnych demokratov) zvolanom na 18. marca 1906 v Bratislave, pripojili sa opäť k Sociálnodemokratickej strane Uhorska.“⁵ Napriek tomu slovenskí sociálni demokrati pokračovali vo svojej aktivite a „v búrlivých rokoch 1905–1907 sa vedenie slovenskej sociálnej demokracie a po ňom výkonný výbor prostredníctvom svojho časopisu, prednáškami, organizovaním početných politických zhromaždení robotníctva a štrajkových pohybov čoraz viac zapájali aj do zápasov za zlepšenie sociálneho postavenia pracujúcich, za demokratické práva a slobody, za zavŕšenie buržoáznodemokratickej premeny v Uhorsku.“⁶

Politická pozícia slovenských sociálnych demokratov počas prvej svetovej vojny

Pokiaľ boli politické pomery Uhorka nepriaznivé pre napĺňanie slobodného rozvoja jeho národov a práve národnostná otázka bola jednou z ústredných tém všetkých politických strán Slovákov – prirodzene okrem Slovenskej národnej strany aj Ľudákov a slovenských socialistov – potom vypuknutie prvej svetovej vojny okrem ďalšieho vzostupu nacionalizmu priniesol sociálnu radikalizáciu. Územie Slovenska sa síce priame vojnové udalosti dotkli len okrajovo (na prelome rokov 1914 a 1915 sa dostali ruské vojská na severovýchod Slovenska), ale už aj samotné masové odvody vojakov – dovtedy pracujúcich mužov v poľnohospodárstve, remeslách, priemysle a obchode – mali negatívny dopad na celkové hospodárstvo. „Najväčšie pobúrenie na dedinách vyvolávali násilné úradné rekvirácie. Vláda s takou zdĺhavou vojnou vôbec nepočítala, zásob nebolo. Ihneď od začiatku vojny začali stúpať ceny všetkých tovarov,

⁵ MAGDOLENOVÁ, A.: *Emanuel Lehocký – zakladateľ slovenskej sociálnodemokratickej strany Uhorska*. In: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T.R.I. Médium, 1996, s. 73.

⁶ HRONSKÝ, M.: *Robotnícke hnutie na Slovensku do roku 1918*. In: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T.R.I. Médium, 1996, s. 25.

priemyselných výrobkov i potravín. Roľníci odmietali predávať za znehodnotenú peniaze, úrady siahli k nútenému výkupu všetkých prebytkov nad vlastnú spotrebu roľníka. Rekvirácie dostávali postupne stále dramatickejší charakter, v posledných rokoch vojny sa už bežne museli robiť za asistencie žandárov. Hoci mali Uhorsko prebytky obilia, mäsa i ostatných potravín, úrady neboli schopné vôbec zvládnuť zásobovanie väčších miest a priemyselných stredísk. Nebolo múky, masti, z obchodov zmizol i textil, obuv. Špekulácia, obchod na čierno rozkvitli priam pred očami úradov, ktoré sa správali celkom pasívne. Za jediný rok, od začiatku vojny, vzrástli životné náklady dvojnásobne. Pre tých, čo už pred vojnou žili v chudobe, to znamenalo úplnú katastrofu.“⁷

Prvá svetová vojna prirodzene zasiahla do aj činnosti politických strán, ktoré vo vojnovom období nechceli dávať zámienku štátnej reštrikcii, ktorá bola prísnejšia ako v období mieru a nemali záujem ani na obvineniach z podvracania z vojnového úsilia (ešte stále) svojej uhorskej vlasti. Ako sa zmieňuje Anna Magdolenová v monografii Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku v období vojny bola verejná politická aktivita prakticky nemysliteľná. Jej popredný člen Emanuel Lehocký preto zameral svoje úsilie na udržanie straníckej tlače – Robotníckych novín. „Nebolo to však jednoduché, pretože viacerí jeho blízki spolupracovníci museli narukovať, a keď bol povolaný k vojsku aj ich hlavný redaktor Edmund Borek, prevzal redigovanie Robotníckych novín opäť Emanuel Lehocký a ich redakciu preniesol do svojho bytu. Pre stratu mnohých odberateľov a nedostatok papiera, noviny vychádzali len v obmedzenom rozsahu a niekedy sa i na celé mesiace odmlčali.“⁸

⁷ LIPTÁK, L.: *Dejiny Slovenska*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2011, s. 52.

⁸ MAGDOLENOVÁ, A.: *Emanuel Lehocký – zakladateľ slovenskej sociálnodemokratickej strany Uhorska*. In: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T.R.I. Médium, 1996, s. 76.

Situácia sa však menila predlžovaním vojny, ktoré ďalej prehlbovalo negatívny dopad na životné podmienky obyvateľstva a atmosféru spoločnosti. Všeobecná nespokojnosť napokon vyprovokovala slovenských sociálnych demokratov, aby začali v roku 1917 zvažovať verejné politické aktivity. Slovenskí socialisti sa preto rozhodli zorganizovať oslavy 1. mája 1918 v Liptovskom sv. Mikuláši, ktorá sa napokon stala verejnou demonštráciou za národné práva Slovákov. „Slávnostné prejavy predniesol sociálny demokrat Ján Maršalko a Vavro Šrobár. Zatiaľ čo prvý hovoril o význame 1. mája, druhý rečník rozviedol v jeden a pol hodinovom prejave zhoršenie situácie slovenského národa počas vojny, jej hospodárske a sociálne dôsledky, objasnil vnútropolitický a zahraničnopolitický kontext situácie a vysvetlil vojnové ciele jednotlivých štátov. Sústredil sa na zmenu v nazeraní na práva jednotlivca i národa. Ľudia sa už neuspokoja s rozšírením osobných práv, ale žiadajú slobodu pre národy ako celky. Sebaurčenie národov hýbe svetom. V protiklade k tomu stáli neutešené pomery v Uhorsku, sprevádzané krivdami, maďarizáciou a korupciou. Šrobár protestoval proti cenzúre, žiadal pre Slovákov samourčovací právo a rôzne demokratické požiadavky.“⁹ Keď sa snažíme zhodnotiť pôsobenie slovenských sociálnych demokratov, ktorým sa v roku 1906 nepodarilo organizačne osamostatniť a ich aktivity boli koordinované prostredníctvom výkonného výboru, možno konštatovať, že sociálni demokrati pred 1. svetovou vojnou a tiež na jej konci patrili k aktívnym zložkám slovenskej politiky a kontinuálne sa zasadzovali o realizáciu národných a sociálnych práv Slovákov.

Ako bolo spomenuté vyššie, vojnové udalosti hlboko menili charakter doby a tvorili nový svet. To všetko prostredníctvom zásadného uskromňovania sa. „Od konca roku 1916 bolo bežné, že sa

⁹ HOLEC, R.: *Ekonomický kolaps Rakúsko-Uhorska*. In: *Slovensko v 20. storočí. Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 234.

skracovali mesačné kvóty potravín, stále viac sa pociťoval nedostatok spotrebného tovaru, pričom ceny rýchlo stúpali. Zhoršujúce sa zásobovacie pomery sa stávali trvalým zdrojom sociálneho napätia a od jari 1917 už vznikali ojedinele nepokoje a štrajky. Väčšina štrajkov v roku 1917 prebehla najmä v banských oblastiach a vo vojensky dôležitých závodoch – na Slovensku v Rožňave, Pohorelej, Utekáci, Jelšave, Dobšinej, Rudňanoch a Handlovej. Štrajkovali aj priemyselní a poľnohospodárski robotníci v Krompachoch, Slovinkách, Lučenci i vo Zvolene, pričom medzi najväčšie akcie tohto obdobia patrili štrajky v železničných dielňach v Nových Zámkoch, kde sa robotníci pripojili k štrajku uhorských železničiarov. (...) Od zimy 1917/1918 priemysel už sotva stačil zásobovať armádu dokonca aj najnutnejšími bojovými prostriedkami, šatstvom, obuvou a inými predmetmi. Mimoriadne sa zhoršili aj pomery v poľnohospodárstve. Zásobovanie potravinami a ostatnými spotrebnými výrobkami sa ďalej zhoršovalo a v tlači sa už otvorene písalo o krajnej biede a panujúcom hladu, a to dokonca aj v úrodnejších oblastiach, napríklad v oblasti Trnavy. O katastrofálnom zhoršení životných podmienok svedčili aj oficiálne údaje, podľa ktorých životný index v Uhorsku vzrástol roku 1918 oproti roku 1913 na 8,6 násobok, čo aj pri trojnásobnom zvýšení miezd znamenalo veľké zbedačenie najširších vrstiev obyvateľstva.“¹⁰ Život spoločnosti pod takto charakterizovanou sociálno-ekonomickou ťarchou doplnenou o straty blízkych na vojnových poliach boli živnou pôdou pre politickú radikalizáciu, ktorá bude mať v konečnom dôsledku aj vplyv na vznik totalitných hnutí bezprostredne po konci „prvej veľkej vojny“.

Sociálna demokracia mala v roku 1918 jednoznačný postoj v otázke vzniku Československej republiky. Slovenskí socialisti sa nezúčastnili povojnového rokovania uhorskej sociálnej demokracie a namiesto toho

¹⁰ HOLEC, R.: *Ekonomický kolaps Rakúsko-Uhorska*. In: *Slovensko v 20. storočí. Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava: VEDA, 2008, s. 248-249.

sa 25. decembra 1918 konal v Liptovskom sv. Mikuláši prvý zjazd Slovenskej sociálnodemokratickej strany, ktorej delegáti sa o päť dní zúčastnili zlučovacieho zjazdu slovenských a českých sociálnych demokratov. Slovenskí socialisti potom až do konca prvej Československej republiky napriek svojmu pôvodnému revolučnému apelu patrili v praktickej politike k systémovým stranám a na Slovensku pôsobili na platforme čechoslovakizmu. Národné práva Slovákov boli v tejto etape politického života pre sociálnych demokratov naplnené vznikom Československa a pokračovali v orientácii na sociálnu politiku.

Slovenskí sociálni demokrati medzi svetovými vojnami

Prvá svetová vojna zmenila medzinárodný politický poriadok. Jeho vzniku rozhodujúcim spôsobom napomohli Spojené štáty americké, ktoré sa prvý krát angažovali v globálnom a európskom konflikte vôbec. Napokon to bol americký prezident Woodrow Wilson na ktorého 14 bodový program reagovali centrálné mocnosti, čo napokon viedlo k prímeriu v novembri 1918 a ďalej k mierovej konferencii vo Versailles v prvej polovici roka 1919. Avšak ešte predtým sa pod vplyvom sociálno-ekonomického a vojenského kolapsu Rakúsko-Uhorska zmenili postoje Slovákov. V roku 1918 bolo zrejmé, že medzi hlavné politické sily budú patriť socialisti a to aj v slovenskej politike a ich verejné iniciatívy sa udiali ešte pred koncom vojny. „Sociálna demokracia sa na jar 1918 aktivizovala na základe vlastných postojov k prebiehajúcej vojne a k povojnovému usporiadaniu spoločnosti v národnom i medzinárodnom kontexte. Využila oslavy 1. mája, aby sa na verejnom zhromaždení v Liptovskom Sv. Mikuláši vyjadrila k otázkam, ktoré pokladala z hľadiska politického a sociálneho za ťažiskové. V rezolúcii, ktorej koncept pripravil Vavro Šrobár, účastníci na prvom mieste žiadali uzavretie spravodlivého mieru medzi bojujúcimi stranami. Po prvý krát sa počas vojny na verejnom priestore

fóre zakotvila požiadavka práva na národné samourčenie pre Slovákov vo formulácii ‚uhorskej vetvy česko-slovenského kmeňa‘, čo odrážalo zámery riešiť slovenskú otázku a postavenie Slovákov v česko-slovenskom štátnopolitickom zväzku.“¹¹

Následne v decembri 1918 slovenskí sociálni demokrati prerušili svoje spojenie v celouhorskou sociálnodemokratickou stranou, potvrdili svoju lojalitu k Martinskej deklarácii a 25 jej delegátov sa zúčastnilo zjazdu Československej strany sociálnodemokratickej robotníckej (ČSSDR). Koniec vojny ale do politiky pokoj nepreniesol – skôr naopak. Aj pod vplyvom revolučných udalostí a boľševického prevratu v Rusku, ktoré mali svoje dozvuky aj v Európe, sa politika bezprostredne po vojne radikalizovala a to aj v samotnej československej sociálnej demokracii, ktorá sa napokon v roku 1921 rozpadla vznikom Komunistickej strany Československa (1921). V prvých demokratických voľbách v roku 1920 ešte pôvodná sociálna demokracia triumfovala. Získala štvrtinu všetkých hlasov (25,66%), pričom druhou v poradí bola Česko-slovenská strana ľudová - Slovenská ľudová strana (ČSL-SLS) s polovičným počtom hlasov – 11,28%. V ostatných voľbách až do konca prvej Československej republiky bola sociálna demokracia stále relevantnou stranou, ktorá bola aj súčasťou viacerých vládnych kabinetov, ale politický vplyv ako začiatkom 1920tých rokov už viac nezískala.

Tabuľka č. 1: *Celoštátna podpora ČSSDR vo voľbách do Poslaneckej snemovne.*

Voľby	percentuálny zisk
1920	25,66%
1925	8,88%
1929	13,0%

¹¹ Tamtiež.

1935	12,55 %

Zdroj: Statistická příručka republiky Československé.

Počas prvej republiky patril k najvýznamnejším politickým lídrov sociálnych demokratov na Slovensku Ivan Dérer, ktorý bol do roku 1920 „slovenským diktátorom“ – teda ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska. Sociálna demokracia ale na Slovensku predstavovala okrajový politický prúd a to najmä vzhľadom na dve hlavné politické otázky – sociálnu a národnostnú.

Tabuľka č. 2: Podpora ČSSDR vo voľbách do Poslaneckej snemovne na Slovensku.

Voľby	percentuálny zisk
1920	35,05 %
1925	4,25 %
1929	9,49 %
1935	11,34 %

Zdroj: Statistická příručka republiky Československé.

Hoci Československo patrilo v medzinárodnom porovnaní k rozvinutým krajinám, Slovensko bolo jeho zaostalejšou a stále prevažne agrárnou časťou, ktorého väčšia časť ľavice mala bližšie nie k myšlienkam sociálnej demokracie ale ku komunistom. V národnostnej otázke boli aj pod vplyvom Ivana Dérera slovenskí sociálni demokrati stúpenkami čechoslovakizmu – okrem nich zastávali rovnaký postoj na Slovensku už len agráристи.

A hoci sociálna demokracia nepatrila na Slovensku k hlavným politickým silám, nastupujúca ľudácka totalita si dala záležať, aby ju zasiahla už počas jesenných udalostí z roku 1938 – teda po prijatí autonómie Slovenska. Tá bola začiatkom nedemokratického polstoročia (do roku 1989) v rámci ktorého bola sociálna demokracia

potlačenou politickou silou. Po prijatí Mníchovskej dohody vláda „nemala proti autonómii námietky, jedine sa obávala, aby nešli ľudáci ešte ďalej. Politici, ktorí pred pár mesiacmi videli v každej kritike centralizmu „nebezpečný separatizmus“, si teraz uľahčene vydýchli, že HSĽS žiada len autonómiu. Slovenské koaličné strany sa tiež sklonili pred rozhodnutím HSĽS. Zástupcovia sociálnej demokracie i niektorí agráристи sa pokúšali síce ešte na poradách koaličných strán, ktoré prebiehali paralelne s ľudáckou stranou v Žiline, navrhnúť svoj variant autonómie, ale v samých radoch koaličných strán nastal rozvrat: prví začali prebiehať k ľudákom agráristi, k nim sa rýchlo pridali aj ostatní. 6. októbra zástupcovia HSĽS, agrárnej, živnostenskej, národnosocialistickej, fašistickej a národnej strany podpísali Žilinskú dohodu, ktorou sa postavili za návrh HSĽS na autonómiu, žiadali okamžité vytvorenie slovenskej vlády na čele s dr. J. Tisom s tým, aby jej vládnu a výkonnú moc odovzdali ešte pred schválením zákona o autonómii Slovenska.“¹² Hoci sociálni demokrati k dohode neboli prizvaní, dodatočne sa k nej na druhý deň po jej podpise pridali a po stretnutí s Jozefom Tisom koncom októbra 1938 jej vedenie dohodu schválilo.

Bol to veľký ústupok demokratických síl, ktorý si vynútili medzinárodnopolitické okolnosti. Snáď dúfali v menej tvrdšie dopady na domácu politiku, ale napokon sa im ani politické strany, ktoré Žilinskú dohodu podpísali, nevyhli. Ešte do konca roka 1938 vznikla Strana slovenskej národnej jednoty, ktorá podriadila HSĽS všetky ostatné neľavicové strany (najmä národnárov a agráristov). Krajinský úrad už v októbri 1938 zakázal činnosť ČSSDR na Slovensku. V nasledujúcom mesiaci zastavil aj činnosť nemeckej sociálnej

¹² LIPTÁK, L.: *Dejiny Slovenska*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2011, s. 145.

demokracie na Slovensku.¹³ Hlavní sociáldemokratickí funkcionári po jesenných udalostiach zostali mimo územia Slovenska alebo odišli do emigrácie. Nižšie stranické štruktúry boli buď politicky pasívne, alebo boli aktívne v politickej ilegalite, odboji, alebo väzení.

Zvrat celkom nepriniesol ani koniec 2. svetovej vojny. Hoci boli slovenskí sociálni demokrati opäť politicky aktívni najmä od roku 1943, mali tendenciu vytvoriť jednotnú stranu najmä s ďalšími ľavicovo orientovanými skupinami a to najmä s komunistami. „Prvý raz otázka zjednotenie oboch strán bola povstaleckej verejnosti otvorene predložená vo Vyhlásení KSS z 2. septembra 1944: ‚V našom boji postupovali sme spoločne s väčšinou sociáldemokratických súdruhov, ktorí ako my viedli protifašistický boj. Tento spoločný boj vzájomným želaním vyústí v jednotu socialistického robotníckeho a roľníckeho hnutia na Slovensku a v jednotnú stranu pracujúceho ľudu.‘ V nasledujúcich dňoch po návrate K. Šmidkeho z Moskvy nadobudli rokovania o zhodnotení konkrétnej formy. Medzi vedúcimi predstaviteľmi došlo k rokovaniam o všetkých otázkach a ku konkrétnej dohode a k stanoveniu presného termínu zjazdu.“¹⁴ Ten sa napokon konal 17. septembra 1944 v Banskej Bystrici a po ňom nasledovali zjednocovanie stretnutia miestnych a okresných organizácií na povstaleckom území stredného Slovenska. Definitívne tak skončila takmer polstoročná samostatná organizačná kontinuita sociálnej demokracie na Slovensku.

Slovenská sociálna demokracia po roku 1989

Obnova alebo opätovné založenie sociálnej demokracie na Slovensku prebiehalo celkovo pre ľavicu v politicky nepriaznivom

¹³ ŠUCHOVÁ, X.; RUMAN, L.; NIŽŇANSKÝ, E.: *Dokumenty o likvidácii politických strán v období autonómie Slovenska na príklade československej sociálnej demokracie*. In: *Studia historica Nitriensia*, 1997, VI., s.217-248.

¹⁴ FREMAL, K.: *Sociáldemokratická strana na Slovensku v rokoch 1938-1944*. In: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T.R.I. Médium, 1996, s. 301-302.

období. Politická logika krachu komunistického režimu ľavicové stranické subjekty poslala do opozície. „V priestore postkomunistickej strednej Európy po roku 1989 hral na začiatku obnovenej politickej súťaže významnú úlohu fenomén kompromitácie nielen komunizmu, ale i ľavice ako takej. To vytvorilo nepríjemný hendikep pre sociálnodemokratické strany. U niektorých strán pôvodne deklarujúcich sociálnodemokratický profil to viedlo až k postupnému vzdďaľovaniu sa od tejto orientácie.“¹⁵ Išlo o fenomén, ktorý sa prirodzene prejavil aj v podmienkach slovenskej politiky.

Sociálnodemokratická strana na Slovensku začala svoju činnosť už v prvých mesiacoch roku 1990 a súčasťou jej pôsobenia boli aj vlastné stranické noviny s nie celkom priliehavým názvom Ľudové noviny, ktoré pravidelne vychádzali len niekoľko mesiacov. Vydávanie stranickej tlače ale malo v tomto období svoj význam – minimálne v predvolebnom období. Sociálna demokracia ale na Slovensku získala len 1,82%, čo nestačilo na vstup do parlamentu (Slovenskej národnej rady). Podobne nebola strana úspešná ani vo voľbách 1992, kedy získala 4% a to napriek tomu, že sa jej lídrom stal Alexander Dubček. V tomto období v strane súperili dve hlavné koncepcie. „Prvý prúd reprezentoval bývalý predseda Boris Zala, ktorý presadzoval orientáciu na HZDS. Zala to odôvodňoval existenciou sociálnodemokratického krídla v HZDS a tým, že táto formácia sa aj s pomocou SDSS časom premení v sociálnodemokratický subjekt. Naproti tomu druhý prúd reprezentovaný Jaroslavom Volfom sa orientoval na spoluprácu s SDĽ. Ku stretu oboch koncepcií došlo na zjazde 13. a 14. novembra 1993 v Bratislave – Petržalke, kde na predsednícky post kandidoval Zala i Volf. Zvíťazil Volf, keď získal 120 hlasov z 217.“¹⁶ Práve tento výsledok o rok neskôr znamenal,

¹⁵ KOPEČEK, L.: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, s. 30.

¹⁶ Tamtiež, s. 213.

že SDSS kandidovala v ľavicovej koalícii Spoločná voľby spolu s SDL, pričom táto kandidátka spolu získala 10,42%. Stala sa tak síce druhou najväčšou parlamentnou stranou, ale volebný výsledok bol aj sklamaním, pretože 1. koalícia mala väčšie predvolebné očakávania a 2. strana po voľbách skončila v opozícii. Pre úplnosť je potrebné tiež doplniť, že vo voľbách do NR SR 1994 kandidoval nominálne ďalšie dva sociálnodemokratické subjekty - Sociálna demokracia (SD) a Reálna sociálnodemokratická strana Slovákov (RSDSS), ktorú súčtom ale získali len 0,37%.

Tzv. éra mečiarizmu v období rokov 1994-1998 plná sporných privatizačných rozhodnutí, sociálno-ekonomických problémov, podozrení zo spolupráce organizovaného zločinu a spravodajskej služby štátu, z únosu syna prezidenta republiky a ďalších v kombinácii so sklamaním z volebného výsledku vo voľbách 1994 priniesli orientáciu sociálnych demokratov na spoluprácu v ďalšom volebnom projekte – Slovenskej demokratickej koalícii (SDK), ktorá vo voľbách 1998 získala 28%. Osud SDK ale po voľbách nebol jasný. Časť jej členov po voľbách požadovala „návrat“ k pôvodným politickým stranám a časť pokračovanie SDK. Na jednej strane prozápadná orientácia a dištancovanie sa od politického štýlu HZDS legitimizovali účasť sociálnych demokratov na prvej vláde Mikuláša Dzurindu, avšak najmä jej reformné kroky, ktoré mali negatívny dopad na životnú úroveň, spôsobili, že ľavicové strany sa dostávali do čoraz väčšieho politického konfliktu s hlavnou vládnu líniou. Popularita vlády sa začala prudko prepadávať a spolu s ňou v prieskumoch verejnej mienky klesali ľavicové strany. Tie sa do parlamentných volieb 2002 opäť rozhodli vytvoriť spoločnú kandidátku na kandidačnej listine SDL. Tá ale získala len 1,36% hlasov a navyše pred ňou skončil iný sociálnodemokratický subjekt Sociálnodemokratická alternatíva (SDA) s 1,8%.

Smer ako hegemon slovenskej ľavice – náročná cesta od triumfu 2006 k štiepeniu 2020

Voľby do NR SR 2002 priniesli slovenským sociálnym demokratom debakel. Museli sa preto hlbšie zamyslieť nad ďalším politickým životom. Týkalo sa to rovnako aj politickej strany Smer, ktorú v roku 1999 založili prevažne bývalí členovia SDL (Robert Fico), sociálnej demokracie (Boris Zala) a ďalší. Tá sa v zakladajúcom období prezentovala ako neideologická strana. Jej profilácia pred parlamentnými voľbami 2002 ako tzv. tretej cesty mala iný význam ako v západnej Európe. Tam pojem predstavoval istý prienik myšlienok ekonomického liberalizmu a sociálneho štátu, ale v slovenských pomeroch tento pojem v podaní Smeru obsahoval kritiku štandardných politických strán, klientelizmu a korupcie, odmietanie „paušálnej kritiky“ komunistického režimu spred roka 1989 a súčasne preferoval silnú ruku štátu, jeho manažérske riadenie, poriadok ale aj pomoc tým, ktorí to vzhľadom na objektívnu životnú situáciu potrebujú.

Výsledky volieb 2002 ale tento „neideologický“ model nepotvrdili ako dostatočne voličsky atraktívny. Vznik konzervatívno-liberálnej vlády usmernili Smer vľavo. „Silná pozícia Smeru po voľbách 2002 nič menej napomohla tomu, že odpor zahraničných sociálnodemokratických strán voči nemu sa začal zmenšovať. Doterajšie pre PES partnerské ľavicové strany (SDL, SDSS) sa ocitli mimo parlament a na Slovensku jej nezostal žiadny významný partner. Smer navyše vyplnil väčšinu priestoru naľavo od stredu a mimoparlamentnú ľavicu pohltil. Za tejto situácie sa perspektíva zblíženia Smeru so západoeurópskou sociálnodemokratickou ľavicou stala reálnou, a to i cez obrovský programový rozdiel. Výsledkom bolo, že v máji 2005 získal Smer členstvo v PES a v Socialistickej internacionále (SI).“¹⁷ Integrácia politických subjektov vľavo od stredu

¹⁷ Tamtiež, s. 299.

ale nebola jednoduchá. Ich bývalí lídri museli akceptovať absenciu akýchkoľvek straníckych vedúcich pozícií (časť z nich neskôr získala prestížne funkcie v slovenskej diplomacii) a proces sa nezaobišiel bez politického napätia ani na nižších straníckych úrovniach. „Výrazne sa zväčšila i členská základňa Smeru, ktorá asi zo 7 tisíc pred zlúčením mala nárast na asi 14-16 tisíc členov (počítalo sa s tým, že nie všetci členovia SDL, SDA, a SDSS budú mať o členstvo záujem). Do polovice februára 2005 sa do Smeru preregistrovalo cez päť tisíc členov týchto troch strán. Zlúčenie s niekoľkými značne odlišnými subjektmi však muselo vyvolať i vzájomný antagonizmus daný prirodzenou súťažou medzi ‚starou‘ elitou Smeru na rôznych úrovniach a ‚novou‘ príchodzimi. Verejne viditeľne sa to ale pred voľbami 2006 prejavovalo len obmedzene.“¹⁸

Hoci vo verejnosti už v prvých mesiacoch roka 2003 viditeľne rástla nespokojnosť s pôsobením druhej vlády Mikuláša Dzurindu, Smeru – sociálnej demokracii, ako sa volal od roku 2004, jeho „nové“ politické zameranie presvedčivé volebné výsledky vo voľbách do Európskeho parlamentu 2004 ani v regionálnych voľbách 2005 neprinieslo. Ale parlamentné voľby 2006 už boli o inom. Smer-SD prvýkrát vyhral voľby so ziskom 29,14%, pričom svojho hlavného politického oponenta dovtedy vládnu SDKÚ-SD ďaleko nechal za sebou so ziskom len 18,35% (aj to bol v porovnaní s očakávaniami prieskumov verejnej mienky lepší výsledok). Začalo sa tak desaťročné volebných výhier Smeru-SD. Ten vo voľbách 2010 potvrdil svoju dominanciu, keď získal 34,79%, ale celkový volebný výsledok nestačil na zostavenie vlády, ktorú napokon opäť vytvorila SDKÚ-DS. Jej trvanie ale bolo krátke a v predčasných parlamentných voľbách 2012 Smer-SD drvivo zvíťazil s viac ako 44%, čo mu stačilo na vytvorenie jednofarebnej vlády. Mimoriadny výsledok dosiahnutý najmä pod vplyvom korupčnej kauzy Gorila bol ale v Smer-SD prijatý s istou rezervovanosťou. Sociálni

¹⁸ Tamtiež, s. 293.

demokrati si boli vedomí, že išlo o výnimočný výsledok a že sa v ďalších voľbách nebude opakovať. Tento prenikavý politický úsudok umožnil pokračovanie účasti Smeru-SD v exekutive aj po voľbách 2016, kedy síce percentuálne (nie počtom hlasov) mal najslabší volebný výsledok od roku 2006, ale svoje postavenie najsilnejšej politickej strany nestratil.

Zlom symbolicky nastal 21. februára 2018, keď v obci Veľká Mača došlo k vražde investigatívneho novinára Jána Kuciaka a jeho partnerky Martiny Kušnírovej. Tá sa stala podnetom na najvážnejšiu politickú krízu na Slovensku po roku 1989. Jej dôsledkom bola rekonštrukcia vlády. Okrem viacerých ministrov sa vymenil aj predseda vlády SR. Roberta Fica vymenil Peter Pellegrini. Pôsobenie Smeru-SD sa tak dostalo medzi rokmi 2018-2020 do éry „politického dualizmu“. Blížiac sa voľby do NR SR 2020 vyvolávali čoraz častejšie opakujúcu sa otázku o líderstve kandidátky strany do parlamentných volieb. Tá bola v ovzduší veľkého personálneho napätia napokon vyriešená v prospech Petra Pellegriho ako jednotky kandidátky a predsedu strany Roberta Fica ako dvojky, ktorý napokon nebol ani tvárou volebnej kampane.

Prieskumy verejnej mienky po kríze na jar 2018 zaznamenávali výraznejší prepad podpory Smeru-SD. Ten svoju popularitu postupne strácal od začiatku volebného obdobia v roku 2016, ale výraznejšie sa prejavil v roku 2018. Strana sa rozhodla svoju podporu zachrániť napríklad aj chvatným prijatím zákona o 13. dôchodkoch pre seniorov. Pravdepodobne aj vďaka tomu strana získala 18,29%, ale ocitla sa v politickej opozícii. V Smere-SD sa bezprostredne po voľbách otvorila otázka vedenia strany, ale už v júni 2020 Peter Pellegrini oznámil, že sa rozhodol založiť novú politickú stranu Hlas – sociálna demokracia. Tá bola napokon Ministerstvom vnútra SR zaregistrovaná v septembri 2020.

V dôsledku toho sa časť poslancov zvolených na kandidátke Smeru-SD odtrhlo a pokúsila sa založiť vlastný poslanecký klub. Išlo o jedenásť poslancov ktorí vystúpili zo strany Smer na čele s Petrom Pellegrinim a v tom čase dostali prezývku Pellegriniho jedenástka. Boli medzi nimi aj dvaja dovtedajší podpredsedovia Smeru-SD Peter Žiga a Richard Raši a bývalá ministerka vnútra SR Denisa Saková. Týmto poslancom sa ale nepodarilo získať dostatočný počet hlasov v parlamente na vznik poslaneckého klubu, a preto poslanci okolo Petra Pellegriniho pôsobili ako nezaradení poslanci až do konca volebného obdobia 2023. Strana sa ešte v roku 2022 stala asociovaným členom Strany európskych socialistov (PES), čo malo pre budúcnosť strany veľký význam, nakoľko prostredníctvom tohto členstva sa strana mohla realizovať v presadzovaní názorov nie len na národnej ale aj na európskej úrovni a najmä ako nová strana podčiarknuť svoju politickú identitu a nadobudnúť väčšiu politickú prestíž.

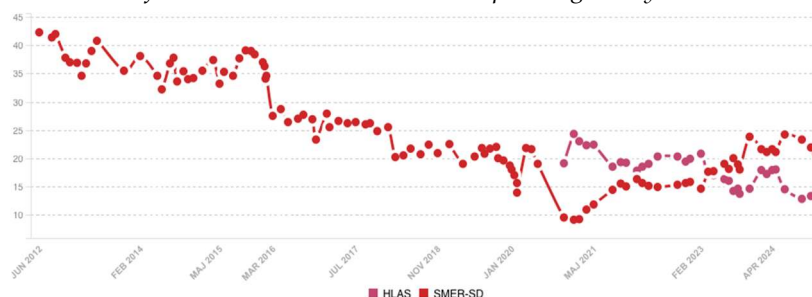
Strana sa v zakladateľskom období hlásila k princípom silného sociálneho štátu s apelom na mladých ľudí, ktorí sa nemali báť prihlásiť k sociálnej demokracii. Kritici ale od začiatku uvádzali, že Hlas-SD je len „filiálka“ Smeru-SD. Aj preto sa Hlas-SD snažil svojou kritikou vymedziť voči Smeru-SD aj prihlásením sa k transparentnosti a odmietaním korupcie. Strana inklinovala aj myšlienkam progresívnej sociálnej demokracie podporou rovnakých práv pre všetkých, odmietaním diskriminácie na základe pohlavia, sexuálnej orientácie a ďalších faktorov. Odmietala pravicový populizmus a radikalizmus najmä na vnútro politickej scéne. Vyjadrovala sa tiež k energetickej bezpečnosti krajiny a presadzovala štát, ktorý má posilniť vlastnícke postavenie v oblasti energetických podnikov s cieľom zastavenia rastu cien energií.

V apríli roku 2023 strana spustila národnú petíciu s názvom *Dostaňme Slovensko na správnu cestu*. To bolo možné chápať ako snahu o presadenie a potvrdenie si svojich hodnôt. Peter Pellegrini vyjadril

názor, že petícia má slúžiť ako podklad pre akúkoľvek budúcu vládnú koalíciu, nakoľko podpis jej mohli odovzdať aj voliči iných strany. Podľa petičných bodov by vláda, ktorá by vzišla z volieb mala zabrániť výraznému zvyšovaniu cien energií tým, že vráti kontrolu nad strategickými energetickými spoločnosťami štátu a zároveň chcela presadiť silnú pozíciu štátu pri obchodovaní s potravinami. Súčasne chcela chrániť dôchodcov, rodiny a slabých jednotlivcov pred zdražovaním poskytujúc im trinásť dôchodok a ďalšiu mimoriadnu pomoc.

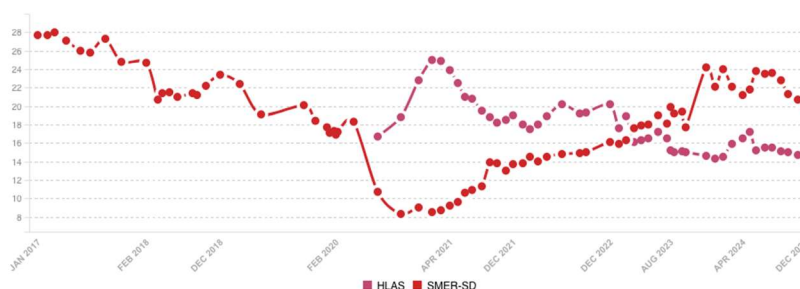
Petičná akcia mala rovnako dôležitý kontext aj s blížiacimi sa predčasnými parlamentnými voľbami. Jej hlavným cieľom bola mobilizácia vlastných voličov a snaha osloviť aj voličov iných politických strán prípadne nevoličov zvažujúcich podporu Hlasu-SD. Tento cieľ sa jej ale naplniť nepodarilo. Strana realizáciu petície podcenila. Nerealizovala ju dostatočne intenzívne v uliciach s petičnými aktivistami oslovujúcimi ľudí o podporu – teda ako kontaktnú kampaň. Tesne predtým pritom najmä v oblasti západnej časti Slovenska prebehli tzv. pochody za mier na ktorých sa zúčastnili vo februárovom počasi tisíce ľudí. Pochody boli formálne organizované aktivistami z prostredia dezinformačných médií na Slovensku. Protestujúci na námestia neprišli so straníckymi odznakmi ani vlajkami a akcie formálne nemali podporu žiadnej z politických strán a dokonca sa udiali bez väčšej mediálnej pozornosti hlavných médií. Tesne po nich ale rétoriku týchto zhromaždení prevzali predstavitelia Smeru-SD. A to spôsobilo zvrät v preferenciách politických strán. Postupne sa preferenčne „zviechajúci“ sa Smer-SD v prvých jarných prieskumoch dostal pred stagnujúci Hlas-SD.

Graf č. 1: Preferencie Hlasu-SD a Smeru-SD podľa agentúry Focus.

Zdroj: SME: *Porovnanie preferencií strán – Hlas, SMER-SD*. In: SME. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/s/6113/hlas/ako?additionalSubjectIds=1>.

Graf č. 2: Preferencie Hlasu-SD a Smeru-SD podľa agentúry AKO.

Zdroj: SME: *Porovnanie preferencií strán – Hlas, SMER-SD*. In: SME. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/s/6113/hlas/ako?additionalSubjectIds=1>.

Hlas-SD už „rozbehnutý vlak Smeru-SD“ nedokázal do konca septembra, kedy sa konali voľby, dobehnúť. Prispela tomu aj istá apatia lídra strany Petra Pellegriniho a celkový dojem z volebnej kampane

Hlasu-SD bol rozpačitý. Hlavné posolstvá boli časťou verejnosti prijímané ako príliš populistické a pre iných splývali s ponukou ďalších sociálne orientovaných politických strán a čiastočne krajne pravicovej Republiky. Strana aj napriek neutrálnemu výkonu vo volebnej kampani získala 14,70% hlasov. Vytvorením vlády bol poverený Robert Fico a povolebné vyjednávania medzi politickými stranami prebehli relatívne rýchlo. Predsedníctvo Hlasu-SD po rokovaní za zatvorenými dverami jednomyseľne schválilo vstup do vládnej koalície so Smerom-SD.

Odlišnosti a prieniky v postojoch sociálnych demokracií po roku 2020

Ak nemáme chápať rozštiepenie Smeru-SD a následný vznik Hlasu-SD len ako personálny spor lídrov skúmaných politických strán, je potrebné zamerať sa na ich politické postoje. V tejto časti konferenčného príspevku sa zameriame primárne na ich politické postoje vzhľadom na to, že Smer-SD vo voľbách do NR SR nekoncepoval (na rozdiel od Hlasu-SD) podrobnejší programový dokument. Smer-SD pripravil len stručnejšiu programovú deklaráciu a volebný program Hlasu-SD obsahoval viac floskúl ako konkrétnych zámerov alebo dát. Jednou z hlavných verejných tém bola vírusová pandémia ochorenia Covid-19 a s tým súvisiace opatrenia prijaté krízovým štábom a vládou SR. Ďalšou dôležitou témou bola vojna na Ukrajine. Okrem nich sa politické strany dotkli problematiky ľudských práv.

Od zavedenia protipandemických opatrení sa k nim Hlas-SD spolu so Smerom-SD vyjadrovali kriticky. Opatrenia boli podľa nich príliš prísne a obmedzovali základné slobody. Smer-SD tvrdil, že vláda pod vedením Igora Matoviča zaviedla neprimerané a súčasne neúčinné opatrenia, ktoré bránili hospodárskemu rastu krajiny. Hlas-SD vyjadroval taktiež nesúhlas s určitými opatreniami a kritizoval

ich nejasnosť a nedostatočné vysvetlenie pre verejnosť. Po zmene vedenia vlády a nástupe Eduarda Hegera na post predsedu vlády SR, Smer-SD tvrdil, že nová vláda aj naďalej podľa nich zlyháva v zvládání pandémie a opatrenia sú stále príliš prísne a podľa strany neefektívne. Hlas-SD sa opieral o to, že vláda by mala komunikovať o opatreniach transparentnejšie a verejne vysvetľovať všetky dôvody prijatých opatrení.

Hlas-SD sa vyjadroval voči celoplošnému testovaniu kriticky. Strana tvrdila, že používanie antigénových testov na celoplošné testovanie nezaručuje presné výsledky a mnoho obyvateľov tak mohlo dostať falošný výsledok a následne nepravé priepustky na voľný pohyb medzi ostatnými ľuďmi. Preferoval formu efektívnejšieho testovania prostredníctvom PCR testov, ktoré mali zabezpečiť presnejšie výsledky. Na margo ich vyššej ceny sa odvolávali na jedno poriadne pretestovanie namiesto opakovaného testovania s antigénovými testami. Smer-SD vyjadril podporu len lokálnemu testovaniu a to u príznakových ľudí, pričom sa taktiež odvolával na neefektívnosť celoplošného testovania. Na celoplošné testovanie mali strany podobný pohľad, považovali ho za neefektívne a taktiež pripomínali, že zbytočne zvyšuje mobilitu ľudí v čase pandémie.

Ďalšou významnou témou bola vojna na Ukrajine. Hlas-SD v deň vypuknutia vojny (24. februára 2022) vydal tlačovú správu v ktorej vyzýval zainteresované strany k mierovému riešeniu konfliktu. Apeloval na to, že pre existenciu Slovenska je podstatné, aby sa všetky problémy Ukrajiny riešili v súlade s princípom zachovania jej územnej celistvosti.¹⁹ Smer-SD taktiež vyjadril svoj nesúhlas s vojnovým konfliktom. Strana zastávala názor, že konflikt na Ukrajine je spor

¹⁹ MEDVEĎ MACÍKOVÁ, P.: *Tlačová správa: Vyjadrenie k situácii na Ukrajine*. In: *Strana-Hlas.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://strana-hlas.sk/aktuality/patricia-medved-macikova/tlacova-sprava-vyjadrenie-k-situacii-na-ukrajine/>>.

medzi Ruskom a USA. Podľa stanoviska strany mala EÚ nezávisle a suverénne zareagovať na konflikt, aby tým minimalizovala jeho vplyv na Európu a zabránila tak zhoršeniu situácie. Slovensko malo podľa strany zostať mimo konfliktu s odôvodnením, že vojnový konflikt podľa strany nebol pre Slovensko priamou hrozbou. Smer-SD nesúhlasila s poskytovaním pomoci Ukrajine formou zasielania zbraní. Robert Fico tento krok považoval za nepotrebný a svoj postoj odôvodňoval aj tým, že podľa neho nešlo o slovenský národný záujem.

Obe strany sa zhodli o presune slovenského systému protivzdušnej obrany S-300 na Ukrajinu. Pellegriniho strana presun systému vnímala ako ohrozenie obrany Slovenska a nazývali to podvodom na občanoch SR a kritizovali ministra obrany SR Jaroslava Naďa, že prisľúbil presun techniky len v prípade nájdenia vhodnej náhrady pre Slovensko a pričom svoj sľub nedodržiaval. Strana neakceptovala nové systémy Patriot nakoľko podľa nej nedokážu plne nahradiť S-300 a občania SR sú tak ohrození.²⁰ Darovanie techniky S-300 kritizoval ešte dôraznejšie Smer-SD. Strana naň reagovala návrhom na vyslovenie nedôvery vláde parlamentom. Zorganizovala tiež verejné zhromaždenie na Slavíne v Bratislave 10. apríla 2022, na ktorom mohli občania verejne vyjadriť nesúhlas podľa slov podpredsedu strany Ľuboša Blahu s „vojnovými štváčmi“.²¹ Ostro kritizovali vládu za dodávanie zbraní na Ukrajinu vrátane systému S-300. Blaha sa podľa webnovín SITA ďalej

²⁰ TASR: *Hlas považuje presun systému S-300 za ohrozenie obranyschopnosti SR*. In: *Teraz.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/hlas-povazuje-presun-s-300-na-ukrajinu/625412-clanok.html>>.

²¹ SITA: *Smer-SD chce pre systém S-300 odvolávať vládu, Fico hovorí o zradcovskej politike a Blaha o čistom šialenstve*. In: *SITA Webnoviny*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024] Dostupné na internete: <<https://sita.sk/smer-sd-chce-pre-system-s-300-odvolavat-vladufico-hovori-o-zradcovskej-politike-a-blaha-o-cistom-sialenstve/>>.

k situácii vyjadril slovami, že 8. apríl sa vryje do dejín ako deň, kvôli ktorému sa dostalo Slovensko do vojny s Ruskom.²²

Od februára 2023 Slovensko tiež riešilo darovanie stíhačiek MiG-29 Ukrajine s cieľom posilniť ukrajinskú obranu. Tento krok si našiel podporu u väčšiny politických strán a bol vnímaný ako prejav solidarity s Ukrajinou v ťažkom období. Darovanie stíhačiek bolo zároveň vnímané ako krok v súlade s európskymi hodnotami a bezpečnostnými záujmami. Avšak Hlas-SD spolu so Smerom-SD vyjadrovali nesúhlas. Obe strany sa odvolávali na obmedzené právomoci vlády Eduarda Hegera, ktorá v tom čase bola v demisii. Hlas-SD tento krok považoval za protiústavný. Navyše Eduard Heger spolu s Jaroslavom Naďom podľa neho postupovali v celom procese amatérsky. Podľa strany vzniklo na Slovensku nedorozumenie. V dôsledku neho uviedli občanov do rozpakov a strachu o ich osobnú bezpečnosť. Smer-SD na tému reagoval ešte odmietavejšie. Rovnako ako Hlas-SD aj Smer-SD sa opieral najmä o právomoci vlády v demisii. Podpredseda zahraničného výboru Marián Kéry vnímal predmet darovania stíhačiek ako najzásadnejšiu otázku zahraničnej politiky. Hodnotil ho ako prejav otvoreného nepriateľstva voči Rusku. Strana uviedla, že s týmto krokom nesúhlasí a nechce s ním mať nič spoločné.²³ Súčasne s tým strana odmietala posielanie akýchkoľvek ďalších zbraní na Ukrajinu s odôvodnením, že to môže viesť k ďalšiemu utrpeniu. Robert Fico vo svojom prejave uviedol, že vláda sa snaží získať pozitívnu odozvu od Spojených štátov amerických a pochvalu od Washingtonu, pričom vláda podľa neho nehľadá na domácu verejnú mienku.²⁴ Táto argumentácia Roberta Fica ale po voľbách nijako

²² Tamtiež.

²³ SMER: *Tlačová správa: Reakcia strany Smer-SDD na protiústavné rozhodnutie vlády o Migoch!* In: *Strana-Smer.sk*, 2023. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.strana-smer.sk/aktuality/tlacove-spravy/post/reakcia-strany-smer-ssd-naprotiustavne-rozhodnutie-vlady-o-migoch>>.

²⁴ Tamtiež.

nedoľahla na reálne dodávky zbraní a materiálu vyrábaných slovenskými súkromnými zbrojovkami.

Súčasťou verejného a politického diskurzu sa stali aj práva LGBTI+ osôb. Slovenskom totiž otriasol teroristický útok z 12. októbra 2022 na Zámockej ulici v Bratislave. Pri útoku prišli o život dvaja muži pred LGBTQIA+ priateľským barom Tepláreň v centre Bratislavy. Slovenská polícia pôvodne označila streľbu za trestný čin motivovaný nenávisťou, avšak vyšetrovatelia tento čin neskôr preklasifikovali na teroristický útok. Útočník predtým zverejnil manifest ktorý naznačoval, že jeho ideológie a motívy sú zakorenené v antisemitizme, rasistickom nacionalizme a nenávisti voči LGBTQIA+. ²⁵

Hlas-SD vo svojom vyhlásení napísal, že násilie začína byť v krajine súčasťou spoločenského života a priamo ho odsudzuje. Udalosť spojil s nevhodnými a vulgárnymi prejavmi niektorých verejných činiteľov a naznačil, že takto poskytujú návod občanom riešiť konflikty a nezhody. Strana tiež pripomenula, že už dávnejšie vyzvala niektorých predstaviteľov štátu k obnoveniu slušnosti a rešpektu v politike. Stála za názorom, že šírenie nenávisti pohlcuje celú spoločnosť a tiež uviedla, že „na konci dňa slovo stratí svoj význam a nahradí ho zbraň.“ ²⁶

Hlas-SD sa čiastočne hlásil k progresívnej sociálnej demokracii a svoje smerovanie potvrdil súhlasom návrhom strany SaS o zavedení inštitútu partnerského spolužitia. Viacerí členovia Hlasu-SD návrh podporili a medzi nimi aj predseda strany Peter Pellegrini, alebo

²⁵ TASR: *Bratislava Shooting Re-designated as Terrorist Attack*. In: TASR, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2022101700000316>>.

²⁶ MEDVEĎ MACÍKOVÁ, P.: *Tlačová správa: Odsudzujeme násilie*. In: *Strana-Hlas.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024] Dostupné na internete: <<https://strana-hlas.sk/aktuality/patricia-medvedmacikova/tlacova-sprava-odsudzujeme-nasilie/>>.

podpredsedovia Richard Raši a Erik Tomáš.²⁷ Návrh sa napokon neposunul do druhého kola. Ďalší členovia Hlasu-SD kritizovali, že vláda nedokázala aktuálne dianie v spoločnosti uklídnúť a od toho sa odrážajú aj nenávisťné prejavy, ktoré vychádzajú zo spoločnosti.

Predseda strany Smeru-SD Robert Fico skonštatoval, že „momentálne sme opäť svedkami snahy zneužiť brutálnu vraždu na politické ciele“ a dodal, že „ak teraz niekto príde s nejakými super nápadmi, že čo všetko treba urobiť pre sexuálnu menšinu na Slovensku, tak ja vám garantujem, že viacej tej téme ublížime, ako jej pomôžeme.“²⁸ Podpredseda strany Ľuboš Blaha reagoval na situáciu útočne s tvrdením, že „slniečkári“ majú v záujme tento skutok zneužiť a to v ich prospech počas regionálnych volieb.²⁹ Smer-SD bol pritom v minulosti iniciatívy ústavného zákona definujúceho manželstvo ako zväzok medzi mužom a ženou.

Záver

Sociálna demokracia je relevantný politický prúd slovenskej politiky inštitucionalizovaný začiatkom 20. storočia (v roku 2025 uplynie presne 120 rokov od založenia Slovenskej sociálnodemokratickej strany vedenej Emanuelom Lehotským a bude zaujímavé sledovať, či si toto historické výročie ktorýkoľvek zo súčasných sociálnych demokratov pripomenú). Už jej počiatková

²⁷ NR SR: *Hlasovanie poslancov*. In: NRSR.sk, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovanie/hlasklub&ID=48673>>.

²⁸ SITA: *Fico: Je tu opäť snaha zneužiť vraždu na politické ciele a už len čakám kedy povedia, že som na vine*. In: SITA Webnoviny, 2022. [online], [cit. 24/04/2023]. Dostupné na internete: <<https://sita.sk/fico-je-tu-opat-snaha-zneužit-vraždu-na-politické-ciele-a-uz-lencakam-kedy-povedia-ze-som-na-vine/>>.

²⁹ BLAHA, Ľ.: *Slniečkari budú chcieť zneužiť vraždu v Bratislave na politickú mobilizáciu v regionálnych voľbách*. In: Aplikácia Telegram, 2022. [online], [cit. 31/12/2024] Dostupné na internete: <<https://t.me/LubosBlahaSmer/397>>.

existencia v uhorských podmienkach naznačila politickú cestu sociálnej demokracie 20. storočím.

Strana vzhľadom na svoje politické zameranie nemohla v podmienkach uhorskej politiky existenčne uspieť a musela „počkať“ ďalších 15 rokov, kedy sa slovenskí sociálni demokrati už ako súčasť ČSSDR dočkali politického triumfu v podobe víťazstva v prvých slobodných voľbách. „Opojenie“ z úspechu ale trvalo krátko, pretože strana sa vznikom Komunistickej strany Československa rozštiepila. Sociálni demokrati to pocítili volebným prepacom vo voľbách 1925 a hoci až do konca prvej Československej republiky boli relevantnou politickou stranou, na Slovensku mali podľa výsledkov volieb menší politický vplyv ako komunisti. S tými ich stretol rovnaký politický osud pri nástupe ľudáckej totality. Prakticky okamžite po vyhlásení autonómie boli politické strany sociálnych demokratov a komunistov zakázané. Obe strany sa dostali do ilegality a väčšia časť ich straníckej základne sa stala pod tlakom ľudáckeho režimu na istý čas politicky pasívna. Situácia sa zmenila až v roku 1943, kedy sociálni demokrati začínajú opäť vydávať verejné politické deklarácie a tiež stranícku tlač. Ich aktivity ale neviedli k obnoveniu samostatnej činnosti a súčasný stav historického výskumu naznačuje, že sociálni demokrati si v oslobodenej republike projektovali spoločnú stranícku budúcnosť s komunistami. Túto interpretáciu potvrdzuje aj hladké splynutie strán počas Slovenského národného povstania na jeseň 1944, kedy došlo k spojeniu s Komunistickou stranou Slovenska a to na spoločnom zjednocovacom sneme a následne po povstaleckom území čiastočne aj na okresných a miestnych úrovniach.

Sociálna demokracia sa na slovenskej politickej mape objavila opäť na začiatku roka 1990, čo umožnil krach komunistického režimu v krajinách strednej a východnej Európy. Avšak ani v novej historickej ére sa sociálna demokracia nestala relevantnou politickou stranou. Vo voľbách 1990 nezískala ani 2% a bola „odsúdená“ na spoluprácu

s väčšími ľavicovo vymedzenými politickými stranami. Počas 1990tých rokov mala najbližšie k SDL, ktorá ju formálne v roku 2004 aj zintegrovala – ale už do nového politického projektu Smer – sociálna demokracia. Tento politický subjekt sa počas nasledujúcich 15 rokov prejavil ako vnútorne mimoriadne stabilný. V strane sa prirodzene vyskytli najmä personálne aj ideové pnutia, ale v porovnaní s inými politickými stranami na Slovensku po roku 1989 sa Smer-SD javil ako stranický monolit. Organizačnú kontinuitu načala až vražda Jána Kuciaka a Martiny Kušnírovej začiatkom roka 2018 a tvrdohlavé odmietanie zmien na mieste šéfa strany Robertom Ficom. To spôsobilo vznik Hlasu – sociálnej demokracie v lete 2020, pričom až do jari 2023 bolo možné, že práve táto sociálna demokracia bude môcť zvíťaziť nad svojou „staršou sestrou“ vo voľbách do NR SR na jeseň 2023. Napokon to však bol politicky skúsenejší, paradoxne dynamickejší a húževnatejší Smer-SD, ktorý opäť uspel, hoci na zostavenie vlády potreboval Hlas-SD.

Ten sa po svojom vzniku snažil opakovane vymedziť voči pôsobeniu Smeru-SD tak v personálnej ako aj v ideovej oblasti. Hlas-SD sa v porovnaní so Smerom-SD snažil pri reagovaní na rovnaké alebo príbuzné témy pôsobiť umiernenejšie a kultivovanejšie. Zásadnejší rozdiel medzi stranami bol v oblasti ľudských práv a téme LGBTI+, kde bol postoj Hlasu-SD v porovnaní so Smerom-SD zreteľne liberálnejší. Táto rozdielnosť ale stranám nezabránila v spolupráci na vládnej úrovni od jesene 2023, pričom ani v nasledujúcom roku 2024 medzi stranami nedochádzalo k žiadnym politickým sporom – a to ani pri prezidentských voľbách. Počas nich bolo možné zaznamenať isté napätie medzi Robertom Ficom a Petrom Pellegrinim, ale v 2. kole nespôsobilo problémy so zvolením predsedu Hlasu-SD za prezidenta SR. Po necelých štyroch rokoch sa preto ich vzťah dá charakterizovať ako „konkurenčne partnerský“.

Účasť dvoch sociálnych demokracií v jednom parlamente a dokonca aj v jednej vláde je politickou anomáliou a bez väčších ideových alebo programatických rozdielov nemá zmysel ani logiku. Ako však naznačil náčrt historického exkurzu sociálnej demokracie na Slovensku v 20. storočí, tak počas prvej Československej republiky ako aj 1990tých rokoch, rámcovo sa v nich vyskytli dve relevantné socialistické strany (radikálnejšia a umiernennejšia). Počas 1. ČSR boli radikálni socialisti organizovaní v KSS, umiernení v sociálnej demokracii. V 1990tých rokoch sa radikálnejší ľavičiari ocitli v SDĽ (s výnimkou „nereformovaných“ komunistov z KSS) a umiernennejší v SDSS. V oboch prípadoch za rôznych historických okolností ale došlo k spájaniu síl – pričom „navrch“ medzi nimi mala v oboch prípadoch radikálnejšia strana. A práve výsledok parlamentných volieb 2023 ako aj prezidentských volieb 2024 môže byť „predzvesťou“ toho, že história sa môže opakovať po tretí krát.

Literatúra:

- ČAPLOVIČ, D.; ČIČAJ, V.; KOVÁČ, D.; LIPTÁK, L.; LUKAČKA, J.: *Dejiny Slovenska*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, 310 s.
- FREMAL, K. a kol.: *Kapitoly z dejín sociálnej demokracie na Slovensku*. Bratislava: T. R. I. Médium, 1996, 499 s.
- KOPEČEK, L.: *Politické strany na Slovensku 1989 až 2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, 627 s.
- KOVÁČ, D.: *Slovensko v 20. storočí. Na začiatku storočia*. Bratislava: Veda, 2004, 292 s.
- KOVÁČ, D.: *Slovensko v 20. storočí. Prvá svetová vojna 1914 – 1918*. Bratislava: Veda, 2008, 325 s.

Internetové články:

- BLAHA, L.: *Slniečkari budú chcieť zneužiť vraždu v Bratislave na politickú mobilizáciu v regionálnych voľbách*. In: *Aplikácia Telegram*, 2022.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-14>

- [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://t.me/LubosBlahaSmer/397>>.
- MEDVEĎ MACÍKOVÁ, P.: *Tlačová správa: Odsudzujeme násilie*. In: *Strana-Hlas.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://strana-hlas.sk/aktuality/patricia-medvedmacikova/tlacova-sprava-odsudzujeme-nasilie/>>.
- MEDVEĎ MACÍKOVÁ, P.: *Tlačová správa: Vyjadrenie k situácii na Ukrajine*. In: *Strana-Hlas.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://strana-hlas.sk/aktuality/patricia-medved-macikova/tlacova-sprava-vyjadrenie-k-situacii-na-ukrajine/>>.
- NR SR: *Hlasovanie poslancov*. In: *NRSR.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=schodze/hlasovani e/hlasklub&ID=48673>>.
- SITA: *Fico: Je tu opäť snaha zneužiť vraždu na politické ciele a už len čakám kedy povedia, že som na vine*. In: *SITA Webnoviny*, 2022. [online], [cit. 24/04/2023]. Dostupné na internete: <<https://sita.sk/fico-je-tu-opat-snaha-zneužit-vraždu-na-politicke-ciele-a-uz-lencakam-kedy-povedia-ze-som-na-vine/>>.
- SITA: *Smer-SD chce pre systém S-300 odvolávať vládu, Fico hovorí o zradcovskej politike a Blaha o čistom šialenstve*. In: *SITA Webnoviny*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://sita.sk/smer-sd-chce-pre-system-s-300-odvolavat-vladufico-hovori-o-zradcovskej-politike-a-blaha-o-cistom-sialenstve/>>.
- SME: *Porovnanie preferencií strán – Hlas, SMER-SD*. In: *SME*. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.sme.sk/pref/1/politicke-strany/s/6113/hlas/ako?additionalSubjectIds=1>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-14>

- SMER: *Tlačová správa: Reakcia strany Smer-SDD na protiústavné rozhodnutie vlády o Migoch!* In: *Strana-Smer.sk*, 2023. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.strana-smer.sk/aktuality/tlacove-spravy/post/reakcia-strany-smer-ssd-naprotiustavne-rozhodnutie-vlady-o-migoch>>.
- TASR: *Bratislava Shooting Re-designated as Terrorist Attack*. In: TASR, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.tasr.sk/tasr-clanok/TASR:2022101700000316>>.
- TASR: *Hlas považuje presun systému S-300 za ohrozenie obranyschopnosti SR*. In: *Teraz.sk*, 2022. [online], [cit. 31/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/hlas-povazuje-presun-s-300-na-ukrajinu/625412-clanok.html>>.

From partisanship to nonpartisanship. A study of regional elections in Slovakia in 2001-2022

Ewelina Kancik-Kořtun

The article examines the impact of party and non-party representation on local governance in Slovakia in the years 2001-2022. Regional elections to self-governing regions play a key role in shaping local politics. The study focuses on understanding how changes in the political structure of local governments affect local politics and the quality of life of residents. The hypothesis is that an increase in the number of non-party representatives leads to a more diverse representation and better cooperation. Analysis of statistical data from elections shows a decrease in the level of politicization and an increase in the number of independent representatives. The results indicate greater transparency and accountability in the management of local affairs in regions with a larger number of independent representatives. The increase in the number of independent representatives contributed to a decrease in political conflicts and a greater involvement of citizens.

Introduction

Local government is one of the most important institutions in democratic countries, especially after the political transformation in 1989, when administrative reforms aimed to decentralize power, which enabled the rebirth of self-government and the development of local democracy¹. Regional elections for the replacement of self-governing countries play a key role in shaping local politics and have a direct impact on the lives of residents. Citizen involvement in democratic elections is extremely important, because everyone has the opportunity to both elect their representatives and be elected². Thanks to this, residents can actively participate in the decision-making process, influencing the development of their local community.

¹ KANCIK-KOŁTUN, E.: *Wstęę*. In: KANCIK-KOŁTUN, E.; SMOLIK, J.; FEKETE, S.; RADEK, M.: *Local Government in the Visegrad Group Countries*. Lublin: Maria Curie-Skłodowska Publishing House, 2020, s. 8.

² MADLEŇÁK, T.: *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998–2010)*. Bratislava: Veda, 2012, s. 11.

Various political entities participate in the struggle for power, which have different visions of the development of self-governing countries and its management. Generally, two types of political entities can be distinguished: political parties and independent local groups³. Political parties are organizations that seek to shape policy at the national or local level, filling positions with their members and representing the diverse interests of social groups that support them⁴. A non-partisan politician is a person who does not belong to any political party and is a candidate put forward by a non-partisan election committee. In the context of local government, the partisanship and non-partisanship of representatives play an important role in management and decision-making. The representative body of the self-governing region (zastupiteľstvo samosprávneho kraja) is a body composed of councillors (poslancov) elected in free, democratic elections⁵.

Councillors of regional government often represent the interests of their political parties, which can affect the way resources are allocated, investment priorities and the implementation of local policies. In turn, non-partisan deputies, who are not affiliated with any political party, can act more for the common good, which promotes greater transparency and accountability in the management of local affairs.

The research problem is to understand how the partisanship and non-partisanship of representatives affect local governance in Slovakia over a long period of time. In particular, it is interesting to see how changes in the political structure of local governments

³ KANCIK-KOŁTUN, E.: *Partyjność władz miejskich: case study*. In: *Acta Politica Polonica*. Nr 2/2018, (44), s. 54.

⁴ WARE, A.: *Political Parties and Party systems*. Oxford: Oxford University Press. 1996, s. 5.

⁵ ČAMBAL, Z.: *Vplyv politických strán na regionálne voľby v slovenskej republike*. In: VLČEJ, J. (ed.): *Ako volili Slováci politický vývoj slovenskej republiky v období 1989-2016*. Brno: Tribu EU, 2016, s. 114.

resulting from elections shape local politics and the quality of life of residents. The research hypothesis assumes that the increase in the number of non-partisan MPs leads to a greater diversity of representation, better cooperation between councilors and more effective management of local resources. In order to verify the hypothesis, a variety of research methods will be used. Analysis of statistical data from the elections to the replacement self-government regions in Slovakia in the years 2001-2022 allows for understanding the key trends and changes in the political structure of local governments. A significant decrease in the level of politicization was observed in the period under study, which means an increase in the number of independent councilors in relation to party councilors.

Analysis of local election results from 2001 to 2022

Elections are the foundation of local democracy, allowing citizens to elect their representatives, who make decisions about the daily affairs of the community. An example of participation among residents can be participation in making electoral decisions, which is undoubtedly one of the signs of the existence of a civil society⁶. Thanks to local elections, residents have the opportunity to influence local politics, which allows for better adjustment of the authorities' actions to their needs and expectations. In this way, residents can directly influence the quality of life in their community.

Local elections also strengthen civil society, promoting active involvement of citizens in decision-making processes. They allow residents to express their opinions and needs, which leads to greater transparency and accountability of local authorities. Thanks to this, citizens can better control the actions of their representatives and enforce the implementation of election promises. It is worth noting

⁶ CZEŚNIAK, M.: *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2007, s. 100.

that the process of decreasing party affiliation in local governments, observed in recent years, may contribute to even greater citizen involvement and improvement of the quality of local governance. Independent councillors, being less tied to partisan interests, can act more for the common good, which promotes better cooperation between councillors and more effective decision-making.

Elections have a significant impact on local decisions and governance, as they select representatives who make key decisions about the community. For example, as a result of local elections, local authorities can decide on budget allocation, investment in infrastructure, education or health care. Elections also affect policies related to environmental protection, public transport and spatial planning.

Table 1. *Partisanship and non-partisanship in the 2001 regional elections.*

Self-governing region	Non-party deputies/ Councillors	Party deputies/ Councillors	Number of deputies	Percentage of politicisation
Bratislavský	1	45	46	98%
Trnavský	0	40	40	100%
Trenčiansky	0	45	45	100%
Nitriansky	0	52	52	100%
Žilinský	3	49	52	94%
Banskobystrický	1	48	49	98%
Prešovský	5	55	60	91%
Košický	8	49	57	86%
In total	18	383	401	96%

Source: SO SR: *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2001*. [online].

Dostupné online:

<<https://volby.statistics.sk/osk/osk2001/webdata/slov/tab/tab2.htm>>.

The first elections to self-government bodies of the regions in Slovakia were held on December 1, 2001.⁷ When analyzing the election results, in the Bratislavský region there was one independent deputy and 45 party deputies, which gave a total of 46 deputies, and the percentage of politicization was 98%. In the Trnavský region there were no independent deputies, and all 40 deputies were party deputies, which meant 100% politicization. Similarly, in the Trenčiansky region, where all 45 deputies were party deputies, which also gave 100% politicization. In the Nitriansky region, all 52 deputies were party deputies, which gave 100% politicization. In the Žilina region there were three independent deputies and 49 party deputies, which gave a total of 52 deputies and the percentage of politicization politicization rate of 94%. In the Banskobystrický region there was one independent MP and 48 party MPs, which gave a total of 49 MPs and a politicization rate of 98%. In the Prešovský region there were five independent MPs and 55 party MPs, which gave a total of 60 MPs and a politicization rate of 91%. In the Košický region there were eight independent MPs and 49 party MPs, which gave a total of 57 MPs and a politicization rate of 86%. In total, in the analyzed regions there were 18 independent MPs and 383 party MPs, which gave a total of 401 MPs and an average politicization rate of 96%. The analysis of the results of the local elections of 2001 showed that most regions were characterized by a very high level of politicization, where the majority of deputies were representatives of political parties. In the Trnavský, Trenčiansky and Nitriansky regions, all deputies were party members, which meant 100% politicization. In the Žilina region, despite the presence of three independent deputies, the percentage of

⁷ BARAŇSKI, M.; CZYŻ, A.; KUBAS, S.; RAJCZAK, R.: *Wybory, prawo wyborcze, systemy wyborcze w państwach Grupy Wyszehradzkiej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016, s. 133.

politicization was 94%. The Banskobystrický and Bratislavský regions had 98% politicization, respectively, with one independent deputy in each. The Prešovský and Košický regions had a slightly lower percentage of politicization, at 91% and 86%, respectively, which was due to the larger number of independent deputies. The average percentage of politicization for all regions was 96%, which suggested the dominance of political parties in local governments. The low number of independent MPs could be due to the dominance of political parties, low voter turnout, lack of public interest, electoral mechanisms that favor parties, and limited agency of MPs. These results suggested that political parties played a dominant role in local governments, which could affect the way decisions were made and local policies were implemented.

The low number of independent MPs could be due to several reasons:

- Dominance of political parties: Political parties tend to have better resources, organizational structures, and financial support, which makes it easier for them to campaign and win seats. Independent candidates often do not have such resources, which makes it difficult for them to compete with parties.
- Low voter turnout: Elections to district councils and other local bodies often attract low voter interest. Low turnout can lead to a situation in which only the most organized and motivated groups, such as political parties, are able to effectively mobilize their voters.
- Lack of public interest: Declining public interest in civic activity, including running for MP, can lead to fewer independent candidates. Many people may not see the point in getting involved in local politics, especially if they feel that their influence on decisions is limited.
- Electoral mechanisms: Existing electoral laws and candidate selection mechanisms can favor political parties. For example, the possibility of deciding elections without a vote in the absence of

competition can lead to a situation in which political parties have an advantage.

- Low agency of MPs: In some cases, the limited competences and influence of MPs on local decisions can discourage independent candidates from running in elections. If MPs have no real influence on local politics, running may seem less attractive.

These factors together can lead to a situation in which the number of independent MPs is low and political parties dominate local government bodies.

Table 2. *Partisanship and non-partisanship in the 2005 regional elections.*

Self-governing region	Non-party deputies/ councillors	Party deputies/ councillors	Number of deputies	Percentage of politicisation
Bratislavský	2	48	50	96%
Trnavský	5	35	40	87%
Trenčiansky	3	42	45	93%
Nitriansky	0	52	52	100%
Žilinský	5	52	57	81%
Banskobystrický	5	44	49	90%
Prešovský	12	50	62	81%
Košický	7	50	57	88%
In total	39	353	412	91%

Source: SO SR: *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2005*. [online]. Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2005/>>.

In the 2005 local elections, in the Bratislavský region there were two independent councilors and 48 party councilors, for a total of 50 councilors, and the percentage of politicization was 96%. In the Trnavský region there were five independent councilors and 35 party councilors, for a total of 40 councilors, and the percentage of politicization was 87%. In the Trenčiansky region there were three independent councilors and 42 party councilors, for a total of 45

councilors, and the percentage of politicization was 93%. In the Nitriansky region all 52 councilors were party councilors, for a total of 100%. In the Žilinský region there were five independent councilors and 52 party councilors, for a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 81%. In the Banskobystrický region, there were five independent councilors and 44 party councilors, which gave a total of 49 councilors, and the politicization percentage was 90%. In the Prešovský region, there were twelve independent councilors and 50 party councilors, which gave a total of 62 councilors, and the politicization percentage was 81%. In the Košický region, there were seven independent councilors and 50 party councilors, which gave a total of 57 councilors, and the politicization percentage was 88%. In total, in the analyzed regions, there were 39 independent councilors and 353 party councilors, which gave a total of 412 councilors and an average politicization percentage of 91%.

The low number of independent councilors could be due to the dominance of political parties, which had better resources, organizational structures and financial support, which made it easier for them to conduct election campaigns and win seats. Independent candidates often did not have such resources, which made it difficult for them to compete with parties. Low voter turnout may have led to a situation in which only the most organized and motivated groups, such as political parties, were able to effectively mobilize their voters. The lack of public interest in civic activity, including running for council, may have led to fewer independent candidates. The applicable electoral law and candidate selection mechanisms may have favored political parties. The limited competences and influence of councilors on local decisions may have discouraged independent candidates from running in the elections.

Table 3. *Partisanship and non-partisanship in the 2009 regional elections.*

Self-governing region	Non-party deputies/ councillors	Party deputies/ councillors	Number of deputies	Percentage of politicisation
Bratislavský	1	43	44	98%
Trnavský	6	34	40	85%
Trenčiansky	10	35	45	78%
Nitriansky	3	51	54	94%
Žilinský	11	46	57	81%
Banskobystrický	5	44	49	90%
Prešovský	6	56	62	91%
Košický	13	44	57	77%
In total	55	353	408	87%

Source: SO SR: *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2009*. [online].

Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2009/>>.

In the 2009 local elections, in the Bratislavský region there was one independent councilor and 43 party councilors, for a total of 44 councilors, and the percentage of politicization was 98%. In the Trnavský region there were six independent councilors and 34 party councilors, for a total of 40 councilors, and the percentage of politicization was 85%. In the Trenčiansky region there were ten independent councilors and 35 party councilors, for a total of 45 councilors, and the percentage of politicization was 78%. In the Nitriansky region there were three independent councilors and 51 party councilors, for a total of 54 councilors, and the percentage of politicization was 94%. In the Žilinský region there were eleven independent councilors and 46 party councilors, for a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 81%. In the Banskobystrický region there were five independent councilors and 44 party councilors, which gave a total of 49 councilors, and the percentage of politicization was 90%. In the Prešovský region there were six independent councilors and 56 party councilors, which gave

a total of 62 councilors, and the percentage of politicization was 91%. In the Košický region there were thirteen independent councilors and 44 party councilors, which gave a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 77%. In total, in the regions analyzed there were 55 independent councilors and 353 party councilors, which gave a total of 408 councilors and an average percentage of politicization of 87%.

Table 4. *Partisanship and non-partisanship in the 2013 regional elections.*

Self-governing region	Non-party deputies/ councillors	Party deputies/ councillors	Number of deputies	Percentage of politicisation
Bratislavský	6	28	44	86%
Trnavský	6	34	40	85%
Trenčiansky	11	34	45	76%
Nitriansky	4	50	54	93%
Žilinský	16	41	57	72%
Banskobystrický	13	36	49	73%
Prešovský	6	56	62	90%
Košický	11	46	57	81%
In total	73	335	408	82%

Source: SO SR: *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2013*. [online].

Dostupné online: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2013/>>.

In the 2013 local elections, in the Bratislavský region there were six independent councilors and 28 party councilors, for a total of 44 councilors, and the percentage of politicization was 86%. In the Trnavský region there were six independent councilors and 34 party councilors, for a total of 40 councilors, and the percentage of politicization was 85%. In the Trenčiansky region there were eleven independent councilors and 34 party councilors, for a total of 45 councilors, and the percentage of politicization was 76%. In the Nitriansky region there were four independent councilors and 50

party councilors, for a total of 54 councilors, and the percentage of politicization was 93%. In the Žilinský region there were sixteen independent councilors and 41 party councilors, for a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 72%. In the Banskobystrický region there were thirteen independent councilors and 36 party councilors, which gave a total of 49 councilors, and the percentage of politicization was 73%. In the Prešovský region there were six independent councilors and 56 party councilors, which gave a total of 62 councilors, and the percentage of politicization was 90%. In the Košický region there were eleven independent councilors and 46 party councilors, which gave a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 81%. In total, in the regions analyzed there were 73 independent councilors and 335 party councilors, which gave a total of 408 councilors and an average percentage of politicization of 82%.

Table 5. *Partisanship and non-partisanship in the 2017 regional elections.*

Self-governing region	Non-party deputies/ councillors	Party deputies/ councillors	Number of deputies	Percentage of politicisation
Bratislavský	25	25	50	50%
Trnavský	14	26	40	64%
Trenčiansky	22	25	47	53%
Nitriansky	15	39	54	72%
Žilinský	25	32	57	56%
Banskobystrický	22	27	49	55%
Prešovský	22	40	57	65%
Košický	16	40	62	72%
In total	161	255	416	61%

Source: SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2017*. [online].

Dostupné na internete:

<<http://volby.statistics.sk/osk/osk2017/sk/data03.html>>.

In the 2017 local elections, in the Bratislavský region there were 25 independent councilors and 25 party councilors, for a total of 50 councilors, and the percentage of politicization was 50%. In the Trnavský region there were 14 independent councilors and 26 party councilors, for a total of 40 councilors, and the percentage of politicization was 64%. In the Trenčiansky region there were 22 independent councilors and 25 party councilors, for a total of 47 councilors, and the percentage of politicization was 53%. In the Nitriansky region there were 15 independent councilors and 39 party councilors, for a total of 54 councilors, and the percentage of politicization was 72%. In the Žilinský region there were 25 independent councilors and 32 party councilors, for a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 56%. In the Banskobystrický region there were 22 independent councilors and 27 party councilors, which gave a total of 49 councilors, and the percentage of politicization was 55%. In the Prešovský region there were 22 independent councilors and 40 party councilors, which gave a total of 62 councilors, and the percentage of politicization was 65%. In the Košický region there were 16 independent councilors and 40 party councilors, which gave a total of 62 councilors, and the percentage of politicization was 72%. In total, in the regions analyzed there were 161 independent councilors and 255 party councilors, which gave a total of 416 councilors and an average percentage of politicization of 61%.

Table 6. *Partisanship and non-partisanship in the 2022 regional elections.*

Self-governing region	Non-party deputies/ councillors	Party deputies/ councillors	Number of deputies	Percentage of politicisation
Bratislavský	13	40	53	75%
Trnavský	14	26	40	65%
Trenčiansky	19	25	44	57%

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-15>

Nitriansky	11	43	54	80%
Žilinský	30	27	57	47%
Banskobystrický	22	27	49	55%
Prešovský	27	38	65	48%
Košický	23	34	57	60%
In total	159	260	419	60%

Source: SO SR: *Volby do orgánov samosprávnych krajov 2022*. [online].

Dostupné na internete:

<<https://volby.statistics.sk/osk/osk2022/sk/>>.

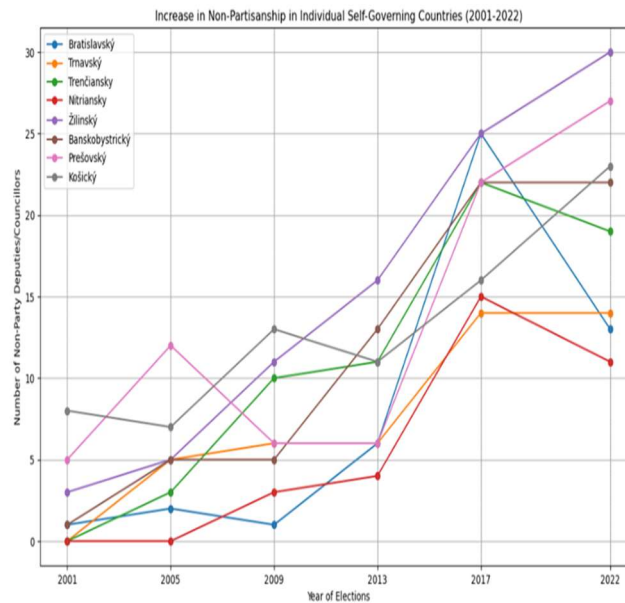
In the last local elections held in 2022, in the Bratislavský region there were 13 independent councilors and 40 party councilors, for a total of 53 councilors, and the percentage of politicization was 75%. In the Trnavský region there were 14 independent councilors and 26 party councilors, for a total of 40 councilors, and the percentage of politicization was 65%. In the Trenčiansky region there were 19 independent councilors and 25 party councilors, for a total of 44 councilors, and the percentage of politicization was 57%. In the Nitriansky region there were 11 independent councilors and 43 party councilors, for a total of 54 councilors, and the percentage of politicization was 80%. In the Žilina region there were 30 independent councilors and 27 party councilors, for a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 47%. In the Banskobystrický region there were 22 independent councilors and 27 party councilors, which gave a total of 49 councilors, and the percentage of politicization was 55%. In the Prešovský region there were 27 independent councilors and 38 party councilors, which gave a total of 65 councilors, and the percentage of politicization was 48%. In the Košický region there were 23 independent councilors and 34 party councilors, which gave a total of 57 councilors, and the percentage of politicization was 60%. In total, in the analyzed regions there were 159 independent councilors and

260 party councilors, which gave a total of 419 councilors and an average percentage of politicization of 60%.

Comparative analysis: the importance of party affiliation and non-partisanship

The analysis of the results of local elections from 2001 to 2022 allows us to notice several key trends, similarities and differences. During these years, there was a noticeable trend of decreasing percentage of politicization in local governments.

Graph 1. *The growth of non-partisanship in individual self-governing countries (2001-2022).*

Source: Author's work

The conclusions from the graph showing the increase in the number of independent deputies in individual self-governing countries in Slovakia in the years 2001-2022 are as follows:

- Overall increase in the number of independent deputies: In most regions, an increase in the number of independent deputies has been observed over the years. This indicates a trend of decreasing politicization in local governments.
- Significant changes in some regions: Regions such as Bratislavský and Žilina showed significant variability in the number of independent deputies. For example, in the Bratislavský region, the number of independent deputies increased from 1 in 2001 to 25 in 2017, and then decreased to 13 in 2022. In the Žilina region, the number of independent deputies increased from 3 in 2001 to 30 in 2022.
- Stability in some regions: Regions such as Trnavský and Trenčiansky have shown more stable results, with less fluctuation in the number of independent MPs. For example, in the Trnavský region, the number of independent MPs increased from 0 in 2001 to 14 in 2017 and remained at that level in 2022.
- Variation in the rate of growth: The rate of growth of independent MPs varies across regions. Some regions, such as Prešovský and Košický, have shown a gradual increase in the number of independent MPs, while others, such as Nitriansky, have shown more sudden changes.
- Impact of elections on changes: The graph shows that specific election years have an impact on changes in the number of independent MPs. For example, 2017 saw a significant increase in the number of independent MPs in many regions, which may indicate changes in voter preferences and local politics.

Even in the years when the number of independent councilors increased, political parties still dominated in most regions. Nitriansky and Prešovský regions showed a high percentage of politicization in all years, which suggests a strong dominance of political parties in these regions. The largest differences can be seen in the Bratislavský region, where the percentage of politicization fell from 98% in 2001 to 50% in 2017, and then rose to 75% in 2022. The Žilina region also showed significant variability, with a percentage of politicization of 94% in 2001, falling to 47% in 2022. Regions such as Trnavský and Trenčiansky had more stable results, with smaller fluctuations in the percentage of politicization. In all years, regardless of the region, political parties had a significant advantage over independent councilors. Even in years when the number of independent councilors increased, political parties still dominated in most regions. Local elections in different years showed similar patterns, with regions with a higher percentage of politicization tending to maintain this trend in subsequent years. Regions with a higher number of independent councillors in one year often showed similar results in subsequent elections, suggesting some stability in voter preferences. The results of local elections from 2001 to 2022 have had a positive impact on the functioning of local governments, leading to greater diversity of representation, transparency, cooperation, reduced political conflict, citizen involvement and innovative changes in local politics. The durability of the decline in politicisation in local governments depends on a number of factors that can influence long-term changes in the political structure. Increased civic awareness and social involvement can lead to more independent candidates and a continuation of the trend of decreasing politicisation. Electoral reforms that make it easier for independent candidates to run can also contribute to the durability of this trend. Long-term demographic

changes, such as population ageing or migration, can affect voting preferences and encourage the election of independent candidates. Social media play an increasingly important role in election campaigns, allowing independent candidates to reach a wide range of voters without having to have large financial resources, which can support the durability of the decline in politicisation. Political and economic stability can also affect voting preferences. However, in times of crisis, voters may gravitate towards more organized political parties, which could reverse this trend. The growth of local initiatives and civic movements that promote civic engagement and independent candidates could contribute to the durability of the decline in politicization. These initiatives often focus on specific local issues, which can attract voters. In summary, the durability of the decline in politicization in local governments depends on many variables, including civic awareness, electoral reforms, demographic changes, the role of social media, political stability, and local civic initiatives. If these factors support the election of independent candidates, the trend of declining politicization could continue.

The results of local elections from 2001 to 2022 have had a significant impact on the functioning of local governments. The increase in the number of independent councillors in recent years has contributed to a greater diversity of representation in local governments. Independent councillors often represented different social groups and interests, which led to a more comprehensive approach to local problems. Independent councillors were perceived as less tied to partisan interests, which could lead to greater transparency and accountability in the management of local affairs. They could act more for the common good and less for partisan interests. The reduced dominance of political parties encouraged better cooperation between councillors. Independent councillors were more willing to cooperate across party lines, which led to more

effective decision-making. The decrease in politicisation led to fewer political conflicts in local governments. Fewer partisan disputes encouraged more constructive debate and a focus on solving local problems. The greater presence of independent councillors encouraged citizens to become more involved in local affairs. Independent councillors were often closer to their voters and could better represent their interests, which increased trust in local governments. Increasing the number of independent councillors led to changes in local politics. Independent councillors introduced new ideas and initiatives that would not have been possible within traditional party structures. The results of local elections from 2001 to 2022 had a positive impact on the functioning of local governments, leading to greater diversity of representation, transparency, cooperation, reduced political conflicts, citizen involvement and innovative changes in local politics.

Thus, the presented results of local elections had a significant impact on both civil society and local governance. The increase in the number of independent councillors contributed to a greater diversity of representation in local governments, which allowed for better consideration of the interests of different social groups. Independent councillors, being less tied to party interests, could act more for the common good, which increased transparency and accountability in the management of local affairs. The reduced dominance of political parties encouraged better cooperation between councillors, which led to more effective decision-making and reduced political conflicts. The increased presence of independent councillors encouraged citizens to become more involved in local affairs, which increased trust in local government and promoted civic participation. Changes in local politics introduced by independent councillors often focused on specific local issues, which attracted voters and strengthened civil society. It is worth noting that this process of de-partisanisation could

be sustainable if civil society continues to grow stronger and electoral reforms favour independent candidates. In summary, the results of local elections had a positive impact on local governance and civil society, leading to greater diversity, transparency, cooperation, reduced political conflict, citizen involvement and innovative changes in local politics.

Conclusion

The analysis of the results of local elections in Slovakia in the years 2001-2022 confirms the research hypothesis that the increase in the number of non-partisan councilors leads to a greater diversity of representation, better cooperation between councilors and more effective management of local resources. The research results show that in regions where the number of independent councilors increased, greater transparency and accountability in the management of local affairs was observed. Independent councilors, being less tied to party interests, could act more for the common good, which promoted better cooperation and more effective decision-making.

The increase in the number of independent councilors also contributed to a decrease in political conflicts in local governments and greater involvement of citizens in local affairs. Independent councilors often represented different social groups and interests, which led to a more comprehensive approach to local problems. The increase in the number of independent councilors also led to the introduction of new ideas and initiatives that would not be possible within the framework of traditional party structures.

The importance of this problem lies in the fact that the political structure of local governments has a direct impact on the quality of life of residents. Understanding how the partisanship and impartiality of representatives affect local governance allows for better adaptation of government activities to the needs of the community. An increase in

the number of independent councilors can lead to more effective governance, greater transparency and accountability, which in turn improves the quality of life of residents.

In summary, the results of local elections in Slovakia in the years 2001-2022 indicate a positive impact of the increase in the number of independent councilors on the functioning of local governments. An increase in the diversity of representation, better cooperation between councilors and more effective management of local resources are key benefits resulting from this process. Understanding these relationships is important for the further development of local democracy and improving the quality of life of residents.

Literature:

- KANCIK-KOŁTUN, E.: *Partyjność władz miejskich: case study*. In: *Acta Politica Polonica*. Nr 2/2018, (44).
- CZEŚNIAK, M.: *Partycypacja wyborcza w Polsce. Perspektywa porównawcza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2007.
- BARAŃSKI, M.; CZYŻ, A.; KUBAS, S.; RAJCZAK, R.: *Wybory, prawo wyborcze, systemy wyborcze w państwach Grupy Wyszehradzkiej*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016.
- ČAMBAL, Z.: *Vplyv politických strán na regionálne voľby v slovenskej republike*. In: VLČEJ, J. (ed.): *Ako volili Slováci politicky vyvoj slovenskej republiky v období 1989-2016*, Brno: Tribu EU, 2016.
- KANCIK-KOŁTUN, E.: *Wstęp*. In: KANCIK-KOŁTUN, E.; SMOLIK, J.; FEKETE, S.; RADEK, M.: *Local Government in the Visegrad Group Countries*. Lublin: Maria Curie-Skłodowska Publishing House, 2020.
- MADLEŇÁK, T.: *Regionálna diferenciácia volebného správania na Slovensku (1998–2010)*. Bratislava: Veda, 2012.
- SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2001*. [online]. Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2001/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-15>

- SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2005*. [online]. Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2005/>>.
- SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2009*. [online]. Dostupné online: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2009/>>.
- SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2013*. [online]. Dostupné online: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2013/>>.
- SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2017*. [online]. Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2017/>>.
- SO SR: *Voľby do orgánov samosprávnych krajov 2022*. [online]. Dostupné online: <<https://volby.statistics.sk/osk/osk2022/>>.
- WARE, A.: *Political Parties and Party systems*. Oxford: Oxford University Press. 1996.

Voľby do Európskeho parlamentu zostávajú naďalej voľbami druhej kategórie

Radoslava Brhlíková

In 2024, the 10th direct election to the European Parliament (EP) was held. Across Europe, it was expected that the map of the EP would change and that the leading role would be taken by Eurorealist or Eurosceptic political groups, described by many theorists as extremists. This did not happen. The question is why. This article seeks to find an answer to this question, relying on the theoretical approach of Reiff and Schmitt, formulated in the 1980s, which considers EP elections to be second-order elections. The assumption is that this is due to low voter turnout, as voters generally assume that EP elections will not change anything.

Úvod

Nepochybne možno konštatovať, že Európsky parlament, o ktorom Lisabonská zmluva v článku 10 hovorí, že zastupuje približne 400 miliónov občanov Európskej únie,¹ je najväčším zastupiteľským, priamo voleným orgánom na nadštátnej úrovni na svete vôbec. Disponuje tzv. spolurozhodovacou právomocou, čo znamená, že spoločne s členskými štátmi je zodpovedný za prijímanie tzv. európskej legislatívy, teda zákonov, ktoré ovplyvňujú každodenný život miliónov Európanov. Napriek tomu, len asi polovica Európanov s volebným právom sa každých 5 rokov na výbere personálneho substrátu EP – svojich zástupcov – aj zúčastňuje. (viď Tabuľky 1 a 2, Graf 1)

Tento fenomén viedol k tomu, že sa na voľby do Európskeho parlamentu v akademickom prostredí pozerá ako na voľby druhej kategórie alebo voľby druhého rádu (second-order national elections) v porovnaní s národnými parlamentnými voľbami. S touto hypotézou ako prví prišli nemeckí politológovia Karlheinz Reif

¹ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Charta základných práv Európskej únie. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2010, s. 20.

a Hermann Schmitt. Oni samotní a po nich ďalší v Európe od Škandinávie, cez Britániu až po južnú Európu niekoľkokrát túto hypotézu testovali a následne verifikovali.² Teória vychádza z predpokladu, že, keďže pri voľbách do Európskeho parlamentu vlastne *o nič nejde*, pretože tieto voľby neprinášajú zmenu vo vrcholných pozíciách vlády, teda neustanovujú funkciu predsedu Komisie, ani funkciu prezidenta Európskej rady či Rady Európskej únie, tak aj záujem o ne, predvolebná kampaň a volebná účasť, ktorá by mohla priniesť zmeny v rozložení síl v parlamente, je nižšia ako v národných parlamentných voľbách. Voliči, médiá, politické strany a aj samotní politici o tieto voľby prejavujú menší záujem, respektíve ich úplne ignorujú. Na kandidátnych listinách sa objavujú často pre voličov neznáme mená a takí politici z domácej scény, ktorých sa pre akékoľvek dôvody politická strana chce buď zbaviť, alebo naopak ich chce odmeniť, či už v pozitívnom alebo negatívnom zmysle.

Práve tento fenomén sa zdá byť rozhodujúcim faktorom, stojacím za skutočnosťou, že – aj napriek tomu, že približne od roku 2009 sa pred každými voľbami do EP, najmä v médiách, ozývajú hlasy o vzostupe euroskeptických, populistických a extrémistických strán s cieľom vyvolať vo voličoch strach, že by tieto strany mohli dosiahnuť taký volebný výsledok, ktorý by prekreslili vnútornú mapu rozloženia síl v EP, čo by v konečnom dôsledku malo viesť k zániku Európskej únie (EÚ) – hrozba zmeny pomerov vo vnútri EP v prospech euroskeptických a eurorealistických politických síl nenastala ani v desiatom volebnom období. Ľudovci (EPP) a socialisti (S&D) naďalej zostávajú vedúcimi silami rozhodujú o všetkej

² Okrem iných: FREIRE, 2004; HIX & MARSH, 2011; NORRIS, 1997; REIF, 1984, 1997; SCHMITT, 2005; SCHMITT & TEPEROGLOU, 2015; SCHMITT & TOYGÜR, 2016; TEPEROGLOU, 2010; van der BRUG & van der EIJK, 2007; van der EIJK, FRANKLIN & MARSH, 1996.

politickej agende EP, ako aj o dôležitých nomináciách na pozície výborov v rámci EP a v ostatných orgánoch EÚ. Čiže, napriek negatívnym náladám občanov voči niektorým politikám EÚ, ako je napríklad Green Deal alebo migračná a azylová politika, a vzostupu euroskeptických politických strán na domácej politickej scéne, zaznamenávaných v jednotlivých členských štátoch naprieč Európou, si svoju pozíciu naďalej udržiavajú aj po roku 2024.³ Ako si to možno vysvetliť? Aké faktory tento trend formujú?

Voľby do EP, voľby druhej kategórie

Hoci je Európsky parlament skutočne zatiaľ jediným nadnárodným orgánom *sui generis*, priamo volený občanmi EÚ, dodnes sa jeho predstavitelia s predstaviteľmi členských štátov nedokázali dohodnúť na jednotnom volebnom systéme a jednotnom postupe výkonu tohto aktu. Každý členský štát si určuje svoj vlastný spôsob výberu poslancov. Na európskej úrovni neexistujú ani politické strany, pôsobiace tak, ako ich voliči poznajú z pôsobenia na národnej politickej scéne. Dodnes neboli etablované politické nadnárodné federácie európskych politických strán schopné prevziať zodpovednosť za európsku politiku,⁴ ktorú sami tvoria a ovplyvňujú a zostaviť vlastnú európsku kandidátku, platnú pre všetky členské krajiny rovnako a vybrať tak zástupcov občanov, ktorí budú skutočne reprezentovať záujmy voličov na európskej úrovni. Dokonca nevedú ani predvolebné kampane v členských štátoch. Častokrát sme svedkami, že práve túto aktivitu supluje kancelária Európskeho parlamentu v príslušnej členskej krajine, ktorá sa ňou snaží prilákať voličov k urnám a zvýšiť tak volebnú účasť. Poznáme to najmä zo Slovenska, ktoré sa preslávilo práve historicky najnižšou účasťou

³ Do hĺbky sa však túto problematiku nemožno riešiť na obmedzenom priestore 15 strán. Táto problematika si najmä v slovenskom prostredí zaslúži obsírnú štúdiu.

⁴ Hoci určité pokusy po roku 2009 zaznamenané boli.

vôbec (Tabuľka č. 1), čo možno chápať ako paradox, keďže v pravidelných prieskumoch Eurobarometra patria Slováci k tej skupine občanov EÚ, ktorá najviac dôveruje orgánom EÚ.⁵

I tak môžeme určiť niekoľko spoločných pravidiel, ktoré sú pre tieto voľby charakteristické a ktoré by teoreticky mohli pomôcť zvýšiť záujem a tým aj účasť zo strany občanov na týchto voľbách:

Rovnosť žien a mužov a priame, slobodné a tajné hlasovanie. Účasť na voľbách je povinná v piatich členských štátoch (Belgicko, Bulharsko, Luxembursko, Cyprus a Grécko): povinnosť voliť platí tak pre štátnych príslušníkov, ako aj pre zaregistrovaných občanov EÚ, ktorí nie sú štátnymi príslušníkmi danej krajiny.

Právo voliť do EP majú aj občania Únie s pobytom v členskom štáte, ktorého nie sú štátnymi príslušníkmi, za rovnakých podmienok ako štátni príslušníci tohto štátu.⁶ Pojem pobyt sa však v jednotlivých členských štátoch ešte stále líši. Niektoré krajiny požadujú, aby voliči mali svoje trvalé bydlisko alebo obvyklý pobyt na území volebného obvodu (napr. Estónsko, Francúzsko, Nemecko, Poľsko, Rumunsko a Slovinsko), aby tam mali zvyčajný pobyt (napr. Cyprus, Dánsko, Grécko, Írsko, Luxembursko, Slovensko a Švédsko) alebo, aby boli zapísaní v registri obyvateľstva (napr. Belgicko a Česká republika). Aby mohli občania EÚ voliť v niektorých krajinách (napr. v Luxembursku a na Cypre), musia spĺňať aj požiadavku na minimálnu dĺžku pobytu. Vo všetkých členských štátoch sa

⁵ Pozri napríklad posledný *Standard Eurobarometer 101 - Spring 2024, Slovakia*. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete:

<<https://veriangroup.com/hubfs/BE/Eurobarometer/Standard-101-Spring%202024.pdf>>.

V minulosti bývala miera dôvery v európske inštitúcie zaznamenávaná na Slovensku až na úrovni okolo 70%, zatiaľ čo účasť voličov vo voľbách do EP napríklad v roku 2014 dosiahla historicky vôbec najnižšiu úroveň 13,05% v rámci EÚ. Vo všeobecnosti od prvých volieb do EP konaných na území Slovenska v roku 2004 dosahovala volebná účasť minimálne úrovne pod 20% (pozri Tabuľka 1).

⁶ Článok 22 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Pozri: *Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Charta základných práv Európskej únie*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2010, s. 57.

od štátnych príslušníkov iných krajín EÚ požaduje, aby sa zaregistrovali na hlasovanie pred dňom volieb. Lehoty na registráciu sa v jednotlivých členských štátoch líšia. Každý občan môže voliť len raz.⁷

Právo byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu v ktoromkoľvek inom členskom štáte pobytu je tiež uplatnením zásady nediskriminácie medzi štátnymi príslušníkmi a cudzími štátnymi príslušníkmi a dôsledkom práva na slobodný pohyb a pobyt v Európskej únii. Každý občan Únie, ktorý nie je štátnym príslušníkom členského štátu pobytu, ale spĺňa tie isté podmienky, pokiaľ ide o právo byť volený, aké daný štát zákonom ukladá vlastným štátnym príslušníkom, má právo kandidovať vo voľbách do Európskeho parlamentu v členskom štáte pobytu, pokiaľ nebol týchto práv zbavený.⁸ Okrem požiadavky občianstva niektorého členského štátu, ktorá je spoločná pre všetky členské štáty, sa podmienky v jednotlivých krajinách líšia. Nikto nesmie kandidovať v tých istých voľbách vo viac než jednom členskom štáte.⁹ Minimálny vek kandidáta na poslanca EP je vo väčšine členských štátov 18 rokov. Výnimkou je 13 štátov: v Belgicku, Bulharsku, na Cypre, v Českej republike, Estónsku, Írsku, Litve, Lotyšsku, Poľsku a na Slovensku

⁷ A tu práve vzniká praktická otázka, ako zabrániť tomu, aby napríklad volič - štátny príslušník Nemeckej spolkovej republiky, s prechodným pobytom na Slovensku - nevolil dvakrát alebo aj trikrát, keďže voľby sa konajú niekoľko dní (od štvrtka do nedele) takže teoreticky by stihol odvoliť v niekoľkých členských štátoch. Prenos informácie z malých volebných okrskov o tom, kto všetko tam volil, nemusí byť dostatočne rýchly a efektívny. A kontrola po ukončení volieb sa už nemusí vykonať, ak nie sú podozrenia.

⁸ Článok 3 smernice Rady 93/109/ES. Pozri: *Smernica Rady 93/109/ES zo 6. decembra 1993, ktorou sa stanovujú podrobnosti uplatňovania volebného práva a práva byť volený do Európskeho parlamentu pre občanov únie s bydliskom v členskom štáte, ktorého nie sú štátnymi príslušníkmi.* [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:01993L0109-20130127>>.

⁹ Článok 4 smernice Rady 93/109/ES. Tu môže takisto vzniknúť rovnaký praktický problém, aký bol naznačený v poznámke č. 6. Pozri tamtiež.

musia kandidáti dosiahnuť vek 21 rokov, v Rumunsku 23 rokov a v Taliansku a Grécku 25 rokov.

Volebný vek vo všetkých členských štátoch je stanovený na 18 rokov s výnimkou Belgicka, Malty, Nemecka a Rakúska, kde je táto hranica stanovená na 16 rokov, a Grécka s hranicou 17 rokov (Obr. č. 1). Európsky parlament vo svojich odporúčaniach žiada členské štáty, aby znížili volebný vek na 16 rokov.¹⁰

Voľby sa konajú každých 5 rokov. Do roku 2014 sa konali vždy druhý júnový týždeň od štvrtka ráno a končili v nedeľu večer. Ale kvôli svätodušným¹¹ prázdninám, ktoré v roku 2014 pripadli práve na obdobie konania volieb do EP, sa Rada svojím rozhodnutím zo 14. júna 2013 rozhodla zmeniť toto pravidlo a stanovila voľby na obdobie od 22. do 25. mája 2014, aby sa tak predišlo nízkej volebnej účasti, respektíve, aby mali voliči možnosť hlasovať v mieste svojho bydliska, pričom uplatnila ustanovenie článku 11 Aktu o voľbách z roku 1976, ktoré hovorí: „Ak nemožno uskutočniť voľby [...] v danom termíne, Rada po porade s Európskym parlamentom jednomyselne určí najmenej jeden rok pred koncom päťročného obdobia uvedeného v článku 5 iný termín, ktorý nepredchádza termín určený podľa predchádzajúceho pododseku o viac ako dva mesiace, ani ho nenasleduje o viac ako jeden mesiac. Nasledujúce voľby sa uskutočnia v zodpovedajúcom období posledného roku päťročného obdobia“.¹² V súlade s tým sa voľby v roku 2019 uskutočnili

¹⁰ Európsky parlament: volebné postupy. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/21/europsky-parlament-volebne-postupy>>.

¹¹ Slovenské pomenovanie Turíce. Oslavujú sa 50 dní po Veľkej noci a 10 dní po Nanebovstúpení Pána. V tomto období v mnohých členských krajinách bývajú vyhlásené školské prázdniny, počas ktorých zvyknú najmä nemecké rodiny s deťmi cestovať na dovolenky k moru.

¹² Článok 11 Aktu o priamych a všeobecných voľbách poslancov Európskeho parlamentu z 20. septembra 1976 (dostupný v angličtine, dánštine, francúzštine, nemčine, taliančine a v holandštine ako Act concerning the election of the representatives of the Assembly by direct universal suffrage).

takisto v máji, a to od 23. do 26. mája. V roku 2024 sa voľby konali už v pôvodnom júnovom termíne od 6 do 9. júna (Obr. č. 1).

Všetky členské štáty používajú pomerný volebný systém, pričom ide buď o systém otvorených (preferenčných) – týka sa to väčšiny členských štátov – a zatvorených zoznamov, respektíve kandidátskych listín (ide o šesť členských štátov, v ktorých volič nemôže uplatniť svoj preferenčný hlas: Nemecko, Španielsko, Francúzsko, Portugalsko, Maďarsko a Rumunsko), alebo o systém jedného prenosného hlasu tj. voliči uvádzajú kandidátov v poradí podľa priority (Írsko a Malta).

Okrem dobrovoľného minimálneho prahu/kvóra na pridelenie kresiel na úrovni 5% platných hlasov odovzdaných na vnútroštátnej úrovni, čo uplatňovalo napríklad Francúzsko, Belgicko, Litva, Poľsko, Slovensko, Česká republika, Rumunsko, Chorvátsko, Lotyšsko a Maďarsko; Rakúsko, Taliansko a Švédsko udržiavali kvórum na úrovni 4%; Grécko 3%; a Cyprus 1,8%¹³; sa *Rozhodnutím Rady (EÚ, Euratom) 2018/994* stanovil povinný minimálny prah medzi 2% a 5% pre volebné obvody (vrátane členských štátov s jedným volebným obvodom) s viac ako 35 miestami v členských štátoch, v ktorých sa používal systém zoznamov, a ktorý mali členské štáty povinnosť zaviesť pred voľbami v roku 2024.¹⁴ V súlade s uvedeným rozhodnutím mohli členské štáty umožniť aj hlasovanie vopred, hlasovanie poštou a elektronické a internetové hlasovanie,

¹³ Ostatné členské štáty neuplatňujú žiadne kvóra, hoci Nemecko sa o to usilovalo, ale v dvoch rozhodnutiach z rokov 2011 a 2014 nemecký ústavný súd vyhlásil existujúce prahové hodnoty jednotlivých krajín pre voľby do EÚ (ktoré boli v prvom rade 5%, potom 3%) za protiústavné.

¹⁴ *Rozhodnutie Rady (EÚ, Euratom) 2018/994* z 13. júla 2018, ktorým sa mení Akt o priamych a všeobecných voľbách poslancov Európskeho parlamentu pripojený k rozhodnutiu Rady 76/787/ESUO, EHS, Euratom z 20. septembra 1976. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2018/994/oj?locale=sk>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

pri zabezpečení spoľahlivosti výsledku, tajnosti hlasovania a ochrany osobných údajov.¹⁵ (Obr. 1).

Obrázok č. 1: Všetko o voľbách 2024.

Zdroj: Európsky parlament: volebné postupy. [online], [cit. 22/02/2025].

Dostupné na internete:

<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/21/europsky-parlament-volebne-postupy>>.

V európskych voľbách tvorí väčšina členských štátov jediný volebný obvod. Štyri členské štáty Belgicko, Írsko, Taliansko a Poľsko však rozdelili svoje štátne územie na viacero regionálnych volebných obvodov. V niektorých členských štátoch sa uvoľnené mandáty pridelujú prvým nezvoleným kandidátom na rovnakých zoznamoch s prípadnými úpravami s cieľom zohľadniť hlasy získané kandidátmi. V iných členských štátoch sú voľné miesta pridelené náhradníkom a,

¹⁵ Tieto metódy sa však začínajú dostávať do kolízie so zásadou tajnosti volieb a vyvolávajú tiež otázky, súvisiace s falšovaním a manipulovaním výsledkov tretími osobami alebo elektronickými systémami.

ak takí nie sú, rozhodujúcim kritériom je poradie kandidátov na zozname. V iných členských štátoch sa môžu poslanci EP do Európskeho parlamentu vrátiť, keď pominul dôvod ich odchodu.

V niektorých členských štátoch môžu nominácie predkladať len politické strany a politické organizácie. Vo všetkých ostatných členských štátoch môžu byť kandidatúry predkladané, ak sú podporené požadovaným počtom podpisov voličov, a v niektorých prípadoch sa požaduje aj peňažná volebná záloha, tzv. kaucia.

Počet poslancov Európskeho parlamentu zvolených za politickú stranu je úmerný počtu hlasov, ktoré získala. A počet miest v EP je jednotlivým krajinám presne určený na základe princípu zostupnej proporcionality, čo znamená, že, čím je členský štát väčší z hľadiska populácie, tým väčší počet obyvateľov jeden poslanec reprezentuje.¹⁶

Všetky tieto technické nástroje sú určené na to, aby uľahčili účasť občanov na voľbách a zabezpečili tak demokratickú legitimitu tohto orgánu. Ako však naznačujú výsledky týchto volieb v oblasti volebnej účasti, dodnes sa ani EÚ a ani členským štátom nepodarilo vyvolať väčší záujem občanov, ktorý by ich prilákal k urnám. Hoci priemerná účasť za celú EÚ od obdobia zavedenia priamych volieb dosahuje okolo 50% (Tab. č. 1 a 2; Graf č. 1), dodnes sa EÚ nepodarilo prekonať volebnú účasť 61,99% z roku 1979 (Tab. č. 1). Skôr zaznamenávame klesajúcu tendenciu v oblasti volebnej účasti (Tab. č. 1, 2; Graf č. 1). Ak sa pozrieme na jednotlivé členské štáty, tu je situácia ešte v horšom stave. Okrem štátov, kde je volebná účasť povinná ako je Belgicko alebo Luxembursko – volebná účasť v týchto štátoch dosahuje okolo 90% (Tab. č. 1; Graf č. 1) – v niektorých členských štátoch, najmä tých, ktoré do EÚ vstúpili po roku 2004, nedosahuje volebná účasť ani 50% (Tab. č. 1; Graf č. 1).

¹⁶ BRHLÍKOVÁ, R.: *Európska únia po Lisabone*. Nitra: UKF, 2012, s. 90-91.

Tabuľka č. 1: Volebná účasť od roku 1979 podľa štátov.

06.09.2024 - 11:28 Všetky časy sú v UTC+2

Volebná účasť podľa krajín (%)
Konečné výsledky

eu/kr	1979	1981	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004	2007	2009	2013	2014	2019	2024
BE	91,36		92,09		90,73	90,66			91,05	90,81		90,39		89,64	88,47	89,01
DK	47,82		52,38		46,17	52,92			50,46	47,89		59,54		56,32	66,08	58,25
DE	63,73		56,76		62,28	60,02			45,19	43,00		43,27		48,10	61,38	64,74
IE	63,61		47,56		68,28	43,98			50,21	58,58		58,64		52,44	49,70	50,65
FR	60,71		56,72		48,80	52,71			46,76	42,76		40,63		42,43	50,12	51,49
IT	85,65		82,47		81,07	73,60			69,76	71,72		66,47		57,22	54,50	48,31
LU	88,91		88,79		87,39	88,55			87,27	91,35		90,76		85,55	84,24	82,29
NL	59,12		50,88		47,48	35,69			30,02	39,26		36,75		37,32	41,93	46,18
UK	32,35		32,57		36,37	36,43			24,00	38,52		34,70		35,60	37,18	
EL		81,48	80,59		80,03	73,18			70,25	63,22		52,54		59,97	58,69	41,24
ES				68,52	54,71	59,14			63,05	45,14		44,87		43,81	60,73	46,39
PT				72,42	51,10	35,54			39,93	36,60		36,77		33,67	30,75	36,47
SE							41,63		38,84	37,85		45,53		51,07	55,27	53,39
AT								67,73	49,40	42,43		45,97		45,39	59,80	56,25
FI								57,60	30,14	39,43		38,60		39,10	40,80	40,38
CZ										28,30		28,22		18,20	28,72	36,45
EE									26,83	43,90		36,52		36,52	37,60	37,64
CY										72,50		59,40		43,97	44,99	58,86
LT										48,38		20,98		47,35	53,48	28,97
LV										41,34		53,70		30,24	33,53	33,82
HU										38,50		36,31		28,97	43,36	59,46
MT										82,39		78,79		74,80	72,70	72,98
PL										20,87		24,53		23,83	45,68	40,65
SI										28,35		28,37		24,55	28,89	41,80
SK										16,97		19,64		13,05	22,74	34,38
BG											29,22	38,99		35,84	32,64	33,78
RO											29,47	27,67		32,44	51,20	52,40
HR													20,84	25,24	29,85	21,35
EU	61,99		58,98		58,41	56,67			49,51	45,47		42,97		42,61	50,66	50,74

Zdroj: Poskytol Verian pre Európsky parlament

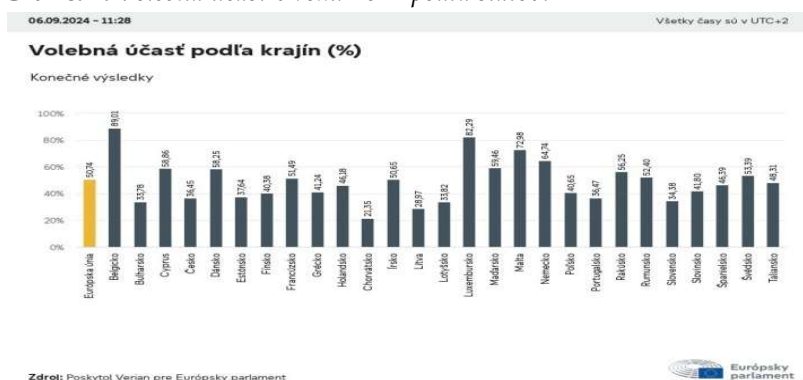
Zdroj: Európsky parlament. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/sk/volebna-ucast/>>.

Tabuľka č. 1 uvádza prehľad volebnej účasti v jednotlivých členských štátoch od konania prvých priamych volieb do EP v roku 1979, kedy bola zaznamenaná vôbec najvyššia účasť na úrovni 61,99%. Následne zaznamenáva postupne klesajúcu tendenciu. Najnižšie hodnoty vykazuje v období po vstupe nových členských štátov po roku 2004. V rokoch 2019 a 2024 pozorujeme nárast účasti na 50%, čo vyvolali také kontroverzné témy ako nelegálna migrácia do EÚ a otázky okolo prerozdeľovania migrantov a európska zelená politika. Možno z nej tiež vyčítať, že práve v nových členských

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

krajinách zaznamenávame najnižšiu volebnú účasť vôbec, kde vedie Slovenská republika z 13,05% v roku 2014. Takáto nízka účasť nebola zaznamenaná ani v najeuroskeptickejšej západoeurópskej krajine ako bola svojho času Veľká Británia.

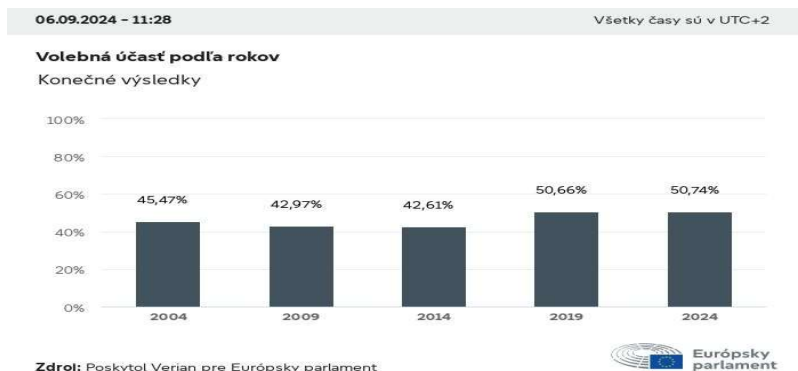
Graf č. 1: Volebná účasť v roku 2024 podľa štátov.

Zdroj: Európsky parlament. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/sk/>>.

Graf č. 1 mapuje volebnú účasť v roku 2024 v jednotlivých členských krajinách. Možno z neho čítať, že práve v postkomunistických krajinách, respektíve v nových členských krajinách, dosiahla účasť v roku 2024 v priemere okolo 40%. Pokiaľ ide o predvolebnú kampaň, tak tá aspoň na Slovensku bola poznačená pokusom o atentát na predsedu vlády a viedla sa medzi dvoma presne ohraničenými táborami. Jej témy si týkali viac domácej politiky a domácej politickej scény, európske témy reprezentovali najmä postoje k európskej zelenej politike (tzv. green dealu), vojne na Ukrajine, boju proti tzv. dezinformáciám, nelegálnej migrácii a kultúrnoetickým otázkami (LGBTI).

Tabuľka č. 2: Volebná účasť v rokoch 2004-2024.

Zdroj: Európsky parlament. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/sk/volebna-ucast/>>.

Tabuľka č. 2 ponúka prehľad volebnej účasti v rámci EÚ v období rokov 2004 až 2024, teda po rozšírení EÚ o východoeurópske krajiny. Možno v nej čítať pokles volebnej účasti v rokoch 2004, 2009 a 2014, pričom treba pripomenúť, že sa očakával presný opak, a to zvýšenie volebnej účasti vzhľadom na niekoľko kôl rozšírenia EÚ najskôr o 10 krajín a následne o Bulharsko a Rumunsko a nakoniec o Chorvátsko.

Zatraktívniť eurovoľby pre voličov a dať im pocit, že niečo ovplyvňujú, mala Lisabonská zmluva, ktorá v článku 17 odsek 7 zaviedla tzv. prepojenie volieb do EP s kreovaním novej Komisie.¹⁷ Výsledkom však je, že naďalej žiaden prezident, premiér, kancelár, vláda, kabinet, teda žiaden predseda Európskej rady, Rady EÚ, Európskeho parlamentu, Európskej centrálnej banky nezávisia od sily

¹⁷ Konsolidované znenie, s. 26: „Zohľadňujúc voľby do Európskeho parlamentu a po príslušných konzultáciách navrhne Európska rada kvalifikovanou väčšinou Európskemu parlamentu kandidáta na funkciu predsedu Komisie. Tohto kandidáta volí Európsky parlament väčšinou svojich členov. Ak tento kandidát nezíska požadovanú väčšinu, Európska rada kvalifikovanou väčšinou navrhne do jedného mesiaca nového kandidáta, ktorého volí Európsky parlament podľa rovnakého postupu.“

politických skupín v novozvolenom parlamente a volič si nevolí medzi rôznymi konkurujúcimi si volebnými programami, ktoré na päť rokov ovplyvnia jeho život.¹⁸ Takýto program predstaví až novovytvorená Komisia potom, čo ju Parlament odhlasuje a tento program nemusí korešpondovať s tým, čo si voliči skutočne želajú, ako sme toho boli svedkami pri prvej a aj dnes pri druhej von der Leyenovej¹⁹ Komisii. Z tohto vychádzali aj Reif a Schmitt, keď po prvýkrát publikovali svoju štúdiu, kde tvrdili, že voľby do EP sú pre voličov a aj politické strany menej dôležité ako voľby do národných parlamentov, ktoré sú označované za voľby prvého rádu alebo voľby prvej kategórie (first-order elections), a preto sú vlastne druhoradé, Reif ich dokonca vo svojej neskoršej štúdii označil za sotva dôležitejšie ako prieskum verejnej mienky,²⁰ lebo „*nie je nič v stávkach*“. Napriek tomu, že pre tento typ volieb charakteristický

¹⁸ V tomto zmysle je len akýmsi figovým listom predstavovanie tzv. spitzenkandidátov počas predvolebnej kampane, kde sa vo veľkej show, ktorú organizuje a hostí Maastrichtská univerzita a vysiela sa online prostredníctvom kanálov Európskeho parlamentu (na Slovensku ju nevysielala žiadna z televízií, ani verejnoprávna, ani súkromná), predstavujú uchádzači o post predsedu Európskej komisie. Ide o nominantov jednotlivých politických skupín v EP. Bežnému divákovi však nie je jasné, kto a prečo týchto uchádzačov vybral. V konečnom dôsledku sa aj tento dobre zamýšľaný proces, pôvodne určený na prekonanie tzv. demokratického deficitu, ktorý mal vo voličovi vyvolať ilúziu, že predseda len o niečom rozhoduje, zmenil len na handrkovanie sa, tzv. bazárový alebo „špinavý“ obchod so záujmami členských štátov, koho chcú kam dosadiť a aké politiky chcú na úrovni EÚ prostredníctvom EK presadiť. Viac v článku JENNING, J.: *Five lessons from the "Spitzenkandidaten" European Parliament campaign*. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20140809192020/http://www.ecfr.eu/content/entry/commentary_five_lessons_from_the_spitzenkandidaten_european_parliament_c281>.

¹⁹ Navyše, Ursulu von der Leyenovú si voliči na pozícii predsedkyne Komisie už ďalej neželali kvôli jej zlyhaniu pri nelegálnej migrácii, riadení pandémie Covid19 a korupčným škandálom okolo nákupu vakcín, ako aj pre tvrdošijné presadzovanie zelenej politiky. Ale boli to práve poslanci EP z najväčších politických frakcií, ako aj niektorí politici z niektorých členských štátov, ktorí ju na tomto poste, napriek jej vysokej nepopularite u európskych občanov, ponechali.

²⁰ REIF, K.: *National electoral cycles and European elections 1979 and 1984*. In: *Electoral studies*, 3 (3), 1984, s. 244-255.

rovnaký stranický a politický systém a kampaň a predvolebný boj sa odohráva medzi tými istými politickými stranami a voličmi ako v prípade volieb prvej kategórie. A podobne, ako v prípade volieb prvej kategórie, tak aj voľby do EP majú oveľa významnejší dopad na domácu politickú scénu ako na európsku úroveň, keďže sa často interpretujú ako pokus voličov vyjadriť svoju nespokojnosť s dianím na domácej politickej scéne uprostred volebného cyklu,²¹ ako „zdvihnutý prst“, „červená karta“, varovanie voliča pre vládnu stranu, že nie je spokojný s jej aktuálnou politikou, keďže vládne strany v týchto voľbách pravidelne zaznamenávali straty, víťazili skôr malé strany, nové strany, opozičné strany, strany extrémistické,²² ale pri nižšej voličskej účasti ako v prípade volieb do národného parlamentu.²³ A keďže nie je „nič veľké v stávke“, voliči navyše môžu upustiť od tzv. taktického hlasovania, môžu hodiť za hlavu hlasovanie „hlavou“ a rozhodovať sa „srdcom“, teda vybrať si takú politickú stranu, ktorá im je najbližšia, ktorú preferujú bez toho, aby museli zvažovať, či táto strana má alebo nemá koaličný potenciál, či sa môže alebo nemôže stať členom vládnej koalície a formovať vládu. Samozrejme, to nevylučuje, že volič volil srdcom aj vo voľbách prvej kategórie a pri voľbách do EP sa z nejakého dôvodu rozhodne svojej strane vyslať varovanie a zvolí si inú stranu. V porovnaní s volebnou účasťou vo voľbách prvej kategórie, je však najčastejším rozhodnutím voliča pri voľbách do EP nezúčastniť sa. Takéto

²¹ Voľby do EP sa v členských štátoch konajú v tzv. medziobdobí/uprostred volebného cyklu medzi dvoma termínmi volieb do národných parlamentov.

²² V tejto súvislosti je zaujímavý pohľad na to, čo to je extrémistická strana. V roku 1989 to boli Zelení, ale v roku 1999 to už bol vstup Le Pena do Európskeho parlamentu. Extrémizmus je podľa Marsha ťažké definovať. Pozri: MARSH, M.: *Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections*. In: *British Journal of Political Science*, Volume 28, Issue 4, October 1998, s. 602. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1017/S000712349800026X>>.

²³ BRHLÍKOVÁ, R.: *Voľby do Európskeho parlamentu - voľby druhej kategórie*. In: KRNO, S. (ed.): *Štáty Visegrádskej štvorky po vstupe do Európskej únie*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 62.

rozhodnutie môže mať viacero dôvodov, od totálnej ignorácie účasti na politickom živote štátu, v ktorom volič žije, až po strategické nezúčastnenie sa, demonštrujúce určitý politický postoj, a to najčastejšie buď nesúhlas s aktivitami a politickou agendou konkrétnej politickej strany, pričom to ale volič nechce hodiť inej strane, strata dôvery voliča tak v koalíčné, ako aj opozičné politické strany a politikov až po nesúhlas s konkrétnymi európskymi politikami a so smerovaním európskej integrácie alebo členstvom v EÚ vo všeobecnosti. Podľa Schmitta narastajúca úroveň neúčasti v eurovoľbách nie je výsledkom odcudzenia od politického systému EÚ, či nepriateľstva voči európskej integrácii, ale je výsledkom nedostatku nadšenia z týchto volieb.²⁴ Príčinou je práve volebný výsledok, ktorý v očiach voličov vlastne nič nezmení.

To sa však môže ukázať ako omyl, najmä keď sa na základe výsledkov volieb pozrieme na rozloženie síl v Európskom parlamente. Skutočne sa vo vnútornom rozložení síl na základe výsledkov volieb skoro nič nemení. Dochádza skôr ku kozmetickým úpravám v počte kresiel pre jednotlivé politické skupiny, ako to ilustruje porovnanie výsledkov volieb v roku 2019 a 2024 na Obrázku č. 2.

²⁴ SCHMITT, H.; van der EIJK, C.: *There is not much Euro-hostile non-voting in European Parliament Elections*. Paper prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshop in Turin, Italy, 21.-25. March 2002, s. 16-17. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/manifestos/schmitt/nonvoting_ecpr_torino.pdf>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

Obrázok č. 2: Porovnanie výsledkov volieb 2019 a 2024.

Zdroj: *Európsky parlament*. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete:

</https://results.elections.europa.eu/sk/n%C3%A1stroje/porovnavaci-nastroj/>.

Ale predsa v záujme voliča je zmena. Zmena politickej reprezentácie, ako aj zmena politickej agendy. Už od volieb v roku 2019, ale najmä od volieb v roku 2024 sa očakávalo, že spôsobia na pôde Európskeho parlamentu, a tým v samotnej Európskej únii zemetrasenie v podobe prekreslenia vnútorného rozloženia síl medzi jednotlivými politickými skupinami. Očakávalo sa, že do EP vstúpia nové a ideologicky extrémistické politické strany z rôznych kútov EÚ. Nestalo sa tak, vnútorné prostredie EP zostalo relatívne stabilné, bez výraznejších zmien. A práve na príklade procesu výberu tzv.

Spitzenkandidáta na pozíciu predsedu EK, alebo na príklade vnútorného fungovania EP, kedy EPP a S&D z titulu najväčšieho počtu kresiel v EP v podstate rozhodujú o všetkom, možno ilustrovať potrebu zmeny v samotnom Európskom parlamente, týkajúcu sa *znovudemokratizácie* procesov v jeho samotnom fungovaní. Pretože, ak dopredu niekto určí predsedu výboru, delegácie alebo podvýboru, nemožno potom hovoriť o demokratickom výbere takéhoto predsedu samotnými poslancami EP. Demokracia je predsa aj o tom, že členovia takéhoto výboru si sami na základe vlastného rozhodnutia zvolia svojho predsedu.²⁵

Politické skupiny na nadnárodnej úrovni, či už politické skupiny v rámci Európskeho parlamentu ale aj tzv. nadnárodné stranícke federácie ako EPP či S&D/PES, sú tvorené kolektívnym členstvom. To znamená, že ich členmi sú jednotlivé politické strany etablované a vznikajúce v rámci straníckych a politických systémov členských štátov. A práve ľudovci a socialisti majú zastúpenie vo všetkých členských štátoch naprieč Európou, dokonca ľudovci sú zastúpení viacerými politickými stranami v jednom členskom štáte. Voliči oboch strán sú relatívne disciplinovaní, takže získavajú kreslá v EP po každých eurovoľbách. Zároveň *Rokovací poriadok Európskeho parlamentu* hovorí, že politickú skupinu na jeho pôde tvoria poslanci, ktorí boli zvolení aspoň v jednej štvrtine členských štátov a ich minimálny počet je 23,²⁶ čo takisto nahráva obom veľkým stranám. Nováčik, ktorý sa dostane do EP po prvýkrát, sa zvyčajne stane súčasťou už etablovanej politickej skupiny, pokiaľ jej ideologicky vyhovuje, alebo sa pokúsi vytvoriť vlastnú politickú skupinu, ale najčastejšie jeho poslanci skončia ako nezaradení poslanci. Takto

²⁵ Ako takáto voľba prebiehala v skutočnosti mohli voliči sledovať v priamom prenose streamovanom samotným Európskym parlamentom v júli 2024.

²⁶ Článok 33, bod 2. Pozri: *Rokovací poriadok Európskeho parlamentu*. 10 volebné obdobie, január 2025, s. 27. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-10-2025-01-20_SK.pdf>.

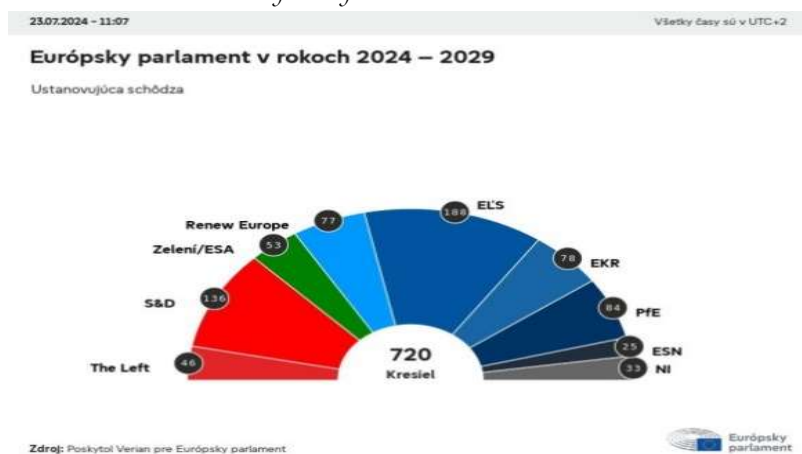
<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

nastavené pravidlá spolu s nízkou volebnou účasťou paradoxne udržiavajú status quo pomerov v rámci Európskeho parlamentu. Tým sa dá do určitej miery vysvetliť, prečo si ľudovci a socialisti udržiavajú pomerne stabilné pozície na čele parlamentu a prečo malé, euroskeptické, národné a extrémistické strany nedokážu prevziať vedenie parlamentu.

Záver

Môžeme teda konštatovať, že pokiaľ sa nezmení prístup voličov k eurovoľbám v zmysle zvýšenia volebnej účasti, tak sa skutočne vo vnútornom zložení Európskeho parlamentu nič nezmení. Rozloženie síl zostane stabilné, približne na dnešnej úrovni tak, ako to znázorňuje obrázok č. 3.

Obrázok č. 3: Volebné výsledky v roku 2024.

Zdroj: Európsky parlament. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/sk/>>.

Ľudovci spolu so socialistami naďalej zostanú vedúcimi silami v EP. Naďalej budú určovať jeho celkovú politickú agendu a rozhodovať o jeho významných politických nomináciách a do určitej miery aj pozíciách v Európskej komisii. Pokiaľ ide o program, obe strany spolu s liberálmi sú schopné kanibalizovať, a tým aj eliminovať najmä svojich partnerov tým, že preberajú ich agendu, ako to môžeme pozorovať na prípade Zelených, ktorí kontinuálne, s výnimkou roku 2019, strácajú kreslá, a tým aj silu v EP (čiastočne to ilustruje Obrázok č. 1). Nízka volebná účasť silným politickým skupinám nahráva aj v tom, že v podstate blokuje nástup euroskeptických, eurorealistických a tzv. extrémistických skupín do Európskeho parlamentu.

Literatúra:

Act concerning the election of the representatives of the Assembly by direct universal suffrage. Official Journal L 278 , 08/10/1976 P. 0005 – 0011 [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <[https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/1976/787\(2\)/oj](https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/1976/787(2)/oj)>.

BRHLÍKOVÁ, R.: *Európska únia po Lisabone*. Nitra : UKF, 2012, 256 s.

BRHLÍKOVÁ, R.: *Voľby do Európskeho parlamentu - voľby druhej kategórie*.

In: KRNO, S. (ed.): *Štáty Visegrádskej štvorky po vstupe do Európskej únie*.

Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 60-70.

Európsky parlament. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/sk/>>.

Európsky parlament: volebné postupy. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/21/europsky-parlament-volebne-postupy>>.

FREIRE, A.: *Second-order elections and electoral cycles in democratic Portugal*.

In: *South European Society and Politics*, 9 (3), 2004, s. 54-79.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

- HIX, S.; MARSH, M.: *Second-order effects plus pan-European political swings: An analysis of European Parliament elections across time*. In: *Electoral Studies*, 30 (1), 2011, s. 4-15.
- JENNING, J.: *Five lessons from the "Spitzenkandidaten" European Parliament campaign*. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20140809192020/http://www.ecfr.eu/content/entry/commentary_five_lessons_from_the_spitzenkandidaten_european_parliament_c281>.
- Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Charta základných práv Európskej únie. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2010, 403 s.
- MARSH, M.: *Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections*. In: *British Journal of Political Science*, Volume 28, Issue 4, October 1998, s. 591-607. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1017/S000712349800026X>>.
- NORRIS, P.: *Nomination: Second order elections revisited*. In: *European Journal of Political Research*, 31 (1), 1997, s. 109-114.
- REIF, K.; SCHMITT, H.: *Nine second-order national elections: A conceptual framework for the analysis of European election results*. In: *European Journal of Political Research*, 8 (1), 1980, s. 3-44.
- REIF, K.; SCHMITT, H.: *Second-order elections*. In: *European Journal of Political Research*, 31, 1997, s. 109-124 Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1023/A:1006860919635>>.
- REIF, K.: *European elections as member state second-order elections revisited*. In: *European Journal of Political Research*, 31(1), 1997, s. 115-124.
- REIF, K.: *National electoral cycles and European elections 1979 and 1984*. In: *Electoral studies*, 3 (3), 1984, s. 244-255.
- Rokovací poriadok Európskeho parlamentu. 10 volebné obdobie, január 2025. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-10-2025-01-20_SK.pdf>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

Rozhodnutie Rady (EÚ, Euratom) 2018/994 z 13. júla 2018, ktorým sa mení Akt o priamych a všeobecných voľbách poslancov Európskeho parlamentu pripojený k rozhodnutiu Rady 76/787/ESUO, EHS, Euratom z 20. septembra 1976. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2018/994/oj?locale=sk>>.

SCHMITT, H.; SANZ, A.; BRAUN, D.; TEPEROGLOU, E.: *It All Happens at Once: Understanding Electoral Behaviour in Second-Order Elections.* In: *Politics and Governance*, Volume 8, Issue 1, 2020, s. 6-18. Dostupné na internete: <10.17645/pag.v8i1.2513>.

SCHMITT, H.; TEPEROGLOU, E.: *The 2014 European Parliament elections in Southern Europe: Second order or critical elections?* In: *South European Society and Politics*, 20 (3), 2015, s. 287-309.

SCHMITT, H.; TOYGÜR, I.: *European parliament elections of May 2014: Driven by national politics or EU policy making?* In: *Politics and Governance*, 4 (1), 2016, s. 167-181.

SCHMITT, H.: *The European Parliament elections of June 2004: Still second-order?* In: *West European Politics*, 28 (3), 2005, s. 650-679.

SCHMITT, H.; van der EIJK, C.: *There is not much Euro-hostile non-voting in European Parliament Elections.* Paper prepared for the ECPR Joint Sessions of Workshop in Turin, Italy, March 21-25. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <https://www.mzes.uni-mannheim.de/projekte/manifestos/schmitt/nonvoting_ecpr_torino.pdf>.

Smernica Rady 93/109/ES zo 6. decembra 1993, ktorou sa stanovujú podrobnosti uplatňovania volebného práva a práva byť volený do Európskeho parlamentu pre občanov únie s bydliskom v členskom štáte, ktorého nie sú štátnymi príslušníkmi. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:01993L0109-20130127>>.

Standard Eurobarometer 101 - Spring 2024, Slovakia. [online], [cit. 22/02/2025]. Dostupné na internete:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-16>

<<https://veriangroup.com/hubfs/BE/Eurobarometer/Standard-101-Spring%202024.pdf>>.

TEPEROGLOU, E.: *A chance to blame the government? The 2009 European election in Southern Europe*. In: *South European Society and Politics*, 15 (2), 2010, s. 247-272.

van der BRUG, W.; van der EIJK, C. (eds.): *European elections and domestic politics: Lessons from the past and scenarios for the future*. Notre Dame: Notre Dame University Press, 2007.

van der EIJK, C.; FRANKLIN, M.; MARSH, M.: *What voters teach us about Europe-wide elections: What Europe-wide elections teach us about voters*. In: *Electoral Studies*. 1996, 15 (2), s. 149-166.

Politická participácia a volebná účasť na príklade volieb do Európskeho parlamentu 2024

Petra Hirtlová

The article informs about the political participation in correlation with voter turnout in the European Parliament elections in 2024. The text mainly maps participation in the Slovak and Czech Republics, but also compares participation in countries where a subservient political culture prevails and subsequently a participatory political culture. The text contains charts with the participation of citizens of selected countries in the last vote in the European Parliament.

Politická participácia a politická kultúra v SR a ČR

Politická participácia patrí v demokratických štátoch k významným ukazovateľom kvality demokracie. Participatívne demokracie sú kvalitatívne odlišné najmä v tých procesoch, kde je záujem a účasť občanov na riadení krajiny kľúčová. Medzi tieto procesy patria aj voľby a predovšetkým volebná účasť.

Od šesťdesiatych rokov 20. storočia, kedy zverejnili svoj výskum Gabriel Almond a Sidney Verba, delíme politickú kultúru občanov podľa participácie na tri kategórie. Pre základný typ, špecifický pre neorganizovanú spoločnosť, sa ustálil pojem parochiálna politická kultúra. Moderné spoločnosti potom Almond a Verba rozdelili na tie s tzv. subjektívnou či poddanskou politickou kultúrou, a spoločnosti participatívne.¹

Participatívne spoločnosti sú viac ostražité voči autoritatívnemu rozhodovaniu politických elít, občania sa zaujímajú o politické rozhodovanie, viac kontrolujú svojich volených zástupcov a aktívne sledujú politický vývoj. Týmto prístupom sa znižuje riziko zmeny demokratickej spoločnosti na totalitnú či autoritatívnu, sú

¹ Viac napr. PECKA, E.: *Sociologie politiky*. Praha: Grada, 2010.

obmedzenejšie možnosti korupcie a klientelizmu. Naopak, v spoločnosti s prevažujúcou poddanskou politickou kultúrou sú občania menej aktívni v oblasti politického rozhodovania, nechávajú za seba viac rozhodovať politické elity, nezaujímajú sa pravidelne o politické dianie, neoverujú si fakty z prejavov politikov alebo dávajú väčší priestor špekuláciám a prejavom populistov. Podľa politológa Michala Klímu stále na Slovensku a v Českej republike prevažuje práve poddanský typ politickej kultúry.²

Účasť Slovákov a Čechov vo voľbách do Európskeho parlamentu je už tradične dôkazom nízka, zodpovedajúca predpokladu Michala Klímy o poddanskej politickej kultúre. Nasledujúca tabuľka ukazuje vývoj volebnej účasti v SR a ČR od roku 2004, kedy sa volilo do Európskeho parlamentu v našich krajinách po prvýkrát:

Tabuľka č. 1: *Vývoj volebnej účasti v SR a ČR vo voľbách do Európskeho parlamentu.*

Rok volieb	SR	ČR
2004	16,96 %	28,32 %
2009	19,64 %	28,22 %
2014	13,05 %	18,20 %
2019	22,74 %	28,72 %
2024	34,38 %	36,45 %

Zdroj: Český statistický úřad – volební server. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz>>; Slovenský štatistický úrad. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.statistics.sk>> a <<https://www.volbysr.sk>>.

Je zaujímavé, že v oboch častiach bývalého Československa môžeme sledovať podobné trendy pri zvýšení alebo znížení volebnej

² Porovnaj: KLÍMA, M.: *Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem*. Praha: Slon, 2015.

účasti. V roku 2014 bola najnižšia účasť pri voľbách do Európskeho parlamentu v Českej i Slovenskej republike, a rovnako tak v posledných voľbách do EP bola v oboch krajinách zo všetkých sledovaných hlasovaní účasť voličov najvyššia.

Ak porovnáme účasť v európskych voľbách s ostatnými krajinami, vyjde nám veľmi zaujímavé porovnanie. V roku 2024 bola na Slovensku štvrtá najnižšia volebná účasť zo všetkých krajín Európskej únie, v Českej republike potom piata najnižšia.³ V roku 2014 bola na Slovensku účasť zo všetkých krajín najnižšia, druhá najnižšia bola v Českej republike.

Príčiny nízkej volebnej účasti v SR a ČR

Premýšľať nad dôvodmi nízkej volebnej účasti v SR a ČR vo voľbách do Európskeho parlamentu je komplikované. K dispozícii máme okrem špekulácií len výsledky prieskumov verejnej mienky. V oboch štátoch je tradične najvyššia volebná účasť pri voľbách do národných parlamentov. Avšak v Českej republike sa volí do dvoch parlamentných komôr, a vyššia účasť nad 50% je iba pri voľbách do dolnej komory, teda do Poslaneckej snemovne Parlamentu Českej republiky. Pri voľbách do hornej komory, Senátu Parlamentu Českej republiky, ešte doteraz nikdy nedosiahla volebnú účasť 50%, obdobne ako je to pri voľbách do Európskeho parlamentu.

Nasledujúca tabuľka porovnáva výsledky posledných volieb do rôznych zastupiteľských zborov v SR a ČR:

³ 2024 *European Election Results*. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <https://results.elections.europa.eu/en/?&at_campaign=2024-AboutParliament&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_advertiser=Webcomm&at_topic=Results&at_location=CZ&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA4L67BhDUARIsADWrI7Ez44Fv0qBBVyY1t302O4fBqV5gprLbqjcrRwcsvPAMMEJ_IFa9l6kaAkJ-EALw_wcB>.

Tabuľka č. 2: Porovnanie účasti do zastupiteľských zborov v SR a ČR (2021-2024).

Typ volieb	SR	ČR
Obecné zastupiteľstvá	37,45%	46,07%
Krajské zastupiteľstvá	43,74%	32,91%
NR SR/ PS PČR	68,51%	65,43%
Prezident (2. kolo)	61,14%	70,25%
Európsky parlament	34,38%	36,45%

Zdroj: Český statistický úřad – volební server. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz>>; Slovenský štatistický úrad. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.statistics.sk> a <<https://www.volbysr.sk>>.

K vyššie uvedenej tabuľke treba len dodať, že posledné komunálne a regionálne voľby sa v SR konali v rovnakom termíne.

Ako som už uviedla, podľa miery volebnej účasti je možné parlamentné voľby považovať za kľúčové pre život voličov, rovnako tak voľby prezidentské, a to v oboch sledovaných štátoch. Je teda evidentné, že ostatné hlasovania považujú voliči za voľby tzv. druhého rádu, hoci napríklad voľby do Európskeho parlamentu ovplyvňujú vzhľadom na rozhodovanie o európskej legislatíve, dotýkajúcej sa všetkých občanov EÚ, kvalitu života v SR a ČR oveľa viac ako osoba prezidenta.

Aké môžu byť dôvody, prečo voliči v SR a ČR nepovažujú európske voľby za dôležité? Podľa šetrenia Eurobarometra volilo v ČR do Európskeho parlamentu 50% manažérov, na Slovensku potom 51% (v EÚ potom 63%), najslabšou skupinou voličov boli nezamestnaní - 18 v SR, 17% v ČR (v EÚ potom 29%). Je možné predpokladať, že najväčší záujem na rozvoji EÚ majú manažéri, ktorým záleží na správnom chode obchodu či služieb, nezamestnaní potom zrejme nedocenia, že aj pre nich sú rozhodnutia EP podstatné. Zaujímavé ale je, že podľa

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-17>

profesijného zamerania sú rozdiely medzi Čechmi a Slovákmi na úrovni štatistickej chyby, dá sa teda usudzovať, že motívy pre volebnú účasť alebo neúčasť sa u občanov oboch krajín zhodujú.

Podľa vekového zloženia volili ľudia v SR a ČR takto:

Tabuľka č. 3: Počet voličov do EP v roku 2024 podľa veku.

Veková kategória	SR	ČR
do 24 rokov	24%	29%
25 – 29 rokov	32%	29%
40 – 54 rokov	34%	35%
nad 55 rokov	37%	43%

Zdroj: *EU Post-Electoral Survey 2024*. [online], [cit. 27/12/2024].

Dostupné na internete:

<<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3292>>.

Je viac než jasné, že rovnako ako pri iných typoch volieb rastie volebná účasť s vekom voličov. Napriek všeobecne rozšírenému predpokladu, že Európsky parlament a európske záležitosti zaujímajú viac mladšiu generáciu, výskum voličov prostredníctvom šetrenia Eurobarometra toto konštatovanie nepotvrďuje.

Volebná účasť v krajinách s prevažujúcou poddanskou kultúrou

Z krajín, ktoré môžeme označiť za tie, kde stále prevažuje typ poddanskej politickej kultúry, by sme mohli označiť aj niekoľko ďalších tzv. postkomunistických krajín. Pozrime sa teraz na volebnú účasť v členských krajinách Európskej únie, kde vládla v čase studenej vojny monopolne komunistická strana:

Tabuľka č. 4: Volebná účasť v krajinách EU, kde v čase studenej vojny mala monopol moci komunistická strana.

Krajina	Účasť v %
Bulharsko	33,78
Česká republika	36,45
Estónsko	37,64
Chorvátsko	21,35
Litva	28,97
Lotyšsko	33,82
Maďarsko	59,46
Poľsko	40,65
Rumunsko	52,40
Slovensko	34,38
Slovinsko	41,80
Priemer EU	50,84

Zdroj: 2024 European Election Results. [online], [cit. 27/12/2024].
Dostupné na internete:

<https://results.elections.europa.eu/en/?&at_campaign=2024-AboutParliament&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_advertiser=Webcomm&at_topic=Results&at_location=CZ&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA4L67BhDUARIsADWrl7Ez44Fv0qBBVyY1t302O4fBqV5gprLbqjcrRwcvPAMMEJ_IFa9l6kaAkJ-EALw_wcB>.

Z tabuľky vyplýva, že iba dve krajiny (Poľsko a Rumunsko) majú vyššiu volebnú účasť ako je priemer v krajinách Európskej únie a výrazne dáta z týchto krajín prevyšujú iné postkomunistické krajiny. Rovnako Poľsko sa približuje volebnou účasťou priemeru Európskej únie. Myslím, že najmä v prípade Poľska a Maďarska môžeme povedať, že aj na príklade volebnej účasti sa dá sledovať zvýšená miera participácie občanov a je pravdepodobné, že politická kultúra v oboch

krajinách sa premieňa od poddanskej k participatívnej rýchlejšie ako je to v prípade Slovenska a Českej republiky.

Vyššia miera politickej participácie sa, samozrejme, nedá odvodiť výhradne z volebnej účasti, ale aj z ďalších foriem politických aktivít. Na príklade Poľska a Maďarska je zjavné, že napríklad snaha o výrazné postavenie v Európskej únii, vyjednávanie so štátmi mimo EÚ alebo aj miera politických demonštrácií, verejných protestov či petícií, jasne nasvedčuje zvýšeniu záujmu o verejné dianie a premenu politickej kultúry na participatívnu. Je pritom zaujímavé, že ide o dve krajiny, ktoré pred rokom 1990 demokraciu prakticky nikdy na svojom území nemali, ako tomu bolo v období rokov 1918-1938 na území Slovenska a Českej republiky v čase 1. československej republiky.

Naopak, napríklad dve krajiny bývalej Juhoslávie, Chorvátsko a Slovinsko, sa od seba mierou svojej volebnej účasti výrazne líšia - zatiaľ čo v Chorvátsku prišlo k volebným urnám len niečo cez 21 percent občanov, v susednom Slovinsku o 20% viac. Tieto rozdiely môžu byť dané úplne iným prístupom k zániku Juhoslávie. Predovšetkým na území Slovinska neprebehol dlhoročný vojnový konflikt. Slovinsko bolo navyše prijaté do EÚ hneď pri tzv. veľkom rozšírení v roku 2004, spoločne s nami či Maltou. Slovinská spoločnosť sa teda rýchlejšie mení na participatívnu, a to z mnohých objektívnych a dlhodobých dôvodov. Tri postsovietske republiky (Estónsko, Litva a Lotyšsko) potom majú volebnú účasť porovnateľnú s volebnou účasťou v SR a ČR.

Participatívna demokracia - príklady

Delítkom pre participatívnu alebo poddanskú kultúru nie je samozrejme len ukazovateľ volebnej účasti, rovnako ako delítko medzi participatívnou a subjektívnou spoločnosťou nie je dané len komunistickou minulosťou krajín. Delítkom nie je ani totalitná

minulosť, pretože napríklad volebná účasť v Španielsku bola v roku 2024 takmer zhodná s volebnou účasťou v Holandsku.

Pozrime sa teraz na štáty západnej a južnej Európy s najvyššou mierou účasti vo voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2024 (zámerne vynechávam krajiny s povinnou účasťou):

Tabuľka č. 5: *Volebná účasť vo vybraných krajinách EU (voľby do EP 2024).*

Krajiny EÚ	Volebná účasť v %
Malta	72,98
Nemecko	64,74
Dánsko	58,25
Rakúsko	56,25
Švédsko	53,39
Francúzsko	51,49

Zdroj: 2024 European Election Results. [online], [cit. 27/12/2024].

Dostupné na internete:

<https://results.elections.europa.eu/en/?&at_campaign=2024-AboutParliament&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_advertiser=Webcomm&at_topic=Results&at_location=CZ&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA4L67BhDUARIsADWrl7Ez44Fv0qBBVyY1t302O4fBqV5gprLbqjcrRwcvPAMMEJ_IFa9l6kaAkJ-EALw_wcB>.

Z vyššie uvedenej tabuľky vyplýva, že dnes dve najvplyvnejšie krajiny Európskej únie, teda Nemecko a Francúzsko, sa môžu pochváliť vysokou volebnou účasťou, nad priemerom EÚ. Nemecko sa dnes považuje za príklad úspešnej transformácie po druhej svetovej vojne, pretože od totalitného zmýšľania prešli nemeckí občania k aktívnemu budovaniu participatívnej demokratickej spoločnosti.⁴ Nemecká

⁴ V SRN, občania NDR sa k participatívnej spoločnosti pripojili zjednotením Nemecka, ale je otázkou, či sa už s novým ponímaním stotožnili.

participatívna demokracia sa podieľa aj na tom, že dnešná Spolková republika Nemecko je nielen najväčším, ale aj najvýznamnejším členom Európskej únie a spoločne s Francúzskom formuje názorovú politiku EÚ.

Úplne špecifickým prípadom je najmenší štát Európskej únie Malta. Vysoká volebná účasť tu je tradičná, a to vo všetkých druhoch volieb, ako uvádza napríklad Vladimír Srb.⁵ Rovnako uvádza aj dôvod, prečo je v súčasnosti spokojnosť s EÚ na Malte vysoká – dôvodom je búrlivá diskusia pred konaním referenda o pristúpení k EÚ, v ktorej vďaka mediálnej kampani občania zistili, aké sú výhody i nevýhody členstva v EÚ a sú veľmi dobre informovaní o možnostiach rozhodovania Európskeho parlamentu. Kvalita demokracie na Malte je však tradične veľmi dobrá, výsledkom je aktívna spoločnosť, podieľajúca sa na rozhodovaní krajiny v plnom rozsahu (od komunálnej úrovne až po európsku).

Dánsko a Švédsko sú tiež dobrým príkladom krajín, kde sa dá volebná účasť vo voľbách do EP považovať za jeden z faktorov, svedčiacich o participatívnej spoločnosti. Dánsko aj Švédsko však majú niektoré trvalé výnimky z pravidiel Únie, napríklad nemusia prijímať jednotnú európsku menu. Súvislosť môže byť aj s tým, že Dánsko a Švédsko sa umiestňujú trvalo na prvých miestach v indexe šťastia – spokojnosti obyvateľov planéty. V rokoch 2021-2023 bolo Dánsko druhou najspokojnejšou krajinou sveta a Švédsko potom šiestou.⁶ Ako jeden z faktorov šťastia v týchto krajinách sa uvádza o. i. dôvera v inštitúcie a politický systém, teda aj v inštitúcie Európskej únie. A len pre porovnanie – ďalšie z krajín EÚ, ktoré sa dostali do indexu

⁵ Porovnaj: SRB, V.: *Proměny politických systémů evropských mikrostátů*. Praha: Machiavelli Press, 2017.

⁶ *World Happiness Report 2024*. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-17>

najspokojnejších krajín, boli z EÚ Rakúsko, Luxembursko a Holandsko. Krajiny, u ktorých je tiež evidentné, že ide o participatívnu spoločnosť.

Záver - voľby do Európskeho parlamentu a participácia

Ukazovateľ volebnej účasti môže, ale nemusí, byť aj ukazovateľom participácie obyvateľov. Avšak pri sledovaní aj ďalších parametrov kvality demokracie aj iných faktorov, napríklad aj ekonomických, je miera volebnej účasti spoľahlivým kritériom pre stanovenie typu politickej kultúry podľa úvodom citovanej štúdie G. Almonda a S. Verbu.

Volebná účasť je v čase premenná vo všetkých krajinách EÚ. Záleží aj na témach, s ktorými sa občania v danom volebnom roku vo svojej osobnej realite stretávajú, nielen na miere participácie občanov. Ak sa pozrieme na volebnú účasť v celej EÚ od prvých volieb do Európskeho parlamentu, vidíme premeny v účasti – v nasledujúcej tabuľke treba zohľadniť aj fakt, že počet krajín EÚ sa v čase mení.

Tabuľka č. 6: Volebná účasť vo voľbách do EP v rokoch 1979-2024.

Rok	Volebná účasť v %
1979	63
1984	61
1989	59
1994	57
1999	50
2004	45
2009	43
2014	43
2019	51
2024	51

Zdroj: europarl.eu

Na znižovanie volebnej účasti má veľký vplyv nielen rozširovanie krajín Európskej únie, ale aj vonkajšie okolnosti. Napríklad volebná účasť z roku 2024 je nepochybne dôsledkom mnohých faktorov vnútorných i vonkajších. Z vnútorných išlo, ako vidíme na predvolebných kampaniach v SR a ČR, o diskusie o ekologickej politike EÚ, financovaní EÚ, ale aj o rozširovaní spoločenstva alebo jej politikách. Z vonkajších hrala určite veľkú úlohu prebiehajúca vojna na Ukrajine alebo doznievajúce následky riešenia pandémie Covidu-19.

Všeobecne sa dá zhrnúť, že v mnohých krajinách Európskej únie je miera politickej participácie natoľko vysoká, že nielen o voľby do Európskeho parlamentu, ale aj o ďalšie aktivity, majú občania zvýšený záujem, čo sa pozitívne prejavuje aj na ďalšom rozvoji krajiny, vrátane rozvoja ekonomického.

Krajiny s vyššou mierou politickej participácie sú navyše tie štáty, kde sa ich obyvatelia cítia spokojnejšie ako v krajinách, kde vysokú mieru politickej participácie nesledujeme.

Literatúra:

2024 European Election Results. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <https://results.elections.europa.eu/en/?&at_campaign=2024-AboutParliament&at_medium=Google_Ads&at_platform=Search&at_creation=RSA&at_goal=TR_G&at_advertiser=Webcom&at_topic=Results&at_location=CZ&gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA4L67BhDUARIsADWrl7Ez44Fv0qBBVyY1t302O4fBqV5gprLbqjcrRwcsvPAMMEJ_IFa9l6kaAkJ-EALw_wcB>.

Český statistický úřad – volební server. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.volby.cz>>.

Election Europa. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://results.elections.europa.eu/sk>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-17>

EU Post-Electoral Survey 2024. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3292>>.

European Parliament. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.europarl.eu>>.

KLÍMA, M.: *Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem*. Praha: Slon, 2015.

PECKA, E.: *Sociologie politiky*. Praha: Grada, 2010.

Slovenský štatistický úrad. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na

internetu: <<https://www.statistics.sk>> a

<<https://www.volbysr.sk>>.

SRB, V.: *Proměny politických systémů evropských mikrostátů*. Praha: Machiavelli Press, 2017.

World Happiness Report 2024. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/WHR+24.pdf>>.

Angažovanosť mimovládnych organizácií počas prezidentských volieb¹

León Richvalský

The free functioning of non-governmental and non-profit organizations (NGOs) is one of the key indicators of democracy and civic participation. NGOs allow citizens to actively participate in public affairs, increase the transparency of decision-making processes and act as a counterweight to state power. Political affairs have already been influenced by the non-profit sector in the Slovak Republic on several occasions, mainly through voter mobilization and raising awareness about certain issues. In the 2024 presidential elections, NGOs mainly focused on supporting voter turnout and monitoring the electoral campaigns transparency. An interesting element in this area were also crowdfunding campaigns, which were able to activate the public and contribute to the increase of quality of civil society in the Slovak Republic.

Úvod

Slobodné fungovanie mimovládnych neziskových organizácií predstavuje v každej demokratickej spoločnosti jeden z kľúčových indikátorov miery jej demokratizácie a kvality občianskej spoločnosti. V každom demokratickom režime je aktívne zapojenie občanov do politických a rozhodovacích procesov zásadným predpokladom pre rozvoj občianskej spoločnosti, pričom participácia na občianskej a politickej úrovni významne prispieva k zvyšovaniu kvality demokracie a posilňovaniu verejného diskurzu. Hoci sa voľby považujú za základný nástroj politickej participácie, samotná účasť na voľbách nie je dostatočným prejavom občianskej participácie pre zabezpečenie efektívneho a dlhodobého fungovania demokracie.² Neziskový sektor a viaceré mimovládne neziskové organizácie (MNO) preto zohrávajú

¹ Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu FPPV-71-2024 s názvom: *Okresné úrady ako súčasť politického systému a verejnej správy na Slovensku*.

² RICHVALSKÝ, L.: *Vybrané aspekty občianskeho sektora: fungovanie občianskych združení v trnavskom regióne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021.

nezastupiteľnú úlohu pri podpore participatívnej demokracie, keďže umožňujú občanom aktívne sa zapájať do verejného diania, sledovať politický vývoj z neutrálneho hľadiska a občiansky sa angažovať. Tieto organizácie teda nepredstavujú len platformu pre voľnočasové aktivity občanov, ale mali by byť vnímané ako legitímni partneri štátu a vlády v procese rozhodovania a tvorby verejných politík.³ Význam participácie MNO v rozhodovacom procese spočíva predovšetkým v ich schopnosti prinášať odborné znalosti, reprezentovať rôznorodé spoločenské záujmy a zabezpečovať vyššiu mieru transparentnosti a verejnej kontroly. Rozhodnutia verejných orgánov, ktoré sú prijímané v spolupráci s participujúcou verejnosťou a občianskymi iniciatívami, sú spoločnosťou vnímané ako legitímnejšie a majú vyššiu mieru akceptácie.⁴

MNO a občianska spoločnosť sú často označované ako protiváha štátnej moci, keďže pomáhajú vyvažovať jej vplyv a zabraňujú koncentrácii politickej autority.⁵ Ich existencia mimo formálnych štruktúr štátu neznamená konfrontáciu či konflikt, ale skôr funkčnú súčinnosť a spoluprácu pri riešení spoločenských výziev.⁶ V tomto kontexte možno občianske združovanie vnímať ako nástroj ochrany individuálnych práv a slobôd, ktorý zabraňuje štátu v absolútnom ovládaní všetkých sfér občianskeho života a zároveň posilňuje princípy právneho štátu.⁷

³ MÜLLER, K.: *Češi a občanská společnost*. Praha: TRITON, 2002.

⁴ SZATMÁRY, Z.: *Tretí sektor ako komparz v zlej hre*. In: *Vzťah štátu a občianskej spoločnosti – sme pripravení spolupracovať? Správa z konferencie*. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <https://www.vipa.sk/web_files/2019/3/877.pdf>.

⁵ HORVÁTH, P.; MACHYNIÁK, J.: *The Practical Dimension of Civic Participation in Slovakia after 1989*. In: *Civic Participation in the Visegrad Group Countries after 1989*. Lublin: UMCS, 2018.

⁶ GAJDOŠOVÁ, M.: *Združenia a sloboda združovania*. Bratislava: C. H. Beck, 2019.

⁷ BROZMANOVÁ-GREGOROVÁ, A.: *Tretí sektor a mimovládne organizácie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2009.

Podľa Martina Bútoru⁸ možno vymedziť desať základných funkcií, ktoré mimovládny sektor v demokratickej spoločnosti plní:

1. Formulácia a tlmočenie občianskych požiadaviek – MNO predstavujú hlas občanov a zviditeľňujú ich potreby v politickom a verejnom priestore;
2. Uchovávanie plurality – prispievajú k udržaniu rôznorodosti názorov a záujmov, čím podporujú pluralitnú demokraciu;
3. Mienkotvorná funkcia – aktívne ovplyvňujú verejnú diskusiu prostredníctvom advokácie, výskumov a aktivity v médiách;
4. Spoločensko-integračné pôsobenie – napomáhajú integrácii rôznych sociálnych skupín a vytváraniu spoločenskej súdržnosti;
5. Politicko-socializačná funkcia – podporujú občiansku výchovu, politickú gramotnosť a aktívne občianstvo;
6. Kontrolné funkcie (watchdog) – monitorujú činnosť verejných inštitúcií a upozorňujú na zneužívanie moci či porušovanie právnych noriem;
7. Poskytovanie služieb a verejných statkov – prispievajú k rozširovaniu dostupnosti služieb pre verejnosť, najmä v oblastiach, kde je štátna intervencia nedostatočná a podnikateľská by neprinášala zisk;
8. Terén pre sociálne experimenty a inovácie – vytvárajú priestor na testovanie rôznych riešení spoločenských problémov;
9. Prevencia a riešenie konfliktov – podieľajú sa na mediácii a zmierňovaní napätia v spoločnosti;
10. Rozmnožovanie spoločenského bohatstva – ich činnosť prispieva k hospodárskemu a sociálnemu rozvoju danej spoločnosti.

Aj napriek svojej deklarovanej apolitickosti, resp. presnejšie povedané snahe pôsobiť primárne v mimovládnej sfére, môžu MNO do istej miery ovplyvňovať politické dianie, a to buď priamo, alebo nepriamo. Ich vplyv sa môže prejaviť napr. mobilizáciou voličov,

⁸ BÚTORA, M.: *Tretí sektor vo svete a u nás*. In: *Čítanka pre neziskové organizácie*. Bratislava: Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 1998.

zvyšovaním povedomia o dôležitých spoločenských otázkach alebo podporou demokratických hodnôt v médiách. Výrazné prejavy takéhoto vplyvu bolo možné pozorovať napríklad v kampani MNO pred parlamentnými voľbami v roku 1998, ale aj v pôsobení iniciatívy Progresívne Slovensko či v prezidentskej kampani bývalého prezidenta Andreja Kisku.⁹

Príklady vplyvu MNO na politickú sféru v podmienkach SR

Kampaň občianskej spoločnosti a MNO pred parlamentnými voľbami v roku 1998 predstavovala významný moment v občianskej mobilizácii, preto považujeme za dôležité o tejto skutočnosti napísať detailnejšie.

V 90. rokoch bolo postavenie MNO voči vláde, najmä opozičným think-tankom, výrazne antagonistické, čo vyplývalo ako z nedostatočných možností financovania MNO po roku 1989, tak aj z politiky vtedajšej vládnej koalície.¹⁰ Financovanie viacerých MNO, ktoré sa v tomto období vyjadrovali k politickej a ekonomickej situácii, pochádzalo od zahraničných donorov, čo vláda využívala ako argument na diskreditáciu MNO v rámci mediálnej antikampane.¹¹ Dôvodom primárne zahraničného financovania však boli viaceré skutočnosti, napr. nedostatočne rozvinutá filantropia a darcovstvo zo strany fyzických a právnických osôb, skutočnosť, že Slovenská republika nebola v tomto období členom Európskej únie (MNO teda nemali prístup k európskym grantom a štrukturálnym fondom), ako aj fakt, že v podmienkach SR zatiaľ neexistoval mechanizmus daňovej

⁹ RICHVALSKÝ, L.: *Vybrané aspekty občianskeho sektora: fungovanie občianskych združení v trnavskom regióne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021.

¹⁰ SCHNEIDER, J.: *Think-tanky ve visegrádských zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003.

¹¹ MARČEK, E.: *Financovanie neziskového sektora po roku 1989*, In: BÚTORA, M.; MAJCHRÁK, J.; STREČANSKÝ, B. (eds.): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004.

asignácie, ktorý v súčasnosti predstavuje obľúbený spôsob finančnej podpory MNO.

Občianska kampaň 98, iniciatíva združujúca viaceré MNO, a projekt Rock volieb 98 (realizovaný Nadáciou pre občiansku spoločnosť), boli kľúčovými súčasťami predvolebnej mobilizácie občianskej spoločnosti. Medzi hlavné aktivity patrilo oslovovanie a vzdelávanie voličov a prvovoličov, monitoring volebného procesu, organizovanie volebného autobusu cestujúceho po Slovensku, ako aj koncerty a diskusie s cieľom zvýšiť občianske a politické povedomie.¹² Výsledkom bola okrem zvýšenej volebnej účasti na parlamentných voľbách aj politická porážka vtedajšej vládnej koalície (nepriama, napriek víťazstvu nezostavila strana HZDS vládu).

Ďalším príkladom vplyvu MNO na politickú sféru je hnutie Progresívne Slovensko, ktoré vzniklo v roku 2016 ako občianske združenie s cieľom analyzovať a navrhovať progresívne politické riešenia a posilňovať networking v tejto oblasti. Ako opozičný think-tank uskutočnilo turné pod názvom Tour Progres Slovenska. Dňa 27. novembra 2017 sa však táto iniciatíva transformovala na politickú stranu a následne vstúpila do volebnej súťaže.¹³

V tomto kontexte nemožno opomenúť prezidentské voľby v roku 2014, ktoré priniesli historický moment, kedy sa Andrej Kiska stal prvým prezidentským kandidátom, ktorý postúpil do druhého kola

¹² BÚTORA, M.: *Občianska spoločnosť na Slovensku: kontexty, problémy a výzvy*. In: *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*. Bratislava: VEDA, 2010.

¹³ *Vzniká združenie Progresívne Slovensko, základ pre politickú stranu*. In: *SME*, 13.9.2016. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20272166/stefunko-zaklada-obcianske-zdruzenie-zaklad-pre-politicku-stranu.html>>; *Združenie Progresívne Slovensko: Krajine chýba politická vízia*. In: *Teraz.sk*, 30.1.2017. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/banska-bystrica-progresivne-slovensko-tu/240993-clanok.html>>; *Progresívne Slovensko čaká prvý snem, zvolí si vedenie*. In: *Teraz.sk*, 13.1.2018. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/progresivne-slovensko-caka-prvy-snem/302616-clanok.html>>.

bez predchádzajúcej politickej minulosti či skúsenosti a porazil politicky omnoho skúsenejšieho súpera. V kampani sa prezentoval ako podnikateľ, manažér a filantrop, nakoľko bol spoluzakladateľom známej charity Dobrý Anjel, n. o. Jeho volebná kampaň bola postavená na politickej nezávislosti, filantropických aktivitách a dôveryhodnosti vyplývajúcej z jeho charitatívnej činnosti, teda na jeho aktivitách z neziskovej sféry.^{14 15}

Legislatívny rámec presahov MNO do politickej sféry

Právny rámec Slovenskej republiky jednoznačne definuje limity činnosti MNO v oblasti politickej sféry z pohľadu financovania, ale aj volebnej kampane. Tieto obmedzenia nachádzame vo viacerých zákonoch, v nasledujúcej časti textu uvádzame tie najzásadnejšie. Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v § 12 stanovuje, že združenie môže byť zrušené v prípade, ak jeho činnosť presahuje zákonom vymedzený rámec a zasahuje do oblastí vyhradených politickým stranám, hnutiam alebo organizáciám zameraným na podnikateľskú a náboženskú činnosť. Tento zákaz má význam pri zabezpečovaní transparentnosti fungovania MNO a zamedzení obchádzania pravidiel politického združovania. Podobne, zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách v § 29 ods. 3 zakazuje použitie majetku nadácie na financovanie politických strán, hnutí alebo na podporu kandidátov na volené funkcie. Toto ustanovenie zabezpečuje, že nadácie, ktoré sú spravidla zamerané na charitatívne, verejnoprospešné alebo sociálne účely, nebudú zneužívané na

¹⁴ *Profil nového prezidenta SR Andreja Kisku*. In: Teraz.sk, 2014. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/andrej-kiska-profil-prezident/87952-clanok.html>>.

¹⁵ PRAUS, L.: *Rok 2014: Keď si Slovensko zvolilo prvého nestranického prezidenta. Kiska znamenal pre Fica najväčšiu porážku*. In: SME, 9.1.2018. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20722677/rok-2014-ked-si-slovensko-zvolilo-prveho-nestranickeho-prezidenta-kiska-znamenal-pre-fica-najvacsiu-porazku.html>>.

financovanie politických subjektov. (Podobné obmedzenia obsahuje aj legislatíva upravujúca ostatné právne formy MNO.) Ďalšie dôležité ustanovenie obsahuje zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani, ktorý v § 5 ods. 4 zakazuje prezidentským kandidátom prijímať dary alebo iné bezodplatné plnenia na volebnú kampaň od MNO, čo taktiež zásadne vplýva na zachovanie transparentnosti volebného procesu a elimináciu rizika ovplyvňovania kandidátov prostredníctvom neziskového sektora. Cieľom uvádzanej a ostatnej podobnej legislatívy je zachovať oddelenosť občianskej spoločnosti od politických štruktúr a zabezpečiť, aby MNO plnili svoje primárne poslanie.

Na tomto mieste považujeme za dôležité spomenúť aj Inštitút tzv. tretích strán, teda subjektov, ktoré sa neuchádzajú o volené funkcie, ale vedú volebnú kampaň v prospech alebo neprospech kandidátov či politických strán, ktorý bol v SR zavedený zákonom č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani, účinným od 1. júla 2015. Táto právna úprava umožňovala tretím stranám viesť volebnú kampaň za presne stanovených podmienok, vrátane povinnosti registrácie a dodržiavania finančných limitov.¹⁶ V júli roku 2019 však došlo k významnej zmene, kedy sa novelou tohto zákona, konkrétne zákonom č. 208/2019 Z. z., účinným od 16. júla 2019, inštitút tretích strán zrušil. Tento krok bol odôvodnený snahou o zabezpečenie rovnakých súťažných podmienok pre všetky politické subjekty a elimináciu možnosti obchádzania stanovených finančných limitov na volebnú kampaň prostredníctvom tretích strán. Po tejto legislatívnej zmene je vedenie volebnej kampane umožnené výlučne politickým stranám, politickým hnutiam, koalíciám

¹⁶ DOMIN, M.: *Budú politické strany môcť viesť volebnú kampaň pred prezidentskými voľbami?*. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2019/09/10/budu-politicke-strany-moct-viest-volebnu-kampan-pred-prezidentskymi-volbami/>>.

týchto subjektov a samotným kandidátom.¹⁷ Činnosť tretích strán v prospech alebo v neprospech uvedených subjektov počas volebnej kampane je teda opäť v podmienkach SR nezákonná.

Občianska spoločnosť, MNO a prezidentské voľby v roku 2024

Volebná kampaň pred prezidentskými voľbami v roku 2024 nebola z pohľadu angažovanosti MNO poznamenaná masovými kampaňami občianskej spoločnosti ako napr. vyššie uvádzaná volebná kampaň pred parlamentnými voľbami v roku 1998, MNO sa angažovali predovšetkým v dvoch oblastiach: v monitoringu transparentnosti jednotlivých volebných kampaní a volebného procesu a v podpore volebnej účasti prvovoličov a zahraničných voličov.

Ako vyplýva z vyššie uvádzaných funkcií mimovládneho sektora, MNO majú okrem iného dôležitú úlohu tzv. watchdog, teda akýchsi strážcov demokracie, ktorí monitorujú transparentnosť financovania volebných kampaní, dodržiavanie zákonnosti volebného procesu a poskytujú informácie o zistených pochybeniach širokej verejnosti. Pred prezidentskými voľbami v roku 2024 boli na tejto úrovni najviditeľnejšie najmä projekty Transparency International Slovensko, Nadácie Zastavme korupciu a MEMO 98. Transparency International Slovensko sa už druhýkrát v prípade prezidentských volieb zameriavalo na monitoring transparentnosti kampaní jednotlivých kandidátov a ich financovania. Podobne analyzuje aj ostatné typy volieb organizovaných v SR, na ich webovom sídle teda nachádzame aj analýzu financovania kampaní parlamentných volieb z rokov 2020 a

¹⁷ *Zmeny vo financovaní volebnej kampane. Strany by sa mali uchádzať o dôveru prostredníctvom programu, nie financií.* In: *Noviny.sk*, 27.6.2019. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.noviny.sk/politika/451836-zmeny-vo-financovaní-volebnej-kampane-strany-by-sa-mali-uchadzat-o-doveru-prostrednictvom-programu-nie-financii>>.

2023, volieb do orgánov miestnych a regionálnych samospráv z roku 2022 a volieb do Európskeho parlamentu z roku 2024.¹⁸

Nadácia Zastavme korupciu sa v tejto oblasti pravidelne zameriava na monitoring médií, publikovanie zistení a komentárov, poskytovanie alternatívnych zdrojov informácií občanom a poukazovanie na prípadné porušenia demokratických zásad.¹⁹ Podobne funguje aj občianske združenie MEMO 98, ktoré v tejto oblasti pôsobí najmä prostredníctvom svojho portálu infovolby.sk, na ktorom okrem monitoringu médií ponúka napr. aj rozsiahle informácie pre voličov, volebnú kalkulačku či prieskumy verejnej mienky od viacerých agentúr.²⁰

Odhliadnuc od opakovaných aktivít relatívne etablovaných MNO je podľa nášho názoru zaujímavé nahliadnuť na túto problematiku prostredníctvom občianskej podpory širokej verejnosti – prostredníctvom crowdfundingových kampaní, ktorý môžeme v tomto kontexte označiť za vyjadrenie veľkej časti občianskej spoločnosti.²¹ Zamerali sme sa na online fundraisingovú platformu DONIO.SK a výzvy, ktoré súviseli s prezidentskými voľbami 2024. Identifikovali sme tri súvisiace výzvy, konkrétne: „Prezidentské voľby 2024 – zmobilizujme voličov v zahraničí“; „Vypravme Volebný vlak pre zahraničných Slovákov na prezidentské voľby“; a „Voľby sa blížia. Podpor vznik príručky pre prvovoličov“. Prvá menovaná aktivita, teda „Prezidentské voľby 2024 – zmobilizujme voličov v zahraničí“, bola

¹⁸ *Monitoring volebných kampaní a financovania strán*. In: *Transparency International Slovakia*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/>>.

¹⁹ *Blogujeme proti korupcii na Slovensku*. In: *Aktuality.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://zastavmekorupciu.sk/aktuality/>>.

²⁰ *O nás*. In: *Infovolby.sk*. 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://infovolby.sk/o-nas>>.

²¹ SVIDROŇOVÁ, M. M.; MUTHOVÁ, N. J.; ĎURDÍKOVÁ, M.: *Zdroje financovania mimovládnych neziskových organizácií - možnosti v Slovenskej republike*. Banská Bystrica: Belianum, Univerzita Mateja Bela, 2023, 188 s.

projektom združenia Srdcom doma, o. z.. Aktivitu podporilo iba 20 darcov, získala 460 eur z potrebných 3 000 eur, nebola teda realizovaná.²² Príčinou neúspechu však bola druhá menovaná aktivita, ktorá vo veľkej miere pokrývala cieľ prvej aktivity a ďalej ho rozširovala, teda aktivita s názvom „Vypravme Volebný vlak pre zahraničných Slovákov na prezidentské voľby“. Tento projekt vytvorilo združenie Mladí, o. z., bol podporený 1 057 darcami a z potrebnej sumy 30 000 eur získal 30 325 eur, bol teda realizovaný. Podľa slov organizátorov sa vďaka tomuto projektu podarilo bezplatne k voľbám dopraviť 752 občanov.²³ Posledná crowdfundingová kampaň mala názov „Voľby sa blížia. Podpor vznik príručky pre prvovoličov“ a aj keď priamo nesúvisela iba s prezidentskými voľbami, jej cieľom bolo podporiť volebnú účasť prvovoličov vo všetkých typoch volieb a vhodným spôsobom ich v tejto oblasti edukovať. Projekt bol aktivitou združenia Zmudri, o. z., podporilo ho 286 darcov a získal 10 316 eur z požadovaných 10 000 eur. Výsledkom je bezplatná online publikácia s názvom „Politika polopate“ dostupná na web stránke združenia.²⁴

Aktivity súvisiace s edukáciou a mobilizáciou voličov sú rovnako dôležité aj z hľadiska klesajúceho záujmu občanov o voľby a politickú situáciu, nakoľko je volebná účasť v niektorých typoch volieb v podmienkach SR relatívne nízka, čo opakovane prináša do verejného diskurzu úvahy o možnostiach jej zvýšenia.²⁵ Podpora volebnej účasti, či už u prvovoličov alebo zahraničných voličov, je v občianskom

²² *Prezidentské voľby 2024 – zmobilizujeme voličov v zahraničí*. In: *Donio.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://donio.sk/srdcom-doma-prezidentske-volby-2024>>.

²³ *Vypravme Volebný vlak pre zahraničných Slovákov na prezidentské voľby*. In: *Donio.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://donio.sk/volebnyvlak>>.

²⁴ *Voľby sa blížia. Podpor vznik príručky pre prvovoličov*. In: *Donio.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://donio.sk/politika-polopate>>.

²⁵ URC, E.: *Instruments that affect voter turnout – inspirational examples for Slovakia?* In: *Slovak Journal of Public Policy and Public Administration*, Vol. 9, No. 2., 2022, s. 114-125. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://sjpppa.fsvucm.sk/index.php/journal/article/view/145>>.

sektore spravidla nepolitická – čo môžeme potvrdiť aj pri uvádzaných crowdfundingových kampaniach. Cieľom MNO teda nie je propagovať konkrétnu politickú stranu či kandidáta, ale motivovať jednotlivcov k účasti na voľbách a posilniť ich občiansku angažovanosť.

Záver

Slobodné fungovanie MNO predstavuje dôležitý pilier demokratickej spoločnosti, keďže prispieva k zvyšovaniu kvality verejného diskurzu, občianskej participácie a transparentnosti rozhodovacích procesov. Napriek tomu, že ich činnosť je formálne aj legislatívne oddelená od politickej sféry, môžu nepriamo ovplyvňovať politické dianie prostredníctvom mobilizácie voličov, občianskeho vzdelávania či monitorovania volebných procesov a následného zverejňovania zistení. Z historických príkladov, akými bola kampaň občianskej spoločnosti pred parlamentnými voľbami v roku 1998, vyplýva, že aktívna angažovanosť MNO môže mať významný vplyv na demokratizáciu spoločnosti a prípadnú politickú zmenu. Na druhej strane, legislatívne obmedzenia činnosti MNO v politickej sfére sú v súčasnosti prísnejšie, čím sa minimalizuje priama politická angažovanosť občianskeho sektora. Crowdfundingové kampane na podporu účasti zahraničných voličov či prvovoličov ukázali, že verejnosť dokáže prostredníctvom kolektívneho financovania efektívne zabezpečiť finančné zdroje na podporu aktivít MNO. Rovnako dôležitú úlohu však zohrali aj tzv. watchdog organizácie, ktoré aj pred prezidentskými voľbami v roku 2024 monitorovali kampane a volebný proces a poukazovali na možné porušenia demokratických princípov. Z nášho príspevku teda vyplýva, že MNO pred prezidentskými voľbami v roku 2024 nielen podporovali demokratické procesy, ale aj prispievali k ich ochrane pred deformáciami spôsobenými netransparentným financovaním či

zneužívaním moci. Ich činnosť je preto naďalej nevyhnutná pre udržanie zdravej a funkčnej demokracie, pričom efektívna spolupráca medzi občianskou spoločnosťou a štátom nemusí prebiehať iba na úrovni konfrontácie – kooperácia má potenciál zvýšiť legitimitu rozhodovacích procesov a posilniť dôveru občanov k politickým predstaviteľom.

Literatúra:

- BROZMANOVÁ-GREGOROVÁ, A.: *Tretí sektor a mimovládne organizácie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2009, 118 s.
- BÚTORA, M.: *Tretí sektor vo svete a u nás*. In: *Čítanka pre neziskové organizácie*. Bratislava: Centrum prevencie a riešenia konfliktov, 1998, 199 s.
- BÚTORA, M.: *Občianska spoločnosť na Slovensku: kontexty, problémy a výzvy*. In: *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*. Bratislava: VEDA, 2010, 610 s.
- GAJDOŠOVÁ, M.: *Združenia a sloboda združovania*. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 400 s.
- HORVÁTH, P.; MACHYNIÁK, J.: *The Practical Dimension of Civic Participation in Slovakia after 1989*. In: *Civic Participation in the Visegrad Group Countries after 1989*. Lublin: UMCS, 2018, 206 s.
- MARČEK, E.: *Financovanie neziskového sektora po roku 1989*. In: BÚTORA, M.; MAJCHRÁK, J.; STREČANSKÝ, B. (eds.): *Keď ľahostajnosť nie je odpoveď*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004, 107 s.
- MÜLLER, K.: *Češi a občianska spoločnosť*. Praha: TRITON, 2002, 251 s.
- RICHVALSKÝ, L.: *Vybrané aspekty občianskeho sektora: fungovanie občianskych združení v trnavskom regióne*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2021, 166 s.
- SCHNEIDER, J.: *Think-tanky ve visegrádských zemích*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, 106 s.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-18>

SVIDROŇOVÁ, M. M.; MUTHOVÁ, N. J.; ĎURDÍKOVÁ, M.: *Zdroje financovania mimovládnych neziskových organizácií - možnosti v Slovenskej republike*. Banská Bystrica: Belianum, Univerzita Mateja Bela, 2023, 188 s.

Články a publikácie na internete:

Blogujeme proti korupcii na Slovensku. In: *Aktuality.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete:

<<https://zastavmekorupciu.sk/aktuality/>>.

DOMIN, M.: *Budú politické strany môcť viesť volebnú kampan pred prezidentskými voľbami?*. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete:

<<https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2019/09/10/budu-politicke-strany-moct-viest-volebnu-kampan-pred-prezidentskymi-volbami/>>.

O nás. In: *Infovolby.sk*. 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://infovolby.sk/o-nas>>.

Monitoring volebných kampaní a financovania strán. In: *Transparency International Slovakia*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/>>.

Prezidentské voľby 2024 – zmobilizujeme voličov v zahraničí. In: *Donio.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://donio.sk/srdcom-doma-prezidentske-volby-2024>>.

Profil nového prezidenta SR Andreja Kisku. In: *Teraz.sk*, 2014. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/andrej-kiska-profil-prezident/87952-clanok.html>>.

Progresívne Slovensko čaká prvý snem, zvolí si vedenie. In: *Teraz.sk*, 13.1.2018. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/progresivne-slovensko-caka-prvy-snem/302616-clanok.html>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-18>

- PRAUS, L.: *Rok 2014: Keď si Slovensko zvolilo prvého nestranického prezidenta. Kiska znamenal pre Fica najväčšiu porážku.* In: SME, 9.1.2018. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20722677/rok-2014-ked-si-slovensko-zvolilo-prveho-nestranickeho-prezidenta-kiska-znamenal-pre-fica-najvacsiu-porazku.html>>.
- SZATMÁRY, Z.: *Tretí sektor ako komparz v zlej hre.* In: *Vzťah štátu a občianskej spoločnosti – sme pripravení spolupracovať? Správa z konferencie.* [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <https://www.vipa.sk/web_files/2019/3/877.pdf>.
- URC, E.: *Instruments that affect voter turnout – inspirational examples for Slovakia?* In: *Slovak Journal of Public Policy and Public Administration*, Vol. 9, No. 2., 2022, s. 114-152. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://sjpppa.fsvucm.sk/index.php/journal/article/view/145>>.
- Volby sa blížia. Podpor vznik príručky pre prvovoličov.* In: *Donio.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://donio.sk/politika-polopate>>.
- Vypravme Volebný vlak pre zahraničných Slovákov na prezidentské voľby.* In: *Donio.sk*, 2024. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://donio.sk/volebnyvlak>>.
- Vzniká združenie Progresívne Slovensko, základ pre politickú stranu.* In: SME, 13.9.2016. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/20272166/stefunko-zaklada-obcianske-zdruzenie-zaklad-pre-politicku-stranu.html>>.
- Združenie Progresívne Slovensko: Krajine chýba politická vízia.* In: *Teraz.sk*, 30.1.2017. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/slovensko/banska-bystrica-progresivne-slovensko-tu/240993-clanok.html>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-18>

Zmeny vo financovaní volebnej kampane. Strany by sa mali uchádzať o dôveru prostredníctvom programu, nie financií. In: Noviny.sk, 27.6.2019. [online], [cit. 20/02/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.noviny.sk/politika/451836-zmeny-vo-financovani-volebnej-kampane-strany-by-sa-mali-uchadzat-o-doveru-prostrednictvom-programu-nie-financii>>.

Zákony:

Zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov.

Zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách a o zmene Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 208/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

Moderné sociálne hnutia, občianska participácia a vzdelávanie v digitálnom priestore¹

Katarína Minarovičová - Veronika Valkovičová

The paper examines the evolution of social movements and their contemporary characteristics, with a focus on modern movements aiming at symbolic and cultural transformation. Modern movements prioritize identity, recognition, and epistemic legitimacy, adopting personalized activism that bridges individual experiences with collective goals. A central feature of these movements is the use of connective action in online spaces, where individuals mobilize and share information, bypassing reliance on traditional media. Connective action enables anonymity, challenges taboo narratives, and fosters supportive communities, which can subsequently lead to offline collective action. The paper underscores the importance of civic education in schools to foster critical thinking and civic engagement, equipping young people for active and informed participation in society.

Úvod

Aj keď by sa mohlo zdať, že za posledné storočie prešli sociálne hnutia² dramatickým vývojom, v skutočnosti došlo k zásadnému vývoju skôr v oblasti ich skúmania. Napriek tomu, že sú aktéri a siete, ktoré hnutia formujú, súčasťou spoločenského života a teda sa vyvíjajú s ním, napríklad s ohľadom na vývoj nových technológií, do značnej miery možno u nich pozorovať historickú kontinuitu popri inováciách.³ To, čo sa však za posledné storočie zmenilo, bol odklon

¹ Tento príspevok vznikol vďaka projektu VEGA 1/0504/22 *Nové podoby vzdelávania a zvyšovania povedomia o sexuálnom násilí a obťažovaní*.

² Existujú rôzne definície pre koncept sociálneho hnutia, ktorý sa stal analytickým nástrojom pre skúmanie spoločenských fenoménov sieťovania s kolektívnym cieľom. Napríklad podľa Della Porty a Dianiho (2020) a Fominayi (2020) sú sociálne hnutia sieťami aktérov, ktorí sledujú spoločné ciele založené na kolektívnej solidarite, presvedčeníach alebo identite. Podstatou sociálnych hnutí je formovanie kolektívnych akcií okolo spoločných konfliktných otázok.

³ FOMINAYA, C. F.: *Social movements in a globalized world*. London: Bloomsbury Publishing, 2020.

od vnímania sociálnych hnutí ako iracionálneho davového správania,⁴ a nasmerovanie k novým otázkam: Čo vznik hnutí podnecuje a pomáha im pretrvávať? Čo motivuje jednotlivcov hnutia podporovať a participovať na nich napriek tomu, že by bolo bezpečnejšie sa nezapájať a čakať doma, kým sa o zmenu zaslúžia.⁵

Na Slovensku počas volieb v rokoch 2023 a 2024 zohrali významnú úlohu viaceré online aktivistické hnutia a iniciatívy, ktoré sa zameriavali na mobilizáciu voličov, šírenie informácií a podporu transparentnosti volebného procesu. Patrili medzi ne napríklad *Za slušné Slovensko*, *Slovensko.Digital*, *Zastavme korupciu*, či *Mladí proti fašizmu*. Prostredníctvom sociálnych médií organizovali protesty a diskusie, čím prispievali k zvýšeniu občianskej angažovanosti.

Moderné sociálne hnutia

Tzv. moderné sociálne hnutia sú konceptom, ktorý sociálni vedci a vedkyne začali využívať pomerne nedávno, aby pomenovávali nové trendy v sociálnych hnutiach, ktoré mohli pozorovať v Európe a Severnej Amerike od 60-tych rokov minulého storočia. Pri hnutiach 19. storočia dominovala v pozornosti vedcov otázka triednych konfliktov a pozornosť aktérov sa sústredila na štát či politické elity ako na centrá moci.⁶ Moderné sociálne hnutia posledného pol-storočia sa postupne formovali so zámerom o symbolickú či kultúrnu zmenu, pričom tieto hnutia sa do značnej miery usilujú o zmenu naratívov, diskurzov či priamo o de-stigmatizáciu a uznanie konkrétnych identít. V centre ich pozornosti už nemusí byť nevyhnutne len štát, ale aj vedecké autority, či podnikateľské elity a firmy. Tieto hnutia preto nie sú v konflikte (len) o materiálne zdroje, záujem môžu mať

⁴ SOPÓCI, J.: *Kolektívne správanie a sociálne hnutie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2004.

⁵ DELLA PORTA, D.; DIANI, M.: *Social Movements: An Introduction*, 3rd Edition. Hoboken: Wiley, 2020.

⁶ ZNEBEJÁNEK, F.: *Sociologie konfliktu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015.

aj o epistemické zdroje,⁷ resp. epistemickú legitimitu.⁸ Najviditeľnejšie tieto požiadavky artikulujú hnutia venované požiadavkám konkrétnych menšín ako napr. hnutie za práva osôb so zdravotným postihnutím alebo LGBTIQ ľudí. Avšak epistemický aspekt konfliktu hnutia pozorujeme napríklad aj v súčasnom hnutí proti sexuálnemu násiliu, resp. rodovo podmienenému násiliu, ktoré sa snaží o zmenu rozšírených naratívov o sexuálnom násilí, resp. o odbúranie tzv. mýtov sexuálneho násilia.⁹ Aktuálne teoretizovanie o feministickom, resp. ženskom sociálnom hnutí napríklad zdôrazňuje šírenie povedomia a vzdelávanie ako jednu zo zásadných praxí aktivizmu.¹⁰

Súčasnú perspektívu moderných sociálnych hnutí dopĺňajú ešte jeden kľúčový aspekt týchto sietí aktérov, ktorým je značná „personalizácia“ participácie na sociálnom hnutí. Pod personalizáciu môžeme napríklad zahrnúť stieranie hraníc medzi osobnou zmenou a snahou o kolektívnu zmenu.¹¹ Taylor a Raeburn¹² vyslovene hovoria o „personalizovanej politickej rezistencii“, ktorej súčasťou sú každodenné aktivity, ktorých cieľom je zapojenie sa do ideologického sporu, ktorý je súčasťou politiky hnutia. Môže ísť napríklad o konzumáciu konkrétnych produktov kultúry, či zámernú konzumáciu alebo bojkot konkrétnych produktov – napr. konzumácia vegánskej stravy a podpora vegánskych výrobkov s cieľom limitovať

⁷ FOMINAYA, C. F.: *Social movements in a globalized world*. London: Bloomsbury Publishing, 2020.

⁸ FRICKER, M.: *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

⁹ BURT, M. R.: *Cultural myths and supports for rape*. In: *Journal of Personality and Social Psychology*. 2/1980, s. 217-230.

¹⁰ ESCHLE, C.; MAIGUASHCA, B.: *Rethinking globalised resistance: feminist activism and critical theorising in international relations*. In: *The British Journal of Politics and International Relations*. 2/2007, s. 284-301.

¹¹ MELUCCI, A.: *The symbolic challenge of contemporary movements*. In: *Social research*. 4/1985, s. 789-816.

¹² TAYLOR, V.; RAEBURN, N. C.: *Identity politics as high-risk activism: Career consequences for lesbian, gay, and bisexual sociologists*. In: *Social Problems*. 2/1995, s. 252-273.

dopady klimatickej krízy. Avšak personalizácia v medziach sociálnych hnutí môže mať aj iné podoby. Ide napríklad o využívanie osobnej skúsenosti s cieľom osobného zapojenia do konkrétnych iniciatív či zdieľanie vlastnej skúsenosti s cieľom vzdelávať ostatných o útlaku či požiadavkách hnutia. V tomto ohľade možno napríklad spomenúť rodičov LGBTIQ detí, ktorí ako „živé knihy“ šíria povedomie o skúsenostiach seba a svojich detí. V neposlednom rade možno personalizáciu nájsť v spôsobe, akým môžu aktéri a siete hnutia šíriť informácie a vzdelávať o konkrétnych problémoch. Práve v tomto ohľade sa moderné digitálne technológie a tzv. nové médiá¹³ (napr. sociálne siete) javia ako kľúčové, keďže sa dokážu nachádzať priamo tu a priamo teraz v kohokoľvek vrecku.

Fominaya¹⁴ napríklad píše, že moderné sociálne hnutia našli využitie pre nové médiá a digitálne technológie v rôznych oblastiach – od náboru nových členov a členiek do formálnych i neformálnych iniciatív, ich konštantné informovanie, až po formovanie a zdieľanie naratívov a rámcov, ktoré hnutiam pomáhajú mobilizovať širšiu verejnosť. Práve s ohľadom na šírenie informácií a povedomia o konkrétnych problémoch sa sociálne siete objavili ako nový zdroj sociálnych hnutí, ktoré predtým záviseli od pozornosti a priazne mainstreamových médií, ak sa chceli dostať k širšej verejnosti.¹⁵ Dnes môžu informácie v reálnom čase zdieľať jednotlivci a zároveň môžeme pozorovať stieranie hraníc medzi producentmi a konzumentmi informácií či naratívov hnutia. Vznikajú tzv. produsers, ktorí/é nie len prijímajú informácie, ale ich i vytvárajú a zdieľajú.¹⁶ V online priestore

¹³ PETRJÁNOŠOVÁ, M.: *Úvod*. In: PETRJÁNOŠOVÁ, M. (ed.): *Nové médiá a občianska participácia na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2020, s. 6-8.

¹⁴ FOMINAYA, C. F.: *Social movements in a globalized world*. London: Bloomsbury Publishing, 2020.

¹⁵ DELLA PORTA, D.; DIANI, M.: *Social Movements: An Introduction, 3rd Edition*. Hoboken: Wiley, 2020.

¹⁶ MENDES, K.; RINGROSE, J.; KELLER, J.: *Digital feminist activism: Girls and women fight back against rape culture*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

sa pre túto dynamiku dokonca vytvárajú nové formy komunikácie, ako je napr. produkcia politických meme obrázkov. Na jednej strane ide o značne šablonovitý a schématický spôsob komunikácie, tá však za pomoci humoru umožňuje širokému spektru digitálneho publika obrázku porozumieť a šíriť informácie spolu s emóciami.

Konektívne akcie v digitálnom online priestore

S ohľadom na horeuvedené sa do pozornosti teórií a empirického výskumu sociálnych hnutí v ostatnom čase dostal koncept tzv. konektívnej akcie v digitálnom online priestore. Konektívna akcia v online priestore však nespĺňa podmienky kolektívnej akcie,¹⁷ naproti tomu ide o vytváranie digitálnych sietí medzi účastníkmi a účastníčkami, ktoré im dovoľujú zdieľať poznanie, kultúrnu produkciu a umožňujú výmenu informácií. Konektívne akcie tak možno považovať za pred-stupeň kolektívnych akcií, ktoré sú pozorovateľnou praxou občianskej participácie. Aby mohli jednotlivci spolupracovať s cieľom ovplyvňovať komunitu vo svoj prospech,¹⁸ musí najprv dôjsť k formovaniu istej kolektivity. Práve táto kolektivita vzniká v online priestore v podobe konektívnych akcií, ktoré sú zvyčajne naplnené personalizovaným obsahom, ktorý je zdieľaný – osobné príbehy, meme, fotky či videá.¹⁹ To čo však výskumníkov a výskumníčky zaujíma, je fakt, že sú tieto siete udržiavané jednotlivcami, ktorí na seba nie sú naviazaní, ako je bežné

¹⁷ Pod kolektívnou akciou rozumieme činnosť skupiny (buď jednotlivcov alebo kolektívu združeného v skupine/organizácii), ktorej cieľom je sledovať spoločný záujem. Musí ísť o ciele aktivitu, ktorá sa vyznačuje kolektívnym charakterom (Melucci 1985). Keď hovoríme v politických vedách o kolektívnej akcii, máme zvyčajne na mysli nejakú akciu, ktorá má politický rozmer.

¹⁸ PLICHTOVÁ, J.: *Prečo potrebujeme výskum občianstva, participácie a deliberácie?* In: PLICHTOVÁ, J. (ed.): *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 17-41.

¹⁹ PARSLOE, S. M.; HOLTON, A. E.: *#Boycottautismspeaks: communicating a counternarrative through cyberactivism and connective action*. In: *Information, Communication & Society*. 8/2018, s. 1116-1133.

v kolektívnych akciách v offline prostredí. Tieto siete môžu byť samo-organizujúce i organizované konkrétnymi aktérmi, ktorí touto prácou sledujú politické zámery.²⁰ Konektívne akcie môžu mať rôzne podoby, ide napríklad o uzavreté či otvorené skupiny na Facebook-u, advokačné účty na Instagram-e, či komunita na Twitter-i, ktorá sleduje a komunikuje informácie okolo konkrétneho hashtag-u.

Skutočne páľčivou otázkou však je, či a za pomoci čoho sa dokážu konektívne online akcie pretransformovať do kolektívnych offline akcií, napr. do protestov, zbierok, petícií či do celých občianskych združení. Vromen, Xenos a Loader²¹ napríklad popisujú značné benefity online konektívnych akcií, ktoré k nim priťahujú účastníkov a účastníčky - umožňujú jedincovi zapájať sa na základe ich vlastných potrieb (opäť spomínaná personalizácia), spájajú ľudí z rôznych regiónov i sociálnych tried, umožňujú každodenné politické angažovanie sa bez účasti na formalizovaných kolektívoch, sú využívané jedincami, ktorí odmietajú/nedôverujú konvenčným formám občianskej participácie, nevyžadujú „živú“ interakciu tvárou v tvár. Práve toto môžu byť benefity občianskej participácie, ktoré oceňujú jednotlivci, ktorí boli tradične vylúčení/é z verejného priestoru (napr. ženy a LGBTIQ ľudia) a preto hľadajú „tichšie“ platformy pre svoje angažovanie sa, ako je napríklad Instagram.²²

Napriek tomu, že tieto siete majú značný potenciál pritiahnúť mladých ľudí k digitálnej občianskej participácii, výskum fókusových

²⁰ Viac pozri: BENNETT, L.; SEGERBERG, A.: *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge University Press, 2014; alebo BENNETT, L.; SEGERBERG, A.; WALLACE, S.: *Organization in the crowd: peer production in large-scale networked protests*. In: *Information, Communication & Society*, 17 (2), 2013, s. 232-260.

²¹ VROMEN, A.; XENOS, M. A.; LOADER, B.: *Young people, social media and connective action: From organisational maintenance to everyday political talk*. In: *Journal of Youth Studies*. 1/2015, s. 80-100.

²² MENDES, K.; RINGROSE, J.; KELLER, J.: *Digital feminist activism: Girls and women fight back against rape culture*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

skupín Blažekovej a Petrjánošovej²³ ukázal, že okrem nízkej motivácie je u mladých ľudí prekážkou nedôvera vo vlastný impakt, obava verejne prejať názor, či nedostatok financií, keďže prístup do digitálneho priestoru nie je voľne dostupný. Autorky však tieto faktory stavajú do kontrastu s aspektmi, ktoré mladých ľudí do digitálneho aktivizmu priťahujú – ide o lokálnosť či naliehavosť problému alebo osobný záujem na konkrétnom probléme.

Okrem týchto pesimistických vyhládok bývajú konektívne akcie, ktorých podstatou je vytváranie informačných sietí, kritizované a pomenované ako „slacktivism“, teda lenivý aktivizmus.²⁴ Ako lenivý je označovaný preto, že vyžaduje menej energie a „cena“ za tento aktivizmus²⁵ je nižšia, ako by bola pri zapojení do offline iniciatív. Súčasná odborná literatúra však poukazuje na to, že majú aj online konektívne akcie rôzne rozmery, ktoré bývajú často prehliadané práve z dôvodu, že sú oproti iným formám iniciatív v offline prostredí vnímané ako menejcenné. Konektívne akcie podľa tejto literatúry dosahujú svoje ciele na troch úrovniach:

1. Oponovanie dominantným naratívom a prelomenie ticha pri tabuizovaných témach – Mnohé skúsenosti i identity, ktoré stoja dnes v centre moderných sociálnych hnutí, sú spoločensky stigmatizované alebo tabuizované (napr. preživší/e sexuálneho násillia). To môže jednotlivcom brániť o týchto identitách či skúsenostiach verejne hovoriť.

²³ BLAŽEKOVÁ, K.; PETRJÁNOŠOVÁ, M.: *Mladí ignoranti alebo mladí aktívni občania? Občianska participácia online u (veľmi) mladých*. In: PETRJÁNOŠOVÁ, M. (ed.): *Nové médiá a občianska participácia na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2020, s. 26-55.

²⁴ SALMONSSON, L.: *#Akademiuppropet: Social media as a tool for shaping a counter-public space in Swedish academia*. In: CHANDRA, G.; ERLINGSDÓTTIR, I. (eds.): *The Routledge Handbook of the Politics of the #MeToo Movement*. New York: Routledge, 2021, s. 439-449.

²⁵ GALLAGHER, R. (et al.): *Reclaiming stigmatized narratives: The networked disclosure landscape of #MeToo*. In: *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*. 3/2019, s. 1-30; CHANDRA, G.: *The anonymous feminist: Agency, trauma, personhood, and the #MeToo movement*. In: CHANDRA, G.; ERLINGSDÓTTIR, I. (eds.): *The Routledge Handbook of the Politics of the #MeToo Movement*. New York: Routledge, 2021, s. 99-108.

Anonymizované prostredie sociálnych sietí im však umožňuje oponovať dominantným stigmatizujúcim naratívom a tak dospieť k istému posilneniu a prezentovať sa ako vzájomne solidárny kolektív schopný politickej akcie.²⁶

2. Formovanie bezpečného prostredia a online komunity – Digitálny priestor sa vyznačuje množstvom rizík ako pre mladých ľudí, tak aj pre dospelú populáciu. Aktivistické pôsobenie v online prostredí napríklad môže znamenať vystavenie sa verbálnemu násiliu či vyhrážkam, až po tzv. doxxing, kedy niekto zverejní súkromné údaje (ako napr. adresu či telefónne číslo) osoby s cieľom zastrašiť ju alebo vyvolať násilie voči nej.²⁷ Napriek týmto rizikám výskum ukazuje, že sa ľudia prítomní v online prostredí aktívne snažia negociovať hranice svojho bezpečia, pričom práve osoby, ktorých identity či skúsenosti môžu byť sankciované v offline prostredí, nachádzajú v digitálnych priestoroch podporné siete. Napríklad prežívším násilia tento priestor dovoľuje zdieľať svoje skúsenosti, vzdelávať sa o násilí, ale zároveň aj otvorene diskutovať a uvažovať o politických konceptoch. Ide o „každodenné“ stretávanie sa, ktoré sa napriek tomu deje v neverejnom prostredí, z ktorého existuje únik a ktoré umožňuje socializáciu mimo offline sociálneho kruhu (napr. škola a rodina).²⁸
3. Šírenie povedomia a informácií o konkrétnych problémoch – Cieľom konektívnych akcií je zdieľanie informácií v kolektíve, pričom tieto informácie môžu slúžiť ako zdroje mobilizácie.

²⁶ MENDES, K.; RINGROSE, J.; KELLER, J.: *Digital feminist activism: Girls and women fight back against rape culture*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

²⁷ MENDES, K.; RINGROSE, J.; KELLER, J.: *Digital feminist activism: Girls and women fight back against rape culture*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

²⁸ CLARK-PARSONS, R.: *Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online*. In: *New Media & Society*. 6/2018, s. 2125-2144.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-19>

Napríklad veľké množstvo ľudí s konkrétnou skúsenosťou poukazuje na rozšírenosť konkrétneho problému.²⁹ Ide zvyčajne o informácie o aktuálnych udalostiach, no zároveň aj o informácie o tom, ako hnutie a jeho aktéri rámcujú konkrétne problémy a svoje požiadavky.³⁰ Tieto rámce však môžu mať aj silný afektívny aspekt, kedy platformy sociálnych sietí vytvárajú priestor pre cirkuláciu emócií napr. frustrácie či hnevu, ktoré sú dôležité pre formovanie kolektívnej identity a kolektívnej solidarity.³¹

Občianske vzdelávanie na školách ako podpora občianskej participácie

Občianske vzdelávanie na školách zohráva zásadnú úlohu pri rozvíjaní kritického myslenia a podporovaní občianskej participácie mládeže. Podľa viacerých štúdií je vzdelávanie v tejto oblasti kľúčové nielen pre pochopenie fungovania demokratických inštitúcií a procesov, ale aj pre posilnenie zručností potrebných na kritické hodnotenie informácií a na efektívne rozhodovanie o spoločenských otázkach.³² Školské systémy, ktoré sa venujú občianskemu vzdelávaniu, významne prispievajú k formovaniu aktívnych občanov a občianok, pretože študentky a študenti nadobúdajú schopnosť analyzovať spoločenské dianie, lepšie porozumieť vlastnej úlohe v rámci občianskej spoločnosti a tiež sa angažovať za hodnoty, ktoré

²⁹ JENKINS, S.; POLONI-STAUDINGER, L. M.; STRACHAN, C.: *Linked fate, #MeToo, and political participation*. In: *Politics, Groups, and Identities*, 1/2023, s. 18-36.

³⁰ BENFORD, R. D.; SNOW, D. A.: *Framing processes and social movements: An overview and assessment*. In: *Annual review of sociology*, 1/2000, s. 611-639.

³¹ PARSLOE, S. M.; HOLTON, A. E.: *#Boycottautismspeaks: communicating a counternarrative through cyberactivism and connective action*. In: *Information, Communication & Society*, 8/2018, s. 1116-1133.

³² KAHNE, J.; WESTHEIMER, J.: *Teaching democracy: What schools need to do*. In: *Phi Delta Kappan*, 85 (1), 2003, s. 34-40.

považujú za dôležité.³³ Nedostatočná občianska gramotnosť a nízka úroveň kritického myslenia predstavujú bariéry pre efektívnu participáciu, najmä medzi mladými ľuďmi, ktorí často čelia neistote v súvislosti s ich potenciálnym prínosom a váhajú s verejným vyjadrovaním názorov.³⁴ Občianske vzdelávanie pritom môže pomôcť prekonať tieto bariéry tým, že mladým ľuďom poskytne nielen potrebné vedomosti, ale aj nástroje na rozvoj dôvery vo vlastné schopnosti aktívne sa zapojiť do riešenia spoločenských otázok.³⁵ Získavanie skúseností s demokratickými procesmi už na úrovni školy umožňuje študentkám a študentom osvojiť si prax argumentácie, diskutovania, hodnotenia rôznych pohľadov, čo sú kľúčové prvky kritického myslenia.³⁶

Efektívne občianske vzdelávanie by malo zahŕňať praktické činnosti, napríklad simulácie volieb, diskusie o aktuálnych politických a spoločenských problémoch, alebo realizáciu študentských projektov, ktoré priamo súvisia s ich komunitou.³⁷ Výskumy potvrdzujú, že takýto prístup vedie k vyššej pravdepodobnosti angažovanosti mladých ľudí aj po ukončení štúdia, čím sa zabezpečuje dlhodobý prínos pre občiansku participáciu.³⁸ Navyše, príležitosti na zapojenie sa do občianskych aktivít počas vzdelávania prispievajú k rozvoju ich

³³ TORNEY-PURTA, J.; LEHMANN, R.; OSWALD, H.; SCHULZ, W.: *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. IEA Secretariat, 2001, 242 s. [online], [cit. 10/10/2024]. Dostupné na internete: <https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-04/CIVED_Phase2_Age_Fourteen.pdf>.

³⁴ AMNÁ, E.; EKMAN, J.: *Standby citizens: Diverse faces of political passivity*. In: *European Political Science Review*, 6 (2), 2014, s. 261-281.

³⁵ CARRETERO, M.; HASTE, H.; BERMUDEZ, A.: *Civic education in a global world: The politics of knowledge and learning*. In: *Cultural Psychology*, 22 (2), 2016, s. 159-173.

³⁶ OSLER, A.; STARKEY, H.: *Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*. Maidenhead: Open University Press, 2005.

³⁷ HESS, D. E.; MCAVOY, P.: *The Political Classroom: Evidence and Ethics in Democratic Education*. New York: Routledge, 2015.

³⁸ MCFARLAND, D. A.; THOMAS, R. J.: *Bowling young: How youth voluntary associations influence adult political participation*. In: *American Sociological Review*, 71 (3), 2006, s. 401-425.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-19>

schopností kriticky posudzovať informácie z rôznych zdrojov, čo je obzvlášť dôležité v digitálnej dobe, kde sú mladí ľudia denne vystavovaní veľkému množstvu nekontrolovaných informácií (Kahne et al. 2012).³⁹

Záver

Podpora občianskej participácie a kritického myslenia v rámci školského vzdelávania je nevyhnutná nielen pre osobný rozvoj mladých ľudí, ale aj pre posilnenie demokracie. Výchova ku kritickému mysleniu pomáha rozvíjať schopnosť efektívne komunikovať a vytvárať zodpovedné rozhodnutia v rámci kolektívneho rozhodovania. Občianske vzdelávanie, ktoré zahŕňa takéto princípy, je preto zásadné pre budovanie informovanej, angažovanej a zodpovednej spoločnosti. Občianske vzdelávanie môže prispieť k vyššiemu zapojeniu aktérov a prepojeniu online aktivizmu a offline občianskych iniciatív.

Literatúra:

- AMNÅ, E.; EKMAN, J.: *Standby citizens: Diverse faces of political passivity*. In: *European Political Science Review*, 6 (2), 2014, s. 261-281.
- BENFORD, R. D.; SNOW, D. A.: *Framing processes and social movements: An overview and assessment*. In: *Annual review of sociology*, 1/2000, s. 611-639.
- BENNETT, L.; SEGERBERG, A.: *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. Cambridge University Press, 2014.

³⁹ KAHNE, J.; MIDDAGH, E.; ALLEN, D.: *Youth, new media, and the rise of participatory politics*. In: *Youth and Participatory Politics Research Network*, 2012. [online], [cit. 23/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://ypp.dmlcentral.net/publications/107.html>>.

- BENNETT, L.; SEGERBERG, A; WALLACE, S.: *Organization in the crowd: peer production in large-scale networked protests*. In: *Information, Communication & Society*, 17 (2), 2013, s. 232-260.
- BLAŽEKOVÁ, K.; PETRJÁNOŠOVÁ, M.: *Mladí ignoranti alebo mladí aktívni občania? Občianska participácia online u (veľmi) mladých*. In: PETRJÁNOŠOVÁ, M. (ed.): *Nové médiá a občianska participácia na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2020, s. 26-55.
- BURT, M. R.: *Cultural myths and supports for rape*. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 2/1980, s. 217-230.
- CARRETERO, M.; HASTE, H.; BERMUDEZ, A.: *Civic education in a global world: The politics of knowledge and learning*. In: *Cultural Psychology*, 22 (2), 2016, s. 159-173.
- CHANDRA, G.: *The anonymous feminist: Agency, trauma, personhood, and the #MeToo movement*. In: CHANDRA, G.; ERLINGSDÓTTIR, I. (eds.): *The Routledge Handbook of the Politics of the# MeToo Movement*. New York: Routledge, 2021, s. 99-108.
- CLARK-PARSONS, R.: *Building a digital Girl Army: The cultivation of feminist safe spaces online*. In: *New Media & Society*, 6/2018, s. 2125-2144.
- DELLA PORTA, D.; DIANI, M.: *Social Movements: An Introduction*, 3rd Edition. Hoboken: Wiley, 2020, 352 s.
- ESCHLE, C.; MAIGUASHCA, B.: *Rethinking globalised resistance: feminist activism and critical theorising in international relations*. In: *The British Journal of Politics and International Relations*, 2/2007, s. 284-301.
- FOMINAYA, C. F.: *Social movements in a globalized world*. London: Bloomsbury Publishing, 2020, 303 s.
- FRICKER, M.: *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford: Oxford University Press, 2007, 208 s.
- GALLAGHER, R. (et al.): *Reclaiming stigmatized narratives: The networked disclosure landscape of# MeToo*. In: *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 3/2019, s. 1-30.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-19>

- HESS, D. E.; MCAVOY, P.: *The Political Classroom: Evidence and Ethics in Democratic Education*. New York: Routledge, 2015, 268 s.
- JENKINS, S.; POLONI-STAUDINGER, L. M.; STRACHAN, C.: *Linked fate, #MeToo, and political participation*. In: *Politics, Groups, and Identities*, 1/2023, s. 18-36.
- KAHNE, J.; WESTHEIMER, J.: *Teaching democracy: What schools need to do*. In: *Phi Delta Kappan*, 85 (1), 2003, s. 34-40.
- KAHNE, J.; MIDDLEDAUGH, E.; ALLEN, D.: *Youth, new media, and the rise of participatory politics*. In: *Youth and Participatory Politics Research Network*, 2012. [online], [cit. 23/10/2024]. Dostupné na internete: <<https://ypp.dmlcentral.net/publications/107.html>>.
- MCFARLAND, D. A.; THOMAS, R. J.: *Bowling young: How youth voluntary associations influence adult political participation*. In: *American Sociological Review*, 71 (3), 2006, s. 401-425.
- MENDES, K.; RINGROSE, J.; KELLER, J.: *Digital feminist activism: Girls and women fight back against rape culture*. Oxford: Oxford University Press, 2019, 224 s.
- MELUCCI, A.: *The symbolic challenge of contemporary movements*. In: *Social research*, 4/1985, s. 789-816.
- OSLER, A.; STARKEY, H.: *Changing Citizenship: Democracy and Inclusion in Education*. Maidenhead: Open University Press, 2005, 229 s.
- PARSLOE, S. M.; HOLTON, A. E.: *#Boycottautismspeaks: communicating a counternarrative through cyberactivism and connective action*. In: *Information, Communication & Society*, 8/2018, s. 1116-1133.
- PETRJÁNOŠOVÁ, M.: *Úvod*. In: PETRJÁNOŠOVÁ, M. (ed.): *Nové médiá a občianska participácia na Slovensku*. Bratislava: VEDA, 2020, s. 6-8.
- PLICHTOVÁ, J.: *Prečo potrebujeme výskum občianstva, participácie a deliberácie?* In: PLICHTOVÁ, J. (ed.): *Občianstvo, participácia a deliberácia na Slovensku: teória a realita*. Bratislava: VEDA, 2010, s. 17-41.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-19>

- SALMONSSON, L.: #Akademiuppropet: Social media as a tool for shaping a counter-public space in Swedish academia. In: CHANDRA, G.; ERLINGSDÓTTIR, I. (eds.): *The Routledge Handbook of the Politics of the# MeToo Movement*. New York: Routledge, 2021, s. 439-449.
- SOPÓCI, J.: *Kolektívne správanie a sociálne hnutie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2004, 136 s.
- TAYLOR, V.; RAEBURN, N. C.: *Identity politics as high-risk activism: Career consequences for lesbian, gay, and bisexual sociologists*. In: *Social Problems*, 2/1995, s. 252-273.
- TORNEY-PURTA, J.; LEHMANN, R.; OSWALD, H.; SCHULZ, W.: *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. IEA Secretariat, 2001, 242 s. [online], [cit. 10/10/2024]. Dostupné na internete: <https://www.iea.nl/sites/default/files/2019-04/CIVED_Phase2_Age_Fourteen.pdf>.
- VROMEN, A.; XENOS, M. A.; LOADER, B.: *Young people, social media and connective action: From organisational maintenance to everyday political talk*. In: *Journal of Youth Studies*, 1/2015, s. 80-100.
- ZNEBEJÁNEK, F.: *Sociologie konfliktu*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2015, 172 s.

Orgány samosprávy mesta Košice v kontexte volebnej účasti¹

Jana Volochová – Jozef Andrejčák

The subject of the contribution is the position of the City of Košice in the context of electoral participation since the first free elections after 1989. The local authority of Košice has a specific position throughout the system. The municipal authorities, with a particular focus on the mayor and the city council, also have an important role to play with regard to the two-tier municipality of Košice. The contribution will focus on the status of the above-mentioned bodies, the municipal elections, the so-called municipal elections, focusing on the analysis of the electoral participation of the municipal authorities of Košice. Attention is drawn to the evolution of electoral participation, with a description of the specific characteristics of each election.

Úvod

Územná samospráva po demokratizačných procesoch po roku 1989 nadobudla významné postavenie v spoločnosti ako aj v samotnom demokratickom politickom systéme. Svoje opodstatnenie územná samospráva dokazuje pravidelne pri plnení svojich úloh a kompetencií, aj keď zápasí s viacerými problémami. V súčasnosti v kontexte viacerých faktorov, ako sú ekonomické (konsolidácia verejných finančných zdrojov...), nárast elektronizácie jednotlivých služieb, stojí územná samospráva pred viacerými výzvami, ktoré otvárajú aj otázky širšej reformy.

Samospráva mesta Košice v rámci svojho špecifického postavenia v celom systéme územnej samosprávy na Slovensku má svoje pozitíva, ale aj negatíva a rovnako tak stojí pred viacerými výzvami týkajúcimi sa, v tomto prípade, zásadnejšej reformy. Taktiež komunálne voľby v meste Košice neoplývajú veľkou účasťou, čo v zásade, aj v zohľadnení

¹ Príspevok je publikovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0487/24 Posilňovanie ústavného povedomia a autority ústavy v stredoeurópskom kontexte.

na ich istú legitimačnú funkciu, je na škodu. Vzhľadom na uvedené, aj komunálne voľby stoja pre istými výzvami, ako napríklad zvýšenie volebnej účasti. Tá je úzko prepojená s participáciou občanov na politickom procese a fungovaním občianskej spoločnosti. Dôležitú úlohu v tomto procese však zohrávajú aj samotní aktéri práve z prostredia orgánov mesta, resp. komunálnej politiky.

Cieľom príspevku je analýza volebnej účasti pri voľbách do orgánov samosprávy obcí v kontexte predmetu príspevku, a to orgánov mesta Košice. Príspevok je orientovaný aj na výzvy pre možné návrhy v oblasti volebnej účasti v daných voľbách.

Kríza zastupiteľskej demokracie v územnej samospráve

Voľby môžeme definovať ako ustanovenie orgánu určitého spoločenstva cestou hlasovania stanovenej väčšiny na zvolenie oprávneného subjektu. S voľbami sa môžeme stretnúť v najrôznejších spoločenstvách ľudí, či už verejnoprávnej alebo súkromnoprávnej povahy. Prostredníctvom volieb sú v demokratických štátoch obsadzované orgány verejnej moci. Najvýznamnejšími sú parlament, hlava štátu, orgány miestnych samospráv, v niektorých štátoch aj členov vlády alebo pracovníci súdov.² Podľa Birása³ môžeme inštitút volieb definovať ako systém obsadzovania zastupiteľských zborov na základe hlasovania občanov, ktorí sú oprávnení voliť. Definuje ich ako pravidelne opakujúcu sa politickú súťaž, v ktorej o hlasy voličov súperia nezávislí kandidáti, hnutia alebo kandidáti politických strán. Blahož, Balaš a Klíma⁴ uvádzajú, že voľby majú svoj objektívny význam na jednej strane z hľadiska nevyhnutnosti vytvárania inštitúcií

² PAVLÍČEK, V. (et al.): *Ústavní právo a státověda I.* Praha: Linde Praha, 1998.

³ BIRÁS, V.: *Voľby, volebné právo a volebná povinnosť.* In: *Projustice*, 2013. Dostupné na internete: <<https://www.projustice.sk/pravne-dejiny/volby-volebne-pravo-volebna-povinnost>>.

⁴ BLAHOŽ, J.; BALÁŠ, V.; KLÍMA, K.: *Srovnávací ústavní právo.* Praha: CODEX Bohemia, 1998.

a periodického obsadzovania ich miest, na strane druhej sú tiež nevyhnutným spôsobom účasti, resp. presadzovaní sa subjektov, teda občanov ako fyzických osôb a politických strán ako združení v zásade súkromnoprávneho charakteru. Ľalík a Ľalík uvádzajú, že voľby sú v systéme zastupiteľskej demokracie najdôležitejším procesným inštitútom, prostredníctvom ktorých prichádza k transferu moci od suveréna moci k osobám, ktoré ju v mene držiteľa moci a na jeho účet vykonávajú.⁵ Voľby predstavujú mechanizmus kreovania orgánov územnej samosprávy, prostredníctvom ktorého si ľud volí svojich zástupcov, aby reprezentovali ich záujmy. Obyvateľ obce v tomto smere predstavuje suveréna, to znamená, že je zdrojom moci i vykonávateľom moci.⁶

Voľby do orgánov samosprávy obcí, alebo aj komunálne voľby, ako jeden zo základných princípov demokratického politického systému a foriem participácie, majú svoje nepochybne významné postavenie v samotnom systéme volieb. Princíp demokracie, ako jeden z princípov demokratického a právneho štátu, je na obecnej úrovni spojený predovšetkým zo zastupiteľskou demokraciou, ktorá je v súčasnosti spojená s „krízou a stratou záujmu“ nielen zo strany voličov, ale aj zo strany druhej, prax prináša príklady absencie kandidátov.⁷

Na základe uvedeného je možné konštatovať že, zmienené voľby častokrát zápasia s nižšou volebnou účasťou aj napriek tomu, že ide o voľby, ktoré sú najbližšie k občanovi, vychádzajúc z predmetu volieb, koho si občania volia v daných voľbách, ako aj z volebného systému uplatňujúceho sa pri komunálnych voľbách.

⁵ ĽALÍK, M.; ĽALÍK, T.: *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: WoltersKluwer, 2019.

⁶ ALMAN, T.; VOLOCHOVÁ, J.: *Kríza zastupiteľskej demokracie na obecnej úrovni*. In: *Interpolis '21: recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Belianum, 2021.

⁷ Tamtiež.

Dlhodobým problém v podmienkach slovenskej obecnej samosprávy je jej rozdrobenosť. Obecná samospráva v Slovenskej republike je tvorená veľkým počtom malých obcí s nízkym počtom obyvateľov, čo spôsobuje množstvo problémov, ako napr. nezáujem zo strany obyvateľov obce uchádzať sa o volené funkcie a s tým následne neschopnosť plniť svoje originálne i prenesené kompetencie, nedostatok finančných prostriedkov.⁸

Organizačné ponímanie samosprávy v meste Košice

Územnú samosprávu, podobne ako verejnú správu možno vnímať ako špecifickú spoločenskú činnosť riadiaceho a organizačného charakteru zameranú na veci verejné determinovaná verejným záujmom. Organizačné a regulačné prvky v podmienkach samosprávy avšak vykazujú isté špecifiká, ktoré možno chápať ako prejav toho, že nejde o tradičné formy riadenia, ale predovšetkým o usmerňovanie spoločenských procesov metódami samoregulácie.⁹

Systém územnej samosprávy bol v podmienkach Slovenskej republiky revitalizovaný po roku 1989, aj ako nevyhnutný dôsledok zmien v samotnej spoločnosti. Zákonom SNR č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o obecnom zriadení“) a voľbami do orgánov samosprávy obcí sa zrealizovali aj nevyhnutné predpoklady pre fungovanie obecnej samosprávy. Základom modelu obecnej samosprávy sa stal tzv. „zmiešaný model“, v rámci ktorého obce ako základné jednotky územnej samosprávy popri vlastnej (samosprávnej) činnosti vykonávajú aj prenesenú pôsobnosť (delegovaná miestna štátna

⁸ VOLOCHOVÁ, J.: *Inštitút nefunkčnej obce - skutočné riešenie problému malých obcí v Slovenskej republike?* In: *Verejná správa v súčasnom demokratickom a právnom štáte: recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018.

⁹ JESENKO, M.: *Právo obce na samosprávu a normotvorba obcí*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2017.

správa). Prijatím zákona č. 460/1992 Zb. Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“) a vznikom samostatnej Slovenskej republiky 1. januára 1993, územná samospráva našla svoje postavenie aj v samostatnom ústavnom texte a to konkrétne v štvrtej hlave Ústavy v Čl. 64 až 71. Za základ miestnej územnej samosprávy v Slovenskej republike sa označuje obec. Územná samospráva ako systém bol v našich podmienkach dotvorený prijatím zákona NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov, v zmysle ktorého vzniklo osem samosprávnych krajov, ktoré sú na regionálnej úrovni predstaviteľmi územnej samosprávy.

Osobitnú právnu úpravu na Slovensku má hlavné mesto Bratislava (v zmysle zakotvenia v Ústave) a mestá s počtom obyvateľov nad 200 000 (§ 22a zákona o obecnom zriadení). Ide o zákon č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov a zákon č. 401/1990 Zb. o meste Košice v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o meste Košice“). Osobitné postavenie je dané aj tým, že samospráva je realizovaná na dvoch úrovniach a to na úrovni mesta a na úrovni mestských častí.

Z pohľadu aplikácie možno zákon o meste Košice chápať ako lex specialis a zákon o obecnom zriadení ako lex generalis. V kontexte predmetu príspevku sa organizačným ponímaním samosprávy v meste Košice zaoberá druhá a následne nadväzujúca tretia časť zákona o meste Košice, ktorá zohľadňuje dvojúrovňovú samosprávu mesta.

V zmysle § 5 zákona o meste Košice samosprávu uskutočňujú obyvatelia mesta – orgánmi mesta, orgánmi mestských častí, referendum mesta, referendum mestských častí, zhromaždením obyvateľov mesta, zhromaždením obyvateľov mestskej časti. V kontexte predmetu príspevku sa budeme venovať len orgánom mesta.

V zmysle § 6 zákona o meste Košice orgánmi mesta sú: mestské zastupiteľstvo a primátor mesta. Predstaviteľom mesta a zároveň

najvyšším výkonným orgánom mesta je primátor, ktorý je aj štatutárom mesta. Mestské zastupiteľstvo, ako zastupiteľský zbor obyvateľov mesta, má v súčasnosti 41 poslancov volených v priamych voľbách do orgánov samosprávy obcí.

Špecifikom v systéme orgánov mesta ako aj zákona o meste Košice, je Rada starostov, ktorá je definovaná § 7a ods. 1 a 4 zákona o meste Košice. Uvedený orgán je koncipovaný len v zákone o meste Košice a teda hlavné mesto Bratislava nemá takýto orgán. Rada starostov ako spoločný orgán starostov mestských častí, zastupuje záujmy mestských častí okrem iného aj pri otázkach, ktoré sú vyhradené mestskému zastupiteľstvu. Stanovisko rady starostov je mestské zastupiteľstvo povinné prerokovať pred rozhodnutím o veci.

Vzťah obecného zastupiteľstva a starostu obce/orgánov samosprávy

Vzťah starostu/primátora a obecného/mestského zastupiteľstva môžeme vnímať ako jeden z najdôležitejších v celom systéme obecnej samosprávy. Rovnako tam je to aj v samospráve mesta Košice. Načrtne všeobecnejší pohľad na uvedený vzťah samosprávnych orgánov.

Význam a podstatu tohto vzťahu možno odvodiť od rozsahu úloh, ktoré samospráva vykonáva a zabezpečuje. Samosprávou obce rozumieme samostatné rozhodovanie a uskutočňovanie všetkých úkonov súvisiacich so správou obce. Základnou úlohou obce z pohľadu výkonu samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj územia a potrieb jej obyvateľov. Obec pri zabezpečovaní jednotlivých úloh rozhoduje, prostredníctvom svojich orgánov, ktoré nesú za svoje rozhodnutia zodpovednosť.

Takéto všeobecné konštatovanie v plnom rozsahu podporuje § 4 ods. 3 zákona o obecnom zriadení, ktorý priamo zakotvuje náležitosti patriace do pôsobnosti obce. V zákone obsiahnuté obsahové zameranie samosprávnej pôsobnosti obce poukazuje nielen na ich množstvo

a rôznorodosť, ale aj na význam a dôležitosť z hľadiska obyvateľov, ako aj na odbornosť a komplexnú náročnosť pri rozhodovaní a riešení. Z uvedeného vyplýva, že pri výkone samosprávy je dôležitý prvok a to ľudský faktor reprezentovaný hlavne starostom a poslancami zastupiteľstva. Je pochopiteľné, že aj keď právna úprava hovorí, že samospráva obce sa uskutočňuje na zhromaždeniach obyvateľov, miestnym referendom a orgánmi obce, tak hlavná ťarcha je na strane starostu a obecného zastupiteľstva. Uvedenú skutočnosť potvrdzuje zákon o obecnom zriadení, ktorý realizáciu samosprávnych úloh a kompetencií obce delimituje hlavne medzi zastupiteľstvo a starostu obce a len výnimočne ju spája s miestnym referendom v podobe jeho obligatórneho vykonania.

Zákonná úprava samosprávnej pôsobnosti obce z hľadiska subjektu jej vykonávania preferuje obecné zastupiteľstvo, ktoré rozhoduje o základných otázkach obce, zákon presne vymedzuje záležitosti, o ktorých môže rozhodnúť len daný orgán.¹⁰ Starosta obce podľa toho istého zákona rozhoduje o všetkých veciach správy obce, ktoré nie sú zákonom alebo štatútom zverené do pôsobnosti obecného zastupiteľstva.¹¹ Starosta ako najvyšší výkonný orgán obce vykonáva v samosprávnej oblasti obecnú správu s dominujúcimi samosprávnymi záujmami a to hlavne v podobe schválených uznesení obecného zastupiteľstva.

Pri výkone samosprávy sa predpokladá spolupráca ako aj istá súčinnosť starostu a obecného zastupiteľstva, ktorá sa opiera o tri piliere vyjadrené priamo v zákone:¹²

¹⁰ Zákon o obecnom zriadení, § 11 ods. 4.

¹¹ TEKELI, J.; HOFFMAN, M.: *Zákon o obecnom zriadení - komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014.

¹² PALÚŠ, I.; JESENKO, M.; KRUNKOVÁ, A.: *Obec ako základ územnej samosprávy*. Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, 2010.

- starosta a obecné zastupiteľstvo sú samosprávne orgány obce, odvádzajúce svoje postavenie od obyvateľov obce, ktorí ich volia v priamych voľbách;
- pôsobnosť obidvoch orgánov obce je koncipovaná tak, že obsahovo a realizačne smeruje k rozvoju obce a k potrebám jej obyvateľov;
- pôsobenie starostu a poslancov zastupiteľstva sa odvíja od sľubu, ktorý skladajú pri nástupe do funkcií.

Z hľadiska reálneho fungovania a súčinnosti medzi starostom a zastupiteľstvom aj z pohľadu skúseností z praxe je dôležité, aby zákon poskytoval konkrétne prostriedky upravujúce a smerujúce k súčinnosti a zároveň ich dopĺňal istým systémom vzájomných brzd. Tak, aby deklarovaná súčinnosť mala reálnu podobu aj v aplikačnej praxi.

V rámci vzťahu spomínaných orgánov môžeme hovoriť aj o vzťahu k rokovaniu zastupiteľstva, vrátane jeho zvolávania a jeho zasadnutí. Rokovanie obecného zastupiteľstva priamo upravuje zákon o obecnom zriadení v § 12 ako konkrétnejšie rokovacie poriadky.

V lehote stanovenej zákonom starosta podpisuje všeobecne záväzné nariadenia, uznesenia, ktoré zastupiteľstvo schválilo. Voči uzneseniam zastupiteľstva môže starosta uplatniť tzv. sistačné právo, t. j. pozastaviť ich výkon tým, že ich v uvedenej lehote nepodpíše.¹³ Zastupiteľstvo však môže prelomiť 3/5 väčšinou všetkých hlasov uvedené sistačné právo, ak do dvoch mesiacov predmetné uznesenie potvrdí. Výkon potvrdeného uznesenia už starosta pozastaviť nemôže.

Môžeme konštatovať, že zákon o obecnom zriadení predpokladá súčinnosť starostu a zastupiteľstva, ale v istých prípadoch ju vyžaduje a podmieňuje ňou platnosť právnych úkonov vykonávaných v mene

¹³ Bližšie pozri analýzu sistačného práva a jeho možné patové situácie v praxi: PALÚŠ, I. (et al.): *Formy uskutočňovania obecnej samosprávy*. Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, 2018, s. 113 a nasledujúce.

obce. Oprávnenie rozhodovať o právnych úkonoch je v zmysle zákona rozdelené hlavne medzi starostu a obecné zastupiteľstvo – zákon o obecnom zriadení § 11 a § 13. Ako príklad môžeme uviesť majetkoprávne úkony, o ktorých rozhoduje obecné zastupiteľstvo ak by tie urobil len starosta bez predchádzajúceho rozhodnutia zastupiteľstva, neboli by platné a nezaväzovali by obec. V prípade právnych úkonov, ktoré patria do právomoci jedného z orgánov obecnej samosprávy, nemôže iný orgán o takejto veci právne relevantne rozhodnúť. Je tu povinnosť podieľať sa v rámci svojho postavenia a zverených úloh na realizovaní a výkone právneho úkonu.¹⁴

Aplikačná prax a skúsenosti poukazujú, že istým spôsobom vyvážene fungujúci vzťah starosta – zastupiteľstvo, je nevyhnutný pre plnenie samosprávnych úloh a kompetencií oboch orgánov. Pre takéto fungovanie je dôležité ak bez závažnejších problémov fungujú aj orgány obecného zastupiteľstva (komisie, rada...), ktoré dokážu prerokovávať jednotlivé veci a uplatňovať svoju poradnú funkciu vo vzťahu k orgánom obce. Zároveň je, ale potrebné nastaviť zákonné pravidlá pre fungovanie týchto samosprávnych orgánov obce tak, aby v prípade potreby boli usmernené.

Volebná účasť vo voľbách do orgánov samosprávy mesta Košice

Predmetná časť príspevku je zameraná na analýzu volebnej účasti vo voľbách do orgánov samosprávy mesta Košice v kontexte celého príspevku, a to len orgánov samotného mesta. Zároveň sa príspevok dotýka otázok vyplývajúcich z volebnej účasti ako aj možné riešenia a výzvy v kontexte účasti pri týchto voľbách.

¹⁴ PALÚŠ, I.; JESENKO, M.; KRUNKOVÁ, A.: *Obec ako základ územnej samosprávy*. Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, 2010.

Prvé slobodné voľby, ktoré sa konali do orgánov samosprávy v meste Košice, po schválení zákona o meste Košice, boli v dňoch 23.-24. 11. 1990. Pri voľbách do orgánov samosprávy mesta Košice občania volia svojich zástupcov na dvoch úrovniach a to na úrovni mesta a mestských častí. Volia poslancov mestského zastupiteľstva a primátora a poslancov miestneho zastupiteľstva a starostu mestskej časti.

O roku 1990 do roku 2014 boli voľby do orgánov mesta Košice upravené zákonom SRN č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí. Predmetný právny predpis v § 25 a § 26 upravovali spôsob vyhlásenia volieb a deň konania. Podľa v tom čase platnej právnej úpravy vyhlasoval voľby do orgánov samosprávy obcí predseda Národnej rady Slovenskej republiky, ktoré sa konali na celom území Slovenskej republiky v tej istý deň, pričom predseda Národnej rady Slovenskej republiky mohol určiť, že sa voľby budú konať v dvoch dňoch. Ak bol termín volieb určený na jeden deň, hlasovanie prebiehalo od 07:00 hod. do 20:00 hod.. V prípade, že sa voľby konali v priebehu dvoch dní, tak začiatok volieb bol o 14:00 hod. do 22:00 hod. prvého dňa, a od 07:00 hod. do 14:00 hod. druhého dňa volieb.

Uvedený zákon bol zrušený novším právnym predpisom, a to zákonom č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o voľbách“), ktorým sa zjednotila právna úprava všetkých typov volieb v Slovenskej republike, vrátane celoštátneho referenda a ľudového hlasovania o odvolaní prezidenta, do jedného právneho predpisu.

Podľa aktuálne platnej právnej úpravy, t. j. § 20 zákona o voľbách, sa voľby do orgánov obecnej samosprávy konajú v jeden deň, a to v sobotu od 07:00 hod. do 22:00 hod..

Tabuľka č. 1: Voľby primátora mesta Košice od roku 1990.

Voľby primátora mesta Košice od roku 1990					
dátum konania volieb	volebná účasť v %	celkový počet oprávnených voličov	počet kandidátov	zvolený kandidát	počet hlasov
23. - 24. november 1990	46,30%	162 494	8	Ján Kopnický	16 747
23. január 1993	33,70%	170 046	6	Rudolf Bauer	23 405
18. - 19. november 1994	39,12%	175 891	6	Rudolf Schuster	33 085
18. - 19. december 1998	35,40%	184 475	4	Rudolf Schuster	48 206
23. október 1999	17,70%	185 267	6	Zdenko Trebuľa	20 343
7. - 8. december 2002	25,20%	190 655	8	Zdenko Trebuľa	20 731
8. apríl 2006	9,90%	196 601	7	František Knapík	7 302
2. december 2006	26,50%	195 365	9	František Knapík	21 242
27. november 2010	33,40%	197 546	6	Richard Raši	22 929
15. november 2014	34,50%	197 864	6	Richard Raši	35 838
10. november 2018	35,70%	197 859	9	Jaroslav Poláček	29 157
29. október 2022	30,89%	194 674	8	Jaroslav Poláček	20 561

Zdroj: vlastné spracovanie autora.

Tabuľka č. 1 zobrazuje dátum konania volieb, volebnú účasť, celkový počet oprávnených voličov, počet kandidátov a zvoleného kandidáta s počtom získaných hlasov. Pri voľbe primátora mesta Košice sa trikrát konali doplňujúce voľby.

Prvé doplňujúce voľby sa konali v súvislosti s predčasným ukončením funkčného obdobia prvého primátora mesta Košice Jána Kopnického. Mestské zastupiteľstvo mesta Košice na svojom mimoriadnom zasadnutí zo dňa 11. septembra 1992, ktoré zvolal vtedajší námestník primátora Rudolf Bauer, prijalo uznesenie č. 134 týkajúce sa návrhu na vypísanie nových volieb. Mestské zastupiteľstvo v súlade s § 13b ods. 5 a 6 zákona SNR č. 295/1992 Zb. o niektorých opatreniach v miestnej samospráve a v štátnej správe konštatovalo, že „*primátor mesta dlhodobo, hrubo a opakovane zanedbáva svoje povinnosti, čím vznikajú vážne nedostatky v správe mesta, v nakladaní s majetkom mesta a vo finančnom hospodárení mesta.*“ Zároveň uložilo Mestskej rade povinnosť zvolať mestské zastupiteľstvo k vyhláseniu volieb nového primátora mesta Košice.¹⁵ Termín nových volieb bol 23. januára

¹⁵ Archív mesta Košice, zápisnica mestského zastupiteľstva 11.9.1992.

a primátorom sa stal Rudolf Bauer, ktorý dovtedy zastával funkciu námestníka primátora mesta Košice.

Druhé doplňujúce voľby sa konali v roku 1998, a to z dôvodu zvolenia primátora mesta Rudolfa Schustera za prezidenta Slovenskej republiky. Následne v doplňujúcich voľbách sa stal primátorom mesta Zdenko Trebuľa.

Tretie doplňujúce voľby primátora zo dňa 8. apríla 2006 sa konali z dôvodu, že primátor Zdenko Trebuľa sa stal predsedom Košického samosprávneho kraja. Doplňujúce voľby vyhral František Knapík, ktorý dovtedy pôsobil ako námestník primátora Zdenka Trebuľu a zastupujúci primátor do konania uvedených volieb.

Tieto voľby mali najnižšiu volebnú účasť, čo môžeme pripísať tomu, že išlo o doplňujúce voľby, pri ktorých sa volil len primátora mesta. Zároveň, napríklad politická strana Smer-SD, v týchto voľbách nemala vlastného kandidáta, a ani žiadneho nepodporila.

Tabuľka č. 2: *Voľby do zastupiteľstva mesta Košice od roku 1990.*

Voľby do zastupiteľstva mesta Košice od roku 1990		
dátum konania volieb	volebná účasť v %	počet zvolených poslancov
23. - 24. november 1990	46,30%	80
18. - 19. november 1994	39,12%	80
18. - 19. december 1998	35,40%	80
7. - 8. december 2002	25,20%	80
2. december 2006	26,50%	50
27. november 2010	33,40%	50
15. november 2014	34,50%	41
10. november 2018	35,70%	41
29. október 2022	30,89%	41

Zdroj: vlastné spracovanie autora.

Tabuľka č. 2 zobrazuje dátum konania volieb, volebnú účasť a počet zvolených kandidátov mestského zastupiteľstva mesta Košice od roku

1990 (od prijatia samostatného právneho predpisu upravujúceho samosprávu mesta Košice) po súčasnosť.

Zákon o meste Košice vo svojom vyhlásenom znení upravoval v § 10 ods. 2, že mestské zastupiteľstvo má 80 poslancov volených obyvateľmi mesta v priamych voľbách. Počet poslancov za jednotlivé mestské časti určovalo mestské zastupiteľstvo podľa počtu obyvateľov jednotlivých mestských častí na celkovom počte obyvateľov mesta a to tak, aby každá mestská časť mala v mestskom zastupiteľstve aspoň jedného poslanca.

Zákonom č. 222/2006 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon o meste Košice zo dňa 16. marca 2006 s účinnosťou od 02. decembra 2006, sa zmenil počet poslancov košického mestského zastupiteľstva na 50 volených priamo obyvateľmi mesta. Pravidlá volieb upravoval osobitný právny predpis – zákon č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí.

Následne zákonom č. 354/2012 Z. z. zo dňa 26. októbra 2012 s účinnosťou od 25. januára 2014 bol zmenený počet poslancov mestského zastupiteľstva na 41, pričom stanovený počet poslancov predmetnou novelou je platný až po súčasnosť. Uvedený právny predpis upravoval tiež, že funkčné obdobie mestského zastupiteľstva sa končí zložením sľubu poslancov novozvoleného mestského zastupiteľstva.

Záver

Voľby do orgánov samosprávy obcí, nepochybne môžeme vnímať ako jeden z princípov demokratického politického systému a základných foriem participácie. Vo všeobecnosti, uvedené voľby sú tzv. najbližšie k občanovi aj na základe predmetu volieb a uplatňovaného volebného systému. Napriek tomu, možno konštatovať, že práve tieto voľby patria k voľbám s nižšou účasťou.

Príspevok je zameraný práve na volebnú účasť v kontexte orgánov mesta Košice, s upriamením pozornosti na voľby primátora mesta. V samospráve mesta Košice, ktorá je dvojúrovňová, občania volia orgány samosprávy na úrovni mesta, ako aj na úrovni mestskej časti. V zásade možno konštatovať, že volebná účasť je rovnaká v rámci celého mesta pri uvedených voľbách. Čo môže byť následne rozdielne, je možno platnosť jednotlivých hlasovacích lístkov.

V rámci analýzy predmetných volieb v kontexte volebnej účasti, môžeme uviesť, že práve pri prvých slobodných voľbách konaných v novembri 1990 bola najvyššia účasť a to 46,30%. Druhá najvyššia volebná účasť bola v nasledujúcich voľbách v roku 1994 a to 39,12%. Každé ďalšie voľby mali klesajúci trend volebnej účasti. Volebná účasť sa následne pohybovala v rozmedzí 26,50% až 35,70%.

V rámci volieb primátora mesta Košice sa konali 3 tzv. „doplňujúce voľby“ z rôznych dôvodov. Dôvody sú uvedené v popise tabuľky č. 1. Špecifické pre tieto tzv. doplňujúce voľby je nízka účasť hlavne pri dvoch a to 23. októbra 1990, kedy účasť bola 17,70% a 8. apríla 2006, kedy volebná účasť bola len 9,90%. Dôvody uvedenej najnižšej volebnej účasti uvádzame v popise tabuľky č. 1.

Uvedené volebné účasti v kontexte predmetu príspevku môžeme považovať za nízke, aj v súvislosti s predmetom volieb do orgánov samosprávy obcí, ako aj ich všeobecného vnímania. Otázka volebnej účasti je preto stále aktuálna, tak na základe toho, že voľby považujeme za jednu zo základných foriem participácie a zároveň volebnú účasť spájame aj s legitimitou.

Pred samosprávou mesta Košice, a nielen pred samosprávou Košíc, je viacero aktuálnych otázok, výziev, ale aj problémov. Od rozdrobenosti samosprávy, vysokej administratívnej záťaže v rámci orgánov samosprávy, ekonomickej náročnosti až po nové trendy a formy v rámci zabezpečovania kompetencií. Uvedené okruhy problémov a výziev, ktoré stoja pred samosprávou a častokrát sú

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-20>

neriešené, môžu mať negatívny dopad aj na postoje občanov, ktorý sa následne preukazuje vo volebnej účasti.

Literatúra:

- ALMAN, T.; VOLOCHOVÁ, J.: *Kríza zastupiteľskej demokracie na obecnej úrovni*. In: *Interpolis '21: recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica: Belianum, 2021.
- BIRÁS, V.: *Voľby, volebné právo a volebná povinnosť*. In: *Projustice*, 2013. Dostupné na internete: <<https://www.projustice.sk/pravne-dejiny/volby-volebne-pravo-volebna-povinnost>>.
- BLAHOŽ, J.; BALÁŠ, V.; KLÍMA, K.: *Srovnávací ústavní právo*. Praha: CODEX Bohemia, 1998.
- JESENKO, M.: *Právo obce na samosprávu a normotvorba obcí*. Košice: UPJŠ v Košiciach, Fakulta verejnej správy, 2017.
- ĽALÍK, M.; ĽALÍK, T.: *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky. Komentár*. Bratislava: WoltersKluwer, 2019.
- PAVLÍČEK, V. (et al.): *Ústavní právo a státovéda I*. Praha: Linde Praha, 1998.
- PALÚŠ, I. (et al.): *Formy uskutočňovania obecnej samosprávy*. Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, 2018.
- PALÚŠ, I.; JESENKO, M.; KRUNKOVÁ, A.: *Obec ako základ územnej samosprávy*. Košice: UPJŠ Košice, Fakulta verejnej správy, 2010.
- TEKELI, J.; HOFFMAN, M.: *Zákon o obecnom zriadení - komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014.
- VOLOCHOVÁ, J.: *Inštitút nefunkčnej obce - skutočné riešenie problému malých obcí v Slovenskej republike?*. In: *Verejná správa v súčasnom demokratickom a právnom štáte: recenzovaný zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2018.
- Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. *Ústava Slovenskej republiky*.
- Zákon č. 369/1990 Zb. *Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení*.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-20>

Zákon č. 377/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave.

Zákon č. 401/1990 Zb. Zákon Slovenskej národnej rady o meste Košice.

Zákon č. 222/2006 Z. z. zo 16. marca 2006, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 401/1990 Zb. o meste Košice v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 354/2012 Z. z. z 26. októbra 2012, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 401/1990 Zb. o meste Košice v znení neskorších predpisov.

Zákon SRN č. 346/1990 Zb. o voľbách do orgánov samosprávy obcí.

Zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Alternatívy možnej úpravy preferenčného hlasovania v parlamentných voľbách na Slovensku

Martina Hurčalová

The right to vote constitutes one of the fundamental instruments of individual participation in public life. It is equally essential for society, as it provides insight into the opinions, values, and attitudes of the electorate. Moreover, high voter turnout serves as an important indicator of the legitimacy of elected representatives. It is therefore imperative that voters fully exercise all opportunities afforded by the electoral system, including preferential voting. Preferential voting represents one of the limited means by which citizens can directly influence the personal composition of the legislative body. However, the current preferential voting system in Slovakia faces several limitations that diminish its overall effectiveness. The objective of this paper is to present and critically assess potential reforms to the existing system of preferential voting, with the aim of enhancing the influence of voters on the composition of the national parliament.

Teoretické východiská preferenčného hlasovania

Jednou z hlavných funkcií volieb je personálne obsadenie volených inštitúcií, a to bez ohľadu na to, či ide o voľby do monokratických alebo kolektívnych orgánov. Trend politickej situácie posledných rokov vedie k čoraz väčšej personalizácii politiky. Z tohto dôvodu sa predkladajú príspevky sústredené na jednu z foriem, ako môžu voliči ovplyvniť personálnu podobu parlamentu – preferenčné hlasovanie. P. Spáč definuje preferenčné hlasovanie ako: „možnosť uprednostniť jedného alebo viacerých kandidátov v rámci listiny jednej politickej strany a tým im zvýšiť šance na zisk poslaneckého kresla.“¹ F. Millard a M. Popescu tvrdia, že „cieľom preferenčného hlasovania je poskytnúť voličom priamu účasť na voľbe ich zástupcov a zvýšiť zodpovednosť zákonodarcov v listinných

¹ SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 20.

*pomerných volebných systémoch.*² Pojem preferenčné hlasovanie sa používa v rôznych volebných systémoch, kde nadobúda odlišný význam. V predkladanom príspevku spájame pojem preferenčné hlasovanie s listinnými pomernými volebnými systémami, čo predstavuje tradičnú interpretáciu v európskom priestore.³ Tie sú v súčasnosti najrozšírenejšou podobou volebného systému. Už ich pomenovanie naznačuje, že hlasovanie v tomto systéme nie je personalizované. Volič nehlasuje za konkrétneho kandidáta, ale za kandidátnu listinu politickej strany. Tá môže mať rozdielnu podobu: najmenej možností majú voliči v rámci prísne viazaných listín, kde nemôžu ovplyvniť poradie kandidátov. Na druhej strane voľné kandidátne listiny poskytujú voličom najviac možností, môžu si vyberať kandidátov naprieč politickými stranami, dopisovať, škrtať alebo vytvoriť vlastný zoznam. Viazané kandidátne listiny sa radia pri posudzovaní miery vplyvu voličov medzi prísne viazané a voľné. Voliči síce hlasujú za kandidátnu listinu politickej strany, no majú určitý počet preferenčných hlasov, ktorými môžu ovplyvniť postavenie jednotlivých kandidátov.⁴ Sú typické najmä pre európske štáty, ale objavujú sa aj v Južnej Amerike. Existujú podoby systémov, v ktorých:

- je preferenčné hlasovanie fakultatívne;
- je preferenčné hlasovanie obligatórne, teda volič hlasuje primárne za kandidáta a len sprostredkovane aj za politickú stranu;

² MILLARD, F.; POPESCU, M.: *Preference voting in post-communist Europe*. [online], [cit. 21/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://www.academia.edu/68096670/1_Preference_voting_in_post_communist_Europe?uc-g-sw=106004809>.

³ TOPLAK, J.: *Preferential Voting: Definition and Classification*. [online], [cit. 21/06/2025]. In: *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*, vol. 15, no. 4, pp. 738-739. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/320648024_Preferential_Voting_Definition_and_Classification>.

⁴ DOMIN, M.: *Voľby a volebné systémy*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 93-95.

- voliči určujú poradie kandidátov podľa počtu preferenčných hlasov;
- poradie kandidátov je stanovené vopred, ale po prekonaní stanovenej hranice počtu alebo podielu preferenčných hlasov môže kandidát získať mandát prednostne;
- má volič k dispozícii iba jeden alebo viacero prednostných hlasov.⁵

V rámci listinných pomerných volebných systémov určuje rozsah vplyvu preferenčného hlasovania viacero faktorov: počet volebných obvodov a ich veľkosť, charakter a rozsah kandidátnej listiny, počet preferenčných hlasov, povinnosť/dobrovoľnosť ich udeľovania či hranica započítavania.

Motivácia udeľovania preferenčných hlasov môže byť rôzna. G. Vartazaryan a O. Škultéty prichádzajú so záverom, že správanie voličov pri preferenčnom hlasovaní ovplyvňujú informácie na hlasovacom lístku, ako napríklad meno, titul, bydlisko, pohlavie, vek, atď. Ďalej uvádzajú, že jedným z hlavných dôvodov, ktoré motivujú voličov k preferenčnému hlasovaniu je existencia predvolebných koalícií politických strán.⁶ Taktiež je možné sa stretnúť s fenoménom tzv. oslích hlasov, pri ktorom voliči mechanicky zakrúžkujú prvých štyroch kandidátov na listine politickej strany. Neberú pri tom do úvahy, že títo kandidáti preferenčné hlasy nepotrebujú a svojím hlasovaním tak nepodporia regionálnych kandidátov strany. Ďalším dôležitým faktorom pri analyzovaní preferenčného hlasovania je charakteristika konkrétnej politickej strany a typ jej voličov.

⁵ OROSZ, L.; MOLEK, P.; SVÁK, J.; ŠIMÍČEK, V.: *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike*. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 180-181.

⁶ VARTAZARYAN, G.; ŠKULTÉTY, O.: *Preferential Voting in the Elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic*. In: *Czech Journal of Political Science*, 3/2022. [online], [cit. 21/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/365439171_Preferential_Voting_in_the_Elections_to_the_Chamber_of_Deputies_of_the_Czech_Republic>.

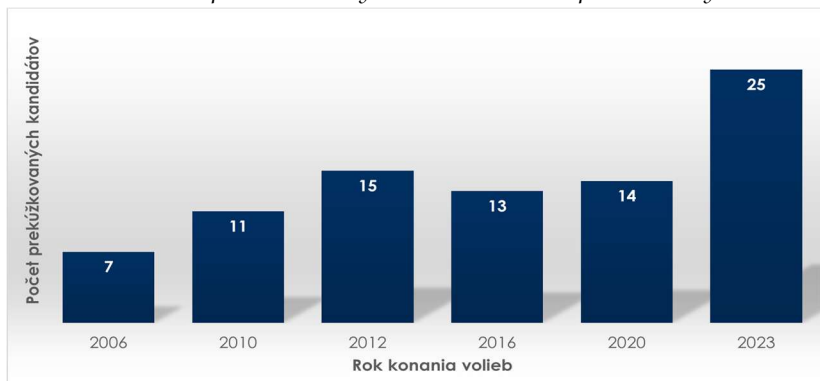
Preferenčné hlasovanie na Slovensku

Listinný pomerný volebný systém do Národnej rady Slovenskej republiky je charakterizovaný viazanými kandidátnymi listinami a umožňuje štyri preferenčné hlasy, z ktorých každý má rovnakú váhu. Preferenčné hlasovanie je na Slovensku determinované jedným celoštátnym obvodom, 150-člennou kandidátkou a hranicou 3% z hlasov danej politickej strany, ktoré musí kandidát získať, aby sa tieto preferenčné hlasy brali do úvahy. Udeľovanie prednostných hlasov je na Slovensku dobrovoľné, vplyv na personálnu podobu parlamentu tak závisí aj od ochoty voličov túto možnosť využívať.

Pred rokom 1990 nemali voliči na území Slovenska nikdy možnosť ovplyvniť personálnu podobu parlamentu viac, ako iba hlasom pre kandidátnu listinu politickej strany alebo koalície. Zmena bola zavedená zákonom č. 80/1990 Zb., ktorý zakotvoval listinný pomerný volebný systém, viazané kandidátky a maximálne štyri preferenčné hlasy. Na posun po kandidátnej listine politickej strany museli kandidáti splniť dve prísne nastavené podmienky: aspoň desatina voličov strany musela odovzdať minimálne jeden prednostný hlas a zároveň musel kandidát získať aspoň 50% hlasov z počtu voličov strany, ktorí využili preferenčné hlasovanie. Pred parlamentnými voľbami 1992 sa hranica znížila na 10%, no z hlasov pre danú politickú stranu. Vplyv na prednostné hlasovanie mali aj účelové zmeny volebného zákona prijaté pred voľbami 1998. Tie síce priamo neovplyvňovali preferenčné hlasovanie, ale zavedením jedného volebného obvodu zásadne zvýšili nepomer medzi iba štyrmi preferenčnými hlasmi voličov a 150-člennou kandidátnou listinou. Jeden volebný obvod ostal ponechaný aj po prijatí nového volebného zákona č. 333/2004 Z. z., hranica potrebná na to, aby sa preferenčné hlasy pre daného kandidáta brali do úvahy, však bola znížená na 3%. Týmto krokom došlo k zvýšeniu vplyvu preferenčného hlasovania, k čomu prispel aj kontinuálny nárast počtu voličov, ktorí túto možnosť

využívali. V prvých parlamentných voľbách v samostatnej Slovenskej republike využilo preferenčné hlasovanie len niečo viac ako polovica voličov,⁷ zatiaľ čo v posledných konaných parlamentných voľbách 2023 to bolo už takmer 83% voličov.⁸ Rovnaká úprava preferenčného hlasovania je platná dodnes.

Graf č. 1 Počet prekrúžkovaných kandidátov v parlamentných voľbách

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné spracovanie.

Graf č. 1 zobrazuje počet kandidátov, ktorých voliči v jednotlivých parlamentných voľbách posunuli do parlamentu z pôvodne nezvoliteľných pozícií. Voľby pred rokom 2006 nie sú v grafe zahrnuté z dôvodu existencie 10% hranice potrebnej na prekrúžkovanie. V prvých parlamentných voľbách v samostatnej Slovenskej republike v roku 1994 sa síce prekrúžkovali až desiat kandidáti, no vznikom jedného volebného obvodu sa v rokoch 1998 a 2002 z pozície pôvodne nezaručujúcej zisk mandátu dostal do parlamentu iba jeden kandidát.

⁷ SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 38-47.

⁸ ŠÚ SR. *Prednostné hlasy pre kandidátov na poslancov*. [online], [cit. 26. 06. 2025]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/mandaty_poslanci>.

Zníženie na 3% v roku 2004 zlepšilo šance pre nižšie postavených kandidátov. V roku 2006 sa tak do parlamentu prekrúžkovalo sedem kandidátov, v roku 2010 jedenásť a v predčasných parlamentných voľbách 2012 až pätnásť kandidátov. O štyri roky neskôr nastal pokles na trinásť kandidátov, v roku 2020 ich bolo o jedného viac. S výnimkou roku 2016 tak počet kandidátov, ktorí sa do parlamentu dostali iba na základe preferenčného hlasovania voličov stúpali. V predčasných parlamentných voľbách 2023 došlo k výraznému nárastu zo 14 na 25 kandidátov. To znamená, že až 25 zo 150 poslancov by bez preferenčných hlasov voličov nebolo súčasťou parlamentu. Pri pohľade na výsledky jednotlivých politických strán je možné skonštatovať, že takto úspešný nebol nik z prvej trojice strán Smer-SD, Progresívne Slovensko a Hlas-SD. Preferenčné hlasy ovplyvnili len poradie kandidátov a poslanecký klub by mal aj bez nich rovnakú podobu, keďže žiadny kandidát sa neposunul do parlamentu z pôvodne nezvoliteľnej pozície. Štvrté vo voľbách skončilo OĽaNO, ktoré získalo šesťnásť mandátov, pričom desať poslancov sa do parlamentu prekrúžkovalo z nižšej ako šesťnásťtej pozície. Z dvanástich poslancov KDH sa traja do parlamentu dostali iba na základe hlasov voličov, v prípade strany SaS to boli dokonca štyria z jedenástich. V poslednej strane, ktorá prekonala uzatváraciu klauzulu, strane SNS, sa do parlamentu prekrúžkovalo až osem z desiatich poslancov strany.⁹ V prípade koaličných strán následne došlo k zmenám súvisiacim s nastupovaním zvolených poslancov na posty v exekutive.

Alternatívy moŹnej úpravy preferenčného hlasovania

Na základe uvedených kvantitatívnych údajov môžeme skonštatovať, že vplyv preferenčného hlasovania sa v prípade parlamentných volieb na Slovensku kontinuálne zvyšuje. Napriek

⁹ Údaje pochádzajú zo Štatistického úradu Slovenskej republiky (ďalej ŠÚ SR). [online], [cit. 26/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://volby.statistics.sk/>>.

tomu súčasné nastavenie volebného systému poskytuje voličom iba obmedzené možnosti ovplyvniť personálnu podobu parlamentu, a omnoho dôležitejšou je pozícia kandidáta na listine politickej strany. Ak je však cieľom zvýšiť vplyv voličov na personálne zloženie parlamentu, existuje priestor na reformu súčasného nastavenia volebného systému. Súčasný volebný systém je síce jednoduchý a zrozumiteľný pre voličov aj politické strany, je však limitovaný najmä slabým prepojením voliča a kandidáta a nízkym zastúpením poslancov z regiónov v parlamente. Politické strany a koalície majú navyše v rukách veľkú moc pri kreácii kandidátnych listín. Medzi jednoducho aplikovateľné úpravy by patrilo ďalšie zníženie hranice potrebnej na započítavanie preferenčných hlasov, napríklad na 1% alebo 2%, čo by mohlo motivovať voličov viac podporovať nižšie postavených kandidátov.

Tabuľka č. 1 Počet kandidátov, ktorí by prekonalí jednotlivé hranice započítavania v parlamentných voľbách 2023

Politická strana	3% hranica (existujúca)	2% hranica	1% hranica
Smer-SD	9	11	16
PS	15	19	29
Hlas-SD	10	10	19
OLaNO	16	20	29
KDH	16	23	47
SaS	15	18	29
SNS	16	18	29

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné prepočty

Tabuľka č. 1 ukazuje počet kandidátov, ktorí by dosiahli rôzne úrovne započítavania vo voľbách 2023. S výnimkou strany Hlas-SD, kde sa počet úspešných medzi 3% a 2% nemení, vo všetkých ostatných

prípadoch narastá počet kandidátov, ktorí by jednotlivé umelé bariéry dokázali prekonať. Vo všeobecnosti možno skonštatovať, že zníženie hranice by do parlamentu posunulo viac kandidátov z pôvodne nezvoliteľných pozícií. Tento efekt sa viac prejavuje v rámci menších strán. Tie získajú vo voľbách menej mandátov, čo znamená, že hranica medzi zvolenými a nezvolenými sa nachádza v rámci prvej dvadsiatky na kandidátnej listine, kde je objem prednostných hlasov od voličov ešte výraznejší. Zvolení poslanci majú zvyčajne toľko krúžkov, že zníženie hranice započítavania by ich nemalo vážnejšie ohroziť. V prípade kandidátov s dobrou pozíciou na listine, ktorí však nemajú veľkú podporu voličov existuje riziko, že mandát nezískajú. A to v prípade, ak ich znížením hranice predbehne viac kandidátov, ako strana získala mandátov. Vo voľbách úspešnejšie politické strany získavajú viac mandátov, teda hranica oddeľujúca zvolených od nezvolených sa nachádza hlbšie na kandidátnej listine. Zisky preferenčných hlasov na týchto pozíciách sú prevažne marginálne, málokto z kandidátov tak dokáže dosiahnuť aspoň najnižšiu hypotetickú hranicu 1%.¹⁰ Voľby v roku 2023 predstavovali určitú výnimku, úspech kandidáta mimo prvej dvadsiatky však závisel najmä od jeho poznateľnosti a personálnej kampane. Dá sa však predpokladať, že po znížení hranice by voliči udeľovali viac preferenčných hlasov aj kandidátom s nižšou pozíciou na listine.

Najväčšiu zmenu by predstavovalo úplné odstránenie hranice a prístup k poslaneckým mandátom iba na základe podpory voličov. Pozícia na kandidátnej listine politickej strany by tak nezaručovala miesto v parlamente ani lídrovi a poradie navrhnuté politickou stranou by nemalo význam, keďže kandidáti by získavali mandát v poradí podľa počtu preferenčných hlasov. To by paradoxne mohlo viesť aj k väčšej motivácii pre voličov podporiť lídrov politických strán, aby im

¹⁰ SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 172-175.

tak zabezpečili zisk mandátu. Ak by hranica započítavania absentovala vo voľbách 2023, na základe výsledkov by sa personálna podoba klubov strán OĽaNO, SaS, KDH a SNS nezmenila. V týchto stranách totiž bola na vstup do parlamentu 3% hranica započítavania nevyhnutná, pričom kandidáti sa zoradili podľa počtu získaných preferenčných hlasov. V prípade strán Smer-SD, PS a Hlas-SD by isté zmeny zloženia poslancov nastali, z dôvodu obmedzeného rozsahu príspevku ich nebudeme približovať. Pri spomenutej zmene nevieme odhadnúť psychologický vplyv na voličov. Dá sa však predpokladať nesúhlas politických strán, pretože by sa značne oslabila ich schopnosť kontrolovať personálnu podobu vlastného poslaneckého klubu.

Ďalšou alternatívou úpravy je zvýšenie počtu preferenčných hlasov, čo by umožnilo voličom podporiť viac kandidátov aj z nižších priečok. No iba v prípade, ak by voliči tento navýšený počet aj reálne využívali a vyberali aj kandidátov mimo prvú dvadsiatku.

Prevratným by bolo abecedné radenie kandidátov na listine politickej strany rovnako ako pri prezidentských a komunálnych voľbách alebo voľbách do VÚC, pri ponechaní 3% hranice. Podľa A. Onufráka: „by sa tak posilnila nielen vnútrostranícka súťaživosť kandidátov, ale aj demokratický charakter volieb. Ani najoplyvnejší kandidáti politickej strany by pri tejto podobe systému nemali vopred zaistený úspech. Na druhej strane by došlo k zníženiu komfortu pri hlasovaní, keďže výber konkrétnych kandidátov by vyžadoval viac pozornosti ako v súčasnosti.“¹¹

Obdobným návrhom je radenie na základe losovania. Komplikovanosť týchto spôsobov by však paradoxne mohla viesť k zníženiu počtu voličov, ktorí hlasujú prednostne.

P. Spáč vo svojej publikácii *Tichý hlas voličov* navrhuje vytvoriť dvojúrovňovú štruktúru volebných obvodov, ale iba na účely

¹¹ ONUFRÁK, A.: *O niektorých príčinách sekundárneho analfabetizmu*. In: GBÚROVÁ, M.; BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G. (a kol.): *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: UPJŠ, 2018, s. 143-144.

prednostného hlasovania. Cieľom návrhu bolo zvýšiť vplyv voličov na personálnu podobu parlamentu a zachovať mieru proporcionality akú poskytuje celoštátny obvod. Hlasy by sa prepočítavali na mandáty tromi postupnými krokmi. V prvom kroku by sa podobne ako dnes hlasy politických strán spočítali za jeden obvod, vyradili by sa strany ktoré neprekročili uzatváraciu klauzulu, a úspešným stranám by sa prideliť mandáty prostredníctvom modifikovanej Hagenbach-Bischoffovej kvóty a metódy najvyššieho zvyšku. V druhom kroku by sa mandáty delili do ôsmich volebných obvodov. Hlasy politickej strany za celé Slovensko by sa vydelili počtom jej získaných mandátov zvýšených o jedna a tento podiel by tvoril kvótu. Tou by sa následne vydelili počty hlasov subjektu v každom obvode, čím by sa zistilo, koľko mandátov na ne pripadá. V prípade nerozdelenia všetkých kresiel by sa aplikovala metóda najvyššieho zvyšku. V treťom kroku by sa mandáty pridelovali jednotlivým kandidátom na základe výsledku prednostného hlasovania, ale v rámci jednotlivých obvodov, pričom 3% hranica započítavania by mohla byť ponechaná alebo upravená. Pre každú stranu a obvod by bola zistená hranica započítavania. Kandidáti na listine obvodu, ktorí by túto hodnotu prekročili, by sa presunuli na čelné miesta a zoradili podľa množstva získaných hlasov. Zvyšní nominanti by sa zoradili za nimi podľa pôvodného poradia na listine politickej strany. Poslancami by sa stávali postupne podľa poradia až do počtu mandátov získaných politickou stranou v danom obvode. Maximálna veľkosť kandidátnych listín by mohla byť stanovená zákonom v rozmedzí 20-25 osôb, kompletne stranické vedenia by nemohli byť umiestňované na spoločnú listinu.¹² Tento model síce vytvára veľmi dobré inštitucionálne podmienky na zvýšenie počtu prekrúžkovaných kandidátov, jeho reálny vplyv by závisel na samotných voličov a ich vôli realizovať personálne zásahy.

¹² SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 203-208.

R. Sulík a M. Klus vo svojom programe 18 *vylepšení volebného systému* z roku 2016 navrhovali zachovať pevné kvórum pre preferenčné hlasy, namiesto 3% z počtu hlasov pre stranu, navrhovali 0,2% všetkých zúčastnených voličov. Hranica by tak nezávisela od množstva hlasov pre danú politickú stranu, ale od celkovej volebnej účasti.¹³ V predčasných voľbách 2023 by na dosiahnutie tejto hranice bolo potrebných 6 014 hlasov.¹⁴ Pri takejto podobe preferenčného hlasovania by sa do parlamentu dostalo iba na základe krúžkov 29 poslancov, teda o štyroch viac ako v súčasnosti. Zmena by teda mala istý vplyv na personálnu podobu parlamentu, nebola by však zásadná.

Pri skúmaní danej problematiky stojí za pozornosť aj návrh J. Cabana v zborníku príspevkov *Volebné zákony v podmienkach Slovenskej republiky*, kde hovorí o zavedení inštitútu antihlasov. Tie by mohli kandidáta posunúť na nižšie miesto na kandidátnej listine, na akom bol pôvodne. Existovali by popri preferenčných hlasoch, pričom ich počet by bol rovnaký. Počty antihlasov by sa odpočítavali od počtu získaných preferenčných hlasov, pričom 3% hranica sa posun alebo zosun po kandidátnej listine by platila pre obe možnosti.¹⁵ Nie je možné odhadnúť, ako by na zavedenie takéhoto inštitútu reagovali voliči a či by dochádzalo aj k reálnemu využívaniu. Týmto spôsobom by však voliči mohli vyvodiť zodpovednosť voči konkrétnemu kandidátovi aj v prípade, že ho strana zaradila na zvoliteľné miesto, a kandidát by sa už nemohol spoliehať iba na svoju pozíciu na kandidátke. Zároveň by sa tým eliminovala aj jedna z menej priaznivých stránok aktuálnej podoby. V súčasnosti je takmer nemožné, aby voliči z parlamentu

¹³ SULÍK, R.: *Jeden volebný obvod stačí*. [online], [cit. 29/05/2025]. Dostupné na internete: <https://sulik.sk/jeden-volebny-obvod-staci/?doing_wp_cron=1639481504.6826539039611816406250>.

¹⁴ ŠÚ SR: *Súhrnné výsledky hlasovania*. [online], [cit. 29/06/2025]. Dostupné na internete: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/suhrne_vysledky.html>.

¹⁵ CABAN, J.: *Možnosti ovplyvnenia poradia kandidátov na kandidátnej listine*. In: KOPRLA, M. (eds.): *Volebné zákony v podmienkach Slovenskej republiky*. Trnava: UCM, 2011, s. 124-126.

odsunuli niektorého člena stranického vedenia, resp. kandidáta z prvej päťky či desiatky kandidátnej listiny. Pravdepodobnosť, že voliči do parlamentu posunú toľkých kandidátov z pôvodne nezvoliteľných miest, že na lídrov strany už neostane mandát, je nízka. Výnimkou sú strany tesne nad 5%, v parlamentných voľbách 2023 konkrétne Slovenská národná strana. V jej prípade voliči posunuli do parlamentu toľko kandidátov zo záveru listiny, že mandát nezískalo takmer kompletne stranické vedenie SNS, teda osem kandidátov z prvej desiatky na pôvodnej kandidátke. Následne však došlo k zmenám súvisiacim s posunom zvolených poslancov na posty v exekutive a nastupovaním náhradníkov do parlamentu.

Najvýznamnejší faktor súčasnej podoby preferenčného hlasovania, je existencia len jedného celoštátneho volebného obvodu. Celoštátny volebný obvod totiž ovplyvňuje preferenčné hlasovanie v dvoch zmysloch: vytvára disproporciu medzi 150-člennými kandidátnymi listinami a iba štyrmi krúžkami voličov, ale vedie aj k tendencii umiestňovať na popredné priečky kompletne stranické vedenie. Voliči sú tak náchylní udeľovať všetky preferenčné hlasy práve im. Zvýšenie počtu volebných obvodov by viedlo k vytváraniu menej početných kandidátnych listín, kde by štyri preferenčné hlasy pôsobili proporčnejšie. Rovnako by všetci stranícki lídri nemohli byť umiestnení na jednej kandidátke, voliči by tak mohli viac podporiť aj regionálnych zástupcov z nižších priečok kandidátky. Zvýšilo by sa prepojenie medzi voličom a poslancom aj zastúpenie regiónov v celoštátnom parlamente.

Akákoľvek zmena podoby preferenčného hlasovania je limitovaná otázkou, či by došlo k ponechaniu jedného volebného obvodu. V prípade ponechania jeho súčasnej podoby by všetky predstavené návrhy mali iba čiastočný úspech pri posilňovaní vplyvu voličov na personálnu podobu parlamentu. Dôvodom je opätovné udeľovanie

vysokého podielu preferenčných hlasov pre čelných predstaviteľov kandidátky a trieštenie hlasov na nižších priečkach.¹⁶

Záver

Napriek narastajúcemu vplyvu preferenčného hlasovania nie je váha prednostných hlasov naďalej rozhodujúca. Pri parlamentných voľbách je stále najdôležitejšou pozíciou na kandidátnej listine určená politickou stranou. Preferenčné hlasy voličov sú až druhoradé a podmienené nutnosťou dosiahnuť 3% hlasov odovzdaných danej politickej strane. Najmä pri stranách, ktoré získali väčší počet mandátov sa tak do parlamentu dostanú aj kandidáti, ktorí získali len niekoľko stoviek preferenčných hlasov, a to iba na základe pozície na kandidátnej listine. Ich legitimita tak môže byť spochybnená. A naopak, pred bránami parlamentu často môžu ostať ich schopnejší kolegovia len z dôvodu (možno aj účelového) zaradenia na nižšie pozície kandidátnej listiny. Kombináciou jedného volebného obvodu, štyroch preferenčných hlasov a 3% hranice potrebnej na prekrúžkovanie, je obmedzená možnosť voličov rozhodnúť o konkrétnych osobách poslancov. Tak sa oslabuje väzba medzi poslancami a voličmi, keďže pre znovuzvolenie je pre omnoho dôležitejšia pozícia na kandidátnej listine ako dôvera voličov.¹⁷ Aj N. Kováčová a F. Prášil v príspevku *Paradoxy preferenčného hlasovania a možnosti posilnenia voličského hlasu v podmienkach SR* dospeli k záveru, že „súčasný systém je naklonený v prospech politických strán ako celku a preferenčné hlasy nemajú reálny výtlak, keďže pri existencii 3% bariéry je pri početných 150 nominantoch takmer nemožné prekrúžkovať sa z druhej časti kandidátky k vrcholovým miestam. Potenciál voličov je tak obmedzený voči nominantom na nízkych pozíciách kandidátky. Súčasná veľkosť listiny je

¹⁶ SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 176.

¹⁷ SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku*. Brno: Centrum pro studie demokracie a kultury, 2010, s. 71, 83.

*do istej miery aj stimulom triedenia prednostných hlasov, na úkor čoho sa znižuje ich váha.*¹⁸ P. Spáč porovnaním vplyvu preferenčného hlasovania na Slovensku a v Českej republike prichádza k záveru, že „kým v Českej republike súčasné nastavenie dostáva prednostné hlasy do relatívne silnej pozície, na Slovensku zostávajú preferencie predovšetkým v doplnkovej polohe oproti primárnym voľčským hlasom udeľovaným politickým stranám.“¹⁹

V súčasnosti sa téma reformy volebného systému síce otvára, no neexistuje zhoda naprieč politickým spektrom. V januári 2023 bol pomerný volebný systém a jeden obvod pre parlamentné voľby zakotvený v ústave, prípadná zmena by si tak vyžadovala trojpäťtinovú väčšinu. Reforma akéhokoľvek prvku súčasného volebného systému, či zmena volebného systému ako celku si vyžaduje rozsiahlu vecnú a odbornú diskusiu, práve z dôvodu zásadného vplyvu na podobu voleného orgánu. Úmyslom predkladaného príspevku bolo poukázať na vplyv preferenčného hlasovania na personálnu podobu parlamentu a predstaviť istú ponuku možností prípadnej úpravy.

Literatúra:

CABAN, J.: *Možnosti ovplyvnenia poradia kandidátov na kandidátnej listine.*

In: KOPRLA, M. (eds.): *Volebné zákony v podmienkach Slovenskej republiky.* Trnava: UCM, 2011, 139 s.

DOMIN, M.: *Voľby a volebné systémy.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 442 s.

¹⁸ KOVÁČOVÁ, N.; PRÁŠIL, F.: *Paradoxy preferenčného hlasovania a možnosti posilnenia voľčského hlasu v podmienkach SR.* In: *Politické vedy*, 26/2023, issue no. 1, s. 143. [online], [cit. 29/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1121811>>.

¹⁹ SPÁČ, P.: *Ako (de)stabilizovať preferenčné hlasovanie.* In: *Stredoevropské politické studie*, roč. XIII, č. 4, s. 352. [online], [cit. 29/06/2025]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/290955753_Ako_destabilizovat_preferencne_hlasovanie>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-21>

- KOVÁČOVÁ, N.; PRÁŠIL, F.: *Paradoxy preferenčného hlasovania a možnosti posilnenia voličského hlasu v podmienkach SR*. In: *Politické vedy*, 26/2023, issue no. 1, s. 136-155. [online], [cit. 26/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1121811>>.
- MILLARD, F.; POPESCU, M.: *Preference voting in post-communist Europe*. [online], [cit. 21/06/2025]. Dostupné na internete: <https://www.academia.edu/68096670/1_Preference_voting_in_post_communist_Europe?uc-g-sw=106004809>.
- ONUFRÁK, A.: *O niektorých príčinách sekundárneho analfabetizmu*. In: GBÚROVÁ, M.; BZDILOVÁ, R.; EŠTOK, G. (a kol.): *Sekundárny analfabetizmus alebo o príčinách a dôsledkoch nízkeho záujmu verejnosti o politiku na Slovensku*. Košice: UPJŠ, 2018, 236 s.
- OROSZ, L.; MOLEK, P.; SVÁK, J.; ŠIMÍČEK, V.: *Volebné právo a súdny prieskum volieb v Českej republike a Slovenskej republike*. Bratislava: C. H. Beck, 2016, 472 s.
- SPÁČ, P.: *Ako (de)stabilizovať preferenčné hlasovanie*. In: *Stredoevropské politické studie*, roč. XIII, č. 4, s. 325-353. [online], [cit. 29/06/2025]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/290955753_Ako_destabilizovat_preferencne_hlasovanie>.
- SPÁČ, P.: *Priama a zastupiteľská demokracia na Slovensku*. Brno: Centrum pro studie demokracie a kultury, 2010, 278 s.
- SPÁČ, P.: *Tichý hlas voličov*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, 236 s.
- SULÍK, R.: *Jeden volebný obvod stačí*. [online], [cit. 29/05/2025]. Dostupné na internete: <https://sulik.sk/jeden-volebny-obvod-staci/?doing_wp_cron=1639481504.6826539039611816406250>.
- ŠÚ SR. *Prednostné hlasy pre kandidátov na poslancov*. [online], [cit. 26/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-21>

<https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/mandaty_poslanci>

ŠÚ SR. *Súhrnné výsledky hlasovania*. [online], [cit. 29/06/2025].

Dostupné na internete:

<https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2023/sk/suhrnne_vysledky.html>.

TOPLAK, J.: *Preferential Voting: Definition and Classification*. In: *Lex Localis – Journal of Local Self-Government*, vol. 15, no. 4, pp. 737-761.

[online], [cit. 21/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/320648024_Preferential_Voting_Definition_and_Classification>.

VARTAZARYAN, G.; ŠKULTÉTY, O.: *Preferential Voting in the Elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic*. In: *Czech Journal of Political Science*, 3/2022. [online], [cit. 21/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://www.researchgate.net/publication/365439171_Preferential_Voting_in_the_Elections_to_the_Chamber_of_Deputies_of_the_Czech_Republic>.

Od konfliktu k dialógu: Perspektívy deliberatívnej demokracie v kontexte polarizovanej spoločnosti na Slovensku

Matúš Žac

The polarisation of Slovak society poses a fundamental challenge to the stability of the democratic order and the functionality of institutions. This paper explores deliberative democracy as a conceptual framework that enables the mitigation of ideological conflicts through argument-based debate and participatory decision-making. The paper analyses deliberative democracy's normative underpinnings, practical applications and ability to enhance the legitimacy of policy decisions. Particular attention is paid to the specifics of implementation in the Slovak context, identifying institutional, logistical and social barriers limiting the effectiveness of the deliberative model.

Úvod

Viacero vedeckých disciplín, vrátane politológie a politickej filozofie, sa od svojho vzniku zaoberajú fundamentálnymi otázkami týkajúcich sa optimálne spravovanej spoločnosti a efektívneho politického usporiadania. Tieto diskusie sú neoddeliteľne späté s historickými, spoločenskými a kultúrnymi kontextmi, ktoré formovali a naďalej formujú a ovplyvňujú normatívne predstavy o spravodlivosti, právnom poriadku a uplatňovaní moci v rámci štátneho aparátu.

Jedným z kľúčových konceptov, ktoré vznikli na priesečníku týchto úvah, je liberálna demokracia. Táto koncepcia sa historicky vyvinula ako syntéza dvoch významných politických tradícií – liberalizmu a demokracie. Liberalizmus, so svojím dôrazom na ochranu individuálnych práv, právny štát a obmedzenie moci prostredníctvom ústavných garancií, predstavoval východiskový bod pre formovanie politického usporiadania založeného na slobode jednotlivca. Demokracia, na druhej strane, kladla dôraz na princíp suverenity ľudu,

mechanizmy politickej participácie a procesy reprezentatívneho rozhodovania. V priebehu vývoja politických inštitúcií sa tieto dve ideové tradície začali navzájom ovplyvňovať a postupne integrovať, čím vznikol model liberálnej demokracie, ktorý je dnes dominantnou formou demokratického vládnutia predovšetkým v západných politických systémoch.

Tento vývoj možno historicky vystopovať až k obdobiu osvietenstva, keď sa začali systematicky formulovať myšlienky týkajúce sa individuálnej autonómie, spoločenskej zmluvy a legitímnych foriem štátnej moci (J. Locke, Ch. Montesquieu, J. J. Rousseau). S rozvojom moderných štátov a prehľbovaním princípov ústavnosti, parlamentarizmu a občianskej participácie sa liberálna demokracia etablovala ako najstabilnejšia a najrozšírenejšia forma demokratického vládnutia. Napriek jej širokej akceptácii však pretrvávajú akademické diskusie o jej ideálnom fungovaní, efektívnosti a udržateľnosti, pričom sa objavujú výzvy vyplývajúce z globalizácie, technologického pokroku či krízy dôvery voči demokratickým inštitúciám.

Z hľadiska súčasného vývoja čelí liberálna demokracia rôznym výzvam, medzi ktoré patrí vzostup populizmu, oslabovanie právneho štátu, fragmentácia verejného diskurzu a otázka, do akej miery je tento model schopný adaptovať sa na nové geopolitické, ekonomické a spoločenské podmienky. V ostatných rokoch sa v akademických kruhoch i v širšej verejnej diskusii čoraz intenzívnejšie rozoberajú otázky súvisiace s oslabovaním demokratických inštitúcií a potenciálnou dekonsolidáciou demokracie. Kým v minulosti bola stabilita demokratických režimov v rozvinutých krajinách považovaná za samozrejmú, súčasný vývoj naznačuje narastajúcu nespokojnosť občanov nielen s konkrétnymi vládami, ale aj so samotným fungovaním demokratického systému. Tento trend je sprevádzaný rastúcou podporou autoritatívnych či populistických alternatív

k liberálnej demokracii, čo poukazuje na jej krehkosť v podmienkach sociálno-ekonomickej neistoty a politickej polarizácie.¹

Tento vývoj podnietil rozšírenú akademickú debatu o príčinách a dôsledkoch krízy liberálnej demokracie, pričom viacerí autori² upozorňujú na viaceré faktory, ktoré prispievajú k erózii demokratických noriem. Medzi ne patrí nárast politickej nedôvery, oslabovanie tradičných strán, informačná manipulácia a rozmach tzv. postpravdy v mediálnom diskurze, ako aj prehlbujúca sociálna nerovnosť. V strednej Európe, ktorá prešla transformačným procesom od totalitných režimov k demokraciám po roku 1989, sú tieto výzvy obzvlášť viditeľné. Táto časť Európy je často uvádzaná ako príklad regiónu, kde sa za posledné desaťročia kvalita demokracie výrazne znížila, pričom viaceré štáty čelia posunom smerom k neliberálnym formám vládnutia. Výskumy poukazujú na oslabovanie princípov právneho štátu, marginalizáciu nezávislých médií a koncentráciu moci v rukách exekutívy.³ Empirické merania demokratického vývoja navyše potvrdzujú tento regres. Rôzne indexy⁴ zaznamenávajú pokles kvality demokracie v takmer všetkých krajinách strednej Európy,

¹ FOA, R. S.; MOUNK, Y.: *The Signs of Deconsolidation*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 28, No. 1, 2017, s. 5-16. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2017.0000>>.

² KRASSTEV, I.: *Liberalism Failure to Deliver*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 27, No. 1, 2016, s. 35-38. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2016.0001>>; MOUNK, Y.: *The People vs. Democracy. Why Our Freedom is in Danger and How to Save It*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.4159/9780674984776>>; GALSTON, W.: *The Enduring Vulnerability of Liberal Democracy*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 31, No. 3, 2020, s. 8-24. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2020.0042>>.

³ BUSTIKOVA, L.; GUASTI, P.: *The Illiberal Turn or Swerve in Central Europe?* In: *Politics and Governance*, Vol. 5, No. 4, 2017, s. 166-176. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17645/pag.v5i4.1156>>.

⁴ Napr. V-DEM: *Democracy Facing Global Challenges. V-Dem Annual Democracy Report 2019*. [online], [cit. 29/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://oidp.net/en/publication.php?id=1569>>.

vrátane Slovenska.⁵ Tento trend naznačuje, že proces demokratickej konsolidácie nemusí byť nezvratný a že aj krajiny, ktoré prešli úspešnou transformáciou, môžu čeliť výzvam spojeným s eróziou demokratických inštitúcií a hodnotových základov, Slovensko nevynímajúc.

Napriek týmto zisteniam zostáva otázka budúceho vývoja demokracie otvorená. Zatiaľ čo niektoré teórie predpovedajú možnosť postupného prispôsobenia sa novým podmienkam prostredníctvom reforiem a inovácií v oblasti demokratickej správy vecí verejných, iné varujú pred hrozbou dlhodobej autokratizácie a straty liberálnodemokratických noriem. Vývoj v nasledujúcich rokoch tak bude závisieť nielen od politických elít, ale aj od samotných občanov a ich ochoty brániť demokratické hodnoty a inštitúcie. Liberálna demokracia však naďalej zostáva základným referenčným rámcom pre diskusie o spravodlivosti, legitímnosti politickej moci a ochrane základných práv v moderných spoločnostiach.

V tomto kontexte sa ako jeden z možných spôsobov prekonania spomínaných výziev, v slovenskej spoločnosti prejavujúcej sa najmä v podobe spoločenskej polarizácie, ponúka deliberatívna demokracia, ktorá kladie dôraz na otvorenú, argumentačne podloženú diskusiu a aktívne zapojenie občanov do rozhodovacích procesov. Modely deliberatívnej demokracie by mohli prispieť k posilneniu dôvery v inštitúcie a k zmierneniu konfliktov medzi rôznymi skupinami spoločnosti tým, že umožnia inkluzívnejšiu a participatívnejšiu formu demokratického rozhodovania. Ich úspešná aplikácia by preto mohla podporiť obnovu politického dialógu a zmiernenie radikalizácie spoločnosti, čím by sa vytvorili predpoklady pre dlhodobú stabilitu liberálnej demokracie na Slovensku.

⁵ BABOŠ, P.; DOLNÝ, B.: *Vnímanie liberálnej demokracie na Slovensku: latentné profily občanov*. In: *Sociológia*. 53/2021, s. 91-92.

Politická a spoločenská polarizácia na Slovensku

Politická polarizácia na Slovensku predstavuje jeden z najvýraznejších fenoménov súčasnej politickej a spoločenskej dynamiky. Táto polarizácia sa prejavuje v extrémnom rozdelení verejnej mienky a politických preferencií medzi obyvateľstvom, ktoré je čoraz menej schopné nájsť konsenzus v základných otázkach riadenia štátu a smerovania spoločnosti. Politická polarizácia nie je len výsledkom ideologických rozdielov medzi politickými subjektmi, ale aj dôsledkom štrukturálnych, historických a sociokultúrnych faktorov. Na Slovensku sa politická polarizácia často manifestuje ako antagonizmus medzi konzervatívnymi a liberálnymi hodnotovými rámcami, pričom tieto konflikty zasahujú široké spektrum politických, sociálnych a kultúrnych tém. Základným rysom politickej polarizácie je, že niektoré politické strany a ich lídri sa stavajú do pozície buď úplného odmietnutia, alebo silnej podpory konkrétnych ideologických smerov. Tieto rozdiely sú zosilňované negatívnou rétorikou, ktorá obmedzuje dialóg medzi zástancami rôznych názorových prúdov.

Historické udalosti, ako sú obdobie po r. 1948, následná transformácia po roku 1989 a členstvo v medzinárodných organizáciách, vytvorili podhubie pre rozdielne interpretácie politických a ekonomických procesov. Konzervatívne a národne orientované skupiny často vyzdvihujú tzv. tradičné hodnoty a národnú identitu, zatiaľ čo liberálni aktéri presadzujú väčšiu integráciu do globálnych štruktúr a modernizačné prístupy.

Zásadnú úlohu v prehľbovaní polarizácie zohrávajú politickí lídri a kľúčoví politickí aktéri. Na Slovensku, ale nielen tu, možno v posledných rokoch pozorovať trend rastu podpory tých politických lídrov, ktorí využívajú polarizačnú rétoriku na mobilizáciu svojich voličov. Tieto taktiky zahŕňajú manipuláciu verejnej mienky prostredníctvom skreslených informácií (alebo dezinformácií), eskaláciu konfliktov v rôznych otázkach ako je napr. migrácia, LGBTI+

práva, názory na vojnové konflikty vo svete a pod. a zveličovanie ideologických rozdielov medzi politickými stranami.

Významnú úlohu v dynamike politickej polarizácie na Slovensku zohrávajú spoločenské faktory, pričom medzi najvýznamnejšie patrí prehlbovanie sociálnych nerovností a regionálnych rozdielov. Tieto faktory priamo ovplyvňujú formovanie politických postojov obyvateľstva a prispievajú k rozdielnemu vnímaniu politických alternatív a riešení. Výrazná diferenciácia medzi jednotlivými sociálnymi vrstvami a geografickými oblasťami Slovenska vedie k preferencii odlišných ideologických a programových prístupov, čím sa spoločenská polarizácia ešte viac prehľbuje.

Dôležitým aspektom politickej polarizácie je aj subjektívne vnímanie sociálnej spravodlivosti a pocitu marginalizácie. Skupiny obyvateľstva, ktoré sa cítia ekonomicky alebo sociálne vylúčené, majú vyššiu tendenciu podporovať politické subjekty s autoritárskou rétorikou, ktoré sľubujú ochranu pred domnelými vonkajšími hrozbami, alebo identifikujú konkrétnych „vinníkov“ zlej sociálno-ekonomickej situácie. Tento jav je obzvlášť viditeľný v prípadoch, kde sa politické strany uchýľujú k polarizačnej rétorike založenej na zdôrazňovaní rozdielov medzi „elitami“ a „obyčajnými ľuďmi“, čím umelo posilňujú spoločenské napätie. Na druhej strane, skupiny obyvateľstva, ktoré sa cítia byť súčasťou sociálneho a ekonomického progresu, majú sklon vnímať politiku menej konfrontačne a preferujú pragmatické riešenia založené na inkluzívnom dialógu. Táto dynamika vytvára výrazné rozdiely v politickom správaní obyvateľstva v závislosti od ich sociálno-ekonomického postavenia.

Túto dynamiku dokazujú viaceré vedecké štúdie⁶, ktoré analyzujú okrem iného podporu Európskej únie a stotožnenie sa jej občanov

⁶ GABEL, M.: *Public support for European integration: an empirical test of five theories*. In: *Journal of Politics*. 60/1998, s. 333-354; CLEMENTS, B.: *Understanding "utilitarian" support*

s európskym projektom. Tá sa líši podľa stupňa občianskej kognitívnej mobilizácie a politického povedomia, sociálnych hodnôt a miery národnej identity. Pri vytváraní svojho názoru na EÚ občania sledujú podnety národných politikov a médií, pričom ich postoje k EÚ sú ovplyvnené dôverou v národné inštitúcie. Ekonomické teórie⁷ ukazujú, že pozitívnejší názor na EÚ majú tí, ktorí pociťujú ekonomický prínos integrácie.

Empirické výskumy⁸ potvrdzujú, že miera dôvery v EÚ a jej inštitúcie závisí od makroekonomických ukazovateľov, ako sú nezamestnanosť, inflácia a celková hospodárska situácia krajiny. Niektorí autori⁹ hovoria o tzv. geografii nespokojnosti – teda o tom, že obyvatelia menej rozvinutých regiónov majú nižšiu dôveru v inštitúcie, čo môže prispievať k politickej nestabilite. Iné výskumy¹⁰

for European integration in Scotland and Wales: The role of economic interests, national identity and party support. In: *Regional and Federal Studies*. 21/2011, s. 1-21; HOOGHE, L.; MARKS, G.: Does identity or economic rationality drive public opinion on European integration? In: *Political Science and Politics*. 37/2004, s. 415-420; HOOGHE, L.; MARKS, G.: Calculation, community and cues: Public opinion on European Integration. In: *European Union Politics*. 6/2005, s. 419-443.

⁷ VERHAEGEN, S.; HOOGHE, M.; QUINTELIER, E.: European identity and support for European integration: a matter of perceived economic benefits? In: *Kyklos*. 67/2014, 295-314.

⁸ DUSTMANN, C.; EICHENGREEN, B.; OTTEN, S.; SAPIR, A.; TABELLINI, G.; ZOEGA, G.: *Europe's trust deficit: causes and remedies*. Monitoring International Integration. London: CEPR Press, 2017, s. 93.; FOSTER, C.; FRIEDEN, J.: *Crisis of trust: Socio-economic determinants of Europeans' confidence in government*. In: *European Union Politics*. 18/2017, s. 511-535.

⁹ ALGAN, Y.; GURIEV, S.; PAPAIOANNOU, E.; PASSARI, E.: *The European trust crisis and the rise of populism*. In: *Brookings Papers on Economic Activity*. 2/2017, s. 309-400; RODRÍGUEZ-POSE, A.: *The revenge of the places that don't matter (and what to do about it)*. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 11/2018, s. 189-209.; MCCANN, P.: *Perceptions of regional inequality and the geography of discontent: insights from the UK*. In: *Regional Studies*. 54/2020, s. 256-267.

¹⁰ ESSLETZBICHLER, J.; DISSLBACHER, F.; MOSER, M.: *The victims of neoliberal globalisation and the rise of the populist vote: a comparative analysis of three recent electoral decisions*. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 11/2018, s. 73-94; DIJKSTRA, L.; POELMAN, H.; RODRÍGUEZ-POSE, A.: *The geography of EU discontent*. In: *Regional Studies*. 54/2020, s. 737-753.

dokazujú, že obyvatelia ekonomicky slabších regiónov majú väčšiu tendenciu voliť populistické a euroskeptické strany.

Tieto zistenia poukazujú na silnú väzbu medzi socioekonomickými podmienkami, dôverou v inštitúcie a politickou polarizáciou, ktorá môže mať zásadný vplyv na demokratickú stabilitu krajín, vrátane Slovenska.

Perspektívy deliberatívnej demokracie na Slovensku

V kontexte rastúcej politickej a sociálnej polarizácie na Slovensku predstavuje deliberatívna demokracia alternatívny model riadenia spoločnosti, ktorý kladie dôraz na otvorenú diskusiu a výmenu argumentov medzi občanmi. Na rozdiel od tradičných demokratických systémov, ktoré sú primárne založené na princípe volieb a reprezentatívnom zastupovaní, deliberatívny prístup preferuje aktívnu participáciu občanov na rozhodovacom procese prostredníctvom inkluzívnej a transparentnej diskusie. Táto forma demokracie vychádza z predpokladu, že konštruktívny dialóg a racionálna argumentácia môžu viesť k formulovaniu kvalitnejších a legitímnejších politických rozhodnutí, ktoré reflektujú širšie spektrum verejných záujmov a hodnôt. V polarizovanej spoločnosti, kde je verejný diskurz často poznačený konfliktom medzi antagonistickými skupinami, môže deliberatívna demokracia prispieť k prekonaniu nedostatku demokratickej legitímnosti tým, že vytvára priestor pre širšie zapojenie občanov do politického procesu. Posilňovanie občianskej participácie prostredníctvom deliberatívnych mechanizmov, ako sú občianske zhromaždenia, participatívne fóra či poradné komisie, umožňuje zníženie napätia a hľadanie konsenzu aj v otázkach, ktoré sú predmetom hlbokej spoločenskej kontroverzie.

Kľúčové princípy deliberatívnej demokracie – rovnosť prístupu k rozhodovacím procesom, inkluzívnosť a transparentnosť – sú nevyhnutné pre posilnenie dôvery občanov v demokratické inštitúcie,

ktorá je na Slovensku dlhodobo nízka. Deliberatívne a participatívne formáty, ktoré dávajú občanom možnosť priamo sa podieľať na tvorbe verejných politik, majú potenciál znižovať frustráciu vyplývajúcu zo sociálnych nerovností a regionálnych rozdielov, ktoré sú jedným z hlavných faktorov politickej polarizácie. V porovnaní s tradičnými modelmi zastupiteľskej demokracie ponúka deliberatívny prístup významné výhody, najmä v podmienkach spoločnosti, kde prevláda informačná manipulácia a kde verejná diskusia často smeruje k radikalizácii a fragmentácii.

Jedným z hlavných prínosov deliberatívnej demokracie je podpora aktívnej a informovanej účasti občanov na politických rozhodovacích procesoch. Prostredníctvom dôkladnej diskusie získavajú jednotlivci lepšie porozumenie komplexným politickým otázkam, čím sa znižuje pravdepodobnosť, že rozhodnutia budú povrchné alebo populisticky motivované. Tento aspekt nadobúda osobitný význam v súčasnej informačnej ére, ktorá je poznačená šírením dezinformácií a povrchnými politickými debatami, v ktorých sa často prehliadajú dôležité fakty a dlhodobé dôsledky prijímaných opatrení. Praktickým príkladom deliberatívnej demokracie v praxi je model participatívneho rozpočtovania v samosprávach, kde občania kolektívne diskutujú o rozdelení časti verejných financií. Tento proces nielenže zvyšuje transparentnosť a zodpovednosť samosprávnych orgánov, ale zároveň posilňuje dôveru verejnosti v inštitúcie a podporuje ich legitimitu. Navyše, zapojením obyvateľov do rozhodovacích procesov dochádza k efektívnejšiemu využívaniu verejných zdrojov, keďže investície sú smerované do oblastí, ktoré občania považujú za prioritné a ktoré najviac reflektujú ich potreby. Takýto mechanizmus posilňuje demokratickú kultúru, podporuje občiansku angažovanosť a znižuje riziko odcudzenia občanov od verejných inštitúcií.

Ďalším významným prínosom deliberatívnej demokracie je posilnenie legitimity politických rozhodnutí. Ak rozhodnutia

vznikajú ako výsledok dôkladnej a otvorenej verejnej diskusie, občania ich s väčšou pravdepodobnosťou akceptujú, aj v prípadoch, keď s konečným riešením nesúhlasia. Tento proces zároveň prispieva k budovaniu sociálnej súdržnosti, pretože občania sú motivovaní nielen k vyjadrovaniu svojich názorov, ale aj k aktívnemu načúvaniu a rešpektovaniu postojov ostatných. Legitímnosť politického rozhodovania je zásadným pilierom demokratickej spoločnosti, v ktorej je nevyhnutné, aby ľudia cítili, že ich hlas je vypočutý a že majú reálny vplyv na smerovanie verejných politík. Príklady úspešného uplatnenia deliberatívnych mechanizmov možno nájsť v krajinách ako Írsko alebo Kanada, kde boli organizované občianske zhromaždenia a deliberatívne panely, v ktorých sa diskutovalo o spoločensky citlivých a kontroverzných otázkach, ako sú reformy volebných systémov, interrupčná politika či manželstvá osôb rovnakého pohlavia. Tieto zhromaždenia, ktoré tvorili náhodne vybraní občania reflektujúci rôznorodosť spoločnosti, vytvorili priestor pre rozsiahlu verejnú diskusiu a následne viedli k referendám, v ktorých sa rozhodovalo o konečnej podobe týchto opatrení. Tento proces nielenže zvýšil mieru verejnej akceptácie výsledkov referend, ale zároveň podporil hlbšie porozumenie medzi rôznymi spoločenskými skupinami a prispel k znižovaniu polarizácie v otázkach, ktoré rozdeľovali spoločnosť.

Deliberatívna demokracia taktiež predstavuje účinný mechanizmus na zmiernenie konfliktov a podporu konsenzuálneho rozhodovania v spoločnostiach, ktoré sú poznačené hlbokými ideologickými a sociálnymi rozdielmi. Vytváraním priestoru pre otvorený a inkluzívny dialóg umožňuje tento prístup konfrontáciu rôznych perspektív a hľadanie spoločných riešení, čím sa znižuje napätie a polarizácia. Tento aspekt nadobúda osobitný význam v prostredí narastajúcej politickej fragmentácie, kde tradičné modely demokratického riadenia často zlyhávajú pri hľadaní kompromisov a efektívnej politickej spolupráce. Príkladom úspešného využitia

deliberatívnych procesov pri riešení spoločenských konfliktov je Juhoafrická republika po ukončení apartheidu. Po páde režimu rasovej segregácie zohrali verejné fóra a inkluzívne diskusie kľúčovú úlohu pri prechode k demokratickému usporiadaniu krajiny. Dialóg medzi rôznymi komunitami v rámci týchto deliberatívnych platforiem prispel k národnému zmiereniu a politickej stabilite. Táto skúsenosť demonštruje, že deliberatívna demokracia môže byť efektívnym nástrojom pri prekonávaní historických rozdielov a budovaní spoločenskej súdržnosti, čím významne prispieva k dlhodobej demokratickej stabilite a posilneniu dôvery medzi občanmi.

Ďalším z významných prínosov deliberatívnej demokracie je jej schopnosť podnecovať tvorivé myslenie a prinášať inovatívne riešenia spoločenských a politických výziev. Keď jednotlivci s rozličnými skúsenosťami a perspektívami vedú otvorený dialóg, často sa rodia nové nápady a originálne prístupy, ktoré by pri tradičných rozhodovacích procesoch mohli zostať nepovšimnuté. Tento aspekt je mimoriadne dôležitý najmä v oblasti verejnej politiky, kde komplexné problémy vyžadujú premyslené, multidisciplinárne a nekonvenčné riešenia. Deliberatívne procesy umožňujú zapojenie širšej verejnosti do hľadania nových prístupov a identifikáciu alternatív, ktoré rigidné byrokratické štruktúry nemusia dokázať efektívne generovať. Okrem toho podporujú rozvoj kritického myslenia, schopnosti argumentácie a hlbšieho porozumenia zložitým spoločenským otázkam. Tieto skúsenosti nielenže zvyšujú kvalitu verejnej diskusie, ale majú aj dlhodobý pozitívny vplyv na občiansku angažovanosť a ochotu jednotlivcov participovať na demokratických procesoch. Deliberatívna demokracia tak nielen skvalitňuje politické rozhodovanie, ale zároveň prispieva k rozvoju demokratickej kultúry a posilneniu občianskej spoločnosti. Významným príkladom tohto prístupu boli iniciatívy (Národné konventy o EÚ alebo Konferencia o budúcnosti Európy), ktoré poskytli občanom členských štátov platformu na vyjadrenie ich

názorov o smerovaní Európskej únie. Výsledkom týchto deliberatívnych platforiem boli konkrétne odporúčania predložené európskym inštitúciám s cieľom ich zapracovania do tvorby politik a legislatívy. Tento príklad ilustruje, že deliberatívna demokracia môže byť účinným nástrojom na zapájanie občanov do rozhodovacích procesov a hľadanie riešení, ktoré sú v súlade s potrebami a očakávaniami verejnosti.

Napriek mnohým výhodám a pozitívnym prínosom deliberatívnej demokracie je nevyhnutné poukázať aj na jej limity a výzvy, ktoré vyplývajú zo zložitosti súčasných spoločenských, politických a technologických podmienok. Hoci tento model demokratického riadenia ponúka mechanizmy na podporu inkluzívneho a informovaného rozhodovania, jeho praktická implementácia naráža na viaceré problémy, ktoré môžu obmedziť jeho efektívnosť a široké uplatnenie.

Jedným z hlavných obmedzení deliberatívnej demokracie je jej časová náročnosť. Na rozdiel od tradičných spôsobov rozhodovania, ktoré sa často riadia princípom reprezentácie a rýchlej exekútyvy, deliberatívne procesy si vyžadujú rozsiahle diskusie, analýzy a hľadanie konsenzu medzi rôznymi skupinami. Tento faktor môže byť problematický najmä v prípadoch, keď je nevyhnutné prijímať urgentné politické alebo legislatívne opatrenia, ako napríklad počas krízových situácií, pandémie či hospodárskej recesie. Zdlhavosť procesu tak môže viesť k oneskoreniam v rozhodovaní a k znižovaniu jeho praktickej aplikovateľnosti.

Ďalším problémom je nerovnomerný prístup občanov k deliberatívnym procesom. Hoci je tento model založený na princípoch inkluzívnosti a participácie, v praxi sa môže stať, že nie všetky skupiny spoločnosti majú rovnaké možnosti zapojiť sa do diskusie. Sociálno-ekonomické faktory, vzdelanostná úroveň, digitálna gramotnosť či geografické rozdiely môžu spôsobiť, že niektoré segmenty

obyvateľstva zostanú v deliberatívnych procesoch nedostatočne zastúpené. Najmä marginalizované komunity, ľudia s nižším sociálno-ekonomickým statusom alebo obyvatelia odľahlých regiónov môžu čeliť prekážkam pri zapájaní sa do deliberatívnych fór, čo oslabuje ich demokratickú reprezentáciu.

Nemenej dôležitým aspektom je aj logistická a finančná náročnosť implementácie deliberatívnej demokracie. Organizovanie občianskych zhromaždení, participatívnych fór či deliberatívnych panelov vyžaduje značné zdroje – od financovania infraštruktúry a technickej podpory až po zabezpečenie odborného moderovania diskusií. V porovnaní s tradičnými formami rozhodovania môže byť tento model výrazne nákladnejší a vyžadovať dlhodobé plánovanie. Okrem toho, v krajinách s obmedzenými rozpočtovými kapacitami alebo slabou inštitucionálnou podporou môžu byť takéto iniciatívy ťažko realizovateľné.

Napokon, významným obmedzením je politická realizovateľnosť deliberatívnych mechanizmov. Hoci deliberatívna demokracia ponúka teoreticky ideálny spôsob dosahovania konsenzu, jej implementácia v politickej praxi môže narážať na odpor tradičných politických elít, ktoré majú tendenciu centralizovať rozhodovacie procesy a udržiavať kontrolu nad tvorbou politík. Navyše, deliberatívne procesy sú často vnímané ako hrozba pre politických aktérov, ktorí sa spoliehajú na populistické, jednostranné alebo autoritatívne prístupy k riadeniu spoločnosti. V podmienkach vysokej politickej polarizácie a nízkej dôvery občanov v inštitúcie môže byť teda ťažké presadiť deliberatívne mechanizmy ako štandardnú súčasť demokratického procesu.

Záver

Polarizácia slovenskej spoločnosti, ktorá sa v ostatných rokoch v rôznych oblastiach prehľbuje, predstavuje jednu z najväčších výziev pre stabilitu a kvalitu demokracie na Slovensku. Hoci liberálna

demokracia zostáva dominantným modelom politického usporiadania, jej schopnosť efektívne reagovať na sociálne a politické rozdelenie spoločnosti je čoraz viac spochybňovaná. Tradičné mechanizmy zastupiteľskej demokracie sa ukazujú ako nedostatočné pri riešení rastúcej nedôvery občanov v inštitúcie, posilňovaní občianskej participácie a pri zmiernovaní napätia medzi antagonistickými hodnotovými a ideologickými skupinami. V tomto kontexte sa javí deliberatívna demokracia ako perspektívny nástroj na prekonanie krízy demokratického rozhodovania a obnovenie dôvery v systém správy vecí verejných.

Ambíciou textu bolo poukázať na to, že deliberatívna demokracia môže poskytovať možnosť pre otvorený a argumentačne podložený dialóg, ktorý môže napomôcť riešeniu konfliktov a podporiť konsenzus v otázkach, ktoré sú v polarizovanej spoločnosti zvlášť citlivé. Jej princípy inkluzívnosti, transparentnosti a participácie vytvárajú podmienky na to, aby sa do rozhodovacích procesov zapojili širšie vrstvy obyvateľstva, čím sa eliminuje pocit marginalizácie a oslabuje podpora populistických a autoritárskych riešení. Deliberatívne mechanizmy, ako sú občianske zhromaždenia, participatívne rozpočty či národné konventy, majú potenciál posilniť kvalitu verejných rozhodnutí a zvýšiť legitimitu politických opatrení, keďže občania sú priamo zapojení do ich tvorby a implementácie.

Slovenská spoločnosť sa v kontexte rastúcich geopolitických, ekonomických a sociálnych výziev nachádza v bode, kedy je potrebné hľadať efektívne mechanizmy na zmiernenie polarizácie a zlepšenie kvality demokratického diskurzu. Príklady zo zahraničia, ako sú deliberatívne panely v Írsku či Kanade, ukazujú, že zapojenie občanov do tvorby politík môže prispieť k stabilizácii spoločnosti a k zníženiu napätia medzi rôznymi skupinami. Ak chce Slovensko predísť ďalšiemu oslabovaniu demokratických inštitúcií a znižovaniu dôvery verejnosti v politický systém, musí systematicky investovať do

mechanizmov, ktoré podporujú dialóg a konsenzuálne rozhodovanie. Aby sa tento model stal udržateľnou a efektívnou súčasťou slovenského politického systému, bude nevyhnutné zaviesť systematické reformy, ktoré zabezpečia jeho realizovateľnosť a dlhodobú životaschopnosť.

Slovenská demokracia sa nachádza na križovatke – môže sa posilniť prostredníctvom inkluzívnejšieho a deliberatívnejšieho prístupu k správe vecí verejných, alebo môže pokračovať v trende erózie demokratických noriem, ktorého dôsledkom môže byť ďalšia fragmentácia spoločnosti a rastúca podpora extrémnych politických síl. Práve zavádzanie deliberatívnych prvkov do politického rozhodovania ponúka príležitosť na revitalizáciu demokracie na Slovensku a vytvorenie priestoru pre racionálnu a argumentačne podloženú diskusiu, ktorá je kľúčová pre dlhodobú stabilitu a rozvoj demokratického usporiadania krajiny.

Literatúra:

- ALGAN, Y.; GURIEV, S.; PAPAIOANNOU, E.; PASSARI, E.: *The European trust crisis and the rise of populism*. In: *Brookings Papers on Economic Activity*. 2/2017, s. 309-400.
- BABOŠ, P.; DOLNÝ, B.: *Vnímanie liberálnej demokracie na Slovensku: latentné profily občanov*. In: *Sociológia*. 53/2021, s. 91-92.
- BUSTIKOVA, L.; GUASTI, P.: *The Illiberal Turn or Swerve in Central Europe?* In: *Politics and Governance*. Vol. 5, No. 4, 2017, s. 166-176. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.17645/pag.v5i4.1156>>.
- CLEMENTS, B.: *Understanding "utilitarian" support for European integration in Scotland and Wales: The role of economic interests, national identity and party support*. In: *Regional and Federal Studies*. 21/2011, s. 1-21.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-22>

- DIJKSTRA, L.; POELMAN, H.; RODRÍGUEZ-POSE, A.: *The geography of EU discontent*. In: *Regional Studies*. 54/2020, s. 737-753.
- DUSTMANN, C.; EICHENGREEN, B.; OTTEN, S.; SAPIR, A.; TABELLINI, G.; ZOEGA, G.: *Europe's trust deficit: causes and remedies*. *Monitoring International Integration*. London: CEPR Press, 2017, s. 93.
- ESSLETZBICHLER, J.; DISSLBACHER, F.; MOSER, M.: *The victims of neoliberal globalisation and the rise of the populist vote: a comparative analysis of three recent electoral decisions*. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 11/2018, s. 73-94.
- FOA, R. S.; MOUNK, Y.: *The Signs of Deconsolidation*. In: *Journal of Democracy*. Vol. 28, No. 1, 2017, s. 5-16. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2017.0000>>.
- FOSTER, C.; FRIEDEN, J.: *Crisis of trust: Socio-economic determinants of Europeans' confidence in government*. In: *European Union Politics*. 18/2017, s. 511-535.
- GABEL, M.: *Public support for European integration: an empirical test of five theories*. In: *Journal of Politics*. 60/1998, s. 333-354.
- GALSTON, W.: *The Enduring Vulnerability of Liberal Democracy*. In: *Journal of Democracy*. Vol. 31, No. 3, 2020, s. 8-24. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2020.0042>>.
- HOOGHE, L.; MARKS, G.: *Does identity or economic rationality drive public opinion on European integration?* In: *Political Science and Politics*. 37/2004, s. 415-420.
- HOOGHE, L.; MARKS, G.: *Calculation, community and cues: Public opinion on European Integration*. In: *European Union Politics*. 6/2005, s. 419-443.
- KRASTEV, I.: *Liberalism Failure to Deliver*. In: *Journal of Democracy*. Vol. 27, No. 1, 2016, s. 35-38. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1353/jod.2016.0001>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-22>

- MCCANN, P.: *Perceptions of regional inequality and the geography of discontent: insights from the UK*. In: *Regional Studies*. 54/2020, s. 256-267.
- MOUNK, Y.: *The People vs. Democracy. Why Our Freedom is in Danger and How to Save It*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.4159/9780674984776>>.
- RODRÍGUEZ-POSE, A.: *The revenge of the places that don't matter (and what to do about it)*. In: *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 11/2018, s. 189-209.
- V-DEM: *Democracy Facing Global Challenges. V-Dem Annual Democracy Report 2019*. [online], [cit. 29/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://oidp.net/en/publication.php?id=1569>>.
- VERHAEGEN, S.; HOOGHE, M.; QUINTELIER, E.: *European identity and support for European integration: a matter of perceived economic benefits?* In: *Kyklos*. 67/2014, s. 295-314.

Ruské prezidentské voľby 2024: súvislosti a kontext

Martin Horemuž

The presidential elections in Russia, which took place in March 2024, were another of many Russian elections that, in terms of content, did not meet the elementary requirements of free, fair and just democratic elections based on open political competition. The fact that the topics of the "election campaign" were not urgent economic and social issues, together with the deep foreign policy isolation, among other things, indicate that the regime of V. Putin, in addition to its long-lost legitimacy, has definitively decided to exchange the future fate of the Russian state and its future for a mask of apparent stability.

Úvod

Prezidentské voľby v Ruskej federácii, ktoré sa uskutočnili v dňoch 15. až 17. marca 2024 nepriťahovali pozornosť medzinárodného spoločenstva tak ako je tomu zvykom pri iných voľbách svojim výsledkom, ktorý bol v prípade ruských volieb dopredu „jasný“ a známy. Záujem o voľby bol spôsobený predovšetkým kontextom, súvislosťami a priebehom udalostí, v rámci ktorých voľby prebiehali alebo, ktoré im predchádzali. V prvom rade je potrebné uviesť, že prezidentské voľby sa prvý krát odohrávali v procese priamej a otvorenej ruskej vojenskej agresii voči Ukrajine. Tá po invázii vo februári 2022 nadobudla nový medzinárodno-politický, bezpečnostný ako aj geopolitický kontext, ktorý výrazným spôsobom vstupuje do ruského vnútropolitického diania a bezprostredne ho ovplyvňuje. Podstata tejto „misie“ spočíva v zachovaní tradičných, konzervatívnych a duchovných hodnôt, ku ktorým sa oficiálne ruský štát hlási a ktoré chráni pri obrane pred západným liberalizmom a jeho „skazenými“ hodnotami. Súčasný nedemokratický, autokratický politický systém v Ruskej federácii, bez existencie autonómnych spoločenských štruktúr je výsledkom pevného a viac ako dve desaťročie systematicky a centralizovane budovaného systému (V. Putina) mocenskej vertikály. Do jej štruktúry boli po roku 2000

postupne inkorporované všetky politické, hospodársko-ekonomické, občianske, kultúrne, vzdelávacie, náboženské a sociálne segmenty ruskej spoločnosti, a to na celej administratívnej úrovni ruského štátu (centrum – republiky – oblasti - kraje).

Historický kontext prezidentských volieb v Rusku

Prezident Ruskej federácie je z hľadiska politického systému dominantným a kľúčovým politickým aktérom a zároveň rozhodujúcim moderátorom politických procesov a politického diania. Kompetenčne silné postavenie ruského prezidenta bolo potvrdené po jesennej ústavnej kríze v referende v decembri 1993. Podľa schválenej ústavy je prezident hlavou štátu a je na čele výkonnej moci. Medzi najvýraznejšiu kompetenciu prezidenta patrí právo vydávať zákony (dekréty), ktoré predstavujú legislatívne normy platné na území celého štátu, ale aj možnosť odvolať premiéra, resp. vyberať premiéra bez ohľadu na výsledky volieb do dolnej komory ruského parlamentu (štátnej dumy).¹ Faktickú moc prezidenta zvyrazňujú práve dekréty, prostredníctvom ktorých môže vládnuť, pričom tieto nie je možné prekonať vetom parlamentu. Pôvodná ústava prešla po roku 2000, ktorý je spájaný s nástupom a takmer štvrtstoročným obdobím vládnutia V. Putinom, viacerými zmenami a súviseli s konštituovaním nedemokratického politického systému do jeho súčasnej podoby. Je potrebné uviesť, že tendencie k ovplyvňovaniu a manipulovaniu volieb boli spájané už s voľbami prezidenta v roku 1996, ktoré boli prvými podľa ústavy prijatej v roku 1993. B. Jeľcin, v tom čase intenzívne podporovaný západnými lídrami a prezentovaný ako „reformátor“ a „demokrat“, umožnil a priamo sa podieľal na niektorých defektoch a deformáciách politického systému nového ruského štátu v podobe nekontrolovaného vzostupu moci

¹ HOREMUŽ, M.: *Politický systém Ruskej federácie 20 rokov po rozpade ZSSR*. In: *Slovenská politologická revue*, No. 4, 2011, s. 296-320.

oligarchov. Okrem iného aj ich obava o stratu rozsiahlych aktív a majetku nadobudnutého v nie veľmi transparentnej privatizácii, ale tiež naliehanie západných krajín v pokračovaní vnútorných hospodárskych reforiem, ktorých garantom bol práve B. Jeľcin, „motivovali“ skupinu vplyvných oligarchov pohybujúcich sa v bezprostrednom okolí B. Jeľcina, aby investovali obrovské finančné prostriedky do politického marketingu a skupovania médií a vytváraní tzv. mediálnych impérií (TV6, RTV a ORT V. Gusinského a B. Berezovského). Cieľom tohto kroku bolo zabezpečiť (znovu)zvolenie „demokratického“ a v tom čase nie veľmi populárneho B. Jeľcina (okrem iného v dôsledku nevyplácania dôchodkov, ale tiež neúspechu a fiaska v rámci prvej čečenskej vojny v rokoch 1994-1996). Masívna mediálna kampaň, do ktorej sa práve z dôvodu možnej reprivatizácie vložili vplyvní oligarchovia z okolia prezidentskej administrácie B. Jeľcina, priniesla nečakaný zvrat vo volebných prieskumoch, popularite a následne aj vo výsledku volieb. Podľa I. Zasurského vďaka kontrole mediálneho trhu a využitiu najnovších informačných technológií voličské preferencie B. Jeľcina vzrástli zo 4% na 40%. Od volieb v roku 1996 sa aj preto v súvislosti s režimom B. Jeľcina zaužíval termín „teledemokratúra“.²

Putinova vertikála moci: predpoklad „úspechu“ v prezidentských voľbách

Nástup V. Putina na prelome rokov 1999/2000 predstavoval zásadný zlom v politickom vývoji ako aj v smerovaní ruského politického systému, a tým aj celého štátu a jeho jednotlivých segmentov. V. Putin ešte vo funkcii predsedu vlády (1999), ktorú na krátko zastával, a ktorá predchádzala jeho prvému funkčnému obdobiu prezidenta, sa profiloval a svoje „image“ budoval ako mladý,

² DULEBA, A.; HIRMAN, K.: *Rusko na konci Jeľcinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*. Bratislava: IVO, 1999, s. 110.

rozhodný a „akčný“ politik. Tým na rozdiel od starnúceho a často zdravotne indisponovaného B. Jeľcina priniesol nepochybné oživenie do dynamiky politických procesov a vnútropolitickými a ekonomicko-sociálnymi krízami zmietanej spoločnosti. Využívajúc systematicky a cieľavedome uplatňované „know how“ politického marketingu založenom na ovládaní a kontrole rozsiahleho mediálneho spravodajstva a metód uplatňovaných v prostredí tajných služieb sa mu postupne podarilo sformovať pozitívny mediálny a politický obraz, ktorý bol v tom čase nekriticky hodnotený dokonca aj vo vyspelých demokratických štátoch.³ Na druhej strane, to čo V. Putinovi nepochybne prospelo, bola skutočnosť, že z minulého pôsobenia nebol spojený so žiadnymi kauzami a škandálmi tzv. „rodiny“ (blízky okruh okolo B. Jeľcina) a korupciou kremľskej administratívy. Ako technolog (a technokrat) moci dokázal úspešne skĺbiť svoje schopnosti, ale aj kontakty získané prácou v tajných službách, a zároveň v správnu chvíľu sa prezentovať ako „liberál“ alebo „reformátor“ s odkazom na obdobie (1991-1994), keď pôsobil po boku liberálneho a populárneho starostu Petrohradu A. Sobčaka.

To, čo je pre režim a mocenskú politiku V. Putina charakteristické, je budovanie sebe vlastného politického modelu často označovaného ako „vertikála moci“. Ešte v pozícii predsedu vlády si V. Putin uvedomoval, že ak chce byť „nezávislým“ a disponovať nielen formálnou, ale najmä neformálnou politickou mocou, musí v prvom rade vytvoriť silnú, sebe názorovo blízku a predovšetkým lojálnu skupinu ľudí, a to tak v oblasti biznisu a ekonomického systému (osobitne energetického a surovinového priemyslu, ale tiež vojensko-priemyselného komplexu), ako aj v silových štruktúrach (armáda, polícia, tajné služby). Vo vnútro politickej rovine si ako ponaučenie V. Putin zobral skúsenosti s riadením a uplatňovaním moci počas

³ JACK, A.: *Inside Putin's Russia. Can there be reform without democracy?* New York: Oxford University Press, 2004.

prezidentského obdobia B. Jeľcina. Ten bol poznačený absenciou tzv. „prokremlskej“ strany (pozn. aj keď za takú stranu v tom čase bolo možné považovať politický subjekt „Náš dom Rusko“ na čele ktorého bol Kremlu blízky a lojálny V. Černomyrdin). Absencia silnej „provládnej“ strany v rámci ruského parlamentu – štátnej dумы (dolnej komory) predstavovala veľkú slabinu mocenskej štruktúry. Aj keď ústava z roku 1993 podstatným spôsobom degradovala význam politických strán a stranického spektra, pričom v kontexte prezidentského politického systému kľúčové mocenské rozhodovanie je koncentrované do rúk prezidenta, predsa len je potrebné mať na pamäti, že určité politické rozhodnutia nevyhnutne vyžadujú súhlas alebo kooperáciu parlamentu.⁴

Vo vnútro politickej oblasti sa V. Putin systematicky koncentroval na upevnenie a konsolidáciu moci prostredníctvom viacerých administratívnych, personálnych ako aj legislatívnych opatrení. V dôsledku útokov z 11.9.2001 dochádza k zblíženiu z USA vo vojne proti terorizmu, čo Moskve umožňuje a dáva „voľné ruky“, aby sa definitívne vypořádala s čečenskou otázkou. Vojnu proti terorizmu využil ako zámienku smerujúcu k ďalšiemu posilneniu a centralizácii moci, zúženiu priestoru pre politickú konkurenciu ako i oslabeniu inštitútov reprezentatívnej demokracie. Zrušením priamej voľby predstaviteľov regiónov – subjektov federácie, spolu s prijatou právnou úpravou uzákonil voľbu predstaviteľov subjektov federácie prostredníctvom parlamentov jednotlivých subjektov federácie, a to tak že do funkcie ich navrhuje on sám. Ešte väčší význam a dopad pre politický, resp. stranický systém a jeho budúce fungovanie malo zrušenie zmiešaného volebného systému do Štátnej dумы RF spolu

⁴ İSMAYIL, T.; NECEFOGLU, A.: *The Evolution of Presidential System in Russian Federation: From Semi-Presidentialism to Super Presidentialism*. In: *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42/2022, s. 822-823.

so zvýšením volebného prahu na 7%. Vytvorením stálej, tzv. prokremeľskej strany moci „Jednotné Rusko“, ktorú v roku 2003 pretvoril z vlastnej strany „Jednota“, a do ktorej zároveň integroval ďalšie politické subjekty, si zabezpečil kontrolu nad dolnou komorou parlamentu. Ostatným politickým stranám (nacionalisti, komunisti, liberáli), ktorým je povolené kandidovať, putinov mocenský model pripisuje úlohu zdanlivej opozície. Občiansku spoločnosť, ktorá v demokratických politických systémoch predstavujú spontánne zakladané nezávislé organizácie, spolky, združenia a inštitúcie “zdola”, nahradil “treťou” komorou parlamentu, tzv. Občianskou komorou, ktorá vzniká v roku 2004 zákonom “zhora”, a ktorú tvoria predovšetkým umelci, športovci a kultúrna obec, lojálna k vládnuceму establišmentu a moci. Pravoslávne náboženstvo, ktoré reprezentuje jej najvyšší predstaviteľ patriarcha Kirill (od roku 2009) pristúpilo na “kolaboráciu” s režimom, pričom otvorene podporuje V. Putina, ale aj vojnu na Ukrajine. Za účelom názorového formovania osobnosti už od útleho veku režim ideologicky pracuje aj s mládežou, ktorí sú organizovaní v mládežníckom hnutí “Naši”. Podstata a cieľ tohto masového združovania je založená na výchove k “vlastenectvu”, glorifikovania ruských dejín ako aj k úcte k “tradičným ruským hodnotám”, ktoré stoja v protiklade k hodnotám západným (liberalizmus, individualizmus).

V ruskom politickom systéme po turbulentnom období 90. rokov, kedy sa pre spoločnosť a existenciu postkomunistického a postsovietskeho Ruska neúspešne hľadala štátna idea, dochádza k nastoleniu tzv. suverénnej demokracie. Za jeho autora sa považuje ideológ Kremľa V. Surkov, ktorý uvedeným termínom pomenoval putinov politický režim (tzv. vertikálu moci). Podstata suverénnej demokracie je postavená na zdôvodnení špecifik a osobitosti ruskej demokracie vychádzajúcej z historického vývoja, v ktorom Rusko predstavuje osobitný a jedinečný civilizačný priestor a svet („Russkij

mir“), a ktorý nie je kompatibilný so svetom a hodnotami západnej (liberálnej) demokracie.⁵

Vybrané aspekty ruských prezidentských volieb 2012-2024

Pokiaľ sa politický vývoj do roku 2012 vyznačoval určitým obmedzeným pluralizmom a relatívnymi zvyškami autonómnosti politických a občianskych štruktúr, spolu s toleranciou opozičnej politickej aktivity, po voľbách prezidenta v roku 2012 nastávajú v ruskom politickom systéme ďalšie významné zmeny. Tomu však predchádzalo obdobie rokov 2008-2012, kedy dochádza k formálnej mocenskej rošáde – výmene postov medzi „dvojkou“ D. Medvedevom, ktorý sa z dôvodu nemožnosti V. Putina tretíkrát podľa platnej ústavy kandidovať za prezidenta sám stáva prezidentom, pričom za premiéra navrhuje V. Putina. Tým je zachovaná zdanlivá legalita, hoci v skutočnosti všetka neformálna politická moc zostáva spojená priamo s V. Putinom. Pritvrdzovanie a represie voči opozičným skupinám, ako aj nezávislým občianskym organizáciám odštartuje dovtedy najväčšia séria demonštrácií, ktoré sa uskutočnili po zmanipulovaných voľbách do štátnej dumy (2011). Kremeľ rozsah ako aj intenzita protestov evidentne zaskočí. Naviac, protesty sformujú novú opozičnú osobnosť A. Navaľného, ktorý sa na dlhšie obdobie, fakticky až do svojej smrti tesne pred prezidentskými voľbami v roku 2024, stáva otvoreným a ostrým kritikom V. Putina a jeho politického režimu. Kremeľ reaguje štandardným a osvedčeným spôsobom: zvyšujúcou represiou a násilím, ktorá postihuje od médií, občiansku spoločnosť a jej aktivistov, až po kohokoľvek kto sa zúčastní alebo podporuje protivládne demonštrácie, ktoré sú takmer pravidelne zakazované, resp. nepovolené. Aby sa zamedzilo možnosti fungovania (osobitne financovania) občianskych organizácií, je v roku 2012 prijatý

⁵ SOLIK, M.; GRAF, J.; VELKÝ, D.: *Proces „Democratic backsliding“ (Demokratického úpadku) v Ruskej federácii v období 2012-2021*. In: *Politické Vedy*, Vol. 27, No. 1, 2024, s. 22.

zákon, ktoré všetky nevládne organizácie poberajúce finančnú pomoc zo zahraničia označuje za „zahraničných agentov“, pričom im ukladá množstvo administratívnych povinností pod hrozbou vysokých pokút vrátane zákazu činnosti. Neobjasnené vraždy politických kritikov a oponentov, žurnalistov a ľudsko-právnych aktivistov, charakteristické už v období rokov 2000-2010 (Politkovska, Litvinenko, Estemirovová), zostávajú naďalej súčasťou putinovho politického režimu.⁶ Medzinárodným spoločenstvom osobitne otriasla vražda opozičného politika B. Nemcova (2015), ale aj pokus o vraždu bývalého ruského (dvojitého) agenta S. Skripala a jeho dcéry v marci 2018. Vražda Čečenca gruzínskeho pôvodu Z. Changošviliho v Berlíne v auguste 2019 síce nevzbudila takú pozornosť, ale opätovne poukázala na likvidácie nepohodlných ľudí, priamo spojené s prostredím ruských tajných služieb. V rozsudku, ktorý vyniesol súd v Berlíne nad vykonávateľom vraždy v decembri 2021, označil vraždu za politický motivovanú, vykonanú na objednávku štátu.⁷

V roku 2020 sú V. Putinom iniciované a následne vo všeľudovom hlasovaní schválené zmeny ústavy. Tie okrem iného anulovali všetky dovtedajšie funkčné obdobia, v ktorých V. Putin vykonával funkciu prezidenta. V zmysle uvedenej zmeny môže V. Putin fakticky zostať pri moci až do roku 2036. Súčasťou ústavných zmien sa stali aj zmeny v hornej komore parlamentu – Rade federácie, v ktorej môže prezident menovať až 30 senátorov, sedem z nich doživotne. V zmysle novej legislatívy získavajú bývalí prezidenti doživotnú imunitu a po odchode

⁶ McFAUL, M.: *Russia's Road to Autocracy*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 32, Issue 4, 2021, s. 11-26.

⁷ HOREMUŽ, M.: *Politický vývoj Ruskej federácie po roku 1991. Vybrané témy vo vzájomných súvislostiach*. [online], [cit. 29/12/2024]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/profile/Martin-Horemuz/publication/357636119_Politicky_vyvoj_Ruskej_federacie_po_roku_1991_Vybrane_temy_vo_vzajomnych_suvislostiach/links/61d75b99b6b5667157cf280c/Politicky-vyvoj-Ruskej-federacie-po-roku-1991-Vybrane-temy-vo-vzajomnych-suvislostiach.pdf>.

z funkcie priznáva bývalým prezidentom právo stať sa doživotným senátorom v Rade federácie.⁸ To sa retroaktívne vzťahuje aj na D. Medvedeva, ktorý bol prezidentom v rokoch 2008-2012. Ústavná „reforma“ tiež oslabuje postavenie súdnej moci, osobitne ústavného súdu a Najvyššieho súdu. Medzi ďalšie znepokojujúce ústavné zmeny patrí nadradenosť ruského práva nad medzinárodnými dohodami, ktoré Rusko ratifikovalo a nad rozhodnutiami medzinárodných súdov (napr. Európskeho súdu pre ľudské práva v Štrasburgu). Navyiac, Rusko kvôli vojenskej agresii voči Ukrajine a systematickému porušovaniu Európskeho dohovoru o ľudských právach bolo vylúčené z Rady Európy (2022). Tá okrem iného reagovala na ústavné zmeny tým, že označila Rusko a jeho politický systém za diktatúru.⁹

V roku 2020 sa hlasovanie v prezidentských voľbách predĺžilo z jedného dňa až na tri. Dlhšie obdobie rozširuje možnosti falšovania a upravovania hlasovacích lístkov ako aj iné nezrovnalosti, akými je falšovanie zoznamov voličov a účasť. Elektronické hlasovanie je v Rusku možné od roku 2019. V prezidentských voľbách v roku 2024 sa uskutočnilo v 29 regiónoch predstavujúcich 43% voličov. Takto nastavený volebný proces robí prezidentské voľby ešte menej transparentným. Do celkového kontextu volieb v roku 2024 treba započítať aj zmenu zákona o prezidentských voľbách, ktorý volebný proces upravil tak, že administratívne a právne skomplikoval možnosti uchádzania sa o post prezidenta. Medzi zásadné zmeny v tomto smere patrí požiadavka na prezidentskú spôsobilosť, resp. zákaz kandidovania tým osobám, ktoré za posledných 25 rokov žili mimo

⁸ *Konstitucija Rossijskoj federacii*. 2020. [online], [cit. 21/01/2025]. Dostupné na internete: <<http://www.constitution.ru/>>.

⁹ *PACE urges the international community no longer to recognise Putin's legitimacy as president beyond 2024*. [online], [cit. 11/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/pace-urges-the-international-community-no-longer-to-recognise-putin-s-legitimacy-as-president-beyond-2024>>.

Ruska alebo ktorí mali v minulosti občianstvo iného štátu.¹⁰ Na druhej strane nová volebná legislatíva umožnila realizovať voľby aj na území pod stanným právom, t.j. fakticky na okupovaných územiach Ukrajiny. Ku prezidentskej kandidatúre existujú viaceré spôsoby, ktoré sú však sprevádzané komplikovanými podmienkami a požiadavkami. Napr. kandidát za politickú stranu, ktorá nie je zastúpená v Štátnej dume, musí predložiť Ústrednej volebnej komisii 100 000 podpisov, z ktorých môže najviac 2 500 pochádzať z jedného regiónu. Ešte náročnejšie prekážky sa týkajú nezávislých kandidátov, od ktorých sa vyžaduje, aby vytvorili iniciatívnu skupinu piatich stoviek verejných činiteľov, pripravených podporiť ich kandidatúru. Zároveň musia predložiť až 300 000 podpisov, z ktorých môže najviac 7 500 pripadať na jeden región.¹¹ Aj preto predstavujú „formálne chyby“ a „závažné nedostatky“ na podpisových listinách najčastejší dôvod pre vylúčených kandidátov zo strany Ústrednej volebnej komisie, ktorá takýmto spôsobom a na pokyn Kremľa „filtruje“ kandidátov tak, aby sa volieb nezúčastnili kandidáti akokoľvek spojený s opozičnými silami.

Voľby v marci 2024 poznačila tiež smrť A. Navaľného, ktorý zomrel vo februári 2024 vo väzení za nie celkom vyjasnených okolností. Ešte predtým v auguste 2020 s ťažkosťami prežil pokus o otravu. Kremľ dlhodobo považoval A. Navaľného za najväčšiu politickú hrozbu, a to nielen s poukázaním na jeho popularitu doma a v zahraničí, ale predovšetkým z dôvodu neúprosneho odhaľovania korupcie ľudí v bezprostrednom okolí, resp. priamo spojeného s V. Putinom. A. Navaľnyj stal za najrozsiahlejšími politickými protestami po voľbách do dolnej komory ruského parlamentu (2011), aké sa

¹⁰ HUTCHESON, D. S.; McALLISTER, I.: *Consolidating the Putin Regime: The 2020 Referendum on Russia's Constitutional Amendments*. In: *Russian Politics*, Vol. 6, 2021, 375 s.

¹¹ *Putin's "Re-election" An Undemocratic, Authoritarian Plebiscite*. [online], [cit. 19/01/2025]. Dostupné na internete: <https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2024C09_PutinsRe-election.pdf>.

za vlády prezidenta V. Putina odohrali. Politické ambície A. Navaľného siahajú do roku 2012, odkedy sa viackrát pokúšal zaregistrovať vlastný politický subjekt, čo sa mu vzhľadom na neustále obštrukcie správnych orgánov, volebnej komisie ako i súdov ani raz nepodarilo. V roku 2013 sa pokúšal kandidovať za starostu Moskvy, pričom výsledky volieb neuznal. Rovnako tak mu bolo zabránené kandidovať v prezidentských voľbách v roku 2018, keďže rok predtým bol v účelovom súdnom procese (kauza Kirovles) odsúdený. Tesne pred svojou smrťou vo februári 2024 A. Navaľnyj odporučil hlasovať za ktoréhokoľvek kandidáta okrem V. Putina. Jeho pohreb tesne pred prezidentskými voľbami (1.3.2024) bol masovou politickou demonštráciou na ktorej sa okrem iného skandovali heslá „Rusko bez Putina“ a „Nie vojne“.¹²

Média počas prezidentskej kampane predstavovali silný nástroj kremeľskej propagandy. Ostatne, mediálna oblasť je už dlhú dobu pod úplnou štátnou kontrolou, zvyšky nezávislej žurnalistiky boli zlikvidované, poprípade sú marginalizované a vytesnené na perifériu z hľadiska dosahu spektra pôsobenia. To, že voľby sú len fikciou na potvrdenie existujúceho politického kurzu napovedala aj samotná volebná debata a témy okolo ktorých volebná kampaň prebiehali. Režim V. Putina využil anexiu Krymu v roku 2014, ale najmä „špeciálnu vojenskú operáciu“ na Ukrajine na ďalšiu nacionalizáciu nálad v ruskej spoločnosti, a jej mobilizáciu voči vonkajšiemu „nepriateľovi“. Súčasťou naratívu sa stalo systematické útočenie na západ a jeho hodnoty, ako aj poukazovanie na dlhodobý cieľ západu, ktorý chce Rusko oslabiť a zničiť. S obsahom politického programu V. Putina, ak ho za taký možno nazvať, sa mohli voliči

¹² *Putin extends one-man rule in Russia after stage-managed election devoid of credible opposition.* In: *CNN World*. March 18, 2024. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://edition.cnn.com/2024/03/17/europe/putin-wins-russia-presidential-election-intl/index.html>>.

oboznámiť na každoročnej tlačovej konferencii v decembri 2023, ale predovšetkým počas rozhovoru s bývalým moderátorom americkej televízie Fox News Tuckerom Carlsonom vo februári 2024. V tomto rozhovore V. Putin kládol veľkú váhu na ruské vlastenectvo a „obranný boj“ Ruska proti kolektívnemu Západu – ako základný naratívny rámec „špeciálnej vojenskej operácie“ na Ukrajine. Rovnako tak zdôrazňoval neúčinnosť medzinárodných sankcií na ruskú ekonomiku, ako aj odolnosť ruského hospodárstva, ktorému bolo predpovedané zrušenie.

Z hľadiska protikandidátov, ktorým bolo povolené kandidovať proti víťazovi volieb V. Putinovi (87,28% hlasov pri oficiálnej volebnej účasti 87,05%) kandidujúceho tak ako v minulosti ako nezávislý kandidát, stojí za zmienku Ústrednou volebnou komisiou zamietnutá registrácia viacerých kandidátov. Z volieb bola vylúčená novinárka a komunálna politička z mesta Ržev Jekaterina Duntsová, ktorá vyzývala k demokracii, väčšej tolerancii k LGBT komunitám, ale aj otvorene prejavovala protivojnové postoje. Rovnaký osud postihol Borisa Nadeždina kritizujúceho špeciálnu vojenskú operáciu. Za zmienku stojí, že B. Nadeždin pôsobí v politike už od 90. rokov, opozíciou je však vnímaný ako inštrument V. Putina a jeho mocenskej vertikály, a to aj s poukázaním na skutočnosť, že bol častým hosťom v propagandistických diskusných reláciách v štátom kontrolovaných médiách.¹³ Kremeľ uvedených kandidátov vyhodnotil ako rizikových nielen z dôvodu otvárania kritických spoločenských a politických tém, ale predovšetkým z hľadiska budúcej popularity, ktoré by im prezidentské voľby priniesli a tým by mohli vytvoriť zárodok pre možné opozičné zoskupenie. Aby bola zachovaná zdanlivá

¹³ ZAVADSKAYA, M.: *Russia's Presidential Election Signalling Repression and Demobilizing Opposition*. In: *Finnish Institute of International Affairs*. [online], [cit. 10/01/2025]. Dostupné na internete: <https://fiia.fi/wp-content/uploads/2024/05/bp388_margarita_russias-presidential-election.pdf>.

súťaživosť volieb tak oficiálnymi protikandidátmi V. Putina sa stali politicky aj osobnostne nevýrazní predstavitelia Kremľom tolerovaných politických zoskupení. Nikolaj Charitonov z komunistickej strany Ruskej federácie (4,31%), Vladislav Davankov zo strany „Nový ľud“ a Leonid Sluckij z liberálno-demokratickej strany Ruska (3,20%). Spoločným znakom Putinových volebných protikandidátov bolo, že žiadnym spôsobom nekritizovali V. Putina, ani jeho vnútornú alebo zahraničnú politiku vrátane vojny na Ukrajine, pričom sa (pozn. s výnimkou L. Sluckeho, ktorého strana je rovnako extrémistická a šovinistická ako v čase V. Žirinovského) zamerali len na parciálne otázky spojené so zlepšením sociálnej alebo hospodárskej politiky.¹⁴

Nedemokratický charakter a priebeh volieb dokumentuje aj skutočnosť, že ich monitorovanie nebolo umožnené nezávislým pozorovateľom zo zahraničia, resp. medzinárodných inštitúcií (napr. OBSE). Tento stav pretrváva v Rusku už od roku 2018, kedy boli naposledy voľby zo strany OBSE monitorované, a to aj napriek viacerým administratívnym prekážkam a obštrukciám. Počas volieb do štátnej dумы (2021) ruská vláda obmedzila počet členov monitorovacej misie OBSE na takú úroveň a počet, že akékoľvek monitorovanie a priebeh volieb stratili svoj význam a účelnosť. Z uvedeného dôvodu sa OBSE rozhodla misiu zrušiť. Aby bola zachovaná zdanlivá legitímnosť volieb ako aj dôkaz, že sú voľby slobodné, férové a spravodlivé, tak za uvedeným účelom sú prizývaní zahraniční pozorovatelia. Jedná sa predovšetkým o rôznych politických predstaviteľov ľavicových alebo pravicových populistických až extrémistických strán, osobitne z členských štátov EÚ (napr. z Alternatívy pre Nemecko a Nemeckej ľavicovej strany).

¹⁴ *Putin's Grand Plan for Russia's 2024 Elections*. In: *Royal United Services Institute*, March 18, 2024. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/putins-grand-plan-russias-2024-elections>>.

Pozorovateľov pravidelne vysíela aj Spoločenstvo nezávislých štátov, ktoré je formálne aj prakticky pod ruskou kontrolou.¹⁵

Reakcie demokratického medzinárodného spoločenstva na voľby boli v prevažnej miere kritické až odsudzujúce. Osobitne ostrý postoj vyjadrila EÚ, resp. jej jednotlivé členské štáty. Najostrejšie výhrady smerovali samozrejme k tomu, že prezidentské voľby sa uskutočnili na okupovaných územiach Ukrajiny v čase otvorenej vojenskej agresie Ruska voči suverénnemu štátu, ale aj k tomu, že boli nelegitímne a nespĺňali demokratické kritéria pre slobodné a spravodlivé voľby, pričom boli sprevádzané intenzívnou mierou represí voči opozícií, občianskym organizáciám a zvyšku nezávislých médií. Z uvedeného dôvodu Európsky parlament vyzval, aby nepoľavoval v úsilí a pokračoval v aktívnej podpore nezávislých ruských organizácií občianskej spoločnosti, nezávislých médií a obhajcov ľudských práv. Z politických lídrov štátov EÚ zablahoževal V. Putinovi k víťazstvu vo voľbách jedine maďarský premiér V. Orbán, nad čím poslanci Európskeho parlamentu vyjadrili poľutovanie.¹⁶

Záver

Prezidentské voľby v Rusku v marci 2024 predstavovali ďalšie z radu ruských volieb, ktoré nemožno zaradiť k voľbám spĺňajúcim základné demokratické štandardy a medzinárodné volebné normy, rešpektujúce princípy slobody a spravodlivosti. Špecifickým rysom posledných prezidentských volieb bola skutočnosť, že sa odohrávali v čase vojny na Ukrajine. To okrem iných umožnilo režimu V. Putina

¹⁵ *Russia presidential election 2024: Dates, candidates and how it works*. In: REUTERS, March 14, 2024. [online], [cit. 28/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.reuters.com/world/europe/russias-presidential-election-who-what-when-2024-03-11/>>.

¹⁶ *PACE urges the international community no longer to recognise Putin's legitimacy as president beyond 2024*. [online], [cit. 11/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/pace-urges-the-international-community-no-longer-to-recognise-putin-s-legitimacy-as-president-beyond-2024>>.

započať novú vlnu represálií voči zvyškom už aj tak zdecimovanej opozície a občianskym skupinám. Svojim konfrontačným naratívom a radikalizáciou založenou na antiliberalizme, šovinizme, veľkoruskom imperializme a nacionalizme spolu s neustále vytváraným propagandistickým obrazom vonkajšieho nepriateľa v podobe „Západu“ mu vo „volebnej kampani“ opätovne umožňovalo mobilizovať ruskú spoločnosť.

Aktuálna podoba ruského politického systému, osobitne po priamej vojenskej agresii Moskvy voči Ukrajine vo februári 2022, totiž nadobudla otvorené rysy diktatúry. Príznačnými rysmi tejto diktatúry sa stal vysoký stupeň kontroly jednotlivých segmentov ruskej spoločnosti, úplné oslabenie až likvidácia základných demokratických inštitútov akými sú nezávislé médiá s prístupom k alternatívnymi informáciami, občianska spoločnosť zahŕňajúcu širokú škálu združení, organizácií a spolkov, otvorený a nediskriminačný volebný systém, nezávislé súdnictvo, sloboda a právo zhromažďovania. Tento stav je výsledkom systematického a rokmi budovaného mocenského mechanizmu (vertikála moci) koncentrovaného v osobe V. Putina a jemu lojálnej skupiny, ktorý je v Rusku pri moci nepretržite štvrté storočie, t.j. fakticky od roku 2000. Signifikantným pre tzv. vertikálu moci sa od počiatku stalo cieľavedomé zužovanie priestoru pre politickú konkurenciu a vytváranie nesúťaživého politického modelu s neexistujúcou reálnou politickou opozíciou, v ktorom síce voľby navonok prebiehajú avšak majú len zdanlivú a formálnu podobu volebnej súťaže.

Literatúra:

- HUTCHESON, D. S.; McALLISTER, I.: *Consolidating the Putin Regime: The 2020 Referendum on Russia's Constitutional Amendments*. In: *Russian Politics*, Vol. 6, 2021, s. 355-376.
- İSMAYIL, T.; NECEFOGLU, A.: *The Evolution of Presidential System in Russian Federation: From Semi-Presidentialism to Super Presidentialism*. In: *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42/2022, s. 817-859.
- DULEBA, A.; HIRMAN, K.: *Rusko na konci Jelcinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska*. Bratislava: IVO, 1999, 321 s.
- JACK, A.: *Inside Putin's Russia. Can there be reform without democracy?* New York: Oxford University Press, 2004, 384 s.
- HOREMUŽ, M.: *Politický systém Ruskej federácie 20 rokov po rozpade ZSSR*. In: *Slovenská politologická revue*, Vol. 4, 2011, s. 296-320.
- HOREMUŽ, M.: *Politický vývoj Ruskej federácie po roku 1991. Vybrané témy vo vzájomných súvislostiach*. [online], [cit. 29/12/2024]. Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/profile/Martin-Horemuz/publication/357636119_Politicky_vyvoj_Ruskej_federacie_po_roku_1991_Vybrane_temy_vo_vzajomnych_suvislostiach/links/61d75b99b6b5667157cf280c/Politicky-vyvoj-Ruskej-federacie-po-roku-1991-Vybrane-temy-vo-vzajomnych-suvislostiach.pdf>.
- Konstitucija Rossijskoj Federacii*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <<http://www.constitution.ru/>>.
- McFAUL, M.: *Russia's Road to Autocracy*. In: *Journal of Democracy*, Vol. 32, Issue 4, 2021, s. 11-26.
- PACE urges the international community no longer to recognise Putin's legitimacy as president beyond 2024*. [online], [cit. 11/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.coe.int/en/web/kyiv/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-23>

/pace-urges-the-international-community-no-longer-to-recognise-putin-s-legitimacy-as-president-beyond-2024>.

Putin extends one-man rule in Russia after stage-managed election devoid of credible opposition. In: *CNN World*, March 18, 2024. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://edition.cnn.com/2024/03/17/europe/putin-wins-russia-presidential-election-intl/index.html>>.

Putin's Grand Plan for Russia's 2024 Elections. In: *Royal United Services Institute*, March 18, 2024. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/putins-grand-plan-russias-2024-elections>>.

Putin's "Re-election" An Undemocratic, Authoritarian Plebiscite. In: *Stiftung Wissenschaft und Politik. German Institute for International and Security Affairs*, March 2024. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2024C09_PutinsRe-election.pdf>

Russia presidential election 2024: Dates, candidates and how it works. In: *REUTERS*, March 14, 2024. [online], [cit. 28/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.reuters.com/world/europe/russias-presidential-election-who-what-when-2024-03-11/>>.

SOLIK, M.; GRAF, J.; VELKÝ, D.: *Proces „Democratic backsliding“ (Demokratického úpadku) v Ruské federaci v období 2012-2021.* In: *Politické Vedy*, Vol. 27, No. 1, 2024, s. 8-42.

ZAVADSKAYA, M.: *Russia's Presidential Election Signalling Repression and Demobilizing Opposition.* In: *Finnish Institute of International Affairs*. [cit. 10/01/2025]. Dostupné na internete:

<https://fiia.fi/wp-content/uploads/2024/05/bp388_margarita_russias-presidential-election.pdf>.

**Pohľad cez hranicu: Analýza spravodajstva
o parlamentných voľbách na Slovensku v roku 2023
poprednými ukrajinskými online médiami**

Yevhenii Vasheka

The proposed paper examines how the three most-read Ukrainian media outlets – “Ukrainska Pravda,” “Obozrevatel,” and “Cenzor.Net” – covered the parliamentary elections in Slovakia in 2023. The analysis spans the period one month before and one month after the elections, focusing on categorizing articles by sentiment into “positive,” “negative,” and “neutral.” The study uncovers specific perceptions of political processes from the perspective of a neighboring country, specifically within the Ukrainian media space, and provides insight into how media shape perceptions of political events.

Úvod

Parlamentné voľby na Slovensku, ktoré sa konali 30. septembra 2023, sa stali predmetom veľkej pozornosti, nielen medzi slovenskými médiami, ale aj medzi najbližšími susedmi Slovenska, kde bola táto téma široko diskutovaná. Vzhľadom na geografickú blízkosť a intenzívne bilaterálne vzťahy medzi krajinami v regióne priťahujú udalosti na slovenskej politickej scéne značnú pozornosť zo strany susedných štátov, veď voľby sú významnou udalosťou, ktorá odráža regionálne trendy a môže mať ďalekosiahle dôsledky pre politiku.

V tomto kontexte sa aj ukrajinské médiá aktívne venovali voľbám na Slovensku, analyzovali ich priebeh a výsledky, pričom reflektovali možné dôsledky týchto volieb nielen na ukrajinsko-slovenské vzťahy, ale aj na širší región. Tento materiál sa zameriava predovšetkým na analýzu toho, ako najčítanejšie ukrajinské médiá reflektovali a v akom svetle prezentovali slovenské parlamentné voľby v roku 2023. Cieľom tejto práce je nielen priniesť štatistiku o informovanosti o týchto udalostiach, ale aj snaha zachytiť spôsob, akým boli tieto udalosti prezentované a akým spôsobom médiá v susednej krajine

formovali agendu. Práca sa zameriava na skúmanie tých tém, ktoré sa stali kľúčovými a dominovali vo vnímaní ukrajinských médií počas volieb, a čo je tiež dôležité, aké naratívy je možné identifikovať v súvislosti s voľbami v roku 2023.

Pred samotným začiatkom analýzy bolo dôležité jasne definovať niekoľko zásadných aspektov. V prvom rade bolo potrebné určiť objekty skúmania, na čo práca používa štatistickú databázu SimilarWeb. Tá nám poskytla údaje a štatistiky o návštevnosti ukrajinských mediálnych zdrojov, z ktorých pre analýzu boli vybrané najnavštevovanejšie.¹ Ďalším kľúčovým krokom bolo poskytnúť kontext o vybraných médiách, preto bol výber doplnený o kvalitatívnu analýzu z výskumu Inštitútu masovej informácie Ukrajiny (IMI). Tento výskum sa zameriaval na úroveň dodržiavania žurnalistických štandardov, etiky a na neprítomnosť manipulácií či skrytej reklamy v spravodajstve týchto médií.²

A napokon, tretím nevyhnutným krokom, bez ktorého by táto práca nebola realizovateľná, bolo vytvorenie metodológie analýzy. Táto metodológia umožnila nielen zhodnotiť rozsah pokrytia slovenských volieb ukrajinskými mediálnymi zdrojmi, ale aj identifikovať prevládajúce naratívy a nálady v analyzovaných článkoch. Preto bolo rozhodnuté vykonať komplexnú obsahovú analýzu a rozdeliť články do troch kategórií: pozitívne, negatívne a neutrálne. Každá kategória sa zameriavala na charakteristiky, ktoré určujú tón a prístup k danej udalosti. Tento prístup nám umožnil identifikovať dominantné trendy

¹ SIMILARWEB: *Ukrajina media analysis*. In: SIMILARWEB, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <https://pro.similarweb.com/#/digitalsuite/websiteanalysis/overview/website-performance/*/999/1m?webSource=Total&key=ukr.media>.

² IMI: *Whitelist: 11 médií, ktoré sa stali najlepšími*. In: IMI, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-24>

Tu v spravodajstve o voľbách a vytvoriť ucelený obraz o tom, ako toto politické dianie prezentovali ukrajinské médiá.

Výber a charakteristika objektov výskumu

Pre uskutočnenie komplexnej analýzy mediálneho pokrytia parlamentných volieb na Slovensku v roku 2023 zo strany ukrajinských médií boli do štúdie zaradené najnavštevovanejšie ukrajinské internetové portály. Výber týchto médií prebehol na základe kvantitatívnych ukazovateľov, ako sú návštevnosť a dosah, ktoré boli získané z analytickej platformy SimilarWeb za obdobie február 2024, keďže to boli najrelevantnejšie a najbližšie údaje k volebnému obdobiu na Slovensku, aké sa podarilo získať. Tento prístup k výberu skúmaných subjektov zaručuje, že zvolené portály budú reprezentovať najvplyvnejšie a najsledovanejšie spravodajské zdroje na Ukrajine, čo zvyšuje relevantnosť a reprezentatívnosť vzorky pre túto štúdiu. Podľa údajov z platformy SimilarWeb boli tromi najnavštevovanejšími spravodajskými webmi na Ukrajine „Ukrajinská pravda“ (pravda.com.ua) s 64,64 milióna návštev mesačne, „Obozrevatel“ (obozrevatel.com) s 49,47 milióna návštev a „Cenzor.Net“³ so 40,17 milióna návštev. Tieto tri portály spoločne pokrývajú viac ako 154 miliónov návštev mesačne, čo poukazuje na ich zásadný vplyv na formovanie verejnej mienky v ukrajinskom mediálnom priestore.⁴

Zároveň je potrebné zdôrazniť, že „Ukrajinská pravda“ výrazne vedie v počte mesačných návštev. S takmer o 30 % vyššou návštevnosťou v porovnaní so svojím najbližším konkurentom sa

³ CENZOR.NET: *Archív*. In: CENZOR.NET, 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://censor.net/ua/archive/2023/09>>.

⁴ INFORMATOR: *Ktorých 20 najlepších spravodajských serverov čítajú Ukrajinci najviac: hodnotenie masmédií od SimilarWeb*. In: INFORMATOR.UA, 2024 [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://informer.ua/uk/yaki-top-20-saytiv-novin-ukrajinci-chitayut-naybilshe-reyting-zmi-vid-similarweb>>.

profiluje ako dominantný hráč v ukrajinskom spravodajskom priestore, čo poukazuje na jej kľúčovú úlohu pri ovplyvňovaní verejnej diskusie.⁵

Pre lepšie pochopenie kvality a profesionality objektov výskumu, s ktorými sa pracuje, sa táto práca odvoláva na výskum Inštitútu masovej informácie Ukrajiny (IMI), ukrajinskej mediálnej občianskej organizácie, ktorá obhajuje práva novinárov, analyzuje mediálnu sféru, informuje o mediálnych udalostiach, bojuje proti propagande a dezinformáciám. IMI pravidelne monitoruje a hodnotí ukrajinské médiá. Pri hodnotení IMI používa vlastnú metodológiu, ktorá zahŕňa analýzu v troch hlavných oblastiach: transparentnosť a zodpovednosť, profesionálne štandardy a dodržiavanie novinárskej etiky. Každý z týchto blokov obsahuje rad ukazovateľov, na základe ktorých sa hodnotí mediálny zdroj. Napríklad v oblasti „Transparentnosť a zodpovednosť“ sa posudzujú také aspekty, ako je dostupnosť informácií o šéfredaktorovi, kontaktné údaje redakcie, redakčná politika a finančná transparentnosť. Blok „Profesionálne štandardy“ zahŕňa hodnotenie rovnováhy názorov, dôveryhodnosti informácií, oddelenia faktov od komentárov a neprítomnosti nepotvrdených falošných informácií. Oblasť „Dodržiavanie novinárskej etiky“ sa zaoberá prítomnosťou sexizmu, porušovaním etických noriem týkajúcich sa súkromia občanov, práv detí a násilných scén, ako aj prítomnosťou skrytej politickej reklamy alebo názorov propagujúcich konkrétne záujmy bez zjavného označenia reklamy.⁶

Podľa výsledkov najnovšieho monitoringu IMI, z troch mediálnych zdrojov uvedených v tejto práci patrí do takzvaného „bieleho zoznamu

⁵ SIMILARWEB: *Ukrainian media analysis*. In: SIMILARWEB, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete:

<https://pro.similarweb.com/#/digitalsuite/websiteanalysis/overview/website-performance/*/999/1m?webSource=Total&key=ukr.media>.

⁶ IMI: *Whitelist: 11 médií, ktoré sa stali najlepšími*. In: IMI, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964>>.

ukrajinských médií“ iba „Ukrajinská pravda“. Do tohto zoznamu IMI zaraďuje iba najkvalitnejšie a najzodpovednejšie online médiá na Ukrajine. Tento zdroj vykazuje vysokú úroveň dodržiavania profesionálnych štandardov, transparentnosti a novinárskej etiky. Naopak, „Obozrevatel“ a „Cenzor.Net“, hoci sú veľmi populárne, neboli zaradené medzi najkvalitnejšie médiá podľa IMI. „Obozrevatel“ bol konkrétne označený ako jeden z lídrov v zverejňovaní materiálov s príznakmi objednaných článkov, čo naznačuje možné problémy s objektivitou a nezávislosťou tohto zdroja. „Cenzor.Net“, aj keď nebol zaznamenaný pre podobný druh neprofesionalizmu, napriek tomu podľa IMI nebol zaradený do „bieleho zoznamu“, čo môže naznačovať nedostatočnú úroveň dodržiavania profesionálnych štandardov.⁷

Rovnako je dôležité spomenúť, že vysoká popularita nejakého mediálneho zdroja nemusí vždy korelovať s jeho kvalitou a nie je zárukou, že daný zdroj dodržiava všetky profesionálne štandardy novinárskej etiky. Preto analyzované mediálne zdroje predstavujú zaujímavý prierez ukrajinským mediálnym priestorom, ktorý zahŕňa ako vysokokvalitné publikácie, tak aj populárne zdroje, ktoré napriek svojmu širokému dosahu nie vždy zodpovedajú vysokým štandardom kvality žurnalistiky. Táto vzorka umožní uskutočniť zaujímavú analýzu spravodajstva o voľbách na Slovensku a ponúkne dostatočne široké spektrum perspektív na to, ako ukrajinské mediálne prostredie reflektovalo tému volieb na Slovensku v roku 2023.

Metodika analýzy sentimentu

Predkladaná štúdia využíva kvalitatívnu obsahovú analýzu na úrovni viet na preskúmanie mediálneho pokrytia parlamentných volieb na Slovensku v roku 2023 v troch popredných ukrajinských

⁷ IMI: *Whitelist: 11 médií, ktoré sa stali najlepšimi*. In: IMI, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964>>.

online médiách podľa štatistických údajov o objemoch návštevnosti získaných z platformy SimilarWeb. Metodologický prístup kombinuje manuálnu klasifikáciu sentimentu s kontextuálnou interpretáciou, čo umožňuje zachytiť jemné nuansy v mediálnom diskurze.

Samotná analýza bola zameraná na články publikované vybranými médiami v období od 1. septembra 2023 do 31. októbra 2023 – čo zahŕňa jeden mesiac pred a jeden mesiac po voľbách. Výber tohto časového obdobia bol motivovaný snahou zachytiť nielen to, ako ukrajinské mediálne prostredie reagovalo na udalosti pred voľbami, ale aj analyzovať reakciu mediálnych zdrojov na proces formovania novej vlády v susednej krajine.

Počas sledovaného obdobia bolo na troch analyzovaných mediálnych zdrojoch celkovo publikovaných 48 článkov – 22 článkov na „Ukrajinská pravda“, 9 článkov na portáli „Obozrevatel“ a ďalších 15 článkov na „Cenzor.Net“. Každý článok bol podrobený dôkladnej manuálnej obsahovej analýze na úrovni viet. Tento prístup umožnil detailné preskúmanie nielen celkového tónu článku, ale aj jemných významových odtieňov v rámci jednotlivých častí textu. Proces analýzy pozostával z niekoľkých krokov. Najprv bol každý článok prečítaný v celku, aby sa pochopil celkový kontext, téma, ktorú článok osvetľuje, a jeho kľúčová orientácia. Ďalším krokom bol detailný rozbor každého jednotlivého výroku, v rámci ktorého bola každá veta klasifikovaná do jednej z troch kategórií sentimentu – pozitívna, negatívna alebo neutrálna. Pri klasifikácii sa zohľadňoval nielen lexikálny obsah, ale aj širší kontext článku a špecifický ukrajinský mediálny diskurz. Na základe prevažujúceho sentimentu bol nakoniec každý článok zaradený do jednej z troch kategórií.

Klasifikácia sentimentu vo vetách bola založená nielen na analýze použitej lexiky, ale aj na analýze kontextuálnych interpretácií. Pri identifikácii pozitívneho sentimentu vo vetách sa teda analýza opierala nielen o výrazy, ktoré majú jednoznačne pozitívnu

interpretáciu, ako napríklad „podpora“, „víťazstvo“, „pokrok“, ale aj o to, aby samotný kontext, v ktorom bola táto lexika použitá, niesol pozitívny sentiment. Kontextuálne sa hodnotili vyjadrenia naznačujúce pozitívny vývoj vo vzťahoch medzi Slovenskom a Ukrajinou alebo priaznivé hodnotenie politických procesov. Negatívny sentiment bol identifikovaný vo vetách obsahujúcich slová s negatívnym nábojom, ako „kríza“, „problém“, „hrozba“, „izolácia“. Kontextuálne sa hodnotili vyjadrenia naznačujúce obavy z budúceho vývoja, kritika politických aktérov alebo procesov, zdôrazňovanie rizík pre ukrajinsko-slovenské vzťahy. Neutrálny sentiment bol priradený vetám obsahujúcim neutrálne výrazy ako „voľby“, „proces“, „výsledky“, „koalícia“. Kontextuálne sa hodnotili faktografické vyjadrenia bez zjavného emocionálneho podtextu alebo hodnotenia.

Osobitná pozornosť bola venovaná kontextuálnej interpretácii, ktorá zohľadňovala špecifiká ukrajinského mediálneho diskurzu. Napríklad ak veta obsahovala formuláciu „voľby vyhral antiukrajinský kandidát“, bola klasifikovaná ako negatívna, a to aj napriek tomu, že pre slovenského čitateľa by podobné vyjadrenie mohlo byť vnímané ako neutrálna informácia, ktorá predstavuje konštatovanie faktu a poukazuje na skutočný jav. Pre ukrajinské publikum má však takéto vyjadrenie jednoznačne negatívnu konotáciu, pretože nesie so sebou obavy o zmenu politickej podpory pre Ukrajinu.

Pri celkovom hodnotení článku bol uplatnený princíp prevažujúceho sentimentu. To znamená, že článok bol klasifikovaný podľa kategórie sentimentu, ktorá v ňom dominovala, je dôležité poznamenať, že klasifikácia článku ako pozitívneho neznamená absenciu negatívnych alebo neutrálnych elementov, ale skôr prevahu pozitívneho sentimentu v celkovom kontexte článku. Táto nuansovaná metóda klasifikácie bola kľúčová pre zachytenie komplexnosti mediálneho diskurzu o slovenských voľbách v ukrajinskom mediálnom prostredí.

Používaná metodika umožnila nielen kvantitatívne zhodnotiť mieru pokrytia slovenských volieb zo strany ukrajinských médií, ale aj hlbšie pochopiť, aké nálady prevládali a ako sa formoval naratív v susednej krajine. Zreteľnou výhodou tohto prístupu je aj to, že sa zameriava na zachytenie samotného kontextu, ktorý by mohol byť v slovenskom mediálnom prostredí vnímaný inak. Na druhej strane je však potrebné poukázať na potenciálne obmedzenia a limity tejto metodológie – najmä možnú subjektivitu interpretácie nálad, keďže analýzu vykonával jeden výskumník. Hoci tento prístup zabezpečuje konzistentnosť interpretácie, môže byť ovplyvnený osobnými predsudkami alebo sklonmi výskumníka k interpretácii. Druhým dôležitým aspektom je obmedzenosť vzorky. Hoci sa analýza v tejto práci sústreďuje na najčítanejšie mediálne zdroje, ide len o malú časť ukrajinského mediálneho priestoru, čo môže obmedziť možnosť zovšeobecnenia výsledkov na širší mediálny diskurz. Napriek týmto obmedzeniam poskytuje predstavená metodológia základ pre analýzu mediálneho pokrytia takého významného politického diania v susednej krajine a prináša cenné poznatky o tom, ako ukrajinské médiá interpretovali a prezentovali túto udalosť svojej verejnosti.

Analýza mediálneho pokrytia slovenských parlamentných volieb vo vybraných ukrajinských médiách

Analýza sa zamerala na obdobie od 1. septembra 2023, teda mesiac pred parlamentnými voľbami na Slovensku, až po 31. október 2023, čo zahŕňa mesiac po voľbách. Tento časový rámec bol zvolený s cieľom zachytiť nielen reakcie na predvolebné udalosti, ale aj podrobnejšie analyzovať, aký sentiment prevládal počas procesu formovania novej vlády na Slovensku. Celkovo bolo za toto obdobie publikovaných 46 článkov, ktoré pochádzali z troch najväčších ukrajinských mediálnych zdrojov: „Ukrajinská pravda“, „Obozrevatel“ a „Cenzor.Net“. Čo sa týka individuálnych štatistík jednotlivých skúmaných médií,

„Ukrajinská pravda“ za tento dvojmesačný časový rámec publikovala 22 článkov, „Cenzor.Net“ prispel 15 článkami a najmenší počet článkov publikoval „Obozrevatel“ s celkovým počtom 9 článkov.

Ako už bolo spomenuté, táto vzorka predstavuje zaujímavý prierez ukrajinským mediálnym priestorom, pretože zahŕňa rôzne typy médií. Patria sem nielen tie, ktoré sa radia k top ukrajinským mediálnym zdrojom a sú známe svojimi vysokými štandardmi, ale aj tie, ktoré sa nachádzajú v antirebríčku. Tieto médiá boli napríklad kritizované za zverejňovanie materiálov s prvkami skrytej reklamy, a teda sa vyznačujú nižšou úrovňou dodržiavania profesionálnych novinárskych štandardov. Cieľom tejto analýzy bolo určiť, aký sentiment dominoval v jednotlivých článkoch, a to prostredníctvom ich rozdelenia do troch kategórií: pozitívne, negatívne a neutrálne. Tieto kategórie poskytujú kvantitatívny prehľad o tom, ako ukrajinské médiá vnímali slovenské parlamentné voľby v roku 2023.

Celková metodika zahŕňala hodnotenie všetkých článkov z hľadiska ich emocionálneho tónu a kontextu. Týmto spôsobom bolo možné analyzovať, ktoré udalosti alebo politické postavy boli hodnotené pozitívne, ktoré vyvolávali obavy alebo kritiku a ktoré boli prezentované neutrálne, bez výraznej emocionálnej angažovanosti. Toto zaradenie teda naznačuje, že článok má prevažne pozitívnu orientáciu, no nevylučuje prítomnosť iných sentimentov. Nasledujúca tabuľka 1 obsahuje zhrnutie výsledkov klasifikácie článkov pre každý mediálny zdroj samostatne, ako aj celkové zhrnutie.

Tabuľka č. 1: Klasifikácia článkov podľa sentimentu z pohľadu ukrajinských médií pre mediálne zdroje „Ukrajinská pravda“, „Obozrevatel“ a „Cenzor.Net“.

Mediálny zdroj	Pozitívne články	Negatívne články	Neutrálne články	Celkovo
Ukrajinská pravda	3 (13,64%)	15 (68,18%)	4 (18,18%)	22
Obozrevatel	1 (11,11%)	7 (77,78%)	1 (11,11%)	9
Cenzor.Net	4 (26,67%)	6 (40%)	5 (33,33%)	15
Celkovo	8 (17,39%)	28 (60,86%)	10 (21,73%)	46

Zdroj: Vlastné spracovanie. Spracovanie článkov z archívov „Ukrajinská pravda“, „Obozrevatel“ a „Cenzor.Net“.

V rámci analýzy 46 článkov z troch najčítanejších ukrajinských médií – „Ukrajinská pravda“, „Obozrevatel“ a „Cenzor.Net“ – sa ukázalo, že vo väčšine negatívne klasifikovaných článkov dominovala téma súvisiaca s osobou Roberta Fica (24 z 28 článkov, čo predstavuje 85,71% z celkového počtu negatívnych článkov), jeho politickými postojmi a možným smerovaním zahraničnej politiky Slovenska. Negatívne správy sa sústredili na obavy z jeho „antiukrajinských“ postojov, ako aj na potenciálne dôsledky pre ukrajinsko-slovenské vzťahy, najmä pokiaľ ide o pokračovanie vojenskej a politickej podpory Ukrajine zo strany Slovenska. Výrazy ako „proruský“ a „antiukrajinský“ boli často používané na opis politického kurzu Fica a jeho strany, čo v kontexte ukrajinských médií naberá negatívny význam. Aj keď by sa tieto výrazy v slovenskom kontexte mohli vnímať neutrálne, v ukrajinskej mediálnej sfére sú spojené s hrozbou

pre bezpečnostné záujmy Ukrajiny, a preto boli tieto články klasifikované ako negatívne. Tento rozdiel v perspektíve je kľúčový pre pochopenie, prečo väčšina analyzovaných článkov spadala do kategórie negatívnych.

Ak podrobnejšie zvážime výsledky každého z analyzovaných mediálnych zdrojov, tak „Ukrajinská pravda“ publikovala 22 článkov, z ktorých 15 bolo klasifikovaných ako negatívne (68,18%), 4 ako neutrálne (18,18%) a 3 ako pozitívne (13,64%). Väčšina negatívnych článkov sa zameriavala na politické riziká spojené s víťazstvom Roberta Fica a jeho vplyvom na zahraničnú politiku Slovenska voči Ukrajine. Slová ako „proruský“ a „antiukrajinský“ boli často používané na opis jeho rétoriky a politického smerovania, čo zvýrazňovalo obavy z možného zníženia podpory Ukrajine, taktiež sa v predkladaných článkoch často kládol dôraz na snahu Fica zastaviť vojenskú podporu Ukrajine. Pozitívne články sa sústredili najmä na pokračovanie podpory Ukrajine zo strany niektorých slovenských politických kruhov. Neutrálne články, ktoré tvorili 18,18%, boli prevažne faktografické a zameriavali sa na popis priebehu volieb a výsledkov bez hodnotiaceho tónu.⁸

V prípade „Obozrevatel“ bolo 77,78% článkov klasifikovaných ako negatívne, čo je najvyšší podiel medzi všetkými mediálnymi zdrojmi. Negatívne články sa podobne ako v prípade „Ukrajinskej pravdy“ zameriavali na Roberta Fica a jeho víťazstvo, je však dôležité zdôrazniť, že rétorika tohto mediálneho zdroja bola oveľa menej zdržanlivá v porovnaní s dvoma ďalšími analyzovanými médiami. V článkoch „Obozrevatel“ sa často objavuje dramatizácia, preháňanie a miestami aj zbytočné vyvolávanie napätia. To je zreteľné napríklad vo výrokoch ako: *„K moci na Slovensku sa snaží dostať veľký obdivovateľ Kremľa a Putina:*

⁸ UKRAJINSKÁ PRAVDA: *Archív*. In: UKRAJINSKÁ PRAVDA, 2023 [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <https://www.pravda.com.ua/archives/year_2023/>.

aké hrozby čakajú Ukrajinu“; „...môže sa objaviť ďalší odporca Ukrajiny.“⁹; „Víťazstvo Fica vo voľbách na Slovensku môže mať pre Ukrajinu horšie dôsledky, než sa zdá.“¹⁰ Táto skutočnosť presne koreluje s výsledkami výskumu Inštitútu masovej informácie Ukrajiny (IMI), podľa ktorého sa tento mediálny zdroj vyznačuje nízkou kvalitou novinárskych štandardov a nachádza sa v anti-ratingu ukrajinských médií.

„Cenzor.Net“ vykazoval vyváženejší prístup v porovnaní s ostatnými dvoma médiami. Negatívne články tvorili 40% z celkového počtu, pričom podobne ako v predchádzajúcich médiách sa zameriavali na obavy z politického smerovania Slovenska po voľbách, najmä v súvislosti s Robertom Ficom. Pozitívne články dosiahli 26,67% a obsahovali najmä správy o tom, že na Slovensku existujú aj iné sily, ktoré podporujú Ukrajinu, a tiež na články, ktoré zdôrazňovali, že je ešte priskoro hovoriť o zhoršení ukrajinsko-slovenských vzťahov, ako aj optimistické vyhliadky týkajúce sa budúcnosti slovensko-ukrajinských vzťahov. Neutrálne články (33,33%) boli často založené na faktoch bez hodnotenia, a preto sa ich obsah považoval za objektívny.¹¹

Okrem analýzy sentimentu a klasifikácie článkov podľa ich tónu je potrebné zamerať sa na časové rozdelenie publikácií a sledovať, ako sa mediálna aktivita menila pred voľbami, počas volieb a po voľbách. Analýza časového rozdelenia publikácií z troch skúmaných

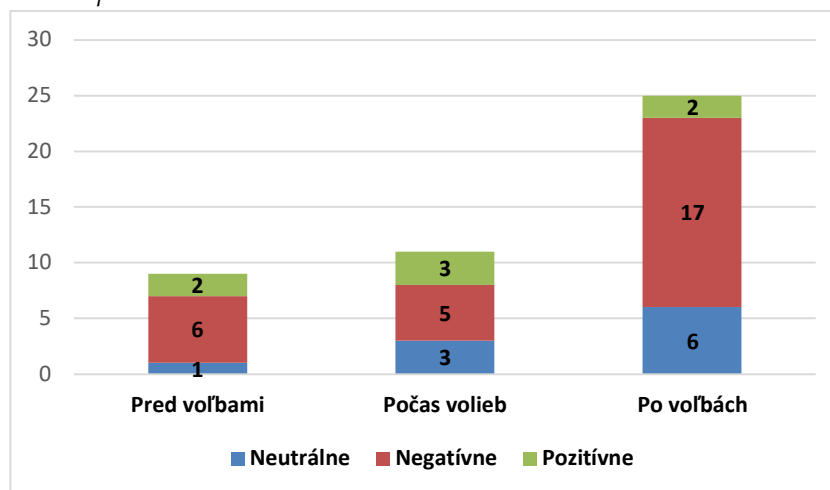
⁹ OBOZREVATEL: *K moci na Slovensku sa snaží dostať veľký obdivovateľ Kremľa a Putina: aké hrozby čakajú Ukrajinu*. In: OBOZREVATEL, 7. september 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.obozrevatel.com/politics-news/na-granitsah-ukrainyi-uvelichivaetsya-proputinskij-poyas-k-vlasti-v-slovakii-rvetsya-bolshoj-poklonnik-kremlya.htm>>.

¹⁰ OBOZREVATEL: *„Bezpečnosť Slovenska závisí od Ozbrojených síl Ukrajiny“: prezidentka Slovenska zmenila názor a opäť podporuje myšlienku dodávať Ukrajine zbrane*. In: OBOZREVATEL, 6. október 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://war.obozrevatel.com/bezopasnost-slovakii-zavisit-ot-vsu-prezidentka-slovakii-peredumala-i-snova-podderzhivaet-ideyu-snabzhat-ukrainu-oruzhiem.htm>>.

¹¹ CENZOR.NET: *Archív*. In: CENZOR.NET, 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://censor.net/ua/archive/2023/09>>.

ukrajinských mediálnych zdrojov umožni zachytiť zmeny v ich prístupe k parlamentným voľbám na Slovensku v závislosti od časového obdobia. Výsledky tejto analýzy sú prezentované v nasledujúcom grafe, ktorý zobrazuje celkový počet publikácií za obdobie pred, počas a po voľbách, ako aj charakter týchto publikácií a kategóriu, do ktorej patrili.

Graf č. 1: Počet publikovaných článkov a ich sentiment pred voľbami, počas volieb a po voľbách

Zdroj: Vlastné spracovanie. Spracovanie článkov z archívov „Ukrajinská pravda“, „Obozrevatel“ a „Cenzor.Net“.

Analýza aktivity skúmaných mediálnych zdrojov ukázala, že záujem o túto tému neustále rástol počas celého obdobia skúmania. Napríklad, v období „pred voľbami“, od 1. septembra do 29. septembra, bolo celkovo publikovaných 9 článkov na troch mediálnych zdrojoch, čo je v podstate veľmi malá vzorka. Z tohto počtu bolo 6 článkov klasifikovaných ako negatívne, 1 ako neutrálne a 2 ako

pozitívne. Negatívny tón dominoval najmä v článkoch, ktoré sa venovali potenciálnym rizikám víťazstva politických síl na čele s Robertom Ficom, jeho proruskou rétorikou a obavám z možného zníženia podpory pre Ukrajinu. Pozitívne články, aj keď boli v menšine, sa sústreďovali na to, aby čitateľom ukázali, že okrem Roberta Fica na Slovensku existujú aj ďalšie politické sily, ktoré určitým spôsobom podporujú Ukrajinu, a že je ešte priskoro hovoriť o zhoršení ukrajinsko-slovenských vzťahov.

Kategória „počas volieb“ zahŕňala dva dni, 30. septembra a 1. októbra. V danom krátkom časovom období mediálna aktivita zreteľne vzrástla. Dá sa to usudzovať z toho, že za tieto dva dni bolo publikovaných viac článkov, ako za celý predchádzajúci mesiac. V tomto krátkom časovom období bolo publikovaných celkovo 11 článkov, z ktorých 5 malo negatívny charakter, 3 boli neutrálne a 3 pozitívne. Počas týchto dní sa články sústreďovali na priebeh volieb, prvé reakcie na výsledky a komentáre politikov a analytikov.

Do kategórie „po voľbách“ boli zahrnuté všetky články od 2. októbra do 31. októbra, počas ktorého sa prejavil najväčší nárast mediálnej aktivity. V tomto období bolo publikovaných 26 článkov, z ktorých 17 malo negatívny tón, 6 bolo neutrálnych a 2 pozitívne. Po voľbách sa témy zameriavali na reakcie na výsledky volieb, formovanie novej vlády a očakávania týkajúce sa zahraničnej politiky Slovenska pod vedením Roberta Fica. Tento nárast záujmu možno v prvom rade spájať s neistotou ohľadom budúceho politického smerovania Slovenska a jeho dopadov na medzinárodnú podporu Ukrajiny. Výsledky ukazujú, že ukrajinské médiá sa po voľbách intenzívne venovali otázkam, aký vplyv môže mať nová vláda na slovensko-ukrajinské vzťahy.

Záver

Analýza mediálneho pokrytia slovenských parlamentných volieb 2023 v troch najčítanejších ukrajinských médiách odhalila prevažne negatívny sentiment v spravodajstve, ktorý dominoval počas celého obdobia výskumu. Obavy ukrajinských médií sa sústreďovali predovšetkým na osobu Roberta Fica a potenciálny vplyv jeho víťazstva vo voľbách na slovensko-ukrajinské vzťahy.

Je však pozoruhodné, že tieto najhoršie a najpesimistickejšie predpovede ukrajinských médií sa v plnej miere nenaplnili. Toto možno konštatovať na základe výsledkov série významných medzivládnych stretnutí, ktoré sa uskutočnili v priebehu roka 2024. V čase písania tohto článku už prebehli dva medzivládne stretnutia, počas ktorých došlo k viacerým bilaterálnym dohodám.¹²

Významný posun v sentimente možno pozorovať aj v spravodajstve „Ukrajinskej pravdy“, ktorá pôvodne, ako aj všetky ostatné skúmané zdroje, vykazovala vysokú mieru článkov s prevažne negatívnym tónom. Avšak v článkoch pokrývajúcich tieto medzivládne stretnutia už objavujeme výrazne vyváženejší tón. Médiá informujú o konkrétnych výsledkoch spolupráce, napríklad o dvoch stretnutiach slovenskej a ukrajinskej vlády, ktorým „Ukrajinská pravda“ venovala spolu šesť článkov – štyri z nich možno charakterizovať ako neutrálne a dva ako pozitívne.¹³ Tento príklad naznačuje, že počiatočné obavy ukrajinských médií boli do istej miery nadhodnotené. Napriek rétorickým rozdielom a určitým zmenám v postojoch novej slovenskej vlády, praktická spolupráca medzi oboma krajinami pokračuje

¹² ÚV SR: *Stretnutie členov slovenskej a ukrajinskej vlády + rokovanie vlády SR v Michalovciach*. In: *vlada.gov.sk*, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.vlada.gov.sk/tlacove-spravy/stretnutie-lenov-slovenskej-a-ukrajinskej-vldy-rokovanie-vldy-sr-v-michalovciach-55/?highlight=Stretnutie%20%C4%8Dlenov%20slovenskej%20a%20ukrajinskej%20v1%C3%A1dy>>.

¹³ UKRAJINSKÁ PRAVDA, 2024. *Archív*. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <https://www.pravda.com.ua/rus/archives/date_11042024/>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-24>

v mnohých dôležitých oblastiach. Táto skutočnosť sa postupne odráža aj v tóne mediálneho pokrytia, ktoré sa stáva vyváženejším a pragmatickejším.

Literatúra:

CENZOR.NET: *Archív*. In: *CENZOR.NET*, 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete:

<<https://censor.net/ua/archive/2023/09>>.

IMI: *Whitelist: 11 médií, ktoré sa stali najlepšími*. In: *IMI*, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete:

<<https://imi.org.ua/news/bilyj-spysok-11-media-shho-staly-najyakisnishymy-i60964>>.

INFORMATOR: *Ktorých 20 najlepších spravodajských serverov čítajú Ukrajinci najviac: hodnotenie masmédií od SimilarWeb*. In: *INFORMATOR.UA*, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://informator.ua/uk/yaki-top-20-saytiv-novin-ukrajinci-chitayut-naybilshe-reyting-zmi-vid-similarweb>>.

OBOZREVATEL: *Archív*. In: *OBOZREVATEL*, 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.obozrevatel.com/main-item/01-09-2023.htm>>.

OBOZREVATEL: *„Bezpečnosť Slovenska závisí od Ozbroyených síl Ukrajiny“: prezidentka Slovenska zmenila názor a opäť podporuje myšlienku dodávať Ukrajine zbrane*. In: *OBOZREVATEL*, 6. október 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete:

<<https://war.obozrevatel.com/bezopasnost-slovakii-zavisit-ot-vsu-prezident-slovakii-peredumala-i-snova-podderzhivaet-ideyu-snabzhat-ukrainu-oruzhiem.htm>>.

OBOZREVATEL: *K moci na Slovensku sa snaží dostať veľký obdivovateľ Kremľa a Putina: aké hrozby čakajú Ukrajinu*. In: *OBOZREVATEL*, 7. september 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.obozrevatel.com/politics-news/na-granitsah->

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-24>

ukrainyi-uvelichivaetsya-proputinskij-poyas-k-vlasti-v-slovakii-rvetsya-bolshoj-poklonnik-kremlya.htm>.

SIMILARWEB: *Ukrainian media analysis*. In: SIMILARWEB, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <https://pro.similarweb.com/#/digitalsuite/websiteanalysis/overview/website-performance/*/999/1m?webSource=Total&key=ukr.media>.

UKRAJINSKA PRAVDA: *Archív*. In: UKRAJINSKÁ PRAVDA, 2023. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <https://www.pravda.com.ua/archives/year_2023/>.

UKRAJINSKA PRAVDA: *Archív*. In: UKRAJINSKÁ PRAVDA, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <https://www.pravda.com.ua/rus/archives/date_11042024/>.

ÚV SR: *Stretnutie členov slovenskej a ukrajinskej vlády + rokovanie vlády SR v Michalovciach*. In: ÚV SR, 2024. [online], [cit. 14/04/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.vlada.gov.sk/tlacovspravy/stretnutie-lenov-slovenskej-a-ukrajinskej-vldy-rokovanie-vldy-sr-v-michalovciach-55/?highlight=Stretnutie%20%C4%8Dlenov%20slovenskej%20a%20ukrajinskej%20vl%C3%A1dy>>.

Volby 2023 a 2024 a občanská bezpečnost¹

Marek Semerád

The article deals with the issue of civil security in connection with the 2023 and 2024 elections in the Czech Republic. Evaluates the approach of candidates and political parties to the phenomenon of civil security. Measuring civil security is a project that is not widely used in the Czech Republic, as is monitoring civil security from the perspective of public administration. This text is part of research as part of my doctoral thesis.

Občanská bezpečnost

Měření občanské bezpečnosti a jejího vnímání občany je relativně novým fenoménem, a to zejména v podmínkách České republiky. Na Slovensku se již výzkum v této oblasti rozvíjí několik let (mezi autory mohou zmínit například Stanislava Filipa nebo Mariána Kováče) a zabývá se mj. i snahou o objektivizaci kritérií pro měření občanské bezpečnosti. Jak totiž uvádí již zmíněný Marián Kováč, „*Chápanie bezpečnosti vo vzťahu k človeku ako jednotlivcovi, k istej sociálnej skupine a k štátu, resp. štátnemu zoskupeniu sa mení. Niečo iné si pod bezpečnosťou predstavuje obyvateľ napr. Izraela a niečo iné si predstavuje občan Slovenska. Samozrejme rozdiel je aj vo vnímaní vonkajšej, či vnútornej bezpečnosti. V rámci toho istého štátu, či regiónu sa pocit bezpečia líši v závislosti od spoločenského statusu, profesie, veku, pohlavia, či predchádzajúcich skúseností. Je preto nutné nájsť objektívne faktory, ktorých analýza by umožňovala zistenie aktuálneho stavu systému a procesov v ňom prebiehajúcich.*“²

Aby vnímání občanské bezpečnosti bylo u občanů co nejpřijatelnější, je jistě úkolem politiků všech stupňů – od komunální

¹ Text vznikl jako součást výzkumu v rámci disertační práce na Vysoké škole ekonomie a manažmentu v Bratislavě, pod vedením školitele doc. Ing. Stanislava Filipa, PhD.

² KOVÁČ, M.: *Teoretické východiská merania úrovne občianskej bezpečnosti*. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<http://fbiw.uniza.sk/rks/2010/articles/clanky/Kovac.pdf>>.

úrovně až po úroveň celoevropskou. Zastupitelské sbory a z nich utvořené orgány výkonné moci mají úkol zajistit řádný chod obce, regionu či státu, aby i vnímání pocitu bezpečí ve všech formách bylo u všech vrstev občanů zajištěno bez výhrad.

Tak, jak by se postupně měla zkvalitňovat politická práce na centrální úrovni, měli by i komunální a regionální politici více reflektovat obavy občanů o svoji komplexní bezpečnost. Například podle zprávy z šetření Centra pro výzkum veřejného mínění z ledna 2024 vyjádřilo 60% občanů České republiky obavy z něčeho, co by se mohlo dotknout jejich bezpečnosti.³ Jde o vysoké číslo, které by, podle mého názoru, měli politici akcentovat i ve svých volebních programech a politických projevech. Cílem činnosti politika v demokratickém a právním státě by mělo být zejména utlumení všech obav, které občané mají o svůj život, majetek či svobodu.

Následující stránky se proto věnují akcentaci problematiky občanské bezpečnosti ve volebních programech českých politických stran a kandidátů během voleb v letech 2023-2024.

Ukrajina a volby do Evropského parlamentu 2024

Na prvním místě se při vnímání dnešního pocitu bezpečí objevuje důraz občanů na válku na Ukrajině. Současný konflikt, který začal v roce 2022 a přinesl již statisíce mrtvých na obou stranách konfliktu, vnímají odlišně mocenské elity v České republice a na Slovensku. Zjednodušeně řečeno, většina českých ústavních činitelů ve svých projevech mluví o vítězství ve válce, zatímco většina jejich slovenských

³ Věřenost o svých obavách, pocitu bezpečnosti a spokojenosti s policií. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/negativni-jevy-bezpecnost/5786-verejnost-o-svych-obavach-pocitu-bezpecnosti-a-spokojenosti-s-polici-i-podzim-2023?highlight=WyJlZXpwZVx1MDEwZG5vc3QiLCJlZXpwZVx1MDEwZG5vc3RplwiYmV6cGVcdTAxMGRub3N0XHUwMGVklwiYmV6cGVcdTAxMGRub3N0blx1MDBlZCIsImJlenBjXHUwMTBkbm9zdG5cdTAwZWRTaSlSImJlenBjXHUwMTBkbm9zdG5cdTAwZWRTaSlScD>>.

kolegů o zajištění míru. Dovolím si jeden konkrétní příklad: český premiér Petr Fiala podpořil v měsíci konání voleb do Evropského parlamentu použití všech zbraní Ukrajinou proti Rusku⁴, slovenský premiér Robert Fico krátce před atentátem na svoji osobu při návštěvě České republiky prohlásil, že Ukrajina potřebuje zastavení palby a mírová jednání.⁵ Ve volebním programu české vládní koalice Spolu pro Evropské volby se mj. píše, že koalice je „proti oslabování tvrdého postoje vůči Rusku a Bělorusku.“⁶ V roce 2024 zvolený prezident Slovenské republiky Peter Pellegrini naproti tomu například prohlásil: „Věřím, že je třeba okamžitě zastavit zabíjení a poté začít jednat. Podporovat jen vojenský konflikt, který dva roky nepřinesl žádný výsledek a máme za sebou desítky tisíc zemřelých lidí, je absolutně tragédií.“⁷ Rozdílné postoje na válku na Ukrajině tak štěpí nejen české a slovenské politiky, ale rovněž tak i politiky uvnitř jednotlivých zemí, nicméně rozdíly mezi vnímáním války a míru jsou především znatelné v mezistátním porovnání.

Za zajímavý však v této souvislosti lze považovat výsledek výzkumu veřejného mínění na začátku letošního roku, kdy podle agentury STEM si 69% českých občanů přeje rychlé ukončení války na Ukrajině, i kdyby to znamenalo, že Rusku zůstanou některá ukrajinská

⁴ *Naprosto logické. Fiala podpořil apel šéfa NATO umožnit Ukrajině použít západní zbraně v Rusku.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-naprosto-logicke-fiala-podporil-apel-sefa-nato-umoznit-ukrajine-pouzit-zapadni-zbrane-v-rusku-40473698>>.

⁵ *Nebudu měnit názor na válku na Ukrajině, protože si to přeje Fiala, prohlásil slovenský premiér Fico.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/nebudu-menit-nazor-na-valku-na-ukrajine-protoze-si-preje-fiala-prohlasil_2403131409_cen>.

⁶ *Volební program SPOLU pro volby do EP 2024.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.spolu21.cz/program/bezpecny-zivot-ve-svobodne-evrope>>.

⁷ *Pellegrini si myslí, že rusko-ukrajinská válka nepřinesla výsledek a je třeba jednat.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://ct24.ceskatelivize.cz/clanek/svet/pellegrini-si-mysli-ze-rusko-ukrajinska-valka-nepřinesla-vysledek-a-je-treba-jednat-347926>>.

území.⁸ To by tedy znamenalo, že většina českých občanů se neztotožňuje s postojem českých politických elit v této konkrétní záležitosti.

Samotné volby do Evropského parlamentu využily volební strany v České republice spíše na artikulaci jiných programových záměrů než těch, které se dotýkají otázek občanské bezpečnosti. Koalice Spolu přišla s volebním heslem „Bezpečná Evropa, silnější Česko“, ale jak jsem již uvedl, samotné bezpečnosti se s výjimkou války na Ukrajině příliš nevěnuje. Vítězné hnutí ANO zvolilo poněkud populistické heslo „Česko, pro Tebe všechno“, ale rovněž tak se otázkám bezpečnosti příliš nevěnovalo, soustředilo se na obhajobu suverenity země a omezení převodu pravomocí do Bruselu. Piráti se pod heslem „Odvaha dělat, co je správné“ soustředili zejména na kybernetickou bezpečnost a ochranu před dezinformacemi. Levicová koalice Stačilo! se soustředila i v rámci evropských voleb na výzvy, směřované do vnitřní politiky. V programu najdeme spíše varování před nelegální migrací než návrhy pro bezpečnější život každého občana EU. Velmi zajímavá koalice hnutí Přísaha a Motoristé sobě se rovněž soustředila na ochranu před migrací a zabránění omezení české státní suverenity.

Pokud bychom chtěli vytvořit závěr ze sledování kampaně do Evropského parlamentu v českém prostředí, můžeme konstatovat, že české politické strany se soustředily buď na domácí problematiku, ačkoliv šlo o volby celoevropské, nebo naopak, akcentovaly problémy, které aktuálně české voliče netrápí nebo jsou uměle vyvolávané. Ochrana státní suverenity nebo boj s nelegální migrací dnes nejsou faktory, které by ovlivňovaly každodenní pocit bezpečí u občanů České republiky.

⁸ STEM: Většina Čechů je pro rychlý konec války na Ukrajině za cenu ztrát území. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stem-vetsina-cechu-je-pro-rychly-konec-valky-na-ukrajine-za/r~2b08177ad24111ee83060cc47ab5f122>>.

České prezidentské volby 2023

Prezidentské volby se ovšem konaly v roce 2023 i v České republice, nejen o rok později na Slovensku. Nově zvolený český prezident Petr Pavel je původní profesí voják, armádní generál, který byl v čele českého generálního štábu i v čele Vojenského výboru NATO. Je proto logické, že na prvním místě jeho programu byly otázky zahraniční politiky a bezpečnosti země. Na druhou stranu lze z pohledu sledování občanské bezpečnosti pozitivně ocenit, že ve svém volebním programu měl Petr Pavel nejen otázky mezinárodní bezpečnosti, ale i otázky bezpečnosti energetické či klimatické. Je tak jedním z prvních českých politiků, který chápe komplexnost pojetí bezpečnosti pro občany České republiky. Naopak, jeho soupeř pro druhé kolo, slovenský rodák Andrej Babiš, se problematice bezpečnosti příliš nevěnoval, pouze konstatoval, že *„naše vlast pro mě je a vždy bude na prvním místě. Jako prezident budu do posledního dechu hájit zájmy České republiky v Evropské unii i jinde ve světě a také právo všech našich občanů na důstojný život.“*⁹

Krajské volby v ČR 2024

Na podzim letošního roku proběhly v České republice volby krajské. Nutno říci, že z hlediska občanské bezpečnosti se žádná volební strana nevěnovala bezpečnostním otázkám příliš konkrétně či cíleně. Například hnutí Starostové a nezávislí, které mělo a i po volbách má funkci hejtmána, k prioritám v oblasti bezpečnosti napsalo ve svém programu tyto body: *„Zajistíme připravenost kraje na krizové situace - Podpoříme programy pro prevenci kriminality - Zaručíme technologickou vybavenost IZS a ekonomickou podporu dobrovolných hasičů - Vypíšeme dotační programy pro obce zřizující obecní/městskou policii - Zajistíme*

⁹ *Programy do voleb.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://prezident2023.programydovoleb.cz/kandidat/andrej-babis/program-a-priority>>.

kybernetickou bezpečnost krajských institucí.“ Tedy ani jeden konkrétně formulovaný krok, který by posílil pocit bezpečí u občanů Středočeského kraje. Hnutí ANO, které získalo nejvyšší počet mandátů, sice formulovalo některé kroky výrazně jasněji, ale rovněž tak ani toto politické hnutí nepojalo problematiku občanské bezpečnosti příliš komplexně, když ve svém programu navrhlo: „Od Policie ČR a cizinecké policie budeme vyžadovat daleko vyšší aktivitu v blízkosti továren, výrobních center a skladů. Je pro nás nepřijatelné, aby ve Středočeském kraji byly zóny, kam se lidé bojí chodit. Zavedeme speciální program na ochranu žen, dětí a zranitelnějších jedinců. Kromě podpory pasivního zabezpečení (osvětlení, kamerové systémy) budeme od dopravců vyžadovat navýšení bezpečnosti v nočních dopravních spojích.“

Koalice Spolu nezahrnula otázky bezpečnosti ani do jedné ze svých deseti priorit pro volby do krajských samospráv, i když některé problémy řešila tato koalice tří stran napříč programem, například otázku energetické soběstačnosti či dostatek lékařské péče. Nicméně přístup koalice Spolu k bezpečnostním otázkám ve Středočeském kraji nepovažuji za adekvátní. Koalice Stačilo!, sestavená Komunistickou stranou Čech a Moravy, představila tyto body svého programu pro bezpečnostní oblast: „Spolupráce s Policií ČR v oblasti podpory služeben a dalších proků, včetně silničních - Podpora dalších složek IZS, vybavení dobrovolných hasičů, fond na podporu bezpečnosti v obcích a městech (od kamerových systémů po prevenci) - Ne cizím armádám, ne rozšiřování letiště a uložení jaderných leteckých taktických zbraní v Čáslavi.“ Tedy ani toto volební seskupení necílilo na otázky bezpečnosti jako na prioritní. V prioritách hnutí Svoboda a přímá demokracie Tomia Okamury není rovněž ani jeden bod o bezpečnosti. Dá se tedy shrnout, že ani jedna volební strana, která uspěla ve volbách do krajského zastupitelstva Středočeského kraje neměla otázky bezpečnosti, natož pak komplexní bezpečnosti, ve svých prioritách. V této souvislosti chci jen připomenout moji úvodní informaci, že 60% českých občanů se o svoji bezpečnost obává.

Česko – slovenské srovnání

České politické elity se dlouhodobě snaží přesvědčit českou veřejnost o tom, že slovenské elity mají na otázky evropské bezpečnosti dlouhodobě rozdílné názory, zejména s ohledem na válku na Ukrajině. Stačí pohled na titulky internetových sdělovacích prostředků, aby bylo jasné, jak je rozdíl českými politiky prezentován. V březnu 2024 zrušila česká vláda účast na společném jednání obou vlád s tím, že podle předsedy vlády Petra Fialy „není ale možné zastírat, že existují výrazné rozdíly v názorech na některá zahraničně-politická témata. Jsou zde aktivity, které my považujeme za problematické.“¹⁰ Zmíněné titulky zpráv o tomto rozhodnutí jsou více než vypovídající:

Tabulka č. 1: Příklady titulků zpráv o zrušení jednání mezi vládami ČR a SR v březnu 2024

Médium	Titulek zprávy
Novinky.cz	České vládě došla trpělivost s Ficem. Ruší společná jednání
Blesk.cz	Zásadní rozkol se Slováky. Fialova vláda ruší společná jednání! Podporujete válku, kontruje Fico
Euractiv.cz	Česko kvůli proruskému postoji Slovenska ruší společná mezivládní jednání.
ČT24	Krize mezi Prahou a Bratislavou. Česko-slovenské mezivládní konzultace se nyní neuskuteční.

Zdroj: Novinky.cz, Blesk.cz, Euractiv.cz, CT24.ceskatelevize.cz.

Naopak vnímání tohoto aktu, tedy zrušení konzultací mezi vládami ČR a SR, bylo ze strany slovenských elit vnímáno negativně. Podle

¹⁰ České vládě došla trpělivost s Ficem. Ruší společná jednání. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-vlada-rusi-spolecna-jednani-se-slovenskym-kabinetem-kvuli-ficove-smirlive-retorice-vuci-rusku-40463262>>

předsedy slovenské vlády Roberta Fica ohrozila česká vláda dobré vztahy mezi ČR a SR jen proto, že podporuje válku na Ukrajině, a jak dodal pro Českou tiskovou kancelář, „*vztahy mezi našimi občany, Čechy a Slováky, jsou jedinečné, historicky osvědčené, jsou půjkami vzájemné důvěry. Jsou plné přátelství, příbuzenských vztahů a porozumění. Slovenská vláda nebude nikdy vystavovat takovéto hluboké slovensko-české vztahy žádnému ohrožení.*“¹¹ Slovenská opozice pak vnímala jako negativní spíše kroky slovenské vlády než vlády české.

S ohledem na celoevropské volby pak můžeme v následující tabulce přiblížit postoje zástupců českých a slovenských politických stran k válce na Ukrajině:

Tabulka č. 2: Vnímání války na Ukrajině pohledem českých a slovenských europoslanců, zvolených v roce 2024

Postoj	Poslanci, reprezentující % voličů v ČR	Poslanci, reprezentující % voličů v SR
Bezvýhradná podpora Ukrajiny	37,17	34,95
Podpora mírových jednání mezi Ruskem a Ukrajinou	51,69	44,47

Zdroj: EP: Poslanci EP. Evropský parlament. [online], [cit. 30/12/2024].

Dostupné na internete:

<<https://www.europarl.europa.eu/meps/cs/full-list>>.

Je zajímavé, že mezi europoslanci je vyšší poměr odpůrců bezvýhradné podpory Ukrajiny mezi českými zástupci, ačkoliv česká

¹¹ Fico: Vláda ČR se rozhodla ohrožit vztahy se Slovenskem v zájmu podpory války. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.denik.cz/staty-eu/fico-konzultace-ohrozeni-vztahu-se-slovenskem-20240306.html>>

vládní elita deklarovala zrušení jednání mezi vládami ČR a SR na základě právě tohto postoje. Dá se tedy očekávat, že pokud v parlamentních volbách, konaných v roce 2025, zvítězí v ČR opoziční seskupení, dojde k vyrovnání postojů mezi českou a slovenskou vládou i v této otázce.

V otázce chápání bezpečnosti obecně lze zmínit zajímavý průzkum, který v roce 2024 uskutečnila agentura Median SK. Z průzkumu vyplynulo, že 33% obyvatel Slovenska se necítí bezpečně.¹² Tabulka nám ukazuje, jaké problémy vnímají obyvatelé Slovenska nejcitlivěji:

Tabulka č. 3: *Vnímání hlavních problémů v SR podle výzkumu agentury Median pro RTVS v roce 2024*

Problém	Počet respondentů v %
Zdravotnictví	57
Spravedlnost a právní stát	42
Ekonomika a hospodářství	29
Školství	19
Sociální zabezpečení	18
Zemědělství	14
Bezpečnost	10
Životní prostředí	6
Sport	1
Žádná z uvedených možností	1
Nechtělo odpovědět	1

Zdroj: *Tretina Slovákov sa v našej krajine necíti v bezpečí, potvrdzuje prieskum MEDIAN SK pre RTVS*. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtvsk.sk/2024/03/mladi-sa-na-slovensku-necitia-v-bezpeci-potvrdzuje-prieskum-median-sk-pre-rtvs>>.

¹² *Tretina Slovákov sa v našej krajine necíti v bezpečí, potvrdzuje prieskum MEDIAN SK pre RTVS*. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtvsk.sk/2024/03/mladi-sa-na-slovensku-necitia-v-bezpeci-potvrdzuje-prieskum-median-sk-pre-rtvs>>.

slovensku-necitia-v-bezpeci-potvrduje-prieskum-median-sk-pre-
rtvs>.

Průzkum byl proveden před atentátem na premiéra Fica, je tedy možné, že poté by otázky bezpečnosti byly vnímány odlišně. Jak totiž uvádí Stanislav Filip, *„Bezpečnosť štátu a občana je širokospektrálny dynamicky vyvíjajúci sa stav, ktorý sa nepretržite mení a vyvíja v závislosti na vzniku a priebehu vojenských, politických, ekonomických, spoločenských a environmentálnych krízových javov a ohrození od globálnej až po miestnu, lokálnu úroveň.“*¹³ Ale i tak je zajímavé, že ačkoliv se jedna třetina občanů SR necítí ve své zemi bezpečně, přesto jen 10% respondentů vidí bezpečnost jako hlavní problém společnosti. I tento výzkum tedy potvrzuje fakt, že mezi otázky občanské bezpečnosti řadí lidí i další problémy a chápou, podobně jako v České republice, fenomén občanské bezpečnosti za komplexní, nikoliv segmentovaný problém.

Závěry

Je zajímavé, že navzdory vnímání veřejnosti, kdy občané ČR ve většině případů nepovažují ochranu své bezpečnosti za dostačující, se volební strany v letech 2023 a 2024 příliš otázkám bezpečnosti nevěnovaly. Jedním z možných vysvětlení je, že politici a politické strany se více věnují problematice války na Ukrajině než zajištění vnitřní bezpečnosti pro občany České republiky.

Další možností je, že politici aktuálně neumí reflektovat potřeby svých voličů a věnují se jiným tématům než těm, které reálně trápí občany. To považuji za vážný problém, neboť právě v těchto dnech máme 35. výročí událostí, kdy za jednu z příčin pádu předlistopadového systému značili i samotní řadoví komunisté fakt,

¹³ FILIP, S.: *Občianska bezpečnosť v kontexte vízie a stratégie rozvoja slovenskej spoločnosti*. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<http://fbiw.uniza.sk/rks/2010/articles/clanky/Filip.pdf>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-25>

že lid byl moudřejší než vedení.¹⁴ Nereflektování pocitů a potřeb občanů může vést k dalším problémům a k odtržení elit od svých voličů. Takové situace přinesly v minulosti obvykle bouřlivý a nekontrolovaný vývoj.

Literatúra:

České vládě došla trpělivost s Ficem. Ruší společná jednání. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-vlada-rusi-spolecna-jednani-se-slovenskym-kabinetem-kvuli-ficove-smirlive-retorice-vuci-rusku-40463262>>.

Česko kvůli proruskému postoji Slovenska ruší společná mezivládní jednání. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://euractiv.cz/section/aktualne-v-eu/news/cesko-kvuli-proruskemu-postoji-slovenska-rusi-spolecna-mezivladni-jednani/>>.

EP: Poslanci EP. Evropský parlament. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.europarl.europa.eu/meps/cs/full-list>>.

FILIP, S.: Občianska bezpečnosť v kontexte vízie a stratégie rozvoja slovenskej spoločnosti. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<<http://fbiw.uniza.sk/rks/2010/articles/clanky/Filip.pdf>>

Fico: Vláda ČR se rozhodla ohrozit vztahy se Slovenskem v zájmu podpory války. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.denik.cz/staty-eu/fico-konzultace-ohrozeni-vztahu-se-slovenskem-20240306.html>>

KOVÁČ, M.: Teoretické východiská merania úrovne občianskej bezpečnosti. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete:

¹⁴ Odpouštíme, znělo zaplněnou Letnou 26. listopadu 1989 po omluvě policistů. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.denik.cz/jak-vidi-cesi-listopad-89/sametova-revoluce-demonstrace-letna-ladislav-adamec-snb-obcanske-forum.html>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-25>

- <<http://fbiw.uniza.sk/rks/2010/articles/clanky/Kovac.pdf>>.
- Krize mezi Prahou a Bratislavou. Česko-slovenské mezivládní konzultace se nyní neuskuteční.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/cesko-slovenske-mezivladni-konzultace-se-nyni-neuskutecni-cesky-kabinet-to-nepovazuje-za-vhodne-346822>>.
- Naprosto logické. Fiala podpořil apel šéfa NATO umožnit Ukrajině použít západní zbraně v Rusku.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.novinky.cz/clanek/domaci-naprosto-logicke-fiala-podporil-apel-sefa-nato-umoznit-ukrajine-pouzit-zapadni-zbrane-v-rusku-40473698>>.
- Nebudu měnit názor na válku na Ukrajině, protože si to přeje Fiala, prohlásil slovenský premiér Fico.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/nebudu-menit-nazor-na-valku-na-ukrajine-protoze-si-preje-fiala-prohlasil_2403131409_cen>.
- Odpouštíme, znělo zaplněnou Letnou 26. listopadu 1989 po omluvě policistů.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://www.denik.cz/jak-vidi-cesi-listopad-89/sametova-revoluce-demonstrace-letna-ladislav-adamec-snb-obcanske-forum.html>>.
- Pellegrini si myslí, že rusko-ukrajinská válka nepřinesla výsledek a je třeba jednat.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/svet/pellegrini-si-mysli-ze-rusko-ukrajinska-valka-neprinesla-vysledek-a-je-treba-jednat-347926>>.
- Programy do voleb.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://prezident2023.programydovoleb.cz/kandidat/andrej-babis/program-a-priority>>.
- STEM: Většina Čechů je pro rychlý konec války na Ukrajině za cenu ztrát území.* [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internetu:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-25>

<<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/stem-vetsina-cechu-je-pro-rychly-konec-valky-na-ukrajine-za/r~2b08177ad24111ee83060cc47ab5f122>>.

Tretina Slovákov sa v našej krajine necíti v bezpečí, potvrdzuje prieskum MEDIAN SK pre RTVS. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://spravy.rtvsk.sk/2024/03/mladi-sa-na-slovensku-necitia-v-bezpeci-potvrdzuje-prieskum-median-sk-pre-rtvs>>.

Veřejnost o svých obavách, pocitu bezpečnosti a spokojenosti s policií. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/negativni-jevy-bezpecnost/5786-verejnost-o-svych-obavach-pocitu-bezpecnosti-a-spokojenosti-s-policii-podzim-2023?highlight=WyJiZXpwZVx1MDEwZG5vc3QiLCJiZXpwZVx1MDEwZG5vc3RpliwiYmV6cGVcdTAxMGRub3N0XHUwMGVkliwiYmV6cGVcdTAxMGRub3N0blx1MDBlZCIsImJlenBIXHUwMTBkbm9zdG5cdTAwZWRtaSIsImJlenBIXHUwMTBkbm9zdG5cdTAwZWRjaCJd>>.

Volební program SPOLU pro volby do EP 2024. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.spolu21.cz/program/bezpecny-zivot-ve-svobodne-evrope>>.

Zásadní rozkol se Slováký: Fialova vláda ruší společná jednání! Podporujete válku, kontruje Fico. [online], [cit. 30/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/780687/zasadni-rozkol-se-slovakys-fialova-vlada-rusi-spolecna-jednani-podporujete-valku-kontruje-fico.html>>.

Volebná kampaň pred prezidentskými voľbami 2024 – nedostatky a návrhy na ich zlepšenie¹

Martina Makaturová

Currently, one of the last election campaigns that took place in Slovakia was the campaign during the 2024 presidential election. Peter Pellegrini became the president with a close result, but in the media, the conduct of his election campaign was shown to be controversial. In this post, I will deal with the shortcomings of the election campaign - unfairness, non-transparency, violation of the moratorium - and I will also try to propose a change in the legislation that could solve the mentioned problems.

Úvod

Druhú polovicu roku 2023 a prvú polovicu roku 2024 sprevádzali významné voľby. V septembri 2023 to boli voľby do Národnej rady Slovenskej republiky (ďalej ako „NR SR“), na prelome marca a apríla 2024 sme si opäť volili hlavu štátu, a toto volebné obdobie bolo zakončené eurovoľbami v júni 2024.

Možno povedať, že spomínané voľby sa nezaobišli bez škandálov. Veľké otázky vyvolávali hlavne voľby prezidentské, najmä skutočnosti týkajúce sa volebnej kampane už úradujúceho prezidenta Petra Pellegriniho. Ako sa často spomínalo v médiách, Pellegriniho kampaň bola považovaná za netransparentnú, neférovú, dokonca sa objavili pochybnosti o jej stopercentnej legalite.

Práve to, že prezidentom sa stal kandidát, ktorého kampaň sa počas celého jej priebehu nezaobišla bez škandálov, ktoré však pokračovali aj po samotných voľbách, ma donútilo sa zamyslieť nad nedostatkami prezidentskej kampane a zákona o volebnej kampani ako takého. V príspevku sa budem venovať prioritne kritike kampani Petra Pellegriniho, keďže voľby vyhral a zároveň sa o jeho kampani najviac

¹ Vedecká práca je súčasťou riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0474/24 Audit slovenskej volebnej a referendumovej legislatívy.

diskutovalo nielen v médiách, ale aj medzi občanmi. To však neznamená, že ostatní kandidáti pravidlá volebnej kampane neporušovali. Média však svoju pozornosť upriamovali práve na kampaň Petra Pellegriniho a jeho protikandidáta Ivana Korčoka, keďže obaja kandidáti v prieskumoch dlhodobo viedli a bolo viacmenej jasné, že práve jeden z nich sa stane prezidentom. To potvrdzuje aj fakt, že práve títo kandidáti postúpili do druhého kola volieb.

Svoju pozornosť v príspevku zameriam na tretie strany, ktoré by sa od roku 2019 už v kampani objavovať nemali, ďalej na neférovosť kampane z titulu postavenia prezidentského kandidáta, ktorý bol zároveň aj predseda parlamentu, netransparentnosti financovania volebnej kampane a napokon sa budem venovať porušeniu volebného moratória zo strany známych osobností a influencerov.

Tretie strany v kampani

Pod pojmom tretia strana vo volebnej kampani rozumieme subjekt, ktorý sa priamo nezúčastňuje volebnej súťaže, teda subjekt, ktorý je odlišný od kandidáta či politickej strany a sám sa neusiluje o získanie volebnej funkcie, ale len podporuje niektorého z kandidátov alebo kandidujúcich politických strán.² Do nášho právneho poriadku bol tento inštitút zavedený prijatím zákona o volebnej kampani v roku 2014.³ Jeho legálna definícia znela: „*Treťou stranou na účely tohto zákona je fyzická osoba, fyzická osoba – podnikateľ alebo právnická osoba, ktorá je zaevidovaná Štátnou komisiou pre voľby a kontrolu financovania politických strán.*“⁴ Inštitút však vydržal iba 5 rokov a novelou zákona o volebnej

² DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 114.

³ Zákon č. 181/2014 o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a hnutiach v znení neskorších predpisov.

⁴ § 8 ods. 1 zákona o volebnej kampani v znení do 15.07.2019.

kampani bol v roku 2019 zrušený.⁵ Tretie strany teda stratili možnosť vedenia volebnej kampane v akýchkoľvek voľbách, keďže v našich právnych podmienkach hovoríme o tzv. uzavretej volebnej kampani,⁶ čo potvrdzuje aj samotný zákon o volebnej kampani. V zmysle § 2 ods. 1 môžu volebnú kampaň – teda činnosť, za ktorú sa obvykle hradí úhrada a ktorá smeruje k propagácii činnosti, cieľov a programu kandidujúcich subjektov – viesť iba politické strany, politické hnutia a kandidáti usilujúci sa o získanie volenej funkcie. Odsek 3 spomínaného paragrafu zakazuje vykonávať činnosť v prospech alebo v neprospech kandidátov ostatným subjektom, pod ktoré od novely z roku 2019 zaradíme aj tretie strany.

Problém, ktorý však nastal v prezidentskej kampani je to, že hoci bol inštitút tretích strán *de iure* zrušený, *de facto* sme tretie strany mohli vo volebnej kampani nájsť. Konkrétne na tento problém upozornila mimovládna organizácia MEMO 98 ešte začiatkom apríla deň pred tým, ako sa konalo druhé kolo volieb.⁷ K nej sa pridali aj Transparency International Slovensko (ďalej ako „TIS“) a Nadácia Zastavme korupciu.

MEMO 98 hovorila konkrétne o troch osobách, ktoré mali porušiť pravidlá volebnej kampane, a to o ministrovi vnútra Matúšovi Šutajovi Eštokovi, v súčasnosti aj predsedovi strany HLAS-SD, súčasnom ministrovi zdravotníctva Kamilovi Šaškovi, v čase prezidentských volieb štátnom tajomníkovi ministerstva hospodárstva, a Braňovi Ondrušovi, v súčasnosti europoslancovi za stranu HLAS-SD, v čase

⁵ Zákon č. 208/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

⁶ OROSZ, L.: *Sloboda prejavu vo volebnej kampani*. In: MAJERCÁK, T. (ed.): *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni*. Košice: UPJŠ, 2016, s. 106.

⁷ GODÁRSKY, I.: *Skutok sa nestal. Alebo ako stojí čas v štátnej správe*. In: MEMO98. 19. september 2024. [online], [cit. 16/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://memo98.sk/article/Skutok-sa-nestal-Alebo-ako-stoji-cas-v-statnej-sprave>>.

prezidentských volieb štátnom tajomníkovi ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Všetci títo traja spomenutí na svojich sociálnych sieťach zverejnili platenú reklamu v prospech Petra Pellegriniho, resp. v neprospech Ivana Korčoka.⁸

Na základe informácií dostupných v Knižnici reklám spoločnosti Meta, o ktorých informovala aj MEMO 98, boli dokopy reklamy platené v období od 3. marca do 4. apríla, boli na nich minulé finančné prostriedky približne v rozmedzí od 2 000 do 3 000 eur a zobrazené boli takmer 1,5 milión krát. Podľa môjho názoru teda niet pochyb, že platením týchto reklám pred prezidentskou kampanou sa vyššie uvedené osoby dopustili porušenia zákona o volebnej kampani.⁹

MEMO 98 podali podnet na Štátnu komisiu pre voľby a kontrolu financovania politických strán (ďalej len „štátna komisia“), aby porušenie zákona prešetrila. Podľa nich síce nedošlo k nejakému dramatickému porušeniu, navyše sa vyjadrili, že so zrušením inštitútu tretích strán nesúhlasia, avšak došlo k porušeniu zákona a je potrebné to prešetriť. Navyše to majú v kompetencii orgány patriace do štruktúr ministerstva vnútra, ktorého minister sa sám dopustil porušenia zákona, na základe čoho bolo teda možné zistiť aj nezávislosť príslušných orgánov. Štátna komisia následne podnety MEMO 98 a ďalších občianskych združení odstúpila príslušným orgánom verejnej správy – v prípade Matúša Šutaja Eštoka a Kamila Šaška ide o Okresný úrad Bratislava, v prípade Branislava Ondruša o Okresný úrad Zvolen.¹⁰

⁸ Bližšie konkrétne reklamy pozri v Knižnici reklám spoločnosti Meta dostupné na: <https://www.facebook.com/ads/library/?active_status=active&ad_type=political_and_issue_ads&country=SK&is_targeted_country=false&media_type=all&source=nav-header>.

⁹ Konkrétne sa dopustili priestupku podľa § 20 ods. 1b zákona o volebnej kampani.

¹⁰ V prípade Branislava Ondruša bol podnet najprv postúpený ministerstvu vnútra z dôvodu podozrenia, že príspevky mohli byť v skutočnosti financované právnickou osobou, konkrétne stranou HLAS-SD, a až následne bol podnet postúpený Okresnému úradu Zvolen.

V zmysle zákona o priestupkoch,¹¹ ktorý sa vzťahuje aj na konanie v prípade spáchania priestupku podľa zákona o volebnej kampani, príslušný orgán je povinný začať priestupkové konanie v lehote do 30 dní.¹² Správne konanie je upravené v zákone o správnom konaní,¹³ ktorý hovorí, že príslušný orgán rozhodne v jednoduchých veciach bezodkladne, v ostatných prípadoch do 30 dní a v zložitých prípadoch do 60 dní.¹⁴ V prípade podnetu podaného MEMO 98 však táto lehota nebola dodržaná. V prípade Kamila Šáška sa konať začalo až koncom októbra, čo je viac ako 5 mesiacov od podania podnetu, v prípade Braňa Ondruša sa konanie v čase finalizácie môjho príspevku ešte nezačalo.¹⁵ V prípade Matúša Šutaja Eštoka síce rozhodnutie bolo vydané, avšak príslušný orgán konštatoval, že k porušeniu zákona nedošlo.¹⁶ Z toho dôvodu sa MEMO 98 spoločne s TIS a Nadáciou Zastavme korupciu obrátili na prokuratúru s podnetom o preskúmanie dodržiavania zákonnosti orgánmi verejnej správy.¹⁷ Odvolanie voči rozhodnutiu totižto zo strany MEMO 98 nebolo možné, keďže v konaní figurovala ako oznamovateľ, nie ako účastník konania.

Prokuratúra sa stotožnila s názorom mimovládnych organizácií. Rozhodnutie úradu označila za nezákonné a navrhla rozhodnutie

¹¹ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

¹² § 67 ods. 3 zákona o priestupkoch.

¹³ Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

¹⁴ § 49 Správneho poriadku.

¹⁵ Absurdné rozhodnutie OÚ BA vo veci (ne)kampane ministra. Obraciame sa na prokuratúru. In: MEMO98. 11. október 2024. [online], [cit. 22/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://memo98.sk/article/Absurdne-rozhodnutie-OU-BA-vo-veci-nekampane-ministra-Obraciame-sa-na-prokuraturu>>.

¹⁶ Tamtiež.

¹⁷ Tamtiež.

zrušiť.¹⁸ To, či ho skutočne zruší, je otázne, v prípade, ak nie, môže prokuratúra podať žalobu na správny súd.¹⁹

Neférovosť volebnej kampane

V médiách sa počas kampane často spomínali názory o neférovosti kampane Petra Pellegriniho. Jeho protikandidát Ivan Korčok argumentoval jednak silnou antikampaňou, ktorá bola proti nemu vedená, ale aj nevôľou Petra Pellegriniho diskutovať so svojimi protikandidátmi, či zásahmi do spravodajstva RTVS (dnešná STVR) a súkromnej TV Markíza. Okrem toho mu prekážalo aj to, že Peter Pellegrini mal väčší mediálny priestor z dôvodu jeho postavenia ako predsedu parlamentu.²⁰

S posledným argumentom sa stotožňujem aj ja. Je prirodzené, že predsedovi parlamentu sa vzhľadom na jeho funkciu dostáva mediálnej pozornosti. Petrovi Pellegrinimu bola mediálna pozornosť venovaná nielen z hľadiska jeho pozície ako kandidáta na prezidenta, ale aj na základe faktu, že počas volebnej kampane bol druhým najvyšším ústavným činiteľom. Z toho dôvodu mohol zo svojej funkcie predsedu parlamentu viesť aj neoficiálnu volebnú kampaň.

Podobnú situáciu sme zažili aj v roku 2014, kedy na post prezidenta kandidoval vtedajší predseda vlády Róbert Fico. Tomu sa tiež z postu premiéra dostávalo väčšej pozornosti ako jeho protikandidátom. V tomto prípade to však premiérovi nevyšlo a prezidentské voľby

¹⁸ Prokuratúra považuje rozhodnutie OÚ vo veci „nekampane“ M. Šutaja Eštoka za nezákonné. Navrhuje ho zrušiť. In MEMO98. 19. december 2024. [online], [cit. 22/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://memo98.sk/article/Prokuratura-nam-dala-za-pravdu-Rozhodnutie-OU-vo-veci-nekampane-ministra-Sutaja-Estoka-povazuje-za-nezakonne-Navrhuje-ho-zrusit>>.

¹⁹ § 45 ods. 1 zákona č. 162/2015 Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

²⁰ Pozri napr.: Líder prieskumov odmieta diskutovať. Korčok považuje za kampaň za čudnú a neférovú. In: SME. 15. marec 2024. [online], [cit. 04/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://domov.sme.sk/c/23296331/korcok-povazuje-kampan-za-cudnu-a-neferovu.html>>.

vyhral Andrej Kiska. Treba však poznamenať, že na prezidentské voľby v roku 2014 sa nový zákon o volebnej kampani ešte nevzťahoval.

Môžeme konštatovať, že je logické, že kandidáti, ktorí zastávajú nejakú verejnú funkciu budú mať prirodzene väčší priestor ako ostatní kandidáti. Tiež je úplne pochopiteľné, ak sa premiér alebo predseda parlamentu uchádza o post prezidenta republiky, keďže túto funkciu môžeme považovať za vrchol politickej kariéry. Otázkou však zostáva, či je spravodlivé voči ostatným kandidátom, aby ústavní činitelia využívali svoje postavenie ako súčasť volebnej kampane, a zároveň či sú ústavní činitelia naplno schopní venovať sa svojim pracovným povinnostiam, keď popritom vedú volebnú kampaň.

Ústava SR²¹ alebo aj ústavný zákon o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov²² upravujú nezlučiteľnosť funkcií verejného funkcionára s inými funkciami, zamestnaniami či činnosťami všeobecne ale aj osobitne pre jednotlivé funkcie. Konkrétne ústava upravuje, že *„prezident nesmie vykonávať inú platenú funkciu, povolanie alebo podnikateľskú činnosť a nesmie byť členom orgánu právnickej osoby, ktorá vykonáva podnikateľskú činnosť.“*²³ Teda logicky prezident nemôže byť zároveň poslancom. Ústava ráta aj s možnosťou, že za prezidenta bude zvolený práve poslanec, v tom prípade dňom zvolenia prestáva vykonávať svoju funkciu. To sa vzťahuje napríklad aj na sudcov, prokurátorov či členov vlády.²⁴

Hoci hovoríme o nezlučiteľnosti funkcií, nehovoríme o nezlučiteľnosti kandidatúry na prezidenta s inou funkciou. Výnimkou je iba prípad, kedy za prezidenta kandiduje sudca. V zmysle zákona o sudcoch a prísediach,²⁵ *„výkon funkcie sudcu sa prerušuje aj*

²¹ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

²² Ústavný zákon č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov.

²³ Čl. 103 ods. 5 Ústavy SR.

²⁴ Čl. 103 ods. 4 Ústavy SR.

²⁵ Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

dňom, keď sa sudca zaregistruje ako kandidát vo voľbách na prezidenta Slovenskej republiky, alebo vo voľbách územnej samosprávy,”²⁶ pričom „prerušenie výkonu funkcie trvá ešte tri mesiace po vyhlásení výsledkov volieb, ak sudca nebol zvolený, alebo ešte tri mesiace po skončení výkonu funkcie, do ktorej bol vo voľbách zvolený.”²⁷ Pôvodné znenie hovorilo o prerušení funkcie sudcu aj počas kandidatúry pri voľbách do parlamentu, avšak to bolo novelou zákona v roku 2019²⁸ vypustené.

Toto ustanovenie súvisí s princípom nezávislosti a nestrannosti sudcov. Sudca by sa mal správať tak, aby svoju nestrannosť a nezávislosť zachoval, najmä voči verejnosti, ktorá by v opačnom prípade mohla stratiť dôveru v súdnu moc. Preto bolo podľa môjho názoru nesprávne, keď novelou došlo k zmierneniu zákona. Namiesto vypustenia časti, v ktorej by k prerušeniu výkonu funkcie sudcu došlo aj pri voľbách do parlamentu, malo byť podľa môjho názoru doplnené prerušenie výkonu funkcie sudcu aj pri voľbách do Európskeho parlamentu. S návrhom sprísnenia zákona prišiel v roku 2023 aj Juraj Šeliga, ktorý toto pravidlo chcel zmeniť z prerušenia funkcie na jej zánik a rozšíriť subjekty aj o prokurátorov.²⁹

Podľa môjho názoru by však bolo vhodné zvážiť, či by podobné pravidlo nemalo byť zavedené aj voči ostatným ústavným činiteľom, najmä ak hovoríme o druhom a treťom najvyššom ústavnom činiteľovi. Viem si predstaviť zavedenie inštitútu prerušenia výkonu funkcie predsedu parlamentu a predsedu vlády v prípade ich kandidatúry na prezidenta. Znamenalo by to väčšiu férovosť volebnej

²⁶ § 24 ods. 2 zákona o sudcoch a prísediach.

²⁷ Tamtiež.

²⁸ Zákon č. 282/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

²⁹ Šeliga: Ak sudca kandiduje za prezidenta, má z funkcie odísť. In: TERAZ.SK. 25. február 2023. [online], [cit. 04/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.teraz.sk/spravy/seliga-ak-sudca-a-prokurator-kandiduj/696923-clanok.html>>.

kampane voči ostatným kandidátom, ktorým sa nedostáva toľko mediálneho priestoru.

Netransparentnosť financovania volebnej kampane

Jeden z problémov volebnej kampane bola aj jej celková netransparentnosť. Hodnoteniu transparentnosti jednotlivých kampaní sa venovala najmä mimovládna organizácia TIS. Z jedenástich kandidátov boli hodnotení šiesti – Peter Pellegrini, Ivan Korčok, Štefan Harabin, Ján Kubiš, Krisztián Forró a Andrej Danko. Za najviac transparentnú kampaň bola označená kampaň Ivana Korčoka s hodnotou 90%. Okrem neho mali transparentnú kampaň aj Štefan Harabin (73%) a Krisztián Forró (70%). S výhradami boli hodnotené kampaň Andreja Danko (43%) a Jána Kubiša (45%). Kampaň Petra Pellegriniho bola ako jediná hodnotená ako netransparentná (30%).³⁰

Hoci kampaň Petra Pellegriniho bola netransparentná, práve on voľby vyhral a stal sa novým prezidentom. Môžeme si teda klásť otázku, ktorú si kladie aj TIS – bude netransparentná a neférová prezidentská kampaň novým normálom?³¹

V čom bol Pellegrini kritizovaný je napríklad utajenosť jeho darcov. Oficiálne mu na transparentný účet poslala finančné prostriedky iba strana HLAS-SD, a to tiež v rozpore so zákonom, keďže druhá čiastka vo výške 250 tisíc eur bola na transparentný účet zaslaná až po voľbách. Mená darcov teda nie sú známe, a hoci Pellegrini sľúbil, že ich zverejní, dodnes tak neurobil.³²

³⁰ TIS: *Hodnotenie transparentnosti kampaní*. In: TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. [online]. [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://volby.transparency.sk/prezident2024/hodnotenia>>.

³¹ KOSTELANSKÝ, L.: *Bude netransparentná a neférová kampaň novým normálom?* In: TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. 19. máj 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://transparency.sk/sk/bude-netransparentna-a-neferova-prezidentska-kampan-novym-normalom/>>.

³² Tamtiež.

Kritika prišla aj z dôvodu, že Pellegrini neposkytoval informácie o jeho billboardoch vďaka neštandardne dlhej splatnosti faktúr. TIS odhadla, že cena za billboardy použité na kampaň sa mohla vyšplhať až na 417 tisíc eur, čo je takmer pri finančnom strope 500 tisíc eur, ktorí majú prezidentský kandidáti počas volebnej kampane. Peter Pellegrini napokon v záverečnej správe tvrdil, že kampaň ho vyšla na 499,5 tisíc eur, avšak TIS skutočné výdavky odhadla až na možných 750 tisíc eur, čo je značne nad povoleným finančným limitom.³³ TIS podala ministerstvu vnútra podnet na možné prekročenie finančných limitov na volebnú kampaň zo strany Petra Pellegriniho, o ktorej však ministerstvo vnútra v čase finalizácie môjho príspevku, t. j. 8 mesiacov od podania podnetu, nerozhodlo.

Finančný limit však podľa TIS prekročil aj Ivan Korčok. V záverečnej správe vykázal svoje výdavky v sume 499,9 tisíc eur, v skutočnosti však mohol prekročiť povolený limit až o niekoľko desiatok tisíc eur. TIS odhaduje, že celkovo ho kampaň mohla vyjsť na 580 tisíc eur, pričom do vyúčtovania si pravdepodobne nezarátal billboardovú kampaň v apríli, roznášku volebných novín v slovenskom aj v maďarskom jazyku a obrazovky s reklamami vo fitness, baroch a kluboch.³⁴

Porušenie volebného moratória

V čase volebného moratória (ďalej ako „moratórium“), teda obdobia, počas ktorého je vedenie volebnej kampane zakázané, sa na sociálnych sieťach objavili príspevky tzv. známych osobností,

³³ V zmysle § 5 ods. 1 zákona o volebnej kampani: „Kandidát na prezidenta Slovenskej republiky (ďalej len „kandidát na prezidenta“) môže na svoju volebnú kampaň vynaložiť najviac 500 000 eur vrátane dane z pridanej hodnoty spolu pre obidve kolá volieb...”

³⁴ KOSTELANSKÝ, L.: Bude netransparentná a neférová kampaň novým normálom? In: TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. 19. máj 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://transparency.sk/sk/bude-netransparentna-a-neferova-prezidentska-kampan-novym-normalom/>>.

ktoré vyjadrili podporu prezidentským kandidátom. Podobné príspevky sme mohli zaznamenať aj počas volebnej kampane, čo samozrejme problém nebol, keďže pod spôsoby vedenia volebnej kampane môžeme zaradiť aj získavanie podpory u známych osobností či influencerov, ktorí majú dosah najmä na mladšiu generáciu. Avšak, volebná kampaň sa končí 48 hodín pred dňom konania volieb,³⁵ preto je vyjadrovanie sa na sociálnych sieťach v tomto čase problematické.

Zákon o volebnej kampani špecificky kampaň na sociálnych sieťach neupravuje, čo je podľa môjho názoru medzera v zákone, ktorou by sa zákonodarca mal zaoberať vzhľadom na to, že moderná volebná kampaň sa odohráva prioritne v online priestore. To sme si mohli všimnúť aj v tom, že Peter Pellegrini sa odmietal zúčastňovať politických debát, no na sociálnych sieťach sa jeho propagačné videá objavovali pravidelne.

Čo však pobúrilo mnohých občanov bol aj prípad, kedy spevák a raper Patrik „Rytmus“ Vrbovský verejne počas moratória vyjadril podporu Petrovi Pellegrinimu. Vzišla otázka, či týmto konaním nedošlo k porušeniu moratória. Ako sa pre médiá vyjadrila štátna komisia, k porušeniu zákona nedošlo, pretože nešlo o sponzorovaný príspevok,³⁶ teda nešlo o činnosť, za ktorú sa hradí odplata. Rytmus s dosahom na takmer 800 tisíc sledujúcich nebol jediný, ktorý v tom čase vyjadril verejnú podporu kandidátovi. Okrem neho to bola aj jeho manželka modelka Jasmína Alagič s približne 500 tisíc sledujúcimi, influencerka Zuzana Plačková s približne 900 tisíc sledujúcimi, ale aj jej manžel René Strausz či spevák a skladateľ Tomi Popovič. Podľa Nadácie Zastavme korupciu všetky tieto videá, ktoré boli zverejnené

³⁵ § 2 ods. 2 zákona o volebnej kampani.

³⁶ KLUČÁROVÁ, R.: *Rytmus na Instagrame vyjadril podporu prezidentskému kandidátovi v čase moratória. Podľa úradov zákon neporušil*. In: REFRESHER. 4. apríl 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://refresher.sk/157334-Rytmus-na-Instagrame-vyjadril-podporu-prezidentskemu-kandidatovi-v-case-moratoria-Podla-uradov-zakon-neporusil>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-26>

v jeden deň, sa obsahovo stotožňovali a obsahovali rovnaké naučené frázy. Štandardne si influenceri za podobné príspevky pýtajú niekoľko desiatok tisíc eur, avšak v tomto prípade vraj podporu vyjadrili dobrovoľne a neobdržali žiaden honorár. O pravde týchto výrokov však existujú pochybnosti.³⁷

Tieto prípady nám jasne ukazujú nedostatky zákona o volebnej kampani. Nadácia Zastavme korupciu navrhuje, aby došlo buď k úplnému zrušeniu moratória alebo k sprísneniu pravidiel, aby sa moratórium dotýkalo aj internetu.³⁸ Je náročné regulovať sociálne siete a v ich priestore sa zmysel moratória stráca, keďže všetky príspevky sú zverejnené, dokonca sa objavujú užívateľom aj počas moratória, hoci boli zverejnené ešte pred jeho začiatkom. Preto sa domnievam, že zrušenie moratória ako takého by bolo jednoduchšie riešenie ako sprísňovanie pravidiel, avšak nedovolím si tvrdiť, že by určite išlo aj o to správne riešenie.

Záver

Prezidentská kampaň 2024 odhalila mnohé nedostatky zákona, ktoré je podľa môjho názoru potrebné vyriešiť. Úprimne však nepredpokladám, že by úradujúca vládna garnitúra mala v pláne sa týmito nedostatkami zaoberať, a to aj vzhľadom na to, že nedostatky sa týkajú práve niektorých členov vlády. No aj napriek tomu by som chcela prispieť k hľadaniu optimálnych riešení nedostatkov volebnej kampane, s ohľadom na návrhy TIS a Nadácie Zastavme korupciu, o ktorých by som povedala, že sú bezpochyby vhodným príspevkom do verejnej diskusie.

³⁷ Rytmus a Plačková, *ministri aj pomoc tretích strán. Kampaň ukázala na medzery v zákone*. In: ZASTAVME KORUPCIU. 9. apríl 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://zastavmekorupciu.sk/kauzy/rytmus-a-plackova-ministri-aj-pomoc-tretich-tretich-stran-kampan-ukazala-na-medzery-v-zakone/>>.

³⁸ Tamtiež.

Prvým riešením by malo byť vrátenie inštitútu tretích strán do zákona. Ako sme si mohli všimnúť aj počas tejto volebnej kampane, tretie strany sa jej reálne zúčastňujú, hoci to však nemajú povolené. Ich činnosť nie je regulovaná a častokrát ani sankcionovaná. Zrušenie tohto inštitútu bolo kritizované z mnohých strán a mám za to, že sa iba ukázalo, že tento krok bol chybný. Netvrdím, že by mal byť tento inštitút zavedený v tej istej podobe, v akej existoval predtým, no mám za to, že jeho právna úprava by prispela k skvalitneniu pravidiel volebnej kampane.

Existencia moratória v čase sociálnych sietí môže strácať zmysel, preto sa domnievam, že by zákonodarca mal zvážiť jeho zrušenie, poprípade jeho obmedzenie len na predvolebné diskusie. Druhou možnosťou je zákonom upraviť volebnú kampaň prebiehajúcu na sociálnych sieťach tak, aby bolo možné kontrolovať dodržiavanie moratória, čo mi však príde problematickejšie vzhľadom na to, že sociálne siete sú vytvorené spoločnosťami, ktoré nesídlia na území Slovenskej republiky.

Limit na prezidentskú kampaň vo výške 500 tisíc eur nie je podľa môjho názoru dostatočný. Navyše, ak nie sú povolené ani kampane tretích strán, kandidáti sú mnohokrát nútení rôznymi spôsobmi tento limit obchádzať. Zákonodarca by mal v budúcnosti zvážiť jeho navýšenie aj z dôvodu, že ceny služieb, ktoré kandidáti využívajú v kampani sa od prijatia zákona o volebnej kampani zvýšili. Navýšenie limitu by sa malo týkať aspoň tých kandidátov, ktorí postúpia do druhého kola³⁹, keďže v súčasnosti je rovnaký limit stanovený pre všetkých kandidátov.

Vzhľadom na to, že kampane sa stávajú čoraz viac netransparentné, prikláňam sa k názoru, že je potrebné upraviť pravidlá tak, aby bola transparentnosť vyžadovaná priamo zákonom. TIS navrhuje napríklad

³⁹ Napríklad, Česká republika má navýšený finančný limit pre kandidátov v druhom kole, pozri § 37 ods. 2 zákona č. 275/2012 Sb. o volbách prezidenta republiky.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-26>

obmedziť splatnosť faktúr na rozumnú mieru, upraviť zákon tak, aby eliminoval možnosť utajiť darcovstvo prostredníctvom zasielania finančných príspevkov kandidátom cez neverejný stranický účet, či zaviesť povinnosť zverejňovania politickej reklamy pre najväčších poskytovateľov reklám.⁴⁰

Prezidentská kampan mala mnoho nedostatkov, z ktorých niektorým som venovala pozornosť v tomto príspevku. Nedostatky kritizovali nahlas aj mimovládne organizácie a je len dobré, ak sa tieto kritiky dostávajú aj do médií pre širšiu verejnosť. Verejnosť môže vyvolať nátlak na politikov, ktorí by sa následne museli zaoberať riešeniami, aby sa podobné nedostatky neobjavovali v ďalších kampaniach. Avšak, vzhľadom na zostavu aktuálnej vládnej garnitúry musím vyjadriť pochybnosti, že by došlo k zmene lepšiemu počas nasledujúcich rokov.

Literatúra:

Absurdné rozhodnutie OÚ BA vo veci (ne)kampane ministra. Obraciame sa na prokuratúru. In: MEMO98. 11. október 2024. [online], [cit. 22/12/2024]. Dostupné na:

<<https://memo98.sk/article/Absurdne-rozhodnutie-OU-BA-vo-veci-nekampane-ministra-Obraciame-sa-na-prokuraturu>>.

DOMIN, M.: *Zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani. Komentár.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, 228 s.

GODÁRSKY, I.: *Skutok sa nestal. Alebo ako stojí čas v štátnej správe.* In: MEMO98. 19. septembra 2024. [online], [cit. 16/12/2024]. Dostupné na: <<https://memo98.sk/article/Skutok-sa-nestal-Alebo-ako-stoji-cas-v-statnej-sprave>>.

⁴⁰ KOSTELANSKÝ, L.: *Bude netransparentná a neférová kampan novým normálom?* In: TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. 19. máj 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://transparency.sk/sk/bude-netransparentna-a-neferova-prezidentska-kampan-novym-normalom/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-26>

Hodnotenie transparentnosti kampaní. In: TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO. [online]. [cit. 19/12/2024].

Dostupné na internete:

<<https://volby.transparency.sk/prezident2024/hodnotenia>>.

KLUČÁROVÁ, R.: *Rytmus na Instagrame vyjadril podporu prezidentskému kandidátovi v čase moratória. Podľa úradov zákon neporušil.* In: REFRESHER. 4. apríl 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na:

<<https://refresher.sk/157334-Rytmus-na-Instagrame-vyjadril-podporu-prezidentskemu-kandidatovi-v-case-moratoria-Podla-uradov-zakon-neporusil>>.

KOSTELANSKÝ, Ľ.: *Bude netransparentná a neférová kampaň novým normálom?* In: TRANSPARENCY INTERNATIONAL SLOVENSKO.

19. máj 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://transparency.sk/sk/bude-netransparentna-a-neferova-prezidentska-kampan-novym-normalom/>>.

Líder prieskumov odmieta diskutovať. Korčok považuje za kampaň za čudnú a neférovú. In: SME. 15. marec 2024. [online], [cit. 04/12/2024].

Dostupné na internete:

<<https://domov.sme.sk/c/23296331/korcok-povazuje-kampan-za-cudnu-a-neferovu.html>>.

Knižnica reklám spoločnosti Meta. [online], [cit. 04/12/2024].

Dostupné na internete:

<https://www.facebook.com/ads/library/?active_status=active&ad_type=political_and_issue_ads&country=SK&is_targeted_count_ry=false&media_type=all&source=nav-header>.

OROSZ, L.: *Sloboda prejavu vo volebnej kampani.* In: MAJERČÁK, T. (ed.) *Sloboda prejavu a jej limity – IV. ústavné dni.* Košice: UPJŠ, 2016, s. 101-112.

Prokuratúra považuje rozhodnutie OÚ vo veci „nekampane“ M. Šutaja Eštoka za nezákonné. Navrhuje ho zrušiť. In: MEMO98. 19. december 2024.

[online], [cit. 22/12/2024]. Dostupné na internete:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-26>

<<https://memo98.sk/article/Prokuratura-nam-dala-za-pravdu-Rozhodnutie-OU-vo-veci-nekampane-ministra-Sutaja-Estoka-povazuje-za-nezakonne-Navrhujeho-zrusit>>.

Rytmus a Plačková, ministri aj pomoc tretích strán. Kampaň ukázala na medzery v zákone. In: ZASTAVME KORUPCIU. 9. apríl 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://zastavmekorupciu.sk/kauzy/rytmus-a-plackova-ministri-aj-pomoc-tretich-tretich-stran-kampan-ukazala-na-medzery-v-zakone/>>.

Seliga: Ak sudca kandiduje za prezidenta, má z funkcie odísť. In: TERAZ.SK. 25. február 2023. [online], [cit. 04/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.teraz.sk/spravy/seliga-ak-sudca-a-prokurator-kandiduj/696923-clanok.html>>.

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Ústavný zákon č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov.

Zákon č. 162/2015 Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 181/2014 o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a hnutiach v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 208/2019 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 275/2012 Sb. o volbe prezidenta republiky.

Zákon č. 282/2019 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príslušných a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a príslušných a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-26>

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

ZASTAVME KORUPCIU: Rytmus a Plačková, ministri aj pomoc tretích strán. Kampaň ukázala na medzery v zákone. In: ZASTAVME KORUPCIU. 9. apríla 2024. [online], [cit. 19/12/2024]. Dostupné na internete: <https://zastavmekorupciu.sk/kauzy/rytmus-a-plackova-ministri-aj-pomoc-tretich-tretich-stran-kampan-ukazala-na-medzery-v-zakone/>.

Sloboda výberu ako predpoklad demokratických volieb

Lívia Jánošíková

The following paper focuses on the problem of freedom of political choice and its limitations within democratic institutions. While modern democracy is often defined by the principle of free and fair elections, this analysis examines whether the voter's choice is truly a manifestation of an autonomous will. We argue that the traditional liberal understanding of political freedom as a simple act of preference registration is insufficient. Instead, we propose an analytical framework that deconstructs the voter's decision-making process, highlighting the profound influence of a consumer-driven political environment.

Úvod

V predvolebných sloganoch politických subjektov na zvýšenie volebnej účasti môžeme pozorovať mobilizačné naratívy apelujúce na volebnú participáciu, ktorá je vrcholom ľudskej politickej slobody. "Tieto voľby sú prelomové. Tieto voľby zmenia históriu. Ak chcete byť dobrým občanom, musíte využiť svoje všeobecné volebné právo, ktoré nebolo vždy samozrejmosťou. A keď náhodou nedokážete zaručiť, že vaša preferencia neodráža vaše autentické ideály a politické vízie, musíte voliť aspoň menšie zlo...". Tieto heslá vytvárajú pocit naliehavosti a dôležitosti volebného aktu, no zároveň významne zjednodušujú politickú realitu v kontexte súčasných demokracií. Voľby chápeme ako kľúčový element demokracie, prostredníctvom ktorého dochádza k výberu politických zástupcov, novej spoločenskej elity, ktorá je legitimizovaná ľudovým (voličským) rozhodnutím. Dominantná línia teórií demokracie pozostáva z premís, ktoré sú výsledkom osvietenскеj a humanistickej tradície a musia byť dodržané, ak chceme hovoriť o skutočne slobodnom, demokratickom procese. Koncept slobody z individualistickej perspektívy je často zakotvený v subjektívnej skúsenosti a psychologickom prežívaní. Z tohto pohľadu nie je sloboda výlučne objektívnym, politicky garantovaným stavom, ale skôr empirickým fenoménom – vnútornou realitou, ktorá je formovaná

individuálnym vedomím, ideológiou a osobnou skúsenosťou.¹ Ak je sloboda definovaná ako pocit alebo hlboké presvedčenie o vlastnej autonómii a možnosti sebaurčenia, potom je teoreticky možné, aby tento stav existoval aj v podmienkach formálne neslobodných a štruktúrne obmedzujúcich režimov, vrátane totalitných či otrokárskych systémov. Tento pohľad naznačuje, že vnímaná sloboda a jej skutočné politické podmienky nemusia byť nutne v korelácii.² Politická emancipácia v rámci štátnych inštitúcií je zároveň výrazom konceptu pozitívnej slobody, s ktorou sa stretávame u *Hegela* a ktorá nie je iba individuálnym, ale takisto aj sociálnym politickým konceptom.³ Sloboda má v interakcii so spoločenskými štruktúrami vzťahovú povahu, z čoho možno odvodiť známe klišé „*nie som slobodný dovtedy, kým nie je uznaná sloboda ostatných*“. Človek vo vzťahu k spoločenským procesom vystupuje ako *zoon politikon*, čím sa opúšťa od výlučne individualistického prístupu ku konceptu prežívania slobody (ku ktorej sa dá v lepšom prípade dopracovať na základe autonómneho premýšľania jedinca)⁴ a prechádza sa k univerzálne garantovanej politickej slobode, ktorá je zároveň podmienkou politickej sebarealizácie subjektu politiky. Táto podmienka sa viaže na ďalšiu časť dedičstva humanizmu a osvietenstva⁵, ktorou je voľba ako výsledok rozumového procesu, teda racionálne rozhodnutie.

Nebolo by správne a ani užitočné v kontexte politického slobodného rozhodovania pýtať sa, či sme alebo nie sme racionálne

¹ HAYEK, F.: *The Road to Serfdom*. Londýn: University of Chicago Press, 1944, s. 20.

² Vyzdvihovanie osobnej slobody nachádzame v koreňoch amerického individualistického nazerania na politicko-emancipačnú podstatu človeka. Pre túto myšlienkovú tradíciu je kultovým dielo *Self-Reliance*, ktorého autorom je americký transcendentalista *Ralph Waldo Emerson*.

³ HEGEL, G.: *Fenomenologie ducha*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1960, s. 14.

⁴ FROMM, E.: *To have or to be?* Londýn: Continuum books, 1997, s. 31.

⁵ Základy položil *Immanuel Kant* v jeho koncepte autonómie rozumu, ktorý by mal byť najideálnejším a najspoľahlivejším zdrojom ľudskej morálky a slobody.

bytosti na základe ďalších významných spôsobov ľudského poznávacieho aparátu. Podieľanie sa subjektov na politike, podobne ako jej kreovanie, celkovo priznane upúšťa od výlučne racionálneho spôsobu tvorby rozhodnutí.⁶ Skutočnosť rôznorodosti vstupných intenzívne emocionálnych a hodnotových podnetov, presvedčení, výpočtov a motivácií voliča nie je v naplnení cieľa o politickej emancipácii jednotlivca praktickou prekážkou nielen z dôvodu, že „správna voľba“ v rámci slobodnej demokratickej súťaže, v ktorej sa usilujú o získanie priazne všetky politické strany a subjekty, ktoré splnili pravidlá demokratických volieb a sú zastúpené nehľadiac na ich povrchové ideologické odlišenia v rámci politického spektra, neexistuje. Koniec koncov, ľudský rozum nie je vždy spoľahlivý a už vôbec nie neomylný. Tendencia k tvorbe skratkovitých rozhodnutí na základe rýchlych subjektívnych pravdivostných súdov, ktoré zároveň zápasia s neudom utvrdzovania sa v subjektívnom pravdivostnom naratíve,⁷ je výzvou nielen pre humanitného vedca a voliča, ale takisto je každodennou skúsenosťou človeka, ktorý vedie dialóg so svojim bytím.⁸ Človeku tento neud, v podobe vyhodnocovania *ex post*, nemožno zazlievať, podobne ako nemožno demonizovať osvietenský apel na *ráció*, ktorý bol, koniec koncov, takisto len produktom a reakciou na dobové podmienky, respektíve predchádzajúce teocentrické a dogmatické výklady sveta, z ktorých sa odvodzovala svetská moc. Už *Pareto*, *Freud* či *Gustav Le Bon* svojim výskumom potvrdzovali nepredvídateľnosť a iracionálne prejavy ľudského správania. Politicky produktívna otázka teda nie je postavená tak, či

⁶ BAYM, G.: *What Makes Us Vote the Way We Do?* [online], [cit. 23/11/2022]. Dostupné na internete: <<https://daily.jstor.org/what-makes-us-vote-the-way-we-do/>>.

⁷ Pociť zjavenej pravdy, ktorý je podporovaný v prípade identitárneho vyčlenenia sa jednotlivca v rámci konkrétnej sociálnej (politickej) bubliny, je pre myslenie a bytie komfortným priestorom.

⁸ HOGENOVÁ, A.: *Život jako rozhovor*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2023. In: *Filozofia*, ročník 78, číslo 6, s. 492.

Ľudia sú alebo nie sú racionálne bytosti, ale či si túto schopnosť racionálneho rozhodovania neidealizujú, čím sa dopúšťajú iracionálneho správania. K otázke zabezpečenia kolektívnej politickej slobody je nutné pýtať sa, či je zaručená sloboda v každej etape volebného procesu, ktorý vedie k aktu politického rozhodovania.

Kto vlastní diskusiu?

Postmodernizmus je charakteristický rozpadom veľkých naratívov a univerzálnych ideológií, čím sa posilňuje absencia spoločného jazyka bežného obyvateľstva a demokratickejšia politická imaginácia, respektíve voličskej základne. Moderná legitimita politického systému už nečerpá svoju silu z ideologickej jednoty alebo dôvery medzi občanmi, ale paradoxne z ich vzájomnej nedôvery a fragmentácie, ktoré sú účinným mobilizačným nástrojom. Ako sme poukázali v súvislosti s politikou identít, spoločnosť sa rozpadá na navzájom súperiace mikro-skupiny, čím sa láme kolektívny revolučný potenciál, ktorý by siahal za vytýčené ideologické rámce a inštitúcie.⁹ Úspech populistických subjektov v politickej súťaži sa zvykne pripisovať špeciálnym rétorickým a mobilizačným schopnostiam voličskej frustrácie, ktoré „charizmatický vodca“ dokázal premeniť v správnom čase na kolektívnu politickú požiadavku podporenú voličskou základňou.¹⁰ Oveľa viac sa však o skutočnej, systémovej povahe problému zabezpečenia politickej emancipácie a slobody prostredníctvom volieb dozvedáme vtedy, ak zakomponujeme ekonomický a marketingový aspekt politickej súťaže. Ekonomické prepojenia a vzťahy na politickú moc nám odhaľujú vskutku elitnú povahu politického výberu. Svetoví a národní politickí lídri sú

⁹ LYOTARD, J. F.: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press, 1984, s. 37.

¹⁰ MOFFITT, B.: *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford: Stanford University Press, 2016, s. 55.

spravidla produktom marketingového úsilia konkrétnej záujmovej skupiny, ktorá financuje rôzne aspekty kampane, zväčša mediálne pokrytie. Napriek tomu, že mnohé prvky podpory politického reprezentanta sú „legálne ošetrené“ prostredníctvom lobbingu, finančných darov a príspevkov¹¹, dramaticky vplývajú na povahu a smerovanie dominantného politického naratívu a predvolebnej diskusie. Diskusia a mediálny priestor sa na základe predvolebného výtlaku zvyknú okliešťovať v prospech najpopulárnejších strán, ktoré agentúry uskutočňujúce prieskum verejnej mienky vyhodnocujú ako najperspektívnejšie. Relevancia politických subjektov, ktoré nedokázali zaujať, sa tak rýchlo vytráca z rozhodovacieho súboru jednotlivca, pričom spravidla dochádza k momentom, kedy sa volič rozhoduje v prospech tých, ktorí sú potenciálni víťazi. Ak sa na tento aspekt pozrieme zo z politicko-identitárneho hľadiska, výhra preferovaného politického subjektu znamená aj výhru voliča, pričom minimalizácia rizík plynúcich z nožnej prehry sa pod tlakom prieskumov verejnej mienky môže organicky transformovať na boj o prežitie, v ktorom sa volič rozhoduje nie na základe toho, čo je jeho hodnotovým rámcom najbližšie, ale pre *menšie zlo*. Z politicko-strategického hľadiska, podobne ako z marketingovo-mediálneho hľadiska, znamená nezáujem o kandidáta *politickú smrť*. Je to výsledkom ekonomiky a politiky, ktorá sa kreuje na základe *pozornosti* konzumenta. Nekritická podpora a nerovnomerná distribúcia verejnej diskusie priamo zasahujú do ľudského procesu rozhodovania, čo sa prejavuje aj pri vyššie spomenutej tendencii „voľby menšieho zla“, ktorá je autentickým výsledkom predvolebnej kalkulácie pozorovateľa a aktéra. Prieskumy z minulého roka ukazujú, že až 47 percent amerických voličov sa rozhodlo voľiť *menšie zlo*, keďže sa obávajú

¹¹ Zákon č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach.

straty svojho hlasu.¹² Priebeh a výsledky volieb sú ovplyvňované ekonomickou mocou, čím sa však nutne nevytráca aspekt slobodného výberu voliča, ak je naším cieľom zabezpečiť jeho autenticky prežívanú slobodu v rámci volebného aktu. Ekonomickú podporu totiž môže získať akákoľvek strana, pričom aj napriek finančným príspevkom nie je zaručený jej finálny úspech. Nepopularita pretavená do volebného neúspechu preto môže byť dôsledkom nedostatočného pokrytia kolektívnej politickej požiadavky, teda politicko-strategickým zlyhaním. Ani tieto možnosti však nepopierajú umelé vytváranie rozhodnutia, ku ktorému dochádza zužovaním verejného diskurzu politických kandidátov vyplývajúceho z voličskej popularity. Reklamy a konzumné vzorce pretvárajú pohľad konzumenta na politické dianie a možnosti jeho zvratu. V ére neustálej digitálnej komunikácie, fascinácie a komercializácie všetkých aspektov života čelí demokratický proces výzve v podobe fenoménu cieleného kreovania politickej voľby, ktorý sa čoraz viac podobá nákupnému rozhodovaniu. Volič už nie je potrebný ako autonómny občan, ktorý na základe racionálnej úvahy (a pridružených rozhodovacích súdov) a verejnej dynamiky diskusie volí svojich zástupcov, ale skôr vystupuje ako konzument politického produktu. Tento posun je priamym dôsledkom prenesenia marketingových a reklamných stratégií z komerčného sektora do politiky, kde si našli svoje uplatnenie najmä v politike identít. Tá je nielen vyvrcholením a manifestáciou vývoja politického vedomia konzumenta, ale je zároveň novým problémom, ktorý vytvára špecifické potreby riešenia. Americký filozof a publicista *Noam Chomsky* chápe verejnú mienku nie ako organický odraz kolektívneho vedomia, ale ako výsledok strategického riadenia, ktorú rozpracoval vo svojej najznámejšej publikácii *Manufacturing Consent*.

¹² MANTEL, W.: 47% of Voters Feel They Voted for "Lesser of Two Evils" in 2024 Elections. [online], [cit. 09/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://fairvote.org/press/lesser-of-two-evils-poll-2024/>>.

Médiá vystupujú pri kreovaní verejnej mienky ako vplyvné činitele, ktoré fungujú ako filtre formujúce verejnú diskusiu a udržujú ju v rámci úzko definovaných inštitucionálnych hraníc. Masmédiá napriek vytváraniu ilúzie plurality neustále pracujú v prospech elitného konsenzu tým spôsobom, že umožňujú dynamickú diskusiu, kritiku a nesúhlas, pokiaľ zostávajú verné predpokladom a princípom elitného konsenzu. Verejný informačný priestor, ktorý je otvorený každému konzumentovi, vytvára pocit slobodnej voľby zo širokej a dynamickej ponuky. V tomto kontexte možno hovoriť o existencii *priemyslu prieskumov verejnej mienky*, kde namiesto slúženia verejnému záujmu recyklujú a distribuujú naratívy slúžiace udržaniu politickej a ekonomickej moci vládnucej triedy. Finančné zdroje *veľkého biznisu* zásadným spôsobom ovplyvňujú výber kandidátov, financujú a riadia kampane a po ich zvolení zabezpečujú, aby boli ich záujmy v rámci politickej agendy uprednostňované. Výsledkom je systém, kde je demokratická voľba skôr ilúziou, zatiaľ čo skutočná moc zostáva v rukách elít.¹³ Rozmanitosť a pluralita, ktoré sa javia ako organické kopírovanie politického nastavenia konkrétnej spoločnosti, sa stáva len produktom politiky identít. Politické presvedčenie a úsudok vyžadujú odpoveď na otázku „*prečo volím toho, koho volím*“, zatiaľ čo cielene konštruované politické identity naskoľujú otázku „*kto som*“. Z politicko-praktického hľadiska ide o perspektívnejšiu mobilizáciu v kontexte časovo ohraničeného funkčného obdobia, ktorá necieľi na získanie priazne mas, respektíve (z hľadiska politického presvedčenia heterogénnej) širokej verejnosti, ale na stotožnenie sa s problémom u konkrétnej kultúrnej a demografickej skupiny. V kontexte slovenskej politiky je to pozorovateľné pri mobilizácii voličov na základe konštruovania kultúrnej, sociálnej alebo národnej identity. Na jednej strane sú „slovenskí národnári“, ktorí bránia národné záujmy a

¹³ CHOMSKY, N.: *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. The Bodley Head, London, 2008, s. 61.

tradičné hodnoty, pričom na druhej strane stoja „liberáli“ alebo „progresívcí“, ktorí sú vykreslení ako skupina s antagonistickými záujmami. Problém podobného rámcovania spočíva v (zámernej) nejednoznačnosti, ktorá je v nich obsiahnutá. Zdanlivo opozitné identity sú vykresľované ako problém a riziko, ktoré je potrebné odstrániť, keďže sú zdrojom všetkých spoločenských problémov. Podobne ako ďalšie sociálne a kultúrne podmienené identity, aj politická identita je zo svojej podstaty premenlivá a kultivovaná, keďže podlieha nerovnomernému vývoju politického vedomia¹⁴. Inklinácia k emancipácii identít ako východiska politického súboja preto zaniká v momente naplnenia politického cieľa. Digitálny priestor je v tejto oblasti skutočne špecifickým nástrojom na šírenie politického produktu, keďže vytváranie *informačnej bubliny* sa deje na základe algoritmov sociálnych sietí, ktoré sú navrhnuté s cieľom maximalizovať užívateľov čas strávený na platforme.¹⁵ Prostredníctvom interagovania v ideologicky homogénnej bubline dochádza k zjednodušovaniu a skresľovaniu spoločenskej reality, v ktorej absentuje priestor na hlbšie pochopenie koreňov spoločenských kríz, keďže primárnym cieľom je operatívne zaradenie sa a akceptácia v prednastavenej diskusii. Dochádza tak k izolácii človeka od autentickej skúsenosti – a v konečnom dôsledku poznania, čím sa idea nezávislého a informovaného rozhodovania vzdáľuje na míle.

¹⁴ Ako sme si už naznačili, do tvorby politického vedomia, podobne ako verejnej mienky, vstupuje viacero faktorov, ktoré ovplyvňujú jej kvalitatívnu úroveň. Okrem politického vzdelávania a kultivácii smerom k „riadnemu občianstvu“ sa do tvorby politického vedomia dostáva aj skúsenosť s politickým procesom, ktorá môže radikálne ovplyvniť dovtedajšie subjektívne naratívy.

¹⁵ FISHER, C. M.: *The dynamics that polarise us on social media are about to get worse*. [online], [cit. 13/01/2025]. Dostupné na internete: <<https://theconversation.com/the-dynamics-that-polarise-us-on-social-media-are-about-to-get-worse-247027>>.

Kto vládne?

V nadväznosti na aténsku demokraciu je zaujímavé priblížiť si základnú otázku, z ktorej tento exkluzívny model vychádza. Ostrakizmus fungoval na princípe eliminácie „škodcov a hrozieb“ aténskej demokracie, zatiaľ čo moderné demokratické inštitúcie si pokladajú opačnú otázku – kto je natoľko schopný, že dokáže vládnuť všetkým a ľud mu dokáže preniesť zodpovednosť v politickom vedení. Všeobecné dobro sa stalo zdrojom legitimity politického dosahovania spoločenských cieľov, v rámci ktorých rotuje moc na základe preferencií právoplatných voličov. Tento pravidelný systém sa vyvinul z dôvodu, aby výsledok politickej súťaže dokázal operatívne reagovať a kontrolovať vládnu moc. Problémom však nastáva v skutočnosti, že absentuje univerzálne prijatý konsenzus o tom, akú má všeobecné dobro podobu. Pokus o argumentáciu akejsi homogénnej politickej vôle je zo svojej podstaty logickým faulom, keďže predpokladá, že niečo ako homogénna politická vôľa (mimo myšlienkových experimentov politických teoretikov) existuje. V rámci demokratických volieb preto zápasia potenciálni politickí reprezentanti o priazeň voličov, ktorých záujmy sú rôznorodé a víťaz volieb disponujúci mocou presadzuje svoje záujmy aj na úkor iných skupín. Autor konceptu *kompetitívneho elitizmu* a vplyvný mysliteľ 20. storočia, *Joseph Schumpeter*, vyzdvihoval voľby ako kľúčový element demokracie, ktorého výsledkom však nie je domnelý etymologický základ „vlády ľudu“, ale ide o vládu politickej elity disponujúcej legitimitou odvodenou z volebného procesu. Základom demokracie podľa konceptu kompetitívneho elitizmu nie je dosiahnutie ideálu demokracie, ale existencia konkurenčného prostredia, v ktorom má volič na výber z minimálne dvoch politických subjektov.¹⁶ Ide teda o špeciálny druh referenda, kde sa volič rozhoduje, ktorá elita ho bude

¹⁶ SCHUMPETER, J. A.: *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 302.

zastupovať. Politická súťaž vytvára elitu formulujúcu rámec a obsah politiky, pri ktorej účasť voličov už nie je žiadúca. Transformácia politickej moci je z kvantitatívneho a kvalitatívneho hľadiska procesom, kde sa vôľa a legitimita znižuje: z rúk väčšiny s pomerne malými právomocami do zodpovednosti a pôsobenia menšiny s rozsiahlymi právomocami. Napriek tomu, že koncept vzniká ako kritika politického rozhodovania všetkých ľudí, ktorí nie sú schopní prijímať zásadné spoločenské rozhodnutia z dôvodu neinformovaného úsudku, ktorý nie je schopný vygenerovať jednotnú kolektívnu vôľu, je zaujímavým práve v tom, že sa nijakým spôsobom nesnaží o delegitimizáciu voličskej participácie v jej partikulárnych častiach – teda v konkrétnom volebnom akte. Je to tak z dôvodu, že volič prostredníctvom výberu medzi kandidátmi nevykonáva politickú moc. V skutočnosti ide pri voľbách o len o registráciu preferencie v prospech konkrétneho kandidáta v daných podmienkach. Aj keď sa voľby často prezentujú ako moment, kedy je reprezentovaná vôľa väčšiny, volebná účasť a percentuálne rozdelenie preferencií napovedá opak. V mnohých západných demokraciách sa volebná účasť pohybuje okolo 50-70%, čo značí, že významná časť spoločnosti nie je politicky zastupovaná subjektmi, s ktorými by sa stotožňovala. Klesajúcou atraktivitou volebnej účasti je poznačený aj európsky priestor, v ktorom sa nachádza najväčší počet etablovaných demokracií.¹⁷ Formálna legitimita moci a jej skutočný výkon nie je to isté, ale obe roviny sú v neustálom napätí. Výkon politickej moci musí obsahovať možnosť uplatňovania vôle aj nad rámec nastavených inštitúcií. Registrovanie preferencie je teda len pravidelným prísľubom legitimacy status quo, ktorý je výsledkom západnej humanistickej tradície. Masívna časť ľudskej histórie nám ukazuje, že zastupiteľstvo nezvyklo byť vo svojich základoch ani trochu demokratické. Nevolení zástupcovia, tyrani,

¹⁷ SOLIJONOV, A.: *Voter Turnout Trends around the World*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2016, s. 25-27.

otrokári, suveréni, mocenské dedičstvo absolutistov žiadna z podobných vlád neobsahovala súčasný demokratický prvok, prvok ľudskej slobody ako stavebného prvku. Vôľa ľudu a svojvôľa panovníka sú v konflikte, na základe nerovnomernej distribúcie moci a rozdielnym záujmom vo vzťahu k slobode. Moc je nutné chápať ako spoločensky dynamický prvok, večný zápas, ktorého cieľom je nastolenie hierarchického systému vychádzajúceho z práva, ktoré kreuje vládnuca vrstva. Súčasná podoba zastupiteľskej demokracie je z kvalitatívneho a kvantitatívneho hľadiska dedičstvom historického vývoja, v ktorom sa model aristokratickej vlády pretransformoval na systém politického rozhodovania. V tomto usporiadaní je výkon politickej moci zverený privilegovanej elite, ktorá má centralizované kapacity na realizáciu autonómneho politického obsahu a jej najvyšším záujmom vo vzťahu k moci je jej udržanie, ktoré v politickom výraze znamená politické prežitie. Akt voľby medzi súperiacimi politickými elitami v kontexte masovej politiky vykazuje inherentnú rigidnosť a politickú obmedzenosť. Tá sa prejavuje aj v jedinej dostupnej protiakcii voči volebnému procesu, ktorou je absencia účasti vo voľbách. Hoci je neúčast vo voľbách vyjadrením pasívneho odporu, z hľadiska politickej teórie predstavuje politicky impotentnú možnosť, ktorá nevykazuje potenciál na vytvorenie alternatívneho politického poriadku. Namiesto inštitucionálnej alebo systémovej zmeny vedie skôr k posilneniu status quo tým, že delegitimizuje vlastné politické konanie a neponúka alternatívu k existujúcemu rámcu politického rozhodovania.

Záver

Demokratické voľby možno chápať ako recykláciu legitimizácie nerovnomerného politického súboja. Týmto spôsobom je politická moc koncentrovaná v rukách relatívne úzkej menšiny, zatiaľ čo rola ľudu je primárne obmedzená na legitimizáciu tejto elity prostredníctvom

periodických volieb. Aristokratický spôsob politického vedenia, ktorému predchádza predvolebná marketingová mašinéria, neumožňuje výkon skutočnej politickej moci ľudu, napriek skutočnosti, že proces voľby možno označiť ako autentický slobodný výber preferencií voliča v daných podmienkach. Zatiaľ čo sa politika identít zameriava na dôležitosť otázky *kto* bude zvolený, ktorá je nespochybniteľná z hľadiska formálneho mandátu, kľúčovou otázkou, ktorá by mala byť podrobená analýze, je, *prečo* sa tak stalo. Analýza príčin volebného úspechu a porážky je kritická pre pochopenie, ako sa masová komunikácia a skryté záujmy premietajú do demokratického procesu. Podceňovanie previazaného mocenského procesu vedie k povrchnému pochopeniu demokracie ako iba mechanizmu na sčítanie hlasov, a nie ako komplexného systému, kde sú mocenské vzťahy neustále v pohybe. V príspevku sme priblížili povahu modernej demokracie, ktorá je ovplyvnená politickým marketingom a stratégie riadenia verejnej mienky. Demokracia čelí systémovým krízam, kde formálne procedúry zastierajú reálne mocenské vzťahy a kde je sloboda výberu, ktorá zabezpečí našu politickú reprezentáciu, len ilúziou. Skutočnou výzvou tak nie je len voľba správneho kandidáta, ale aj analýza mechanizmov, ktoré túto voľbu formujú.

Literatúra:

- BAYM, G.: *What Makes Us Vote the Way We Do?* [online], [cit. 23/11/2022]. Dostupné na internete: <https://daily.jstor.org/what-makes-us-vote-the-way-we-do/>.
- CHOMSKY, N.: *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Londýn: The Bodley Head, 2008.
- FISHER, C. M.: *The dynamics that polarise us on social media are about to get worse*. [online], [cit. 13/01/2025]. Dostupné na internete: <https://theconversation.com/the-dynamics-that-polarise-us-on-social-media-are-about-to-get-worse-247027>.

- FROMM, E.: *To have or to be?* Londýn: Continuum books, 1997.
- HAYEK, F.: *The Road to Serfdom*. Londýn: University of Chicago Press, 1944.
- HOGENOVÁ, A.: *Život jako rozhovor*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2023 In: *Filozofia*, ročník 78, číslo 6.
- HEGEL, G.: *Fenomenologie ducha*. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1960.
- LYOTARD, J. F.: *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Manchester: Manchester University Press, 1984.
- MANTEL, W.: 47% of Voters Feel They Voted for "Lesser of Two Evils" in 2024 Elections. [online], [cit. 09/12/2024]. Dostupné na internetu: <<https://fairvote.org/press/lesser-of-two-evils-poll-2024/>>.
- MOFFITT, B.: *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Standford: Standford University Press, 2016.
- SCHUMPETER, J. A.: *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
- SOLIJOV, A.: *Voter Turnout Trends around the World*. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2016.

Narativy o gruzínskych parlamentných voľbách v slovenskom informačnom priestore

Sergej Sinicyn

The aim of this paper is to identify the prevailing narratives related to the 2024 Georgian parliamentary elections within the Slovak online information space. The study is based on analysis of social media posts collected during the pre-election, election, and immediate post-election period surrounding the 2024 parliamentary elections in Georgia. The findings indicate that narrative frameworks dominant in the Georgian information space, particularly those concerning Western interference in domestic politics, the orchestration of protests, and the so-called imposition of the "LGBT agenda", were also strongly present in Slovak public discourse. These narratives were primarily disseminated by representatives of the SMER-SSD and Republika parties, who instrumentalized developments in Georgia to reinforce their own political messaging.

Úvod

Hneď po získaní nezávislosti v 90. rokoch bolo Gruzínsko (s výnimkou pobaltských republík) jediným postsovietskym štátom, ktorý sa po rozpade Sovietskeho zväzu nestal súčasťou Spoločenstva nezávislých štátov. Aj keď sa Gruzínsko stalo súčasťou Organizácie Zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (obrannej aliancie zloženej z postsovietskych štátov pod vedením Ruska), neskôr z aliancie vystúpilo a zafinancovalo vstup do Európskej únie a Severoatlantickej aliancie ako hlavný cieľ svojej zahraničnej politiky. Gruzínsko taktiež upevňovalo vzťahy s Ukrajinou a Moldavskom, s ktorými koordinovali úsilie o európsku a euroatlantickú integráciu. Od roku 2017 je integrácia do Európskej únie a Severoatlantickej aliancie dokonca zakotvená v gruzínskej ústave.¹ Gruzínsko bolo v tomto zahranično-politickom smerovaní konzistentné aj napriek tomu, že

¹ CONSTITUTION OF GEORGIA. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>>.

čelilo zo strany Ruska zastrašovaniu, obchodnej a energetickej blokáde a teritoriálnym stratám. Navyše, reakcie Európskej únie a NATO na gruzínske snaženie boli v podstate až donedávna pomerne vlažné. Gruzínsko získalo status kandidátskej krajiny v roku 2023.²

Úsilie o integráciu do európskych a euroatlantických štruktúr vedie k tomu, že sa Gruzínsko snaží aspoň rétoricky približovať k Európe a dištancovať od svojho geografického zaradenia do regiónu Južného Kaukazu či širšieho postsovietskeho priestoru. Tento posun je zreteľný napríklad v oficiálnych dokumentoch, kde sa Gruzínsko neoznačuje ako štát patriaci do regiónu Južného Kaukazu, ale prezentuje sa ako východoeurópsky alebo čiernomorský štát. Ako sa uvádza v Konceptii národnej bezpečnosti pre rok 2018, *„Jednou z hlavných priorít zahraničnej a bezpečnostnej politiky Gruzínska je členstvo v NATO a Európskej únii. Ako čiernomorská a juhovýchodoeurópska krajina je Gruzínsko geograficky, politicky a kultúrne súčasťou Európy, no historické kataklizmy ho odrezali od jeho prirodzeného vývoja.“*³

Vnútropolitické dianie v Gruzínsku v posledných rokoch však môže naznačovať zmenu tohto zahraničnopolitického smerovania. Hoci vládnuca strana Gruzínsky sen na deklaratívnej úrovni naďalej zdôrazňuje orientáciu na EÚ a NATO, praktické kroky, prijatá legislatíva a politická rétorika čoraz častejšie naznačujú opačný trend. Zákony o zahraničných agentoch, zákony zakazujúce „LGBTI+ propagandu“, či rétorika namierená voči občianskej spoločnosti sú v rozpore s hodnotami Európskej únie. Napokon gruzínsky premiér Irakli Kobakhidze po voľbách oznámil, že prístupové rokovania budú

² *Parlamentné voľby v Gruzínsku vyhrala proruská vládna strana, opozícia neuznáva výsledky.* [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/728617-vo-volbach-v-gruzinsku-zvitazili-prozapadne-strany-naznacuje-exit-poll/>>.

³ *National Security Concept of Georgia.* s. 15. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://mod.gov.ge/uploads/2018/pdf/NSC-ENG.pdf>>.

pozastavené do roku 2028.⁴ Preberanie ruských naratívov a isté zbližovanie s Ruskom v posledných rokoch predstavuje odklon od dlhodobého zahranično-politického smerovania Gruzínska. Vzhľadom k politike ktorú strana Gruzínsky sen presadzovala v poslednom volebnom období, sa parlamentné voľby v októbri 2024 dajú interpretovať ako hlasovanie o zahraničnopolitickej orientácii Gruzínska.

Parlamentné voľby v Gruzínsku, ktoré sa konali 26. októbra 2024, podľa oficiálnych výsledkov vyhrala vládna strana Gruzínsky sen s výsledkom 54,08%. Opozícia výsledok volieb neuznala a poukázala na početné pochybenia vrátane kupovania hlasov, opakovaného hlasovania a zastrašovania voličov, tieto tvrdenia potvrdili aj pozorovatelia OBSE. Po voľbách v Gruzínsku vypukli rozsiahle protesty, ktorými opozícia reagovala na údajnú manipuláciu volieb a žiadala ich anulovanie.⁵

Naratívy v gruzínskom informačnom priestore

Počas volieb v októbri 2024, sa nasledujúce tri naratívy dajú považovať za najdominantnejšie proruské naratívy v gruzínskom informačnom priestore.

1. Západ sa usiluje vtiahnuť Gruzínsko do vojenského konfliktu, Gruzínsko má predstavovať druhý front v súboji Západu s Ruskom. V rámci tohto naratívu je strana Gruzínsky sen prezentovaná ako jediný aktér schopný ochrániť krajinu pred vojnou, pričom sa systematicky marginalizuje alebo úplne

⁴ *Georgian prime minister suspends EU membership talks until end of 2028.* [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.euronews.com/my-europe/2024/11/28/georgian-prime-minister-suspends-eu-membership-talks-until-end-of-2028>>.

⁵ *Parlamentné voľby v Gruzínsku vyhrala proruská vládna strana, opozícia neuznáva výsledky.* [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/728617-vo-volbach-v-gruzinsku-zvitali-prozapadne-strany-naznacuje-naznacuje-exit-poll/>>.

ignoruje úloha Ruskej federácie v predchádzajúcich ozbrojených konfliktoch na území Gruzínska. Tento naratív šíria nielen predstavitelia Ruskej federácie,⁶ no reprodukujú ho aj predstavitelia strany Gruzínsky sen. Irakli Kobakhidze, predseda strany Gruzínsky sen v tomto kontexte označuje západ ako „globálnu stranu vojny“.⁷

2. Ďalší rozšírený naratív obviňuje Západ z podpory opozičných protestov, ktoré sú v diskurze prokremeľsky orientovaných aktérov často označované ako pokusy o tzv. „farebné revolúcie“ či „majdanizáciu“ Gruzínska – teda ako umelo vyvolané prevraty s cieľom zmeniť legitímne zvolenú vládu v prospech Západu. Tento naratív Západ vykresľuje ako vonkajšieho nepriateľského aktéra, ktorý zasahuje do vnútropolitických procesov Gruzínska, vrátane ovplyvňovania volieb, či financovania občianskej spoločnosti.

Predošlý naratív je často dopĺňaný kultúrno-civilizačnými motívmi, ako napríklad vnucovanie „LGBT agendy“ zo strany Západu. Tá má predstavovať ohrozenie tradičných hodnôt, čím cieľi najmä na konzervatívnejšie časti spoločnosti.⁸

⁶ No Reason to Doubt Georgia's Words That West Pushing Tbilisi Into War With Russia – Lavrov. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://sputnikglobe.com/20241022/no-reason-to-doubt-georgias-words-that-west-pushing-tbilisi-into-war-with-russia--lavrov-1120639965.html>>; Georgia Unrest Part of West's Grand Strategy to Use Russia's Neighbors as Pawns in Hybrid War. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://sputnikglobe.com/20241029/georgia-unrest-part-of-west-s-grand-strategy-to-use-russias-neighbors-as-pawns-in-hybrid-war-1120717188.html>>.

⁷ GD Chair Kobakhidze Talks “Second Front,” “Radical Opposition,” Lavrov's Remarks. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://civil.ge/archives/522057>>.

⁸ Georgian Dream's Win is Undisputable and Mass Protests in Tbilisi are Unlikely – Analyst. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://sputnikglobe.com/20241027/georgian-dreams-win-is-undisputable-and-mass-protests-in-tbilisi-are-unlikely---analyst--1120695680.html>>.

Naratívy ohľadom gruzínskych volieb v slovenskom informačnom priestore

Cieľom tohto príspevku je identifikovať prevládajúce naratívy ohľadom gruzínskych parlamentných volieb v slovenskom online informačnom priestore. Cieľ bol realizovaný prostredníctvom analýzy dát. Zber dát bol realizovaný prostredníctvom monitorovacej platformy Gerulata Juno, pričom sme sa zamerali na príspevky na rôznych sociálnych sieťach, ktoré obsahovali vybrané kľúčové slová. Časový rámec bol stanovený na obdobie od 1. októbra do 30. novembra 2024, aby pokrýval predvolebnú kampaň, samotné voľby, aj obdobie bezprostredne po zverejnení výsledkov. Za relevantné boli považované len príspevky s viac ako 500 interakciami. Po vylúčení príspevkov, ktoré neobsahovali žiadny zo sledovaných naratívov, sme pracovali so vzorkou 39 príspevkov.

Naratívy, ktoré sme mohli sledovať v Gruzínsku v čase volieb sa do značnej miery objavili aj v slovenskom informačnom priestore, pričom jednotlivé naratívy by sme vedeli zaradiť do rovnakých kategórií.

- Západ sa snaží Gruzínsko vtiahnuť do vojny s Ruskom;
- Západ sa snaží o zvrhnutie gruzínskej vlády;
- Západ sa snaží zasahovať do vnútornej politiky Gruzínska a presadzovať LGBT propagandu.

Aj napriek tomu, že otázka práv LGBTI+ osôb nepredstavovala kľúčovú tému parlamentných volieb, v analyzovanom súbore sa objavila až v 10 z 39 príspevkov. Ide tak o druhý najfrekvencovanejší naratív, len s minimálnym odstupom od najčastejšieho naratívu o zasahovaní Západu do vnútroštátnej politiky Gruzínska (11 príspevkov). Naratív o tom, že Západ ťahá Gruzínsko do vojny, sa vyskytol v menšej miere (5 príspevkov).

Aktérov v súbore vybraných príspevkov vieme zaradiť do dvoch skupín: politickí aktéri a alternatívne médiá. Medzi analyzovanými

príspevkami prakticky absentujú aktéri zo súčasnej parlamentnej opozície. Naratívy spojené s gruzínskymi voľbami boli komunikované prevažne politikmi strany SMER-SSD, mimoparlamentnej strany Republika a alternatívnymi médiami, čo odráža skutočnosť, že väčšina z analyzovaných príspevkov preberala naratívy ruskej propagandy. Informačný priestor bol počas sledovaného obdobia výrazne ovplyvnený aktérmi zdieľajúcimi pro-ruské, anti-EÚ a anti-západné naratívy. Mnohí z aktérov využívali dianie v Gruzínsku na projekciu vlastných postojov v slovenskom kontexte (delegitimizácia protestov, spochybňovanie Európskej únie, spochybňovanie NATO, boj proti "LGBTI+ propagande").

Najväčší počet príspevkov z analyzovanej vzorky pochádza od predstaviteľov strany SMER-SSD, konkrétne od europoslancov Ľuboša Blahu, Erika Kaliňáka a poslanca Národnej rady SR Mariána Kéryho. V príspevkoch Ľuboša Blahu boli prítomné všetky vyššie identifikované naratívy. Vo svojich vyjadreniach na sociálnej sieti Telegram napríklad uviedol: *"Ako som povedal, je vrcholne nemorálne, že Západ bojuje s Ruskom cudzími rukami a necháva umierať Ukrajincov. Teraz chce to isté od Gruzíncov a tí to v demokratických voľbách celkom logicky odmietli."*⁹ Alebo: *"V EP prijali rezolúciu, v ktorej útočili na gruzínsku vládu, lebo ju chceli zbaviť moci - len preto, že udržiava pragmatické vzťahy s Ruskom a odmieta LGBTI ideológiu. Západu ďalší majdan nevyšiel."*¹⁰ Keďže boli príspevky zverejnené prostredníctvom platformy Telegram, mali menší dosah. Príspevky Erika Kaliňáka a Mariána Kéryho sa tematicky sústredili najmä na naratív o zasahovaní západu do gruzínskych volieb.

⁹ BLAHA, Ľ.: *Bojujete s Ruskom cudzími rukami, vy západní zbabelci!* príspevok zo dňa 20.11.2024. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://t.me/LubosBlahaSmer/2112>>.

¹⁰ BLAHA, Ľ.: *Gruzínsko si uchránilo suverenitu pred imperialistami z EÚ – gratulujem.* príspevok zo dňa 27.10.2024. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://t.me/LubosBlahaSmer/2079>>.

Druhú skupinu medzi politickými aktérmi tvoria predstavitelia mimoparlamentnej strany Republika. Téma gruzínskych volieb sa vo svojich príspevkoch venovali Milan Uhrík, Milan Mazurek a Marek Géci. Tí vo svojich príspevkoch reflektovali dianie v Gruzínsku najmä cez prizmu vlastnej politickej agendy. Výrazným príkladom je príspevok Milana Uhríka, v ktorom reagoval na uznesenie Európskeho parlamentu. „VŽDY STOJÍME ZA TRADIČNOU RODINOU! Doma na Slovensku, aj v EÚ! Európsky parlament sa rozhodol prijať odsudzujúce uznesenie voči Gruzínsku, lebo odmietlo moderné dúhové nezmysly a označilo politické sorošové mimovládky, ktoré čerpajú peniaze zo zahraničia, za zahraničných agentov. Drzosť europoslancov je nekonečná. Myslia si, že sú osvietení a majú právo vnucovať svoje progresívne názory všetkým a všade. A presne na tomto musí EÚ stroskotať. Lebo o ich dúhovú ideológiu na svete nie je záujem a všetci nad nami budú čoraz viac krútiť hlavami. REPUBLIKA CHRÁNI TRADIČNÉ HODNOTY!“¹¹ Tento príspevok dosiahol spomedzi všetkých analyzovaných najväčší počet reakcií a mal zďaleka najvyšší dosah. Zároveň predstavuje príklad toho, ako boli udalosti v Gruzínsku instrumentalizované s cieľom propagovať vlastné politické názory.

Záver

Na záver možno konštatovať, že v gruzínskom informačnom priestore dominovali proruské naratívy, ktoré vykresľovali Západ ako destabilizačný prvok a protesty ako následok amerického alebo európskeho vplyvu. Tieto naratívy sa následne preniesli aj do slovenského informačného prostredia, kde ich šíрили najmä politickí predstavitelia s proruskou a anti-západnou orientáciou. Z analýzy príspevkov na sociálnych sieťach vyplýva, že gruzínske voľby boli

¹¹ MAZUREK, M.: *Vždy stojíme za tradičnou rodinou!* príspevok zo dňa 14.10.2024 [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/407871987372759/videos/520596587503611>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-28>

využitie ako nástroj na posilňovanie vlastnej agendy v slovenskom kontexte, a to najmä v oblasti kritiky Európskej únie, Severoatlantickej aliancie, tém LGBTI+ a pod. Niektoré príspevky spájajú udalosti v Gruzínsku s vnútropolitickým dianím na Slovensku a čitateľovi sú predkladané ako analogický príklad. Ide najmä o naratívy týkajúce sa ovplyvňovania volieb, či protestov a angažovanosti občianskej spoločnosti. Téma gruzínskych volieb tak v podaní mnohých aktérov nebola objektívnou reflexiou diania v zahraničí, no slúžila skôr ako zrkadlo domácich kultúrno-politických bojov.

Literatúra:

CONSTITUTION OF GEORGIA. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://matsne.gov.ge/en/document/view/30346?publication=36>>.

BLAHA, L.: *Bojujete s Ruskom cudzími rukami, vy západní zbabelci!* príspevok zo dňa 20.11.2024. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://t.me/LubosBlahaSmer/2112>>.

BLAHA, L.: *Gruzínsko si uchránilo suverenitu pred imperialistami z EÚ – gratulujem.* príspevok zo dňa 27.10.2024. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://t.me/LubosBlahaSmer/2079>>.

GD Chair Kobakhidze Talks "Second Front," "Radical Opposition," Lavrov's Remarks. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://civil.ge/archives/522057>>.

Georgia Unrest Part of West's Grand Strategy to Use Russia's Neighbors as Pawns in Hybrid War. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://sputnikglobe.com/20241029/georgia-unrest-part-of-wests-grand-strategy-to-use-russias-neighbors-as-pawns-in-hybrid-war-1120717188.html>>.

Georgian Dream's Win is Undisputable and Mass Protests in Tbilisi are Unlikely – Analyst. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete:

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-28>

<<https://sputnikglobe.com/20241027/georgian-dreams-win-is-undisputable-and-mass-protests-in-tbilisi-are-unlikely---analyst-1120695680.html>>.

Georgian prime minister suspends EU membership talks until end of 2028. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.euronews.com/my-europe/2024/11/28/georgian-prime-minister-suspends-eu-membership-talks-until-end-of-2028>>.

MAZUREK, M.: *Vždy stojíme za tradičnou rodinou!* príspevok zo dňa 14.10.2024. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/407871987372759/videos/520596587503611>>.

National Security Concept of Georgia. s. 15. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://mod.gov.ge/uploads/2018/pdf/NSC-ENG.pdf>>.

No Reason to Doubt Georgia's Words That West Pushing Tbilisi Into War With Russia – Lavrov. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://sputnikglobe.com/20241022/no-reason-to-doubt-georgias-words-that-west-pushing-tbilisi-into-war-with-russia---lavrov-1120639965.html>>.

Parlamentné voľby v Gruzínsku vyhrala proruská vládna strana, opozícia neuznáva výsledky. [online], [cit. 28/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/728617-vo-volbach-v-gruzinsku-zvitazili-prozapadne-strany-naznacuje-naznacuje-exit-poll/>>.

Voľby ako ideologický prostriedok legitimizácie politických zriadení z hľadiska dialektického vzťahu systému a revolúcie

Martin Šoman

The following paper is a continuation of interdisciplinary research on ideologies, with this particular contribution analyzing elections as an ideological tool for legitimizing political regimes from the perspective of the dialectical relationship between system and revolution. The paper combines various philosophical and theoretical approaches, focusing on the analysis of contemporary political and economic structures. It also examines the essence of elections in terms of whether they truly bring about systemic change or merely reproduce the existing order.

Úvod a kontext

Nasledujúci príspevok s názvom *Voľby ako ideologický prostriedok legitimizácie politických zriadení z hľadiska dialektického vzťahu systému a revolúcie*, je výsledkom interdisciplinárneho výskumu, prebiehajúceho niekoľko rokov. Jeho výstupmi sú viaceré publikácie na tému ideológií, v rámci ktorých sme predstavili aj vlastný teoretický koncept, niekoľko vedeckých článkov, a výskum taktiež zahŕňal vystúpenia na vedeckých konferenciách. Spomíname to najmä preto, že tieto výsledky už prestali sami o sebe predstavovať motivačnú zložku výskumu. V jednom momente počas jeho kontinuálnej realizácie, kedy sme sa dostávali hlbšie k samotnej podstate uskutočňovania príslušného výskumu, sme dospeli k záveru, že jeho integrálnu súčasť tvorí samotný autor. Ako by to bolo však možné – skĺbiť snahu o objektivitu vedeckého prístupu so subjektivitou seba samého? Dva extrémne protipóly vytvárajúce dokonalú fúziu. Príčinu by mohla spôsobovať dialektická podstata reality, avšak začnime postupne. Náš príspevok teda uvedieme v úplne nezvyčajnom kontexte. Prežitie vystúpenia pred obecnstvom, či čítanie vedeckého príspevku, je istou formou precítania seba samého.

Pre ilustráciu – v prípade prednášaného príspevku prebiehajú v mozgu každého človeka v určitej miestnosti milióny chemických reakcií, ktoré umožňujú spracovanie slov, emócií, pamäte a pochopenia.¹ Chemické reakcie vo svaloch riadia pohyby hlasoviek, pier, mimiky a dýchania.² A ak rozprávame o niečom emotívnom, môže sa u prítomných spustiť uvoľňovanie hormónov (napríklad adrenalínu).³ Sú tu aj ďalšie aspekty ovplyvňovania okolia, a to v prípade samotného prostredia. Pokiaľ sú v miestnosti iné zdroje chemických reakcií, môže ísť napríklad o premietanie prezentácie, tak dochádza k ďalším procesom.⁴

Tento kontext sme zvolili najmä preto, aby sme si mohli hneď na začiatku stanoviť, čím sa budeme v príspevku zaoberať. To, že sme si tento prístup zvolili, je výsledkom istej voľby. Čomu slúžia voľby v politických súvislostiach, z čoho vlastne pochádzajú a aké dopady majú na politickú realitu? Práve týmto naznačeným problémom sa budeme v príspevku venovať. Môže však vystať otázka, prečo práve v súvislosti s dialektikou, ako naznačuje názov? V uvedenom aspekte je potrebné načať definičný rámec, a vysvetliť tak, čo pod pojmom „dialektika“ máme vôbec na mysli. Nemecký sociológ a filozof F. Engels redukoval zákony dialektiky na tri podoby:

1. Zákon zvratu kvantity na kvalitu a naopak;
2. Zákon vzájomného prenikania sa protikladov;

¹ NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE: *Information about the Brain*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK20367/>>.

² LESZEK, K.: *Neural Control of the Upper Airway: Respiratory and State-Dependent Mechanisms*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete:

<<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5242202>>.

³ MENTAL HEALTH AMERICA: *What is Adrenaline?*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://mhanational.org/resources/what-is-adrenaline/>>.

⁴ WHYTE, D.: *From Black to Clear with the Magic of Photochemistry*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <https://www.sciencebuddies.org/science-fair-projects/project-ideas/Chem_p095/chemistry/magic-of-photochemistry>.

3. Zákon negácie negácie.⁵

Počas nášho, už spomínaného kontinuálneho výskumu ideológií sme v jednom momente taktiež dospeli k nemožnosti obhliadnutia nutnosti dialektického nazerania na problematiku, spojenú s fungovaním reality. Súvis to malo s istým partikulárnym problémom, v rámci ktorého sme na jeho riešenie aplikovali deskripciu „ja“ od dánskeho filozofa S. Kierkegaarda. Tá sa zakladala na vzťahu „ja“ ku „ja“, ktorý vytvára syntézu, následne umocnenú vzťahom k sebe samej.⁶ Dodatočne sme daný koncept taktiež aplikovali na vzťah jednej osoby k druhej.⁷ Je dôležité podotknúť, že uvedené implikácie, vychádzajúce z dialektickej podstaty vnímania „ja“ a fungovania medziľudských vzťahov sa odzrkadľujú v každodennom prežívaní reality. Výnimku nepredstavuje ani tento konkrétny príspevok, či už z procesuálneho hľadiska jeho vytvárania alebo následnej spätnej percepcie. Tá je dialektikou imanentne ovplyvnená, čo je dôležité si uvedomovať aj pri jeho čítaní, nakoľko reakcia umocnená prvotnou akciou, spočívajúcou v začatí procesu prečítania slov a ich následného spracovania, vytvára podmienky pre jej následnú negáciu. Výnimkou nie je ani autorský vklad, ktorý je súčasťou príspevku, venujúceho sa konkrétnemu problému, týkajúceho sa volieb, avšak z hľadiska dialektiky systému a revolúcie.

Dialektika systému a revolúcie

Pri zameraní sa na dialektiku systému a revolúcie sa však v prvom rade musíme sústrediť na to, že sa vzťahuje aj na vznik prírody, teda vesmíru, ktorého funkcionality sme čiastočne načrtli v úvode. Do jeho vzniku jestvoval istý systém usporiadania všetkého čo existovalo alebo

⁵ ENGELS, F.: *Dialektika prírody*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963, s. 54.

⁶ KIERKEGAARD, S.: *Choroba na smrť*. Bratislava: Premedia, 2018, s. 161.

⁷ Bližšie pozri: ŠOMAN, M.: *24 hodín v postmodernom kapitalizme*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.repub.sk/?p=1161>>.

neexistovalo, ktorý naštrobila revolúcia. Rovnaký prístup môžeme aplikovať na myslenie – istý systém naštrobí revolúcia, ktorá následne zmení dosiahnuté východiská. Práve tu však nastáva potreba voľby. Uvedenú podmienenosť môžeme preniesť aj do politickej voľby. Tá by mala priniesť istú revolúciu politického usporiadania alebo aspoň jeho zmenu.⁸ Je tomu ale naozaj tak?

Valná väčšina štátov má aspoň nejaký druh volebných procesov, aj keď môžu byť formálne, obmedzené, nedemokratické alebo aj úplne zmanipulované. Aj v najprísnejších autoritárskych režimoch existujú určité formy volieb na miestnej, komunálnej alebo inej úrovni, hoci ich vplyv na vládu môže byť minimálny alebo neexistujúci. Štáty ako Severná Kórea,⁹ Saudská Arábia,¹⁰ alebo Brunej¹¹ majú aspoň nejaké volebné procesy, hoci ich výsledok je zmanipulovaný alebo vopred daný. Význam volieb je v týchto prípadoch iba symbolický.

Čo ak však uplatníme dialektický princíp zmeny myslenia alebo vzniku vesmíru na ostatné voľby? Explicitne musíme dodať, že tieto dialektické princípy predstavujú v tomto prípade vzťah systému a revolúcie. Pokiaľ s rovnakou vedomosťou spleťtého vzťahu fungovania dialektiky na úrovni reality alebo jej vnímania v rámci procesu myslenia pristúpime k voľbám, ako ku konceptu legitimizácie politickej moci, rozdiel medzi voľbami v takzvaných demokratických a autoritárskych režimoch vlastne nenájdeme.¹²

⁸ ENGELS, F.: *Dialektika prírody*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963, s. 25.

⁹ DAVIES, CH.: *The upside-down world of North Korean elections*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/3930db9c-207e-4c62-be3d-0ecde70b3c43>>.

¹⁰ Official government website of the Government of the Kingdom of Saudi Arabia: *Elections in Saudi Arabia*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://my.gov.sa/en/content/elections-in-ksa#section-2>>.

¹¹ FREEDOM HOUSE: *Brunei*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/country/brunei>>.

¹² ENGELS, F.: *Dialektika prírody*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963, s. 54.

Voľby ako ideologický prostriedok legitimizácie moci

Jeden z najväčších demokratických teoretikov G. Sartori,¹³ odkazujúc na ďalšieho veľikána demokratických teórií R. Dahla,¹⁴ rozobral rozdiel medzi oligarchiou, nevolebnou polyarchiou, volebnou polyarchiou a demokraciou. Explicitne uvádza, že podmienkou demokracie je, že demos (ľud), musí mať neobmedzenú právomoc vyberať vodcov, aby mohol obmedzovať, kontrolovať a ovplyvňovať ich moc. Nato sú potrebné pravidelné voľby.¹⁵ A tu sa dostávame k problému.

Moc je totiž už dávno mimo volených štruktúr. Profesor dejín J. Harris¹⁶ tento problém ilustroval na páde mexického hospodárstva začiatkom 90. rokov. Kvôli finančným špekuláciám, ktoré zároveň tvoria v súčasnosti gro svetového hospodárstva, a zahraničným investíciám, bolo mexické peso nadhodnotené. Keď sa rozhodli finanční kapitalisti stiahnuť svoje miliardy, došlo k hlbokkej hospodárskej recesii. J. Harris v tomto príklade odkázal na výrok F. Rosena, ktorý dlhodobo pozoroval štáty Latinskej Ameriky. Ten uviedol: „*Keďže nadnárodní kapitalisti začali fungovať ako vláda a nadnárodné bankové inštitúcie sa stali naozaj globálnymi, mexický prezident sa stále viac podobal na primátora Detroitu.*“¹⁷

¹³ COTTA, M.: Sartori: a towering figure of international political science, the founder of contemporary Italian political science and a mordant political polemicist. In: *European Political Science*. Ročník 16, 2017, s. 430-435. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.1057/s41304-017-0131-x>>.

¹⁴ MACGILVRAY, E.: *Robert Dahl, A Preface to Democratic Theory*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://academic.oup.com/edited-volume/34715/chapter-abstract/296447339?redirectedFrom=fulltext>>.

¹⁵ SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993, s. 157.

¹⁶ Jerry R Harris - *Curriculum Vitae*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://net4dem.academia.edu/JerryHarris/CurriculumVitae>>.

¹⁷ HARRIS, J.: *Dialektika globalizácie: ekonomický a politický konflikt v nadnárodnom svete*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2016, s. 21.

Prečo však v našom príspevku hovoríme o ideologickom prostriedku legitimizácie politických zriadení? V istej časti gréckej filozofie dochádzame k tomu, že vzniku všetkého predchádzal chaos.¹⁸ Chaos v súčasnom ponímaní, je absolútne elementárnou súčasťou kapitalistickej súťaže, ktorá je základom celosvetového ekonomického systému, bez ohľadu na to, či už sú aktérmi štáty alebo nadnárodné korporácie.¹⁹ Tento systém, založený na chaose, je zároveň podmienený pôsobením hegemonnej individualistickej ideológie.

Aby sme to trochu zjednodušili a poukázali na to, ako sa spomínané javy prejavujú v praxi, porovnáme pôsobenie hegemonnej ideológie²⁰ k jednému z najtemnejších období ľudskej histórie. Počas nacistického režimu prebiehala takzvaná nacifikácia. Tento pojem bol popísaný v dokumentárnom seriály *Hitler a nacisti: Zlo na lavici obžalovaných*, kde vystupovali viacerí akademici a odborníci zaoberajúci sa nacistickým režimom. V realite sa tento pojem prejavoval tak, že všetky elementy života v Nacistickom Nemecku museli byť nacifikované čo znamenalo, že sa jeden sused predháňal s druhým o čo najväčšie uznanie zo strany nacistického režimu.²¹ Aký je teda rozdiel s dneškom, kedy pre zmenu dochádza ku komodifikácii všetkých elementov spoločnosti,²² teda v praxi sa jeden sused s druhým predháňa o to, kto bude mať viac peňazí? Rovnako tomu však je aj na národnej úrovni, kedy je meradlom

¹⁸ ENGELS, F.: *Dialektika prírody*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963, s. 41.

¹⁹ GALANIS, G.; KOUTNY, CH.; WEBER, I.: *Systemic cycles of accumulation and chaos in the world capitalist system: a missing link*. In: *Socio-Economic Review*. Ročník 22, Číslo 4, 2024, s. 1843-1863. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://academic.oup.com/ser/article/22/4/1843/7644954>>.

²⁰ Blížšie pozri WALLERSTEIN, I.: *Evropský univerzalizmus. Rétorika moci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 92.

²¹ *Hitler a nacisté: Zlo na lavici obžalovaných*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.netflix.com/title/81561941>>.

²² HAIDER, M.: *The Commodification of Existence: A World for Sale*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://medium.com/@moizhaider91/the-commodification-of-existence-a-world-for-sale-c5921bb02f51>>.

naplnenia účelu fungovania štátu rast jeho hrubého domáceho produktu.²³

Aj rakúsky psychológ A. Adler však tvrdil pri psychológii jednotlivca o tom, že K. Marx a F. Engels správne definovali takzvanú ideologickú nadstavbu, teda že ekonomická základňa determinuje správanie jednotlivca.²⁴ Ako je možné, že psychológia jednotlivca je konštruovaná jeho často neúnosnou ekonomickou situáciou a aj napriek tomu k revolúcii proletariátu nedochádza, pričom ju Marx neochvejne predikoval ako vyústenie dejinného vývoja?²⁵

Záver

Keďže sme náš príspevok započali zahrnutím subjektivizovanej súčasti ľudského prežívania, jej znovu zahrnutím si pomôžeme k odrazu do samotného záveru. Častokrát v prípade nášho výskumu využívame teoretické východiská protichodného charakteru. Dokonca to v niektorých prácach uvádzame ako jeden z ich hlavných rysov.²⁶ V prípade ľudského správania by malo dochádzať k obdobnému konaniu. Spochybňovanie vlastných záverov a presvedčení je totiž neoddeliteľnou súčasťou objavenia seba samého. Znova by sme tak v tomto prípade mohli hovoriť o dialektike subjektívneho a objektívneho.

V súvislosti s našim príspevkom nám spomínaný prístup poskytol možnosť, dospieť k záveru tohto čiastkového výskumu. V diele *Kapitalistická revolúcia* od amerického sociológa rakúskeho pôvodu P. L.

²³ KREMENETSKY, J.: *Why GDP isn't enough to define a country's success*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://newuniversity.org/2025/05/09/why-gdp-isnt-enough-to-define-a-countrys-success/>>.

²⁴ ADLER, A.: *Člověk, jaký je. Základy individuální psychologie*. Praha: Portál, 2018, s. 28.

²⁵ MARX, K.; ENGELS, F.: *Manifest komunistické strany*. Bratislava, Pravda, 1973, s. 62.

²⁶ Bližšie pozri ŠOMAN, M.: *Komparácia ideologického vývoja ľavice po roku 1989 v Čechách a na Slovensku*. Košice: 2024. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioFormChildSA8J7&sid=6B977D197BBEDDBAD370B1CCFF74&seo=CRZP-detail-kniha>>.

Bergera môžeme nájsť aj nasledujúcu pasáž. „*Kapitalizmus od svojho počiatku pôsobil ako sila kataklyzmickej transformácie. Radikálne menil každú materiálnu, sociálnu, politickú a kultúrnu oblasť spoločnosti, ku ktorým prenikol a pôsobí tak aj naďalej.*“²⁷

Práve preto k revolúcii nedochádza. Systém je totiž systémom a revolúciou zároveň. Ako Engels znázorňuje pri rozbere dialektiky – existencia falošnosti sama o sebe dokazuje pravosť pravosti.²⁸ Preto systém nie je potrebné podrobovať kritike. V celom príspevku sme to priamo ani raz nevykonali. Pretože sloboda jednotlivca je napriek jej ideologickej absolutizácii, v kontexte neprijatia systému v praktickej rovine úplne irelevantná. Z uvedeného hľadiska sa to môže javiť bezvýchodiskovo, nakoľko nemusí platiť ani demonštrácia zotročenia slobodou, ktorú predostrel politológ P. Bláha, keď odkázal na Orwellove dielo 1984 a príklad dva plus dva, nerovnajúci sa štyrom a rovnako aj na Dostojevského dielo *Zápisky* a príklad dva krát dva.²⁹ Aké sú teda možné výstupy alebo konzekvencie?

Ako uviedol grécky filozof Táles – „*bolo by lepšie povedať, že magnet má dušu, než že má silu priťahovať.*“³⁰ V prípade systému je možné aplikovať obdobný prístup. Je nepotrebné bojovať voči jeho nadvláde silou. Tej má dostatok. O zmienenej duši sa však dá pochybovať. Nádej dáva aj Hegel vo *Fenomenológii ducha* kde spomína, že vec sa nevyčerpáva svojím účelom ale prevedením.³¹ Všetko spomenuté stačí

²⁷ BERGER, P.: *Kapitalistická revolúcie: padesát propozic o prosperitě, rovnosti a svobodě*. Bratislava: Archa, 1993, s. 7.

²⁸ ENGELS, F.: *Dialektika přírody*. Bratislava: Vydavatelství politické literatury, 1963, s. 33.

²⁹ BLÁHA, P.: *Zotročení svobodou. Filosofický pokus o genealogii moderního otroctví*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010, s. 8-9.

³⁰ ENGELS, F.: *Dialektika přírody*. Bratislava: Vydavatelství politické literatury, 1963, s. 68.

³¹ HEGEL, G.: *Fenomenologie ducha*. Praha: Filosofia, 2019, s. 23.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-29>

uzavrieť Engelsovým výrokom – „všetko čo vzniklo je hodné zániku.“³² To platí aj pre to čo žijeme, a rovnako tak pre všetky budúce formy toho istého.

Literatúra:

ADLER, A.: *Člověk, jaký je. Základy individuální psychologie*. Praha: Portál, 2018, 247 s.

BERGER, P.: *Kapitalistická revoluce: padesát propozic o prosperitě, rovnosti a svobodě*. Bratislava: Archa, 1993, 296 s.

BLÁHA, P.: *Zotročení svobodou. Filosofický pokus o genealogii moderního otroctví*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2010, 360 s.

COTTA, M.: *Sartori: a towering figure of international political science, the founder of contemporary Italian political science and a mordant political polemicist*. In: *European Political Science*. Ročník 16, 2017, s. 430-435. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://link.springer.com/article/10.1057/s41304-017-0131-x>>.

DAVIES, CH.: *The upside-down world of North Korean elections*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/3930db9c-207e-4c62-be3d-0ecde70b3c43>>.

ENGELS, F.: *Dialektika přírody*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963, 330 s.

FREEDOM HOUSE: *Brunei*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://freedomhouse.org/country/brunei>>.

GALANIS, G.; KOUTNY, CH.; WEBER, I.: *Systemic cycles of accumulation and chaos in the world capitalist system: a missing link*. In: *Socio-Economic Review*. Ročník 22, Číslo 4, 2024, s. 1843-1863. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete:

³² ENGELS, F.: *Dialektika přírody*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1963, s. 33.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-29>

- <<https://academic.oup.com/ser/article/22/4/1843/7644954>>.
- HAIDER, M.: *The Commodification of Existence: A World for Sale*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://medium.com/@moizhaider91/the-commodification-of-existence-a-world-for-sale-c5921bb02f51>>.
- HARRIS, J.: *Dialektika globalizácie: ekonomický a politický konflikt v nadnárodnom svete*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2016, 335 s.
- HEGEL, G.: *Fenomenologie ducha*. Praha: Filosofia, 2019, 590 s.
- Hitler a nacisté: Zlo na lavici obžalovaných*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.netflix.com/title/81561941>>.
- Jerry R Harris - Curriculum Vitae. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://net4dem.academia.edu/JerryHarris/CurriculumVitae>>.
- KIERKEGAARD, S.: *Choroba na smrť*. Bratislava: Premedia, 2018, 164 s.
- KREMENETSKY, J.: *Why GDP isn't enough to define a country's success*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://newuniversity.org/2025/05/09/why-gdp-isnt-enough-to-define-a-countrys-success/>>.
- LESZEK, K.: *Neural Control of the Upper Airway: Respiratory and State-Dependent Mechanisms*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5242202>>.
- MACGILVRAY, E.: *Robert Dahl, A Preface to Democratic Theory*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://academic.oup.com/edited-volume/34715/chapter-abstract/296447339?redirectedFrom=fulltext>>.
- MENTAL HEALTH AMERICA: *What is Adrenaline?* [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://mhanational.org/resources/what-is-adrenaline/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-29>

- MARX, K.; ENGELS, F.: *Manifest komunistické strany*. Bratislava, Pravda, 1973, 83 s.
- NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE: *Information about the Brain*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK20367/>>.
- Official government website of the Government of the Kingdom of Saudi Arabia: *Elections in Saudi Arabia*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <<https://my.gov.sa/en/content/elections-in-ksa#section-2>>.
- SARTORI, G.: *Teória demokracie*. Bratislava: Archa, 1993, 512 s.
- ŠOMAN, M.: *Komparácia ideologického vývoja ľavice po roku 1989 v Čechách a na Slovensku*. Košice: 2024. [online], [cit. 30/6/2025]. Dostupné na internete: <<https://opac.crzp.sk/?fn=detailBiblioFormChildSA8J7&sid=6B977D197BBEDDBAD370B1CCFF74&seo=CRZP-detail-kniha>>.
- ŠOMAN, M.: *24 hodín v postmodernom kapitalizme*. [online], [cit. 30/6/2025]. Dostupné na internete: <<https://www.repub.sk/?p=1161>>.
- WALLERSTEIN, I.: *Evropský univerzalizmus. Rétorika moci*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, s. 92.
- WHYTE, D.: *From Black to Clear with the Magic of Photochemistry*. [online], [cit. 30/06/2025]. Dostupné na internete: <https://www.sciencebuddies.org/science-fair-projects/project-ideas/Chem_p095/chemistry/magic-of-photochemistry>.

Výskum hraníc a cezhraničná spolupráca

Daniel Kamenský

Cross-border cooperation and the concept of Euroregions signify a fundamental shift in understanding borders as dynamic spaces fostering interaction and development. Traditionally seen as barriers, borders now act as bridges addressing common challenges and strengthening interregional ties. This paper identifies Euroregions as effective platforms for promoting sustainable development, reducing socioeconomic disparities, and enhancing the quality of life in border areas. Key success factors include efficient management, coordination among diverse actors, and overcoming legislative and administrative obstacles. Programs like Interreg have been evaluated as vital tools for financing projects with tangible benefits for local communities. However, challenges such as legislative disharmony and policy implementation asymmetries persist. The future of cross-border cooperation lies in innovation, ecological and social responsiveness, and deeper regional integration. Ultimately, this cooperation has the potential to transform borders into modern collaborative platforms driving long-term positive change.

Výskum hraníc

David Newman vo svojej publikácii z roku 2011 uvádza, že v priebehu posledných dvoch desaťročí sa výskum hraníc výrazne prehĺbil a stal sa predmetom obnoveného záujmu. Kým v minulosti sa zameriaval najmä na umiestnenie a priebeh hraníc medzi štátmi v medzinárodnom kontexte, súčasné štúdie skúmajú dynamiku procesu tvorby hraníc, ktorý ovplyvňuje spoločnosť aj priestor. Význam hraníc sa tak stal komplexnejším. Výskum hraníc už nie je limitovaný na geografické, kartografické alebo diplomatické perspektívy, ale zahŕňa aj oblasti ako sociológia, antropológia a špecializácie odborníkov priamo v teréne. Experti na hranice sa sústreďia na ich funkčné aspekty, pričom hranice chápu ako samostatnú dynamiku v rôznych sociálnych a priestorových súvislostiach. Hranice môžu byť bodom či líniou, ktorá oddeľuje rôzne entity a rozlišuje medzi jednou kategóriou a druhou. V určitých prípadoch legitimizujú existujúce rozdiely, zatiaľ čo v iných vytvárajú

nové rozdiely tam, kde predtým neboli. Hranice sú zároveň dynamické, schopné otvárať sa alebo zatvárať podľa spoločenských a politických podmienok, čo ovplyvňuje mieru cezhraničných kontaktov alebo separácie. Otváranie hraníc vedie k vzniku pohraničných či cezhraničných regiónov, kde sa stretávajú rôznorodosti a vzniká hybridná kultúra. Tento jav sa najvýraznejšie prejavuje v oblastiach blízko fyzických hraníc štátov, v mestských štvrtiach alebo v sociálne a kultúrne pohraničných priestoroch, kde sa stretávajú rozdielne náboženské, etnické či hospodárske skupiny.¹

James Wesley Scott zase zastáva názor, že v súvislosti s hranicami dochádza k zmene v chápaní, kde hranice nie sú vnímané ako statické geografické entity, ale skôr ako dynamické funkčné procesy. Hraničenie sa definuje ako každodenná konštrukcia hraníc pomocou politických diskurzov, inštitúcií, mediálnych reprezentácií, školských učebníc, stereotypov a transnacionálnych interakcií. Existujú dva hlavné prístupy k pochopeniu hraníc: pragmatický, ktorý vychádza z praktických skúseností s vytváraním, potvrdzovaním a prekonávaním hraníc, a kritický, ktorý sa zaoberá teoretizovaním a spochybňovaním podmienok, ktoré formujú hranice. Hranica nie je len statickou inštitúciou, ale procesom, ktorý je neustále v pohybe. Tento pohľad umožňuje zahrnúť rôzne typy hraníc do širokej analýzy pre vedcov, ktorí sa snažia pochopiť procesy tvorby hraníc a ich význam v spoločnosti.²

¹ NEWMAN, D.: *The Routledge Research Companion to Border Studies*. Imprint Routledge, 2011.

² SCOTT, J. W.: *European Politics of Borders, Border Symbolism and Cross-Border Cooperation*. In: WILSON, T.; DONNAN, H. (eds.): *A Companion to Border Studies*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2012. [online], [cit. 16/01/2024]. Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118255223.ch5>>.

Cezhraničná spolupráca

Cezhraničná spolupráca, známa aj ako Cross Border Cooperation (CBC), tvorí integrálnu súčasť stratégie Európskej únie vo vzťahu k jej susedom. Jej primárnym cieľom je podpora trvalo udržateľného rozvoja v oblastiach pri hraniciach EÚ, zmierňovanie socioekonomických rozdielov a riešenie spoločných problémov v týchto regiónoch. Tento prístup bol prvýkrát oficiálne zakotvený v rámci Nariadenia o európskom nástroji susedstva a partnerstva (ENPI) pre obdobie 2007-2013³, (pričom nové nariadenie o európskom nástroji susedstva (ENI) bolo prijaté v marci 2014 na obdobie 2014-2020.⁴ CBC preukázala svoj význam pri posilňovaní vzťahov medzi krajinami EÚ a ich susedmi, ktorí s Úniou zdieľajú pevninské alebo morské hranice. Financie môžu byť poskytované aj na projekty zahŕňajúce viaceré členské štáty EÚ a ich susedov v rovnakých morských oblastiach. Táto spolupráca vychádza z princípov územnej spolupráce EÚ, avšak je špeciálne prispôbená vonkajším vzťahom Únie. Jedinečnosť CBC spočíva v rovnováhe záväzkov medzi partnermi, kde členské a susedné krajiny majú rovnaké práva pri rozhodovaní. Podmienkou na poskytnutie finančných zdrojov je, aby projekty realizovali subjekty na oboch stranách hranice. Programy sú riadené miestnymi alebo národnými orgánmi členských štátov, ktoré boli dohodnuté všetkými zapojenými krajinami.⁵

³ EUR-LEX: *Nástroj európskeho susedstva a partnerstva (2007 – 2013)*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/european-neighbourhood-and-partnership-instrument-2007-2013.html>>.

⁴ EUR-LEX: *Nástroj európskeho susedstva (2014 – 2020)*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/the-european-neighbourhood-instrument-2014-2020.html>>.

⁵ EUROPEAN COMMISSION A.: *Free movement of goods – Guide to the application of Treaty provisions governing the free movement of goods*. Luxembourg: Directorate C, Regulatory Policy, of the Enterprise and Industry DG, 2010.

Cezhraničná spolupráca má tak tri hlavné ciele:

- 1) Podpora sociálneho a hospodárskeho rozvoja v pohraničných oblastiach;
- 2) Zameranie sa na riešenie spoločných problémov ako sú: verejné zdravie, životné prostredie, bezpečnosť a ochrana;
- 3) Snaha o vytvorenie lepších podmienok pre mobilitu osôb, tovaru a kapitálu medzi krajinami.⁶

Európska história je charakteristická dlhodobým riešením politických hraníc, pričom ich zmeny a tvorba nových štátov boli často dosahované silovými prostriedkami. V 20. storočí bola stabilita štátnych hraníc výrazne narušená, čo vyvrcholilo rozpadom sovietskeho bloku po roku 1989. Proces európskej integrácie sa stal hlavným hnacím motorom cezhraničnej spolupráce. Na rozdiel od Rady Európy sa Európske spoločenstvo (dnešná Európska únia) do 80. rokov otázkam hraníc zámerne vyhýbalo, pretože ich považovalo za vnútorné záležitosti členských štátov. Súčasná podoba Európy je výsledkom zložitého historického, politického, ekonomického a sociálneho vývoja, pričom hranice zohrávali po stáročia dôležitú úlohu. V kontexte integrujúcej sa Európy hranice nadobúdajú nový význam, ktorý súvisí s výraznými politickými zmenami, demokratizačnými procesmi v strednej a východnej Európe a odstránením vnútorných hraníc v rámci EÚ, čo je súčasťou jej rozširovania. Tieto zmeny sú zároveň odpoveďou na moderné globálne výzvy. Európska únia čelí rôznym krízam, ako sú finančná, migračná, energetická kríza, a tiež vojnovému konfliktu vo svojom susedstve. Tieto výzvy odhaľujú nielen zraniteľnosť jednotlivých členských štátov, ale aj potrebu hlbšej spolupráce na všetkých úrovniach, vrátane cezhraničných regiónov. Práve cezhraničná spolupráca sa ukazuje ako efektívny nástroj na riešenie týchto problémov, pretože podporuje spájanie zdrojov,

⁶ Tamtiež.

zdieľanie skúseností a rozvoj spoločných riešení, ktoré presahujú národné hranice.

Cezhraničná spolupráca v Európe má dlhú históriu. Už v 50. rokoch 20. storočia začali zástupcovia pohraničných regiónov poukazovať na dôležitosť odstránenia bariér na hraniciach a podpory spolupráce medzi týmito regiónmi. Táto spolupráca mala za cieľ nielen zachovanie mieru, ale predovšetkým rozvoj pohraničných oblastí a zlepšenie kvality života ich obyvateľstva. V dnešnom kontexte však nadobúda cezhraničná spolupráca nový význam – prispieva k riešeniu kríz tým, že posilňuje odolnosť regiónov, podporuje ekonomický rast, udržateľný rozvoj a sociálnu inklúziu. Hlavnými prekážkami tejto spolupráce boli nedostatky v legislatíve, inštitúciách a administratívnych kapacitách. Prvé konkrétne výsledky cezhraničnej spolupráce boli zaznamenané na hraniciach medzi Nemeckom, Holandskom a Francúzskom, kde vznikli regionálne združenia na riešenie spoločných problémov. V 60. rokoch sa tieto združenia spojili do širších cezhraničných štruktúr, ktoré riešili otázky zodpovednosti národných vlád. Medzi hlavné oblasti spolupráce patrili verejná správa, plánovanie územného rozvoja, vzdelávacie iniciatívy, pracovná mobilita, rozvoj infraštruktúry a ochrana životného prostredia.⁷

Hranice sú významným geografickým fenoménom, ktorý nielen rozdeľuje územia, ale aj zásadne ovplyvňuje sociálny, ekonomický a politický rozvoj krajín. Historicky plnili kľúčovú úlohu pri kontrole obchodu a migrácie, pričom dnes sú vnímané ako nástroj regulácie, ale aj ako zdroj príležitostí. Hranice umožňujú existenciu rozdielov v obchodných podmienkach, mzdách, cenách, pracovných pravidlách či

⁷ CIRNER, M.: *Cezhraničná spolupráca v Európe a verejná správa naprieč hranicou (Slovensko – Ukrajina)*. ADIN, 2017. [online]. [cit. 10/06/2024]. Dostupné na internete: <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/53508066/PZVI_cirner.web.cbc01018-libre.pdf>.

legislatíve, čím vytvárajú špecifické podmienky pre interakciu medzi krajinami. Prekračovanie hraníc prináša možnosti pre obchod, zamestnanie a spoluprácu, ktorá môže viesť k synergickým efektom a podporovať vzájomný rozvoj. Hranice nielen rozdeľujú, ale aj spájajú – vytvárajú jedinečné príležitosti, ktoré by bez ich existencie nevznikli. V kontexte európskej integrácie, najmä v rámci schengenského priestoru, ich tradičný význam ustupuje do úzadia, čo umožňuje voľnejší pohyb osôb, tovaru, kapitálu a služieb. Tento proces mení ich funkciu z bariér na mosty spolupráce. Koncept hraníc je zároveň interdisciplinárny, zahŕňajúc pohľady geografie, sociológie, ekonómie, politológie a ďalších odborov, ktoré sa zaoberajú ich vplyvom na spoločnosť a rozvoj regiónov. V ére globalizácie a integrácie zohrávajú hranice významnú, no meniacu sa úlohu v dynamike medzinárodných vzťahov.⁸

Cezhraničné regióny predstavujú kooperujúce subjekty, ktoré spájajú územia patriace rôznym národným štátom. Zvyčajne zahŕňajú najmenej dva, no často oveľa viac regiónov, ktoré sa nachádzajú v rôznych krajinách. Rozsah a povaha týchto spoluprác môže byť veľmi rôznorodá – od spolupráce eurégiónov, kde sú zapojené susedné oblasti, cez cezhraničné mestské regióny až po širšie nadnárodné partnerstvá. Tieto regióny často nekorešpondujú s tradičnými politicko-administratívnymi hranicami štátov. V mnohých ohľadoch možno cezhraničné regióny považovať za nové typy regionálnych celkov, ktoré dopĺňajú tradične organizované a formálne spravované regióny. Ich existencia podporuje vzájomnú spoluprácu a integráciu na rôznych úrovniach. Slúžia ako mosty medzi národnými ekonomikami, kultúrami a administratívnymi systémami, čím prispievajú k riešeniu

⁸ MULLER, K. B.: *Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry. Jak „stejný“ může být i „jiný“ a naopak*. In: *Sociológia*, Vol. 46, 2014. [online], [cit. 10/06/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/09240816Muller%2020zalomena%20OK.pdf>>.

spoločných výziev a k rozvoju ich území. Tieto regióny zohrávajú kľúčovú úlohu v modernom medzinárodnom priestore, najmä v rámci iniciatív podporujúcich trvalo udržateľný rozvoj, cezhraničnú mobilitu a sociálnu kohéziu.⁹

Regionálne kooperácie, patriace do rôznych inštitucionálnych rámcov, očakávajú výrazné prínosy z prekročenia tradičných administratívnych hraníc, aspoň v určitých oblastiach. Od 90. rokov 20. storočia došlo k výraznému rozmachu nadregionálnych spoluprác na globálnej úrovni, pričom tento trend je obzvlášť viditeľný v západnej a východnej Európe. Tento vývoj bol výrazne podporený integračnými snahami Európskej únie, ktoré stimulovali nové formy spolupráce medzi regiónmi. Široká škála týchto iniciatív je financovaná z národných aj európskych zdrojov, pričom každá má špecifické ciele a kritériá na prideľovanie finančných prostriedkov. Táto finančná podpora umožňuje realizáciu projektov, ktoré posilňujú prepojenia medzi regiónmi, podporujú trvalo udržateľný rozvoj a zlepšujú životné podmienky v príslušných oblastiach. Nadregionálne kooperácie tak poskytujú rámec pre inovácie, výmenu skúseností a riešenie spoločných výziev, čím prispievajú k hlbšej integrácii a posilneniu regionálnej stability.¹⁰

Cezhraničné regióny, ktoré vystupujú ako spolupracujúce subjekty, spájajú územia rôznych národných štátov. Obvykle zahŕňajú aspoň dva, no neraz aj omnoho viac regiónov z rôznych krajín. Rozsah týchto spoluprác sa líši – od susediacich euregionálnych oblastí a

⁹ DEAS, I., LORD, A.: *From a New Regionalism to an Unusual Regionalism? The Emergence of Non-Standard Regional Spaces and Lessons for the Territorial Reorganisation of the State*. In: *Urban Studies*, Vol. 43, No. 10, 2006, s. 1847-1877. [online], [cit. 28/05/2024]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1080/00420980600838143>>.

¹⁰ PFIRRMANN, O., ZUMBUSCH, K.: *Cross-border regions – Examples of supranational cooperation processes in science policy*. In: *Policies for Research and Innovation in the Move towards the European Research Area: Unpacking Geographical Spaces in research and Innovation in Europe*. Bilbao, 2005. Dostupné na internete: <https://www.alexandria.unisg.ch/Publikationen/Zitation/Kristina_Zumbusch>.

cezhraničných mestských regiónov až po rozsiahle nadnárodné kooperácie. Takéto regióny často nezodpovedajú tradičným politicko-administratívnym hraniciam. V tomto zmysle ich možno považovať za nové typy regionálnych celkov, ktoré rozširujú a dopĺňajú existujúce formálne spravované regióny. Regionálne spolupráce v rámci rozličných inštitucionálnych rámcov predpokladajú značné výhody z odstránenia aktuálnych administratívnych prekážok, predovšetkým v otázkach spoločného záujmu. Tieto benefity môžu zahŕňať zefektívnenie procesov, posilnenie vzájomnej koordinácie a podporu rozvoja v oblastiach, ako sú doprava, energetika, obchod či ochrana životného prostredia. Prekonanie takýchto bariér zároveň vytvára príležitosti na hlbšiu integráciu a udržateľnú spoluprácu medzi zúčastnenými aktérmi. Od 90. rokov 20. storočia sme svedkami prudkého nárastu nadregionálnych spoluprác na globálnej úrovni, s osobitným dôrazom na západnú a východnú Európu, kde tieto aktivity podporujú európske integračné snahy. Tieto iniciatívy sú financované z rôznych národných a európskych zdrojov, pričom každé financovanie má špecifické ciele a kritériá na prideľovanie zdrojov. Finančná podpora umožňuje nielen riešiť spoločné výzvy, ako sú hospodársky rozvoj, ekologické otázky alebo zlepšenie infraštruktúry, ale aj prehľbovať vzájomné väzby medzi regiónmi. Takéto spolupráce prispievajú k vytváraniu inovatívnych riešení, výmene skúseností a k podpore udržateľného rozvoja, čo v konečnom dôsledku prispieva k väčšej stabilite a prosperite v príslušných oblastiach.¹¹

Cezhraničné regióny poukazujú na známy argument, že priestory definované podľa ich funkcie nemusia vždy zodpovedať tým administratívne vymedzeným. Vzniká nová logika priestoru, ktorá naznačuje menej výraznú orientáciu na územie. Aj keď riešenie

¹¹ GUALINI, E.: *Cross-border Governance: Inventing Regions in a Trans-national Multi-level Polity*. In: *The Planning Review*, 39 (152), 2003, s. 43-52. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/02513625.2003.10556833>>.

funkčných vzájomných závislostí v cezhraničných regiónoch je náročnejšie než vo vnútri národných štátov s jasnými administratívnymi celkami formálnych kompetencií a zodpovedností, zdroje a právomoci sú usporiadané neštandardne.¹²

Cezhraničné regióny preto predstavujú ešte zložitejšie multifaktorové a viacúrovňové priestory ako inštitucionalizované regióny v decentralizovaných štátoch. Ich úspešnosť pri koordinácii a rozvoji spoločných aktivít je úplne závislá od efektívnych riadiacich procesov, keďže nemajú žiadne formálne kompetencie. Ich aktivity sa úplne zakladajú na spolupráci medzi široko samoorganizovanými systémami, teda medzi samotnými regiónmi. Tieto procesy možno porovnať so základnou definíciou „regionálneho riadenia“, ktorá zdôrazňuje tri prvky:

- 1) Samoorganizáciu;
- 2) Koordináciu a interakciu, ako aj;
- 3) Strategickú inteligenciu/otvorenosť pre učenie.

Dôležitosť posilnenej spolupráce medzi aktérmi z verejného, súkromného a neziskového sektora sa zdôrazňuje, že táto spolupráca medzi rôznymi úrovňami politicko-administratívneho systému a medzi rôznymi systémami musí byť založená na výmene a vyjednávaní.¹³

Regionálne kooperácie, ktoré sú podporované spoločným systémom hodnôt a pravidiel, predstavujú dôležitý nástroj na prehlbovanie spolupráce medzi rôznymi aktérmi. Hoci územný aspekt spolupráce nie je vždy rozhodujúci, väčšina riadiacich aktivít

¹² DEAS, I., LORD, A.: *From a New Regionalism to an Unusual Regionalism? The Emergence of Non-Standard Regional Spaces and Lessons for the Territorial Reorganisation of the State*. In: *Urban Studies*, Vol. 43, No. 10, 2006, s. 1847-1877. [online], [cit. 28/05/2024]. Dostupné na internete: <<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1080/00420980600838143>>.

¹³ BLATTER, B.: *From 'Spaces of Place' to 'Spaces of Flows'? Territorial and Functional Governance in Cross-Border Regions in Europe and North America*. In: *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 28, 2004, [online], [cit. 28/05/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x>>.

cezhraničného charakteru má jasne definovaný priestorový referenčný rámec. Tieto činnosti sú pritom vždy ovplyvnené špecifickým kontextom, situáciou a zložením zapojených aktérov. Pre úspešné fungovanie je kľúčové nielen efektívne riadenie, ale aj vzájomná dôvera a ochota jednotlivých subjektov prekonávať rozdiely a zamerať sa na spoločné ciele. Aj keď sú sieťové prístupy k cezhraničnej spolupráci kľúčové, významnú úlohu v mnohých prípadoch zohrávajú verejné subjekty a politicko-administratívne štruktúry, ktoré poskytujú rámec a podporu pre realizáciu spolupráce. V niektorých oblastiach politiky sa však čoraz častejšie zapájajú aj predstavitelia z iných sektorov, ako je hospodárstvo, spoločnosť, vzdelávanie či životné prostredie. Títo aktéri prispievajú nielen svojimi špecifickými znalosťami, ale aj zdrojmi, čím obohacujú cezhraničné projekty a napomáhajú dosahovaniu spoločných cieľov. Vďaka tomuto rozšíreniu spektra zapojených subjektov sa cezhraničná spolupráca stáva viacrozmernou, čo umožňuje lepšie reagovať na výzvy v rôznych oblastiach, od ekonomického rozvoja po ekologické problémy. Táto dynamická forma spolupráce podporuje inovatívne riešenia, posilňuje väzby medzi regiónmi a prispieva k trvalo udržateľnému rozvoju.¹⁴

Tradičné výskumy hraníc sa sústreďia na pripisovanie významu štátom a ich územiám a interpretujú hranice ako výsledok politických, sociálnych a ekonomických procesov. Tento pohľad rozdelil svet na štátne útvary a územia, ktoré sa považujú za stabilné a nehybné. Medzinárodné vzťahy sú často riadené suverénnymi vládami v súlade s vestfálskymi princípmi. Aktuálna diskusia o výskume hraníc naznačuje jasný posun od fixácie na priestor. Podľa tohto prístupu sú hranice chápané ako prechodné priestory, kde sú súčasné charakteristiky postupne nahradené inými. Prírodné hranice sú

¹⁴ WALTHER, O.; REITEL, B.: *Cross-border Policy Networks in the Basel Region: The Effect of National Borders and Brokerage Roles*. In: *Space and Polity*, 17 (2), 2013, s. 217-235. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.1080/13562576.2013.817515>>.

výsledkom ľudského vnímania priestoru ako prirodzených oblastí. Okrem toho politické hranice zriedkavo zodpovedajú etnickým, jazykovým a kultúrnym hraniciam. Politická mapa sveta, ktorá zobrazuje oddelujúce čiary, väčšinou vznikla v dôsledku reprezentácie politických elit, pretože mnohí ľudia neuznávajú takéto pevné a nepružné delenie a necítia sa s ním spájaní.¹⁵

Nízka úroveň horizontálnej koordinácie medzi jednotlivými generálnymi riaditeľstvami a ich sektorovými intervenciami na územnej úrovni v Európe predstavuje výzvu, ktorá je ešte väčšia pre cezhraničnú spoluprácu. Ide nielen o koordináciu a vymedzenie finančných prostriedkov v rámci programu INTERREG a ďalších štrukturálnych fondov (EFRR, ESF, EPFRV) v národných podoblastiach cezhraničných území, ale aj o pravidelné rozdielne uplatňovanie práva EÚ susednými štátmi. To vedie k asymetrii v sektorových politikách a často zvyšuje rozdiely namiesto ich vyrovnávaniu. Rozsiahla práca Európskej komisie, vrátane množstva návrhov smerníc, nariadení a rozhodnutí, má často len nepriamy dopad na cezhraničné územia, no priamo ich ovplyvňuje pri implementácii. V rámci národnej a európskej sektorovej politiky, ktorá je často definovaná nezávisle od potrieb a cieľov cezhraničného územného rozvoja, môžu programy INTERREG a prístupy cezhraničného územného plánovania dosiahnuť len obmedzenú účinnosť.¹⁶

Cezhraničná správa alebo cross-border governance

Bežné konštatovanie, že súčasné spôsoby vládnutia prechádzajú cez vnorenú priestorovú hierarchiu, ale aj odhaľuje, ako EÚ opätovne

¹⁵ VAN HOUTUM, H.: *The Geopolitics of Borders and Boundaries*. In: *Geopolitics*, Vol. 10, 2005. [online], [cit. 16/01/2024]. Dostupné na internete:

<http://www.unice.fr/crookallcours/iup_geopoli/docs/geopoliticsborders2005.pdf>.

¹⁶ EUR-LEX: *Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC)*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1082/oj/eng>>.

mobilizuje staršie funkcie tradične pripisované pohraničným makroregiónom, ako sú východná a stredná Európa a Stredomorie, v službe nových geopolitických a ekonomických cieľov. Hoci štáty stále disponujú monopolným postavením v kontrole nad kľúčovými funkciami ako vojna, bezpečnosť a zdaňovanie, a napriek tomu, že nerovnomerný rozvoj a vzťahy medzi jadrom a periferiou zostávajú základným znakom kapitalizmu, pojem hraničného režimu dnes poskytuje európskym cezhraničným regiónom špecifický ontologický status, ktorý sa nedá redukovať len na logiku reštrukturalizácie zameranej na kapitál a štát. Týmto sa pohraničné regióny tešia čiastočnej autonómii od „lokálneho“, čím sa vymykajú predchádzajúcim kapitálovo štruktúrovaným kryštalizáciám štátom riadenej regionalizácie. Tieto regióny tak potenciálne poskytujú priestor pre územnú politiku mimo rámca jedného národa. Pri definovaní takejto politiky slúži návrat k „archaickým“ vlastnostiam hraníc ako korekcia príliš „súčasných“ a ahistorických opisov globalizácie a regionalizácie. Pripomína nám, že súčasné kolá reštrukturalizácie kapitálu môžu mobilizovať len obmedzený repertoár teritoriálnych logík a protilogík, z ktorých mnohé majú svoje korene v predkapitalistických sociálnych vzťahoch. Pohraničné regióny tak naznačujú návrat k času a časnosti, ktorý, dúfajme, bude vzdialený od totalizujúcich historizmov minulého storočia. Na pozadí tohto zložitého a protirečivého európskeho časopriestoru môže byť správa verejných záležitostí teraz formulovaná ako cezhraničná regionálna otázka.¹⁷

Euroregion

Správa sieťovej hranice naznačuje hraničný režim, kde sa vládnutie praktizuje ako multiškálové a viacúrovňové, s uzlami kontroly, ktoré

¹⁷ FOUCAULT, M.: *Interview with Michel Foucault*. In: FAUBION, J. (ed.): *Power: The Essential Works of Michel Foucault 1954–1984*. New York: New Press, 2000, s. 239–240.

spolupracujú v prekrývajúcich sa a interagujúcich stupňoch, namiesto jediného centra kontroly. Odile Heddebautová analyzuje v roku 2004 euroregion, vládny subjekt piatich regiónov a troch štátov, ktorý vznikol v roku 1991, a poskytuje fascinujúci pohľad na každodennú zložitosť tohto projektu. Slová zakladateľov, zastupujúcich belgické regióny Flámsko, Valónsko a hlavné mesto Brusel, grófstvo Kent v Anglicku a región Nord-Pas-de-Calais vo Francúzsku, naznačujú, že tento projekt nebol poháňaný neoliberálnymi koncepciami sveta bez hraníc. Avšak snaha piatich predsedov, ktorí vytvorili euroregion na podporu regionálneho hlasu a ekonomiky, odráža neoliberálny prístup EÚ k zjednoteniu ekonomík. Táto vízia EÚ, ktorá pridáva ďalšie uzly vlády ako protiváhu centralizovanej vláde, sa prejavuje v Heddebautovej prípadovej štúdii o euroregione. Vláda sa tu prejavuje ako nekonečné konferencie a stretnutia, postupné vytváranie lepších postupov a plánov, generovanie správ, analýz, zápisníc a rozhovorov. Neustále a náročné vyjednávanie v rámci rôznych administratívnych procesov a hraníc (regionálnych, národných, nadnárodných, mestských, okresných, komunitných atď.) sú nevyhnutné pre vytvorenie alternatívneho vládneho subjektu, cezhraničného regiónu. Heddebautov príspevok jasne ukazuje, že hranice stále existujú a tí, ktorí sa snažia prekonať umelosť vnucovaných národných a medzinárodných hraníc, sa strácajú v starých regionálnych ideáloch. Schengenské *acquis*, ktoré odstraňuje národné hraničné kontroly na priľahlých hraniciach členských štátov, vytvára EÚ ako cezhraničný región bez hraníc, avšak nedelegitimizuje množstvo existujúcich subnárodných hraníc, ktoré stále komplikujú vytváranie cezhraničných správnych subjektov. Hoci obyvatelia euroregionu zvýšili svoje turistické a nákupné výlety cez hranice od jeho založenia v roku 1991, ešte sa uvidí, či euroregion zostane len mechanizmom EÚ na pokračujúce vytváranie a využívanie plánov, alebo či tieto plány, ktoré majú byť prospešné pre obyvateľov regiónov, sa v budúcnosti

uskutočnia. Hoci neexistuje záruka ich realizácie, návyk na spoluprácu, ktorý môže byť dedičstvom euroregionu, môže viesť k pozitívnej zmene.¹⁸

Cezhraničná spolupráca a euroregióny

Vzhľadom na to, že cezhraničná spolupráca je kľúčovou prioritou európskeho nástroja susedstva, je potrebné analyzovať niekoľko faktorov účinnosti a trendov. Pri týchto analýzach sa berú do úvahy nielen kvantitatívne kritériá ekonomickej efektívnosti v prihraničných oblastiach, ale aj ukazovatele, ktoré zachytávajú dynamiku celého procesu, vzájomnú spoluprácu, rozvoj podnikateľského prostredia pre malé a stredné podniky vrátane internacionalizácie, ako aj vedecko-technický pokrok. Otázky spolupráce, budovania vzťahov a rastu produktivity práce súvisia s tvorbou dlhodobých rozvojových plánov národného hospodárstva, čo by malo byť prioritou pre ekonómov nielen v prihraničných oblastiach. V súčasnom rýchlo sa meniacom podnikateľskom prostredí je nevyhnutné, aby všetky subjekty smerovali svoje aktivity na spoluprácu a synergiu. Problémy a príležitosti na oboch stranách hranice si vyžadujú cezhraničnú spoluprácu. Vznik euroregiónov je motivovaný snahou spolupracovať pri riešení špecifických problémov súvisiacich s periférnym postavením prihraničných regiónov, čo znamená, že ide o cezhraničné problémy, ktoré nie je možné riešiť jednostranne. Veľkou výhodou cezhraničnej spolupráce v rámci euroregiónov je ich financovanie a finančné príspevky zamerané na riešenie spoločných problémov, keďže euroregióny môžu čerpať finančné prostriedky z fondov EÚ. Tento prístup umožňuje efektívnejšie riešenie spoločných výziev a podporuje udržateľný rozvoj v prihraničných oblastiach. Okrem toho,

¹⁸ HOOPER, B.; KRAMSCH, O.: *Cross-Border Governance in the European Union*. London, 2004.

cezhraničná spolupráca podporuje kultúrnu výmenu a integráciu, čím posilňuje vzťahy medzi susednými krajinami.¹⁹

"Európska územná spolupráca" popri medziregionálnej a nadnárodnej spolupráci je vnímaná ako významná experimentálna oblasť pre európsku územnú správu, pričom má priamy mandát na činnosť súvisiacu s kohéziou, ktorá bola posilnená novým cieľom územnej súdržnosti zavedeným Lisabonskou zmluvou. Európska perspektíva územného rozvoja (ESDP) kladie dôraz na význam cezhraničnej spolupráce ako súčasť integrovaného územného politického rozvoja, ktorý má za cieľ prekonať štátne hranice a administratívne bariéry. Spolu s Územnou agendou EÚ (TAEU) a Zelenou knihou o územnej súdržnosti tvorí základ pre budúcu orientáciu politík Spoločenstva v tejto oblasti. Cezhraničná spolupráca však nie je samoúčelná. Ako oblasť európskej politiky súdržnosti a územného plánovania bola často oslabená tým, že tradičné európske sektorové politiky bývali realizované izolovane od cieľov sociálnej, hospodárskej a územnej súdržnosti. Podľa Zmluvy o Únii by všetky politiky EÚ mali zohľadňovať ich vplyv na hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť. Niektoré politiky, ako napríklad doprava, životné prostredie a rybné hospodárstvo, už majú jasný územný rozmer, zatiaľ čo iné, ako výskum, informačná spoločnosť, zamestnanosť, vzdelávanie a poľnohospodárstvo, ho majú len čiastočne. Politiky ako vnútorný trh a obchodné politiky často neberú ohľad na územné rozdiely v rámci EÚ pri ich implementácii (European Commission a 2010).²⁰

¹⁹ STVERKOVA, H.: *Cross-border entrepreneurship in euroregion beskydy*. In: *Polish Journal of Management Studies*, 18 (2), 2018, s. 344-357. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.17512/pjms.2018.18.2.27>>.

²⁰ EUROPEAN COMMISSION: *Free movement of goods – Guide to the application of Treaty provisions governing the free movement of goods*. Luxembourg: Directorate C, Regulatory Policy, of the Enterprise and Industry DG, 2010.

Vo všeobecnosti európska cezhraničná spolupráca zahŕňa implementáciu európskych politík, tvorbu nových medzinárodných koalícií v pohraničných oblastiach a vznik nových prípadových štúdií, federálnych zväzov alebo spoluprác. Tieto regióny sú formované politikami, pričom existujú príklady spolupráce medzi susednými komunitami a orgánmi cez hranice medzi európskymi štátmi, ktoré sú poháňané politickými cieľmi a európskym financovaním projektov cezhraničnej spolupráce už od 70. rokov 20. storočia. V roku 1990 bol v Nemecku spustený program INTERREG I a teraz, takmer desať rokov po zjednotení Nemecka, je celkový úspech euroregiónov.²¹ Či tento úspech bude pokračovať aj v budúcnosti a pre koho bude prínosom, bude analyzované v nasledujúcich odsekoch, ktoré sa venujú súčasnému stavu euroregiónov.²²

Interreg je jedným z hlavných nástrojov Európskej únie na podporu spolupráce cez hranice prostredníctvom financovania projektov. Jeho cieľom je spoločne riešiť spoločné výzvy a nachádzať zdieľané riešenia v oblastiach, ako sú zdravotníctvo, životné prostredie, výskum, vzdelávanie, doprava, udržateľná energia a ďalšie. Programy Interreg sú financované z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (EFRR) a podporujú harmonický rozvoj územia Európskej únie na rôznych úrovniach. Jedným z významných podujatí v rámci Interregu je Interreg Project Slam, medzinárodná súťaž oslavujúca najvplyvnejšie projekty Interregu. Táto iniciatíva oživuje spoluprácu prostredníctvom silného rozprávania príbehov, spájajúc európske publikum a miestne komunity. Od roku 2017 oslovila milióny ľudí a neustále sa vyvíja s

²¹ Pozri KNODT, M.: *Tiefenwirkung europäischer Politik*. In: *SCHRIFTENREIHE EUROPAISCHES RECHT POLITIK UND WIRTSCHAFT*. 1998; alebo BLATTER, J.: *Explaining crossborder cooperation: A border-focused and border-external approach*. In: *Journal of Borderlands Studies*, Vol. 12, No. 1-2, 1997, s. 151-174. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1080/08865655.1997.9695502>>.

²² HOOPER, B.; KRAMSCH, O.: *Cross-Border Governance in the European Union*. London: Routledge, 2004.

inovatívnym prístupom k rozprávaníu príbehov a tvorbe videí. Ďalšou významnou udalosťou je Deň spolupráce Interreg, ktorý sa každoročne oslavuje 21. septembra. Tento deň zdôrazňuje význam spolupráce naprieč hranicami, regiónmi a rôznymi byrokraciami, pričom zdieľa s občanmi výhody spoločnej práce. Interreg tiež ponúka príležitosti pre mladých ľudí prostredníctvom iniciatívy Interreg Volunteer Youth (IVY), ktorá umožňuje dobrovoľníkom zapojiť sa do projektov a získať cenné skúsenosti v oblasti medzinárodnej spolupráce. Okrem toho Interreg pravidelne vyhlasuje výzvy na predkladanie projektov, ktoré podporujú inovácie, udržateľný rozvoj a posilňovanie regionálnych partnerstiev.²³

Interreg je dôležitým nástrojom Európskej únie zameraným na podporu cezhraničnej spolupráce prostredníctvom financovania projektov. Významným aspektom Interregu je jeho prínos k harmonickému rozvoju územia EÚ a posilňovanie spolupráce medzi regiónmi so spoločnou medzistátnou hranicou. Medzi hlavné aktivity patria inovácie, podpora regionálnych partnerstiev a udržateľný rozvoj. Významným prínosom sú iniciatívy ako Interreg Volunteer Youth (IVY), ktoré zapájajú mladých ľudí do projektov a poskytujú príležitosti na získanie cenných skúseností v oblasti medzinárodnej spolupráce. Okrem toho Interreg pravidelne organizuje podujatia ako Interreg Project Slam a Deň spolupráce Interreg, ktoré propagujú výhody cezhraničnej spolupráce a zdieľajú úspešné príbehy projektov. V aktuálnom programovom období 2021-2027 Slovensko plní kľúčovú úlohu prostredníctvom Ministerstva investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie, ktoré zabezpečuje realizáciu programov Interreg v rámci cezhraničnej spolupráce s Rakúskom, Českom, Maďarskom, Poľskom a v rámci programu NEXT s Ukrajinou. Tieto programy podporujú integráciu prihraničných regiónov a vytvárajú priestor na

²³ INTERREG: *Oficiálna stránka programu Interreg*. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://interreg.eu/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-30>

rozvoj infraštruktúry, ochranu kultúrneho dedičstva a zlepšovanie kvality života obyvateľov.²⁴

Záver

Z nášho článku vyplýva, že cezhraničná spolupráca a koncept euroregiónov predstavujú zásadný posun v chápaní hraníc ako dynamických priestorov, ktoré podporujú interakciu, spoluprácu a rozvoj. Tradičné bariéry sa menia na mosty, umožňujúce riešiť spoločné výzvy a posilňovať vzťahy medzi regiónmi. Euroregióny poskytujú efektívnu platformu na podporu udržateľného rozvoja, znižovanie socioekonomických rozdielov a zlepšovanie kvality života v prihraničných oblastiach. Úspech spolupráce závisí od efektívneho riadenia, koordinácie aktérov a prekonania legislatívnych a administratívnych prekážok. Programy ako Interreg zohrávajú kľúčovú úlohu pri financovaní projektov, no výzvy ako legislatívna neharmonizácia pretrvávajú. Budúcnosť spolupráce spočíva v inováciách, reagovaní na ekologické a sociálne výzvy a hlbšej integrácii regiónov, pričom cezhraničná spolupráca môže transformovať hranice na moderné platformy spolupráce s dlhodobými prínosmi.

Literatúra:

BLATTER, B.: *From 'Spaces of Place' to 'Spaces of Flows'? Territorial and Functional Governance in Cross-Border Regions in Europe and North America*. In: *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 28, 2004, [online], [cit. 28/05/2024]. Dostupné na internete: <<https://doi.org/10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x>>.

²⁴ EUROFONDY: *Výzvy programov cezhraničnej spolupráce*. 2024. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné online: <<https://eurofondy.gov.sk/vyzvy/vyzvy-programov-cezhranicnej-spoluprace/>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-30>

- CIRNER, M.: *Cezhraničná spolupráca v Európe a verejná správa naprieč hranicou (Slovensko – Ukrajina)*. ADIN, 2017. [online], [cit. 10/06/2024]. Dostupné na internete: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/53508066/PZVI_cirner.web.cbc01018-libre.pdf.
- DEAS, I.; LORD, A.: *From a New Regionalism to an Unusual Regionalism? The Emergence of Non-Standard Regional Spaces and Lessons for the Territorial Reorganisation of the State*. In: *Urban Studies*, Vol. 43, No. 10, 2006, s. 1847-1877. [online], [cit. 28/05/2024]. Dostupné na internete: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1080/00420980600838143>.
- EUR-LEX: *Nástroj európskeho susedstva (2014-2020)*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/the-european-neighbourhood-instrument-2014-2020.html>.
- EUR-LEX: *Nástroj európskeho susedstva a partnerstva (2007-2013)*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/european-neighbourhood-and-partnership-instrument-2007-2013.html>.
- EUR-LEX: *Regulation (EC) No 1082/2006 of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on a European grouping of territorial cooperation (EGTC)*. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2006/1082/oj/eng>.
- EUROFONDY: *Výzvy programov cezhraničnej spolupráce*. 2024. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné online: <https://eurofondy.gov.sk/vyzvy/vyzvy-programov-cezhranicnej-spoluprace/>.
- EUROPEAN COMMISSION: *Free movement of goods – Guide to the application of Treaty provisions governing the free movement of goods*.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-30>

- Luxembourg: Directorate C, Regulatory Policy, of the Enterprise and Industry DG, 2010.
- FOUCAULT, M.: *Interview with Michel Foucault*. In: FAUBION, J. (ed.): *Power: The Essential Works of Michel Foucault 1954–1984*. New York: New Press, 2000.
- GUALINI, E.: *Cross-border Governance: Inventing Regions in a Trans-national Multi-level Polity*. In: *The Planning Review*, 39 (152), 2003, s. 43–52. Dostupné na internete: <https://doi.org/10.1080/02513625.2003.10556833>.
- HOOPER, B.; KRAMSCH, O.: *Cross-Border Governance in the European Union*. London: Routledge, 2004.
- INTERREG: *Oficiálna stránka programu Interreg*. [online], [cit. 27/12/2024]. Dostupné na internete: <https://interreg.eu/>.
- KNODT, M.: *Tiefenwirkung europäischer Politik*. In: *SCHRIFTENREIHE EUROPAISCHES RECHT POLITIK UND WIRTSCHAFT*. 1998.
- MULLER, K. B.: *Aktivní hranice a evropeizace veřejné sféry. Jak „stejný“ může byť i „jiný“ a naopak*. In: *Sociológia*, Vol. 46, Fakulta mezinárodních vztahů VŠE, Praha, 2014. [online], [cit. 10/06/2024]. Dostupné na internete: <https://www.sav.sk/journals/uploads/09240816Muller%2020zalomena%20OK.pdf>.
- NEWMAN, D.: *The Routledge Research Companion to Border Studies*. Imprint Routledge, 1st Edition, 2011.
- PFIRRMANN, O., ZUMBUSCH, K.: *Cross-border regions – Examples of supraregional cooperation processes in science policy*. In: *Policies for Research and Innovation in the Move towards the European Research Area: Unpacking Geographical Spaces in research and Innovation in Europe*. Bilbao, 2005. [online], [cit. 26/12/2024]. Dostupné na internete: https://www.alexandria.unisg.ch/Publikationen/Zitation/Kristina_Zumbusch.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-30>

- SCOTT, J. W.: *European Politics of Borders, Border Symbolism and Cross-Border Cooperation*. In: WILSON, T.; DONNAN, H. (eds.): *A Companion to Border Studies*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2012, s. [online], [cit. 16/01/2024]. Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118255223.ch5>>.
- STVERKOVA, H.: *Cross-border entrepreneurship in euroregion beskydy*. In: *Polish Journal of Management Studies*, 18 (2), 2018, s. 344-357. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.17512/pjms.2018.18.2.27>>.
- VAN HOUTUM, H.: *The Geopolitics of Borders and Boundaries*. In: *Geopolitics*, Vol. 10, 2005. [online], [cit. 16/01/2024]. Dostupné na internete: <http://www.unice.fr/crookallcours/iup_geopoli/docs/geopoLiticsborders2005.pdf>.
- WALTHER, O.; REITEL, B.: *Cross-border Policy Networks in the Basel Region: The Effect of National Borders and Brokerage Roles*. In: *Space and Polity*, 17(2), 2013, s. 217-235. Dostupné na internete: <<http://dx.doi.org/10.1080/13562576.2013.817515>>.

Sociálna demokracia, odbory a vládne politiky v kontexte reálpolitiky

Ján Košč

The governing coalition formed after the 2023 elections in Slovakia consists of three parties, two of which formally and rhetorically align with social democracy and support for trade unions. The government's program statement includes several commitments and promises that can be considered social democratic and pro-union. But what is the actual reality? This paper examines the post-election landscape, which is largely in the hands of politicians from formally social democratic parties, particularly in the context of fiscal consolidation measures, the 2025 state budget, further legislative changes, institutional functioning, and public policy.

Úvod

Sociálno-demokratické strany vznikli na prelome 19. a 20. storočia ako reakcia na industrializáciu a sociálne nerovnosti. Ich formovanie súviselo s odborovým hnutím, ktoré presadzovalo práva pracujúcich a zlepšenie pracovných podmienok. Mnohé z týchto strán vznikli priamo z odborových organizácií alebo s ich podporou. Spolupráca medzi odbormi a sociálnou demokraciou bola kľúčová pri presadzovaní sociálnych reforiem, čím sa významne podieľali na formovaní moderného sociálneho štátu. Vzťahy medzi sociálno-demokratickými stranami a odbormi sú stále dôležité, aj keď sa najmä v západoeurópskych a severoeurópskych krajinách v posledných desaťročiach oslabili. V krajinách s vysokou odborovou organizovanosťou a silným sociálnym dialógom však vplyv odborov na sociálno-demokratické strany a ich personálne prepojenia zostáva stabilnejší.¹ Problémom strán, presadzujúcich ľavicové hodnoty na Slovensku bol vo verejnej debate stále prítomný silný

¹ TASCHWER, M. T.; ENNSER-JEDENASTIK, L.; REIDINGER, V.: *Social democracy transformed? Party change and union ties*. In: *West European Politics*, 2024, s. 1-28.

„antikomunizmus“, ktorý limitoval a stále limituje reálne kroky ľavice², ako aj neschopnosť vlád z národnej úrovne, dostatočne dôrazne regulovať nedostatky globalizovaného kapitalizmu.³ Strana SMER-SD, dlhoročný ľavicový hegemón, ktorá sa sama dlhodobo označuje za sociálno-demokratickú, sa však ideologicky odklonila od sociálno-demokratických hodnôt, čo kritizoval aj dnes už bývalý člen strany SMER-SD a filozof Boris Zala.⁴ Ideologické ukotvenie strany SMER-SD rozporovali aj mnohí politológovia, ako napr. Juraj Marušiak⁵ a Ján Ruman.⁶ Od roku 2021 začali predstavitelia SMER-SD používať prívlastok „slovenská sociálna demokracia“ a hovoria o premenovaní strany, aby sa odlišili, podľa ich vyjadrení od tzv. „bruselskej sociálnej demokracie“.⁷

Sociálna demokracia a odbory na Slovensku

Po roku 1989 bola spoločenská objednávka nastavená na nespájanie sa odborov s politickými stranami. Tento konsenzus sa začal rúcať počas „Mečiarizmu“, kedy Mečiarova vláda chválila zákonnú

² RUMAN, J.: *Idea socializmu: dlhá cesta od teórie k praxi*. In: DAUBNER, P. (ed.): *Idea Socializmu? Ku knihe Axela Honnetha*. Bratislava: SAV, 2022, s. 133-143.

³ PONTUSSON, J.: *Did the Working Class Abandon the Social Democrats? Or Was It the Other Way Around?* Ženeva: Faculté des Sciences de la Société. Working paper n°48, December, 2024, 39 p.; AUGUSTIN, M.; DAUBNER, P.: *Slovak Experience With Capitalism: The Myth of the Tatra Tiger*. In: AUGUSTÍN, M.; JANČOVIČ, P.; SERGI, B.S. (eds.): *Modeling Economic Growth in Contemporary Slovakia*. 2024, s. 25-48.

⁴ *Smer a sociálna demokracia alebo kto je tu zradcom*. In: *Pravda*. 21. júl 2023.

⁵ MARUŠIAK, J.: *Fenómén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. In: *Central European Political Studies Review*, 8 (1), 2006, s. 19-55; MARUŠIAK, J.: *„Slovak not Brussels Social Democracy“*. *Europeanization/De Europeanization and the Ideological Development of Smer-SD Before 2020 Parliamentary Elections in Slovakia*. In: *Czech Journal of Political Science*, 2021(1), 2021, s. 37-58.

⁶ *Politológ Ruman predpovedá výsledky volieb: Kvôli tomuto sú kotlebovci úspešní!* In: *Nový čas*. 19. január 2020.

⁷ *V Smere vymysleli nový názov strany a nakreslili iné logo. Odlišia sa od Pellegriniho*. In: *Aktuality.sk*. 20. máj 2021.

reguláciu miezd⁸. Odbory sa v tej dobe spojili s opozíciou a otvorene vystupovali voči vláde aj na demonštráciách, aj v predvolebnom súboji. Po voľbách v roku 1998 vznikla pravo-ľavá koalícia, ktorej súčasťou bola sociálno-demokratická SDL, táto vládna koalícia prijala zákon o tripartite a obnovila jej fungovanie. Po voľbách v roku 2002, kedy vládnu koalíciu vytvorili pravicové a stredové strany, došlo v rámci reformných procesov k významným zmenám v legislatíve, ktoré zásadným spôsobom oslabili postavenie zamestnancov a odborov. Odbory usporiadali sériu protestov, blokád, vyhlásili aj generálny štrajk a vyvolali aj referendum o odvolaní vlády, čo vláda oplátla zrušením tripartitných konzultácií a pokúsila sa odbory úplne vylúčiť z verejného života a marginalizovať.⁹ V tejto atmosfére v roku 2005 vznikla zmluva medzi Konfederáciou odborových zväzov (KOZ SR) a stranou SMER-SD, ktorá deklarovala spoločné úsilie o presadzovanie sociálnych a pracovných práv zamestnancov¹⁰. SMER-SD sa zaviazal konzultovať s odbormi a presadzovať ich záujmy v súlade so sociálno-demokratickými hodnotami. Odbory na oplátku k podpore strany vo voľbách. Zmluva sa však postupne z oboch strán prestala plniť a posledná predvolebná podpora zo strany KOZ SR bola deklarovaná pred voľbami v roku 2012. V roku 2016 predvolebnú podporu strane SMER-SD už vyjadrovali len jednotlivci z vedenia niektorých zväzov.¹¹ V roku 2019 Snem KOZ SR na svojom zasadnutí odhlasoval, že nesúhlasí s uzatváraním zmluvného vzťahu so žiadnym politickým subjektom.¹² V roku 2022 bolo zvolené nové vedenie KOZ SR na čele s prezidentkou KOZ SR Monikou Uhlerovou, ktorá sa tejto

⁸ KOŠČ, J.: *Politizácia odborov a odborárov*. In: 1989-2019: 30 rokov zmien: Kam kráčaš demokracia. Košice: ŠafárikPress, 2021, s. 261-278.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ KOŠČ, J.: *Politizácia odborov a odborárov*. In: 1989-2019: 30 rokov zmien: Kam kráčaš demokracia. Košice: ŠafárikPress, 2021, s. 261-278.

¹¹ Tamtiež.

¹² KOZ SR: *Zápisnica č. 7 zo zasadnutia Snemu KOZ SR, konaného 27. 11. 2019. Uznesenie č. 60/7, II.* (interný dokument KOZ SR).

problematike vyjadrila nasledovne: „Do kandidatúry som vstupovala s niekoľkými ambíciami. Jednou z nich bola snaha o odpolitizovanie odborového hnutia a odborov na Slovensku, čiže vzťah s politickými stranami, ktorý nie je zväzujúci a zaväzujúci, ale postavený na serióznej komunikácii s tými, ktoré majú hodnotové a programové prieniky s KOZ. Nie som zástancom akéhokoľvek zmluvného alebo iného zaväzovania odborov, ale serióznej komunikácie pri presadzovaní práv pracujúcich.“¹³

Po rozhodnutí KOZ SR v roku 2019, že žiadne ďalšie zmluvy s politickými stranami uzatvárať nebude a zmluvu so stranou SMER-SD považuje za dávno vyprázdnenú a chce ju vypovedať,¹⁴ došlo zo strany odborov k štandardizácii vzťahov medzi politickými stranami a odbormi. **Otázkou však je, ako túto štandardizáciu politici zo strán SMER-SD a HLAS-SD spracovali?**

SMER-SD a povolebná reálpolitika

V roku 2023 v predvolebnom období zásadným spôsobom zmenili predstavitelia strany SMER-SD rétoriku smerom k odborom – buď vo svojich vyjadreniach odbory vôbec nespomínali, prípadne odbory obviňovali z nečinnosti. V októbri 2023, deň po voľbách predseda strany SMER-SD zaútočil na sociálnej sieti na odbory: „Keby takýto zoznam, cynických antisociálnych opatrení, predstavila napríklad francúzska vláda, už by v Paríži horeli autá. Ja nevolám po zapalovaní áut, ale poviem to úprimne a otvorene, už by som konečne rád videl nejakého odborára ktorý by sa zastal zamestnancov rodín a dôchodcov“¹⁵, pričom v tomto tvrdení narážal na úradníckou vládou predstavené tzv. „Lego kocky“ – dokument, ktorý obsahoval množstvo rôznych opatrení

¹³ Za prezidentku Konfederácie odborových zväzov SR bola zvolená Uhlerová. In: Teraz.sk. 17. jún 2022.

¹⁴ Odbory musíme odpolitizovať. Zmluvu o spolupráci so Smerom zrušíme (rozhovor). In: Aktuality.sk. 28. jún 2022.

¹⁵ FICO, R.: Video na Facebooku. 6. október 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/robertficosk/videos/881757036680581>>.

na konsolidáciu verejných financií.¹⁶ Išlo však o teoretický dokument s množstvom rôznorodých opatrení (pravícových aj ľavicových), jeho realizácia bola iluzórna, čo tvrdili všetky politické strany kandidujúce vo voľbách, vrátane zástupcov strán SMER-SD a HLAS-SD. **Preto bola požiadavka, aby odbory boli kvôli tomuto dokumentu v uliciach, nenáležitá a vlastne aj nezmyselná.** Dva týždne nato, počas tlačovej besedy k podpisu koalície zmluvy zaútočil Róbert Fico na odbory znova: „Znova sa chcem spýtať, a hovorím to veľmi jasne, napriek tomu že považujem odbory za nášho strategického partnera v sociálnej demokracii, páni odborári preboha kde ste?“, „kde sú odbory?“, ... „kde je tripartita, kde je sociálny dialóg?“ Tu je legitímnou otázkou, k čomu vlastne Róbert Fico vyzýval? **Voči čomu mali odbory protestovať? Proti výsledkom volieb?** O mesiac na to, v NR SR znova zaútočil na odbory poslanec strany SMER-SD Ján Richter: „Sú tu ďalšie výzvy, ktoré stoja pred nami, a to je otázka 60% minimálna mzda k priemeru. Ja som osobne v tomto prípade dosť negatívne vnímal, že aj Konfederácia odborových zväzov nezabojovala v čase, keď mala zabojovať a ustúpila zo 60% na 57%, a to aj napriek tomu, že 60% nie je nejaký slovenský výmysel.“¹⁷ Aj v tomto prípade išlo zo strany predstaviteľa strany SMER-SD o zavádzanie, nakoľko v čase **keď sa menil vzorec na výpočet minimálnej mzdy odbory boli v uliciach**, v rokoch 2020-2023 zorganizovali desiatky demonštrácií po celom Slovensku.¹⁸

¹⁶ *Návrh na ozdravenie verejných financií*. Október 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<https://ulozisko.institutfinancnejpolitiky.sk/WEB_IFP/03_Publikacie/03_Strategicke_materialy/04_INE/Ozdravenie%20verejnych%20financií_final.pdf>.

¹⁷ RICHTER, J.: *Vystúpenie v rozprave*. In: *MediaPortal NR SR*. 14. november 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://tv.nrsr.sk/archiv/schodza/9/3?page=3>>.

¹⁸ KOZ SR: *Status na Facebooku*. 14. november 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/KOZSR/posts/pfbid0326xtmQawrJpqdRYgHm664RTLxn3bVdgVShjUg5aWRteb4mfrDsrWMsFRXap7kjuVI>>.

HLAS-SD a povolebná reálpolitika

Pnutie vo vnútri strany SMER-SD viedlo v roku 2020 k odtrhnutiu sa časti poslancov po voľbách v roku 2020 a založeniu strany HLAS-SD, ktorá sa štylizovala do role skutočnej sociálno-demokratickej strany. Odídenci zo strany SMER-SD na čele so súčasným prezidentom Petrom Pellegrinim, ktorých Róbert Fico označoval za bývalé „biznis“ krídlo Smeru¹⁹, sa rétoricky dištancovali od bývalých spolustraníkov a sami seba označovali ako skutočných nositeľov sociálno-demokratických ideí. Strana HLAS-SD sa svoje sociálno-demokratické nastavenie snažila dokázať nielen rozdielnou rétorikou a dištancovaním sa od bývalých kolegov, ale aj založením stranického think-tanku Inštitút sociálnej demokracie (ISD), ktorý mal zbierať idey, nápady a riešenia. V apríli až júni 2023 zorganizoval ISD šesť odborných diskusií, na ktoré pozval zástupcov zamestnávateľov, akademikov, odborníkov, ale aj odborov.²⁰ Svoje programové ciele a východiská postavila strana HLAS-SD nielen na základe týchto diskusií, ale čerpali aj z odporúčaní odborníkov.²¹ Po voľbách a zostavení vládnej koalície na jeseň 2023 sa mnohé z týchto odporúčaní objavili aj v programovom vyhlásení vlády (PVO).²² Následne sa však rétorika stránkov smerom k odborom začala meniť, pričom za signifikantné sa dajú označiť najmä tri konflikty. V júli 2024 minister Erik Tomáš na tlačovke oznámil plánovanú zmenu zákona ohľadom vyplácania dávok v hmotnej núdzi, pričom potrebu tejto

¹⁹ FICO, R.: *Status na Facebooku*. 17. jún 2020. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/robertficosk/posts/1424991527684865>>.

²⁰ ISD: *Cyklus okrúhlych stolov „Človek a Slovensko 2030+“*. Bratislava: ISD, 26. apríl 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://institutsd.sk/cyklus-okruhlych-stolov-clovek-a-slovensko-2030/>>.

²¹ Napr. SCHMÖGNEROVÁ, B. (et al.): *Spravodlivé, inovatívne a trvalo udržateľné Slovensko*. Bratislava: FES. 77 s.; PAVELKA, L.: *Spravodlivé a prorastové dane a odvody*. Bratislava: FES. 27 s.

²² ÚV SR: *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2023 – 2027*. „Lepšie, pokojnejšie a bezpečnejšie žiť“. Bratislava: Úrad vlády SR. 13. november 2023.

zmeny zdôvodnil následovne: „Medzi nezamestnanými sú aj ľudia, ktorí nechcú pracovať, ktorí sú leniví a ktorí využívajú, alebo lepšie povedané, zneužívajú systém.“²³ **Tento zámer bol oznámený na tlačovke, bez konzultácie so sociálnymi partnermi, odbory sa voči návrhu vyhranili** a minister reagoval s odkazom na nepochopenie zámeru.²⁴ V októbri 2024 Minister Tomáš vo svojom televíznom vystúpení zaútočil na odbory z dôvodu, že odbory skritizovali predstavený zámer konsolidácie, ako aj fakt, že na tripartitu bol konsolidačný balíček predložený, až po schválení na vláde a návrh rozpočtu len deň pred zasadnutím vlády. Vo svojom vystúpení tvrdil, že „*pani Uhlerová a spol. odrazu objavili proste vládu ako nejakého nepriateľa*“ a opýtal sa, že kde boli odbory počas vlády Igora Matoviča.²⁵ Na tento jeho útok odpovedali viceprezident KOZ SR aj samotná KOZ SR, zverejnili fotodokumentáciu z odbormi organizovaných protestov počas vlády Igora Matoviča, **vrátane fotiek Erika Tomáša a jeho straníckych kolegov, ktorí si chodili na tieto protesty robievať politickú kampaň.**²⁶ Tretí konflikt medzi stranou HLAS-SD a odbormi sa udial v novembri 2024, kedy štátny tajomník ministerstva školstva Robert Zsembera uverejnil na svojom profile video z tlačovky strany PS, kde poslanec Štefunko povedal: „*Včera som pil s odborármi*“, bez uvedenia kontextu z toho zástupcovia vládnej koalície vytvorili legendu o tom, ako sa odbory dohováraajú na protivládnych protestoch

²³ Kto odmietne prácu, môže prísť o dávky. Minister Tomáš chce dostať do práce čo najviac ľudí. In: *Trend*. 2. júl 2024.

²⁴ KOZ SR: *Dávka v hmotnej núdzi nie je určená na aktiváciu nezamestnaných*. In: *Teraz.sk*. 8. júl 2024 a *Kto nepracuje, nech nej!*? In: *ePráca online*. 2. júla 2024.

²⁵ GAJDOŠ, F.: *Status na Facebooku*. 16. október 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/gajdosKOZSR/videos/424326817361654>>.

²⁶ Tamtiež a KOZ SR: *Status na Facebooku*. 15. októbra 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/KOZSR/posts/947641780730650>>.

s opozíciou.²⁷ Aj túto manipuláciu rozporoval viceprezident KOZ SR, ktorý zverejnil na sociálnej sieti fotografie zo stretnutia zástupcov KOZ SR so zástupcami rôznych politických strán, vrátane zástupcov strany HLAS-SD, vždy však počas oficiálnych stretnutí.²⁸ Aj **stretnutie viacerých funkcionárov a zamestnancov KOZ SR s Ivanom Štefunkom sa udialo na verejne prístupnej diskusii**, kam bola pozvaná prezidentka KOZ SR ako hostka a poslanec Štefunko tam prišiel ako jeden z mnohých divákov.²⁹

Konsolidačná realita

Povolebná realita v ktorej sa ocitli politici vládnej koalície bola a stále je do vysokej miery **limitovaná stavom verejných financií a zároveň neschopnosťou priniesť skutočné systémové zmeny v daňovom a sociálnom systéme**. Róbert Fico v januári 2024 na Svetovom ekonomickom fóre v Davose vyhlásil, že: „SR by mohla patriť ku krajinám so 4-dňovým pracovným týždňom.“³⁰ V tomto smere však politici vládnej koalície nepripravujú žiadne opatrenia, naopak, jediné opatrenie, ktoré sa týka pracovného času bolo rozhodnutie, že 1. september už nebude dňom pracovného pokoja.³¹ Minister Erik Tomáš viackrát vyhlásil, že: „Pod mojím vedením tripartita funguje“, **čo rozporovali tak zástupcovia zamestnávateľov,**

²⁷ ZSEMBERA, R.: *Status na Facebooku*. 11. novembra 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/rzsemlera/videos/2011971772562180>>.

²⁸ GAJDOŠ, F.: *Status na Facebooku*. 12. novembra 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/photo?fbid=543793671724054&set=a.134241306012628>>.

²⁹ Reštart '89. Verejná diskusia o odkaze nežnej revolúcie: 35 rokov hrboľatej cesty. 10. november 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.restart21.sk/campaign/restart-89/>>.

³⁰ R. Fico: SR by mohla patriť ku krajinám so 4-dňovým pracovným týždňom. In: *Teraz.sk*. 17. januára 2024.

³¹ IP: 1. september už nie je dňom pracovného pokoja. Košice: NIP. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.ip.gov.sk/1-september-uz-nie-je-dnom-pracovneho-pokoja/>>.

ale aj zamestnancov, ktorí hovoria o formalizme.³² V predvolebnom období vyhlásili predstavitelia strán súčasnej vládnej koalície,³³ že vrátia do pôvodného stavu zákon o tripartite týkajúci sa reprezentatívnosti sociálnych partnerov,³⁴ čo sa zatiaľ neudialo. Za splnený sa dá považovať sľub o návrate k automatu na výpočet minimálnej mzdy, nakoľko sa znova zvýšil z 57 na 60 percent, tak ako tomu bolo v roku 2019. V súvislosti s minimálnou mzdou však pred vládou stojí úloha **vysporiadať sa s implementáciou smernice o minimálnych mzdách**, ktorá okrem iného zaväzuje členské štáty EÚ prijať akčný plán na zvýšenie pokrytia zamestnancov kolektívnymi zmluvami nad hranicu 80 percent, pričom na Slovensku je aktuálne pokrytá menej ako štvrtina. Vláda však zatiaľ neavizuje tvorbu akčného plánu. **Konsolidačné opatrenia prijaté v októbri 2024 vyvolávajú otázky nielen ohľadom plnenia PVV, ale aj ohľadom sociálno-demokratických hodnôt vládnej koalície.**³⁵ V PVV sa napríklad píše o zrealizovaní výšky životného minima, takéto opatrenie sa však dodnes nerealizovalo, hoci ide o základnú veličinu sociálneho systému. Bez zrealizovania výšky životného minima nejde riešiť ďalšie subsystemy, ako napr. adresnú pomoc v energetike, bývaní, alebo odpočítateľnú položku z daní. Zvýšenie základnej sadzby DPH, ktoré odsúhlasila vláda **je nielen v rozpore s tvrdeniami Róberta Fica v októbri 2023, kedy vyzýval odbory na protesty v uliciach**, ale aj v rozpore s PVV, kde sa spomína zavedenie progresivity do daňového systému, majetkové dane, zdanenie negatívnych externalít a hazardu, atď. Zníženie už i tak nízkej dane z dividend z 10 na 7 percent je tak

³² Koalícia sa nemá o koho oprieť. In: TA3. Téma dňa. 14. 10. 2024.

³³ ZAMESTNANCI ROZHODNÚ! Veľká predvolebná debata KOZ SR s lídrami politických strán. Youtube KOZ SR. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=MT1dMHV2P3E>>.

³⁴ Krajniak ide meniť tripartitu. Do rokovania sa zrejme budú môcť zapojiť aj menšie organizácie. In: Trend. 8. septembra 2020.

³⁵ Zľahčanie sociálnodemokratickej politiky, tak označila vládnu konsolidáciu ľavicová exministerka Schmögnerová (rozhovor). In: Aktuality.sk. 29. september 2024.

isto v rozpore so sociálno-demokratickými hodnotami dvoch vládnych strán.

Rétorika predstaviteľov vládnej koalície vo vzťahu k prezidentovi USA Donaldovi Trumpovi odhaľuje paradox v ich ideologickej sebaidentifikácii. Hoci sami seba identifikujú ako sociálnych demokratov, pozitívne postoje k Trumpovi, pri ich boji s progresivizmom (v realite však so stranou Progresívne Slovensko), poukazujú na rozpor medzi rétorikou a reálnymi politickými činmi. Tento nesúlad sa prejavuje v tom, že kým sociálna demokracia by mala obhajovať práva pracujúcich a podporovať silné odbory, Trump a miliardárske elity, ktoré ho podporujú, systematicky oslabujú kolektívne vyjednávanie, odbory a posilňujú neoliberálne politiky.³⁶ Nevyberavo sa o odboroch vyjadril aj predseda strany HLAS-SD, keď prirovnal rebelujúcich lekárske odborárov k teroristom.³⁷ Obdiv voči Trumpovi, ako lídrovi s autokratickými tendenciami tak naznačuje, že v skutočnosti ide skôr o populistické taktiky než o dôsledné presadzovanie sociálno-demokratických hodnôt.

Literatúra:

AUGUSTIN, M.; DAUBNER, P.: *Slovak Experience With Capitalism: The Myth of the Tatra Tiger*. In: AUGUSTÍN, M.; JANČOVIČ, P.; SERGI, B.S. (eds.): *Modeling Economic Growth in Contemporary Slovakia*, 2024. s. 25-48.

FICO, R.: *Status na Facebooku*. 17. jún 2020. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.facebook.com/robertficosk/posts/1424991527684865>>.

³⁶ Napr. *The strike against Tesla*. In: *IndustriAll*. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.industriall-union.org/the-strike-against-tesla>>.

³⁷ *Šaško chce dohodu s lekármi do stredy. Šutaj Eštok prirovnal šéfa odborov k teroristom*. In: *Denník N*. 15. december 2024.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-31>

- FICO, R.: *Video na Facebooku*. 6. október 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.facebook.com/robertficosk/videos/881757036680581>>.
- GAJDOŠ, F.: *Status na Facebooku*. 12. novembra 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.facebook.com/photo?fbid=543793671724054&set=a.134241306012628>>.
- GAJDOŠ, F.: *Status na Facebooku*. 16. október 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.facebook.com/gajdosKOZSR/videos/424326817361654>>.
- IP: *1. september už nie je dňom pracovného pokoja*. Košice: NIP. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.ip.gov.sk/1-september-uz-nie-je-dnom-pracovneho-pokoja/>>.
- ISD: *Cyklos okruhlych stolov „Človek a Slovensko 2030+“*. Bratislava: ISD. 26. apríl 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://institutsd.sk/cyklus-okruhlych-stolov-clovek-a-slovensko-2030/>>.
- Koalícia sa nemá o koho oprieť*. In: TA3. Téma dňa. 14. 10. 2024.
- KOŠČ, J.: *Politizácia odborov a odborárov*. In: *1989-2019: 30 rokov zmien: Kam kráčaš demokracia*. Košice: ŠafárikPress, 2021, s. 261-278.
- KOZ SR: *Dávka v hmotnej núdzi nie je určená na aktiváciu nezamestnaných*. In: *Teraz.sk*. 8. júl 2024
- KOZ SR: *Status na Facebooku*. 14. november 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.facebook.com/KOZSR/posts/pfbid0326xtmQawrpqdygHm664RTLxn3bVdgVShjUg5aWRteb4mfrDsrWMsFRXap7kjuVl>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-31>

- KOZ SR: *Status na Facebooku*. 15. októbra 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<<https://www.facebook.com/KOZSR/posts/947641780730650>>.
- KOZ SR: *Zápisnica č. 7 zo zasadnutia Snemu KOZ SR, konaného 27. 11. 2019. Uznesenie č. 60/7, II. (interný dokument KOZ SR)*
- Krajniak ide meniť tripartitu. Do rokovani sa zrejme budú môcť zapojiť aj menšie organizácie*. In: *Trend*. 8. septembra 2020.
- Kto nepracuje, nech nej!*? In: *ePráca online*. 2. júla 2024.
- Kto odmietne prácu, môže prísť o dávky. Minister Tomáš chce dostať do práce čo najviac ľudí*. In: *Trend*. 2. júl 2024.
- MARUŠIAK, J.: *Fenomén strany Smer: medzi „pragmatizmom“ a sociálnou demokraciou*. In: *Central European Political Studies Review*. 8 (1), 2006, s. 19-55.
- MARUŠIAK, J.: *Slovak not Brussels Social Democracy'. Europeanization/De Europeanization and the Ideological Development of Smer-SD Before 2020 Parliamentary Elections in Slovakia*. In: *Czech Journal of Political Science*. 2021 (1), 2021, s. 37-58.
- Návrh na ozdravenie verejných financií*. Október 2023 [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:
<https://ulozisko.institutfinancnejpolitiky.sk/WEB_IFP/03_Publikacie/03_Strategicke_materialy/04_INE/Ozdravenie%20verejnych%20financií_final.pdf>.
- Odbory musíme odpolitizovať. Zmluvu o spolupráci so Smerom zrušíme (rozhovor)*. In: *Aktuality.sk*. 28. jún 2022.
- PAVELKA, L.: *Spravodlivé a prorastové dane a odvody*. Bratislava: FES, 27 s.
- Politológ Ruman predpovedá výsledky volieb: Kvôli tomuto sú kotlebovci úspešní!* In: *Nový čas*. 19. január 2020.
- PONTUSSON, J.: *Did the Working Class Abandon the Social Democrats? Or Was It the Other Way Around?* Ženeva: Faculté des Sciences de la Société. Working paper n°48, December, 2024, 39 s.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-31>

- R. Fico: SR by mohla patriť ku krajinám so 4-dňovým pracovným týždňom. In: Teraz.sk. 17. januára 2024.
- Reštart '89. Verejná diskusia o odkaze nežnej revolúcie: 35 rokov hrboľatej cesty. 10. november 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.restart21.sk/campaign/restart-89/>>.
- RICHTER, J.: Vystúpenie v rozprave. In: MediaPortal NR SR. 14. november 2023. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://tv.nrsr.sk/archiv/schodza/9/3?page=3>>.
- RUMAN, J.: Idea socializmu: dlhá cesta od teórie k praxi. In: DAUBNER, P. (ed.): *Idea Socializmu? Ku knihe Axela Honnetha*. Bratislava: SAV, 2022. s. 133-143.
- SCHMÖGNEROVÁ, B. (et al.): *Spravodlivé, inovatívne a trvalo udržateľné Slovensko*. Bratislava: FES, 77 s.
- Smer a sociálna demokracia alebo kto je tu zradcom. In: Pravda. 21. júl 2023.
- Šaško chce dohodu s lekármi do stredy. Šutaj Eštok prirovnal šéfa odborov k teroristom. In: Denník N. 15. december 2024.
- TASCHWER, M. T.; ENNSER-JEDENASTIK, L.; REIDINGER, V.: *Social democracy transformed? Party change and union ties*. In: *West European Politics*, 2024, s. 1-28.
- ÚV SR: *Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2023 – 2027. „Lepšie, pokojnejšie a bezpečnejšie žiť“*. Bratislava: Úrad vlády SR. 13. november 2023.
- V Smere vymysleli nový názov strany a nakreslili iné logo. Odlíšia sa od Pellegriniho. In: Aktuality.sk. 20. máj 2021.
- Za prezidentku Konfederácie odborových zväzov SR bola zvolená Uhlerová. In: Teraz.sk. 17. jún 2022.
- ZAMESTNANCI ROZHODNÚ! Veľká predvolebná debata KOZ SR s lídrami politických strán. Youtube KOZ SR. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete: <<https://www.youtube.com/watch?v=MT1dMHV2P3E>>.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-31>

Zlyhanie sociálnodemokratickej politiky, tak označila vládnu konsolidáciu ľavicová exministerka Schmögnerová (rozhovor). In: *Aktuality.sk*. 29. september 2024.

ZSEMBERA, R.: *Status na Facebooku*. 11. novembra 2024. [online], [cit. 20/12/2024]. Dostupné na internete:

<<https://www.facebook.com/rzseembera/videos/2011971772562180>>.

The strike against Tesla. In: *IndustriAll*. [online], [cit. 20/12/2024].

Dostupné na internete: <<https://www.industrialunion.org/the-strike-against-tesla>>.

Dědictví utopického socialismu a jeho vliv na volební práva a participaci

Jaroslav Litera

This article examines the influence of 19th-century utopian socialism on the development of democratic ideas and electoral participation. It focuses on key figures such as Henri de Saint Simon, Charles Fourier, Robert Owen, and Bernard Bolzano, who envisioned equitable and participatory societies as alternatives to capitalism. Their visions, often labeled as utopias, laid the groundwork for modern electoral rights and political inclusion concepts. By advocating for greater social justice and collective engagement, these thinkers provided a framework that inspired later democratic reforms. The study also explores how these utopian ideas contrasted with and influenced Marxist theories, highlighting the transition from idealistic visions to scientifically grounded socialism. Ultimately, the article underscores the enduring relevance of utopian socialism in shaping contemporary democratic thought and practice.

Úvod

V 19. století se objevily první vize spravedlivé a harmonické společnosti, které výrazně ovlivnily nejen tehdejší politické myšlení, ale také formování moderních demokratických institucí. Utopičtí socialisté, jako Henri de Saint Simon, Charles Fourier, Robert Owen a Bernard Bolzano, se snažili nejen o kritiku tehdejšího kapitalistického systému, ale také o návrhy alternativ, které by podporovaly rovnost, participaci a sociální spravedlnost. Tyto ideály, ač se někdy zdály být nerealistickými utopiemi, přesto poskytly pevný základ pro pozdější myšlenky demokratické participace a volebního práva.

Utopičtí socialisté totiž neusilovali pouze o ekonomické a sociální reformy, ale také o širší zapojení všech členů společnosti do politického života. V tomto kontextu můžeme vnímat myšlenky utopického socialismu jako významný předstupeň moderního pojetí voleb a politické participace. Jejich vize o spravedlivé společnosti, kde má každý jedinec možnost se podílet na rozhodování, se tak nepřímou staly

inspirací pro rozvoj volebního práva a přístupu k němu. Tento článek se zaměřuje na průzkum toho, jak utopické vize ovlivnily demokratické ideje volební účasti a jakým způsobem utopičtí socialisté přispěli k představě moderního demokratického státu, kde jsou volby nástrojem k vyjádření vůle lidu.

Článek pojednává o utopickém socialismu v 19. století a jeho autorech. Tento směr představují především čtyři významné osobnosti. První je Henri de Saint Simon. Základní koncept Saint Simona lze charakterizovat jako stát v němž je vše řízené moderní vědou. Druhým autorem je Charles Fourier a jeho kritika obchodu. Třetí osobností je Robert Owen, který působil ve Velké Británii. Nebyl však teoretikem, ale spíše se snažil o uvedení sociální rovnosti do praxe. Posledním utopickým socialistou, který je zaznamenaný v tomto textu, je Bernard Bolzano. Tento autor je známý nejen jako matematik, ale také jako utopický socialista. Tu je zmiňován, protože se stal předním politickým myslitelem v Praze. Z výše uvedeného lze považovat nalezení společných charakteristik utopických socialistů za přínosnou část do současného myšlení.

Utopie je smyšlený politický systém, který nemá historické kořeny a nelze jej s největší pravděpodobností uvést do praxe. Slovo utopie vychází nejspíše z řeckých slov *ou/ev*+*tòpos*. Můžeme ho číst jako (ne) + *topos* (místo) = *outòpos* (ne-místo) anebo *eu* (dobré) + *topos* = *eutòpos* (dobré místo). Autoři se nejčastěji shodují na tom, že je můžeme vykládat jako *ou-tòpos* (nikde), i jako *eu-tòpos* (dobré místo).¹ Pozorujeme je zejména v umělecké a literární tvorbě. Zmiňované žánry sledujeme i v současné době, protože někteří jednotlivci jsou stále handicapováni. Společnost je rozdělena na dvě antagonistické třídy. Jedna ze tříd je totiž bohatá a druhá chudá. Této historické nerovnosti si všímali již první generace utopistů, které však ještě nenabízely

¹ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 13.

konkrétní plány pro společenskou změnu. S revolučními myšlenkami přišla až další generace utopistů, kterou Karl Marx nazval jako utopičtí socialisté.

Karl Marx předložil studie, které jednak přejímaly uplatnitelné prvky z děl utopických socialistů, ale také se vymezoval proti těm myšlenkám, které se zdály být spíše fantastické a do politické praxe neaplikovatelné.

Jedním z významných obhájců marxismu je například Herbert Marcuse. Vyjadřuje se k této problematice tak, že marxismus nemá být považován za utopii jen z toho důvodu, že nelze definovat revoluční třídu v technicky rozvinutém kapitalismu, který známe například i v současné době. Tvrdí, že veškeré nástroje, kterými lze odstranit bídu ze světa tu už jsou, ale k aplikaci těchto nástrojů brání represivní politika kapitalismu.²

V historii sledujeme boj dvou antagonistických tříd, které proti sobě stojí a bojují. Není tedy pravdou, že buržoazní ekonomie má totožné zájmy práce a kapitálu, a že přirozená konkurence vytváří blahobyt a harmonii. Naopak, svět se stává dravějším a tím vzniká nerovnost mezi lidmi. Nakonec podněcuje k závisti, nenávisti a lidé mezi sebou bojují. Za problematické lze považovat právě to, že autoři před Marxem nebyli schopni vysvětlit existující kapitalistický výrobní způsob, i když jej kritizovali. Až příchodem Marxe došlo k zvědečtění a k takové fázi, díky ní započal účinný boj proti vykořisťovatelům. Proto je pravdou, že od této doby považujeme socialismus za vědu.³

Významným politickým myslitelem je tedy Bedřich Engels. Napsal knihu *Vývoj socialismu od utopie k vědě*. Zde popisuje, jakým způsobem došlo k zvědečtění marxismu. Nejprve popisoval snahy revolucionářů za Velké francouzské revoluce. Revolucionáři se snažili o společenskou

² HRUBEC, M.: *Kritická teorie společnosti*. Praha: Filozofie nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, v. v. i., 2013, s. 548-560.

³ ENGELS, B.: *Vývoj socialismu od utopie k vědě*. Praha: Svoboda, 1987, s. 3-53.

změnu, ale v konečné fázi se ukázalo, že tato revoluční síla nebyla účinná, a naopak ve společnosti napáchala více škod než užitku. Za problematické Engels považuje především to, že byli tvořeni z řad měšťanstva, kteří snad z marnotratnosti započali revoluci proti aristokracii. Nebyla to tedy revoluce dělnická. Po této dějinné události se veškeré snahy o změnu zvrhly v pouhou říši buržoazie, ve které vládly peníze, korupce a prostituce. Na přechod k socialistické společnosti totiž musí být lidstvo připraveno a vstup ke komunismu musí být podmíněn úrovní výrobních sil. Proto nebylo možné dosáhnout za Velké Francouzské revoluce dělnické revoluce. A tak se tato buržoazní revoluce stala pouhou reakcí měšťanstva, které požadovalo výhrady téměř totožné s poctami šlechtickými.⁴

Utopický socialismus

Henri de Saint Simon je významným politickým myslitelem a ekonomickým teoretikem. Saint Simon působil v období americké a francouzské revoluce. Tyto sociální změny nejprve přivítal s nadšením. Avšak posléze změnil názor, protože si všímal nekalých skutečností. Představoval si, že se stát změní a bude lepším místem pro všechny obyvatele Francie. Saint Simon si nechal odejmout svůj šlechtický titul, protože zastával principy rovnosti. I tak byl ale pro revolucionáře podezřelý, a tak ho nechali zatknout. A to i kvůli tomu, že byl finančně zajištěn od nepřátel revoluční třídy. Proto pro jeho existenci byl typický z jedné strany honosný život, ale z druhé strany to bylo pouhé žití v bídě.

Jeho salon byl významný tím, že si do něj Saint Simon zval vědce. Konzultoval s nimi možné pohledy na budoucí svět. Jeho utopie je typická tím, že se pokouší ilustrovat přechod z feudalismu do vědeckotechnické společnosti. Jeho odkaz je někdy označován za průmyslovou

⁴ ŠIMEČKA, M.: *Sociálne utópie a utopisti*. Bratislava: Československá spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, 1963, s. 168-174.

nebo industriální představu. Svou utopií projektoval sociálně technologický pokrok, čímž zlatý věk umístil do budoucnosti.⁵ Podle něho nám historie představuje, jakým způsobem lidstvo postupuje do zlatého věku. Tato transformace je ale utopická a často používaná utopisty, kteří chtějí najít cestu ze špatných životních podmínek k lepší společnosti, která je však pouhou imaginací.⁶ Avšak podle Saint Simona má myšlenka zlatého věku připravovat lidstvo na velkolepý úkol výstavby zlaté obce. Zde bude jasně definovaná struktura a pravidla. V tomto věku má být dostatek jídla pro každého. Jednotlivec má mít také zajištěné ubytování a ošacení. Na druhou stranu si Saint Simon přál, aby společnost byla založena na spolupráci všech (stejně jako v díle Francise Bacona, Nová Atlantida), tedy že každý bude mít právo na práci a povinnost pracovat.⁷

Saint Simon dělnickou třídu považuje za páteř společnosti. Do této třídy zahrnul také učence. Domníval se, že by se společnost o tyto osoby měla postarat. Na oplátku mají dělat maximum a tím pádem se zasloužit o vědecko-technologický rozkvět. Tímto způsobem by podle jeho slov došlo k zajištění hmotného, ale i duchovního života pro nejchudší třídu. Tak by byly zabezpečeny všechny potřeby pro obyvatele.⁸

⁵ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 64.

⁶ FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 390.

⁷ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 64.

⁸ FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 390-394.

Rapidně však kritizoval ostatní profese. Tak například se ohrazoval vůči lidem kolem panovníka. Označil je totiž za parazity. Parazitická třída nedělá nic důležitého, jen olupuje státní rozpočet.⁹

Saint Simon pracoval na ilustrování futuristického obrazu. Některé vize se mu podařilo predikovat. Domníval se například, že vznikne duchovní a světská moc. Tato moc má fungovat na vzájemné symbióze a nastolení spravedlnosti.¹⁰ Ohledně duchovní moci si představoval, že křesťanství je nosnou a jednotící ideou celého evropského společenství. A že na zemi nastane zlatý věk, protože idea posmrtného života sestoupí z nebe na pozemské panství. Touhy a vzory, které jsou naplánovány pro posmrtný život se přenesou do prostředí reálného života.¹¹ Tento prvek se jeví jako velmi utopický a je nutné se k němu stavět skepticky. A to i kvůli tomu, že v pozemském životě lidé trpí chorobami, ale také přicházejí o své blízké, a to jim způsobuje duševní bolest. Z toho důvodu nelze přenést nebeský klid na pozemské panství, protože lidi bude provázet tato strast vždy. Nelze se jí bránit, a tak je potřebné se s ní smířit.

Saint Simon v závěru svého života pracoval na díle *Nové křesťanství*. Zde jsou vyobrazeny snahy, které měly vést k nalezení cesty k fyzickému a mravnímu zlepšení. Nové křesťanství mělo aktualizovat strukturu Evropy. Na tomto kontinentu měli obyvatelé žít v lásce a bratrství. Někteří současní myslitelé ho považují za křesťanského socialistu. Chce ale také založit průmyslový systém bez politické nadvlády. Bedřich Engels ho označuje jako utopistu, který chce přejít od vlády lidu ke správě operací a celkovému zrušení státu.¹²

⁹ FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 398.

¹⁰ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 192.

¹¹ FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 390.

¹² FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 395.

Saint Simon se tedy nechtěl oprostít od náboženských tradic. Tento charakter lze hodnotit jako utopický a kritizovat ho, protože společnost založená na průmyslu a vědě nemůže kooperovat s náboženskými praktikami. Engels se k tomu také vyjadřuje negativně. A to ve své knize *Anti-Dühring*, konkrétně v kapitole *Stát, rodina, výchova*. V této pasáži odsuzuje náboženství, protože i církve manipulují s každodenním životem obyvatelstva. Ve své knize nejprve popisuje genezi tohoto stavu, kdy zmiňuje právě to, jak se lidé v počátcích lidských dějin domnívali, že za přírodními úkazy stála jednotlivá božstva. Až po stav, kdy se náboženství institucionalizovalo a byla vytvořena církev sjedním Bohem. Posléze tato církev začala ovládat lidskou společnost a věnovala se politice. S politickou činností získávala také hmotné statky, a to i přesto, že ve svém počátku hlásala mravní spořádanost a život ve skromnosti.¹³

Saint Simon chtěl zavést papírovou měnu a anglo-francouzskou banku. Podařilo se mu předpovědět vznik evropského parlamentu a také prognostikoval bližší spolupráci států v rámci Evropy. Saint Simon preferoval ideál federativního evropského uspořádání, které má být založeno na rovném přístupu a mírovém soužití národů v rámci sjednocené Evropy.¹⁴

Mnozí autoři se staví kriticky k celkovému konceptu Saint Simona. Jeho koncept považují za pseudovědeckou utopii. Není dostatečně kritická a nepočítá s negativními stránkami tohoto utopického díla.¹⁵

Primárním zaměstnáním Charlesa Fouriera bylo obchodování s tkaninami. Živil se jako obchodní cestující. Jelikož viděl značné nedostatky v obchodu, velmi ho v pozdější době kritizoval. Na svých

¹³ ENGELS, F.: *Anti-Dühring (Převrat pána Eugena Dühringa vo vede)*. Bratislava: Pravda, 1976, s. 1-361.

¹⁴ FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 395.

¹⁵ FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 396-401.

obchodních cestách si všímal nekalých praktik. Kriticky se stavěl k tomu, když obchodník vysypal přebytek rýže, protože by mu tato komodita nevynesla dostatečný zisk. Lze chápat jednání těchto obchodníků za nemravné. Tímto chováním dali najevo, že lidé, kteří nemají dostatek peněz, jsou pro tyto nedůležité a raději vyhodí to, co by mohlo pomoci potřebným.

Dále také tvrdil, že jediným posláním obchodníků je koupit zboží za co nejnížší sumu, ale následně tento produkt prodat za co nejvyšší cenu. Tento obchodní proces považoval za morálně nepřijatelný. Přišel na to, že z obchodní soutěže vzniká feudalita, jejíž členové po získání nepřehledného bohatství začínají spolupracovat s panovníkem. Podplácují vladaře, aby se mohli podílet na vládě.¹⁶

Charles Fourier v jeho díle projektuje nastolení družstevního pořádku. Fourier na rozdíl od Saint – Simona předpovídá, že se lidstvo žene do záhuby. A že světové dění bude gradovat do zániku lidstva.¹⁷

Fourier je kritikem tehdejší filozofie, ekonomie, politiky a morálky. A to z toho důvodu, že tyto disciplíny nenašly cestu, jakým způsobem vyvést obyvatelstvo z bídy. Také nenalezly směr, jak se vypořádat se špatnými pracovními podmínkami. V důsledku toho celý svůj život analyzoval problémy společnosti. Shledal kapitalisty vinnými ze lží, všeobecné bídy, útlaku dělnické třídy, krveprolévání ve jménu majetku. Ale také tvrdil, že kapitalisté a bankéři mají zájem pouze o vlastní zisk, a nikoliv o občany.¹⁸

V civilizovaném stupni lidských dějin podle Charlese Fouriera dochází ke krizi z nadbytku. Tento negativní stav vzniká v důsledku stálé výroby. Může vyrábět nové výrobky, ale tyto už nejdou na odbyt, a tak jsou uskladněny ve skladech. Nikdo je nechce kupovat a zároveň

¹⁶ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 209.

¹⁷ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 205.

¹⁸ Tamtéž: s. 206.

lidé přicházejí o práci. Proto se nadbytek stává zdrojem nouze a nedostatku. A tak vznikají zástupy dělníků, kteří nemají práci, protože je kapitalista v době krize nepotřebuje.¹⁹

Charles Fourier považuje práci za základ úspěšné společnosti. Každý by se na ní měl kolektivně podílet a přispívat ke společnému vlastnictví. Navrhuje, aby se z dělníků stali vlastníci, aby sami měli příležitost rozhodovat o budoucnosti svého závodu. I Šimečka píše, že se autor nedokázal oprostít od vlastnického principu.

Představitelem utopického socialismu v Anglii byl Robert Owen. Uvedl utopickou představu do praxe za pomoci eliminace politické moci. Pokoušel se o harmonizaci společnosti. Spočívala v tom, že všichni dělníci budou mít adekvátní podmínky.²⁰

Owen odsuzoval soukromé vlastnictví výrobních prostředků. Razil názor, že výrobní prostředky by mohly lidstvo transformovat k vysněnému blahobytu, ale v kapitalismu tyto stroje dopomáhají bohaté menšině k ještě většímu bohatství, přičemž dělníci jsou čím dál chudší. Uvědomoval si, že lidstvo nedosáhlo moudrosti. A pokud začneme pozorně sledovat historii, tak zjistíme, že je zlá. V dějinách se totiž setkáváme pouze s bídou a nerovností. Owen proto navrhuje, aby si uvědomilo tento stav a veškeré bohatství investovalo do rozvoje.²¹

Zdrojem bohatství je dobře odvedená práce. Soukromé vlastnictví výrobních prostředků a nekontrolovaný kapitalismus zapříčiňuje bídu a nenávist. Plánoval družstevní seskupení, ve kterém dělníci mohou pracovat. A pro harmonizaci společnosti mají bydlet v jednom

¹⁹ ENGELS, F.: *Anti-Dühring (Prevat pána Eugena Dühringa vo vede)*. Bratislava: Pravda, 1976, s. 1-361.

²⁰ FALIS, F.: *Robert Owen a jeho ekonomicko-sociálne reformné teórie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2018 s. 18-19.

²¹ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 242.

komplexu budov. Owena považujeme spíše za experimentátora nežli za teoretika.²²

V dospělosti se snažil zefektivnit nejen procesy ve svém závodu, ale chtěl také zavést sociální jistoty pro pracující obyvatele. Uvedl totiž své představy do sociálního podnikání. Tento plán zahrnoval i vytvoření harmonických podmínek pro dělnickou třídu. Zakládal v USA komunistické kolonie, aby pracovníkům mohl zajistit stabilní prostředí. Bedřich Engels byl nadšen ze snahy Owena vytvořit komunitní osady.²³

Prosazoval také snižování pracovní doby. V dřívějších časech totiž bylo zvykem, že dělníci pracovali mnoho hodin denně. Pracovaly také děti, nedostávalo se jim kvalitního vzdělání. Owen z toho důvodu prosadil omezení dětské a ženské práce a zavedl školní docházku. V roce 1817 založil první veřejnou školu. Následně roku 1819 vešlo v platnost zkrácení pracovní doby pro ženy a děti.²⁴ Důvodem reformace školství se staly právě špatné podmínky pro dělníky. Tvrdil, že výchova je pramenem všeho dobrého i zlého. Za pomoci výchovy se člověk může stát divochem i důstojnou bytostí. Záleží jen na přístupu učitele a nastaveném politickém systému.²⁵

Před příchodem Owena bylo obyvatelstvo demoralizované a zesláblé. Owen se snažil postarat o zdravotní stránku pracujících.²⁶ Odmítal individualismus a chtěl, aby pracovníci vystupovali kolektivně. Tohoto kolektivního ducha prosazoval i ve své továrně

²² FALIS, F.: *Robert Owen a jeho ekonomicko-sociálně reformné teórie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2018 s. 18-19.

²³ LEOPOLD, D.: *Karl Marx and 'English socialism'*. In: *Gale Academic OneFile, Nineteenth Century Prose. Spring*, Vol. 49 Issue 1, 2022, s. 12, Dostupné na internetu: <https://bibliotheque.univ-catholille.fr/Default/doc/edsgao/_b64_ZWRzZ2NsLjcwMTYwODEyMQ%3d%3d/karl-marx-and-english-socialism>.

²⁴ Tamtéž: s. 7.

²⁵ PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, s. 231.

²⁶ Tamtéž: s. 228.

New Lanark. Jeho závod byl založen v duchu utopické společnosti. Owen si ale uvědomoval, že i když je ke svým zaměstnancům více štedrý než ostatní podnikatelé, stále je tím, který zaměstnance vykořisťuje.²⁷

Owen má podstatný společný znak s Fourierem. Tímto znakem je právě totožná kritika maloobchodu. Podle Owena je špatný i z toho důvodu, že obchodníci nakupují levné zboží, ale následně ho prodávají nad cenou. Kritizoval peníze, protože jsou původem veškerého zla mezi lidmi. Za základní hodnotu lidského žití a bytí považoval lidskou práci. Ta je zdrojem veškerého bohatství.²⁸

Ke vztahu Karla Marxe a Roberta Owena se vyjadřuje Leopold David. Popisuje problematiku anglického utopického socialismu ve vědeckém článku s titulem *Karl Marx and 'English Socialism'*.²⁹ Důležité je pozorovat osobitou kritiku Karla Marxe ve vztahu k anglickému utopickému socialismu. Marx píše, že utopické plány uzavírají budoucnost způsobem, který je nedemokratický, ale také že tyto plány předpokládají určitý stupeň prediktivní přesnosti, který je nedosažitelný. Utopické plány jsou pro Marxe nadbytečné, protože optimální a sociální řešení politických problémů lidstva je imanentní součástí historického vývoje. Kritizuje owenismus z toho důvodu, že podmínky pro socialismus přicházejí pouze v určité fázi lidských dějin.³⁰

Bernard Bolzano se narodil v roce 1781 v Praze. Jeho příjmení působí na čtenáře poněkud exoticky. Otec totiž pocházel z Itálie. Ale jeho matka byla pražskou Němkou. Bolzana však již dnes můžeme

²⁷ Tamtéž: s. 232.

²⁸ Tamtéž: s. 243.

²⁹ LEOPOLD, D.: *Karl Marx and 'English socialism'*. In: *Gale Academic OneFile, Nineteenth Century Prose. Spring*, Vol. 49 Issue 1, 2022, s. 2, Dostupné na internetu: <https://bibliotheque.univ-catholille.fr/Default/doc/edsgao/_b64_ZWRzZ2NsLjcwMTYwODEyMQ%3d%3d/karl-marx-and-english-socialism>.

³⁰ Tamtéž: s. 7.

považovat za českého utopického socialistu. Nezabýval se jen matematikou, ale byl i významným filozofem a teologem. Avšak jeho dílo odborníci docenili až ve 20. století.

Bolzano žil a působil v době, kdy Evropou procházely bouřlivé revoluce. Ve Vídni působil kancléř Klement Metternich, který zastával konzervativní postoje a tyto postoje ovlivňovaly i českou politiku. Z toho důvodu usiloval o zachování absolutismu. Nechtěl, aby došlo k revoluci měšťanstva, se kterou se potýkala šlechta ve Francii. Tam znamenala pro tehdejší mocenskou elitu krvavou porážku. Metternich si uvědomoval ohrožení monarchie. Započal boj proti revolučním myšlenkám, které se šířily i univerzitním prostředím. Tento kancléř chtěl, aby se obyvatelstvo přiklánělo k náboženskému učení. Tehdejší vláda a panovník podpořili Bernarda Bolzana. To byl důvod, proč Bolzano ve velmi mladém věku mohl začít přednášet na univerzitě. Ve svých přednáškách, ale i ve vědeckých studiích, usiloval o prokázání toho, že křesťanství je v souladu se zdravým rozumem, a že je víru možné spojit s racionalitou. Na druhou stranu se snažil podporovat humanitu a toleranci. To se však nelíbilo tehdejší vládnoucí třídě. Byl pronásledován a následně mu zakázali přednášet. Bolzanovi toto rozhodnutí příliš nevadilo, protože se mohl věnovat psaní velkolepých děl. Tak například ve filozofických spisech psal o ideálním státním zřízení, které bylo založeno na racionalitě. Občané zde žili svobodně a společnost v tomto utopickém státě byla v harmonickém souznění. Knihu s utopickým obsahem nazval *O nejlepším státě*.³¹

Bernard Bolzano ve svém sociálním konceptu konstruuje ideální společnost, v níž má docházet k harmonizaci společnosti. Jeho politické myšlení je typické tím, že se přiklání k přímé demokracii, i když v ní vidí značné nedostatky. Například si uvědomuje, že každý člověk nemá stejné kompetence. A proto nemůže jednotlivec hlasovat o konkrétním zákonu. Bolzano je tedy toho názoru, že ne každý je

³¹ PETŘÍK, M.: *72 jmen české historie*. Česká televize (Edice ČT), Albatros, 2010, s. 112-113.

způsobilý k hlasování. Například do této skupiny zařazuje zločince a neznalé lidi.

Přiměřená majetková nerovnost je podle Bolzana v pořádku. Domnívá se, že pracovitý člověk má právo na více majetku. A to v důsledku větší trpělivosti a úspor. Avšak dodává, že přílišné majetkové rozdíly jsou nežádoucí. Přiklání se k tomu, aby se v průběhu let odebraly majetky nejbohatším lidem. Není totiž potřeba, aby jednotlivec nebo rodina vlastnila něco, co nevyužije. Z toho důvodu by zrušil i dědičné právo. Nadcházející generace tak nemají žádné zásluhy na získaném majetku.

Bolzano považuje rodinu za základ státu. Úkol rodiny je ve společnosti důležitý, protože nelze požadovat totéž od žen, mužů, dospělých a dětí. Všichni tito sehrávají ve společnosti určitou úlohu a úkoly jsou platné v rámci rodiny. Rodina má mít svobodnou vůli vybrat si, k jakému náboženství bude inklinovat, a které nauky předá svým dětem. Proto tvrdí, že nikdo nemá být nucen k tomu, čemu sám nedůvěřuje.

Bernard Bolzano není pro revoluční změny. Naopak zastává umírněný postup. Domnívá se, že k dokonalosti je potřebné dospět umírněnou cestou. Všem navrhuje, aby se vzdělávali. Ve svých studiích tvrdil, že příčinou zla je nevzdělanost. Proto by se měli lidé nejen vzdělávat, ale také se s danou látkou ztotožnit. Nevědomost charakterizuje jako nedostatek moudrosti.

Byl velkým kritikem tehdejších společenských problémů. Vytýkal bohatým, že se příliš povyšují. A k tomu parazitují na chudých lidech a nechávají je následně žít v hrůzných podmínkách a chudobě.³²

³² VLASÁKOVÁ, M.: *Bernard Bolzano*. Praha: Středisko společných činností, 2021, s. 1-24.

Shrnutí

Z výše uvedeného textu je patrné, že pro utopické socialisty je charakteristický boj za spravedlivou společnost. A také usilují o svobodnou společnost, ve které dosáhnou materiálních záruk pro všechny obyvatele. Základem úspěchu je dělnická třída a dobře odvedená práce.

Utopičtí socialisté také chtějí nastolit rovnost. Proto navrhuji, aby došlo k majetkovým změnám. Ne všichni utopisté ale mají zájem znárodnit veškeré výrobní prostředky. To znamená, že se nemohou oprostít od vlastnického principu. Avšak Robert Owen je velkým kritikem soukromého vlastnictví výrobních prostředků.

Někteří utopičtí socialisté chtěli pro pracující takové záruky, které by zahrnuly větší péči v oblasti pracovních podmínek. V tehdejší době totiž lidé pracovali mnoho hodin. Do práce musely chodit také děti. S tím nesouhlasil Robert Owen, který posléze zavedl povinnou školní docházku. Uvědomoval si totiž důležitost vzdělání. Utopičtí socialisté celkově podporovali vzdělanost mezi lidmi, i když byly za tyto návrhy častokrát perzekuováni. Můžeme jim být vděční i za to, že v závodech došlo ke snížení pracovní doby. Díky tomu mohli lidé více odpočívat a zlepšil se jim jejich zdravotní stav.

Utopičtí socialisté často kritizují maloobchod, protože nesouhlasí s praktikami, které se ve světě dějí. Zřejmě nelze souhlasit s tím, že někteří žijí pouze z toho, že překupují zboží. A toto zboží následně prodávají nad cenou, která se nerovná vynaložené práci. Kritický přístup k maloobchodu lze pozorovat zejména u Charlese Fouriera a Roberta Owena.

U utopických socialistů lze vidět několik znaků, kvůli kterým by nedošlo k naplnění očekávaných tužeb. Saint Simonovi, ale i Bernardu Bolzanovi je možné vytýkat jejich snahu o prosazování křesťanství. Proto je nesmyslné, aby se v rámci společnosti vyskytoval křesťanský element, který by rozvracel cestu k vědecko-technologické společnosti.

Stím také souvisí Saint Simonova snaha přenést nebeský klid na pozemské panství. Jeho výrok můžeme chápat spíše demagogicky, protože lidé se potýkají s negativními pocity, kterých se bohužel nelze zbavit.

Za utopické z Marxova pohledu také považujeme to, že se někteří nechtějí oprostít od vlastnického principu. Pokud se nezbaví tohoto principu, tak v ní bude stále existovat závist, nenávist a vykořisťování. Avšak Karl Marx se staví k utopiím kriticky i z toho důvodu, že by tyto konstrukty směřovaly k totalitním režimům. Cesta k socialistické společnosti musí být přirozená a přijít v určitý dějinný okamžik.

V závěru lze také říci, že utopičtí socialisté, ačkoliv se ve své době setkávali s kritikou a skepticismem, měli dopad na moderní volby a volební problematiku. Jejich myšlenky o rovnosti, spravedlnosti a kolektivismu se promítly do mnoha současných politických hnutí, která se snaží o zajištění sociálních práv a spravedlivějších volebních procesů. Volební témata jako sociální spravedlnost a ekologická udržitelnost dnes jasně ukazují, jak utopické ideály ovlivnily veřejnou debatu a očekávání voličů. Jak se blížíme k budoucím volbám, je pravděpodobné, že tyto principy budou i nadále formovat politické diskurzy a volební strategie, což podtrhuje význam utopických socialistických myšlenek v dnešním světě.

Literatúra:

- ENGELS, B.: *Vývoj socialismu od utopie k vědě*. Praha: Svoboda, 1987, s. 3-53.
- ENGELS, F.: *Anti-Dühring (Prevrát pána Eugena Dühringa vo vede)*. Bratislava: Pravda, 1976, 502 s.
- FALIS, F.: *Robert Owen a jeho ekonomicko-sociálne reformné teórie*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2018, s. 1-30.
- FRICK, J. P.: *L'utopie de Saint-Simon*. In: *Revue française de science politique*, 38 (3), 1988, s. 387-401.

<https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-32>

- HRUBEC, M.: *Kritická teorie společnosti*. Praha: Filozofie nakladatelství Filozofického ústavu AV ČR, v. v. i., 2013, s. 548-580.
- LEOPOLD, D.: *Karl Marx and 'English socialism'*. In: *Gale Academic OneFile, Nineteenth Century Prose*. Vol. 49 Issue 1, 2022, s. 5-44. Dostupné online: <https://bibliotheque.univ-catholille.fr/Default/doc/edsgao/_b64_ZWRzZ2NsLjcwMTYwODFyMQ%3d%3d/karl-marx-and-english-socialism>.
- PERNÝ, L.: *Utopisti: Vizionári sveta budúcnosti: Dejiny utópií a utopizmu*. Matice slovenská, 2020, 390 s.
- PETŘÍK, M.: *72 jmen české historie*. Česká televize (Edice ČT), Albatros, 2010, 152 s.
- VLASÁKOVÁ, M.: *Bernard Bolzano*, Praha: Středisko společných činností, 2021, 19 s.
- ŠIMEČKA, M.: *Sociálne utópie a utopisti*. Bratislava: Československá spoločnosť pre šírenie politických a vedeckých poznatkov, 1963, 196 s.

Názov: „**Voľby 2023/2024: výsledky-hodnotenia-
dôsledky**“

Kam kráčaš demokracia

Editori: **Alexander Onufrák
Peter Dubóczy
Lukáš Jakabovič**

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress
Miesto vydania: Košice
Rok vydania: 2025

Náklad: 150 ks
Rozsah strán: 582
Rozsah: 29,05 AH
Vydanie: prvé
Tlač: EQUILIBRIA s. r. o.

Účelová publikácia, nepredajná.

DOI: <https://doi.org/10.33542/KKD-0453-8-0>

ISBN 978-80-574-0452-1 (tlačená publikácia)
ISBN 978-80-574-0453-8 (e-publikácia)